Svoboda

Az Urától Prágáig

LUDVIK SVOBODA * AZ URÁLTÓL PRÁGÁIG

LUDVIK SVOBODA

HADSEREGTÁBORNOK

LUDVIK SVOBODA
HADSEREGTÁBORNOK

AZ URÁLTÓL PRÁGÁIG

STUDIUM GENERALE
Zuglói Egyesület
1143 Budapest, Ilka u. 32.
940.3/8

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
BUDAPEST, 1962

Az eredeti cseh nyelvű mű címe

Generál Armády Ludvik Svoboda

Z BUZULUKU DO PRAHY

Fordította

DR. STELCZER ÁRPÁD

Köszönetet mondok Zbynek és Vlastimil Koznarnak, valamint dr. Vojta Erbannak azért az igazán nagy segítségért, amelyet e könyv összeállításában nyújtottak.

L. Svoboda

NE FELEDJÜK EL SOHA,
MILY KÖNNYEN VESZTETTÜK EL SZABADSÁGUNKAT
ÉS MILY NEHEZEN, NÉPÜNK ÉS A SZOVJET NÉP
MEKKORA ERŐFESZÍTÉSÉVEL, MICSODA ÁLDOZATOK
ÁRÁN SZEREZHETTÜK CSAK VISSZA

KEDVES MAGYAR OLVASÓIM!

Mindenekelőtt emlékeztetőül írtam ezt a könyvet, hadd lássa a Csehszlovák Szocialista Köztársaság ifjúsága, hogy ama végzetes 1938—1939-es években a francia, angol és amerikai burzsoázia hitszegése, valamint a hazai burzsoá kormány és Benes elnök hazaárulása miatt, mily könnyen vesztette el szabadságát és függetlenségét a cseh és a szlovák nemzet, és milyen súlyos harcokat kellett vívnia, hogy a hatéves fasiszta megszállás után, elsősorban a szovjet nép mérhetetlen erőfeszítései, a tőlük kapott rengeteg segítség, az általuk hozott tengernyi áldozat árán újból visszanyerhesse szabadságát. Meg kellett írnom ezt a könyvet azért is, hogy legalább részben lerójam tartozásomat annak az ezernyi bátor és elszánt harcosnak, aki egységünk soraiban harcolt a szovjet, a lengyel és a csehszlovák nép szabadságáért, de a fasizmus felett aratott nagyszerű győzelmet már nem érhette meg. S végül tanúságot kívánok tenni a csehszlovák katonák százainak egyszerű emberi hősiességéről. Nem voltak született hősök, egyszerű emberek voltak csupán, akik az emberiségnek a fasizmus ellen vívott sorsdöntő harcában fegyvert ragadtak, és magukénak érezték azt az ügyet, amelyért harcoltak: a hitleri fasizmus elleni harc szent ügyét, a harcot a nép szabadságáért, a szülőföld háború utáni szebb életéért. Olyan igazságosabb társadalomért hullatták vérüket, amelyben már nem lesz kizsákmányolás, nem lesznek háborúk, amelyben a béke uralkodik majd. A csehszlovák nép fiai és leányai ezekért a nemes és fennkölt célokért harcoltak, véreztek, s ha kellett, habozás nélkül áldozták fel életüket. Mivel a Szovjetunióban alakult csehszlovák csapa-

tok katonáinak nagyszerű haditetteiről mindmáig hasonló könyvet nem írtak, vállalkoztam erre a feladatra. Katonáink a szovjet hadsereg oldalán harcoltak és előkészítői voltak Csehszlovákiában az 1945. évi nemzeti és demokratikus forradalom győzelmének. E célért folytatott harcában a kommunista párt bízvást támaszkodott rájuk.

Könyvem nem regény. Beszámoló az eseményekről, amelyeket a második világháború éveiben átéltem. Beszámoló emberekről — férfiakról és nőkről, fiúkról és leányokról —, akiket rámbíztak, hogy a Vörös Hadsereg oldalán harcba vezessem őket, harcba, támadásokba, ellentámadásokba, rohamokra. Visszaemlékezés ez a szovjet—német arcvonal harcaira, amelyek örökre megmaradtak emlékezetemben. Visszaemlékezés azokra az emberekre, akiknek menekülniük kellett hazájukból, hogy messze-messze az édes anyaföld határaitól, az Urál melletti Buzuluk városkában a negyvenkettes év elején megalakítsák a szovjetunióbeli csehszlovák katonai egységet, és onnan a szovjet seregek oldalán, dicsőséges harcok útján vonuljanak végig szovjet Ukrajnától a Kárpátokon, Szlovákián, lengyel Szilézián és Morvaországon keresztül egészen a felszabadult Prágáig.

Hosszú út volt ez, amelyet a csehszlovák katonáknak huszonhat hónap ádáz harcai során meg kellett tenniük. Hosszú, de győzedelmes út. E nehéz megpróbáltatások során a csehszlovák csapatok katonái becsülettel helytálltak a második világháború csatáterein, kiváló harckészültségről, erőről és politikai öntudatról tettek tanúbizonyságot. Egyetlen harcot, egyetlen ütközetet sem vesztettek el; megsemmisítették az ellenség csaknem 25 000 katonáját és tisztjét; rengeteg haditechnikai eszközt pusztítottak el, illetve zsákmányoltak. A szovjet és a lengyel városokért és falvakért épp oly ragyogóan harcoltak, mint szülőföldjük városaiért és falvaiért. A háború utolsó szakaszának harcaiban, amelyeket a lengyel területről csehszlovák területre való átjutásért vívtunk, egységeink a 38. szovjet hadsereg kötelékébe tartoztak. Amikor azonban a Dukla-szoroson áttörve szülőföldünkre léptünk, alakulatunk hazai haderővé, a nemzeti és demokratikus forradalom hadseregévé vált. S azokból az egységekből, ame-

lyek a Nagy Honvédő Háború idején a Szovjetunióban megalakultak, a nép akaratából a háború utáni új csehszlovák néphadsereg magva lett.

Sorainkban, a Szovjetunióban ott harcoltak a magyar nép fiai és leányai is. Róluk a könyvben nem írok, de megérdemlik, hogy közülük legalább néhányat megnevezzek: Vrábel Jánost, Köves Lászlót, Mlynárik Jánost, Safrankó Emánuelt és feleségét, de rajtuk kívül még velünk voltak sokan mások is. Az utolsó előtti háborús év vége felé — amint erről e könyvben is megemlékezem —, amikor a Dukla-szorost magunk mögött hagyva az Ondava folyónál újabb harcokra készültünk, Szlovákia területén a magyar katonák egész sora csatlakozott hozzánk. A szlovák nemzeti felkelés idején, amely nemzeti és demokratikus forradalmunk kezdete volt, a szlovákiai hegyekben, sok magyar katona állt át a partizánok és a bátor felkelők oldalára, olyanok, akiket az akkori hazaáruló magyar fasiszta kormány akaratuk ellenére küldött harcba a hitleri rablóhadjárat szolgálatában. A magyar nép e hűséges fiainak tucatjai álltak partizánjaink és a szovjet partizánok közé, oda, ahová a szívük húzta őket.

Az Alacsony-Tátrában, ahol a német fasiszták ellen a szovjet partizánokkal és a szlovák felkelőkkel együtt harcoltak a Szovjetunióban alakult 2. csehszlovák ejtőernyős dandár harcosai is, századosuk vezetésével egy egész magyar tüzérosztály csatlakozott a felkeléshez. A magyar tüzérek lövegeiket és jelentős lőszerkészletüket is magukkal vitték a hegyekbe, ami a felkelőknek abban az időben roppant nagy segítséget jelentett. 1945 januárjában Ruzomberok nyugati térségében ötven főnyi megerősített magyar szakasz, parancsnokával együtt, puskalövés és ellenállás nélkül letette a fegyvert. Ennek a magyar szakasznak a katonái azt kívánták, hogy a mi oldalunkon részt vehessenek a fasiszták elleni igazságos harcban. Kívánságuknak eleget tettünk. Parancsnokukkal együtt valamennyiüket újból felfegyverezték; partizánná váltak, hogy bosszút állhassanak közös ellenségünkön. Igazán kiválóan harcoltak.

Be szívesen írnám le e tüzéregység és az azt megerősítő gyalogos szakasz parancsnokának nevét. Megérdemelnék. De

nevüket, sajnos, nem ismerem. Lehetséges, hogy jelentkeznek majd? Talán jelentkezik az a magyar orvos is, aki egyik harckocsizónknak az életét mentette meg, pedig mi már lemondtunk róla, halottnak hittük. Ez a magyar katonaorvos vette gondjaiba őt, bár jól tudta, hogyha a fasiszták megtudják, neki sem kegyelmeznek. Mégis kezelte és meggyógyította, s a csehszlovák harckocsizó ennek a bátor magyar orvosnak köszönheti, hogy épen, egészségesen tért haza a háborúból.

Könyvemben megemlékezem arról, hogy mily gyakran álltak át hozzánk magyar katonák 1945 február és március havában, amikor a Szovjetunióban alakult 1. csehszlovák hadtest nehéz harcokat vívott Liptovsky Mikulásnál. Akkoriban parancsnokával együtt egy egész század állt át hozzánk. Ez nem csupán a magyar katonák egyszerű engedetlensége volt a hitleristákkal szemben. Magatartásukkal világosan kifejezték, hogy hol a helyük, s ezért fegyvereiket a német fasiszták ellen fordították!

Az igazi proletár nemzetköziség példáinak egész sorából kiragadtam legalább ezt a néhányat, hogy megmutassam: miképp kovácsolódott a barátság a csehszlovák és a magyar nép között már a háború idején. Midőn a negyvenötös évben a dicsőséges szovjet hadsereg népeinknek meghozta a felszabadulást a fasiszta iga alól, mindkét országban felvirradt az igazi szabadság és függetlenség napja, s a nemzeti felvirágzás útjára léptünk.

A csehszlovák és magyar népet, testvéri néphadseregeinket ma a barátság szoros kötelékei fűzik egymáshoz. Szomszédságunk növeli bennünk az elvtársi összetartozás és az egymásrautaltság érzését. Meggyőző bizonyítéka volt ennek az is, hogy amikor az önök országában kitört az ellenforradalom, hazánk szilárdan a magyar dolgozók mellé állt. Elszántuk magunkat, hogy minden segítséget megadunk a magyar nép igazságos harcához, amelyet a belső és külső árulókkal szemben folytat. Amikor azután a szovjet hadsereg segítségével a magyar nép az ellenforradalomra megsemmisítő vereséget mért, az egész csehszlovák nép őszinte szívvel örült a győzelemnek. Ez a mi népünk győzelme is volt.

Ma, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság dolgozói a ma-

gyar néppel együtt — baráti szövetségben a többi szocialista országgal és élükön a Szovjetunióval — szilárdan és magabiztosan haladnak előre a boldog jövendő felé.

Nagy elismerésnek tekintem, hogy könyvemet eljuttatják az önök kezébe is. Ha az, amit leírtam segítséget nyújt ahhoz, hogy magyar olvasóimat, a háború elleni közös harcunkra mozgósítsam, hogy a múlt soha ne térhessen vissza, hogy többé ne gyilkoljon ember embert, hogy az egész világon minden fegyvert békés termelőeszköznek olvasszanak be, hogy a földön mindenütt tartós, örök béke uralkodjék — akkor könyvem elérte a célját!

SVOBODA hadseregtábornok

1. AZ ÁRULÁS VÉGZETES ÉVE

Még ma is gyakran felvetődik a kérdés, hogy 1938-ban, amikor Hitler bekebelezte Ausztriát, amikor a francia kormány elutasította a segélynyújtási szerződés teljesítését Csehszlovákiával szemben, s ezt követően pedig — teljes egyetértésben az angol és a roosevelti amerikai kormánnyal — kiszolgáltatott bennünket a náci Németország kényére-kedvére — vajon megvédhettük volna-e a köztársaságot? Erre a kérdésre határozott igennel válaszolhatunk. A Szovjetunió segítségével megvédhettük volna magunkat.

A felszabadulás után részt vettem Nürnbergben a hitlerista háborús bűnösök elleni perben; főleg aziránt érdeklődtem, hogy 1938-ban milyen volt az erőviszony a Csehszlovák Köztársaság és a náci Németország között.

A Wehrmacht egykori főnöke, Keitel táborszernagy a törvényszék előtt kijelentette: „Fegyveres konfliktusra München idején Németország nem volt felkészülve. Ha 1938 márciusában a szövetségesek hagyták volna mozgósítani Csehszlovákiát, Hitler még Ausztriát sem foglalhatta volna el..." És a nürnbergi bíróság előtt Hitler más miniszterei és tábornokai is megerősítették, hogyha 1938 szeptemberében a köztársaság védelmére kelünk, Hitler — tekintettel Németország nehéz belső helyzetére — nem merte volna megtámadni Csehszlovákiát.

Vannak a kezünkben más fontos okmányok is. Berlini követünk akkoriban a következő sürgönyt küldte Benes elnöknek: „A gazdasági helyzet rohamosan romlik. Hitler és a vezető tábornokok, valamint a politikai vezetők között komoly ellentétek vannak. Németország a gazdasági katasztrófát a be-

hozatal növelésével hárítja el. Tizenötször annyi búzát, hatszor annyi kukoricát és csaknem negyvenszer annyi zabot importál, mint 1936-ban. Az emberek meg-meghúzzák nadrágszíjukat..."

Még a katasztrófa előestéjén — 1938. szeptember 19-én — a csehszlovák katonai attasé ezt a jelentést küldi a harmadik birodalom fővárosából:

„Legjobb tudomásom és lelkiismeretem szerint jelentem. Semmi engedményt részünkről, szilárdan kitartani!"

A Csehszlovákia és Németország közötti erőviszony a harmincnyolcas évben így festett: 45 csehszlovák hadosztály állt 47 náci hadosztállyal szemben; (Németországnak akkoriban nem volt több hadosztálya, mert a versailles-i békeszerződés értelmében közel tizenöt éven át nem képezhetett ki tartalékosokat — csupán az utolsó kilenc-tizenkét hónap alatt szervezhetett meg Hitler úgy-ahogy mintegy 80, persze nem teljesen harckész hadosztályt); 1582 csehszlovák repülőgép az ellenség 2500 gépével szemben; 469 harckocsi a fasiszták 720 harckocsijával szemben; 2 000 000 kiképzett csehszlovák katona 2 200 000 némettel szemben. Ezek a számok még a nem katonai szakembernek is megmutatják, hogy a támadónak a rajtaütéshez szükséges legalább kétszeres túlerőhöz még nagyon sok hiányzott.

Hozzá kell még tennünk, hogy nagyszerű határmenti erődítményeink tökéletesebbek voltak az agyondicsért német Siegfried-vonalnál, sőt a híres Maginot-vonalnál is. A mi nehéz erődeinkkel szemben hatástalanok voltak még a 210 mm-es nehéz tarackok is, igaz, ilyen lövege a Wehrmachtnak akkoriban mindössze huszonhárom darab volt. Erődítményeinkkel az ellenség utászai még a megszállás után sem boldogultak; a bunkereket teletömték ugyan robbanóanyaggal, de a vasbeton tömbök ellenálltak.

Tíz kiváló fegyvergyárunk (ne feledjük, hogy a „kis" Csehszlovákia abban az időben a világpiacon a fegyverszállításban negyven százalékkal képviseltette magát!) képes volt hónapról hónapra 1600 nehéz és 3000 könnyű géppuskát, 130 000 puskát, 7000 gránátvetőt, 200 ágyút, néhány száz harckocsit és repülőgépet szállítani a hadseregnek. 1938 szeptemberében

50 hadosztály számára volt teljes fegyverzetünk és felszerelésünk.

Hogy mekkora hadizsákmány esett akkoriban az ellenség kezébe, arról részben képet alkothatunk Hitler 1939. április 28-i beszédéből: „Azt akarom, hogy legalább valami elképzelésük legyen azokról a csaknem csillagászati számokról, amelyek a robbanóanyagoknak e Közép-Európában elhelyezett nemzetközi arzenáljára vonatkoznak (azaz Csehszlovákiára — a szerző). Az ország megszállása óta birtokba vettünk és biztonságba helyeztünk: 582 repülőgépet, 581 légvédelmi ágyút, 2175 könnyű és nehéz tüzérségi löveget, 735 aknavetőt, 468 nehézharckocsit, 43 876 géppuskát, 114 000 pisztolyt, 1 020 000 puskát, 3 000 000 gránátot, milliárdokra menő gyalogsági lőszert . . ."

Ez a felsorolás talán elegendő annak igazolására, hogy nem álltunk védtelenül. És ugyancsak nem voltunk magunkra hagyva — ahogy azt akkoriban áruló burzsoáziánk el akarta velünk hitetni. Igaz, az amerikai kormány egyetértésével abban az időben Franciaország és Nagy-Britannia megszakította velünk szövetségi kapcsolatait, arra számítva, hogy Csehszlovákia feláldozásával megmentheti a világbékét. Ezt állították hivatalosan. Kormányaik azonban a valóságban szabad kezet akartak adni Hitlernek, hogy ne ellenük, hanem Kelet ellen, a Szovjetunió ellen forduljon, amelynek létezése a Nyugat számára sokkal veszélyesebbnek látszott. E cél elérése végett segíti Hitlert mindenekelőtt Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok kormánya, s igyekszik megteremteni ennek minden előfeltételét. Az említett kormányok főleg abban vétkesek, hogy lehetőséget adtak Hitlernek csaknem egész Európa elfoglalására, hogy kezére játszották azokat az államokat, amelyeket — miután leigázta őket — saját nagy hadseregének létrehozására használhatott fel és ezzel a hatalmas hadigépezettel 1941. június 22-én hadüzenet nélkül, orvul megtámadhatta a Szovjetuniót. Ugyan miképpen érhetett volna el Hitler akkora sikereket, ha 1938—1939-ben a nyugati kormányok — a Szovjetunió javaslatait megszívlelve — a szovjet kormánnyal együtt közös intézkedéseket tesznek a német agresszió ellen? Semmiképpen! A nyugati hatalmak

nagy politikai játszmájának szerves része volt azonban az a terv, amely szerint a Szovjetuniónak, mint szocialista államnak a második világháborúban meg kell semmisülnie. Ezen a terven Amerika és Anglia a második világháború végéig mit sem változtatott.

1938-ban nem voltunk egyedül és nem voltunk elhagyatva! Teljes egészében és minden fenntartás nélkül velünk volt a Szovjetunió. Szövetségi szerződés fűzött össze bennünket. A moszkvai kormány biztosította Benes elnököt és kormányát, hogy eleget tesz szövetségesi kötelezettségének és segítségünkre siet abban az esetben is, ha Franciaország a szövetségesi szerződést nem tartaná be. A Szovjetunió kormánya kijelentette, hogy a Vörös Hadsereg még akkor is azonnal segítségére jön Csehszlovákiának, ha a Beck-féle Lengyelország és a királyi Románia megtagadnák hozzájárulásukat a szovjet fegyveres erőknek a területükön való átvonulásához. A szovjet kormány átcsoportosította haderejét a mi határainkhoz, ahol azonnali bevetésre készen állt 130 harckocsi, gépesített és lövészhadosztály; valamint nagy számú légi egység. 5000 harci repülőgéppel. Prágába küldték repülőtisztjeiket és szakértőiket, hogy irányítsák a Vörös Hadsereg repülőinek és ejtőernyőseinek leszállását.

Benes klikkjének azonban a legkevésbé sem volt ínyére a szovjet segítség elfogadása. Benes nemcsak, hogy nem kért segítséget a moszkvai kormánytól annak a szerződésnek az alapján, amelyet még mint külügyminiszter 1935. május 16-án ő maga írt alá, hanem ellenkezőleg: visszautasította a Szovjetunió részéről felajánlott segítséget!

Benes elnök félt Csehszlovákia bolsevizálásától, ezért utasította el a Szovjetunió segítségét. „Nem vállalhatom a felelősséget azért, hogy beeresztem a bolsevikokat Európába . . .” — jelentette ki mielőtt lemondott elnöki tisztjéről. De nem fordult segítségért az akkori Népszövetséghez sem. Emlékirataiban ezt azzal „magyarázza”, hogy nem akart már beavatkozni az események menetébe. De öt évvel később Moszkvába utazik, hogy jelen legyen az új szerződés aláírásánál ugyanazzal a bolsevik kormánnyal. Csakhogy közben 200 000 emberünk esett áldozatául a hitlerista hóhéroknak, s ez a borzal-

mas szám a háború végéig 360 000-re emelkedett! Ha 1938 szeptemberében szembeszállunk a náci Harmadik Birodalommal, ilyen nagy veszteségeink semmiképp sem lettek volna. Ez Benes nagy bűne, amit semmivel nem lehet jóvátenni, s amelyet az idő sem oldozhat fel.

A francia és a brit kormány ultimátumszerű jegyzékeit, amelyekben felszólították Csehszlovákiát, hogy adja át határvidékeit Hitlernek, Benes úgyszólván megrendelte nyugati partnereinél. Hogy pedig az elkeseredett nép közbelépését megakadályozza, a válságos szeptemberi napokban a nagybirtokos Hodzsa helyett Syrovy hadseregtábornokot nevezte ki a kormány elnökévé. A nép ezt a kinevezést megnyugodva fogadta, mondván: „katona lett a miniszterelnök — az nem adja át harc nélkül köztársaságunkat Hitlernek!" A köztársasági elnök általános mozgósítást rendelt el, s az nagyszerűen sikerült. Hadseregünk néhány órával a mozgósítási parancs elhangzása után már határainkon az erődítményekben készen állt arra, hogy a néppel együtt megvédje szülőföldjét a barna dögvésszel szemben. (A hadsereg egy része már az 1938 májusában elrendelt részleges mozgósítás óta a határon állomásozott.) Azokban a napokban népünk a hadsereggel együtt a haza védelmében el volt szánva a legnagyobb áldozatokra is.

S ekkor honfitársaink a csehszlovák rádióból váratlanul megdöbbentő bejelentést hallottak. Syrovy tábornok beszélt a köztársasági elnök és a hadseregfőparancsnok nevében. Bejelentette, hogy a túlerővel szemben semmit sem tehetünk, s ő, mint a kormány elnöke, nem viszi a népet vágóhídra!

Ugyanezt a nyilatkozatot tette a prágai várban is a prágaiak egybegyűlt tízezres tömege előtt. Syrovy tábornok tudatosan vezette félre népünket, amikor az ellenség túlerejéről beszélt. Igen, létezett túlerő, de ez a túlerő a mi oldalunkon volt. A 175 csehszlovák és szovjet hadosztály arányát a 47 hitlerista hadosztállyal szemben jól ismerte nemcsak Benes elnök, hanem a magasrangú katonai tisztséget viselő Syrovy miniszterelnök is. Neki ezzel az alapvető kérdéssel tisztában kellett lennie.

1938. szeptember 29-én a csehszlovák hadsereg parancsno-

STUDIUM GENERALE
Zugló Egyesület
1149 Budapest, Ilka u. 32.
9H0.136/88.

kának főhadiszállásáról helyes és határozott hang hallatszott: L. Krejci hadseregtábornok ultimátum formájában közölte a kormánnyal, hogyha a kormány elfogadja a müncheni diktátumot, ő és hadserege nem veszi tudomásul azt, védeni fogja a köztársaságot Hitler ellen, és mint főparancsnok nem rendeli vissza a határtól a hadsereget.

Benes elnök magához rendelte Prágába Krejci tábornokot, hogy megleckéztesse. Azt bizonygatta neki, hogy a müncheni követeléseket el kell fogadni.

Krejci tábornok sajnos, behódolt. 1938. szeptember 30-án Benes elnök és kormánya elfogadta a müncheni diktátumot, Krejci tábornok, a főparancsnok pedig kiadta a hadseregnek a parancsot, hogy vonuljon vissza a határoktól és harc nélkül adja át az ellenségnek a határmenti övezetet.

A főparancsnok hadiszállásán együtt voltak a tábornokok és a magasrangú tisztek, a hadsereg- és hadtestparancsnokok, és türelmetlenül várták, mit határoz Krejci Benesnél. Amikor megtudták, hogy ő is áruló lett, Pták ezredes, a hadműveleti osztály főnöke felszólította a jelenlevőket, hogy valamelyikük vegye át a főparancsnoki tisztséget és adjon parancsot a harcra. (Pták ezredest a német megszállás idején kivégezték.) Hangsúlyozta, hogy az új főparancsnokot nemcsak a törzs támogatja majd, hanem a lakosság túlnyomó többsége is. A sok magasrangú katonai funkcionárius között sajnos egyetlen bátor tábornok sem akadt, aki ebben a sorsdöntő pillanatban magára vállalta volna ezt a felelősségteljes szerepet, és a hadsereg élére állt volna, hogy megvédje a köztársaságot az ádáz ellenségtől.

Burzsoáziánk hazaárulása teljessé vált.

A múltban, amikor hadaink együtt védték a néppel a megszerzett jogokat, csak olyankor vesztettek csatát, ha az uralkodó körök elárulták ügyünket, vagy széthúzás volt a hadseregben. S így történt ez München idején is. A hadsereg és a nép összeforrva, készen állott a köztársaság megvédésére, de az urak árulása megakadályozta őket ebben, hiszen a hazaárulás a legmagasabb helyen történt: az elnöki asztalnál és a miniszteri bársonyszékekben. Történelmünkben ilyen ocsmány árulásra még nem volt példa.

Később Benes elnök magához hívatta a politikai pártok képviselőit és bejelentette a kapitulációt. Az egyetlen, aki élesen tiltakozott ellene, Klement Gottwald volt. Csehszlovákia Kommunista Pártja nevében kijelentette:

„Nem értek egyet önnel, elnök úr. A mezítlábas, védtelen abesszinok szembeszálltak Mussolini tankjaival és repülőivel, mi pedig megadjuk magunkat. Nézze csak meg, hogyan védekezik a spanyol nép! Nagyszerű hadseregünk van, a nemzet egységes és velünk van. Még nincs késő. Még megmutathatnánk erőnket. A müncheni követeléseket elfogadni nem szabad!"

Benes elnök és a gyáva Syrovy tábornok kormánya azonban kapitulált. Elárulták a köztársaságot. Magára hagyták és elárulták népünket a legnehezebb időben, amelyet nemzeteink történelmük során valaha átéltek. Kiszolgáltattak bennünket halálos ellenségünknek: a hitleri nácizmusnak. A sötétség szörnyű hat esztendeje szakadt ránk, borzalmasabb a legsötétebb középkornál. Nemzeteink legjobb fiait és lányait börtönbe vetették, megkínozták és leöldösték, gazdag hazánkat kifosztották, kiuzsorázták és módszeresen pusztították.

Amikor áttanulmányoztam az 1938—1939-es évekből származó okmányokat, arra a megdönthetetlen következtetésre jutottam, hogyha 1938 őszén Csehszlovákia és a fasiszta Németország között háború tört volna ki, nem maradtunk volna alul. Ellenkezőleg. A Szovjetunió segítségével megvédtük volna a köztársaságot. Távolról sem lettek volna oly nagy veszteségeink, mint amilyeneket a leigázás hat esztendeje alatt népeink elszenvedtek, hiszen a hitlerista börtönökben és gyűjtőtáborokban mintegy 360 000 cseh és szlovák hazafit öltek meg és kínoztak halálra. A cseh határvidék megszállásával a müncheni erőszak nem ért véget. A félfasiszta Lengyelország elragadta Cesky Tesín és Javorina térségét. A fasiszta Magyarország — röviddel később — megszállta Kárpát-Ukrajnát, valamint Szlovákia déli és keleti részét. A szlovák nép árulóinak, Tisónak és Tukának 1939. március 14-én Hitler segítségével alakított klerikális fasiszta kormánya a führer áldásával két részre szakította a megnyírbált Csehszlovákiát.

Hazánk felett a sötétség lett urrá. Súlyos idők következ-

tek, a gyűlölt megszállók elleni harc nehéz és vészterhes évei. E hatalmas küzdelem élére Csehszlovákia Kommunista Pártja állott, és amint a dolgozók jogaiért folytatott sokéves harcával és a müncheni árulás napjaiban tanúsított megalkuvást nem ismerő, bátor kiállásával bebizonyította — az erre a szerepre egyedül hivatott politikai párt volt, mely valójában élvezte a legszélesebb népi tömegek támogatását.

2. JÖNNEK A MEGSZÁLLÓK

1939. március 14-én késő este történt. Místek főutcáján, az egykori Czajanek-féle textilgyár előtt, a 8. gyalogezred 3. zászlóaljának laktanyájánál hirtelen egy idegen személyautó fékezett, és sötét gumiköpenyes alak ugrott ki belőle.

A kapunál álló őr rákiáltott:

— Állj!

Az esőben és hóförgetegben még nem tudta felismerni ki rohan feléje. Harsányan ismét kiáltott.

— Állj! Állj, vagy lövök!

Az ismeretlen betolakodó azonban pisztolyt rántott és többször egymás után tüzelt. Az őr célzott, lövés dördült, és az idegen egyenruhás férfi a földre bukott.

Azonnal riadót fújtak. A laktanyában eloltották a villanyt, a készültség rohamléptekkel elfoglalta a helyét. A jelenlevő parancsnokok egyike kiadta a parancsot:

— Átveszem a parancsnokságot! Fegyverbe!

A 3. zászlóalj katonái eltorlaszolták magukat, lőréseket csináltak az ablakból, kiosztották a lőszert és a kézigránátokat, senkit nem engedtek az objektum közelébe. Fogalmuk sem volt róla mi történik. Nem tudták, hogy le kell tenniük a fegyvert, s hogy a hitlerista Wehrmacht másnap — 1939. március 15-én — megszállja a megnyírbált Cseh- és Morvaország területét.

Hitler magához rendelte Berlinbe Hácha államelnököt és megrendezte azt a komédiát, amelynek „kérelem a cseh területek megvédésére" címet adták. A rendezés azonban nem volt pontos, így történt, hogy Keiner német tábornok hadse-

regcsoportja már akkor bevonult Ostravába, amikor a „védnökség iránti kérelem" jegyzőkönyvét még alá sem írták. A mi vezérkarunknak pedig még nem volt ideje rá, hogy kiadja a kapitulációs parancsot. Így került sor harcra azon a napon Místekben.

A místeki katonák nem harcoltak rosszul. A 3. zászlóalj laktanyája előtt tizennyolc Wehrmacht-katona hagyta ott a fogát. A védőknek csak néhány sebesültjük volt. A fegyverletételre szóló felhívásra tűzzel válaszoltak. A védelmet csak akkor szüntették be, amikor elfogyott a lőszerük. Ekkor már március 15-e végzetes napját írták, azt a napot, amelyen a náci ezredek megszállták a „Cseh-Morva protektorátust".

Visszaemlékezem a místeki katonák harcának egy érdekes epizódjára.

Amikor 1945-ben Benes elnök Ostrava vidékére érkezett, hogy az 1939-es Csehszlovák Hadikereszttel kitüntesse a 8. gyalogezred zászlóalját és az ezred néhány tagját, akik harcoltak a megszállók ellen, megjegyezte: „Kár, hogy a többi ezred nem vette fel a harcot..."

Tudják önök, kit vádolt Benes azért, hogy 1939. március 15-én nem harcolt Hitler ellen? Háchát! Benes harmincnyolcban — saját állítása szerint — nem harcolhatott a hitlerizmus ellen, noha ehhez minden lehetősége megvolt, de Háchának, akinek éppen Benes bűnei miatt nem voltak ilyen lehetőségei, szembe kellett volna fordulni a megszállókkal és meg kellett volna védeni Cseh- és Morvaországot.

Nézzük csak, mit mond erről „Emlékek" című könyvében Benes doktor. A 87—89. oldalon azzal vádolja dr. Háchát, és külügyminiszterét, dr. Chvalkovskyt, hogy 1939. március 14-én Berlinben meghátráltak Hitler fenyegetőzései előtt, hagyták magukat rábeszélni Szlovákia területének a cseh országrészektől való elszakítására, és beleegyeztek a protektorátus megalakításába. Szerinte borzalmas hibát követtek el, mert 1939. március 15-én nem védték meg a köztársaságot.

Benes emlékirataiban szemére veti Háchának, hogy abban az időben nem támaszkodott Lengyelországra, Angliára és Franciaországra, tekintet nélkül arra, ami a felsorolt országok és közöttünk korábban történt, és nem védte meg a hazát.

Ő — mint mondja — számolt ezzel még abban az esetben is, ha a kormánynak menekülnie kellett volna az országból.

A „Hat évi száműzetés és a második világháború" című könyvében a következőket írja Benes: „... s ha majd egyszer egészében ismeretes lesz, hogy mi és hogyan történt itt, akkor a mi München előtti, az 1938. szeptemberi válság alatt és utána tanúsított magatartásunk becsületünkre és büszkeségünkre válik... s a győzedelmes háború után, hazánk történelme során államunk és nemzetünk nagy erkölcsi erőforrása lesz."

Nem akarok Benes bírája lenni — ez népünkre és a történelemre tartozik —, de Benes árulása és kormányának hitszegése történelmünk örök szégyene lesz, és intő példa marad nemzetünk minden eljövendő generációja számára. Csak népünknek a megszállókkal szemben tanúsított megalkuvást nem ismerő helytállása, példátlan hősiessége és végtelen áldozatkészsége válik nemzeteink becsületére, csak ez szolgál majd az erkölcsi erő kimeríthetetlen kútforrásául a mi büszke népünk és ifjúsága számára.

Abban az időben, amikor országunkra rontottak a halálfejes hadosztályok, a „Jan Zizká"-ról elnevezett 3. gyalogezred pótzászlóaljának parancsnoka voltam Kromerizben. Már korán reggel elhangzott a parancs, hogy az összes titkos és bizalmas mozgósítási parancsokat és terveket ki kell vinni a laktanya udvarára, le kell önteni benzinnel és el kell égetni.

A megszállók gépesített egysége délelőtt érkezett hozzánk. Néhány tiszt felkereste törzsünket, beosztottaik pedig — fegyveresen — megszállták a laktanyát. Mindenekelőtt a mozgósítási tervet és a kommunisták névsorát követelték. Megmondtuk nekik, hogy valamennyi okmány megsemmisült, a kommunista katonák névsorát pedig Zelinka, az ezred felderítő tisztje, régen elégette.

A náci tisztek megtekintették a fegyverraktárakat, de a fegyverek átvételét másnapra halasztották. Ezért menthették meg tiszthelyetteseink március 16-ára virradó éjszaka a kézifegyverek egy részét. Az ablakon át kidobálták a laktanya körüli élősövényre, ahonnan elszállították minuvky-i rejtekhelyükre, egy tanyára, ahol az egyik törzskapitányunk lakott. Összesen 27 golyószórót rejtettünk ott el.

Az illegális csoportok számára érdekes módon szereztünk további fegyvereket. Azokban a napokban a németek tehervagonokban szállították a fegyvereinket Németországba. A német sorkatonák pedig eladogatták azokat nekünk: egy golyószóróért 300 koronát, egy géppuskáért pedig legfeljebb 500 koronát fizettünk. Az így keresett pénzen a németek ennivalót, cigarettát, cipőt és ruhát vásároltak.

Ezredünk lefegyverzése és leszerelése néhány nap alatt megtörtént. Szomorú látvány volt ez. Mily fájdalmas volt a tengernyi értéket harc nélkül átadnunk az ellenségnek!

S a Gestapo megkezdte garázdálkodását. Először a kommunistákat fogták el. A Gestapo kezére került honfitársaink családjának támogatására csakhamar megalakult egy csoport, amely a jobbmódú kromerizi polgároknál és pénzintézeteknél ajándékokat és segélyeket gyűjtött. Ezt a munkát, amíg csak le nem tartóztatták, Ladislav Kafka elvtárs szervezte és irányította. Különös érdemeket szereztek a letartóztatott antifasiszta harcosok családjának segélyezésében Magda Grégrová, Gustav Rözner és Vilém Smida elvtársak. 1941 végéig a bebörtönzöttek családjainak 330 000 koronát fizettek ki. Az ellenállás támogatására pedig 60 000 koronát fordítottak.

Mi katonák a Magneton gyárban előkészítettük a kézigránátgyártást. Dvorácek, ivonovici tanító szerzett egy vegyész-szakembert, aki az ostravai bányászokkal megbeszélte, hogy robbanóanyagot szállítanak nekünk.

Zelinka, az ezred felderítő tisztje a Kromerizt környező falvakban tartalékos tisztekből, tiszthelyettesekből és katonákból készültségi rajokat, szakaszokat és századokat szervezett. Hogy pedig a tartalékos katonák valamelyikének lebukása esetén a megszállók fel ne göngyölíthessék az egész hálózatot, sejtrendszerben építette ki azt.

Még mielőtt tisztjeim leszereltek, összehívtam és figyelmeztettem őket:

— Itt már nincs mit tennünk. Úgyis sorra-rendre letartóztatnak bennünket, kit előbb, kit utóbb. Ezért mi, fiatalabbak menjünk külföldre, és ott harcoljunk tovább!

Sokan megfogadták tanácsomat és átmenekültek Lengyelországba. Csakhamar találkoztunk egymással Krakkóban.

Az 1936—1939-es években a Kromeriz, Kojetín és Zlín járások tartalékos tiszti és tiszthelyettesi tanfolyamainak parancsnoka voltam. Már a megszállás első napjaiban sokan kerestek fel azzal a kérdéssel, mit tegyenek? A következő útmutatást adtam nekik:

— A jelenlegi helyzet csak átmeneti. Annyi bizonyos, hogy harcolni fogunk a megszállók ellen. Egyelőre még nem tudjuk, milyen módon. A hivatásos katonák többsége valószínűleg külföldre megy, önök pedig, ha itt lesz az ideje a mi helyünkre lépnek azokban az egységekben, melyek idehaza szerveződnek, hogy harcoljanak a megszállók ellen.

Kromeriz környékén földalatti hálózatot szerveztünk, híreket szereztünk a megszálló hadsereg tevékenységéről és külföldre továbbítottuk őket. Ugyanakkor a protektorátus újságaiban napvilágot láttak olyan hírek, hogy Krakkóban, ottani konzulunk vezetése alatt gyülekeznek a megszállt köztársaságunkból érkező menekültek. Az ostravai határvidéken át egyre többen menekültek Lengyelországba.

Minket, tiszteket a nemzetvédelmi minisztérium a németek parancsára azonnal nyugdíjaztatott. Ehhez már tíz leszolgált esztendő is elegendő volt. Átképző tanfolyamokra kellett volna járnunk, majd vezető állást vállalni a járási hivatalokban, bankokban, sörfőzdékben, malmokban és máshol. Én az ecetgyári alkalmazottak prágai tanfolyamát választottam. Így könnyebben mozoghattam az ellenállási munkában.

Akkoriban már szilárdan elhatároztam, hogy külföldre távozom. Csupán azon tanakodtam még, hogy miképpen készítsem elő rá a családomat. Az egyik napon elmondtam titkos tervemet feleségemnek. Az ő válasza nagyon megnyugtatott:

— Bizonyára mindent jól megfontoltál. Jól tudod, hogy itt nem maradhatsz. Mostanában már úgysem vagy a családé. Menekülj, amíg lehet, s minket ne félts. A gyerekeknek gondját viselem, hiszen már elég értelmesek. Majd csak átvészeljük valahogy a nehéz időket. Talán nem is tart olyan soká.

Higgyék el, nagy kő esett le a szívemről. Gyorsan összeköttetést kerestem azokkal, akik Lengyelország felé a szökéseket szervezték. Egyik zalkovicei ismerősömtől, az Ostrava körzeti illegális mozgalom tagjától kaptam meg a címet és a jelszót.

Szombaton, 1939. június 3-án vettem búcsút családomtól. A gyerekeknek, a tizennégyéves Zoénak és a tizenhatéves Miroslavnak azt mondtam, hogy Prágába megyek, a tanfolyamra, ezt a Gestapo miatt tettem, ha netán faggatná őket. A kromerizi 14. hadosztály egyik tisztjével indultam el Ostravába. Ott egy telefonfülkéből felhívtam a Bánya- és Kohóipari Társaságot és Vladislav Martíneket kértem a telefonhoz. Megkérdezte tőlem, mit kívánok. Azt mondtam, hogy szeretném megbeszélni vele az indiai üzletet. Ez volt a megbeszélt jelszó. Felszólított, hogy keressem fel.

A Bánya- és Kohóipari Társaság székházának folyosóján egy férfi várt reánk, és azonnal bevezetett Martínek irodájába.

— Üdvözlöm tábornok úr! — szólított meg az férfi, aki Vlada Martínek néven mutatkozott be. Meglepődtem. Zavartan magyarázgattam, hogy nem vagyok tábornok, hanem Svoboda alezredes. Zsebembe nyúltam a tiszti igazolványomért. Martínek elsápadt, és tanácstalanul tekintett az ajtónál álló másik férfira, aki villámgyorsan a zsebéhez kapott, nyilván hogy pisztolyt rántson. Készen állt, hogy azonnal közbelépjen.

A félreértés abból adódott, hogy a határ átlépésére nekem adott jelszó, Ingr tábornok részére volt előkészítve. Ezt azonban csak később tudtam meg. Az irodában levő két férfi — Vladimír Martínek és Rudolf Kucera — ugyanis a napokban jelentést kaptak, hogy a Gestapo nyomoz utánuk. Ezért engem és társamat beugrató ügynöknek néztek.

A helyzet némileg tisztázódott, mihelyt megmutattam Martíneknek igazolványomat. Megvizsgálta, majd így szólt:

— Én is kromerizi vagyok!

Ezzel vette a telefont, felhívta a Jan Capek nevét viselő Sokol-kerület titkárságát, s közölte valakivel, hogy megjött az apósa a nagybácsival. Azután felszólított minket, hogy menjünk át az Európa-kávéházba.

A kávéház egyik kis asztalához telepedve kávét rendeltünk. Nemsokára két gyanús külsejű alak ült a szomszéd asztal mellé, németül beszélgettek. Alighanem gestapósok. Csak nem csaltak tőrbe? Feszülten figyeltük minden mozdulatukat.

Kisvártatva az illegális szervezet két tagja szólított meg

bennünket, és néhány szóval a tudtunkra adták, hogy a lengyel határon át az út egyelőre nem szabad. De június 5-én, hétfőn jöjjünk el újra és várjunk rájuk este tízkor, ugyanennél az asztalnál.

Alig bírtam kivárni a hétfőt. Végre elérkezett a döntő nap. Elbúcsúztam a feleségemtől — ki tudja, mikor látom megint őt és gyermekeimet? — Elindultam az állomásra. A pénztárnál észrevettem, hogy meglátott egy kromerizi német nő. Követnek vagy csak véletlen műve az egész? S mi lesz az Európa kávéházban? Csak nem estünk árulók kelepcéjébe?

Lassan vánszorogtak a percek este tíz óráig. Új ismerőseink, Vladimír Martínek és Rudolf Kucera pontosan érkeztek. Beültettek minket egy személyautóba és útban Kuncicky felé megsúgták, hogy az elmúlt két nap alatt tudakozódtak felőlünk. Martínek zsebében azonban, minden eshetőségre készen, most is ott volt a töltött browning.

Kuncickyban átadtak bennünket egy vasutasnak, aki eligazított a továbbiakra nézve, és átváltotta koronáinkat lengyel zlotyra. Fél tizenegykor indultunk egy tehervagon fékezőfülkéjében a határállomás, Senov felé. Tizenegyre megérkeztünk.

Az eligazításnak megfelelően azonnal kiszálltunk a fülkéből, és elrejtőztünk a szomszéd vágányon álló, sötétbe burkolózó szerelvény vagonjai mögé. Feszülten vártuk a német őrök vasalt bakancsainak kopogását, akik átvizsgálják a kocsikat, mielőtt kiengednék Lengyelországba. Végtelenbe nyúló percek voltak...

De lám, egyenesen egy férfi tart felénk. Amint közeledik látjuk, hogy pénzügyőr. Egészen biztosra jött. Csak nem csapda? Kés van nálunk, s ha törbe akar csalni, ketten elbánunk vele...

— Ne féljenek! — súgta a pénzügyőr. — Nem lesz vonatvizsgálat, a németek az állomásfőnök leányának érettségijét ünneplik és úgy be vannak rúgva...

Fellélegeztünk. Ismeretlen barátaink, akik ily nagyszerűen intézték a dolgokat, és segítették a határon való átszökést, megérdemlik, hogy feljegyezzük nevüket.

A Bánya- és Kohóipari Társaság tisztviselőjének, Vladimír Martíneknek testvérét Otakarnak hívták, és vámtiszti szolgá-

latot teljesített. Illegális munkájába bevonta az ostravai vasutasokat, élükön Vaclav Fryborttal, a senovi állomásfőnökkel.

A senovi német határőrség parancsnokával, Haimann-nal, aki szenvedélyes sakkozó volt, Martínek rendszerint olyankor ült le sakkozni, amikor az illegális szervezet cseh menekülteket szöktetett Lengyelországba. A vonatvizsgálat kritikus pillanatában el kellett terelni a németek figyelmét. Ezzel a módszerrel azonban nem lehetett a végtelenségig élni, hiszen az átszökők száma egyre nőtt. Más módozatot is ki kellett gondolni.

A tesini bányákból, amelyeket akkor a Beck-féle Lengyelország tartott megszállva, minden délután szénszállító vonatok haladtak át a határon. Sumberkbe, az akkori lengyel határállomásra éjfélig vissza kellett érkezniük, különben a protektorátusnak minden vagonért nagy összegű bírságot, kocsibért kellett fizetnie a lengyeleknek. Ám ez a pedáns német hivatalnokoknak sehogy sem volt ínyére. Gyakran megtörtént, hogy a szerelvény késéssel érkezett, ilyenkor a vonat a senovi állomáson meg sem állt, hanem lépésben haladt át. Ezért a fasiszták hordozható emelvényeket állítottak a vágányok mellé, és ezekről ellenőrizték, hogy valóban üresek-e a kocsik. Az őrszolgálatot a Totenkopf SS-alakulat katonái látták el. Ez azonban nem sokat ért, mert az állványokról csak a vagonok szemközti oldalát láthatták, az innenső oldalfal mellé odalapulhattak a menekülők, anélkül, hogy az ellenség észrevette volna őket. Vasutasaink nagyszerűen kihasználták ezt a lehetőséget. Késést okozni a vonatoknak? — mi sem volt ennél könnyebb.

Mi szerencsés véletlen folytán kerültük el a vizsgálatot. Csak háború után tudtam meg, hogyan is történt.

A vasutasok Ingr tábornok szökését készítették elő. Később megtudták, hogy helyette valami Svoboda alezredes megy. A Martínek testvérek a senovi állomásfőnökkel együtt maguk is szökni akartak, ha netalán kiderülne, hogy velem nincs valami rendjén. Amikor ellenőrizték személyemet, kissé megnyugodtak, de a biztonság kedvéért külön óvintézkedéseket tettek. Otakár Martínek feleségének ezekben a napokban szü-

letett meg a kislánya, Frybort legidősebb leánya pedig akkoriban érettségizett. Így hát Martínek, a pénzügyőr és Frybort, az állomásfőnök egy kis ünnepségfélét rendeztek, amelyre már délután meghívták a senovi vasútállomás fasiszta őrségét is. Az ünneplés egészen éjfélig elhúzódott, ezért nem vizsgálták meg vonatunkat a németek.

1939. június ötödikén, este fél tizenkettőkor tehát felugrottunk az induló vonatra, s a fékezőbódéban meghúzódva keltünk át a lengyel határon. Éjfél előtt tizenöt perccel már Sumberkben voltunk, ahol várt ránk a lengyel állomásfőnök, Michalík és a lengyel pénzügyőrök parancsnoka.

Meglepődve láttuk, hogy a vonatról egy sereg fiatalember is leszáll, szintén a megszállt hazából szöktek. Lehettek vagy ötvenen. Gondolni sem mertem rá, mi történt volna, ha az ellenállási mozgalom senovi tagjai nem tudják vonatunkról elterelni a hitlerista katonák figyelmét...

Hála bátor vasutasainknak, embereink többségének ily módon sikerült Lengyelországba átjutnia. Csupán a krakkói alakulatunkhoz vagy háromezren jöttek így. Sokan voltak persze olyanok is, akik turistaként, vagy mezőgazdasági munkásnak öltözve, kapával, lapáttal, gereblyével, kaszával a vállukon szöktek át a határon. Így sikerült átjutnia Otakar Jarosnak is.

3. LENGYELORSZÁGON ÁT A SZOVJETUNIÓBA

Június hatodikán reggel társammal együtt átkísértek a cesky tesíni rendőrőrsre, ahol rövid jegyzőkönyvet vettek fel, de nem engedtek el, mivel ismét felmerült a gyanú, amitől már a Martínek testvérek csoportja is félt: nem vagyunk-e a német rendőrség ügynökei? A lengyel hatóságoknak tudomásukra jutott ugyanis, hogy a Gestapo átküldte a határon két megbízottját, akiknek a személyleírása meglehetősen illett rám, s társamra. Szerencsére a lengyel rendőrség egyik tagja, aki az első köztársaság idején a hranicei 34. ezrednél szolgált, segített személyem igazolásában. Akkoriban sokszor találkozott velem, mert én a hranicei katonai akadémián tanítottam, és naponta elhaladtam a 34. ezred laktanyája előtt.

Így hát szerencsésen tisztázódott minden, és június 11-én már elutazhattam Krakkóba, a konzulátusunkra. A 310-es sorszámmal vettek nyilvántartásba. A háromszáztizedik csehszlovák voltam tehát, aki emigrált hazánkból, és jelentkezett a krakkói emigrációs központban.

Másnap kineveztek a csehszlovák katonai csoport parancsnokává. Kínos pillanatok vártak rám: az akkori Beck-féle Lengyelország félfasiszta kormánya nem várt minket tárt karokkal. Ellenkezőleg, sok-sok menekültet letartóztattak, sőt mi több, sokat közülük visszadobtak a protektorátusba, egyenesen a Gestapo karmai közé.

Nem volt könnyű a helyzetünk Krakkóban sem. Hetekig a saját pénzünkből kellett élnünk, abból, amit magunkkal hoztunk, vagy amit a konzulátus tisztviselői szereztek értéktárgyaink, ékszereink, öltönyeink eladásából. Néha bizony nem tudtuk, miből lakatjuk jól másnap a katonáinkat, márpedig állandóan újak és újak jöttek. Piestanyból átszökött a szlovák repülők egy csoportja, akik nem voltak hajlandók szolgálni a Tuka—Tiso-féle klerikális fasiszta rendszerben. Sok segítséget kaptunk a krakkói csehszlovák kolóniától, kiváltképp Vlastimil Hofman mester, festőművésztől.

A helyzet csak alkonzulunk, dr. Henzl közbenjárására javult meg. A krakkói hadtest parancsnoka Malé Bronowicében, egy elhagyott katonai táborban helyezett el bennünket, és élelmezést biztosított számunkra a lengyel hadsereg normája szerint. Lassanként a varsói kormánykörök is más szemmel kezdtek nézni ránk, hiszen aki politikailag csak egy lépéssel is túllátott az orrán, látva láthatta, hogy Hitler területszerző és hódító étvágya nem elégült ki Csehszlovákia bekebelezésével, és hogy most alighanem Lengyelország van soron.

1939. augusztus 15-ig Bronowicében mintegy 3000 emigráns katona gyűlt össze. Az úgynevezett „külföldi ellenállás" vezetői — akik abban az időben Párizsban székeltek és akik között a szót Osusky csehszlovák követ vitte — arra törekedtek, hogy Gdynián, később pedig Románián át minden harcképes férfit nyugatra szállítsanak. Meg akarták akadályozni, hogy Lengyelországban valamilyen nagyobb egység maradjon, attól

tartottak, hogy az esetleg átmehet a Szovjetunióba. Néhány emberünk, akit nyugatra küldtünk, az Osusky párizsi csehszlovák követ és Ingr tábornokok irányította nyugati ellenállási szervezet hibájából, az idegenlégióba került. Annak a 2000 katonának, akinek át kellett hajóznia Franciaországba, nagy része lengyel területen akart maradni; már akkor sejtették, hogy a szabadságukért vívott harcnak mind politikai, mind katonai súlypontja keleten lesz, nem pedig nyugaton, amely 1938 őszén oly szégyenletesen elárult minket.

A varsói kormánnyal kötött megállapodás alapján csak ezer önkéntest tarthattunk Lengyelországban. Ezek a Leszné u Baranowicu melletti kiképző táborba mentek. Ott kellett volna öt zászlóaljból megalakítani az 1. csehszlovák dandárt. Ennek megszervezésére azonban már nem került sor, mert a hitleristák betörtek Lengyelországba, és nem egészen 18 nap alatt megszállták.

A náci hadseregek nyomása elől kelet felé hátráltunk. Katonáink Lengyelország szabadságának utolsó napjaiban Tarnopolnál kerültek szembe az ellenséggel, és mint a város légvédelmi osztaga lelőtték a fasiszták két bombázógépét. Tarnopol térségében ért bennünket az első veszteség: egy katonánk elesett, néhány megsebesült.

A lengyel köztársaságbeli csehszlovák követ útján megkértük a lengyelországi szovjet követséget, hogy készítse elő katonai egységeink átlépését a Szovjetunióba. Saranov követ ezzel a feladattal a varsói katonai attasét, P. S. Rybalko ezredest bízta meg, a harckocsicsapatok későbbi marsallját, a Szovjetunió későbbi kétszeres hősét; vele vállvetve vívtuk első csatánkat Sokolovónál, vele együtt rohamoztuk Kijevet, és 1945 májusában Prágában újra találkoztunk, mert a fővárost az ő 3. harckocsi hadserege és a parancsnoksága alá tartozó Leljusenkov vezette 4. harckocsi hadsereg szabadította fel.

1939. szeptember 18-án lengyelországi légiónk Nyugat-Ukrajna területén találkozott a Vörös Hadsereggel, és ugyanazon a napon átlépte a szovjet határt. Nagy jelentőségű pillanat volt ez — találkoztunk leghűségesebb barátainkkal, a szovjet emberekkel. Szívélyesen, őszinte barátsággal fogadtak bennünket.

Az első napokban Verhovice u Husyatynban, a szovjet határőrök laktanyájában voltunk elszállásolva, ahonnan Kamenec Podolszkba vonultunk. További tartózkodási helyünk szovjet barátainknál a Moszkvától keletre 365 kilométernyire fekvő Oranky és az északkeleti irányban, mintegy 200 kilométerre levő Szuzdal volt. Nem egészen ezer katonánk többsége a Szovjetunióban akart maradni, hogy ott készülhessen fel a gyűlölt ellenség elleni harcra. Londoni emigráns kormányunk azonban mindent elkövetett, hogy felszámolja a szovjet területen levő katonai egységünket, bár a szovjet kormány világosan értésükre adta, hogy katonai csoportunk egésze a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének területén maradhat.

A szovjet kormány emellett lehetővé tette, hogy hazánk megszállásának kezdetétől egészen a Szovjetunió megtámadásáig az úgynevezett protektorátus, a Szlovák Állam és Kárpát-Ukrajna területéről sok-sok honfitársunkat a Szovjetunióba telepítsük át. Segítségünkre voltak abban is, hogy ennek lebonyolításához időben megteremtsük a szükséges feltételeket. A szovjet szervek támogatásával titkos utakat építettünk ki Szlovákián és Kárpát-Ukrajnán keresztül. Londoni kormányunk ezt is szabotálta, ígérete ellenére nem küldött hozzánk tiszteket a Szovjetunióba érkező menekültek fogadására és igazoltatására. Ezek a tisztek öt-hat nappal a Szovjetunió elleni hitlerista támadás előtt érkeztek csak meg a megbeszélt helyre, vagyis már későn.

Ebben a dicstelen, árulással felérő tevékenységben Benes elnök járt elöl. A szovjet kormányhoz küldött egyik táviratában ezt írta a Szovjetunióban tartózkodó csehszlovák katonákról: „Önöknél nincsenek felhasználva, nekünk szükségünk van rájuk a harcokban más helyen." — Így tehát elsősorban Benesnek róható fel, hogy katonai csoportunk zömét fokozatosan elszállították részben Franciaországba, többségében pedig a Közép-Keletre. 1940-ben negy szállítmány (összesen mintegy 160 fővel), 1941-ben pedig nyolc szállítmány kelt útra, amely együttesen közel hétszáz emberből állott, olyanokból,

akiknek már a Szovjetunióban kellett volna maradniuk. Benes, mint emlékirataiban kijelenti, akkoriban már tisztában volt azzal, hogy közeleg a Szovjetunió elleni támadás napja, ennek ellenére sürgette katonáink elszállítását. Hiába igyekeztünk e káros mesterkedést meggátolni. Így azután 1941. június 22-én, a Szovjetunió megtámadásának napján, az egész lengyelországi légióból csak kilencvenhárman maradtunk szovjet területen.

1941. július 18-án londoni emigrációs kormányunk és a Szovjetunió szövetségi szerződést kötött. Eszerint immár hivatalosan is tovább szervezhettük szovjetunióbeli katonai egységünket. Októberben visszatértünk Orankyba és folytattuk a kiképzést.

Ámbár a szövetségi szerződést 1941. július 18-án kötötték meg, katonai egységünk megszervezésében egészen az év végéig egyetlen egy hivatalos lépés sem történt. Londoni kormányunkkal még egyszer tárgyalni kellett, és a megegyezés csak 1942 januárjában született meg. Benes kormányának a dolog nem volt sürgős, mert a Szovjetunióban csupán egy kis, mint mondani szokta — „jelképes" egységet akart. A szovjetunióbeli csehszlovák katonai egységbe való toborzást csak 1942. február elején kezdtük el. Hadseregünk bölcsője a Kujbisevtől 180 kilométerre keletre fekvő Buzuluk városa lett.

*

Míg Benes kormánya semmi érdeklődést sem mutatott egységünk felállítása iránt, mi nem ültünk ölbe tett kézzel.

Még a Szovjetunió megtámadása előtt hozzáláttunk egységeinkben a parancsnoki káderek és az újoncok kiképzéséhez s létrehoztunk néhány szaktanfolyamot is. Moszkva közelében iskoláztattuk ejtőernyőseinket, akiket azután több csoportban Morvaország és Szlovákia területére dobtak le, nem sokkal a Szovjetunió elleni támadás után. Tevékenységükről mind ez idáig alig írtak, s mert ez igen figyelemre méltó és tanulságos, legalább arról a négytagú csoportról szeretnék megemlékezni, amelyet Kromeriz vidékére dobtak le. A részleteket hozzátartozóim és ismerőseim elbeszéléséből, az otthoni ellenállási mozgalom életben maradt tagjainak vissza-

Buzuluk — a Szovjetunióban alakult csehszlovák katonai egység bölcsője

A kiképzés a reggeli tornával kezdődik

Éjjel nappal, esőben, szélben

emlékezéseiből, a brnói és az ostravai Gestapo irattárából, és Karl Wiedermerth Gestapo tisztviselő vallomásából merítettem. Ez utóbbi segédkezett az említett ejtőernyős csoport felszámolásában, ezért a felszabadulás után letartóztatták és elnyerte méltó büntetését.

Az ejtőernyős csoport parancsnoka Bohuslav Nemec főhadnagy volt, helyettese Frantisek Rys szakaszvezető, a csoport tagjai Frantisek Brauner szakaszvezető és Jan Kasík őrvezető. Amikor 1941 júliusában a moszkvai Metropol-szállóban elbúcsúztam tőlük, figyelmeztettem őket feladatuk fontosságára, és lelkükre kötöttem, hogy az ugrás után azonnal tűnjenek el az erdőben. Egy ideig Robinzonként éljenek és csak akkor lássanak feladataik végrehajtásához, ha már vannak szabályos okmányaik, jó szállásuk, ha megbízható kapcsolatokat létesítettek, és jól megszervezték munkájukat, de akkor is a legnagyobb óvatossággal járjanak el. A tanfolyamokon jól felkészültek feladatuk elvégzésére s főleg azt kötötték a lelkükre hogyha a Gestapo kezébe kerülnének, inkább válasszák a halált, mintsem harcostársaik közül bárkit is elárulljanak vagy felfedjék feladatukat. A figyelmeztetést sajnos — nem mindannyian fogadták meg. Sok-sok hazafi került emiatt a hitleristák koncentrációs táboraiba. Azok közül akik segítségükre voltak, kilencvenegy ellenállási harcos pusztult el.

1941. szeptember 10-én éjszaka egy szovjet szállítógép körözött Kromeriz fölött, s belőle négy ejtőernyős ereszkedett alá.

Drínov község határában értek földet. Kasík őrvezető kivételével valamennyien szerencsésen ugrottak; Kasík valahogy megsebezte a lábát meg az arcát, és ahelyett, hogy biztonságosan elásta volna a véres ejtőernyőt, hanyagul rejtette el az út közelében. A felszerelésből is a helyszínen hagyott egyet-mást, többek között egy töltött pisztolyt. Brauner szakaszvezető megkereste a gondjaira bízott rádióadót, amelyet vele együtt, de külön ejtőernyővel dobtak le, és elrejtette a közeli park egyik bokra alá, betemetve száraz avarral.

Ezután valamennyien ideiglenes tartózkodási helyükre mentek. Bizonyos idő múltán egy megadott helyen kellett volna kérniük a további parancsokat.

Kasík ernyójét és pisztolyát néhány nap múlva felfedezték. A hírnek gyorsan szárnya kelt, és tudomására jutott a csendőrörsnek is, amely jelentette a Gestapo prerovi, olomouci és brnói hivatalának. Egy csendőrnyomozó osztag és a német egyenruhás rendőrségnek több mint száz tagja állított be Drínovba s a Gestapo-megbízottak vezetésével széles körű nyomozásba, és kutatásba kezdtek az egész környéken. Ámde, senkit sem sikerült elfogniuk és Kasík felszerelésén, fegyverén kívül más egyebet nem találtak... Ezekben a napokban Alois Zurek mozdonyvezetőt Brnóban, a Mlynská utca 56-os számú házban ismeretlen férfi kereste fel. Frantisek Brauner névre szóló régi csehszlovák útlevelet mutatott fel, és azt állította, hogy barátjától, Frantisek Rystől hoz üdvözletet. Vele volt, úgymond, a csehszlovák egységben a Szovjetunióban és Kromeriznél ejtőernyővel együtt ugrottak le. A mozdonyvezető eleinte azt hitte, provokátorral van dolga. De amikor a szakaszvezető Rysről, Zurek sógoráról, kezdett beszélni, és kitűnt, hogy apró dolgokban is tájékozott, már hitt neki, s megigérte, hogy segítségére lesz.

Brauner szakaszvezető segítséget kért, hogy elszállíthassa és biztonságba helyezhesse az ideiglenesen elrejtett rádió-adókészüléket. Zurek azt tanácsolta, menjenek vissza oda, ahol a rádiót elrejtette, és a rejtekhelyről készítsen pontos helyszínrajzot. Ő azután majd gondoskodik a készülékről.

Brauner nyomban Drínovba ment, és veszély nélkül végrehajtotta a feladatot, mert abban az időben Kasík ejtőernyőjét még nem fedezték fel. Nem mert azonban az adókészülék közelébe menni. Másnap újra felkereste a mozdonyvezetőt, megmutatta neki a vázlatot, és ismét kérte a segítségét. Zurek két napi szabadságot kért, és elutazott Braunerrel Ivanovicéba, a Drínovhoz legközelebb eső vasútállomásra. Az ivanovicei állomás előtt két fiú szállt fel a vonatra, szüleik sírva búcsúztak tőlük. Zurek érdeklődésére elmondták, hogy kényszermunkára indulnak Németországba. Ezután óvatosan tudakolni kezdte tőlük, hogy miért van annyi csendőr és német katona az állomáson? A fiúk elmondták, hogy valaki a szomszéd faluban egy ejtőernyőt talált, és, hogy ott valamiféle idegen ejtőernyősök ugrottak le. Most azokat keresik a németek.

Alois Zurek, aki a megszállás első pillanatától kezdve tevékeny tagja volt az ellenállási mozgalomnak, tüstént megváltoztatta tervét, és Braunerral Prerovba utazott. Ott kellett a négy ejtőernyősnek első ízben találkoznia. Az üzenetet egy kereskedésben kellett volna átvenni, ott azonban nem volt számukra semmi. Ezért a két férfi elvált egymástól. Zurek Kromerizbe utazott, egy Sahánek nevű mozdonyvezetőhöz, aki szintén az illegális hálózat tagja volt. Bohdan Sahánek megígérte, hogy a kromerizi csoport segítségükre lesz az adókészülék elszállításában.

A csoport 1941. szeptember 16-án este Kromerizben, a Divís utca 39. számú házban Antonin Raitéknál gyűlt egybe, akik az én családom házában laktak. A megbeszélésen úgy döntöttek, hogy a feleségem, Irena megy el Drínovba Raitné kíséretében. Ott felkeresi Dedek igazgató tanítót, akit a tartalékos tiszti tanfolyamon tanítottam és akit megbízható hazafinak ismertem.

Így is történt. Az igazgató tanító nagyon szívélyesen fogadta, de figyelmeztette őket, hogy a kastélyban egy SS nyomozó osztag szállt meg. Ennek ellenére megígérte, hogy tüstént kimegy a parkba, megnézi, és pontosan megállapítja a rádió-adókészülék helyét.

Kisvártatva eltávozott. A kulcsártól engedélyt kért, hogy a parkban virágot szedhessen a másnapi természetrajz órára. A kulcsár készségesen megengedte. A készülék a helyén volt. Dedek igazgató észrevette, hogy a parkban asszonyok gereblyéznek, s másnap elérnek a rádiókészülékhez. A legfőbb ideje volt hát biztonságba helyezni. Úgy döntöttek, hogy még aznap éjszaka elszállítják.

Az asszonyok visszatértek Kromerizbe, hogy az illegális csoporttal megbeszéljék, miképp szállítsák el észrevétlenül kromerizi házunkban a nehéz készüléket. Elhatározták, hogy a feladatot a közeli Rataj községbeli Frantisek Pavlicík csendőrfőtörzsőrmester hajtja végre dr. Dubovsky orvossal és a feleségemmel. Dubovsky és Pavlicík együttműködtek a kromerizi illegális csoporttal. Pavlicík főtörzsőrmester egyetértett a tervvel. Egyenruhája legalább eltereli a gyanút.

És mit szól a dologhoz dr. Dubovsky? Vajon nem utasítja-e

vissza? — tették fel a kérdést a kromerizi ellenállók, hiszen egyszer már volt baja a Gestapóval, mert támogatta a letartóztatottak családját. A megszállók akkor koncentrációs táborral fenyegették meg. Ennek ellenére nem vonta ki magát a hazafias feladat alól.

Az akciót a következőképpen hajtották végre: Dubovsky doktor este elindult, hogy meglátogassa körzetének betegeit, s a drínovi útelágazásnál „elromlott" az autója. Feleségem, Pavlicík főtörzsőrmesterrel felkereste Dedeket. Elhatározták, ha valaki feltartóztatja őket, azt válaszolják, hogy Dedekhez mennek mézért. A tanító ugyanis szenvedélyes méhész volt.

A megbeszélt módon bekopogtattak, hogy meggyőződjenek, nem történt-e időközben valami? A tanító felesége közölte, hogy az almafák közt kutyás őr áll, az adókészülék rejtekhelyétől néhány lépésnyire pedig hitlerista katonák tanyáznak, akik az ejtőernyősök felkutatására jöttek. Nyilvánvaló volt, hogy a helyzet súlyos. Az igazgató felesége óva intette őket: ne menjenek a rádió közelébe, mert az túl kockázatos.

Haladéktalanul cselekedni kellett. Pavlicík főtörzsőrmester és a feleségem nagyon veszélyes vállalkozásba fogtak.

A faluban csend volt, csak a kastély elsötétített ablakain szűrődött ki egy kis fény — a Gestapo-legények és az SS-ek tehát még nem alszanak. Semmit sem lehet tenni. Legalább a hold ne világítana oly átkozott módon! Dedek igazgató jól írta le a rejtekhelyet, úgyhogy a Brauner szakaszvezető készítette vázlat alapján könnyen megtalálták a park falánál azt a helyet, ahol a rádió-adókészülék és az ejtőernyő el volt rejtve. Még egyszer óvatosan körülnéztek, azután a főtörzsőrmester feleségem segítségével átmászott a kétméteres téglafalon. Amikor a túlsó oldalon földet ért, hirtelen dobogás hallatszott. Felkorbácsolt idegállapotukban nem tudtak rögtön tájékozódni. Mi volt ez? Talán az őr? Nem, az már riadóztatott volna. Vagy a kutya? Az sem, hiszen az ugatna. Alighanem valami nyúl.

A főtörzsőrmester a túloldalon megtalálta a készüléket. Ebben a pillanatban zseblámpa fénye villant fel. Nem csoda, hogy a feleségem megrémült. Súgva kérdezte, mi történt?

— Semmi —, hangzott a válasz — csak nem tudom leoldani ezeket a zsinórokat a fáról, ezért világítottam egy kicsit. Milyen meggondolatlanságokra képes az ember veszélyes pillanatokban!

— Hát nincs zsebkése? — kérdezte a feleségem.

— Ejnye — hangzott ismét a válasz —, hogyne volna, egészen megfeledkeztem róla!

Néhány végtelennek tűnő pillanat után a főtörzsőrmester egy hatalmas csomagot és egy bőröndöt dobott át a falon. Nyomban utána az ejtőernyő repült az útra. Ezt a feleségem a kabátja alá a derekára csavarta, a bőröndöt pedig kezébe fogta. Pavlicík az adóállomást vette a hátára. Ugyancsak görnyedt alatta, megvolt vagy nyolcvan kilogramm.

Az alvó Drínovon két alak osont át. Súlyos terhet cipeltek, melynek élet lehet az ára. A csendőr a nehéz teher alatt meg sem szusszan, csak szörnyen verejtékezik — az idegei nyilván a végsőkig korbácsolódtak. Mi történne, ha találkoznának a fasiszta járőrrel, amely éjjel-nappal, keresztül-kasul cirkál a falu egész területén? Jó tizenöt perc az út az elágazásig. Mindenképpen a veszélyek negyedórája.

Sikerült. Az adókészüléket és a bőröndöt dr. Dubovsky kocsijára tették, és mindhárman szerencsésen elérkeztek a Divis utcába. A rádiót még az éj folyamán elrejtették nálunk a kerti lugas alá. Az ejtőernyőt a központi fűtés csöve köré csavarták a rács mögötti holt térben. Ott vészelte át az egész megszállást.

A felbecsülhetetlen értékű adókészülék veszélyes elszállítását követő harmadik napon felkereste feleségemet Brauner ejtőernyős. Vele volt Ladislav Spidla a kormánycsapatok őrmestere, egy szakavatott brnói rádiótávirász. Házunkból kétszer is próbaösszeköttetést teremtettek a szovjet központtal.

Az adások idején természetesen gondosan rejteni kellett az állomást, nehogy az ellenség lehallgató szolgálata bemérhesse. Pavlicík főtörzsőrmesternek nagyszerű ötlete támadt: az adásokat a rataji csendőrőrsről kell sugározni, mert az a falu a kromerizi rádió antennájának holtterében feküdt, és a kis leadót ott nem lehetett bemérni, és felderíteni. Ily módon az adót kétszeresen biztosították — a csendőrörs nyújtotta fe-

dezékkel és a holttérrel. Hetenként kétszer, amikor az adás folyt, a kromerizi utcákon két feltűnés nélküli egyenruhás ember cirkált kerékpáron: a csendőrfőtörzsőrmester és a kormánycsapatok őrmestere. Az adó kerékpárjuk csomagtartóján húzódott meg, anélkül, hogy bárkinek feltűnt volna.

Néhány nap múlva a rádióadót a kromerizi földalatti csoport egyik tagjának, Emil Semerád tanítónak, az ejtőernyősök egyik segítőjének lakására vitték át a csendőrőrs közelébe. Ott bujkáltak néhány napig az ejtőernyősök is. Amikor azonban Rataj környékén antennával felszerelt katonai teherautók tűntek fel, és minden jel arra vallott, hogy a németek szívósan keresik a titkos adót, Semerád tanító nem sokat habozott: dr. Krajny orvos autójában, aki beteglátogatásra jött Kromerizből, az adóberendezést visszaszállította Kromerizbe. Ez a szó szoros értelmében az utolsó pillanatban történt, akkor, amikor a falut már körülvették a titkos adó után nyomozó németek, és felkészültek az egész falu átkutatására.

Csak később, amikor az ejtőernyősöket az árulás veszélye fenyegette, szállították tovább az adót Brnóba, ahol 1942 őszén a Gestapo kezébe került!

Most pedig az eseményektől kissé elkalandozva megkísérlem, hogy a Gestapo irattárának okmányai alapján leírjam, hogyan bukkant a német titkosrendőrség a négy ejtőernyős nyomára.

Amikor a háború után ezeket az iratokat olvasgattam, látnom kellett, mennyire eltérő módon viselkednek az emberek. Voltak, akik önként léptek az árulás útjára csak azért, hogy mentsék a bőrüket, mások hazaárulóvá és Gestapo-ügynökké váltak; — voltak, akik csak a kényszer hatására vallottak; — és akadtak akik a legszörnyűbb kínzások közepette sem árultak el semmit. A kromerizi földalatti szervezet tagjai között voltak olyan hősök is, akik nem tétováztak a többiekért feláldozni az életüket sem! Ezeket a hazafiakat a nemzet soha nem felejti el!

Honnan indult el az a szál, amelyből a Gestapo gyilkos hálóját szőtte? 1941 szeptemberének végén Brnóban letartóztattak egy Tumpes nevű férfit, aki állítólag a nemzeti ellenállási

mozgalom országos vezetője volt. Amikor a Gestapón vallatták, (biztos, hogy nem bántak vele kesztyűs kézzel, de miért fecsegett többet, mint kellett?) elárulta, hogy Ostrava vidékén a földalatti mozgalom kiépítésével a Nemzeti Közösség ostravai titkárát, Justíkot bízta meg. Ezenkívül azt is bevallotta, hogy Justík összekötőt vár Prágából.

Taudt rendőrfőfelügyelő Brnóból Ostravába utazott, és utasította az ottani rendőrfelügyelőt, Wiedermerthet, hogy jelentkezzék Justíknál, mint a prágai összekötő. A cselvetést azért bízták rá, mert brnói származású lévén, tökéletesen beszélt csehül.

Wiedermerth az ostravai Főnix-kávéházból felhívta Justíkot, s így jelentkezett: „Itt egy látogató, Prágából", azután felkérte, hogy keresse fel őt a kávéházban. Amint Justík elhagyta az irodát, letartóztatták. A kínvallatás során megnevezte néhány munkatársát, köztük Josef Drahnyt is, a dohánynagyáruda raktárnokát, aki véletlen folytán összeköttetésbe került ejtőernyős csoportunkkal, mert a dohánynagyáruda híreket és üzeneteket közvetített.

Wiedermerth cselhez folyamodott és úgy tüntette fel a dolgot, hogy Justíkot nem eddigi tevékenysége miatt tartóztatták le, hanem azért, mert Tumpestől utasítást kapott, hogy segítse a kromeriz környékén ledobott ejtőernyősöket. Justík azt gondolta, félrevezetheti a Gestapót, és beismerte, hogy valóban felkereste őt egy ejtőernyős, akivel meg is beszélt egy találkát a vitkovicei állomás épülete előtt éppen arra a napra, amikor letartóztatták.

A gestapós elvezette Justíkot Vitkovicébe, és kopóival körülzárta a pályaudvar környékét. Az ejtőernyős azonban nem érkezett meg, Justíkot tehát visszavitték a Gestapóra, és szigorított vallatásnak vetették alá. A kínzás utáni éjszaka, Justík a cellájában öngyilkosságot kísérelt meg, fémtárgyakat nyelt le, de a kórházba szállították, és sikerült az életét megmenteni. A következő vallatásnál leírta azokat a személyeket, akikkel érintkezett. Az egyik valamilyen cseh rendőrtiszt volt Ostravából. A Gestapón egyelőre semmi közelebbit nem tudtak meg tőle. Ezért újból kihallgatták a letartóztatásban levő Josef Drahnyt. Ez a férfi azonban kihasználta

azt a pillanatot, amikor Wiedermerth irodájában egyedül maradt, és kiugrott az ablakon; inkább a halált választotta, mintsem hogy felfedje az egész illegális hálózatot. Hős volt!

Ezután Drahny feleségét tartóztatták le. Tőle azonban nem tudták megszerezni annak az idegen férfinak a nevét, aki férje rendőrtiszt ismerősének ajánlására náluk töltött egy éjszakát.

A Gestapo a letartóztatott Tumpest átszállította Ostravába és ott pontosította az ismeretlen cseh rendőrszázados személyleírását. Ezután már nem jelentett különösebb nehézséget a keresett személy felkutatása és Tumpessel való szembesítése. A rendőrtisztet Smékalnak hívták. Bevallotta, hogy Drahnyhoz elvitt egyszer egy ejtőernyőst. A gestapósok úgy tettek, mintha már mindent tudnának, így hát Smékal semmit sem tagadott. Arra a kérdésre, hogy ki küldte hozzá az ejtőernyőst Rybnícek rendőrfőtörzsőrmestert nevezte meg. Állítólag valami Rys nevű ejtőernyősről volt szó — mondotta. Rybníceket nyomban letartóztatták, de ő kezdetben mindent tagadott. Smékal azonban terhelő vallomást tett ellene, sőt hozzátette, hogy egy másik ejtőernyős bújtatásával is megbízták. Az illetőt Nemecnek hívták, és az ostravai Caputa cég vezetője ajánlotta. Ez utóbbi kihallgatásakor beismerte, hogy Nemec főhadnagyot a Rolny cég vezetőjének gondjaira bízta. Őt is azonnal őrizetbe vették; kihallgatásakor bevallotta, hogy Nemecet egy tanítónál helyezte el Mariánské Horyban. A tanítót azonban már nem foghatta el a Gestapo, mert idejében megszökött.

A letartóztatottak kihallgatásából megállapították, ki az a Rys ejtőernyős. Frantisek Rys után egyszer már érdeklődött a Gestapo. Ez a megszállás első napjaiban történt, amikor illegálisan segítette a menekülteknek a lengyel határon való átkelését. Akkor csak azért nem került Himmler pribékjeinek a kezébe, mert merészen leugrott padlásukról egy fára, és a határon túlra menekült.

A titkosrendőrség ostravai kirendeltségén már sokan ültek azok közül, akik kapcsolatban álltak az ejtőernyősökkel, de őket magukat mintha a föld nyelte volna el. Csak csellel akadtak a nyomukra: a letartóztatottak egyike mindent el-

árult, amit csak tudott, és tetejébe még szolgálatait is felajánlotta a Gestapónak. De nem akarok az események elébe vágni. Nézzük meg, mi történt Kromerizben?

Családom régen el volt készülve rá, hogy a német rendőrség bármikor betoppanhat hozzánk. Első ízben 1939. szeptember 2-án jelentek meg a lakásunkon. Akkor nagy letartóztatási hullám söpört végig Kromerizen. Eljöttek hát értem is, ekkor azonban már régen Lengyelországban voltam. Filomena Vrbecká, a házvezetőnőnk, akit mindenbe beavattunk, a tükör előtt gyakorolta mondókáját:

— Az úr, kérem, elment tőlünk, valahová Prágába, valamilyen tanfolyamra, mert foglalkozást változtatott és a rendőrségen ki is jelentkezett!

A tükör előtt gyakorolta a beszédet, a kézmozdulatokat, az arcjátékot, és várta a Gestapót.

Aznap négy német rendőrtisztviselő állított be hozzánk. Filca remekül eljátszotta nekik azt, amit betanult. Hatásos volt. Arra a kérdésre. hogy hol van Svobodáné, úgy válaszolt, hogy teljesen megzavarta őket:

— Az asszony Mezíricibe utazott látogatóba.

— De melyikbe? Nagy Mezirícibe, vagy Valasské Mezirícibe, vagy hová?

— Azt kérem, én nem tudom. Én itt csak háztartási alkalmazott vagyok. Lehet, hogy Nagy vagy Kis Mezirícibe. én bizony nem tudom...

A gestapósok nem lettek okosabbak. Elmentek még a bejelentő hivatalba és megállapították, hogy a rendőrségen szabályosan kijelentkeztem azzal, hogy Uhersky Brodban fogok tartózkodni. Ezt távozásom után a feleségem bonyolította le. Mivel ez a város már nem tartozott a prerovi Gestapo hatáskörébe, kimaradtam nyilvántartásukból. Azután még kutattak néhányszor utánam, de mindhiába.

1939. szeptember közepén újra becsöngetett hozzánk a Gestapo a Divis utca 39-be. Sokáig senki nem ment ajtót nyitni nekik, mert éppen nálunk volt a három ejtőernyős, Nemec, Rys és Brauner, azonkívül Spidla őrmester a titkos adó rádiótávírásza is. Feleségem az ejtőernyősökkel felsietett a padlásra. ahonnan kimásztak a tetőre és ott úgy elbújtak,

hogy az utcáról nem lehetett észrevenni őket. Ez persze veszélyes dolog volt, mert a tetőről nem volt hová menekülniük. A konyhában, ahol négy ember számára volt terítve uzsonnához, Zoe lányom villámgyorsan eltakarított mindent és Spidla őrmestert az asztalhoz ültetve, előszedte iskolai füzeteit, és megkérte, viselkedjék úgy, mintha a számtan házitanítója lenne.

Nagysokára ajtót nyitottak a türelmetlenkedő német rendőröknek. Meglepetéssel hallották, hogy azok nem minket, hanem bérlőnket, Rait igazgatót keresik.

Néhány nap múlva ismét ott voltak a hivatlan vendégek. Becsengettek. Zoe kinézett az ablakon. Kiszólt nekik:

— Anyuka nincs itthon. A városba ment, bevásárolni.

De be kellett őket ereszteni. A feleségem otthon volt, nyakig munkában, Rys szakaszvezető szökését készítette elő. Rys kötél segítségével átjutott a szomszéd ház lapos tetejére, ami artistamutatványnak is beillett volna, és a nyitott ablakon át bemászott egy szobába. Ott egy tizennégyéves fiúcskával, Josef Dvorákkal találta magát szembe. Sebtiben megmagyarázta neki, hogy Svobodáéknál van a Gestapo, és neki menekülnie kellett onnét. Tudsz hallgatni? A fiú kijelentette, hogy tudja mi a titoktartás, mert cserkész. Nagyszerű, mondta Rys, én Ostravában kerületi cserkészparancsnok voltam. Kezet fogtak, és az ifjú Josef Dvorák erről a jelenetről a háború végéig senkinek egy mukkot sem szólt, még a szüleinek sem. Így mentette meg Rys szakaszvezetőt és a családomat.

Ezalatt Zoe az asztalterítő alá rejtette azt a levelet, amelylyel feleségem éppen Pavlicík főtörzsőrmesterhez készült. Csak azután ment ajtót nyitni. Feleségem elbújt a kamrába. Kínos, végtelennek tűnő perceket kellett ott töltenie; közben ugyanis eszébe jutott, hogy fenn az ejtőernyősök szobájában van egy rádió. Egy be nem jelentett rádiókészülék. Ezért pedig a megszállás alatt halálbüntetés járt.

Zoe kinyitotta az ajtót:

— Mit kívánnak?

— Geheime Staatspolizei! — mutatkozott be egyikük köszönés helyett. Egyenesen a lakásunkba tartottak. Azután csehül folytatták:

— Az apád tiszt volt, úgye-e? Most hol van?

— Már két éve elhagyott minket — válaszolta Zoe úgy, ahogy arra a feleségem mindkét gyereket betanította. — A rendőrségen kijelentette magát valahová Uhersky Brodba, azóta nem ad magáról semmi hírt, és nem is törődik velünk...

— Vannak róla fényképeitek?

Zoe előhozta az albumokat, s hagyta hadd válogassanak. Magukhoz vettek néhány képet — főleg az egyenruhás felvételek érdekelték őket, és azzal távoztak. Úgy két óra múlva azonban visszatértek. Ekkor már a feleségem otthon volt a „bevásárlásból", és egy szerencsétlen elhagyott asszony szerepében most is készen állt a gestapósok fogadására.

Az, amelyik tudott csehül, faggatni kezdte. Hol van a férje? Mit tud róla; és így tovább. Elmondta nekik a bevált mesét és hozzáfűzte:

— Elhagyott engem, a feleségét két gyerekkel. Hallani sem akarok róla!

— Hát azt tudja-e, hogy a moszkvai rádióban beszélt valami Svoboda alezredes?

Feleségem szerfelett meglepettnek látszott:

— Ugyan mint keresne ott? Hiszen Uhersky Brodba távozott ezt mutatja a kijelentőlap is.

— Kijelentőlap kijelentőlap — vágott közbe a hórihorgas fogdmeg — de túl van a határokon!

— Erről én nem tehetek — kezdett el siránkozni a feleségem, hogy arra a tévútra vezesse a gestapósokat, amit már jó előre kigondolt. — Sohasem mondta meg nekem, mit csinál. Nem tudom, megértik-e, de én és a család sóha nem álltunk közel a szívéhez...

És az urak beugrottak ennek az egyszerű, de hatásos fogásnak. Ezzel a kihallgatással egy időre elterelődött a figyelem a családomról. Egy időre.

1941. október 3-án éjszaka ismét vadul csöngettek a kapunkon. Mirek fiam ment az ablakhoz, és az utcán egy csapat férfit és egy személygépkocsit pillantott meg. Nyilván a Gestapo.

Azonnal riadó. Nemec és Brauner, az ejtőernyősök, fent

aludtak az emeleten. Gyorsan összekapkodták holmijukat, leszaladtak az udvarra a kis faházikóhoz, amelyhez kis létra volt odakészítve; a létráról átvetették magukat a négyméteres falon a szomszédos parkba, maguk után húzták a létrát és elbújtak a sötétben. Mindez hihetetlenül gyorsan ment végbe. Mindnyájan úgy dolgoztak, mint a gép. Feleségem közben a mosókonyha teknője alá rejtette a feketén vásárolt malacot, amely az ejtőernyősök élelmezését volt hivatott szolgálni.

A gestapósok érthetően türelmetlenek voltak. Reflektoruk fénycsóváját a házra irányították, és szakadatlanul csöngettek, meg dörömböltek a kapun. Ekkor álmos hang szólt ki a házunkból:

— Ki az?

— Nyissák ki! A rendőrség!

Ebben a pillanatban jutott eszükbe a harmadik szállóvendég, Rys ejtőernyős. Ő éppen valami megbeszélésen volt az illegális munkásoknál és minden pillanatban várható volt, hogy megérkezik... Talán csak észreveszi a német rendőrautót és lesz annyi esze, hogy lássa, itt valami nincs rendben, s nem rohan egyenest a Gestapo karjaiba...

Ezúttal ismét Raitékhoz mentek. De most már nemcsak tudakozódtak, hanem házkutatást is tartottak, mert Rait igazgatót valami ügyből kifolyólag nemrég leartóztatták. Durván szitkozódtak, hogy oly soká nem ment senki ajtót nyitni. A mieink mentegetőztek mondván, hogy mindenki mélyen aludt. Rait lakását fenekestül felforgatták, és elmentek anélkül, hogy nálunk a padláson vagy a kertben bármit is megnéztek volna.

S most pedig vessünk újra egy pillantást a Gestapo ostravai irodájába, hogy megértsük az események további menetét.

Wiedermerth rendőrfelügyelő, aki az ejtőernyősök ismerőseit hallgatta ki, Mariánské Horyba utazott, és a Valdstyn utcában beállított Frantisek Rys ejtőernyős feleségéhez. Kiválóan beszélt csehül, és ismert néhány adatot az ostravai földalatti csoport tevékenységéről. Illegális munkásnak adta ki magát, akinek az a feladata, hogy érintkezésbe lépjen Ryssel. Rys felesége meggondolatlanul elárulta, hogy férje egy

éjszaka náluk szállt meg, azután elment, és azóta nem tud róla semmit.

Wiedermerth megköszönte a választ és távozott. Másnap reggel Rysnét letartóztatták és annak az embernek jelenlétében hallgatták ki, aki tegnap az illegális mozgalom tagjaként jelentkezett nála.

A gestapósok ezután Rys fivérét, Rudolfot tartóztatták le, aki a „Budoucnost" nagykereskedésben raktárnokként dolgozott. A háború után, Wiedermerth kihallgatása során szó szerint a következőket mondta jegyzőkönyvbe:

„Elővezettettem hivatalomba Rudolf Ryst, aki kihallgatásakor határozottan tagadta, hogy a megszállás óta találkozott külföldre szökött testvérével. Ryssel szemben szigorított vallatást nem alkalmaztunk, hanem átszállítottuk a Gestapo börtönébe. Az éjjeli órákban újból kihallgattam. Hosszabb rábeszélés után Rys kijelentette: abban az esetben, ha megvédem a családját, vallomást tesz az egész ügyről. Amint ezt megígértem, Rys sírva bevallotta, hogy bátyja valóban járt nála; ennivalót és élelmiszerjegyeket kért tőle. Továbbá elmondotta, hogy ejtőernyősként dobták le Drínovnál és vele együtt még hárman érkeztek. Arra kérte öccsét, hogyha közülük valaki jelentkezne nála, feltétlenül segítse őket. Ezután Rys elárulta az ejtőernyősök — Nemec, Brauner, Rys és Kasík — nevét is. Nemec és Brauner már voltak nála élelmiszerjegyekért, s ő segített is rajtuk..."

Ezzel a végzetes vallomással, Rys Rudolf gyáva árulásával kezdődött meg az a válság, amely az ejtőernyős csoport és az őket támogató sok tucatnyi személy megsemmisítésével végződött. Wiedermerth a továbbiakban ezeket vallotta:

„Beismerő vallomása után azt ajánlottam Rysnek, hogy legyen Gestapo-ügynök. Az lett volna a feladata, hogy segítsen az ejtőernyősök kinyomozásában. Rys elfogadta az ajánlatot. Hivatalunk vezetője, Wendzio rendőrtanácsos ezzel egyetértett. Így tehát Ryst még aznap szabadon bocsátottuk, tehát egyetlen éjszakát volt csupán letartóztatásban."

Két-három nap múlva Rudolf Rys jelentkezett Wiedermerthnél és közölte, hogy este nyolckor találkozója lesz a Főnix-kávéházban Nemec ejtőernyőssel.

Rys, amint megérkezett az ivóba, Nemec mellé telepedett. Wiedermerth a szemközti asztalnál foglalt helyet. Az áruló átadott az ejtőernyősnek néhány élelmiszerjegyet, majd kiment a mosdóba. A gestapós követte őt, és megkérdezte, hogy Nemec főhadnagy volt-e az akivel beszélt? Rys igenlő választ adott, majd nyugodtan visszatért ahhoz az emberhez, akit immár kiszolgáltatott a Gestapo kínzókamrájának. Nemec mit sem sejtve fizetett, és távozott: a kávéház lépcsőjén tartóztatta le két detektív.

A Gestapo ostravai kirendeltségének jegyzőkönyveiből kitűnik, hogy Nemec kihallgatása során más névre szóló személyi igazolvánnyal igazolta magát, és tagadta kilétét. Valamennyi kihallgatója ütötte-verte, am ő kitartott vallomása mellett. Ahogy Wiedermerth elmondta, „csupán a szigorított" vallatás után ismerte be, és árulta el, mi mindent csinált, amióta ledobták. Ekkor természetesen szóba került Kromerizben élő feleségem is, akit ettől kezdve állandóan megfigyeltek, és több esetben is provokátorokat küldtek a nyakára.

Két nappal Nemec leartóztatása után újra megjelent a Gestapónál besúgójuk, Rudolf Rys és jelentette, hogy este Brauner ejtőernyőssel találkozik, ezuttal az Elektra-kávéházban. Braunert éppúgy letartóztatták, mint Nemec főhadnagyot. Eleinte tagadott, amikor azonban szembesítették Nemeccel, ő is vallott. Így tudták meg a harmadik ejtőernyős, Jan Kasík búvóhelyét, aki a leugrásnál szerzett sérülését Otrokovicében fivérénél gyógyítgatta.

Rudolf Rys vállalkozott Kasík tőrbecsalására is. Wiedermerth autón Otrokovicébe vitte őt, és azzal a paranccsal bocsátotta el, hogy vonattal hozza el Kasíkot Ostravába, egy fontos összejövetelre.

A prerovi állomáson a Gestapo emberei végigmentek a vonaton és megkeresték besúgójukat. Az közölte velük, hogy Kasík a szomszéd kocsiban ül, barna ing van rajta. Így tartóztatták le a harmadik ejtőernyőst. A Gestapónak sikerült egy újabb, még veszélyesebb besúgót szereznie: Kasík mindent elárult. Az ostravai titkos rendőrség azonnal szabadon akarta bocsátani, ámde a brnói felettes hatóság más véleményen volt. Mint mondták, előbb helyt kell állnia.

Kasík valóban kitett magáért. Wiedermerthtel Nezamyslicébe utazott, ahol a sógorom volt a molnár, és ahol az ejtőernyősök időnként találkozni szoktak. A Gestapo Frantisek Ryst kereste az utolsó és legfontosabb ejtőernyőst, akinél a rejtjelző eszköz volt. Kasík később arra is vállalkozott, hogy meglátogatja feleségemet, kipuhatolja tőle, mit tud Frantisek Rysről. Feleségem azonban nem tudott felvilágosítást adni róla, és kérte, hogy jöjjön máskor. E próbatétel után Herzberger, a brnói Gestapo főnöke beleegyezett, hogy Kasíkot besúgóként alkalmazzák, és szabadlábra kerüljön. A „Jan" fedőnevet kapta, és jele az „M. O.—18" lett. Egyetlen feladata volt: mindenáron rávezetni a német rendőrséget a negyedik ejtőernyős nyomára.

Néhány nappal később Kasík Wiedermerthtel és Hintringerrel együtt ismét hozzánk, Kromerizbe utazott. Főnökei az Avion-kávéházban vártak rá. Oly sokáig kellett várakozniuk, hogy az a gyanújuk támadt, hátha megszökött. De másvalami történt, amivel az ostravai Gestapo előre nem számolt.

Kasik éppen nálunk volt, s Frantisek Rys után tudakozódott, amikor becsöngetett egy fiatalember (az áruló Ferdinánd Cihának, a Kromeriz melletti Cetechovicéből) és Svobodánéval akart beszélni. Feleségem Kasíkot a pincében egy mosóteknő alá bújtatta, s ment ajtót nyitni. A fiatalember mindjárt nagyon bizalmasan azzal kezdte, hogy ő a Szovjetunióból jött, és hogy az alezredes úrnál szolgált, aki üdvözletét küldi. Az a feladata, hogy vegye fel a kapcsolatot Rys szakaszvezetővel.

A mieinknek akkor már tudomására jutott, hogy az ejtőernyős csoporttal valami nincs rendjén. (Rys, Nemec és Brauner már hosszabb idő óta nem jelentkezett.) Ezért előre megbeszélték, hogy ilyen esetben hogyan fognak viselkedni. Mirek elszaladt a csendőrőrsre Sedlácek főtörzsőrmesterért, aki a kromerizi illegális csoporthoz tartozott. Csendőr ismerősünk azonnal ott termett, és a provokátort, aki sehogy sem akarta lakásunkat elhagyni, letartóztatta. A fiatalember bizalmasan neki is megsúgta, hogy ő cseh partizán és ejtőernyős. Éppen ez kellett Sedláceknek!

— Szóval te ejtőernyős vagy? A birodalom ellensége? —

kérdezte a provokátortól. Ez igent bólintott. — No, várj csak, ez még a fejedbe kerül!

S miközben elvezette, az úton alaposan elagyabugyálta. A csendőrőrsön ez a furcsa együttes találkozott az ostravai Hintringerrel, aki valamit vizsgálgatott. Hintringer személyesen hallgatta ki a „partizánt". A fiatalember bevallotta neki, hogy ő a prerovi Gestapo embere, és hogy főnökei az Avion-kávéházban várnak rá. Mivel minden egyezett, az összevert provokátort szabadon engedték.

Ezalatt feleségem Kasíkkal beszélgetett. Figyelmeztette, hogy menekülnie kell, mert a „partizán" látogatása felettébb gyanúsnak látszik. Azt tanácsolta Kasíknak, hogy abban az esetben, ha netán letartóztatnák, levélben írja meg a jelszót a többieknek. A besúgónak a szempillája sem rezdült. Sőt még kérte, hogy Zoe a hulíni állomásra és ne a pályaudvarra kísérje ki, nehogy esetleg feltűnjön a Gestapónak.

Pár perccel Kasík távozása után megjelentek a gestapósok. Úgy tettek, mintha Raitékhoz mennének. A feleségemtől csak mellesleg kérdezték, nem járt-e erre mostanában nálunk valami idegen?

— Igen, volt itt egy — válaszolta nagy lélekjelenléttel. — Valami idegen fiatalember. Azt mondta, hogy partizán és ezért elvitettem a csendőrséggel.

— Esz lenni helyes, Frau Svoboda — dicsérte feleségem eljárását a bőrkabátos fickó. — És senki más ember nem járni itt?

— Nem, nem volt. Én tudom, mi a kötelességem!

— Esz nagyon jól megfan így, Frau Svoboda, esz nagyon helyes — jegyezte meg ingerülten a gestapós és bement Raitnéhoz.

A Gestapo zsákutcába jutott. Nem tudták, mitevők legyenek, hogyan jussanak Rys szakaszvezető nyomára. Még néhányszor próbálkoztak különféle körmönfont akciókkal. Kasíkot Brnóba küldték nyomozni, mert Rys időnként ott is tartózkodott. Még szerencse, hogy a besúgó működésének színhelye így máshova tevődött át, különben börtönbe került volna a családom.

Ismét csengettek nálunk. Feleségem ment az ajtóhoz, és

1942. május 26. — Zászlóaljunkat meglátogatja Klement Gottwald, Václav Kopecký, valamint Jevsztyignyejev ezredes és Jugyin, a városi pártbizottság első titkára

Egészségügyi lányaink kiképzése

A kiképzés 34 fokos fagyban sem szünetel

látta, hogy Brauner ejtőernyős áll ott, összevert arccal, véraláfutásos szemekkel. Valami alak állt mellette. Feleségem mindjárt sejtette, hányadán vannak.

— Mit óhajtanak? — kérdezte meglepetten. — Valami baj érte? Orvost keresnek? Érdeklődött szolgálatkészen.

Brauner kísérője kezdett beszélni.

— Ejtőernyős vagyok, a Szovjetunióból jöttem. Megismeri Braunert? Baleset ért minket. Azonnal beszélnünk kellene Frantisek Ryssel!

Ebben a pillanatban Brauner feltűnés nélkül hunyorított. Ez elég volt. A feleségem tudta, hogy hallgatnia kell.

— Nézzék, kérem, én nem ismerem magukat. És nem ismerek semmiféle Ryst sem. Menjenek innen, mert segítségért kiáltok!

Nem sikerült hát a Gestapo második húzása sem.

Rövidesen futva érkezett meg Zoe.

— Volt itt Malcik? — kérdezte, mert így becéztük Braunert. Feleségem szomorúan bólintott. — A sarkon túl láttam egy gestapós autót, és találkoztam vele, éppen, amikor a zongoraórára mentem — mondta fulladozva a kislányom.

Mi lesz most? Feleségem elküldte Zoét Sahának mozdonyvezetőhöz, és megüzente, hogy letartóztatták Braunert. Mireket pedig a csendőrőrsre szalasztotta azzal a jelentéssel, hogy ismét jártak nálunk a birodalom valamiféle ellenségei.

Néhány nappal később beállított Raitnéhoz Rudolf Rys. Bemutatkozott, és elmondotta, hogy feltétlenül beszélnie kell fivérével. Raitné odahívta a feleségemet. Rys szerfölött gyanúsan és furcsán viselkedett. Nem akarta letenni a kabátját, le sem ült, és semmit sem fogadott el, amivel kínálták. Nyilván nem tudta, rájöttek-e már az árulásra, és félt, hogy megmérgezik. Fivére tartózkodási helyét persze nem sikerült megtudnia. Így hát ez az undok áruló is dolgavégezetlenül távozott.

Csődöt mondott a Gestapónak ez a fondorlata is. Elfogyott hát a türelme. Úgy gondolták azonban, hogy a feleségem mégiscsak rávezeti őket Rys nyomára, aki előbb-utóbb megjelenik nálunk. Ezért hagyták szabadon.

Éppen e kritikus napokban a letartóztatott Rait igazgató-

nak sikerült a börtönből kicsempésznie egy levelet, amelyben figyelmeztette feleségemet, hogy baj van, azonnal meneküljön. A titkos levelet Rait sógornője, Bozena Stepánová adta át húgának, Mária kvasicei tanítónőnek, aki együtt dolgozott az ejtőernyősökkel. Ő továbbította az üzenetet Raitnéhoz. Raitné a levéllel dr. Dubovskyhoz ment, aki meghagyta neki, hogy azonnal értesítse feleségemet. Hála ennek az értesítésnek és a kromerizi illegális csoport gyors intézkedésének, családomat még időben, a tizenkettedik órában figyelmeztették.

A feleségem úgy határozott, hogy azonnal megszöknek. Mindhárman külön-külön távoztak a házból. Zoe zongora kottákkal, Mirek hegedűvel, a feleségem pedig egy piaci szatyorral. A gyerekeket előre küldte a postoupky-i vasúti megállóhoz, majd ő is utánuk ment, és onnan együtt utaztak el bátyjához, Nezamyslicébe. Ott megháltak, és másnap tovább mentek szülőfalumba, a cseh-morva fennsíkon fekvő Hroznatínba.

Először anyámnál és mostohafivéremnél, Frantisek Nejedlynél találtak menedéket, Hroznatínban. Egyheti ott-tartózkodás után feleségem elbúcsúzott a Nejedly-családtól azzal, hogy Prágába megy az ismerőseihez — legalábbis így beszélte meg velük. Elindult, de amint kiért a faluból, irányt változtatott, megkerülte a helységet és Mária nővéremnél, Hladkynénál szállt meg, aki a falu másik végén lakott. Csakhamar kiderült, hogy mennyire helyénvaló volt az elővigyázatosság.

Mintegy tíz nap múlva megérkezett a faluba egy Gestapo csoport. Az eltűnt Irena Svobodát és két gyermekét kereste A német rendőrök lezárták a falut, hogy senki ki ne juthasson. A házkutatást anyámnál kezdték.

— Wo is Frau Svoboda?

— Nem tudjuk. Volt itt, de elment. Azt mondta, hogy Prágába utazik...

Nyomban könyörtelen vallatás kezdődött. A felnőtteket azonnal elkülönítették egymástól és egyenként hívták maguk elé. A házigazdát kicipelték a disznóólba és még mielőtt egyetlen kérdést is feltettek volna neki, véresre verték.

— Mikor jött magukhoz Svobodáné? — kérdezték mostohatestvéremtől, amikor már úgy gondolták, hogy megtört.

— Úgy egy héttel ezelőtt.
— S mikor ment el innen?
— Talán két, vagy három nappal ezelőtt. Már nem emlékszem pontosan....
— A gyerekekkel együtt?
— Igen, elvitte mindkettőt.
— És hová ment? Nem mondta meg magának?
— De igen, Prágába, valami ismerőséhez.
— Hogy hívják azokat az ismerősöket!? Ismeri őket?
— Nem tudom. Nem mondta meg, kikhez megy. Svobodáéknak sok ismerősük van Prágában.

A gestapósok ettől nem lettek okosabbak; abbahagyták a kihallgatást, és tanácskozni kezdtek. Megállapították, hogy a vallomások egybevágnak, valamennyi kihallgatott ugyanazt állítja. (Rokonaink ugyanis már előre megbeszélték, mit mondanak, ha a Gestapo megérkezik — hiszen máshol hol is kereshetné feleségemet, mint szülőfalumban, a családomnál.)

Mostohafivéremen kívül a családban senki sem tudta, hogy a feleségem nem az állomásra ment, hanem Hladkyéknál maradt. Nagyon jó volt ez a kihallgatás szempontjából.

A Hladky-család még nem tudott róla, hogy a Gestapo már anyáméknál van. Zoe éppen arra készült, hogy meglátogatja a nagymamát. Hihetetlen szerencséje volt: amikor kilépett a házból, összetalálkozott Frantisek Kudrnával, gyerekkori pajtásommal, aki figyelmeztette őt, hogy a Gestapo anyáméknál van. Mily szerencsés véletlen! Egyenest a Gestapo karjaiba rohant volna! Hladkyéknál azonnal riasztották a házat. Feleségem a kislánnyal együtt ácskapcsokon felmászott a pajta tartógerendájára és legfelül, a tető alatt a padláson kévekötegek között húzódtak meg. Gyötrő félelemben rejtőztek ott egész délután, egészen estig. Nem sejthették, hogy a bátor hroznatiniaknak sikerül félrevezetniük és a faluból gyorsan eltanácsolni a Gestapót. Segítségükre volt ebben a Himmler-pribékek korlátoltsága is.

Miután anyáméknál befejezték a kihallgatást, járőrt küldtek a közeli Rudikov vasútállomására, állapítsa meg, hogy a feleségem valóban elutazott-e. A rudikovi állomásfőnök megőrizte lélekjelenlétét.

— Nem látta véletlenül — zendítettek rá cseh nyelven, miután megmutatták láncon lógó szolgálati acéljelvényüket —, hogy két-három nappal ezelőtt elutazott-e innen Svobodáné a gyerekeivel?

— Svobodáné... Svo-bo-dá-né... — szótagolta az állomásfőnök lassan a nevet, mintha emlékezetében kutatna. — De igen, láttam, egészen biztosan emlékszem rá. A fiával és a lányával együtt utazott el.

— Biztos, hogy nem téved? Ilyen jól ismeri őt?

— Kérem, a tévedés ki van zárva. Nagyon jól ismerem Svobodánét, mert gyakran járt ide a gyerekeivel.

— Hová váltott jegyet?

— Azt, kérem, már nem tudom. Arra már nem emlékszem.

— Nem Prágába?

Az állomásfőnök megdöbbent. Csak nincsenek nyomában az üldözötteknek? Talán valaki elszólta magát? Vagy elárulták őket? Hirtelen szerencsés ötlete támadt:

— Nem, Prágába nem váltott jegyet. Prágába biztosan nem. Arra emlékeznem kellene, mert oda kevesen utaznak tőlünk.

A gestapósok felültek e tájékoztatásnak. Biztosan Prágába utazott — vélekedtek —, de ravaszul meg akart téveszteni bennünket. Másvalahová vett jegyet, de a mi eszünkön nem jár túl! Majd mi megtaláljuk Prágában!

A gestapós urak úgy el voltak ragadtatva saját nyomozói bölcsességüktől, hogy Hroznatínban már meg sem kérdezték, laknak-e ott más rokonaim is?

Amikor a Gestapo elkotródott, este, amint besötétedett, három gyapjúkendőbe burkolt asszony kelt útra Hroznatínból a közeli Novy Teleckovba. Ruhájukról ítélve falusiak voltak, baktattak az úttalan utakon, batyut cipeltek a hátukon, hogy Kotacka apónál lenvásznat készíttessenek. A három „parasztasszony" egyike a feleségem, a másik a leányom, a harmadik az őket kísérő húgom, Marie Hladká volt, akik után oly szívósan kutatott a titkosrendőrség. Szerencsésen eljutottak Novy Teleckovba, ahol rokonomnál, Kotacka kőművesnél és egy másik jó hazafinál, Kratochvíl zsellérnél húzódtak meg.

Miroslav fiam Brnóba utazott, hogy értesítse Zurek tanulóit, majd onnan Kromerizbe és Nezamyslicébe, a szervezet

tagjaihoz vette útját, hogy figyelmeztesse őket: valaki mindent elárult. Nezamyslicében Mirek értesíteni akarta Stratil nagybácsit is, mert még Kromerizben azt hallotta, hogy Kasík ejtőernyős ott akar majd megbújni. Nem is sejtette, hogy Kasík már besúgó lett. Figyelmeztetni akarta őt a veszélyre és esetleg magával vinni rokonaimhoz Velky Mezirici környékére. Arrafelé sok rokonom és barátom élt, odaadó hazafiak, akikben fenntartás nélkül meg lehetett bízni. Mielőtt Brnóból elutazott, Mirek a postára ment pénzért. A rudikovi postán a pénzt azonban nem adták ki, közölték vele: a pénzt visszaküldték a feladónak, hogy ne kelljen jelenteniük a pénz felvevőjének a nevét, amint azt a Gestapo megparancsolta nekik. 1941. november 26-án Mireket Nezamyslicében rokonaival együtt letartóztatták. Ezen a napon felgöngyölítették az egész kromerizi és ostravai titkos szervezetet, amely kapcsolatban állt Nemec főhadnagy ejtőernyőseivel. Az elfogottak között volt Kasík is, aki a börtönben hazafinak játszotta meg magát, hogy rabtársaitól minél több részletet tudhasson meg. Ez az áruló teljesen eladta magát a Gestapónak. Feleségül vett egy német rendőrtisztviselőnőt, majd később kiküldték a frontra. Olaszországban nyoma veszett.

A letartóztatottakat Ostravába szállították és embertelenül megkínozták. A hitleristák ki akarták szedni belőlük Rys ejtőernyős, a feleségem és leányom címét, mert már csak ők hiányoztak a gyanúsítottak közül.

Raitné, amikor hazatért a ravensbrücki koncentrációs táborból, elmondta nekem, hogy látta, amint egy falka gestapós kihallgatta Mirek fiamat. Kiverték valamennyi fogát, azt ígérték neki, hogy szabadon engedik, ha megmondja, hol az anyja és a húga, de Mirek semmit sem árult el. A háború után levelet kaptam Radvanicéből, egy Jaroslav Bomsky nevű munkástól, aki Mirekkel együtt volt bebörtönözve. A fiamról ezt írja:

„Istenem, Mirek, hogy elnyomorítottak téged ezek a gestapós kutyák! Nem törődtek fiatalságoddal sem. Szegényke, csupa kék folt és daganat volt. A szeme vérben úszott, és a szája is tele volt vérrel. Amikor magához tért, mert ájultan dobták be a cellába, az első szavai ezek voltak: »Semmit nem

mondtam el nekik.« Nem sírt, sőt tréfálózva mondta: »No látod, Jarko, nemrég ki akartam próbálni, hogy milyen is a bunkerban, és most már tudom. Két nap és két éjjel voltam ott gúzsba kötve.«

Tizenhét éves volt, de állhatatosabb sok idősebbnél. Nem bánta meg, hogy az ügybe belekeveredett, és hogy amiatt szenvednie kell. Amikor rabtársaink közül valaki panaszkodott, hogy ez vagy az a bajtárs megtört, mindig Mirekről beszéltem nekik — és akkor elszégyellték magukat...”

Mirek utolsó szavait Bohumil Brázda kromerizi kereskedő jegyezte fel noteszébe. Ő is tagja volt az ottani csoportnak és ugyancsak kivégezték:

„Ihatnékod van, és úgy érzed, hogy kiinnád az egész tengert. Ez a meggyőződés. Aztán megiszol két pohárral és eleged van. Ez a tény.”

Mireket — RU (visszatérte nem kívánatos) megjelöléssel — a mauthauseni koncentrációs táborba küldték azokkal együtt, akiket a náci rögtönítélő bíróság nem ítélt azonnal halálra. 1942. március 7-én az SS-orvos a rendelőbe hívatta, és kijelentette, hogy gyógyítani fogja, mert tébécéje van. Gyilkos injekciót adott neki, és a fiú nyomban meghalt. Mindezt a háború után dr. J. Cabart professzortól tudtam meg, aki a lágerben Mirek hálótársa volt, és látta, amikor fiamat 1942. március 7-én hajnali öt óra tájban behívták az orvosi rendelőbe, ahonnan nem tért többé vissza.

Novy Teleckovban Kotacekéknál és Kratochviléknál a feleségemnek és a leányomnak a padló alatt készítettek búvóhelyet. Napközben természetesen tilos volt onnan kijönniük, legfeljebb éjszaka mentek velük a rokonok rövidebb sétákra. Ez a helyzet több szempontból is kínos volt. A Gestapo nagy hévvel kutatott a feleségem és a leányom után. A középületekre kifüggesztették fényképüket, és az elfogatási parancsot. Feladásukért magas jutalom, rejtegetésükért halálbüntetés járt. Szülőfalum környékén a Gestapo sok rokonomat hurcolta el túsznak. S mindezek tetejében — a körülmények kellemetlen találkozása folytán — ezen a vidéken kutattak Heydrich egyik merénylője, az ejtőernyős Kubis után. Kubisnak ugyanis valahol Velké Meziríci környékén éltek a rokonai.

Egy alkalommal a német rendőrség és katonaság razziája alig 200 méterre Kotácekék házatája előtt ért véget, ahol feleségem és leányom rejtőzött. Máskor meg a német gazdasági ellenőrök jöttek Kotácekékhez, éppen amikor disznót öltek.

Ez időben családomat egyik rokonom, Jan Dolezal, egy Horni Hermanice-i földműves fia segítette. Élelmiszereket vitt nekik, éjszaka sétálni járt velük, és Kotácekkel, meg Kratochvíllel együtt búvóhelyet ásott nekik az erdőben — ha netán szükség lenne rá.

Feleségem, amikor Mirek nem tért vissza, és hír sem érkezett felőle, elküldte Jan Dolezalt a Kromerizben lakó sógoromhoz, Strakához, hogy tudakolja meg, mi történt a fiúval, és milyen ott a helyzet.

1942 kora tavasza volt. Alig pitymallott. Az egyik kromerizi háznál egy fiatalember állt meg, és óvatosan körülnézett, majd becsengetett Strakáék lakásába. Abban a házban sógorom és a sógornőm, a feleségem nővére lakott.

— No, már megint itt vannak — dörmögte sógorom a feleségének, felöltözött, és ment ajtót nyitni.

A Gestapo embereire számítottak, akik egyre-másra kutattak náluk, mert azt hitték, hogy rábukkannak a feleségemre, Irenára. Az első vizsgálatok egyikénél megjegyezték, hogy őket nem érdekli Svobodáné, ők csak az ejtőernyősök után nyomoznak. Fűt-fát ígértek Strakáéknak, ha nyomra vezetik őket. Sógorom úgy tett, mintha hinne hamis ígéreteiknek. Meg is jegyezte:

— Uraim, én hiszek maguknak. Miután megígérték, hogy a sógornőmnek semmi baja nem lesz, biztos vagyok benne, hogy — ha egyszer nálam jár, és megmondom ezt neki — eljön velem önökhöz.

Most is Wiedermerthre, a gestapósra számítottak, meg a kutyájára, amely éjjel-nappal vele volt. Ehelyett jól megtermett, ismeretlen, sötét ruhás fiatalembert látott maga előtt. Ugyan mit akarhat?

— Straka úr?

A sógorom bólintott.

— Bácsikám, én Jan Dolezal vagyok. Híreket hozok Svoboda nénitől és beszélnem kell önnel...

A sógorom tanácstalanul álldogált. Megint valami újabb Gestapo-trükk? Behívta az ismeretlen rokont, akit még soha életében nem látott. A fiatalember annyi apró részletet tudott elmondani a feleségemről, hogy hittek neki. Strakáék megtudták tőle, hogy feleségem biztonságban ban. Válaszolniuk kellett azonban arra a kérdésre, hogy mi van Mirek fiammal. Sokáig nem jött ki szó a torkukon.

Jenda Dolezalnak jutott osztályrészül a feladat: tudassa Svoboda nénivel kíméletesen, hogy Mireket nagybátyjaival — feleségem fivéreivel — együtt letartóztatták, és a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták.

Még sok mondanivalójuk lett volna egymásnak, de a kölcsönös óvatosság arra intette őket, hogy véget vessenek a beszélgetésnek és búcsút vegyenek egymástól. Éppen jókor. A ház előtt ugyanis Jenda Dolezal találkozott a Gestapóval.

Néhány perc múltán Strakáéknál újra berregett a csengő. Wiedermerth úr...

— Straka úr, önnek látogatója volt ma? Ilyen kora hajnalban?

A sógorom lázasan latolgatta, mit mondjon. Látták-e Jenda Dolezalt, vagy csak úgy vaktában próbálkoznak?

— Hát, ha a cigarettafüstről gondolja, akkor tévedésben van. Mostanában éjszaka is dohányzom. Önt szoktuk várni...

— De járt itt valaki látogatóban is, nemde? — nézett keményen sógorom szemébe a gestapós.

— No... igen...

Sógorom nem nagyon akart belemenni a részletekbe, időt akart nyerni, kitalálni valamit, valamit, ami legalább kissé hihető.

— És ki volt maguknál? — faggatta tovább Wiedermerth.

— No... hát bevallom önnek — kezdte a kihallgatott... A gestapós képén a pattanásig megfeszült minden izom. — Van egy tizenhárom éves leányom, hiszen ismerik. Tudják... most van a serdülőkorban, egy kicsit vérszegény is, így hát a jegyre kapott ennivalóval nem jövünk ki... Ezért hoz nekünk néhanapján az öcsénk egy kis tejet...

A gestapósoknak a csalódástól megnyúlt a képük. Sógornőm észrevétlenül kiosont, mintha takarítani menne.

— Az öccse nevét, és hová való! — parancsolták kurtán.

— Straka földműves... Selesovicéből...

Most már csak időt kellett nyernie sógoromnak, mert a felesége átszaladt a szomszédokhoz, hogy segítsenek megmenteni őket. A titkosrendőrök érdeklődését könyvtárára terelte. Turkálni kezdtek benne, kérdeztek tőle még egyet s mást, az idő pedig szaladt. Időt nyerni! — E pillanatokban ez volt a legfontosabb. Sógornőm már be is lépett, és észrevétlenül intett a sógoromnak, hogy minden rendben van.

A gestapósok a szokásos köszönéssel távoztak:

— A mielőbbi viszontlátásra!

Sógorom idegileg kimerülve dőlt le a díványra. Az asszony nyugtatta őt:

— A szomszédék Frantisekje kerékpárra ült, és átment Selesovicébe. Most már valahol Jarohnevicénél járhat, biztosan odaér időben. Megmondtam neki, mondja el, amit vallottál. No, talán nem lesz semmi baj...

A csel sikerült. A gestapósok tényleg elmentek Selesovicébe. Straka, némi tétovázás után (ami nagyon meggyőzően hatott) bevallotta, hogy járt Kromerizben.

— És mi dolga volt ott?

— Tudom, kérem, hogy ezt nem volna szabad, de vittem a bátyámnak egy kis félkövér tejet...

— Milyen ruhában volt?

— Mi is volt rajtam?... Várjanak csak... A sötét ruhám.

A kihallgatás véget ért. A gestapósok megjegyezték maguk között: — Es stimmt! — és ezzel távoztak. Egy csupor tejjel igazán nem bíbelődnek.

Strakáéknak ez egyszer hát sikerült. Fél év múlva azonban mégis elhurcolta őket a Gestapo, és a kislányuk a háború végéig idegenek könyörületére volt bízva. A börtönt ugyan túlélték, de az asszony súlyos betegen tért haza a fogságból, és valamivel később betegségébe bele is halt.

Kromerizből visszatérve Jenda Dolezal tájékoztatta a feleségemet, hogyan áll az ottani illegális csoport szénája, és elmondta, mi történt a fiunkkal. Beszámolt róla, hogy ő maga milyen veszélyben forgott, két-három percen múlott, hogy megúszta. A feleségem kérte, legyen óvatos, mert tudnia kell,

mi vár rá, ha elfogják. Jenda megesküdött, hogyha letartóztatnák, egy szót sem mond el, még akkor sem, ha szíjakat hasítanak a hátából. És szavát be is tartotta.

Nem sokkal később meglátogatta őt egy távoli rokona, aki nagyon kérlelte, mondja meg neki, merre vannak azok a „Svobodová nőszemélyek". Dolezalnak tudnia kell róla, hiszen pár nappal azelőtt felkereste az ő apját, a község bíráját és Irena és Zoe Svobodová számára hamis igazolványt kért. Ha nem mondja meg neki, hol van ez a két nő, átadja őt a Gestapónak.

Ez a szerencsétlen flótás úgy gondolta, hogyha a nagynénjét és unokahúgát kiszolgáltatja a Gestapónak, jutalmul szabadon bocsátják a feleségét, akit túszként koncentrációs táborba hurcoltak. (Az illető unokahúgom volt.)

Jenda Dolezalnak fogalma sem volt róla, hogy olyan emberrel van dolga, aki a besúgásig aljasodik, és barátian — mint rokon a rokonnak — elmondott mindent. De mennyire tévedett!

A fenyegetés nem maradt üres szó. Jan Dolezal lebukott.

A Gestapo szembesítette rokonával, aki szemtől-szembe is elmondotta mindazt, amit látogatásakor vele közölt. A szembesítés után Jan Dolezalt borzalmasan megkínozták. A lábánál fogva felakasztották, kiverték a fogait, összeszúrkálták, de ez a hős, Mauthausenban bekövetkezett haláláig egyetlen szót sem árult el.

Az aljas besúgó mit sem törődött azzal, hogy ha Jan Dolezal nem bírja ki az embertelen kínzást, és vallani fog, a Gestapo legkevesebb tíz családot írt majd ki Hroznatinban, Novy Teleckovban, Horni Hermanicében és a Moravsky Krumlov melletti Dzbánicében, mindenütt, ahol rokonaim bujdostak. A besúgó arra számított, hogy árulása fejében kiengedik feleségét a koncentrációs táborból. De tévedett.

Ha tucatjával pusztították volna el az ilyen aljas denunciánsokat, még ez sem lett volna elegendő ár az olyan jellemes, bátor, öntudatos és mindhalálig áldozatkész hazafiért, amilyen a feledhetetlen emlékű hős — Jan Dolezal volt!

S íme, az állhatatosság egy további példája. Az egyik délelőtt, nem messze Kotácekéktől, a mezőn szántogatott Stanis-

lav Mastera, a teleckovi Dvorák gazda kocsisa. Otthon felejtette azonban a gyufáját, és ezért betért Kotácekékhoz rágyújtani. A zárt kiskapun át beugrott az udvarba — a kutya ismerte, meg sem ugatta, és máris a szoba üveges ajtaja előtt állt. Feleségem és a leányom már nem bújhatott el sehová. Váratlanul egy idegen férfival találták magukat szemben. Elfordultak, hogy ne lássa az arcukat, de későn: a kocsis a Gestapo körözési plakátján levő fényképek alapján megismerte őket.

— Ugye, maga Svobodáné és ez a kislánya? — kérdezte a váratlan találkozástól meglepődve.

A feleségem így szólt hozzá:

— Becsületes ember ön?

A férfi habozás nélkül bólintott.

— Akkor adja a kezét arra, hogy nem látott minket!

A kocsis kezet adott feleségemnek, erősen megszorította és ünnepélyesen szavát adta:

— Én, mint tartalékos csehszlovák katona, tudom, mi a kötelességem, és becsületszavamra fogadom, hogy senkinek sem szólok magukról. Ha esetleg más búvóhelyre lenne szükségük, csak szóljanak nekem, én majd gondoskodom róla.

S valóban, Mastera soha nem árulta el családomat. Sőt, bizonyos idő múltán a rudikovi templomnál elhíresztelte a misérő kitóduló hivőknek, hogy Teleckov környékén az éjszaka valamilyen idegen repülőgép szállt le, és elszállította Svobodánét, meg a lányát.

A hír futótűzként terjedt, és eljutott a Gestapo fülébe is. A gestapósok kapva kaptak ezen a mesén, és kiszálltak a helyszínre, hogy ott győződjenek meg róla, mert K. H. Frank — főleg a szokolovói csata után — erőteljes nyomozást rendelt el családom után. Mivel a Gestapo fáradozása eredménytelen maradt, szívesen zárta le feleségem és lányom ügyét, csakhogy nyugta legyen Franktól. Ettől kezdve feleségem és leányom élete nyugodtabban folyt, ha egyáltalán lehet nyugalomról beszélni olyan száműzöttek esetében, akik három és fél évig szó szerint a föld alatt bújkálnak. A Gestapo megtévesztését szolgálta az a levelezőlap is, amelyet a feleségem írt alá, és küldetett el kromerizi ismerőseinek — Ausztriából.

1943 tavaszán feleségem és leányom Fanuska Cerná tanácsára Novy Teleckovból a Moravsky Krumlov melletti Dzbánicéba költözött. Zoe, Fanuska Cerná boltvezető igazolványával felszerelve, unokafivérem, Slávek Dolezal kíséretében vonaton utazott Dzbánicéba. Fanuska maga szervezte meg, és hajtotta végre az átszállítást, a feleségemet teherautóval vitte Dzbánicéba. Az útra kölcsön adta nővére, Bozena Cerná tanítónő igazolványát. Merész és veszélyes vállalkozás volt ez, de sikerült, mert Fanuska Cerná ötletesen szervezte meg.

Az úton Zoénak és Sláveknak egy nagyon kellemetlen esete akadt, melyből könnyen baj származhatott volna. Amikor ugyanis Brnóban átszálltak az ivancicei vonatra, beült a kupéjukba az a német nő is, aki Zoét Kromerizben éveken át németre tanította. Zoe feltalálta magát, hátat fordított a nőnek, szedte a poggyászát, a meglepett Sláveknak pedig odavetette, hogy valahol elhagyta a másik bőröndjét. A tanárnő nem ismerte fel Zoét. A szerelmespárt játszó fiatalok átmentek egy masik fulkébe, és útjuk hátralevő része már bonyodalom nélkul telt el.

Fanuska bátyja, Bohuslav Cerny földműves, elmés padló alatti búvóhelyet épített nekik, amelyet sokszor kellett igénybe venniuk. Egészen a megszállás végéig a Cerny családnál rejtőztek. Természetesen ott is állandó veszélyben forogtak.

Dzbánicéban a helyzet igen bonyolult volt. A Gestapo, a német bűnügyi rendőrség, a Schutzpolizei és a gazdasági ellenőrző szervek emberei egymásnak adogatták a kilincset. Például megbetegedett a feleségem, és Fanuska Cernának gyógyszereket kellett kerítenie. Még annak is szerét ejtette, hogy leányom levelezőként tanulhasson a brnói középiskolában — Zoénak persze át kellett változnia Frantiska Cernává. Lányom tanulását nagy áldozattal segítette Fanuska nővére, Bozena Cerná tanítónő is. Hogy a Cerny családnak mekkora bonyodalmakkal kellett szembenéznie, hadd jellemezzem legalább egy esettel.

Cernyéknél dolgozott Lida, egy távoli rokonuk. Megtudta, hogy Fanuska két ismeretlen nőt rejteget. Mit lehetett tenni, meg kellett mondaniuk neki, kikről van szó. Persze megeskették őt, hogy erről egy szót sem szól senkinek. A leányzó

azonban nem bírta tartani a száját, és elmondta az apjának, aki beállított Cernyékhez cigarettáért, de az arcáról mindannyian leolvashatták, hogy mindent tud! Attól lehetett tartani, feljelenti őket a Gestapónál — amelytől halálosan félt —, hogy legalább saját bőrüket mentse, mielőtt a kopók a két nőt megtalálnák Cernyék házában. Cernyék érezték, hogy Damoklesz kardja ott függ a fejük felett.

Úgyszólván még végig sem gondolhatták, mi is történt, amikor valaki berohant hozzájuk a hírrel:

— Emil vérbe fagyva fekszik az országúton!

Mi történt vele? Cernyéktől elmenőben fel akart kapaszkodni egy teherautóra, amelyen a „nemzet vendégei" — a német bevándorlók haladtak keresztül Dzbánicén. Megkapaszkodott a kocsi hátsó falán, de valamelyik német rávágott az ujjaira. S Lida apja kénytelen volt elengedni a deszkát, a lába azonban beszorult az autó alvázába, s a gépkocsi halálra vonszolta. Többé már nem beszélhetett. Lidka — érthetően — megrendült, annál is inkább, mert Fanuska Cerná elhitette vele, hogy ez a tragikus eset „az isten büntetése", amiért megszegte esküjét. A leány azután a háború végéig egy szót sem fecsegett.

Annak a sok derék embernek, aki a családomnak a háború alatt búvóhelyet biztosított, aki feleségemnek és leányomnak azokban a nehéz időkben élelmet szerzett, aki élete veszélyeztetésével menedéket nyújtott a német rendőrség által üldözött két nőnek, együttes érdeme, hogy a háború után szerencsésen viszontláthattam hitvesemet és leányomat. Mind-mind becsületes és bátor emberek voltak; valamennyiüknek forró köszönetet mondok. Az ő érdemük, hogy szeretteim elkerülték a Gestapót, a börtönt, a biztos halált.

Mindarról, amit most röviden leírtam, a háború alatt nem tudtam. Lengyelországi tartózkodásom idején gyakran kaptam hírt családomtól, mert megszállt hazámba futárok jártak. A Szovjetunióban is rendszeresen kaptam felőlük híreket, tudtam, hogy élnek. Ez addig tartott, amíg a Szovjetuniót meg nem támadták. A szovjet hatóságok 1940-ben felajánlották nekem: hívjam fel a családomat, hogy költözzön át Szlovákiába, ők majd gondoskodnak róla, hogy onnan továbbjö-

hessenek a Szovjetunióba. Nem akartam családomat a határátlépés kockázatának kitenni, és ezért nem vettem igénybe ezt a nagylelkű szovjet ajánlatot.

1942-ben egy újságkivágás került a kezembe a protektorátusi sajtóból. A kivégzettek névsorában ott láttam Irena Svobodová nevét is. Moszkvai nagykövetünk, Zdenek Fierlinger, ellenőrizte ezt a hírt, és megállapította, hogy nem a feleségemről van szó.

Miroslav fiam tragikus haláláról a legkeményebb duklai harcok idején szereztem tudomást. Egy Vanek nevű rudikovi honfitársam, aki abban az időben Szlovákiában élt, levélben értesített róla. Üzenetét a Szlovák Nemzeti Felkelés résztvevői továbbították a Szovjetunióba, az 1. csehszlovák hadtest törzséhez. Jó híreket hozott a feleségemről és a leányomról Versinyin író abban az időben, amikor már a kassai kormány tagja voltam. A 2. ukrán front partizántörzsének mélységi felderítése alapján megtudtam, hogy valahol Dél-Morvaországban vannak, a partizánok védelme alatt. Felajánlották, hogy eljuttatják hozzájuk a levelemet. Bármily hihetetlenül hangzik is, a levelet az arcvonalakon keresztül, még a háború vége előtt megkapták.

— Felejthetetlen a felszabadítókkal való első találkozásunk — emlékszik vissza a feleségem. — Dzbánicéba a Vörös Hadsereg csak erős bombázás és tüzérségi előkészítés után tudott behatolni. Néhány ház lángban állt. Az utcákon sebesültek feküdtek. De — szabadok voltunk!

Feleségem és leányom öt év után először mehetett szabadon emberek közé. Segítettek a sebesültek ellátásánál. A nép lelkesedéssel fogadta a Vörös Hadsereget, és köszönetet mondott a felszabadításért. Dzbánicén átvonult egy szovjet páncéltörő tüzéregység törzse. Az emberek felhívták a szovjet tisztek figyelmét a feleségemre és a leányomra. Tüstént felkeresték, szívélyesen üdvözölték őket.

— Ismerem a férjét — mondja a tüzérek orvosnője. — Gyógyítottam őt a zsaskovi csatában. Az 1. csehszlovák dandár ott nehéz helyzetben volt. Gyorsan segítségükre siettünk, mert a német harckocsik túlerőben voltak. A férjének heves malária rohama volt.

— Szpaszibo vám, dorogája — köszöni meg a feleségem meghatottan a szovjet orvosnő gondosságát.

— Nyet za csto a doszvidányia!

A két nő szívélyesen búcsúzik egymástól.

És csaknem hat évi távollét után, 1945. május 9-én a morvaországi Podivinben, Bauner molnárék kertjében szerencsésen viszontláttam feleségemet és leányomat.

*

Dióhéjba foglalva elmondtam egyik hazai ellenállási csoportunk történetét, hogy legalább ezzel megmutassam, mily nehéz harcuk volt az ellenállóknak idehaza. Amikor nemcsak a vérszomjas Gestapóval álltak szemben, hanem a saját soraikban meglapuló árulókkal és besúgókkal. Többek között azért írtam meg ezt a történetet, hogy lássák olvasóim: csupán ebben az egyetlen csoportban is mennyi becsületes, bátor ember, mennyi hős és igaz hazafi akadt.

Árulás folytán mintegy 160 embert tartóztattak le — Nemec ejtőernyős főhadnagy csoportjának segítőtársait — Ostravában, Kromerizben, Prerovban, Brnóban, Velké Meziriciben és környékükön. Kilencvenegyet közülük kivégeztek, vagy a mauthauseni koncentrációs táborban, illetve a brnói Kounic kollégiumban halálra kínoztak; így Bohumil Nemec főhadnagyot, Frantisek Rys szakaszvezetőt és feleségét, Frantisek Brauner szakaszvezetőt, dr. Alois Dubovsky orvost, Frantisek Pavlicik főtörzsőrmestert, Antonín Rait igazgatót, Bohumil Brázdát, Karel Dymes ezredest, Josef Sváger főhadnagyot, Teodor Sahánekat, Frantisek Vitovskyt, Jan Dolezalt, Jaroslav és Eduard Stratilt, Miroslav Svobodát, Alois és Stanislav Zúreket, Jakub Zaoralt és további hetvenkét harcostársukat.

Csaknem minden rokonomat koncentrációs táborba hurcolták, és közülük sokan nem élték túl a háborút. Feleségem édesanyja, Anezka Stratilová, az a nagyszerű asszony, aki oly áldozatkészen gondoskodott ejtőernyőseinkről, a ravensbrücki koncentrációs táborban pusztult el. Élelmet szerzett számukra és pénzzel is támogatta őket. Brauner ejtőernyős szakaszvezetőt sokáig a saját lakásán rejtegette. Megjárt több koncentrációs tábort Auschwitztől Ravensbrückig. Anezka

néven ismerték. 1945. április 23-án a ravensbrücki erdőben gázzal ölték meg egy vasúti kocsiban az utolsó női csoporttal. Ez öt nappal a felszabadulás előtt történt. 1945. április 28-án este a Gestapo már otthagyta a tábort, és a tábor parancsnokságát gyakorlatilag dr. Zdenda Nedvedová orvosnő vette át. Feleségem édesanyja az utolsó pillanatig elkeseredetten küzdött. A gázkamra elől sikerült megszöknie és az asszonyok segítségével egy üres hordó alá bújt. A gestapósok azonban megtalálták. Farkaskutyájuk vezette őket nyomra. Borzalmasan megkínozták, kiszaggatták a haját, agyba-főbe verték, rugdosták. A rauszított kutya is belemart éles fogaival az amúgy is halálra kínzott nő testébe. A gázkamrába már félholtan hurcolták be. Ez a bátor asszony jól tudta, milyen közel van már a Vörös Hadsereg és vele a szabadulás. „Csak legalább a gyerekek térjenek haza" — mondogatta. Nem tudta, hogy unokája, Miroslav és fia, Jaroslav, már három évvel azelőtt — 1942. március 7-én, illetve május 7-én — elpusztultak a mauthauseni koncentrációs táborban.

Feleségem atyja, Eduard Stratil és nővére, Anezka Stanková, a koncentrációs táborból való hazatérésük után haltak meg. Kevesen tértek vissza hazájukba a koncentrációs táborokban elszenvedett gyötrelmek után. Sok családot egészen kiirtottak, némelyiknek egy-két tagja maradt csak életben. Elkerülhették volna ezt az áldozatot, ha az ejtőernyősök és azok, akikre rábízták magukat, óvatosabbak lettek volna, ha betartották volna a konspiráció szigorú szabályait, és természetesen — ha nem akadtak volna árulók.

Frantisek Rys ejtőernyőst a Gestpo csak 1942. tavaszán fogta el. Hősiesen védekezett, tűzharcba bocsátkozott velük, de legyűrték és foglyul ejtették. Őt is, feleségét is holtra verték anélkül, hogy bármit elárultak volna. Majd likvidálta a Gestapo Rys bátyját, Rudolfot is, akinek pedig legnagyobb része volt a hálózat felgöngyölítésében. Önkéntesen segítette a Gestapót az ejtőernyősök kézrekerítésében és besúgta segítőtársaikat is.

Az árulóknak nem jár más mélységes megvetésnél.

Hazánk ellenállási mozgalmának hőseit azonban népünk sohasem felejti el.

1. INDULÁS ELŐTT

A náci seregek a szovjet fővároshoz közeledtek, amely nyugodtan, egységesen és elszántan készülődött a védelemre a döntő ellentámadásra. A kormány gondoskodott a külföldiek, mindenekelőtt természetesen a diplomáciai testület biztonságáról, amelyet valamikor 1941. októberének közepén evakuáltak Moszkvából. Jómagam a mieinkkel, Zdenek Fierlingerrel, a követség tagjaival és a katonai misszióval keltem útra 1941. október 16-ra virradó éjjel. Vegyes érzelmekkel utaztam el. Eszembe jutottak a londoni nemzetvédelmi minisztériummal és Ingr tábornokkal a katonai egységünk parancsnoki karának magatartásáért nem is oly régen vívott harcok. Eszembe ötlöttek moszkvai emlékeim a háború első napjairól, és nem utolsósorban ez a gondolat foglalkoztatott: hogyan lesz tovább?

A vasúti kocsi ablakánál állok és nézem a nyüzsgő peront. Megnyugtat a hullámzó tömeg látása. Utasok és kísérőik ölelkeznek, a katonák búcsúznak anyjuktól, asszonyuktól gyerekeiktől vagy éppen kedvesüktől. Könnyek, ígéretek, jó tanácsok, a férfiak hosszú, kemény kézfogásai, akiket a háború hosszú időre, vagy talán örökre elszakít egymástól.

Háború van...

Gondolatok, emlékképek rajzanak fel bennem. Igen, a nyáron történt, néhány nappal a Szovjetunió megtámadása után. Akkoriban a moszkvai Metropol-szállóban laktam. Tulajdonképpen nem is volt különös eset. Egyszerűen — fáradt voltam attól a vég nélküli kimerítő harctól, amelyet 93 tisztért és tiszthelyettesért kellett folytatnom, akikre okvetlenül szükség volt az első katonai egység megszervezésé-

ben. Végül sikerült. A Metropol-szállóból indítottuk útba hazánkba néhány ejtőernyős csoportunkat is.

Nyomasztó hőség van a szobában. Az ablakhoz lépek, kihajolok, nézem az utcát és élvezettel szívom magamba a szabad Moszkva, a háborús Moszkva napsütötte levegőjét, és a távoli Prágára gondolok. Messze-messze van, de egyszer mégis visszatérünk oda. Lehunyom a szemem, és egy pillanatra elhagy a sikert követő jó érzés. Még túl fáradt vagyok ahhoz, hogy máris folytassam munkámat. Arra gondolok, milyen nehézségek várnak ránk, miképpen fogjuk majd áttörni magunkat az arcvonalak ezernyi kilométerén elárult és megkínzott hazánkhoz. Ki mindenki lesz majdani katonai egységeinkben? Milyenek lesznek a katonáink? Bizonyára mindenre elszánt emberek, hiszen hazánk borzalmas időket él át. Becsületes és fenntartás nélküli segítség lesz ez a mi kicsiny és mégis oly nagy országunknak.

Mily jó is lenne most így egy nyitott ablakból kitekinteni a nyári Prága napsugaras utcájára, beszívni üde, szabad levegőjét. Majd megéljük azt is! Ha mi nem, megérik mások.

*

Visszazökkenek a valóságba. A vasúti kocsi folyosóján Zdenek Fierlinger beszélget Nejedly professzorral, akivel itt a Szovjetunióban ismerkedtünk meg a vonaton Moszkva és Kujbisev között. Megismerkedtünk, és barátok lettünk egy életre.

A követ nagy vonalakban ismerteti a helyzetet:

— A Szovjetunió elleni támadással Hitler eddigi legnagyobb hibáját követte el, és egyúttal megpecsételte saját sorsát is... Az erősen gépesített és jól felszerelt hadsereg, amelyet a háborús mesterség megszállottai vezetnek, egyelőre azonban még borzalmas eszköz Hitler kezében...

Még nincs egy hete, hogy Fierlinger követ a moszkvai rádióból szólt az otthoniakhoz. Ez abban az időben volt, amikor von Neurath protektort már felváltotta a Norvégiában oly jól „bevált" Heydrich, a gestapós.

És itt? A németek Leningrádot támadják, a súlyosan sérült, vérző és éhező, de hősies, rendíthetetlen és bevehetet-

len Leningrádot. Ukrajnában napról napra súlyosabbak a harcok, és a halálfejesek most már Moszkva irányába törnek.

Kujbisevbe, a volt Szamarába utazunk. Nincs vesztegetni való időnk.

— Mielőbb meg kell kezdenünk a toborzást, a szervezést és a kiképzést. Milyen híreid vannak, Zdenek?

— Jók is, meg rosszak is — válaszol Fierlinger. — Szovjet hivatalos helyeken mindent tisztáztak és előkészítettek. Itt semmi akadály sincs, ám rosszabb a helyzet a londoniaknál. A kormánynak és főleg a nemzetvédelmi minisztériumnak örökös aggályai, kikötései, kérdései és ellenvetései vannak. Ez már az idegekre megy. Állandóan csak tárgyalni, tárgyalni akarnak...

— Mintha nem is volna háború — szólok közbe. — De hiszen katonák. Csak tudják, hogy háború van.

— Reméljük — válaszolja moszkvai követünk. — A londoniak és a mi itteni katonai missziónk vezetője, Píka alezredes úr ezt úgy nevezik, hogy a legfontosabb részletkérdések megtárgyalása. Szóval ott akadékoskodnak, ahol csak tudnak...

Ez idő tájt a Szovjetunióban és más országokban élő honfitársainktól már rengeteg kérelem érkezett a moszkvai csehszlovák követséghez, hogy hívják be őket katonai egységeinkbe. Az első között volt az Iránban, az akkori Perzsiában élő csehszlovák állampolgárok csoportja. Ebben az országban, főleg a fővárosban, Teheránban, viszonylag sok csehszlovák élt, több száz családos és magányos ember. A csehszlovák kereskedelmi vállalatokat a Skoda és a Lanna Műveket, a Cseh-Morva Kolben-Danek céget képviselték ott. Embereink többnyire ezeknek a vállalatoknak az alkalmazottai voltak, de sokan különféle más vállalatoknál dolgoztak, elsősorban az ország egész területén szétszórt építkezéseknél.

Közel- és Közép-Kelet akkoriban olyan keresztút féle volt, ahol a legkülönbözőbb elemek találkoztak, így diplomáciai vagy gazdasági küldetésben levő, esetleg egyszerű turistáknak álcázott náci ügynökök — egyszóval annak a rabló, imperia-

lista hatalomnak a kémei és exponensei, amely meg akarta valósítani azt a régi és folyton újjáéledő törekvését, melyet „Drang nach Osten"-nak neveztek; ott találhattuk mellettük az angolokat, az amerikaiakat és a franciákat, akik hasonlóképpen, hivatalos vagy nem hivatalos formában képviselték imperialista nagyhatalmaik monopolista köreinek érdekét; és voltak ott csehszlovákok is, de az előbbiekkel távolról sem egyenértékű csoportként. Csehül beszélő renegátok voltak ezek a Szudéta-vidékről. Akadtak közöttük a nácik által ideküldött kollaboránsok, akik igyekeztek megkaparintani a csehszlovák cégek iráni képviseleteit; ilyen volt többek között Petr mérnök, akit a Skoda Művek képviseletének élére küldtek ki.

Az ottani helyzet bonyolultságát más körülmények is fokozták. A volt csehszlovák követ, Fric, szolgalelkűen átadta a követséget a németeknek, s így a szabad Csehszlovákiának hosszú ideig nem volt Perzsiában sem diplomáciai, sem egyéb hivatalos képviselete. A sokrétű csehszlovák kolónián belüli egyenetlenség abból is látszott, hogy a helybeli csehszlovákok közül néhányan alázatosan kiszolgálták a nácikat, belőlük éltek, és nemegyszer olyan mélyre süllyedtek, hogy közreműködtek az ellenállási mozgalom harcosainak a protektorátus területére történő szállításában, vagyis a Gestapo kezére játszották őket.

A német követség eközben a legkülönfélébb elemek segítségével megpróbált beférkőzni az arab lakosság reakciós köreibe is. Egy valamiben megegyeztek a náci törekvések az ellenük hadat viselő nyugati szövetségesekkel: a szovjetellenességben, abban az igyekezetben, hogy Szovjetunió és Irán közös határát szovjetellenes akciók szítására, és elsősorban kémkedésre használják fel mind a határ mentén, mind a Szovjetunió területén.

Szerencsére azért volt ott elég sok munkás, tisztességesen gondolkodó hazafi is, aki nem adta el magát sem a nácinak, sem a kollaboránsoknak, aki nem ugrott be a szovjetellenes ügynököknek, bárhogy próbálták is behálózni. Sokat kockáztattak — a kenyerüket, a szabadságukat és sokszor az életüket is. Közülük soha senki nem ment el a német

követség gyakori hivatalos fogadásaira, és nem hagyták magukat beszervezni a szovjetellenes kémszolgálatba sem. Szorosabbra tömörültek, és kölcsönösen támogatták egymást. Megélhetési gondjaik enyhítését az a sok szakember vállalta, aki nélkülözhetetlen volt az iráni gyárakban, sörfőzdékben, vasútaknál, az autóközlekedésben, kereskedelemben, de még a minisztériumokban, a konzervatóriumon és a — teheráni fegyvergyárban is.

Kimagasló szerepet játszottak orvosaink, akik 1939-ben kerültek a teheráni és a meshedi állami kórház sebészetének élére, s közülük is főleg dr. Josef Skvaril. Ez a haladó szellemű cseh férfi, nagy tehetségű sebész és tiszta jellemű ember, nagy érdemeket szerzett abban, hogy e színes, de sok veszéllyel teli keleti környezet forró talaján, a második világháború első szakaszának semleges Perzsiájában valamiféle sajátos csehszlovák önkormányzat alakulhatott ki. Ezt az önkormányzatot a Teheránban megszervezett önkéntes, önsegélyező alakulat, a Csehszlovák Komité (Comité Tchécoslovaque) testesítette meg. Kezdetben kölcsönös szociális segélynyújtás, később élénk kulturális tevékenység, majd végül lázas politikai munka jelezte a komité fejlődési vonalát. A beyruti és a bombayi csehszlovák követséggel fenntartott kapcsolatai révén csehszlovák útleveleket is szerzett embereinknek. Dr. Skvaril kezdeményezésére kapcsolatot teremtett a moszkvai csehszlovák csoporttal is, nevezetesen Klement Gottwalddal, később pedig Kujbisevben tartózkodó követünkkel, Zdenek Fierlingerrel is, valamint az iráni szovjet nagykövettel és londoni kormányunkkal. Ez már 1941. június 22-e után történt azután, hogy a hitleristák rátámadtak a Szovjetunióra.

A komité még tovább ment. Megszervezte az Iránban élő csehszlovák állampolgárok toborzását a szovjet hadseregbe, mert akkoriban a Szovjetunióban még nem létezett csehszlovák katonai egység. Dr. Skvaril a szovjet nagykövetségen végezte a sorozást. Azalatt a nők és a katonai szolgálatra alkalmatlanok gyűjtéseket rendeztek a szovjet védelmi alap javára, ajándékcsomagokat küldtek a szovjet katonáknak. A komité egy időszakos sokszorosított folyóiratot is

indított, amely közölte a szovjet és más külföldi rádióállomások híreit, elsősorban a kujbisevi rádió cseh nyelvű adásának anyagát.

Az események mind drámaiabbak lettek. Irakban reakciós felkelés tört ki. Szervezői a lázadást Irán területére is ki akarták terjeszteni. Így kívántak lehetőséget teremteni ahhoz, hogy a németek perzsa területről katonai akciót szervezhessenek a Szovjetunió ellen. 1941. végén mozgósították az iráni hadsereget, és felvonultatták a szovjet határra.

A legélesebb feszültség napjaiban, amikor már mindenki előtt világos volt, hogy a Szovjetunió nem nézheti tovább tétlenül, miként készül ellene a támadás, a szövetségesek végül is közös akcióban egyeztek meg. Megállapították a demarkációs vonalakat, a bevonulás idejét és irányát: a szovjet, a brit és az amerikai hadseregek bevonultak Iránba, és megszállták az országot. Teheránba a szövetséges hadseregek alakulatai együtt vonultak be.

Így embereink, akik már évek óta távol éltek hazájuktól, közöttük dr. Skvaril sebészorvos, itt Közép-Keleten találkoztak első ízben a szovjet hadsereg alakulataival. Most végre rendben volt, pontosabban mondva: rendben lehetett volna minden. Csakhogy a nyugati szövetségesekkel együtt szót kért London is. Nem a fasizmus ellen folyó harc volt számukra a legfontosabb — amely pedig nem várathatott magára —, hanem a Skoda Művek. Az angolok és az amerikaiak ugyanis a Skoda-gyár iráni kirendeltségét mindenestül hadizsákmánynak nyilvánították. A kirendeltség kollaboráns vezetősége lóhalálában odaajándékozta a gyár vagyonának jó részét az Angol Vöröskeresztnek, hogy így „mossa tisztára" bemocskolt nevét, a német követség felszámolása után pedig gyorsan átköltözött a brit nagykövetségre. A londoni csehszlovák kormány pedig — ha nem is nyíltan, de annál készségesebben — egyetértett nyugati szövetségesének és vendéglátójának „zsákmány" politikájával. Folytatta tehát Csehszlovákia kiárusítását, csak most már új kezekbe. A londoniak ráadásul még követet és katonai attasét is neveztek ki dr. Bachtík és Hüke-Stoj ezredes személyében. Miközben Bachtík kapcsolatot keresett a komité képviselte csehszlovák kolóniá-

val, addig a katonai misszió teljes egyetértésben volt Londonnal. Így akadályozták embereinket abban, hogy a Szovjetunióba települjenek át, még akkor is, amikor már saját katonai egységünk volt Buzulukban. Az Anders-hadosztályt állították elébük példának, jósolgatták a szovjet front közeli összeomlását, és még attól sem riadtak vissza, hogy katonaszökevényeknek nyilvánítsák, vizsgálati fogságba vessék, és hadbíróság elé állítsák azokat, akik Közel- és Közép-Kelet egész területéről Teheránba érkeztek, hogy beutazási vízumot kérjenek a Szovjetunióba.

Mi számon tartottuk embereinket. Tudtunk a derék dr. Skvarilról, tudtunk Svatopluk Rada mérnökről is, aki a távoli Indiából jött, hogy Iránon át utat találjon a Szovjetunióba. De sebészünkkel csak később találkozhattunk.

Dr. Skvaril, miután elbúcsúzott fiatal feleségétől és kétéves kislányától, befejezve a második — immár hivatalos — sorozást, átrepült az Elbruszon, a hósipkás Demavend kupolája felett, elvonult alatta a Káspi-tenger, Baku, Asztrahán, és a langyos teheráni tavaszból Kujbisev hóviharába csöppent. Végre övéi között volt. Örömteli találkozás Frierlingerrel, Vlasitimil és Heda Borkovyval... Farda — insallah (majd holnap, ha isten is úgy akarja) mondogatták Perzsiában. A Szovjetunióban azonban nemcsak ígérgettek. Az egyszerű, állhatatos, kemény és megfontolt szovjet emberek mindenüket odaadták és dr. Skvarilnak valóban meglehetett az az érzése, hogy az övéi között van.

Nem érezhette azonban ugyanezt Skvaril elvtárs Buzulukba érkezve, amikor az 1. zászlóalj már elvonult az arcvonalra. A reakciós tisztek lépten-nyomon akadályt gördítettek útjába. Bármily hihetetlenül hangzik is, de egyszerűen nem akarták besorozni az egységbe! Legyintett egyet, és beállt sebésznek a kujbisevi hátországi hadikórházba. A haladó szellemű katonák azonban élükön a kommunistákkal (főleg dr. Vrbenskyvel és dr. Procházkával) mellé állottak. Gyerünk újra a sorozással! És most már sikerült.

„Elhíresztelték, hogy dezertáltál" — írta Skvaril doktornak a felesége Teheránból. — „Ezért, most rám és kislányunkra nem terjed ki a csehszlovák követség védelme. De

azért ne aggódj, valahogyan majd csak megleszünk..." Valahogyan! Íme a dezertálás London fogalmai szerint! Anders katonái, akik megszöktek a harcból, nem voltak szökevények, de a sebész, aki kiment a harctérre, szerintük katonaszökevény!

Szeretettel, tárt karokkal fogadtuk kiváló katonai sebészünket. No, de térjünk vissza utazásunkra: 1941 októbere van, és Moszkvából Kujbisev felé száguld a vonatunk.

*

A sajtó és a rádió alighogy nyilvánosságra hozta a katonai egységeink szovjet területen történő felállításáról megkötött júliusi csehszlovák—szovjet szerződést, mintha zsilipek nyíltak volna meg, a kérdések özöne, a sürgető kérelmek tengere szakadt a nyakunkba: a háború nem vár, siessetek! Hívjatok be! Szervezzetek! Képezzetek ki! Vigyetek minket a frontra!

Könnyű ezt mondani — siessetek, gyerünk a frontra, amikor Ingr miniszter, a londoni kormány és Píka ezredes ráér. Úgy látszik, őket nem sürgeti az idő. Felettébb sok idejük és nagy türelmük van. A „fontos részletkérdésekkel" való bíbelődés ugyan mi egyéb a halogatás politikájánál? Igen, amolyan időt húzó politizálgatás. Szándékos, céltudatos, és nem kevésbé képmutató. Néha a csüggedés érzése tört ránk e kétfrontos háború láttán. — Harcolni az ellenséggel és harcolni a sajátjainkkal.

Természetesen kapcsolatban álltunk Jevsztyignyejev ezredessel, Panfilov vezérőrnagy elődjével. Jevsztyignyejev a szovjet honvédelmi minisztérium külügyi osztályának vezetője volt. Nála nem ütköztünk akadályokba. És ismertük a szovjet hátországot. Egyszer magam is szemtanúja voltam, hogy a műszak végén miként álltak a gyárkapuk elé a teherautók, s hogyan vitték kiképzésre a munkásokat, a technikusokat, a tisztviselőket. Láttuk, hogy mindenki, aki fegyveres katonai szolgálatra vagy segédszolgálatra alkalmas, miképpen vállalja naponta a három órás kemény katonai kiképzést.

Már hallottunk róla, hogy mily hihetetlenül gyorsan nő-

nek ki a földből a gyárak, amelyek éjjel-nappal ontják az arcvonalra az új fegyvereket, az újabb és jobb haditechnikai eszközöket — a repülőgépeket, a harckocsikat, a hagyományos lövegeket és a gárda-aknavetőket. A T—34-es szovjet harckocsikat, a katyusákat és az andrjusákat a hitleristák a háború végéig soha, semmivel sem múlták felül. De nem múlták felul nyugaton sem.

Tudtuk azt is, hogy a háború sújtotta vidékekről mintegy 1300 fegyvergyárat telepítettek át az Urál vidékére meg Nyugat-Szibériába, és hogy azóta ott már vagy 2500 egészen új üzemet építettek.

Ez valóban villámháború, a szovjet nép villámháborúja, amellyel szemben Hitlernek és koalíciójának el kell buknia, amellyel szemben senki a világon nem győzhet.

A moszkva—kujbisevi vonaton, a térkép fölött levont, derűlátó következtetéseink, bár Hitler még előrenyomult, teljesen reálisak voltak. Hittük, hogy a harctereken nemsokára bekövetkezik a Vörös Hadsereg javára az első fordulat. És mint tudják, nem sokkal később — 1941. december 6-án — a szovjet csapatok Moszkva előtt megálljt parancsoltak Hitler hadainak, szétverték és fejetlen futásra kényszerítették. A német fasisztákat 200—400 kilométerre űzték Moszkvától nyugat felé. 1941. október 20-án megérkezünk Kujbisevbe. Ide helyezték át Moszkvából az egész diplomáciai testületet.

1941 decemberében Moszkvába érkezett az akkori londoni lengyel emigráns kormány elnöke, Sikorski tábornok, hogy meglátogassa a Buzuluk térségében elhelyezett Anders-hadsereget. Katonai missziónk engem bízott meg, hogy elkísérjem őt. Talán azért, mert annak idején, amikor 1939-ben Tarnopol légiterét védtük, kitüntettek a lengyel hadikeresztel. Meghívták a Szovjetunióba akkreditált többi szövetséges katonai misszió képviselőit is. Megragadtam ezt az alkalmat, és velük utaztam Buzulukba, mivel a csehszlovák katonai egységet itt is meg kellett szerveznünk. Sikorski tábornokot elkísérte Jevsztyignyejev ezredes, valamint Visinszkij elvtárs, a szovjet külügyminiszter-helyettes is, aki a helyszínen utasította a városi szovjet elnökét, Ivanov elv-

társat, hogy minél előbb ürítse ki számunkra a Május 1. úti iskolát és több más épületet. Erre azonban még részletesebben visszatérek, ha majd leírom első katonai egységünk tulajdonképpeni születését Buzulukban. De már ez alkalommal, vagyis 1941. december 12-én a kujbisevi katonai misszionak küldött helyzetjelentésemben a többi között feljegyeztem: „...biztosítva van számunkra hely egy zászlóalj (1100 fő) és egy pótszázad (300 fő) részére, továbbá a parancsnokság és a törzsszakasz, valamint az őrszakasz és a kommandáns szakasz részére. Ezenkívül két további épületet utaltak ki..."

Határozottan hasznos volt számomra ez az első út Buzulukba azért is, mert Sikorski tábornok meghívására alkalmam volt megnézni a lengyel hadsereg ünnepi összejövetelét is. A mai napig magam előtt látom valamennyi szövetséges katonai misszió képviselőjét, Sikorski és Anders tábornokot... Mily mesterien tudnak hazudni! Mennyire egy gyékényen árultak a Szovjetunió ellen, mennyire kívánták, hogy ez az ország ne létezzék, hogy tűnjön el e föld színéről nyomtalanul. Mennyire ki tudták használni a szovjet emberek spontán és őszinte bizalmát. Kínos, sőt undorító erre visszaemlékezni, de egyúttal szerfelett tanulságos is. Erre azonban más vonatkozásban még szintén visszatérek.

Buzulukban elváltam Sikorsi tábornok csoportjától, és nem vettem részt a lengyel hadosztályok további szemléjén. Ettől a pillanattól kezdve minden időmet saját katonai alakulataink elhelyezésének közvetlen előkészítésére fordítottam. 1941. december 14-én tértem vissza Buzulukból Kujbisevbe. Itt Fierlinger követ, aki katonai alakulatunknak mindenkor és mindenben készségesen rendelkezésére állt, átmeneti szállást rendeztetett be harminc ember részére. Ez igen előrelátó intézkedés volt, mert november végén és december elején már szállingóztak hozzánk az első önkéntesek. Akadt közöttük néhány beteg is, akiket azonnal szovjet kórházakba küldtünk.

2. BUZULUKBAN

December első felében a Szovjetunió területén felállítandó csehszlovák katonai egységek szervezésének minden részletében megegyeztünk. Nem sokkal később Panfilov vezérőrnagy vette át a tárgyalásokat Jevsztyignyejevtől. 1941. december 8-án a csehszlovák egységek felállítására alakult csehszlovák—szovjet vegyes bizottság ülésén a szovjet kormány Panfilov útján közölte katonai missziónk főnökével, H. Píka alezredessel, hogy egyetért egy csehszlovák önálló zászlóalj és egy pótszázad mielőbbi felállításával.

1941. december 26-án elbúcsúztam Zdenek Fierlinger követtől, és átköltöztünk Buzulukba, ahová 1941. végéig egyenként érkezett még néhány önkéntesünk. Közös vacsorával búcsúztunk az óévtől, és együtt köszöntöttük az új esztendőt.

Az iskola mellett meghúzódó házacskában szilvesztereztünk. A vacsoránk kiadós volt. Egyrészt kaptuk, másrészt mi magunk vásároltuk a konyhára valót a piacon, vagy ahogy ott hívják, a bazárban. Persze egy jó békebeli újévi lakomával ha nem is ért fel, azért mégis csak lakoma volt. Amikor a hangulat a tetőfokára hágott, valaki szóvá tette, hogy — ha ugyan még képes jól számolni —, éppen tizenhárman ülünk az asztalnál. Szerencsétlen szám! Gyorsan hívni kell még egy-két vendéget, nehogy rajtunk maradjon a „szerencsétlen szám átka". Szétnézek a mi kis társaságunkon. Itt van az összekötő tisztem, a volhiniai Cech Kulic, aztán a segédtisztem — az akkor még szakaszvezető dr. Pavel Skalicky, híradó alegységünk későbbi kiváló tisztje és mások. Igen, pontosan tizenhárman vagyunk, ez igaz, no de mi közünk a babonához?

Nagy reményekkel néztünk az 1942. év elébe. Januárban az események már gyorsabban peregtek. 1942. január 15-én hirdettük meg a toborzást. Az út immár nyitva állt. Most már naponta tucatjával érkeztek önkéntesek, férfiak és nők.

A mieink akkoriban szétszórtan éltek a Szovjetunió különböző területein. Sok ezer cseh, szlovák és főleg kárpát-

ukrajnai és vagy 45—50 ezer olyan cseh és szlovák, aki már szovjet állampolgár volt.

Akik ma harmincöt éven aluliak, aligha emlékezhetnek rá, hogy a München előtti Csehszlovákiában mily nehéz életkörülményekkel, milyen súlyos megélhetési gondokkal kellett a dolgozóknak megbirkózniuk. Volt olyan idő, amikor 920 000 munkanélkülit tartottak nyilván. Számítsuk hozzájuk még családtagjaikat és kiviláglik, hogy a köztársaság lakossága egyharmadának abban az időben hallatlan éhínség és nyomor jutott osztályrészül. Nem csoda, hogy sokan bármily kis keresetért külföldre menekültek, hogy fizetésük nagyobb részét haza küldhessék, vagy megpróbáltak odakint gyökeret verni és átköltöztetni családjukat is. Sokan mentek ki Észak- és Dél-Amerikába. Voltak, akiket a nyomor forgószele Afrikába ragadott — lapozzuk csak fel Géza Vcelicka „Világjárók és Robinzonok" című érdekfeszítő könyvét. Nem egy honfitársunk pedig a Távol-Kelet országaiban vagy Ausztráliában kötött ki. „A cseh embernek mindenütt vannak testvérei" — tartja a közmondás. Hogyne lennének! Embereink ezrei jutottak el a Szovjetunióba is. Munkát, biztonságot és új otthont találtak itt, hiszen az óhaza már nem tudott kenyeret adni nekik.

Buzuluk, ez az Urál menti város, se nem kicsiny, se nem nagy. Olyasféle, mint a mi városaink Dél-Szlovákiában, a a Hanán, vagy az Elba menti síkságon, csak valamivel népesebb. Akkoriban vagy 30 000 lakosa volt. Buzulukot jelölte ki a szovjet kormány az első csehszlovák egységek összpontosítására, szervezésére és kiképzésére.

Így lett Buzuluk néphadseregünk bölcsője.

Kujbisev és Orenburg között jellegzetes sztyeppes síkság terül el, úgynevezett balkáktól, lomblevelű erdő és dús bozót borította széles, de sekély völgyektől átszegdelten. Erdős dombokat is látunk, az Urál hegység nyúlványait. Patakok kerülgetik, falvak húzódnak melléjük, s ott kanyarog a Szamarka folyó is. A sztyepp semmiképpen sem egyhangú. Sehol nem követheti oly messzi úton végig a nap járását a szem, és mérheti úgy fel a tágas égboltot, mint éppen itt. Emellett a sztyepp termékeny és gazdag is.

Ezen a vidéken vetettünk tehát horgonyt és 1942-ben innen indult el katonai egységeink dicsőséges hadiútja. Ivanov elvtárs, a városi szovjet elnöke, oroszosan, egyszerűen és szívélyesen fogadott bennünket.

A munkát 1942 januárjában kezdtük meg. Az első önkéntesek szállást készítettek a továbbiak számára. Már február 5-én megérkezett az a 88 tiszt, tiszthelyettes és katona, akik közül kiválasztottuk az első parancsnokokat.

Parancsnoki és kiképző tiszti állományunknak ez volt a magja. Legtöbbjük Szovietunióban való maradásáért hosszú, és túlzás nélkül mondhatom. drámai harcokat kellett vívnunk Ingr tábornokkal és Benes londoni kormányával. Benesék még 1941. október 24-én is arról tárgyaltak Carlisl ezredessel, a londoni War Office hivatalos képviselőjével, hogy lehetséges lesz-e vagy sem a Szovjetunióban csehszlovák katonai egység felállítása? Ezek az urak úgy „vélekedtek", hogy angol fegyvereket kell majd a Szovjetunióba szállítaniuk, és azt latolgatták, hogy esetleg egy úgynevezett orosz egységet képeznek ki Közép-Keleten, amelyet a kiképzés után „vissza lehetne küldeni Oroszországba".

Az angoloknak ugyanis szükségük volt Közép-Kelet megerősítésére. Maga Ingr tábornok Masaryk külügyminiszternek küldött jelentésében a következőket írta: „Az a személyes benyomásom, hogy Anglia két okból igyekszik minket embereink (Közép-Keletre való) áthelyezésére rávenni, éspedig: a) jó tapasztalataik vannak a katonáinkkal, b) gyengén állnak Közép-Keleten."

Az újonnan alakuló egységnek egy hét múlva már 297 tagja volt, férfiak és nők, közöttük szovjet állampolgárok is, persze valamennyien cseh és szlovák nemzetiségűek. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a Nagy Honvédő Háború arcvonalain az 1942-es év volt a kritikus időszak. 1941. december 6-án Moszkva alatt ugyan megállították az ellenséget; sőt többé-kevésbé az egész arcvonal hosszában északtól délig, Kalinyin térségétől egészen Rosztovig 200—400 kilométerre vissza is vetették. A hitlerista hadosztályok azonban még mindig túlerőben voltak, és újabb nagyarányú támadásra készültek.

A csehszlovák nép többsége sohasem nyugodott bele az aljas müncheni kapitulációba, és a legtermészetesebb kötelességének tartotta, hogy minden erejét latba vesse a hitleri Németország leveréséért, amely a cseh burzsoázia segítségével elrabolta Csehszlovákia szabadságát és függetlenségét. A kivégzettek és megkínzottak hosszú listái figyelmeztettek, hogy otthon pokoli állapotok vannak, hogy nem babra megy a játék, és hogy a nemzetet a fizikai megsemmisülés fenyegeti, ha idejében nem kap hathatós segítséget. Irtani az ellenséget az arcvonalakon és a hátországban, veszteségeket okozni neki mindenütt, emberben és haditechnikában — ez volt a legégetőbb feladat, ennek az időszaknak, ennek az esztendőnek legsürgetőbb parancsa. Ha otthon a nemzet, a megszállókkal vívott harc fő arcvonalán, minden erejével küzdött és feláldozta 360 000 legjobb fiát és lányát, mennyivel inkább kötelessége volt minden külföldön élő csehszlovák állampolgárnak, hogy kimenjen a harctérre és harcoljon a német fasizmus ellen. Egyetlen józan gondolkozású és becsületes ember sem vélekedhetett másképp a haza sorsáról, és nem is cselekedhetett másként, hiszen a szó szoros értelmében az életünkről volt szó! Teljesen reális volt az a veszély, hogy a háború alatt odahaza megtizedelik a nemzetet, Hitler győzelme esetén pedig, a háború után fizikailag megsemmisítik. Az a néhány értesülés, amely eljutott hozzánk, egyre világosabb bepillantást engedett a náci vezetés borzalmas terveibe, és félreérthetetlenül megfogalmazott elhatározásaiba. Nem volt kétséges, hogy a Cseh-Morva protektorátust és az úgynevezett Szlovák államot csupán ideiglenes képződménynek tekintették, valamiféle átmenetnek egy óriás gettó és egy hatalmas koncentrációs tábor között. Az út végén ott volt a cyklongáz, az emberi testek éjjel-nappal égő máglyája, a tömegkivégzések, az emberirtás a munkatáborokban — egyszóval a genocidium.

Tehát nem arról volt szó, hogy valamikor és valahogyan visszaszerezzük hazánk szabadságát, hanem arról, hogy Csehszlovákiát minél gyorsabban felszabadítsuk.

És mégis akadtak emberek, és nem is akármilyen pozíciókban, akik másképp gondolkoztak, és másként cseleked-

tek. Közéjük tartozott a londoni csehszlovák kormány minden tagja, elsősorban Sergej Ingr tábornok, nemzetvédelmi miniszter és az akkori köztársasági elnök, dr. Edvard Benes is. Ingr embere volt a Szovjetunióban Heliodor Píka ezredes. Nekik és társaiknak az volt a céljuk, hogy visszaállítsák a München előtti Csehszlovákiát, vagyis a kapitalista köztársaságot, és mindent elkövettek, hogy a Szovjetunió elvérezzék a Hitler és csatlósai elleni háborúban, és megszűnjön mint szocialista állam. Sohasem hittek a Szovjetunió erejében, gyűlölték a világ első szocialista országát, és nem kívánták, hogy szabadságunk onnan érkezzen. Ha kénytelenek voltak is beleegyezni, hogy szovjet területen csehszlovák katonai alegységeket állítsunk fel, legalább azok szervezését és kiképzését igyekeztek minden lehető módon akadályozni. Semmiképpen sem akarták megengedni, hogy belőlük nagyobb egységek alakuljanak, és az arcvonalon harcoljanak. Ahhoz járultak csak hozzá, hogy jelképes egységek létezzenek. Röviden szólva, azt akarták, hadd higgye otthon a nép, hogy vannak a határon túl katonai egységeink, ezeket azonban csak a köztársaság területén szándékoztak harcba vetni, ha a nép határozottan kinyílvánítaná abbeli akaratát, hogy egyszer s mindenkorra le akar számolni Münchennel és a münchenistákkal.

Dr. Benes áttelelésre hívott fel bennünket — ne tegyünk semmit, ne provokáljuk a hitleristákat, várjuk meg, míg nyugatról megjönnek a szövetségesek, a felszabadítók.

Kertelés nélkül megírta ezt Ingr tábornok 1942. október 13-án Píka ezredeshez küldött táviratában:

„Ők (ti. a Szovjetunió) a maguk szempontjából a háború mostani szakaszát tekintik döntőnek, és azt állítják, hogy az összes arcvonalakon, így az otthoniakon is, most kell harcolni a leghatékonyabban, tekintet nélkül a véráldozatra és a kockázatra. A mi helyzetünkben ezzel a nézettel nem érthetünk egyet, mert következményeiben veszélyeztetné lehetőségeinket a háború végső fázisában, amely a köztársaság védelme szempontjából számunkra a legfontosabb. Ez a tájékoztatás legyen az Ön irányvonala a szovjetekkel való tárgyalások során."

Még érthetőbb az, amit H. Píka egy évvel ezelőtt, 1941. augusztus 10-én jelentett Benes elnöknek:

„Ami a katonai egységek szervezését illeti, nem nagyon sürgettem annak gyakorlati végrehajtását — amint azt a hivatalos elismerés politikai kérdésében tettem —, egyrészt azért, mert itt alig van lehetőség rá, és nem hiszem, hogy felállíthatnánk egy teljes hadosztályt, másrészt, mert időt kell nyernünk és megóvnunk embereinket az otthoni akciókra."

Ezzel szemben huszonnyolc vezető csehszlovák személyiség, aki abban az időben a Szovjetunióban élt — kommunisták és nem kommunisták —, engesztelhetetlen harcra szólítottak fel bennünket Csehszlovákia szabadságáért. Boszszúra Münchenért és a megszállásért, bosszúra a kivégzettekért és a halálra kínzottakért, a főiskoláitól megfosztott ifjúságunkért, történelmünk, kultúránk meggyalázásáért, a cseh és a szlovák emberek keze és agya által megteremtett sok milliárdos értékek elrablásáért, országunk kifosztásáért.

Egészen világosan megmondta ezt 1942-ben Klement Gottwald:

„Az ellenség országunkban minden lehetőt elkövet, hogy a nemzetet a Hácha-féle árulók segítségével, szörnyű terrorral megtörje és egységét felbomlassza. A cseh nemzet hősiesen szembeszállt az ellenség eme támadásával. Joga van azonban ahhoz, hogy megkövetelje a nemzet képviselőitől: tegyenek meg ők is mindent a harc egysége érdekében az ellenség bomlasztó tevékenysége ellen... Most itt a döntő harc ideje... és e harcban egységesen kell bevetni a nemzet egész erejét és minden eszközét."

Megérkeztek Buzulukba a politikai menekültek is, akik 1939-ben csak hajszálnyira kerülték el a Gestapót és a vérpadot — kommunisták, a Dolgozó Ifjúság nemzeti mozgalmának tagjai, szakszervezeti vezetők, haladó szellemű férfiak és nők. Az elsők között voltak azok akik a sztálingrádi körzetben dolgoztak. Onnan jött Erik Fresl, Jirí Frank, dr. Frantisek Engel orvos a feleségével, dr. Vojta Erban, Hugo Koval mérnök a feleségével, Anicka Benesová, Rudolf Simácek, Jan Mares, Leopold Vojtechovsky, dr. Imre Klein, Ti-

Egységünk csapatzászlót kap

A buzuluki állomáson. Helyettesem, Lomský százados jelenti, hogy az egység indulásra készen áll. Irány — az arcvonal

Otakar Jaroš, a Szovjetunió Hőse

A szokolovói templom, ahonnan Jaroš főhadnagy a harcot irányította

bor Fis és mások. Valamivel később érkezett Jaroslav Dostál, majd Matylda Braunová és a férje, Ludvík Askenazy, Sergej Petras, dr. Ota Vrbsky, dr. Bedrich Steiner, akit később követett felesége, Marusja is, Novák és Pisarsky, Frantisek Bedrich, Arnost Steiner, Bernard Menachovsky és sokan mások; Ivanovóból sietett hozzánk dr. Armin Siroky orvos.

Mindannyian telve életkedvvel, egyikük sem véletlenül vetődött a katonai táborba. Ideérkezésük törvényszerű volt. Nézzük például dr. Frantisek Engelt. Vegyük szemügyre akkor még fiatal életének legalább egy kis szakaszát.

Már mint tizenhat éves gimnazista szoros kapcsolatban állt a kommunista párt kezmaroki szervezetével. A szervezetet Krajnák elvtárs vezette, akit a megszállás idején a németek kivégeztek. Együttműködni a kommunistákkal a München előtti köztársaság idején, egy gimnazista számára nem volt egyszerű dolog. Ha valakiről ilyesmi kitudódott, kizárták az ország valamennyi középiskolájából.

Tudta ezt jól Frantisek Engel, mégis eljárt a kezmaroki Munkásotthonba, és ott a párt kultúrpropagandistájává nevelkedett. 1929-ben egyik alapítója volt a kommunista párt szervezte Baloldali Frontnak, és az volt a feladata, hogy politikai tömegmunkát végezzen az értelmiség, elsősorban a főiskolások soraiban.

Később Prágában, Linhart elvtárs csoportjában folytatta tevékenységét, kapcsolatban állt Spitzer, Prokop, Bayer és Kurt Konrád elvtársakkal, 1933 után pedig a német emigrációval. Sokat tanult az első antifasiszta harcosok, a nácizmus első áldozatainak tapasztalataiból. Gyakran beszélgetett John Hartfielddel, Peter Kasttal, Zinner elvtársnővel és Stefan Heymmel, az íróval.

Az 1938-as mozgósítás előestéje dr. Frantisek Engelt, a beregszászi női kórház sebészetének asszisztensét, nem érte felkészületlenül. Marxista—leninista tanulókört vezetett, szervezte az SZKP történetének tanulmányozását, felnyitotta sok ember szemét, aki akkor még nem látott tisztán, és nem értette meg a München előtti állam válságában kiteljesedő tragédiát. A köztársaság keleti csücskének helyzete osztály-

szempontból, politikai, nemzetiségi, felekezeti és nemzeti szempontból tarka, szomszédság tekintetében pedig rendkívul bonyolult volt. Engel alhadnagy augusztus közepén behívót kapott, bevonult Plzenbe és onnan a 2. tüzérezreddel a Ceská Lípa előtti védőállásokba ment.

A kapitulációt kétszer élte át — először a cseh határvidéken, a Rakovník melletti Luznához való egyhetes keserves visszavonulás során, azután még egyszer, Kárpát-Ukrajnában, Beregszászon, amikor lesújtott Csehszlovákiára a szégyenletes bécsi döntés. A beregszászi kórházat átmentette a Huszt melletti Krivába, és az így megóvott felszerelésből csakhamar egy szükségkórházat rendezett be Volovyban, Dubovában és Rachovban. Ez utóbbi helyen maradt ő maga is. 1939. március 15-én beteljesedett az elárult burzsoá köztársaság végzete. Horthy, ez a szárazföldi tengernagy, fehér lován bevonult Kosicére és hadserege büntetlenül végigvonult az országon. Dr. Engel elmenekült Rachovból, egy ideig illegálisan bujdosott Ungváron, majd egy éjszaka átlépte a határt, és 1939 májusában megérkezett a lengyelországi Katowicébe. Onnan Nyugat-Ukrajnába ment, ahol Rovnóban, Hulcon és Mizocban gyógyította a betegeket, majd Kletskájába a Szovjetunió belsejébe települt át, onnan Ahtubába, Sztálingrádba és végül Buzulukba. Ekkor már tagja volt Csehszlovákia Kommunista Pártjának. 1940-ben, kletskájai tartózkodása idején vették fel a pártba. Felesége, akit Katowicében ismert meg, hűségesen, elszántan követte őt a mozgalom és a fegyveres harc útjain. Orvosnő volt, s 1936 óta a CSKP tagja.

Érkezett hozzánk egy fiatal orvostanhallgató is, érdekes ferde metszésű szeme volt, és szemüveget viselt. A fiúk kínainak hívták — a neve Kurt Wolf volt. Beálltak sorainkba Kolsky, Fiala-Koutny, Benedikt, Feiner, Turjanica, Vas, Ljalko, Ignác Spiegel, Zmrhal, Harus, Vendelín Opatrny, Kilián és Vávra elvtársak; Reichl elvtárs édesapjával, a régi kommunistával és édesanyjával meg a nővérével. Olyan neves zenészek jöttek közénk, mint Kacerek, Silbiger és Toman, a híres induló, a „Prága felé" szerzője. Ebben az időben érkezett meg Lanzer elvtárs feleségével és három fiával,

Josef Gross a fiával, valamint sok más cseh és szlovák hazafi. Abból a csoportból, amely előzőleg Orankyban volt velem, megérkeztek az első parancsnokok — Lomsky, Rytír, Janko, Jaros, Smoldas, Kudlic, Sedlácek, Dockal, Zhor, Kovárik. Janda, Drnek, Tesarík, Oldrich Kvapíl, Hynek Vorác, Antonín Sochor, Vetvicka, Vítek, Kománek, Nedvídek, Ruzicka, Frantisek Nemec, Perny, Blazek, Mucha, Josef Cerny, Vojtech Cerny, Safarik és mások; nyolcvannyolcan voltak.

Jelentősen erősítették sorainkat a plzeni Skoda-művek technikusai, közöttük Vogl mérnök, Burda, Rott, Kikelhorn, Becvár és Flek.

Nyolc Skoda-gyári szakember érkezett már korábban a Szovjetunióba. Szerződés szerint a Skoda-műveknek Novoszibirszkben nagy, a maga nemében prototípusnak számító gépgyárat kellett építeniük. A dolog úgy alakult, hogy embereink csak 1941 júniusában foghattak munkához, tehát alig valamivel a Nagy Honvédő Háború kezdete előtt. A háború kitörése elég nyomós ok volt ahhoz, hogy a gyárat ne tizenhét, hanem nyolc hónap alatt szereljék fel. A Skoda-gyáriak kitettek magukért. Befejezték a munkát, és az elsők között jelentkeztek a buzuluki csehszlovák katonai egységbe. A csoportot Vogl mérnök vezette. A legidősebb Roth szerelő, a legfiatalabb Josef Burda volt, alig húszéves. A kipróbált cseh technikusok és munkások nem hoztak ránk szégyent. Nem vártak arra, amíg feladatot kapnak, maguk láttak munkához. Megjavították a központi fűtést az iskolában, amelyet a városi szovjet a csehszlovák katonai egységünk törzse számára utalt ki. Nem volt azonban használható munkapadjuk és nem voltak rendes szerszámaik sem. Hol vegyük, hogy ne lopjuk? — amint nálunk mondani szokás. Körülnéztek a városban, és elmentek a Kirov nevét viselő legnagyobb gépüzembe.

— Zdrávsztvujtye! Csehszlovák szerelők vagyunk és az itteni katonai egységben szolgálunk.

— Nagyszerű. De miről van szó?

— Szeretnénk valamit megcsinálni nálatok.

— Miért ne csinálhatnátok? És mondjátok csak, nem segítenétek ti is egy kicsit nekünk?

— Az bizony nem volna rossz. Csakhogy mi katonák vagyunk, és azt a parancsnokkal kellene megbeszélnetek.

Persze, hogy beleegyeztem. Hiszen katonai munkáról volt szó. A Skoda-gyáriak tehát autókat javítottak, gépeket szereltek, a lakatos munkát végezték, dolgoztak esztergagéppel, marógéppel és a revolverpadon. Rendszerint hárman jöttek egyszerre. Egymást váltották. A leggyakrabban Rott, Kikelhorn és Burda. Rott később Boris Hübner, mérnök alhadnaggyal dolgozott együtt, mint a zászlóalj fegyvermestere.

A gyárban három műszakban dolgoztak. Hogy is lehetne ez másként háború idején. Így aztán nemegyszer megtörtént, hogy a fiúk egész éjjel dolgoztak, reggel gyorsan megmosakodtak, megitták teájukat, és máris siettek századukkal a kiképzésre.

Másképpen is hasznosították a Kirov-üzemben eltöltött időt. Sapkarózsákat, meg rangjelzéseket készítettek számunkra, amellett sok másféle felszerelést, kiképzési segédeszközt is — harckocsi-modelleket, fegyver- és kézigránát-metszeteket, céltáblákat és azt a buzogányt, amely később csapatzászlónkat díszítette. Magától értetődően belőtték és javították a fegyvereket is.

Koltubankában, ahol egy nagy fűrésztelep volt, és ahová a mieink fáért jártak, Kikelhorn szánokat és síléceket készített az egységnek. Építettek a fűrésztelepnek egy kazánt, a fűrészpor elégetésére, mert a fűrészporral az ottani elvtársak nem tudtak mihez kezdeni. Ráadásul gyártottak egy légkondicionáló berendezést is a „saját" buzuluki gépüzemünk részére. A Kirov-üzemet valahogy második anyaüzemüknek tekintették a plzeni Skoda-művek helyett, addig is, amíg oda visszatérhetnek. A buzuluki pékségben, amely nekünk a kenyeret sütötte, bevezették a félautomata gyártást, az üzemen belüli szállítószalagot, tökéletesebb kezelésű kemencéket, és ezt így folytathatnám tovább. De ez is mutatja, mire képes néhány férfi, aki igazán legény a talpán.

Az első önkéntesek között, feleségével együtt érkezett, dr. Vrbensky, az Államtanács tagja, a felejthetetlen orvos, újságíró, hazafi és forradalmár, valamint dr. Jaroslav Procházka, akit a CSKP moszkvai vezetősége küldött egységünkhöz.

Ugyanabban az időben érkeztek meg a nők is — Stefa Galbová, a három Valenta nővér, a három Tobiás leány három fivérével és szüleivel; a két Ackermann nővér, a három Pisla leány a szüleivel, Anicka Ptácková szüleivel és testvérével, Ruzena Bihellerová a férjével, Vlasta Pavlanová, Greta Goldmanová, Marie Ljalková, Sona Buzakerová, Markéta Olsanová a bátyjával, Vera Ruzicková, Jirína Sobolová, Tonicka Záveská, Stepa Sochorová, Ilsa Sifová a férjével, Rita Nováková, Danuta Cermáková a szüleivel és sokan mások. Csakhamar együtt volt a harmincnyolc nő, akik nem egészen egy év múlva velünk együtt vonultak a charkovi arcvonalra, Sokolovóba. Önként jöttek, mint ötszáz évvel ezelőtt a huszita asszonyok. Jöttek a felelősség és a veszély teljes tudatában; — tudták, hogy mit vállalnak, de eltökélt szándékuktól semmivel sem lehetett eltántorítani őket — még Ingr dühödt parancsaival sem, amelyekkel közvetlenül a harctérre indulás előtt megtiltotta a nők harcbavetését, akkor, amikor a csehszlovák katonai egység már a szovjet főparancsnokság alárendeltségébe tartozott. Ingr miniszter úr alattomos képmutatással, az asszonyok iránti aggódás ürügyén, akik számára, úgymond, nem való a háború — mintha a férfiaknak való volna! —, azt akarta megakadályozni, vagy legalábbis elodázni, hogy az 1. zászlóalj kimenjen a frontra. A harmincnyolc nő közül harminchárom ugyanis ápolónőnek volt kiképezve. Nélkülük a zászlóalj nem indulhatott el. Helyettük férfiakat kiképezni legalább két hónapot vett volna igénybe, márpedig a férfiakra elsősorban a századokban és az önálló szakaszokban volt szükség a fegyverek kezeléséhez.

A londoni parancsokkal nem jutottunk volna messzire. Az idő sürgetett, nagyon nehéz év volt ez, nem várakozhattunk, és nem is akartunk várni. Embereink a legkülönbözőbb hivatásokból és a legkülönbözőbb korosztályokból kerültek ki. Ennek megfelelően nézeteik is eltérőek voltak. Voltak közöttük kommunisták, haladó szellemű emberek, és akadtak olyanok is, akiknek hibás nézeteik, előítéleteik voltak a Szovjetunióról, amit még a München előtti köztársaságban kapott nevelésükből és a polgári környezetből hoztak maguk-

kal. A szovjet valóság nem ismer olyan akadályokat, amelyeket ne lehetne leküzdeni; éppen ezért szilárd és következetes, nyugodt és szívós, férfias, és a döntő történelmi pillanatokban éppúgy, mint a hétköznapokon — hősi. A szovjet emberek egyszerűek, őszinték, közvetlenek, kutató természetűek, elmések és műveltek. Mély érzéseket táplálnak Csehszlovákia és népe iránt, ezért tekintették tudatosan és tevőlegesen a sajátjukénak a köztársaság szabadságáért vívott véres harcokat. A Szovjetunió kezdettől fogva a leghatározottabban ellenezte Münchent. A szovjet ember számára elképzelhetetlen az a gondolat, hogy egy megtámadott nemzet harc nélkül kiszolgáltathatja szabadságát és hazáját a támadónak. Azért néztek a kapitulánsokra és árulókra mélységes útálattal és megvetéssel — úgy, ahogyan a bátor harcos néz a gyávára, a katonaszökevényre.

Embereink a gigantikus szovjetország legtávolabbi sarkaiból is Buzulukba sereglettek, önként jöttek, hogy harcoljanak, nem pedig azért, hogy reprezentáljanak. Azzal a szándékkal jöttek, hogy kimenjenek az arcvonalra és segítsenek az otthoniaknak lemosni München szégyenét, hogy segítsenek mielőbb leszámolni a megszállókkal, az együttműködőkkel és árulókkal. Ebben valamennyien egyek voltak. Erős hatással volt rájuk a szovjet városok és falvak testvéri környezete, a szovjet hátország határozott és példátlan, addig még soha sem látott áldozatkészsége, ahol az emberek mindenről lemondtak, hogy több jusson az arcvonalnak, s nem kevésbé a szovjet emberek, a katonai és polgári hatóságok, a párt és a kormány irántuk tanúsított nagy-nagy figyelmessége és az új csehszlovák katonai alakulatról való gondoskodása e nehéz időkben. Hozzájárult mindehhez kommunistáink türelmes nevelőmunkája is, akiknek nyílt szervezete ugyan még nem működött, de munkájuk eredménye szemmel látható volt. A kommunisták mindenben példát mutattak, vállalták a legnehezebb feladatokat és példásan teljesítették azokat. Lassanként oszladozni kezdtek az előítéletek és katonáinkban, a Vörös Hadsereg, a szovjet emberek és a Szovjetunió iránti tisztelet, szeretet érzése kerekedett felül.

Ne gondolják, hogy a buzuluki laktanya tömve volt mese-

beli hősökkel. Hiszen az elsőként jöttek közül — de még a későbbiek közül is — sokan azelőtt még nem voltak katonák.

Több mint nyolcvan százalékuk kiképzését az alapoktól kellett kezdeni, és a haditechnika alkalmazásának, a katonai mesterségnek alapelemeire kellett megtanítani őket. Akadt közöttük természetesen néhány afféle balkezes ember is, aki békében — mint mondani szokták — nem sokra vinné a katonaságnál. Ilyen volt például Hugo Redisch. Soha nem katonáskodott, és — őszintén szólva — soha nem is pályázott katonai babérokra. Szellemes, művelt, világlátott ember volt. Utazásai során eljutott Franciaországba, Görögországba és Egyiptomba. Tudott oroszul, angolul, franciául és németül. Mindezt gyorsan megtanulta, de a lövészet és a szökellés bizony már nehezen ment neki. Ötven felé járt, és ebben a korban már nehezen hajlik az ember dereka. Reménytelen esetnek látszott. Ám ő lelkes, mindenre elszánt kommunista volt. Jelentkezett a frontra, és az 1. csehszlovák önálló tábori zászlóaljba osztották be. A szokolovói csatában ott volt a templom tornyában, mint század-figyelő és Otakar Jaros főhadnagy összekötője. Súlyos sebével is végig kitartott mellette, és vele együtt halt hősi halált.

Az első nők között — akik később oly bátran és lelkesen harcoltak a szabadságért — érkezett egy szerény megjelenésű elvtársnő a sztálingrádi körzetből. Kifejező arca volt, szeméből öntudat és jóság sugárzott, járása, mozdulata határozottságot árult el. Helena Petránkovának hívták. Életét a népnek szentelte, és már ismerte, nagyon is jól ismerte a fasizmus szöges csizmáit.

1937 tavaszán, tíz évvel azután, hogy belépett a CSKP-ba, Petránková Spanyolországba ment, hogy mint gyógyszerésznő szolgálja a szabadságharc ügyét. A Komenskyról elnevezett tábori kórházban dolgozott, amelyet a spanyol elvtársak dr. Comenius Kórháznak hívtak. Megjárta a frontot Guadalajaránál, Madridnál és Benicassinónál. A nemzetközi brigád tagjai nagyon jól ismerték kedves „tenientéjüket", Petránková hadnagyot, aki éjjel-nappal, hihetetlenül nehéz körülmények között készítette nekik a gyógyszert. A terueli

csata sebesültjei éppen úgy kaptak ezekből a gyógyszerekből, mint azok, akik a Castellone de la Planáért hullatták vérüket.

Nehéz volt a munka a frontkórházban a fasiszták 1938. évi tavaszi támadása idején. Az európai fasizmus és a Vatikán közös intervenciója, együtt a „be nem avatkozó", képmutató Franciaországgal és Angliával, kedvező körülményeket teremtett a falangistáknak. Megnövekedett Franco tábornok hadászati túlereje. Eljött az idő, amikor a köztársaságiak hadserege visszavonulásra kényszerült. Helena Petránková mindent kibírt. A frontról Katalániába, onnan pedig Franciaországba ment... Keserves vándorút volt ez. Ámde 1938 szeptemberében már otthon találjuk Csehszlovákiában, hogy gyógyszerésztáskájával ott legyen a náci Németország elleni arcvonalon. Harcra nem került sor. Benes és Syrovy kormánya kapitulált. A párt Helenkát Szlovákiába küldte, ahol küzdelmesen tengette életét, de továbbra is híven teljesítette illegális feladatait. Azután eljött a pillanat, amikor letartóztatták a nővérét. A hurok szorulni kezdett körülötte. A párt úgy döntött, hogy külföldre kell távoznia; így 1939 júniusának végén illegálisan Krakkóba ment. Később a Szovjetunióban újra gyógyszerészként dolgozott, itt érte őt a háború.

Most Buzulukban van, és a csehszlovák katonai egység tábori gyógyszertárát készíti elő. Ha végigmegy az Urál alatti városka utcáin, ha ránk néz tiszta, mosolygó szemével, nem is hinnénk, hogy a spanyol köztársasági hadsereg tenientéje haladt el mellettünk, hogy annak a nőnek meleg tekintete fogott meg, aki annyi fájdalmat és vért látott, akiben a guadalajarai nagy offenzíva és a hatalmas terueli ellentámadás idején csak a remény tartotta az életet, s akit fojtogatott az 1938-as katalániai visszavonulás keserűsége, odahaza pedig ugyanebben az évben a müncheni árulók kapitulációja.

Megtaláljuk itt a nemzetközi brigád más harcosait is: Vendelín Opatrnyt, a spanyol köztársasági hadsereg tenientéjét, az egyik mindenre elszánt „de choque" rohambrigád tisztjét. (Ezek a brigádok mélyen benyomultak az ellenség arcvonala mögé, megbontották állásrendszerét, felderí-

tették és pusztították harceszközeit és élőerejét.) Ignác Spiegelt, Karel Vejvodát, és Frantisek Král tüzérhadnagyot, aki ütegparancsnok volt a madridi fronton, és sebesülten szállították be Helena Petránkovához, a tábori kórházba.

Mindannyian látták a spanyol fronton Dolores Ibarrurit, — La Passionariát, a legendás forradalmárt és honleányt. Mindannyian látták Barcelonánál és Valenciánál a tenger ezüstös és azúr végtelenjét, látták — először életükben — a mesterséges ködből hirtelen előbukkanó cirkálót, és átélték a Castellone de la Planára irányított hosszú csövű hajóágyúk mennydörgő sortüzét. Gyermekeket mentettek a fasiszta légierő alacsonytámadása elől, találkoztak Egon Erwin Kischsel, a „száguldó riporterrel", látták az utcákon a megölt polgári lakosságot, beszívták a szétbombázott városok és falvak fekete füstjét... Egyszóval színről színre látták a háborút. És mégis eljöttek megint, szerényen és magától értetődően, mert a Barcelonában és Madridban megkezdett és később a cseh hegyvidéken évekre elfojtott harc ismét teljes erővel fellángolt a csatatereken. A nácik, akik végiggázoltak Európán, eljutottak mindenhová, ahová csak akartak, addig a pillanatig, amíg meg nem támadták a Szovjetuniót.

Hangsúlyoztam már, hogy az 1942-es év nagyon nehéz volt. Azok, akik eljöttek Buzulukba, abban a tudatban öltötték magukra az egyenruhát, hogy a nácik állandóan támadnak, hogy előretörnek a Kaukázus felé, a Volga felé és Sztálingrádhoz. Ismétlem, hogy a helyzet nagyon súlyos volt.

A náci Németországot jelentette akkoriban az a száz és százmillió leigázott kényszermunkás és rabszolga egész Európában, aki a nácik hadigépezetének dolgozott; a fasiszta csatlós államok, Olaszország, Magyarország, Románia, Finnország, Bulgária, az úgynevezett Szlovák állam, Spanyolország és Belgium hadosztályai; az ukrán nacionalista Stefan Bangyera bandái, akit 1959-ben Oberländer pribékjei gyilkoltak meg Münchenben.

1942. márciusának végén már 600 emberünk volt Buzulukban. A fagy enyhült, olvadt, nekiláttunk a keményebb kiképzésnek.

Abban az időben Anders tábornok hét lengyel hadosztálya — amelyek közül kettő Buzulukban volt — már készülődött, hogy elhagyja a Szovjetuniót. És valóban elvonultak Közép-Keletre, messze az arcvonaltól, és még messzebb hazájuktól, melyhez a harctereken át kellett volna utat törniük. A Szovjetunió megadott nekik mindent, felöltöztette, élelmezte őket, fegyvert adott a kezükbe, s minden feltételt biztosított ahhoz, hogy jó kiképzésben részesüljenek a hazájuk, Lengyelország feltámadásáért vívott harchoz, ahol éppen szörnyű rémuralom dühöngött és példátlan tömegirtás folyt. Mégsem akadályozta meg, hogy elhagyják azt az országot, amely éppen az ő köztársaságuk felszabadításáért víváért harcokat. Anders tábornok a londoni reakciós lengyel kormány kedve szerint járt el, a katonák pedig hallgattak reakciós tisztjeikre, akik ugyanazt papolták nekik, mint a csehszlovák reakciósok a mi katonáinknak.

Ez teljes összhangban volt a nyugati nagyhatalmak kormányainak akkori véleményével. Nem árt, ha emlékeztetek csalárd magatartásukra.

A nyugati kapitalista kormányok, és vezérkaraik, meg voltak győződve róla, hogy a Szovjetunió vereséget szenved a hitleri Németországgal és csatlósaival vívott harcban, és rövid időn belül megadja magát. Legfeljebb annyit még lehetségesnek tartottak — de csak mint a végső és nagyon nem kívánatos eshetőséget —, hogy a szovjetek megszilárdítják és befagyasztják a keleti frontot, egészen a háború végéig. Ezt a nézetüket nem is rejtették véka alá. Ez az óhajuk szülte azt a gondolatot, hogy a háborút majd a Nyugat dönti el. Ezért nem akarta engedélyezni Benes emigráns kormánya katonáink aktív részvételét a szovjet—német arcvonal harcaiban. Ez a törekvésük azonban a csehszlovák katonák határozott ellenállásába ütközött, akik kikényszerítették, hogy az arcvonalra mehessenek, és hogy nagyobb és erősebb katonai alakulatokat állíthassunk fel.

Sikorski tábornok reakciós lengyel emigráns kormánya ezzel szemben keresztülvitte akaratát. Eljárása, amelyet ebben az ügyben tanúsított, magán viselte a burzsoá kormányok álnokságának és gyávaságának jellegzetes ismertető jegyeit.

E fejezet elején már utaltam Sikorski tábornoknak, a lengyel emigráns kormány elnökének szovjetunióbeli lengyel hadsereg szemléje alkalmából tett látogatására. Szóltam a buzuluki ünnepségről is, amelyen Sikorski, a szövetséges kormányok és hadseregek képviselőinek viharos helyeslése közepette, kijelentette:

„Hiszünk Sztálinnak, hiszünk a Szovjetuniónak és vele vállvetve küzdünk majd a hitleri Németország ellen, annak teljes leveréséig."

„Ami személyemet illeti, számomra életem legnagyobb boldogsága lesz majd, ha megkapom az első hadműveleti parancsot, hogy induljunk a frontra" — mondotta a lengyel Anders tábornok.

Az első, sokatmondó felvonás, az összes jelenlevők — a Szovjetunió, Anglia, az Amerikai Egyesült Államok és Franciaország hivatalos képviselőinek — tapsával be is fejeződött.

A második felvonás: a lengyel emigráns kormány és Anders táborok panaszkodik a szovjet kormánynál a kiképzési terület zord éghajlatára. Hideg van számukra Buzulukban és környékén, délebbre kérik áthelyezésüket, melegebb tájakra, és kiválasztják Dél-Turkesztán iráni határvidékét.

A harmadik felvonás: a fasiszta haderők előretörtek Sztálingrádig. A szovjet kormány azt javasolja a lengyel emigráns kormánynak, segítsen a sztálingrádi harcokban három hadosztállyal addig is, amíg a szovjet hadvezetés összegyűjti és előkészíti erőit az ellencsapásra. Ám Sikorski reakciós kormánya és Anders tábornok visszautasítja ezt a javaslatot.

A negyedik felvonás: a lengyel emigrációs kormány félreérthetetlen javaslatot terjeszt a szovjet kormány elé, és bejelenti elhatározását — a lengyel hadsereg elvonulását Iránba. Az árulás betetőződött.

A szovjet emberek tekintete most a csehszlovákok felé fordult. Vajon Andersék után mennek-e vagy velük maradnak? Háttal vagy arccal fordulnak az arcvonal és a nácı megszállás alatt sínylődő hazájuk felé? A csehszlovákok nem követték Andersékat. Ellenkezőleg — rendezték rajaikat,

szakaszaikat és századaikat, és a buzulukiak szeme láttára szorgalmas és kemény kiképzésbe fogtak.

Kimentünk a sztyeppre, ahol a hőmérő higanyszála télen jóval a —40 C fok alá süllyed, nyáron pedig +40 C fok fölé emelkedik. Elrendeltem egy tiszti és egy tiszthelyettesi iskola felállítását, hogy minél rövidebb idő alatt kiképezhessük parancsnokainkat. Nem sokat törődtünk a München előtti köztársaság elavult katonai elveivel, és a jövendő parancsnokainkat képességük szerint válogattuk ki, nem pedig aszerint, van-e érettségijük vagy nincs.

Amikor a sztyeppi nap a legforróbban tűzött, alakulataink teljes tábori felszerelésben és fegyverzetben vonultak ki, annyi fegyverrel, amennyi csak rendelkezésünkre állt. A Szamarka folyó mögött fáradhatatlanul gyakorolták a támadást és a védelmet, nappal és éjszaka, különböző viszonyok között. Nyílt és átszegdelt terepen, dombvidéken és erdőségben, városban és tanyákon. A kúszások és szökellések végtelennek tűnő gyakorlása közben odasímultak az anyaföldhöz, majd folyókon, mocsarakon gázoltak át, ahol tengernyi szúnyog csipte dagadtra arcukat és kezüket.

Mindehhez járványok, a tífusz, a malária, a vérhas, a fertőző sárgaság járult, amelyek komolyan veszélyeztették a kiképzést; a gyakorlatozást azonban egyetlen pillanatra sem hagytuk abba.

Orvosaink és kezdő ápolónőink ki sem látszottak a munkából, hiszen az arcvonalra készülő csehszlovák egység tagjainak egészségéről, harcképességéről volt szó. A szóban forgó időszakban mindenekelőtt a járványoktól sújtott emberi életek megmentéséért küzdöttünk.

A téglagyár melletti kórházban akkoriban dr. Siroky orvos, tisztjelölt szakaszvezető és Rita Nováková ápolónő teljesített szolgálatot. Novákovát ekkor még nem ismertem. Csak később tudtam meg, hogy ki is volt ez az apró termetű, szerény asszonyka.

Kitütéses tífusz járvány! Aki nem élte még át, ne is akarja megismerni. Tetvek terjesztik a halált. Iszonyú hozzányúlni bármihez. Negyvenkettő tavaszától az év nyaráig nap mint nap hordágyon fekvő, csonttá aszott, didergő, magatehetet-

len emberi árnyakat látunk. Felébred egy katona az emeletes ágyon és mellette egy arasznyival odább már a halál settenkedik az egyik révedező, lázas szemű bajtárs körül. Ügyeletes! Azonnal elszállítani! Fertőtlenítés. Elkülönítés. Inni adnak a betegnek, nincs is eszméletnél, de mohón iszik. — Térj vissza mielőbb! — mondják neki, de nem is hallja.

Rita Nováková az ő ápolásukra jelentkezett. A doktorral együtt járt-kelt a betegek között, de felkereste őket egyedül is. Keskeny kis hátán cipelte a kenyeres zsákot. Egy alkalommal a kórház folyosóján, a lépcső alján megállt, tele zsákját a földre tette, hogy néhány szót váltson dr. Siroky szakaszvezetővel, aki éppen lefelé jött a lépcsőn.

— Az isten szerelmére, segítsetek! Jó emberek, adjatok orvost, orvost adjatok!

Mindketten megdöbbenten néztek a hang irányába. A rendelő előtti feljárónál, gyenge kezével a falnak támaszkodva, halálsápadt fiatal asszony állt.

— Mi a baj, jó asszony? Tífusz?

A két nő tekintete találkozott.

— Nem, a gyerek, még egészen picike, már csak ez az egy maradt meg nekem. Férjem a fronton, semmit sem tudok róla, már rég nem írt. Nővérkém, az orvos azt mondja, hogy csak a szulfidin segít rajta. Már csak ez a fiam van.

— No, rendben van! Ne bőgjön, polgártársnő! Szedje összse magát. Hiszen tudja, hogy segítünk — mondta neki Rita, majd megkérdezte felettesétől, az orvostól: — Ugye, örmény ez az asszony?

A törékeny kis Rita tudott határozott lenni. Lehet, hogy e pillanatban fiacskájára gondolt, akit Prágában kellett hagynia.

— A gyengélkedőn van harminc tabletta szulfidin, ott jobbra lent — mondta az orvos.

— Értettem, repülök.

Alighogy idecipelte a nagy kenyeres zsákot, máris rohant a két és fél kilométerre levő laktanyába, majd megint vissza a kórházba. Időben érkezett. Átadta a szulfidint az anyának, az anya az orvosnak, az orvos a gyermeknek — és az meggyógyult. Az anyát és fiát Ukrajnából telepítették

át ide. Evakuáció! Mennyi kínt és borzalmat takar ez a könnyed hangzású idegen szó. Elhagyott otthont és mindazt, ami otthonná teszi. És az apa? Él-e még, vagy már nem? „Már csak ő maradt nekem" — mondta az asszony. Mennyire, de mennyire igaza volt, amikor ott vergődött a rendelő folyosóján.

Amikor kitört a járvány, Rita nem a legkönnyebb munkát vállalta, a halottak elhordását. A szempillája sem rebbent, amikor először látta a szörnyű haláltól marcangolt végtagokat. Semmi sem tudta megtörni optimizmusát, mérhetetlen, szenvedélyes életerejét.

1929-ben, az ötödik pártkongresszus előtt, tizenkilenc éves volt, amikor a CSKP olyan rendkívüli feladattal bízta meg, amelyre csak a legelszántabb, legerősebb elvtársakat választották ki. A kis Rita már mint kommunista ifjúmunkás a legmélyebb illegalitásba került, s pártküldetése során könnyedén és magabiztosan lépte át az országok határait. Járt Ausztriában és Németországban, vissza-visszatért otthonába, majd újra és újra elment, néha nagyon messzire, egészen Indiába és Kínába.

Amikor a hitleri fasizmus fenyegető veszélye Csehszlovákia határaihoz közeledett, gyakran találkozott Matylda Braunovával, egy másik katonalányunkkal, hogy átadja neki a katonáknak szóló röpiratkötegeket.

A régi barátok közül elsőnek Helena Petránková üdvözölte őt.

— Hogy te milyen elegáns vagy! — mustrálta végig a kis Ritát, amint földet seprő nagy subájában megérkezett. Széles, füles sapkát viselt hozzá és virágcserép formájú filc csizmát, olyan lent pászentosat, felfelé pedig tölcsérszerűen szélesedőt. Csizmáját Rita a buzuluki laktanya emeletes ágya elé állította, és amint reggel felébredt, a felső „emeletről" egyenesen beléje ugrott.

A sorozó bizottságnak, amely őt az egységbe felvette, Antonín Sochor alhadnagy volt az elnöke.

— Ne álljon lábujjhegyre! Szeretnénk tudni, milyen magas valóban! Bizony baj volt a magasság körül. Rita elhatározta, hogy külön is beszél Sochorral.

— Alhadnagy úr, hallgasson meg, de komolyan. Tegyen hozzá egy-két centimétert ahhoz a katonai mércéhez!

Sochorral lehetett beszélni. De Rita méreteivel máskor is baj volt. Egyszer nyáron, negyvenháromban, szolgálati úton volt Moszkvában. A széles Makszim Gorkij úton ment, és mögéje került egy gyermeksereg. — Szmotrítye, anglijszkij málcsik! Nézzétek, egy angol fiú! Battledresst* viselt és kicsi, formás alakjával, energikusan ruganyos, fiatalos lépteivel valóban fiúnak látszott. Nem jött zavarba, fürgén megfordult, és felvilágosította a maszatos fiúkat és copfos kislányokat:

— Já nye ánglijszkij málcsik, já csehoszlováckájá tyotyinka. Nem angol fiú vagyok, hanem csehszlovák néni.

Most, a járvány alatt, bajtársai életéért harcol. Hogy mikor alszik, mikor eszik, egyáltalán mikor pihen, senki sem tudja. Később, az arcvonalon, egyike volt legjobb műtős nővéreinknek.

Mint már említettem, Rita Nováková Buzulukban találkozott ismét Helena Petránkovával, akit hazulról, a harmincas évek elejéről ismert. Boldogan ölelkezett össze Matylda Braunovával is, akit legutoljára 1938 szeptemberének utolsó napjaiban látott, amikor átadta azokat a bizonyos röpcédulákat. Azután egymás mellett aludtak a női szállás emeletes ágyán, és amikor a kis kályha alulmaradt a faggyal vívott egyenlőtlen küzdelemben, amikor a falakon megcsillant a dér, szorosabban odabújt Tyldához. Ő maga nem sok kalóriát termelt, mert többet dohányzott, mint amennyit evett.

— Hát, hogy tudnék ennyit megenni? Ekkora halom ételt! Vagy talán dobjam ki? Inkább elviszem a fiúknak, a géppuskás századhoz — mondta mosolyogva.

Ritáról egyelőre elég ennyi is. Egy másik katonánkról, egy női harcosról akarok még szólni, egy szerény, egyszerű emberről, akit népnevelő munkával bíztunk meg. Ítéljék meg kedves olvasóim, helyesen tettük-e. Ki volt Matylda Braunová addig a pillanatig, amíg mérnök férjével együtt a buzuluki törzsnél jelentkezett?

* Angol mintájú harci öltözet.

1927. február 2-án vették fel Csehszlovákia Kommunista Pártjába. Magától értetődően ez nem volt egyszerű dolog, és már valami munkának kellett mögötte állani. Állt is. Röpirat osztogatás a Jawa Művek előtt; mozgalmi munka Kostufrában dr. Sekanína és Julius Duris elvtársakkal; munka a Vörös Úttörők között, akiknek politikai vezetőjeként évente megrendezte a vörös karácsonyt. Velük, ezekkel a proletárgyermekekkel ment át az első forradalmi iskolán is azon a feledhetetlen, megrázó 1930. április 20-i napon.

Radotín!

Az úttörők már nagyszombat napján, 1930. április 19-én találkoztak vezetőjükkel a Prága melletti Kosoríban. Ott gyülekeztek valamennyien, ott volt a vasárnapi közös kirándulás találkozóhelye, amelynek végcélja a radotíni vasútállomás volt, majd vonatra és haza.

Vasárnap reggel. Az országutat tisztára mosta az eső, szépen sütött a nap, kellemes, verőfényes idő volt. A menetbe kétszázötvenen álltak be — elöl mentek a gyerekek, utánuk a fiatalok, és a legvégén néhány felnőtt. Egy bordás szekéren állt Václav Kopecky képviselő. Rövid beszédet mondott, és a menet, két csendőr kíséretében — akik békésen, sőt közömbösen viselkedtek — elindult Radotín felé.

A menet — gyermekek, ifjak és néhány felnőtt — Radotínhoz közeledik. Gyönyörű, ragyogó húsvéti nap van. Mennek, énekelnek. Egyszerre csak elöl megtorpan a menet, a sorok hullámzanak, összetorlódnak. Sokan nyújtogatják a nyakukat, suttogás, mormolás, kérdezősködés... mi történt.. miért nem megyünk tovább? A vonat nem vár... Nem ám. De nem pusztán erről van itt szó. Nézzétek! Ugye nem hisztek a szemeteknek? A gyermekmenet útját csendőrkordon állja el! Tylda látja őket. A fegyverek lövésre készen. A szuronyok a menetelők mellének szegeződnek. Fut előre a vezető és vele Tylda is. Szétvetett lábakkal és széttárt karokkal védik a kis úttörőket, szorítják őket vissza, hátrább a kihízott szürke egyenruhások förtelmes sáncától.

Mi ez? Nem, ez talán mégsem lehet igaz! De már késő töprengeni rajta, mi lehetséges, és mi nem. Sortűz dördül, igen, valóságos sortűz. Tylda ütést érzett, mintha kalapáccsal vagy

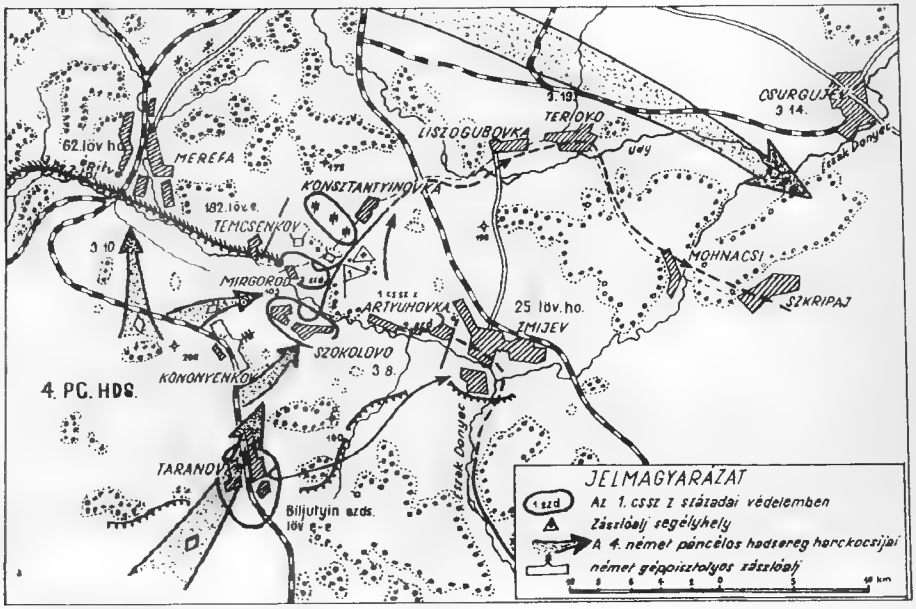

A szokolovói harctér

Szokolovónál a híres szovjet katyusák is segítettek nekünk

Sochor felderítői

A szovjet páncélelhárítókkal vállvetve visszavertük az SS páncélos alegységek támadását

rúddal sújtottak volna rá, összerogyott. Arra eszmélt, hogy a földön feszik, nem tud felállni. Látja a domboldalra rémülten szétfutó fiúkat és leányokat. Egy nuslei elvtársnő, Marie Nováková hajol föléje, kedvesen, barátságosan bíztatja és közben sír:

— Kelj fel, Tylda, hiszen csak a levegőbe lőttek.

— Felállnék, Mária — mondja Tylda — de valahogy nem bírok. Igazán nem bírok. A lábaim nem mozognak, a kezem erőtlen, nézd, hogy lóg. S itt — Jézus Mária! — itt, idenézz!

Mindketten elszörnyednek. Tylda hasából ömlik a vér...

— Akkor hát mégsem a levegőbe lőttek — nyögi halálsápadtan Mária.

— Nem, nem susogja Tylda.

Valaki odanyújtja a kabátját, Nemec elvtárs Vcelából. Itt van a felesége is, meg a tizenhét éves Procházka fiú Nusléből. Hordágyat készítenek, és viszik Tyldát. Václav Kopecky nekimegy a csendőrkordonnak, hogy a sebesült a legrövidebb úton juthasson Radotínba, de a szürke egyenruhások könyörtelenül visszavetik. Gyerünk hát kerülő úton a hegyen keresztül.

Nagysokára akadt egy rendes orvos, aki bekötözte a súlyosan sebesült Tyldát, és autóján beszállította Schloffer professzor klinikájára. A röntgen feltárta a csendőrsortűz titkát — Tylda testében két dum-dum lövedék volt. Túl sok vért veszített, ezért csak helyi érzéstelenítéssel operálják. A vége felé ez már iszonyúan fáj.

Schloffer professzor asszisztense egy dr. Schwarz nevű pöffeszkedő sváb volt.

— Was denn? Kommunisten? Alle raus, Kommunisten raus sofort! — ordított magánkívül. De volt ott más orvos is, dr. Gol, aki elintézte a sebesültek felvételét. A műtét után Tylda morfiumot kapott, és elaludt. Előbb még egy darab vattába csomagolva elrejtette az éjjeliszekrény fiókjába mindkét lövedéket, amelyet a testéből szedtek ki. Emlékbe.

Valaki a vállánál fogva felrázta.

— Ne tetesse magát, hogy alszik, jó!?

Az éjszaka kellős közepén, ilyen izgalmas nap, ennyi vér-

veszteség és műtét után két csendőr. Mi történik itt? Keresnek valamit. De mit?

— Hol vannak azok a golyók?

Nos, hát erről van szó, az alibiről, eltüntetni a csendőrkordon és a burzsoá kormány bűnjeleit, amely kivezényelte őket a gyerekek ellen. Állítólag csak egy lövés esett — írta az akkori polgári sajtó. Egy lövés és öt sebesült, három fiatal, húsz és huszonöt év közötti asszony, egy tizenhat éves leány és egy tizenhárom éves úttörő lányka. Lerángatták Tyldát az ágyról, mindent össze-vissza turkáltak, míg végül az éjjeliszekrény fiókjában megtalálták a kis vattacsomagot.

— Ahá, itt van. Na, most lefekhet és alhat tovább!

Amit kerestek megtalálták, így hát távoztak.

Tyldát dr. Schwarz kötözte át. Készakarva úgy húzta ki a tamponokat a sebből, hogy minél jobban fájjon. A huszonkét éves beteg nő fel sem jajdult, de elájult. Az orvos másodszor már nem járt el ilyen szadista módon, de amikor május elsején meglátta a vörös rózsacsokrot, amelyet Tylda az elvtársnőitől kapott, nem tudta szó nélkül megállni.

— Sie fangen schon wieder an? Már megint kezdi?

— Ich habe noch nicht aufgehört, Herr Assistent — válaszolt neki Tylda nyugodtan. — Még abba sem hagytam.

Így élt és harcolt Tylda. A Vörös Szakszervezetben együtt dolgozott Jan Svermával, Bozena Synkovával, Antonín Zápotockyval; első férjével a kommunista orvosok fél-legális szervezetében tevékenykedett. A Prága melletti Roztokyban segített a VI. pártkongresszus anyagának előkészítésében is, hogy elkerülje a járműveken végzett razziákat, az anyagot gyalog hordta Prágába. Miután elvesztette férjét, Zillinára költözött, és ott a Nemzetközi Munkássegély szervezetében működött. Innen a párt emigrációba küldte második férjével, Vojtech Braun mérnökkel együtt. A lengyelországi Katowice, a Don menti Szerafimovics, majd Frunze... Itt nagy csapás érte őket. Kislányuk, Olinka, aki akkor hatéves volt, megbetegedett a vonaton, és Frunzéba kanyaróval érkezett meg. Ehhez még skarlátot is kapott, majd maláriát — ez volt a legveszélyesebb. A további szövődmények csak betetőzték a fájdalmat és a mérhetetlen szenvedést. A kis Olinka meghalt.

Most mindketten itt vannak Buzulukban. Tylda felvilágosító munkát végez, és az 1. tábori zászlóaljjal kimegy majd az arcvonalra. Mint minden nő az egységnél, ő is végigcsinálja a kiképzést. A nők ugyanúgy végeztek fegyvergyakorlatokat, mint a férfiak. Főleg híradóknak és ápolónőknek szántuk őket az idősebbek vagy gyengébbek a konyhába, a mosodába és a raktárakba kerültek, néhányukból írnok lett. De a puskával és pisztollyal mindannyian megtanultak bánni; a híradó lányok és az ápolónők pedig nemcsak a puska és a pisztoly kezelését tanulták meg, hanem a távcsöves puskáét, a kézigránátét, a golyószóróét, a géppuskáét és a páncéltörő puskáét is. Kiváló mesterlövésszé, a távcsöves puska mesterévé vált később a fronton a kitűnő ápolónőnk Marie Ljalková.

Egységünkben sok fiatal fiú és leány akadt. Tizennyolc éves korukban vettük fel őket. Azoknak, akik még nem érték el ezt a korhatárt, jól szabott egyenruhát adtunk és iskolába küldtük őket. Némelyikük azonban becsapott bennünket: hozzátett a korához néhány hónapot, esetleg egy évet is, hogy bekerülhessen a harci egységekbe és velük mehessen az arcvonalra. Oly ügyesen, annyira „felnőtt módjára" viselkedtek, hogy ez gyakran sikerült is nekik. Csak később, amikor már több csehszlovák és szovjet kitüntetést kaptak, vallották be lassanként valódi születési adataikat. Fájdalmas, hogy egyikmásik legifjabb hősünk korát már csak akkor állapíthattuk meg, amikor az ellenséges lövedékek, gránátszilánkok, vagy aknarepeszek kioltották reményteli zsenge életüket. Mindenütt ott voltak és harcoltak, leggyakrabban azonban mint géppisztolyosok, felderítők, páncéltörők, harckocsizók és repülők tüntették ki magukat.

Az egység élete persze nemcsak harckiképzésből állt. Akadt közöttünk nem egy sportoló is. Václáv Kovarík főhadnagy a sorozásnál már kutatta a tehetséges labdarúgókat, beszédbe elegyedett velük, meggyőzte őket és feljegyezte nevüket a jövendő tizenegy és a tartalékok közé. Jan Mares — valamikor az S. K. Náchod tagja, Becvár — az S. K. Plzenből, Max Weber — az Ostravából, Mautner — a DFC-ből. A csapat gerince már meglenne. Végül voltak már vagy tizenöten,

akik szabad idejükben edzéshez láttak a jó buzuluki pályán, melynek egyik oldalán kis fedett tribün állt, a másikon pedig a pálya teljes hosszában lelátó húzódott. Mintegy 4000 néző fért be a pályára, és ennyien szoktak megnézni egy-egy mérkőzést. Jegyezzük fel az 1942-es esztendő krónikájába áldozatkész labdarúgóink nevét is. Kapusok: Erik Mautner és Vlasta Reichl, hátvédek: Max Weber, Karel Fridrich, Zitomirból, Becvár a pilzeni Skodából, aki tulajdonképpen az S. K. Plzen csatára volt. Fedezetek: dr. Bedrich Steiner, Jaroslav Duda, Getreider, Stehlík és Finger, csatárok: Ladislav Fisman, Sergej Petras, Stárek, Pavel Guttmann és végül az egész szervezője Václav Kovarík, a Viktoria Plzen egykori játékosa. Nem csupán a sportról volt itt szó. Csehszlovákiát kellett méltóképpen képviselnünk és szorosabbá kellett tennünk a szovjet emberekhez fűződő kapcsolatunkat. Igyekeztünk erősíteni az arcvonal és a hátország kapcsolatát, hiszen mi magunk is már javában készülődtünk az arcvonalra. Csapatunk mérkőzései nem csupán Buzulukban, de Cskalovban (Orenburgban) is esemény számba mentek. Nem hiányzott a mérkőzés színhelyének ünnepélyes feldíszítése és a fúvószenekar sem. A nézők többnyire a mieinknek szurkoltak. Ne vegyék tőlem rossznéven, a „saját" csapatuk fanatikus szurkolói a tribünökön, akik temperamentumukkal — enyhén szólva — túltesznek Polácek „Férfiak lesen" című könyvének népszerű Naceradec urán, de ott Buzulukban és Cskalovban, az akkori szurkolók igazán sportszerűek voltak. Néha győztünk, Cskalovban döntetlennel végeztünk. De amikor játékosaink elhagyták a pályát, mindig körülvették őket a szovjet funkcionáriusok, és a nézők viharosan éljenezték, Csehszlovákia színeinek képviselőit látták bennük. Jó munka volt ez. Többletmunka a kimerítő kiképzés mellett. Örömest és őszintén mondok köszönetet ezért nekik most is, ennyi év után, amikor bizonyára már egyikük sem rúgja a labdát.

Az egységben élénk kulturális élet is folyt. Kacerek őrmester biztos kézzel irányította első zenekarunkat, annak az együttesnek elődjét, amelyet Novohoperszkben később Vít Nejedly kezdett kialakítani. Kacerek klarinétjának ritmikus

mozdulataira, amelyek egyébként a karmesteri intést helyettesítették, mosoly ült ki Tomannak, a „Prága felé" című induló szerzőjének, Silbigernek a vidám, fiatal harmonikásnak és Edvin Scharfnak, a közkedvelt hegedűsnek az arcára, akinek „Kanári" című száma minden alkalommal osztatlan tetszést aratott buzuluki laktanyánk ebédlőjében. Ott jöttünk össze minden vasárnap délelőtt. Tudom, gyakran túloznak a szavak. Könnyen kijelentjük valamiről, hogy „felejthetetlen". Akik azonban a negyvenkettes év 1. zászlóaljából és pótszázadából életben maradtak, bizonyára igazat adnak nekem, hogy azok a buzuluki vasárnap délelőttök ott a laktanyában, örökre feledhetetlenek maradnak.

Nem nehéz elképzelni, mint jelentett embereinknek a hazai dal amikor, immár három éve távol voltak otthonuktól, méghozzá ilyen meghitt környezetben. Hiszen tudjuk, mennyire ragaszkodnak anyanyelvükhöz, zenéjükhöz, költőink verseihez, történelmünkhöz és élő hagyományainkhoz. Azokon a vasárnap délelőttökön valahogy „levetettük" a katonaruhát. A pódiumon működvelők váltogatták egymást — Kurt Wolf és Jan Mares szavaltak. Megelevenedtek ott Jirí Wolker, J. V. Sládek, S. K. Neumann, Jan Neruda, Svatopluk Cech, és Vítezslav Nezval versei, valamint a klasszikus orosz és szovjet költők, mindenekelőtt Puskin és Majakovszkij művei. Jaroslav Jezek felvillanyozó ritmussal, fiatalos, üde hanggal tolmácsolta a Felszabadult Színház népszerű számait. Újra és újra felderítettek és lángra gyújtottak ezek a dalok. Majd E. F. Burian és Vítezslav Nezval dalának költői hangulata ragadott magával: „Ismerek egy országot közel a sarkvidékhez, egy csodaszép országot, oda megyünk együtt, és örökre ott élünk majd..."

Majd a triónk áll ki a pódiumra. Az egész zenekart helyettesítő univerzális gitárjával — Václav Kovarík vezényel és kísér a három skodás: Rott, Richard Tesarik és Vojta Erban pedig énekel. A repertoárjuk igen bőséges, a fülbemászó „A houvezdi váracskán énekel egy szép madárka" kezdetű Chod-vidéki népdaltól Stelibsky Prágáról szóló magasba szárnyaló, nagyon igényes daláig. A katonák elnézték az itt-ott hamisan csengő magasabb hangokat, mert tudták,

hogy az érces parancskiadás, és a menetközbeni éneklés szükségszerűen nyomot hagy az énekesek hangszálain.

Együttesünk nemsokára Kujbisevbe utazott, az ottani rádió meghívására, hogy lemezre játsszon egy hosszabb zenei és prózai műsort a cseh nyelvű adások számára. Ősszel pedig a buzuluki vasutasok klubjában „Utazás Csehszlovákiában" címmel kétórás lírai és harcos műsort adtak, amelyet Vajta Erban, Josef Kosík és Václav Kovarik állított össze. A színpadon legtöbbet Jirí Frank, Markéta Olsanová, a mi derék Hanák Síglünk, Pavel Guttmann és a most már mintegy harmincöt tagot számláló nagy együttesünk szerepelt. A műsort a közönség viharosan megtapsolta. Népművelőink azután tovább csiszolták a műsort, hogy alkalmas legyen a kujbisevi rádióban való sikeres előadásra is.

Zászlóaljunk akkori hatékony és széles körű kulturális tevékenysége nem merült ki az itt vázolt munkában. Nevelő szervezetünk „Nase vojsko v SSSR" címmel katonai folyóiratot is kiadott. Ez a folyóirat hathatósan segített abban, hogy a különböző gondolkodású katonákat egységes, teljes harckészültségű katonai egységbe tömöríthessük. Ezt a fontos és türelmet igénylő munkát túlnyomórészt a kommunisták irányították és végezték. Munkájukat dr. Jaroslav Procházka törzskapitány vezette, a prágai Károly Egyetem mostani rektora.

Nagy esemény, mondhatnánk döntő fordulat volt Klement Gottwald, Václav Kopecky, Josef Krosnár és Vlastimil Borek elvtárs 1942. május 26-i buzuluki látogatása. Felkértem Gottwald elvtársat, látogasson el közénk elvtársaival együtt. Nagyon nagy szükségünk volt rá, hogy olyan nagy tekintélyű politikus tájékoztasson Csehszlovákia politikai helyzetéről, a harctéri helyzetről és mindenekelőtt a hajdani huszita harcosok hagyományaihoz oly közel álló elkövetkezendő harci útunk irányáról és céljáról.

Az 1. tábori zászlóalj beosztottjai soha nem felejtik el Gottwald elvtársnak a buzuluki moziteremben elmondott emlékezetes beszédét. Idézzük fel a beszéd főbb gondolatait.

„A határainkon kívül folyó ellenállási mozgalmunk egyik jelentős tényezője a nagy nemzeti felszabadító harcnak"

— mondotta többek között Gottwald elvtárs — „... így a mi külföldön levő hadseregünk Angliában, Közép-Keleten, valamint önök, a csehszlovák katonai egység itt a Szovjetunióban.

A határokon túli ellenállási mozgalom valamennyi személyisége ismételten kijelentette, hogy nemzeti felszabadító harcunk legfontosabb és döntő jelentőségű tényezője az otthoni ellenállás, népünk otthoni harca, a határokon kívül folyó ellenállási harc pedig csak kiegészítő jellegű, a hazainak alárendelt tényező... A hazai arcvonalon hozta népünk a legnagyobb áldozatokat, és ott hozza majd a jövőben is... Ebből következik az otthoni ellenállási harc elsőbbsége és vezető szerepe... Vessük ezt mélyen emlékezetünkbe, mert ebből a tényből fontos következtetések adódnak.

A legfőbb következtetés az, hogy a hazánk határain kívüli ellenállás csak akkor teljesíti maradéktalanul feladatát a nemzeti felszabadító harcban, ha teljes ideológiai, politikai és katonai összhangban lesz a hazai ellenállással."

Ezekkel összegezte Gottwald elvtárs a nemzeti front alapelvét, rámutatva, hogy ez egyesít minden erőt, amely harcolni akar a közös ellenség, a hitleri fasizmus ellen.

„Népünk másik alapelve a lojalitás és a hűség a szövetségesekhez, főleg a legnagyobb és a leghűségesebb szövetségeshez, az orosz nemzethez, a Szovjetunióhoz" — folytatta Gottwald elvtárs. — „Minden reálisan gondolkodó cseh ember ma már a napnál is világosabban látja, hogy a Szovjetuniónak Hitler világuralmi terveit halomra döntő ereje és hatalma nélkül szertefoszlanának és semmivé válnának népünk reményei a felszabadulásra. Minden cseh megérti, hogy nemzetünk és államunk jövője csak akkor lehet biztosítva, ha a nemzet a Szovjetunió hatalmas erejére és az orosz nép testvéri segítségére támaszkodik. És minden igaz cseh tisztelettel adózik ama nagy áldozatok láttán, amelyeket a Szovjetunió népei hoztak, hoznak és a jövőben hozni fognak, hogy legyűrjék a hitlerizmust, és ezzel felszabadítsák a mi nemzetünket is...

Népünk harmadik alapelve az, hogy a felszabadult haza minden szociális, politikai és nemzeti kérdéséről, valamint nemzetközi kapcsolatairól a nép fog dönteni."

Ezen a helyen Klement Gottwald kis időre elhallgatott, végignézett a hallgatóságon, majd hozzátette:

„Ha netán akadnának még olyanok, akik — enyhén szólva — naivságukban vagy ostobaságukban arról locsognak, hogy a hitlerizmus feletti győzelem után a nemzetet »féken kell tartani«, vagy hogy hazaérve »odahaza rendet kell csinálni«, akkor az ilyen embereket — újból csak enyhén szólva — rendre kell utasítani."

Gottwald elvtárs befejezte beszédét. A terem zúgott a katonák üdvrivalgásától. Az emelvényre léptem, és őszinte köszönetet mondtam neki, hogy eloszlatta a ködöt, amelyet a londoniak és ügynökeik mesterségesen vontak a dolgok köré.

— Képviselő úr — mondottam a többi között — ön világosan megmutatta nekünk az utat, megmagyarázta a nemzeti felszabadító harc értelmét és céljait. Kifejtette előttünk harcunk három alapelvét. Megértettük önt, és gondolatait fenntartás nélkül elfogadjuk. Egész egységünk nevében ígérem önnek, hogy jól felkészülünk a fasiszták elleni harcra, és eljövendő harci feladatainknak becsülettel eleget teszünk. Ön felhívta az egész nemzetet otthon és a haza határain túl, hogy nemzetiségre, vallásra és politikai nézetekre való tekintet nélkül egységesen csatasorba állva a szövetségesek, mindenekelőtt leghűségesebb szövetségesünk, a Szovjetunió oldalán teljesítse a legfőbb és legsürgősebb feladatot: segítsen a hitleri Németország és csatlósai szétzúzásában, nemzetünk és köztársaságunk felszabadításában. Katonáink és a szovjet harcosok e harcban közösen ontott vére, alapköve lesz népünk és a szovjet nép további barátságának. Mint hazafiak és mint katonák a legnagyobb áldozatokra is készen állunk.

A katonák felálltak. A még nem nagy katonai egység parancsnoka és a harcoló csehszlovák nép képviselője, barátian kezet szorítottak.

A katonák nevében kijelentettem:

— Képviselő úr! E kézfogás pecsételje meg hűségünket és azt az elhatározásunkat, hogy a nemzet és a köztársaság felszabadításáért vívott harcokban mindvégig együtt menetelünk a Szovjetunióval. Kezet fogtunk mint férfiak, és útunk soha nem válhat el.

Nem tehetek mást, minthogy megismétlem, amit Klement Gottwald emlékezetes beszédéről köztársaságunk felszabadulásának tizedik évfordulóján írtam: „Gottwald elvtárs szavai mély hatással voltak mindenkire . . a katonai egység tagjaira, akikhez lényegesen közelebb hozta a párt politikai programját, célkitűzéseit, és döntő hatással voltak az egész alakulat politikai arculatának további kialakítására. Ez a látogatás jelentősen megerősítette és elmélyítette az egység parancsnoksága és kommunista pártunk moszkvai vezetősége közti kapcsolatot."

1942. júliusában megalakult a Szovjetunió területén az 1. csehszlovák önálló zászlóalj. Parhomenko őrnagy vezetésével szovjet oktatók és a harctereket megjárt tisztek jöttek segítségünkre tapasztalataikkal. A kiképzés mind erőteljesebb lett, s a harckiképzésben igyekeztünk megközelíteni a harci körülményeket. Ez kitűnően sikerült. Kiváló eredményt hozott a lövészet, de a kolhozban végzett munka is, amellyel a közeli hátországot segítettük, hogy legalább némileg pótoljuk a férfiak munkáját, akik az arcvonalakon hullatták vérüket. Sikerrel zárultak a nappali és az éjszakai gyakorlatok is mind jó időben, mind viharban és sártengerben.

Álljunk meg egy pillanatra a kolhozban végzett munkánál. Ez ugyanis nagyon fontos, és a szovjet hátország akkori helyzetében elsőrangú harci feladat volt, amelyet mi magunk tűztünk magunk elé. Hogy került erre sor?

Amikor hosszú-hosszú gyakorlatozásaink során keresztülkasul jártuk a vidéket Buzuluk és Szuhorecska között, jól láttuk, hogy a földeken és a réteken kevés ember dolgozik — csupa öreg vagy serdülő fiatal. Érthető. A férfiak kint voltak a fronton, csak a rokkantak tértek haza, és nemegyszer az is megtörtént, ahogy az a háborúkban lenni szokott, hogy egyáltalán nem jöttek haza.

Június volt, olyan nyár, mint békében, a termés szépen érett. Elragadó kép: a sztyeppen hullámzó beláthatatlan gabonatáblák tengere. Valóságos költemény. Csakhogy most háború van. Az arcvonalnak és a hátországnak kenyér kell.

A termés beérik. Ezt jól láttuk. A kolhozoknak és a szovhozoknak emberre, férfikézre van szükségük. A kiképzés?

Harckészültségünkben feltétlenül előbbre vagyunk a tervezettnél. Nem sokkal, de mégis. Ha lemaradunk egy kicsit, majd behozzuk.

Elhatároztuk, hogy két-három hetet segítünk a kenyérgabona betakarításánál. Felkerestem Jugyint, a városi szovjet elnökét, s közöltem vele elhatározásunkat. Szinte mentegetőzve magyaráztam neki:

— Nem maradunk le semmiben, Jugyin elvtárs! El bírunk végezni mindent. A kiképzést, a gyakorlatokat — mindent a maga idején. Ebben biztos lehet. Itt segítségre van szükség, csak mondják meg a módját.

— Ocsen proszto — válaszol Jugyin rövid gondolkodás után. — Nagyon egyszerű. Saját maguktól is hozzákezdhetnek, dehát mégiscsak — külföldi egység a maguké. Értse meg, alezredes elvtárs, ez olyan tény, amelyet nem szabad figyelmen kívul hagyni. Nem szeretném, hogy bonyodalom származzék belőle, tekintettel holmi területenkívüliségre. Mielőtt nekilátnánk a dolognak, azt tanácsolom: küldjenek táviratot a szovjet kormánynak és szolgálataikat egyenesen neki ajánlják fel.

— Puszty bugyet po vasemu — válaszolok neki. Igaza van. Jó tanácsot adott. S a jó tanács — mint tudjuk — aranyat ér. Visszamegyek a torzshoz, és hivatom dr. Jaroslav Procházkat. Megmagyarázom neki a dolgokat, és meghagyom:

— Jardo, azonnal írd meg a táviratot!

Dél tájban küldtük el. Úgy emlékszem, mintha ma történt volna. Késő éjszaka felébresztettek, és átadták a moszkvai kormány válaszát. Nagyszerű! A szovjet kormány a felajánlott segítségért köszönetét fejezi ki, s elfogadja. Egyúttal értesítették Jugyin elvtársat is.

Azután már ment minden akár a karikacsapás. Reggelre ott voltak a teherautók Buzulukban, kolhozelnökök és szovhozigazgatók jöttek rajtuk, többnyire öreg emberek vagy asszonyok. Zavarban voltak kissé, őszinte örömöt, de némi aggodalmat is éreztek, milyen is lesz ez a segítség a valóságban? Nem vesztegettük az időt. Közösen összeállítottuk a munkacsapatokat, megszerveztük az indulást. Másnap, kora hajnalban, még mielőtt a sztyeppi nap óriási korongja fel-

tűnt a látóhatáron, munkacsapataink útnak indultak negyvenkét kolhozba és öt-hat szovhozba, pontosan már nem is emlékszem.

A harci jelszó: időben és szemveszteség nélkül aratni!

Fiaink egyikének sem volt ez könnyű feladat, hiszen életukben nemigen végeztek még ilyen munkát. És a földműves munka nem gyerekjáték, ha az ember nem ismeri a fortélyt, így van ez különben minden más munkával is. De idővel a fiúk hozzászoktak, s azon voltak, hogy ne maradjanak le a tapasztaltabbak mögött. Akadtak egyesek, szerencsére kevesen, akiket rá kellett beszélnünk vagy erélyesen figyelmeztetnünk kellett, hogy a háború egyben munka és a munka háború is, hogy mind a kettő egész embert követel.

A fiúk megjavították a gépeket és az eszközöket, üzemképessé tették a traktorokat, kombájnokat, cséplőgépeket. Három héten át folytatták katonáink ezt a csendes és vértelen harcot, s ez háromheti becsületes munka volt. Három hét, huszonegy nap, mely idő alatt egyszer s mindenkorra szertefoszlott a csehszlovák katonák területenkívüliségének mítosza. Ha az ember valamilyen jó ügy mellé áll, ha odaadja annak szívét-lelkét, akkor úgy érzi, mintha beleszületett, mintha mindig benne élt volna. Az egész dolog a szó legszorosabb értelmében húsává, vérévé válik. E három hét után már nem léteztek „idegenek". Megszűnt minden aggály és kétely. Mindkét oldalon már csak a „mieink" voltak.

Valójában itt léptünk először a tűzvonalba, Buzuluk és Szuhorecska térségében. 1943 januárjában már másodszor találkoztunk az arcvonallal.

Katonáink azonban türelmetlenkedni kezdtek, mert állóképességük és harci felkészültségük már meghaladta a hátországi kiképzés kereteit. Fegyvert kértek, hogy mehessenek az arcvonalra! — a vendégszerető szovjet hátországból a szovjet hadsereghez a tűzvonalba, nyugatra, közelebb az otthonhoz. Kis egységünk soraiban ez a kívánság valóságos mozgalommá nőtt, amelyet mint parancsnok természetesen támogattam és a szovjet legfelső vezetéshez írt levelemben az egység nevében kértem a zászlóalj kiküldését az arcvonalra.

Ismétlem, amire már az előbb is emlékeztettem: Ez a lon-

doni emigráns kormány akarata ellenére történt, mert az kereken elutasította harcbavetésünket és kicsi, úgynevezett „jelképes" egységként akart megtartani, mélyen a hátországban, messze az arcvonaltól, úgy gondolva, hogy oda csak akkor küld ki, amikor a szovjet hadsereg már hazánk határaihoz közeledik. Ez a sztálingrádi harcok idején volt, amikor Európa jövőjéért és egyúttal népünk, köztársaságunk létéért vagy pusztulásáért folyt a harc.

„Itt a pillanat, amikor minden oldalról le lehet és le kell csapni a hitleri fenevadra. Ingadozni, tétovázni, másokra bámészkodni és várakozni — annyit jelent, mint Hitler életét meghosszabbítani, és újabb lehetőséget adni neki még több gaztett, még több gonoszság elkövetésére, hogy további milliókat sújthasson tengernyi szenvedéssel. Ezt a lehetőséget nem szabad megadni Hitlernek. Nem is kapja meg, ha valamennyi becsületes antifasiszta harcos — álljon az arcvonal bármely szakaszán — támadásba lendül azzal a szilárd elhatározással, hogy nem nyugszik, amíg a világ meg nem szabadul a hitlerista zsarnokságtól!"

Így beszélt 1942. augusztus 10-én Klement Gottwald. S mi nem Ingrre, hanem Gottwaldra hallgattunk.

Azután a dolgok már gyorsan mentek. Éjjel-nappal tartó, egész napos harcászati gyakorlatok hóban és fagyban, az időközben kapott szovjet fegyverekkel; — a csapatzászló átvétele, melyre egy szovjet asszony tűzte fel a szalagot a felírással: „Halál a német megszállókra!" 1942. december 2-án lövészettel egybekötött harcászati gyakorlat következett a már annyiszor végigharcolt Buzuluk—Szuhorecska térségében. A Népbiztosok Tanácsának megbízottja, G. S. Zsukov vezérőrnagy, akit meglepett az egység harckészültsége. nagyon jónak találta a zászlóalj harcértékét, elismeréssel adózott kiváló technikai és lőszaki tudásának.

— A fegyverek, amelyeket önöknek a Vörös Hadsereg küldött, arany kezekbe kerültek — mondotta.

Buzulukból a kisebb-nagyobb barátságok egész csokrát vittük magunkkal, amely virágozni fog, amíg csak élünk. A harcoló Csehszlovákia jó hírét hagytuk magunk után, és egy hidat a Szamarkán, amelyet Zhor főhadnagy hidászai építettek.

Érdekes története van ennek a hídnak. Egyszer erőszakos átkelést hajtottunk végre a folyón. A városi párttitkár, Jugyin elvtárs, figyelte a gyakorlatot. Kezével napellenzőt formált a szeme elé és így szólt:

— Látja, ezredes úr — és arra a helyre mutatott, ahol éppen befejezték a gyakorlatot —, ott valamikor egy erős híd állt. Jobb a mainál. Az első világháború idején, a polgárháború és az intervenció alatt, amikor csehszlovák légionisták támadtak Buzulukra, felégettük azt a hidat, hogy ne tudjanak a városba bejönni.

Nem volt ebben szemernyi szemrehányás sem. Jugyin bolsevik volt, és tudott különbséget tenni; tudta, hogy azoknak a csehszlovák katonáknak, akik e percben körülveszik őt, semmi közük Gajdához, Cecekhez és Szovjet-Oroszország többi volt ellenségeihez.

Nem messze Buzuluktól rakásban állt a fa egy fűrésztelepen. Igénylést küldtem a városi szovjet elnökéhez nagyobb mennyiségű faanyagra.

— Ennyi fát? Mihez? — kérdezte csodálkozva.

— Hidat építünk a Szamarkán. A tervrajz már készen, gyorsan megcsináljuk.

— Ponyátna. Holnapra ott lesz a fa a fűrésztelepen, előkészítve — mondta, és szélesen elmosolyodott.

A híd egy hét alatt elkészült, és ma is ott áll. Legalább részben lemostuk a foltot, amely a polgárháború idején a csehszlovákok nevére tapadt.

— Molodci, rebjata, nyezabugyem! — Derék fiúk vagytok, nem felejtjük el soha.

1943. január 31-én az 1. zászlóalj menetoszlopa kivonult buzuluki szálláshelyéről. Elindultunk harcaink dicsőséges útján.

Buzulukban a tartalék ezredünk maradt, amely körülbelül 1500 új önkéntesből, férfiakból és nőkből állt. Parancsnokuk Jaroslav Dockal főhadnagy volt. A tartalék ezred létszáma napról napra nőtt, soraiban a kárpát-ukrajnaiak voltak túlsúlyban.

„»Halál a német megszállókra« — ezzel a jelszóval és azzal a szilárd elhatározással, hogy követjük a hősi Vörös Hadsereg ragyogó példáját, indultunk a frontra. Mindent megteszünk, ami erőnkből telik, hogy kiérdemeljük a Vörös Hadsereg főparancsnokságának bizalmát, és megvessük a Csehszlovák Köztársaság szabad életének alapját."

Ezt a jelentést küldtük a szovjet fegyveres erők főparancsnokának, amikor egységünk a 22 904-es számú szerelvénnyel útban volt az első harcok felé: 979 katona, közöttük 38 nő, akiknek London nemrég megtiltotta, hogy az arcvonalra menjenek, nézik a nácik által nemrég még megszállva tartott vidéket, nézik a falvak romjain új életet teremtő embereket, ahol elhallgatott az ágyúdörgés és kihunytak a pusztító tüzek. Minden megsemmisült itt, a puszta élet és néhány magános épület kivételével. Elénk tárult annak a hallatlan rombolásnak a képe, amelyet a fasiszták Európa-szerte végbevittek. Hazánkra gondoltunk, az elpusztított Lidicére és Lezákyra, a tavalyi Heydrich-féle bosszúhadjárat során legyilkolt 42 000 férfira, nőre, gyermekre és csecsemőre. Az ilyen pillanatokban úgy éreztük, hogy szinte cammog ez a 22 904-es számú szerelvény. Az 1. csehszlovák önálló zászlóalj beosztottjainak többsége nem látta még a háborút ilyen közelről. Egyesek — a volt bronewicei koncentrációs tábor politikai emigránsai és katonái — átélték a Luftwaffe pusztító támadásait az 1939. szeptember 17-i lengyel tragédia napján; a nemzetközi brigád tagjai sem feledték még el a spanyol intervenciós polgárháború rémségeit, de az, amit itt láttak, minden képzeletet felülmúlt. Ez tettekre sarkallt. ez bosszúért kiáltott, és óva intett mindenkit, ne késlekedjen, mert amerre lépünk annak bizonyságát látjuk, hogy nem csupán tíz- és százezrek élete, hanem egész népek, elsősorban a szláv népek léte forog a legnagyobb veszélyben. Tehát — nyitott szemmel, gyorsan, minél gyorsabban ki az arcvonalra, és ütni, büntetni, pusztítani, szétzúzni őket. Üssétek, verjétek, ne kíméljétek őket — úgy mint Zizka hadai fél évezreddel ezelőtt.

A hó kegyeletesen eltakarta szovjet Ukrajna földjének vérző

sebeit, a tucatnyi Lidicét és Lezákyt, a felakasztottak, halálra kínzottak és halomra lőttek sírját, de eltakarta, legalább részben, ami a szétvert Wehrmacht roncsaiból maradt. Most a szovjet hadsereg arat a fasiszták sorai közt, az a hadsereg, amelyről Píka emberei és Anders tisztjei azt akarták elhitetni, hogy nem bírja soká, hogy leteszi a fegyvert!

Szerte a vidéken egyenként vagy csoportosan toprongyos hadifoglyok vánszorogtak — németek, olaszok, magyarok —, hatalmas szállítmányok viszik őket a fogolytáborokba és munkára, hogy jóvátegyék egy parányi részét annak, amit rabló hadseregeik elpusztítottak.

1943. február 2-án a Vörös Hadsereg főparancsnoksága a rádióban bejelentette, hogy Sztálingrádnál felszámolták a körülzárt náci kötelékek utolsó maradványait is. 300 0000 fogoly, közöttük Paulus táborszernagy. Csoda, hogy az 1. csehszlovák zászlóalj ujjongása szét nem vetette a szerelvényt. Sztálingrád, a Wehrmacht szörnyű veresége döntő fordulat nemcsak a szovjet—német arcvonalon, hanem az egész háborúban! A szovjet hadtestek megindultak nyugat felé, feltartóztathatatlanul, mindent elsöprően és könyörtelenül — magukért, értünk, Európáért és az egész világért.

Az agitátorok kezdeményezésére a sztálingrádi győzelem és a körös-körül látható pusztítás közvetlen hatására a szerelvény pénzt gyűjtött saját, csehszlovák harckocsikra.

Az elsőn ez a név lesz: „Lidice", a másodikon: „Lezáky!"

Rudolf Jasiok az utolsó fillérig minden pénzét odaadja.

— Minek az nekem a fronton? — magyarázza. De egyszerre csak visszahúzza a kezét, és csak szorongatja markában a bankjegyet. Talán meggondolta volna? S épp ő, Jasiok, ez a nagyszerű katona?

— Ne félj, odaadom a pénzt — mondja megnyugtatásul, am némileg habozva. — Hogyne adnám, de egy feltétellel. Azzal, hogy ... abban az első harckocsiban én is ott leszek!

Áll az alkú, a parancsnok kezet ad rá. És a mi Rudolf Jasiokunkból később valóban kiváló harckocsizó lett. Harckocsizóként esett el hősiesen a következő év őszén a Dukla-szorosban — alig száz méterre a csehszlovák határtól.

A hó alól előmerednek a német, olasz, magyar egyen-

ruhás holttestek dermedt tagjai. Nincs mit csodálkozni ezen. Oly gyorsan törtek itt előre, hogy nem volt idő az elesettek eltemetésére sem. Amint közeledtünk Osztrogozsszkhoz, a hitleri Wehrmacht borzalmas pusztulásának képe tárul elénk. Széltében-hosszában, ameddig csak a szem ellát, mindenütt szétlőtt harckocsik, páncélozott szállítójárművek, mindenféle gépkocsik, lelőtt repülőgépek végeláthatatlan tömege, közöttük holttestek napfénybe meredő, kialudt tekintete, amint a szertefoszló hótakaró itt-ott látni engedi.

Osztorogozsszk!

Golikov vezérezredes, a voronyezsi front parancsnoka személyesen fogad minket. Bemutatjuk neki a kiképzés eredményét. Golikov találomra kijelöli Frantisek Ruzicka őrmester szakaszát, megerősíti egy géppuskás rajjal és gyakorlásképpen támadást rendel el. Irány — az osztrogózsszki pályaudvar. Meg akar győződni, hogyan készültünk fel. Nézi a gyakorlatot, feszülten figyel és nemcsak elégedett, hanem valóban el van ragadtatva katonáink teljesítményétől. Nem fukarkodik az elismerő szavakkal, soká szorongatja a mi Ruzickánk kezét, melegen gratulál neki.

Golikov tábornok kíméletesen akart bennünket az arcvonallal — amint mondani szokták — megbarátkoztatni, hogy bátorságot kapjunk. Egyelőre egy kevésbé veszélyes szakaszra akart küldeni, a magyar fasiszta csapatok ellen.

— Lassacskán szokjanak hozzá — mondja. Nem értek egyet ezzel, a leghatározottabban ellenzem, és mellettem van az egész 1. zászlóalj.

— A hitleristák, a nácik a mi esküdt ellenségeink. Kérem, ellenük vessenek harcba minket!

Golikov megértően kezet szorít velem.

— Hát akkor a nácik ellen, igaza van — és beosztott minket Ribalko altábornagy 3. harckocsi hadseregének kötelékébe. Ribalko az egykori varsói szovjet katonai attasé, régi ismerősünk, 1939-ben Lengyelországban ő segítette a csehszlovák katonai csoport átjutását a Szovjetunióba. Később Prága felszabadítója lett.

Érthető okból így kellett tennünk, hiszen szemünk előtt lebegett a kivégzettek végtelenül hosszú listája, a heydrichi

bosszúhadjárat, Lidice, Lezáky és annak a vidéknek a pusztulása, amelyen Osztrogozsszkba jövet a szerelvényünk végighaladt.

Folytattuk tehát az útunkat, míg Valujikba nem értünk, a meleg vidékről a 16 fokos fagyba. 1943. február 20-án 20 órakor a zászlóalj kilépett a sötét szetyeppbe, hogy megkezdje háromszázötven kilométeres menetét. Kis egységünk szinte belevész a sztyepp végtelenjébe. Amerre csak nézünk, határtalan hótakaró fehérlik. Valahol repülőgép búg. Nem szabad dohányozni, gyufát gyújtani, a lámpákkal világítani. A fiúk hamar megtanulják, hogyan kell mindezt rejtve csinálni. Gyufát csak nappal lehetett használni, éjszaka taplóval gyújtanak rá, és a mahorka, vagy a „kecskeláb" cigaretta parázsló végét köpenyük, vagy bundájuk ujjába dugták.

Az első, a második, a harmadik éjszaka játszi könnyedséggel megy. Hajnalhasadás előtt a századok és szakaszok eltűnnek az épségben maradt útmenti házakban. A fiúk, bár sok idő nincs a pihenésre, lefekszenek, alszanak. Rendbe kell szedniük magukat, étkezniük kell, a fegyverkarbantartás sem maradhat el — de azért mégis szundítanak valamicskét. Rövid a nappal, sötétedés után a zászlóaljnak el kell hagynia a nappalozási körletet, és pirkadatkor, még mielőtt a köd eloszlana, rejtve kell lennie.

A parancsnokok kevesebbet alszanak, mint a katonák — végigjárják alegységeiket, jelentést tesznek, parancsokat, jelentéseket vesznek át, és tanulmányozzák a térképeket. Nem sokat alszanak az agitátorok sem, különösen Matylda Braunová. Fel kell dolgozniuk a kapott híreket, kinyomtatni és széthordani a zászlóaljújságot. Valamennyiünk közül az egészségügyi nővérek pihennek legkevesebbet. Végigjárják a házikókat, bekötözik a sérüléseket és sebeket, enyhülést visznek a lázasoknak, gyógyszereket osztanak.

Már újra éjszaka van — az út mellett a legendás Murom fekszik, a mesés erejű Ilja Muromec városa. A térkép szerint már el kellett volna érnünk a város szélét, de épületeket sehol sem látunk. A hóból itt-ott kormos kémények merednek elő, helyenként kipúposodik a terep, a katonák meg-megbotlanak a szanaszéjjel heverő törmelékben. Az épületroncsok

látszanak domboknak ott, ahol a hófúvás betakarta őket. Murom romokban hever. Ráadásul még az arcunkba vág a metsző sztyeppi szél, a „vjuga", és a fagy —20 C fok alá száll. A kevés alvás és a fárasztó menetelés — amelyhez képest Buzuluk és Szuhorecska közötti valamennyi menetgyakorlatunk csak lefekvés előtti tavaszi sétának tűnik — ólmos fáradtságban jelentkezik. Egyeseknek, akárcsak a maratoni futóknak, át kell esniük a „holtponton". Ilyenkor egy rövid órára vagy legalább néhány percre felülnek a szán szélére, aztán megint összeszedik magukat, különösen amikor odalépnek hozzájuk leányaink — az egészségügyi nővérek — és egyszerűen megkérdezik:

— Csak nincs valami bajod, Franta? Ugye, nincs? No, igyál egy kicsit, és add ide azt a flintát.

A kis Tobiásová, Vlasta Pavlonová, Anicka Ptácková, Ackermannová a lövészlány vagy Markéta Olsanová, aki harci gúnyájában inkább egy kis mackóra emlékeztet mint leányra, elveszik bajtársuk puskáját és addig viszik, amíg a fáradt férfi fel nem mordul:

— Mit képzelsz, add ide, nincs nekem már semmi bajom!

— Állj! Tíz perc pihenő.

— Mint a lovak az istállóban — jegyzi meg valaki fogvacogva. A „vjuga" jeges foga a csontokig hatol, a sötétség és a felkavart hó sűrű fátyla vakká tesz, az ember feje zúg, zajong, szempillái akaratlanul lezárulnak, leragadnak. Itt ketten, ott négyen leguggolnak, és néhány pillanat múltán már a hóba dűlve, mély álomba merülnek. Ez a fagyhalál kezdete lenne, de az ápolónővérek már futnak is oda, és erélyesen segítenek a parancsnokoknak a bágyadt katonák ébresztésében.

— Fel! Fel! Ne aludj, ne feküdj! Fel, ha mondom! Nem hallod? Majd kialszod magad, ha lesz rá idő!

A fáradt emberek nehezen eszmélnek fel, ellenkeznek, aludni akarnak, de hallván a mackó-lányok határozott, mégis kedves szavát, összeszedik erejüket. Fel, menet tovább!

Másnap vöröskatonákkal találkozunk, egy gárdaezred harcosaival. A gárdaegységek — ahogy itt mondják: a gárdisták — soha nem hátrálnak, mindig, minden körülmények között teljesítik harcfeladatukat. Ehhez egész egységek, ezredek, had-

osztályok kellenek, nem csupán kiváló egyének. Ezrek szervezett hősiessége, nem időleges, hanem állandó, feltűnés és nagy szavak nélküli hősiesség, szovjet módon egyszerű és természetes hősiesség.

— Hát ti? Mi újság nálatok?

— Da nyicsevo, nyebolsaja pereformirovka toljko, i davaj obratno. Tam trudnovato szicsász... Ó, semmi, csak egy kicsit rendbehozzák magukat és mindjárt visszamennek. Hogy mi az a pereformirovka, azt itt hallottam először. Röviden, nagy veszteségeik voltak, elküldték hát őket a hadtápterületre, hogy feltöltsék zászlóaljaikat, s aztán gyerünk vissza! „Ott" most kissé nehezebb a helyzet, ott, azaz az arcvonalon a peremvonalban Részleteket nem tudtunk meg tőlük.

— Kuda toropisszja? Dajgyos, uznajes! Miért olyan sürgős? Majd ha odaérsz, mindent megtudsz!

Végtére is, igazuk van. A mieink csakhamar abbahagyták a kérdezősködést, mert nekik maguknak is sok-sok kérdésre kellett választ adniuk.

— Csehszlovákok, velünk vannak! — ez mintegy jelszóként hangzott, mindenütt jó előre. Kézszorítások, üdvözlések, férfiak ölelkezése és ezután a vöröskatona-lányok a lányainkkal ölelkeznek, a találkozás öröme feledteti a fáradtságot. Csehszlovákok, velünk vannak! És ti, dorogije továriscsi, ti pedig velünk vagytok, s mi közöttetek, mintha csak otthon lennénk a mieink között, velünk vagytok, mint ahogy velünk voltatok 1938 szeptemberében. Lehet, hogy éppen az a lapos orrú gárdista, aki ott beszélget Hynek Vorác tizedessel, maga is ott volt ama százharminc hadosztály valamelyikében, amely azonnali bevetésre készen állt a Szovjetunió nyugati határán, ha akkoriban a csehszlovák kormány és Benes el nem árulják népünket.

Már 160 kilométer van a lábunkban, amint mondani szokás, és nekivágunk a hatodik napnak, pontosabban a hatodik éjszakának. Sokasodnak a Harkovért nemrég folytatott harcok jelei. Nappal már olvadozott, és a napsugarak itt-ott szétlőtt német harceszközök roncsaiba botlanak.

A megsemmisített ágyúk és tarackok, harckocsik és rohamlövegek, autók és ládák, a tömérdek gyalogsági fegyver, ló-

tetemek és felborított parasztszekerek között — amelyeket isten tudja, hol szedtek össze a németek — mind gyakrabban láthatók az elesett német gránátosok holttestei.

A hatodik éjszaka egyike volt a legkeservesebbeknek. Otakár Jaros, a menetoszlop élén vonuló 1. század parancsnoka, maga vitte katonái puskáját, azokét, akik már csak azért meneteltek, mert a többiek is mentek. Ugyanígy segítette katonáit a többi század- és szakaszparancsnok is, és egyáltalán — az erősebbek a gyöngébbeket. A járművek becsúsztak az eljegesedett vízmosásokba, s pillanatról pillanatra lehetett hallani a cseh „hej rup!" vagy az orosz „ráz, dva — vzjali!" kiáltásokat. A zászlóalj szállító oszlopa általában ott maradt le, ahol irányt kellett változtatnunk, és a kátyús utak helyett árkon-bokron, bozótokon, befagyott folyó- és patakmedreken keresztül kellett előnyomulnunk. Amikor a járművek lemaradtak, alig volt ennivalónk, meleg ételünk pedig egyáltalán semmi. Négyes sorokban meneteltünk, oly módon, hogy a két szélső figyelte az utat és támogatta a két belsőt, akik menet közben aludtak. A hátukon átvetve a fegyver, kulacs és töltény az övükön, mahorka, papírfecnik, szárazkenyérdarabok, gyufa, öngyújtó, szikrakő a zsebükben és tapló az üres töltényhüvelyben — és mentek, mentek szorosan egymásba karolva a négyes sorok, egyre meneteltek. Félóránként vagy óránként váltották egymást, a két középső ment a szélre.

A csendet csak kilencszázhetvennégy pár láb csikorgó lépteinek zaja bontotta meg. Ezen az éjszakán a fagy csak —10 C fok körül járt, és nem kínzott a „vjuga", amely máskor az éles hókristályok milliárdjait vágta a szemünkbe. A sztyepp látóhatára beleolvadt a ragyogó hold kísérteties fényébe. Felbúgott egy repülőgép — még egy, és újra egy, majd egy negyedik is — morgásuk dühösen és vésztjóslóan közeledett délnyugatról. Egyszerre csak rakéta villan! Ejtőernyőn lassan ereszkedő óriásgyertya éles fénye vibrál, utána a másik, a harmadik...

— Menet, állj! — A menetoszlop hatalmas, elnyújtott íve egyszerre megmerevedik. A kis Markéta Olsanová fázósan gunnyaszt egy sovány almásszürke kancán, amely félénken

pruszköl, de meg se mozdul, áll, mint a férfiak és a nók, mozdulatlan némaságban. Fénygyertya, fénygyertya után ereszkedik alá, a repülők 200—250 méterre ereszkednek le, figyelmesen vizsgálják a mozdulatlan, elnyúló ívet, amelyben egy szikrácska sem villan, a kezek az arcok egyetlen világos foltja sem árulkodik, mert a fejek a föld fölé hajolnak, a kezek a zsebekben bújnak meg. A mozdulatlan ív gyanús, de a lassan-lassan ereszkedő újabb és újabb rakéták vakító fényében kirajzolódó éles árnyékok nem adnak feleletet rá, ember, fa, bokor-e az, ami ott látszik? A holdfényes éjszakában fedélzeti gépfegyverek súlyos sorozatainak ropogása hallatszik, valahol vaktában lehajított gránátok robbannak. Megmozdul-e valami? Nem, sehol semmi mozgás. Félóránál is tovább tart, míg kialszik az utolsó fénygyertya is, s a holdvilágos éjszaka csendjében elhal a délnyugatra távozó négy ellenséges felderítő repülőgép búgása.

Hajnal tájban ködös pára ereszkedik a sztyeppre, egy ideig sűrűsödik, aztán a friss szél belekap, hirtelen felszakadozik a homályos látóhatár, és a piszkos, acélszínű fátyol lehull a ragyogó nappal előtt. Még hátra van két órányi menetelés. A felkelő nap elűzi a fáradságot, a menetoszlop felzárkózik, és a meleg pihenő ígéretére szinte ruganyos léptekkel halad előre. A menetirányban ugyanis egy hosszú falu tűnik elő, mely csodálatosképpen — ha jól látom távcsövem látómezejében — csaknem sértetlen maradt.

Az 1. század éle lekanyarodik az útról a házak közé. A kanyarban, a főtéren épségben maradt épület áll, amelynek sértetlen táblája azt hirdeti, hogy valaha általános iskola volt. Fölötte a homlokzat teljes hosszában, tohonya betűs, hivalkodó felirat: „Wo der deutsche Soldat steht, dort kommt niemand mehr hin!" Lám csak — a német katona itt állt, s most mégis mi vagyunk itt és nem ők. De a messzi környék mindenütt őrzi a német katona nyomát: harckocsik és gépkocsik, gyakran vadonatújak is, és nemcsak Németországból, hanem Európa minden szegletéből; találunk pocsék német cigarettákat, ersatz-csokoládét, a rumos és pálinkás butykosok garmadáját. Hiszen a rum a német gránátosok nélkülözhetetlen üzemanyaga az úgynevezett lélektani támadásokhoz. Felugra-

nak, hullám-hullám után, mennek elnyújtott léptekkel, ittasan üvöltve, fülsiketítő lövöldözéssel, hogy megtépázzák a szovjet védők idegeit. Így csinálták ezt, valamikor, a rablóhadjárat elején. A szovjet lövészezredek azonban nem rendültek meg, ellenben a német gránátosok rohamozó hullámait rendre elnyelte a vérpatak, részeg ordításuk pedig a haldoklók százainak halálhörgésébe fulladt.

Wo der deutsche Soldat steht... Itt már nem áll, de áll Ukrajnában és Belorussziában, áll még egész Közép-, Észak-, Dél- és Nyugat-Európában, és ott dobog még az SS és a Gestapó csizmája hazánkban, Peckárnában, a pankráci vesztőhelyen, a kobylisei lőtéren, Kounickyben — de onnan is kiveri őt a szovjet hadsereg, és oldalukon csehszlovák alakulataink. Bár minél előbb megtörténne! Egy pillanatra elrémített a gondolat, hogy netalán már késő. hiszen a hitleri hóhérgépezet számára nem megoldhatatlan feladat 10—12 millió cseh, szlovák és kárpát-ukrajnai kiirtása.

De félre a komor gondolatokkal! Talán azért törtek rám, mert az útmenti fák vastag ágai nemrég rajtuk lógó szovjet emberek borzalmas emlékét idézik. És ott, abból a kútból nem szabad inni, betemetjük, és emlékművet állítunk a helyére. Az egész családot, a nagyapát. a nagyanyát, az anyát, két gyermekét és még a kis fekete „Zsucsok"-ot is beledobták. Csak az apát nem, az a fronton harcolt. Zsucsok pedig az a kis bozontos kutyus volt, amellyel a gyerekek annyira szerettek játszani. Mindannyiukat a kút mélyére taszították, kézigránátokat hajítottak utánuk, aztán letakarták a kutat és úgy hagyták. A fiúk egymásra néznek, arcuk megkeményedik, mint a márvány, kezük a fegyvert markolja. A heydrichi vérbosszú kivégzetteinek hosszú listáira gondolnak, a kiirtott Lidicére és Lezákyra. Nagyapától a csecsemőig, otthon is, itt is. A fáradtság elrepül, helyébe lángoló harag, mérhetetlen gyűlölet lép, amilyenre ezek a fiúk és leányok azelőtt sohasem voltak képesek — ahogy mondani szokás —, halálos gyűlölet. Hej, Jan Zizka, mennyire igazad volt, és igazad van! Az áruló reakciónak ötszáz évvel ezelőtt, csakúgy mint ma, egyetlen dologgal lehet válaszolni: ütni, vágni, senkinek nem kegyelmezni! Borzalmas dolog ölni, még szörnyűbb védtelene-

ket ölni, de gyermekeket öldösni — ez már olyasmi, amire nincs emberi szó.

Akkor hát, előre! A pihenő ma rövid lesz, hogy idejében beérjünk Harkovba. Hátra van még vagy 100 kilométer, ezt három nap alatt kell legyűrnünk. egy egész örökkévalóság. Mindannyian kibírták és kibírják, mind menetelnek, sokan keservesen, de mennek, egyre mennek, férfiak, nők, kivétel nélkül. Itt nem lehet mást tenni!

Előre Brodkiba, onnan Besszonovkába, majd a nehéz terepen — Golikov parancsa szerint — Boriszovka helyett Belgorod felé menetelünk. E parancsot két nappal ezelőtt kaptam. Most Puskarnában vagyunk, innen már csak egy ugrás Belgorod, de nem sokat időzünk, mert a futár a frontparancsnoktól újabb parancsot hoz: március 1-ére mindenáron Harkovban, a Balparti-Ukrajna legnagyobb városában kell lennünk. Fáradtság? Láttátok azokat a faágakat és azt a letakart kutat? Nem kell itt ösztökélni senkit, itt már igazi frontegység menetel, szilárdan összeforrott testvéri, harcostársi egység, amelyben tekintélye van a katonának és a parancsnoknak, amelyben a legnehezebb feladatokat is természetesnek tartják és maguk kezdeményezik, azzal az elszánt akarattal, hogy előre kell menni és igazságos büntetést kell osztani milliónyi legyilkoltért, a halálra kínzottakért, a feldúlt városokért és felégetett falvakért — a tüskésdrót mögé zárt gyermekekért Kobylisében és azokért is ott, tegnap, a kútban. Most kerültünk igazán közel a szovjet harcosokhoz, és nem csupán a voronyezsi front parancsnokának utasítása szerint, hanem a szó legszorosabb értelmében osztatlan alkotó részévé váltunk Rybalko altábornagy 3. harckocsi hadseregének. Csakhogy velünk nemcsak úgy bánnak, mint az egyenlőkkel szokás, hanem úgy, ahogy azokkal bánunk, akiket nagyon tisztelünk, akit nagyon, de nagyon szeretünk, aki nem vendég, dę vér a vérünkből. Az arcvonalon vagyunk, de a fogadás és az ünneplés olyan, mintha nem is harcban lennénk.

Zdrávsztvujtye, Csehoszlováki! Privjet csehoszlováckim vojinam! Csehoszlováki idut! Csehoszlováckomu bataljonu, urá! Ezt a szót, hogy csehszlovák, őszinte örömmel es különös tisztelettel ejtik ki. Egyáltalán nem számít nekik, hogy ilyen ke-

vesen vagyunk, az a fő, hogy harcba megyünk, és velük menetelünk, velük, a közös cél felé. Ezt kellene látnia Benesnek, Ingrnek, Pikának, ha ugyan egyáltalán megértenék.

Végül a csaknem százkilométeres erőltetett menet befejeztével az 1. önálló csehszlovák tábori zászlóalj megérkezik a rommá lőtt Harkovba. A város előtt vagy másfél kilométerrel, mint a cövek, áll Otakár Jaros főhadnagy. Várja, hogy századának utolsó embere is elhaladjon előtte. Látja, két katonája egymásra támaszkodva lépdel, az egyik alig áll a lábán, a másik egyik kezével támogatja, a másik kezével két puskát és két hátizsákot cipel. A Toman testvérek ők. Josef, a fiatalabbik, már nem bírja. Jaros arcának kőkemény vonásai láthatóan megrándulnak. Eléjük megy, szó nélkül átveszi az idősebb Toman puskáját és hátizsákját. Egy pillanatra megöleli a katonákat. Nagyon megindultnak kellett lennie, mert ilyesmit Jarostól nem szoktunk meg. Még várja két emberét, jól megszámolta őket. Már jönnek is, és a kép ugyanaz, mint az előbb — még egy puska és még egy szerelvény. Körülnéz. Itt van mindenki?

— No gyerünk, fiúk. Már csak egy kőhajítás — és határozott léptekkel megindul a század élére, Harkov irányába.

Harkov . . .

Egykor virágzó ipari város, nagyság szerint az ötödik a Szovjetunióban, most frontváros, telve romokkal, katonasággal és harceszközökkel. 1943. március 1-et írunk. Az óra 14,30-at mutat.

4. IRÁNY — AZ ARCVONAL

A kevés épen maradt harkovi épületek egyikébe, egy nagy középiskolába helyezték el zászlóaljunkat. Három-négy napi pihenőt, sőt Harkov utcáin ünnepi felvonulást is terveztek számunkra a szovjet elvtársak. Csakhogy a közeli arcvonal helyzete lényegesen módosította az eredeti programot. A nácik ugyanis átfogó hadműveletre szánták el magukat, és kibontakozó támadásuk magvát és fő ütőerejét páncélos és gépesített SS hadosztályok képezték. A támadás északnyugatról

és délről indult azzal a céllal, hogy körülzárja Harkovot, és megsemmisítse ebben a térségben a szovjet védelmi állásokat. s ezzel visszavágjon Sztálingrádért. Nagy volt a tét a németek részéről, hiszen akkoriban főleg arról volt szó, hogy Németországban és a csatlósoknál, valamint a leigázott Európában helyreállítsák a hitleri wehrmacht legyőzhetetlenségéről szóló legendát, amelyet évek óta mesterségesen terjesztettek, és amelyet a nyugati országok felett aratott könnyű győzelmek látszólag igazoltak is. E legenda fölöttébb fontos eszköze volt a német megszállók elnyomó tevékenységének. Ezért volt harkovi támadásuk számukra olyannyira fontos politikailag is, ezért adta parancsba vezérkaruk, hogy a támadásnak mindenáron sikerülnie kell. A főcsapást délről mérték, harminc gépesített és páncélos hadosztállyal, amelyeket a csendes, mozdulatlan nyugati arcvonalról csoportosítottak át a Szovjetunió területére.

Március 2-án este futár érkezett, és parancsot kézbesített: „Az 1. csehszlovák önálló tábori zászlóalj parancsnokának, Svoboda ezredesnek. Jelentkezzen azonnal a törzsnél . . ."

Nem egészen egy óra múlva arcvonalszakaszunk térképe előtt álltunk Kozlov altábornaggyal, a voronyezsi front parancsnokának helyettesével. Kozlov végighúzza ceruzáját a peremvonal kacskaringóin, megmutatja csapataink pirossal berajzolt állásait, mindenekelőtt azonban a kék vonalakkal és jelekkel berajzolt ellenséges egységeket. A térképen pontosan fel vannak tüntetve az irányok, amelyekben a hitleristák harckocsijai, gépesített egységei és gyalogos hadosztályai támadnak. Ott olvashatók az órák és percek, amikor figyelőink, felderítő járőreink és repülőink megállapítottak egy-egy fontos adatot a német támadás helyzetéről és mozdulatairól. Tudomásul kell vennünk, hogy tegnap óta délről gyorsan előnyomulnak, Harkovhoz közelednek, és már a szovjet védelem olyan fontos csomópontjait veszélyeztetik mint a Harkovtól délkeletre fekvő Zmijev és délnyugatra levő Merefa városok. Kozlovra pillantok, Lomsky századosra, a helyettesemre, Rytír főhadnagyra, a zászlóalj törzsfőnökére, majd újból a térképre, és ceruzám hegye ugyanoda céloz, ahová Kozlov altábornagy ceruzája. Csend van.

— A helyzet tehát komoly — mondom inkább csak úgy magamnak.

— Igen, valóban, nagyon komoly — erősíti meg Kozlov, és mintegy nyomatékul hozzáfűzi: — Hadosztályaink Sztálingrádtól kergetik az ellenséget, és olyan gyorsan nyomulnak előre, hogy száznyolcvan kilométerre vagy még messzebbre is elszakadtak az utánpótlási bázisoktól. Az utak szétrombolva. Csapatainkat légiúton kell ellátnunk. Ez persze, nem elegendő. Az ellenséges harckocsik előretörését halogató harcokkal tartóztatjuk fel. A tartalékokat bevetettük, de az új hadosztályok hadtápjukkal és ellátó bázisaikkal csak nyolc-tíz nap múlva érnek ide. Akkor majd újra rajtuk ütünk. Amint látja, csak rövid időről van szó, nyolc-tíz napról, amit mindenáron nyernünk kell. Ez a feladatunk.

— Ponyátna — válaszolom. — Értettem — és ismét a térkép fölé hajlunk.

A szovjet egységek, amelyek ezt a térséget védik, erősen megritkultak és a végletekig kimerültek. Például, ha az NKVD zászlóaljról beszélünk, zászlóaljon körülbelül egy megerősített századot kell értenünk, ha egy ezredről van szó, akkor az számbelileg kevesebb egy zászlóaljnál, de a vezetés a feladatokat nem a létszám alapján, hanem az egységek elnevezése szerint szabja meg. Az adott helyzetben a mi önálló zászlóaljunk harkovi arcvonalon nyilván az egyik legnagyobb, legfrissebb és legjobban felszerelt egység.

Átvesszük a térképeket, berajzoljuk saját helyzetünket, az ellenség helyzetét, és főleg első harcfeladatunkat.

— Minél hamarább, még ma éjszaka elhagyni Harkovot! — és a piros ceruza számunkra eddig ismeretlen helységneveket karikáz be: Tyimcsenkov, Mirgorod, Artyuhovka — jobbra Merefa, balra Csemuzsovka és Zmijev, itt van a Mzsa folyócska.

— Akárcsak nálunk, a Berounka mentén — jegyezte meg valamelyikünk. A kis folyó déli partján egy hosszan elnyúló kis falu áll — Szokolovo. Meglepő, mennyire cseh hangzása van e falucska nevének, mintha Kozlov tábornok szándékosan választotta volna ki számunkra. Csakhogy itt és most nincs idő összehasonlító nyelvészetre.

— Még ma éjjel... védőállást kell foglalni a Mzsa folyó mentén. A folyón egyetlen harckocsi sem jöhet át Harkov felé! — Ez a parancs magva. Tájékoztattak, hogy a folyó be van fagyva, vagyis harckocsiknak nem jelent akadályt. Ennyivel is nehezebb és felelősségteljesebb feladat, hogy a reánk bízott szakaszon eltorlaszoljuk a német harckocsik útját a Dnyeperen túli Ukrajna központja felé. A harcelőőrsöket az útkereszteződéshez, Tyimocsenkovtól és Szokolovótól mintegy két kilométerre délnyugatra helyeztük el.

— Jaszno?

— Vszjo jászno, továris genyerállejtyenant!

— Zselaju vszjevo harosevo.

— Szpasziba!

Percek alatt a zászlóaljnál vagyunk. Küldöncök, ügyeletesek, Domansky zászlóalj, kürtös riadó!

Szakaszonként, századonként sorakozó. Gyorsított lőszerkiosztás, fegyvervizsga, még egyszer áttisztítani a fegyvereket. Ezalatt az iskola egykori szemléltető tantermében gyülekeznek a zászlóaljtörzs tisztjei és az alegységek parancsnokai. Mindenki feszülten várja az elkövetkező feladatot. A térképet az elsötétített ablakhoz támasztjuk. Itt van mindenki? Lomsky százados, Otakar Rytir, Jaroslav Zhor, Miroslav Smoldas, Vojta Erban, Frantisek Engel, Boris és Kosta Hübner, Antonin Sochor, Pavel Skalicky, Otakar Jaros, Vladimir Janko, Jan Kudlic, Jaroslav Lom, Václav Drnek, Karel Novotny — igen, és itt van Zagoszkin alezredes és Kambulov százados is, a két szovjet összekötőtiszt, akik már Buzuluk óta velünk vannak. Tehát mindenki jelen van. Nyugalom, elszántság, feszült figyelem — térképek, feladatok, kérdések. Közben a zászlóalj csendesen, nyugodtan sorakozik az utcán.

Kedvezőtlenebb időjárást, mint amilyen ezen a kora tavaszi háborús éjszakán volt, alig lehet elképzelni. Áthatóan hideg, hó és latyak, a koromsötét égből sűrű havaseső esik, így menetelünk felkészülve a találkozó harcra is. A németek ugyanis olyan erőszakosan és makacsul, szinte veszettül támadnak, olyan számbeli, technikai és erőfölényben vannak, hogy Kozlov altábornagy végül már alternatív feladatot kénytelen szabni részünkre:

„Ha útközben találkoznak az ellenséggel, menetből csapjanak rá. Ebben az esetben a zászlóalj feladata az, hogy megállítsa és visszavonulásra kényszerítse őt a Mzsa másik partjára, amelyen át, ismételten hangsúlyozom, egyetlen harckocsinak sem szabad áttörnie Harkov felé!"

Akárcsak Kutozov idején. Oroszország nagy, de hátrálni nincs hová.

— Lépés, in-dulj!

Március 3-a, 2.30 óra. Az 1. csehszlovák zászlóalj két menetoszlopa elhagyja Harkovot, az egyik jobbra, nyugatabbra, Babájon és Tyimcsenkovón át Mirgorodba, a másik — a kisebbik — keletebbre Bezljudovkán és Konsztantyinovkán át Artyuhovkába. A távolban a láthatár peremén, az arcvonal jellemző üdvözletei, különböző színű rakéták fogadnak; az időnként távoli tüzérségi tűz tompa, gyenge moraját halljuk. Egyébként a hideg, nyirkos éjszaka csendjét csak az ütemesen dobbanó léptek és a sűrű sárban forgó kerekek nyekergése töri meg. Egyetlen tábori kulacs sem kolompol; a fiúk és a lányok jó szorosra fűzték, jól megerősítették őket. Időnként egyikük-másikuk erősen szitkozódik, a bakancsába a kelleténél több jeges víz loccsant valamelyik gránáttölcsér feneké-ről. Egyre nő a gránáttölcsérek és bombakráterek száma, a terepen torlaszok, harckocsi csapdák, szögesdrót tekercsek, felborult autók, kilőtt, tépett lánctalpú harckocsik és a felázott talajjal formátlan anyaggá egybeolvadt holttestek.

A menetoszlop éléről figyelmeztetés hangzik:

— Vigyázz! Jobbra aknák!

Nappal az ilyen figyelmeztetés fölösleges, mert az aknáktól mentesített területeket jól láthatóan megjelölik, de virradatig nem mellőzhetjük az óvatossági rendszabályokat. Különösen hajnaltájt volt rájuk szükség, amikor szélvihar támadt, amely rövidesen heves, vakító hóförgetegbe ment át. Már pirkadt, amikor a szélvihar lecsillapodott, és a közeli láthatáron egy erdőt pillantottunk meg. Vajon mit rejteget, és mi van mögötte? Sebesültszállítmánnyal találkozunk, három gépkocsi halad el mellettünk. Egy pillanatra vértől átázott kötéseket látunk, itt-ott néhány borotválatlan arc néz kifelé, sáros gyalogsági csizmák és köpenyek kandikálnak elő. Ellenkező irányban,

velünk párhuzamosan, egy páncélos tüzérezred oszlopa halad, a gépkocsik mögé kapcsolt hetvenhatosokkal.

Fehér álcázó köpenyes, magas férfi ugrik le a lóról. Csekunov százados jelentkezik, az NKVD zászlóaljtól, előveszi a térképet, megmutatja a berajzolt állásokat, és a legutolsó jelentéseket az ellenség helyzetéről, elsősorban Taranovka falu térségében — Szokolovótól délre.

— Tegnap éjszaka voltam ott. Taranovkát egy gárdaezred tartja.

— És megtartja? Meddig?

A százados egy pillanatig mérlegeli a választ:

— Meddig? Egy napig, talán kettőig, trúdno szkazáty. De . . ., — mondja nyugodt mosollyal — amíg élnek, nem hátrálnak meg. Gárdisták, ponyátna? Persze nincsenek valami sokan. Már hallottak róla, hogy önök jönnek, tudják, hogy az önök védőállásaihoz tartják az utat, és nagyon bíznak önökben. Önök, csehszlovákok, pedig bízhatnak bennük — hiszen gárdisták! — figyelmeztetett még egyszer.

Bevallom, nekünk akkoriban ez a Csekunov százados által többször ismételt szó nem sokat mondott. Inkább a Taranovkát védő gárdaezred és az ellenség erőire és eszközeire vonatkozó konkrét adatok érdekeltek. A százados és kíséretének válasza egyrészt kedvező volt számunkra, mert Taranovka szovjet védőinek jóvoltából találkozó harcra ezúttal nem kerül sor. másrészt kevésbé kedvező kilátásokkal is számolnunk kell. Meddig tarthatják magukat ekkora túlerővel szemben? Maga Csekunov, a doni kozák, a merefai század parancsnoka, a kemény és megbízható legény, kit mintha acélból gyúrtak volna — még ő is csak egy, legfeljebb két napot jósolt. Ha pedig Taranovka elesik, az erősen befagyott Mzsa folyón a sor, amelyen könnyűszerrel átkelhetnek a harckocsik.

A térkép alapján végül úgy határoztunk, hogy gyorsan, késedelem nélkül kiépítjük a védőállást. Talán két napig is! De ki tudja, hogy holnapig kibírják-e? Egy pillanatra, egy rövidke másodpercre megborzongtam a gondolatra, hogy már holnap . . .

A menetoszlop kilométerekre elnyúlik, a sártengerben lemarad az élelem, de a századok mennek, mennek, bár meglátszik

rajtuk, hogy közeledünk a négyszázadik kilométerhez, és az utat Harkovban csak rövid pihenő szakította meg. Szemmel láthatóan fáradtak. Egyébként ezt igazolja a zászlóalj fáradhatatlan, derűlátó vezető orvosa, dr. Engel alhadnagy is, aki az oszlop végéről éppen most jön Boris Hübner mérnök-alhadnaggyal, a fegyvertiszttel. Itt megy Vanda Binevská az egészségügyi szakaszból Marie Ljalovával, mindkettőnek puska van a hátán. Mariénak távcsöves mesterlövész puskája van.

Lassan, erejének végső megfeszítésével menetel Szokolovo felé Jaroslav Dostál, a kommunista, aki a München előtti köztársaságban egészségének javát áldozta fel a nehéz és veszélyes pártmunkában. Teljes menetfelszerelés a hátán és ráadásul még a jelzőtárcsákat is viszi. Jobbjával egy maga faragta botra támaszkodik, légszomj kínozza, látni ezt az arcán is, amely egészen szederjes. Engel doktor magához hívja, könnyíteni akar rajta, Dostál azonban erélyes kézmozdulattal elutasítja, és szó nélkül megy tovább, súlyos, asztmatikusan sípoló lélegzése elhal valahol a 3. század, Vladimír Janko főhadnagy századának zajában. Különös eset ez a Dostál. Neki valóban nem kellett volna, nem is lett volna szabad kijönnie a frontra. 1941-ben, a legkegyetlenebb fagyok idején, önként ment a Moszkva alatti csatatérre, és a Vörös Hadsereg soraiban védte a várost. Azután eljött Buzulukba, önként jelentkezett, harcolni akart, és lehetetlen volt lebeszélni őt. Most itt lépdel asztmájával, puskájával, teljes menetfelszerelésével, görcsös botjával és a jelzőtárcsákkal. Lépdel makacs elszántsággal a mirgorodi védelmi állások felé, hogy éjszaka árkot ásson a keményre fagyott földbe, mert holnap, esetleg néhány óra múlva, elkezdődik a harc. Nem olyan-e Dostál elvtárs, mint azok a gárdisták, akikről a kozák százados beszélt? Nem volna helyes az ő esetében az erők és eszközök mérésének szokásos mércéjét használni. Mekkora erő van Jaroslav Dostálban? Kimeríthetetlen erő, amilyen csak a kommunista elszántságból és igazságérzetből fakadhat. Ha nem így volna, hogyan is állhatna ki az ifjakkal árkot ásni a csaknem 400 kilométeres, hosszú és fárasztó menetelés után! És ha Taranovkában nem lennének ott a gárdisták, akkor mi ebben a pillanatban már valahol itt véreznénk.

Tűz! Váratlanul német csatagépek tünnek fel a fák koronái fölött — félkört írnak le, és a lecsapó légikalóz balról a menetoszlop élének tart. Fedezés! Rövid parancsok. Az első század első szakasza villámgyorsan tüzelőállást foglal. Tűzparancs, géppuska sorozatok a szárnyakba, a motorba, a pilótafülkébe. Újabb és újabb tűzparancs. A kalóz kitér, a magasba repül, és most — vigyázz!

Az első szakasz ellen zuhanó támadásba megy át, süvítve csap le, ropognak a nagykaliberű fedélzeti géppuskái. Lőtávolságra bevárni, lő-tá-vol-ság-ra! Tűz! Össztűz! Össztűz! Géppuska sorozatok és újabb sortűzek — fegyvereink csövei most először izzottak fel: össztüzek, géppuska sorozatok, újabb zuhanó támadás, tisztán látni a német pilóta sisakját, védőszemüvegét. Vigyázz! Háturól jön! Össztűz, gépfegyverkattogás, a Messerschmitt épp a fejünk felett vijjog... Majd csend támad. Elkotródott.

Nincsenek halottaink, nincsenek sebesültjeink, a menetoszlop rendeződik, az 1. század élén, friss léptekkel, mintha csak megfiatalodott volna, az 1. szakasz halad, amely az első tűzharcban zászlóaljunk első lövéseit adta le. De meglátták bennünket, meglátták másszínű egyenruhánkat, és már jelentik is valahol egy rőthajú német parancsnoknak, hogy a frontra idegen, nem szovjet egység érkezik. A szovjet hírügynökség nemrég jelentette, hogy a szovjet—német arcvonal egyik szakaszán e napokban csehszlovák katonai egység vonult állásokba. A valószínűségszámítás ezúttal nem nehéz — kétségtelenül jól szemügyre vettek minket: persze mi is őket. Most pedig előre, gyorsabban, minél gyorsabban, mielőbb elfoglalni a védelmi szakaszt, árkokat ásni, elhelyezni katonáinkat és a harceszközöket, kiadni a feladatokat, felderítő járőrt küldeni délre, Taranovkába, abba az irányba, amelyet legjobban kell védenünk.

Estefelé kiérünk az erdőből a Mzsa enyhén lejtő bal partjára. A folyó e pillanatban befagyott folyamóriásra emlékeztet, helyenként 4—500 méter széles. Hó, fagy, jég, mindenütt. Az előtérben Szokolovo elnyújtott, széles patkója húzódik. Széltében-hosszában átszegdelt terep, amely egyformán alkalmas támadásra és védelemre, amely zegzugaiban, bozótjaiban

és erdóiben milliónyi veszélyt rejteget. Az 1. zászlóalj megszállja védőkörleteit — a 2. század balra Artyuhovkában, a 3. század jobbra Mirgorodban. Gyorsan megszervezzük az összeköttetést az alegységek között, Smoldas főhadnagy és dr. Skalicky alhadnagy már működik híradó szakaszával. Most pedig késedelem nélkül a 25. szovjet gárdaosztály parancsnokához, Safarenko vezérőrnagyhoz!

Magyarázom:

— Tízkilométeres védőszakaszunk van. A folyó most nem jelent harckocsiakadályt, tehát állásunk közepe, négy és fél kilométer szélességben, gyakorlatilag védtelen. Véleményünk szerint nem lehet mást tenni — javasolom —, mint bevonni a védelmi rendszerbe Szokolovo községet is. A falu mintegy négy kilométer hosszú és átfogja majdnem az egész védtelen középső szakaszt. Ott erős páncélelhárító csomópontot lehet és kell is kiépíteni, és azt mindaddig tartani, amíg a folyón a harckocsik át nem jöttek. Az önöktől kapott eszközökkel Szokolovót túlerővel szemben is megvédhetjük.

Közben figyelem őt. Egyelőre hallgat, gondolkozik. Középtermetű, vállas, nyugodt és igazán jóvágású férfi. Gárdista. Elmosolyodik, és így szól:

— Az ön által javasolt elhatározás helyes és végeredményben az egyetlen megoldás. Egyetértek vele és köszönöm. Zseláju uszpjeha.

Így hát kiépítettük védőszakaszunk tíz kilométer széles páncélvédelmét oly módon, hogy az a Mzsa folyóra és a part menti falvakra támaszkodhatott.

Jaros főhadnagy kéri, hogy bízzuk rá Szokolovót, a védelemnek ezt a fontos és veszélyes szakaszát; tőlünk is, a szovjetektől is kap megerősítő alegységeket és eszközöket, tüzérséget, aknavetőket, géppuskákat, golyószórókat, páncéltörő puskákat és páncéltörő ágyúkat. Mindent egybevetve: van vagy 350 harcosa, és támogatja őt egy szovjet gárda sorozatvető osztály, illetve annak egyik ütege. A sorozatvetők — mint tudják —, a legendás hírű katyusák.

A szovjet parancsnokság jelentősen megerősíti az 1. csehszlovák zászlóaljat. Március 8-ig, a harcok első időszakában, beosztottak hozzánk egy harckocsidandárt 24 harckocsival, egy

Lomský százados és Ritíř főhadnagy az 1. csehszlovák zászlóalj törzsfőnöke felülvizsgálja az összeköttetést

Találkozás Biljutyin ezredessel, a Szovjetunió Hősével, a taranovkai védelem parancsnokával

M. I. Kalinyin, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöke a Kremlben átadja nekem a Lenin-rendet

sorozatvezető és két tüzérosztályt. A második időszakban, március 8-a és 13-a között, ehhez még két tüzérosztályt és három sorozatvető osztályt, valamint egy páncéltörő tüzérezredet kaptunk. Egyszóval a szovjet hadsereg jelentős erőit és eszközeit bízta ránk, és velük együtt — saját kívánságunkra — fontos feladatot is szabott az ellenség főcsapásának irányában. A hitleristák páncélos hadosztályai itt támadtak Zajcev vezérőrnagy 62. gárdahadosztálya és Safarenko vezérőrnagy 25. gárdahadosztálya ellen. Mennyi harci tapasztalatot szereztünk e tizennégy napos harc alatt Safarenkótól és gárdistáitól!

A szovjet parancsnokság tettekkel adta tanújelét embereink, Csehszlovákia és születő néphadseregünk iránti határtalan bizalmának.

A törzset és az egészségügyi szakaszt a zászlóalj körletének közepén helyezzük el az erdő alatti szovhoz elnéptelenedett házikóiban. A fiúk figyelőpontokat építenek és hozzálátnak a munkához. Lomsky és Rytir elvtársak a törzzsel, a századparancsnokokkal és az önálló szakaszok parancsnokaival a zászlóaljparancsnok szóbeli védelmi parancsát tanulmányozzák. A kopott asztalra terített térképek egy pislogó petróleumlámpa fényében megtelnek piros vonalakkal és jelekkel. Belerajzolják a századok, szakaszok, ütegek és harckocsik állásait, rákerülnek a tűzeszközök, a tűzrendszer adatai. Megtörténik a terepszemrevételezés, az alegységek és a fegyverek gyors elhelyezése, s már csattannak is az első csákányütések, pengenek a szerszámok, amint belevájnak a mélyen fagyott, kemény ukrán földbe. Az alkony búcsúzó narancssárga visszfénye ragyog. A Vörös Hadsereg egységeinek katonái és parancsnokai, akik eljönnek üdvözölni az első harcoló csehszlovák alakulatot, ismertetik a helyzetet, tájékoztatnak, tanácsokat adnak és segítenek. Szokolovóban az egész lakosság segít a védőállás kiépítésében, az öregek, az asszonyok és a gyermekek, mert a férfiak a fronton vannak. Tehát — nyolc-tíz napot kell nyernünk. El kell zárnunk a náci harckocsik és SS-csapatok elől az utat Harkov felé a szovjet csapatok hátába, amelyeknek addig kell kitartaniuk, amíg meg nem érkeznek Rokoszovszki és Csernyakovszkij marsallok új hadosztályai, hogy megindítsák a további támadást nyugat felé — az Észak-Donyec vona-

lának meghatározott térségéből. Most még egy felderítő járőrt küldtünk Taranovkába. Erre a feladatra Antonín Sochor alhadnagy Brodavka tizedest és géppisztolyos rajáť jelöli ki. Utánuk küldjük dr. Vojta Erban őrmestert, a zászlóalj felderítő tisztjét. A feladatuk: híreket szerezni a védelmünk felé nyomuló ellenségről, továbbítani a híreket Szokolovóba, jelenteni: mi történik Taranovkába, mivel kell számolnunk.

5. SZOKOLOVO

A Harkovtól délre eső térségben vívott első védelmi harcaink magva a szokolovói ütközet volt, és ebbe szervesen beletartozott Taranovka hősies védelme is. Ez nem csupán az 1. csehszlovák tábori zászlóalj egyöntetű véleménye, hanem a való igazság volt. A gárdaezred, amely kimerülő erőinek utolsó maradékával állta el a tétlen nyugati frontról átdobott 4. „Totenkopf" SS páncélos hadosztály útját, önfeláldozásával és gárdistáinak — szó szerint — az életével és vérével harcolta ki számunkra a lehetőséget, hogy a ránk bízott tízkilométeres arcvonalszakaszon jól beássuk magunkat, és felkészülhessünk az első, egyenlőtlen harcra.

Az alatt a néhány nap alatt, amíg rendszeresen kaptuk a híreket a taranovkai harctérről, borzadva ismertük fel ama nyugodt mosoly és hangsúly igazi értelmét, amellyel Csekunov százados, a merefai arcvonal századparancsnoka a doni kozák, baritonhangján „a gárdista" elnevezést kiejtette. Nem egy napig, nem kettőig, hanem egy egész hétig tartotta gárdistáival Biljutyin ezredes Taranovkát, egy hétig tanított bennünket arra, hogy mit jelent a gyakorlatban a szilárd védekezés, és mit jelent a Vörös Hadsereg, a hadba szállt szovjet ember.

Olvassák el Biljutyin gárdaezredéről azt a jelentést, amelyet zászlóaljunk felderítő tisztjétől, dr. Erban őrmestertől kaptunk:

„Taranovkába napszállta előtt érkeztünk. Jelentkeztünk Biljutyin ezredesnél, akit katonái »bátyká«-nak — apónak neveznek. Alacsony termetű, vállas, nyugodt, negyvennyolc

év körüli férfival álltunk szemben, aki aligha emlékeztetne katonára, ha nem hordana egyenruhát. De élete felét katonaköpenyben töltötte. Olyan örömmel üdvözli a csehszlovákokat, mintha egy egész hadsereg érkezett volna. Azt mondja: — Sztálingrádtól jövünk — akkor többen voltunk. Most már csak százkilencven szuronyom van, s itt-ott egy-egy páncéltörő ágyúm. Ez nem sok, nem is kevés, ezt még itt megtartjuk... Két SS hadosztály jön ellenünk, nyugatról, Belgiumból vagy Franciaországból. Ott nincs semmi dolguk, hát ideküldték őket hozzánk. Kák nyibúgy szgyelajem — és nevetve hozzáteszi: — Esesovci gyerutszja otcsájanno, no nási lucsse. Mi gyárgyejci!

Tehát gárdisták, azok közül valók, akik megsemmisítették Paulus hadseregét.

— Nos, csehszlovákok, egyelőre kis egység, de máris nagy erő vagytok. Üdvözlünk benneteket. Egyébként: miért álldogáltok? Gyertek, igyunk egyet azok egészségére, akik kitartanak. Sztálingrád óta két hadosztályt vertünk szét. Ott két hadosztály, itt két hadosztály, ez tulajdonképpen egyre megy.

Pedig nem volt mindegy, mert Biljutyin gárdaezrede mögött kimerítő harcok voltak, százkilométeres menetelés Sztálingrádtól Taranovkáig. S akkor még azokból a szuronyokból is több volt. No. de hiszen ez gárdaezred. Küldtek neki egy harckocsi alegységet, néhány páncéltörő ágyút és tarackot, azt mondták neki: »Tartsd Taranovkát!«

A védelem magja a templom volt, körülötte mindenfelé szétlőtt házikók. Biljutyin géppisztolyosokat küldött a templomba, és fiatal hadnagyuknak ezt a nem éppen szabályos parancsot adta:

— Ide figyelj, lejtyenant, a templom kőből van, és ha kell, kibir négy hadosztályt is. Itt nem tudnak szétbontakozni, és ha dél felől Harkovhoz akarnak eljutni, itt kell átmenniük. Tartsd a templomot, fiam!

— Értettem, tartani fogom — válaszolt a hadnagy.

Harmincöten voltak a templomban. Bátyka, az apó, az 1. zászlóaljat az egyik utcában, a 3. zászlóaljat a másikban helyezte el, maga pedig a törzs főnökével és a rádióssal az egyik házacskában húzódott meg, valamivel északabbra. Balra az

erdőbe és jobbra a vasúton keresztül kiküldött öt-öt felderítőt, hogy puhatolják ki az ellenség tevékenységét a szárnyakon. Az utolsó zászlóalját tartalékban hagyta és ez a tartalék szemlátomást fogyott.

Felderítőink a szovjet felderítőkkel együtt mindjárt az első éjszaka kimentek a templom mögé. Brodavka tizedes egy szakaszvezetővel, a szovjet felderítő járőr parancsnokával ment. Előzőleg Biljutyin zászlóaljai kitörtek a templom melletti utácskából és rövid, kíméletlen harccal kiverték a nácikat a napközben keservesen megszerzett sáncokból. A sebesültek és a halottak okmányaiból, a hadifoglyok vallomásából ugyanaz tűnik ki, mint amit a múlt éjszaka megállapítottak: a 4. »Totenkopf« SS páncélos hadosztály nyomul itt észak felé. Így van ez minden éjszaka, már vagy egy hete. A templomból kihordják a halottakat és fegyvereiket, hogy Bátyka tudjon mit adni a tartaléknak, a templomba bevonul néhány katona a tartalékból, a 2. zászlóaljból. Töltényeket hoznak, kását és borscsot.

— Kitartani, hadnagy! — mondja Biljutyin.

— Értettem, kitartani, ezredes elvtárs! — válaszolja a hadnagy.

Biljutyin pedig mintegy nyomatékul még odaszól:

— Nu, ládno!

Ez a párbeszéd éjszakáról éjszakára ismétlődik. Ám másnapra a helyzet már romlott. A nácik túl sok időt vesztettek, ezért a türelmüket is elveszítették. Aznap hatszor sikerült behatolniuk a templomba. Hatszor ismétlődött meg az eszeveszett lövöldözés és az ittas ordítozás, az úgynevezett pszichológiai támadás. Szakadatlan légitámadások, gránát és aknaeső. Tűz és romok, romok és tűz — borzalmas nap volt. És azután hatszor a mennydörgő »uráááá!« — mintha millió gárdista rohamozna. Leszállt az est.

— Molodci ribjáta — mondja Bátyka. — Igyunk hát még egyszer azok egészségére, akik kitartanak.

A veszteségek nagyok. A templomban csak tizenheten maradtak és Biljutyin tartalékai már fogytán vannak. Nem kér erősítést, teljesíti a feladatát. Bízott a hátát védőkben, a csehszlovák tábori zászlóaljban, és bízott — mint Harkov körül

mindannyian — Rokoszovszki és Csernyakovszkij marsallok friss csapataiban, amelyek egyre közeledtek az Észak-Donyechez. Főleg azonban és teljes joggal, gárdaezredében bizakodott.

Leszállt az éjszaka, és megint minden kezdődik elölről. A halottak a templomból, az élők a templomba, és velük együtt a lőszer, a kása és a borscs. Fagy, csend, helyenként német hullák hevernek halomban, eltemetni nem volt idő. A délutáni légitámadásban negyvenhat német bombázó és zuhanóbombázó által gyújtott tüzek még füstölögnek és Bátyka számba veszi mije maradt még: négy harckocsi. fél üteg, két tarack — ez mégis valami. De az emberek megfogyatkoztak, alig valamivel van több száz szuronynál.

— Tehát, kitartani, hadnagy!

— Értettem, kitartani, ezredes elvtárs!

— Nu, ládno! — De ez már más hadnagy. Az előbbi elesett.

Utoljára Biljutyin kis törzsbarakkjának ablakánál ültünk. A házikó valami csoda folytán sértetlen maradt a rádióval együtt, amelynél nyugodtan dolgozott a rádiótávírász. Az utolsó légitámadás és tüzérségi tűz óta még mindig omladoztak a szétvert falak és tetők. Körös-körül még lángokban állt minden. Tőlünk balra, a harmadik kerítés mögött, egy lelőtt Junkers roncsai égtek. Biljutyin a térképnél ült, aminek e pillanatban nem sok hasznát vette, és még egyszer koccintott velünk azoknak az egészségére, akik kitartanak. Azután rápillantott az aknarepeszektől szitává lyuggatott ajtóra, rágyújtott, és — hallgatott.

Amikor búcsút vettünk, mindenkit barátságosan megölelt és — ahogy ez az oroszoknál szokás — megcsókolt. Üdvözli a mieinket és azt üzeni, hogy ne hagyjuk magunkat, hogy van miért harcolnunk."

Abban a percben, amikor ezt a jelentést átvettem, Biljutyin gárdistái még álltak a sarat Taranovkában, és lehet, hogy éppen ebben az éjszakai órában szerzik vissza a németektől a napközben elvesztett árkokat, visszaállítják az összeköttetést a templommal, amelyből kihordják a halottakat és fegyvereiket... De honnan vegyen tartalékot, hogyan erősítse meg a templom védelmét?

Másnapra Biljutyin parancsot kapott, hogy hagyja el Taranovkát. Borostás gárdistáinak maradékával visszahúzódott, és rá-rácsapott a mi peremvonalunk felé előnyomuló „Totenkopf" SS hadosztály elővédjére. Egy időben indulnak ki Szokolovóból messze az arcvonal elé 1. századunk felderítő járőrei és Sochor hadnagy géppisztolyosai, akik az ellenséges főerő támadásának irányában a legmesszebbre jutottak előre. Itt már egyre gyakrabban tűnnek fel az ellenséges felderítők is.

A német bombázók és csatagépek már negyvennyolc órája éjjel-nappal egyfolytában verik jobboldali szomszédainkat. Merefa romokban hever. Körülöttünk a gazdag termésükről híres mezők a bombáktól, gránátoktól, a harckocsik lánctalpaitól felszaggatva, vasdarabokkal, emberi és állati tetemekkel borítva szomorú látványt nyújtanak. A 6. német páncélos hadosztály Merefa irányában támad. A harckocsik betörnek a védelem mélységébe, géppisztolyos deszantok ugrálnak le róluk és nyomulnak előre első vonalként. Mögöttük két sor gránátos. Úgy látszik, Merefa elveszett. De az NKVD zászlóalj katonái előbújnak gödreikből. A nyugodt, célzott tüzelés és a kézigránátok megállítják a gyalogságot, gyújtópalackok röpülnek a harckocsik motorházára, megfontolt mozdulatokkal kézigránátkötegeket tolnak az acélszörnyek lánctalpai alá, és a jól rejtett állásokból hosszú géppuskasorozatok kaszálnak végig a megtorpant gránátosok sorain. A szuronyok csendes és alapos munkát végeznek, a német gyalogosok hátat fordítanak, futásnak erednek, elöl a géppisztolyosok nagy összevisszaságban a földre vetik magukat és célzás nélkül lövöldöznek mindenfelé; a harckocsik állnak vagy céltalanul száguldoznak, és ekkor a Merefa előtti tüzelőállásokból a tüzérség és sorozatvető osztály veszi át a szót. Néhány harckocsi már lángol. Hanyatt-homlok menekül mindenki, özönlik visszafelé, no, most gyerünk a kézigránátokkal, a katyusákkal, a gépfegyver-sorozatokkal és a repülőbombákkal.

A negyvennyolcórás küzdelem véget ért.

Merefát megvédték.

*

— Nos, legények, hát mindent bele, és ne feledjétek... — a feladatot teljesíteni kell! — válaszolták kórusban a fiúk. szakaszuk parancsnokának, Sochor hadnagynak.

— És ha valami baj lenne — ismétli még egyszer utoljára Sochor a csehszlovák felderítők ábécéjét —, az utolsó golyó a miénk. Tehát, előre!

Március hatodika van. Az ellenséges felderítő járőrök és harckocsik már Pervomájszkaja tanya előtt tűnnek fel. Néhány szovjet egység az ellenséges harckocsik és gépesített gyalogság nyomására kénytelen volt elhagyni állásait. Biljutyin gárdaezrede is hátrál a harcokból Progonyán át Vogyahovka irányában. Alig száz szurony maradt belőle.

Ebben a helyzetben vezeti raját Bernard Brazina szakaszvezető az ellenség támadásának egyik feltételezett irányában. Több lehetőség kínálkozik. Jaros járőrei az 1. századból a közeli falvakat és környéküket derítik fel minden oldalról. Brazina géppisztolyosainak mélyebbre kell jutniuk, úgyszólván az ellenség torkába — közelről kell őt kifürkészniük és felderíteniük. Délnyugat felé tartanak. Itt útvilla van — megállni! A tekintetek felváltva a térképvázlatot és a terepet kutatják, tehát a falvakat elkerülve, szabad területen biztosítottan előre. Állj! Semmi! Csend van. Előre! Vigyázz! Ott az a kis erdő, mögötte a vasútvonal, azon túl Borki község. Ez már veszélyes terület... állj!

Szaggatott csörömpölő zaj, motorok zúgása hallik az erdőn át, de időnként mintha alábbhagyna. Valami kiáltás, velőtrázó. kétségbeesett női sikoly a távolból... Megint motorzúgás, csörömpölés... Nincsenek másfél kilométernél messzebb, délnyugati irányban. Igen, a német harckocsik az erdő mögött vannak, a vasútvonalnál, és közelednek. A kilenc fiú önkéntelenül körülnéz, sehol senki rajtuk kívül. Brazina éles, jellegzetes metszésű arca e pillanatban mozdulatlan. A rajparancsnok egész lénye, minden energiája a látásra és a hallásra összpontosul. Az erdő felőli terephullám akadályozza a kilátást.

— Futás! Fel a domb peremére!

Néhány másodperc, hét, vagy tíz, de semmivel sem több, és a raj beleolvad a hóba a tar bokrok között.

— Nem lőni, amíg nem mondom! és moccanni se addig!

Az erdő már mennydörög, a terepen már mozgás is látható, nem kétséges, a harckocsik egyenesen a kilenc fiatal géppisztolyos felé tartanak vagy talán kissé jobbra, az erdei vágás irányában. A mieink meg sem moccannak, a tüzérség hallgat, csak egy kis „jasztrebok" húz el abba az irányba, alacsonyra ereszkedik a fák koronája fölé, lead három sorozatot, majd a felhőkbe fúrja magát, hogy eltűnjön keleti irányba. Most csak a motorokat hallani, a harckocsik tehát állnak.

— Csend! Nyugalom! Egy moccanást sem, kivárni, amíg valami történik.

És történik. Rövid füttyentés, és az erdő szélén hajlott alakok tűnnek fel, a jellegzetes sisakban, hárman, öten, tizenegyen. Megállnak. Mögöttük feldübörögnek a motorok és a csapáson két harckocsi homlokpáncélja és ágyújának csöve bukkan elő. A banditák csatárláncban haladnak, talán ugyanazok, akik harminckilencben Prágában zabáltak és dorbézoltak. Ideges nesz a földön heverő gallyak között, a géppisztolyosok nyugtalanok, kibiztosított fegyverüket vizsgálják...

— Csend! Egy moccanást sem!

A fiúk Brazina dühös tekintetére és bal kezének energikus intésére újra mozdulatlanságba merevednek. Tudják jól, hogy igaza van. Sok év után tehát végre szemtől szemben állnak a németekkel, háromszáz lépésre, kétszázötvenre, kétszázra... A másodpercek viharos erővel dobolnak forró halántékukon. A négy év előtti megaláztatás, egész történelmi korszak súlya nehezedik rá... Százötven lépésre vannak.

— Most. No, Pepik Cerny, most! Most állj eléjük!

Cerny harcos jobbra-balra pillant bajtársaira, feltérdel, nekilendül, feláll, és tizenöt-húsz lépést tesz az SS-ek felé. Azok megtorpannak, állnak, bámulnak, e pillanatban hallani annyira gyűlölt torokhangjukat. Tanakodnak. Egyikük integet a kezével, valami jelt ad, kiált valamit. Tisztán hallani: „szjudá!" Alighanem tört oroszsággal kiabál: „Igyi szjudá! Gyere ide!" Cerny mozdulatlanul áll, jobbjában lazán lógó géppisztolycsővel a föld felé. Azok megindulnak a sztyeppen, fedezék nélkül, bizonytalanul, de jönnek... száz lépésre... nyolcvanra... hetvenre... egyenest Cernyhez, egyenesen a kilenc géppisztolyos állása felé tartanak. Mögöttük, az erdő

szélén zúgnak a harckocsik. Minden másodperc örökkévalóságnak rémlik. Már alkonyodik, a gyönyörű napszállta mintha egyenest az ellenséggel való első találkozást köszöntené. E pillanatban Cerny odébb húzódik, és máris felcsattan a nyolc harcos géppisztolya a terephullám mögül.

— Verfluchte Sau!

Elég! Elvágódnak, jajgatás, az egyik vonaglik, a másik nagynehezen vonszolja magát a térdén. Újabb sorozat. Most már Cerny is fedezékből tüzel. Elhallgatnak a géppisztolyok. Csak jajgatás és hörgés hallatszik. A mieink gyorsan eltűnnek a sötétedő sztyepp terephajlatai mögött. A harckocsik leadnak néhány lövést arra felé, de az erdő szélét nem hagyják el.

Március 8-án Sochor géppisztolyosai újabb felderítésre indulnak délnyugat felé. A szovjet egységek utóvédharcot folytatnak. Tudjuk, hogy az ellenség már átlépte Harkov védelmének első vonalát. Kétségtelen, hogy a nácikat bármely pillanatban várhatjuk, de pontosabb híreket kell szereznünk arról, hogy mi történik éppen most délnyugaton, Szokolovo közelében.

Köd van. Oly rosszul látni, hogy a Szokolovo előtti átszegdelt terepen két, egymással szemben haladó felderítőjárőr a mieink és a németek, elkerülik, nem veszik észre egymást.

A géppisztolyosok elérték a meghatározott terepszakaszt, és megállapították, amire szükségük volt. A rajparancsnok meghagyja Josef Cernynek, hogy a szerzett híreket jól vésse emlékezetébe, hisz, írásra ilyenkor nincs idő, s ilyen helyzetben az veszélyes is.

— Fuss, Pepik, fuss, ahogy csak tudsz, és add át a jelentést Jarosnak!

Cerny még egyszer elismétli a jelentést, és eltűnik a ritkuló ködben. Könnyedén iramodik lefelé a lejtőn, ahol most semmi veszély sem fenyeget.

Három lövés dörren, a negyedik éppen a feje mellett süvít. A földre! A szíve — ahogy mondani szokás —, a torkában dobog. Honnan? Ki lőtt? Gyorsan végigtapogatja magát, nem sebesült-e meg. Arrafelé figyel, ahonnan a lövések jöttek, és látja... tőle száz vagy százhúsz méterre tizenkét ellenséges géppisztolyos közeledik. A visszatérő felderítők. Most mit

tegyen? Egymaga tizenkettő ellen? Tegnap könnyebb volt. Akkor is egyedül volt, de nem így, mögötte volt az egész raj. Döntött. Halottnak teteti magát, nem mozdul, nagy önuralommal fojtja vissza ziháló lélegzetét. de keze a géppisztolyt szorítja, ujja az elsütő billentyűn van. Töltve és kibiztosítva — nyugtatja meg magát. Hagyom, jöjjenek egészen közel, hogy jól láthassam őket, és hogy a tüzelésnél minél kisebb legyen a szórás.

Közelednek... Ötven méter. Eléggé szorosan haladnak egymás mellett, ez jó. Negyven méter... harminc... Két-három villámgyors mozdulat, és hosszú, jól célzott sorozat. A földre zuhannak, mint az alávágott fa. Cerny felugrik és 72 töltényének maradékával végez velük. Többé nem mozdulnak. Az akadály elhárult. Egyedül, tizenkettő ellen...

Ha netalán még élne közülük valaki, a többiek a rajból majd elbánnak vele. Bizonyára hallották a lövéseket, és pillanatokon belül itt lesznek. Cerny felderítő nem vár, lélekszakadva fut a lejtőn Szokolovo felé. Mert a feladatot teljesíteni kell. És ő teljesíti, ha törik, ha szakad.

Jaros főhadnagy átveszi a jelentést, büszke a fiatal katonára. S Cerny máris újabb feladatot kap: két és fél kilós gyújtó töltettel és páncélelhárító kézigránátokkal a falu nyugati szélére megy, a gépkocsival jól járható út torkolatához. Ott fedezéket keres, mögéje fekszik, hogy az úttól jobbra és balra elhelyezkedett rajokkal együtt megakadályozza a harckocsik esetleges betörését Szokolovóba.

Alig valamivel virradat után Szokolovo védői is megpillantották az ellenséges harckocsikat. Délnyugat felől jöttek. Dzsgun és Pjervomajszkaja térségéből, de visszaverték őket. Jaros járőrei több irányban is találkoztak az ellenséges gyalogsággal és harckocsikkal. Egyidejűleg a szovjet alegységek gyér csoportjai vonulnak vissza Szokolovo közvetlen szomszédságában. A csehszlovák járőrök Progonyjában, Szokolovótól délre derítik fel a támadó első nagyobb csoportosítását: tizenkét harckocsit és háromszáz gyalogost.

A falu másik végéről ugyanakkor a felderítés jelenti, hogy mintegy tizenöt harckocsi nyomul Tyimcsenkov irányába, a zászlóalj védelmének jobbszárnya ellen. Aknák és gránátok

hullanak a szovhozra, Mirgorodra és Szokolovóra. A tyimcsenkovi híd a levegőbe röpül, a harckocsik kerülni kénytelenek, mire tüzet kapnak a 3. század mirgorodi állásaiból. Visszafordulnak megindulási állásukba, egy égő harckocsit hagyva visszza a Mzsa jobb partján. Aznap élfél előtt Taranovkából Mirgorodba érkezik a 179. harckocsidandár maradványa, és Szokolovótól mintegy három kilométerre délnyugatra, ott ahol Sochor géppisztolyosai tegnap felfedezték az ellenséges 6. páncélos hadosztály elővédjének részeit, erősödik a harckocsik zaja.

Március 8-án reggel Josef Cerny és a géppisztolyosok ott figyelték meg az ellenséges harckocsik és gyalogság összpontosítását. Nehéz eldönteni, ki milyen alakulathoz tartozik. Itt vannak a hitlerista elithadosztályok erői: a „Totenkopf", a „Das Reich", a „Grossdeutschland", és az „Adolf Hitler" hadosztály is. A közmondásos német alapossággal jól felkészültek ellenünk. Élénk arcvonal előtti tevékenységgel és teljes harckészültséggel válaszolunk. Jaros felderítőinek adatai, amelyeket Antonín Koryma és Michal Svajka szakaszvezetők, a két rajparancsnok, és Michal Barát, Alexander Baumberger, Antonín Fusch és Marcel Habaj géppisztolyosok hoznak — valóban a legéberebb harckészültségre intenek. A fiúk már a másvilágra küldtek két német tisztet és tizenkét SS-katonát, de tudják, hogy a munka java még hátra van.

Tegnap megindult az olvadás, de a Mzsa jege egyelőre még tart. Eggyel több ok a fasiszták számára, hogy siessenek. Március 8-án egész délelőtt innét is, onnét is hallani a harckocsik dübörgését, itt-ott egy-egy éles fényű rakéta lobban. A köd már rég felszállt, a hó teteje olvadozik, előtűnnek a hónapok óta eltakart szántók sötét foltjai. Gyönyörű, kora tavaszi nap van.

Délelőtt egymásután jelentkeznek a szakaszparancsnokok és a megerősítő alegységek parancsnokai Jaros főhadnagynál, a szokolovói védelem nyugodt, férfias, határozott parancsnokánál, aki még egyszer végigjárja az állásokat, megvizsgálja a peremvonal és a védelem mélységének harckészültségét, az összeköttetést a szomszédokkal és a zászlóalj törzsével, elbeszélget a fiúkkal, és kiadja az utolsó utasításokat, tanácsokat.

Utolsónak egy fiatal, életvidám tiszt távozik tőle, akit a katonák nagyon-nagyon szeretnek, Jaroslav Lom főhadnagy, a géppuskás század parancsnoka, a szokolovói védelem parancsnokának helyettese. Nehéz maximjai a földerődök lőréseiből az ellenségre merednek. A negyvenöt milliméteres páncéltörő ágyús-szakasz parancsnoka, Jirí Frank alhadnagy, váltóállásokat keres szakaszának és megvizsgálja a hosszúcsövű páncéltörő puskák tüzelőállásait is. A parancsnokok és a harcosok ellenőrzik fegyvereiket, lőszerkészletüket, és várnak. Lent a templomban, abban a nevezetes kis templomban a falu közepén Sochor géppisztolyosai pihennek, fáradtan a védelem előterében végzett több napos munkától, a felderítő rajtaütésektől, a hitleristák előrevetett alegységei ellen, amelyek óriás karéjban húzódnak páncélelhárító csomópontunk körül. Sochor, most Mach, Brodavka és Brazína kíséretében, körüljárja szakaszát, és megnyugodva látja, hogy minden rendben van, és hogy parancsnoki köszöntésszámba menő kérdésére: A feladatot? — kórusban hangzik a válasz: „Végrehajtjuk!"

A szovjet harckocsikat még délelőtt elküldjük az erdő szélén fekvő Gontarra, ahonnan előreláthatóan a legnagyobb veszély fenyeget. Ez mintegy 2 kilométerre van Szokolovo délnyugati szélétől. A harckocsizóknak nem sikerült az ellenséget kiszorítaniuk. Ott, délnyugaton nagy csatazaj támad. E pillanatban előtör az erdőből három-négy, majd mögöttük újabb néhány ellenséges harckocsi, összesen tizenhárom—tizennégy darab, és nyomul egyenest Szokolovo északnyugati csücske felé.

— Safarik, Osvald, bontsátok ki a csapatzászlót!

Páncélelhárító kézigránátok repülnek az élharckocsi lánctalpai alá. A hosszú sorozatoktól megremegnek a maximok, eldördülnek a páncéltörő ágyúk, a szovjet hetvenhatosok tüzet okádnak a páncéltörő puskák. Komának és Menachovsky tüzel...

Ujjongás! A harckocsik visszafordulnak, és az erdő felé tartanak. A másik szárnyon ebben a pillanatban ellenséges géppisztolyos szakasz tör a faluba Progonyja felől, ezeket azonban feltartóztatja a golyószórók és géppuskák tüze. Nézzétek csak fiúk, itt meg három harckocsi áll egymás mögött harcképtelen

állapotban, mozdulatlanul, tornyából SS-katonák ugrálnak ki, és rohannak az erdő felé. Nagyszerű.

Ám korai volt az öröm. Hosszú percek telnek el az első támadástól, 13,30-tól. A fiúk már ügyet sem vetnek a kilőtt harckocsikra, pompás hangulatban vannak az első — mint később kiderült: nagyonis kétes, sőt veszélyes — sikertől. Az első harcok, az első tapasztalatok — keserűek, véresek.

Megrendezett színjáték volt, az SS-ek ugyanis mindegyik harckocsiban ott hagyták a kezelők egy részét. Ezek szép lassan, óvatosan megirányozták tűzfészkeinket, tüzelőállásainkat. Aztán meglepetésszerűen mind a három „harcképtelen harckocsi" pontosan irányzott tüzet nyitott ágyújából. A géppuskafészkeket szétlövik. A katonák, akik életben maradtak, gyorsan átfutnak a váltóállásokba, de a páncélosok máris rohamoznak. egyszerre tizennégy harckocsi ront rá Szokolovo északnyugati csücskére. Tizennégy abból a hatvan vagy hetven harckocsiból, amely később, 15,30-kor negyven páncélozott szállítójármű és két század géppisztolyos kíséretében kitör a gontari erdőből Szokolovo délnyugati széle ellen. Gyorsan végezni akarnak a szokolovói védelem páncélelhárító csomópontjával. Megpróbálnak áttörni a folyó északi partjára, és folytatni az előnyomulást Harkov ellen. A harckocsikra lángszórókat szereltek. Az első lángcsóvák a faluszéli zsindelyes háztetőkre lövellnek. Az öregasszonyok és a gyerekek égő fáklyaként pusztulnak el. Záporoznak a lövések, a gránátok és az aknák. A szovjet páncéltörő fegyverekkel együtt jól szervezett tüzet nyitunk. A kilőtt német harckocsik egymásután borulnak lángba. A támadó géppisztolyosok rajonként hullanak.

Sor kerül az első közelharcra, működnek a szuronyok és kézigránátok.

Időközben Karel Kománek szakaszvezető, a géppuskás raj parancsnoka, és vele Josef Solanic lövész és Josef Seda töltőkezelő a félig romba dőlt állásból tüzelnek. Az első harckocsik átrobognak rajtuk, már bent vannak a faluban, mozgás közben tüzelnek, mögöttük házak lángolnak, és most közbevág a védelem fergeteges tüze. Jirí Fank jobb kilövő helyet keres negyvenötöseinek, ahonnan közvetlen irányzással tüzelhet. Kománek, Seda és Solanic minden idegszálukat megfeszítve

céloznak. Sorozataik az első harckocsik mögé felzárkózott gyalogság sorait érik. Az SS-legények a földre buknak, vonaglanak, és ordítanak.

Vigyázz, itt a második hullám, nem lépcső, hanem gyalogos hullám, a harckocsik a géppuskafészkeket lövik, de a maximok nem hallgatnak el. Újabb és újabb sorozattal terítik le a támadók csatárláncait, de már jön is a támadók harmadik hulláma. Ezek valóban SS-ek, halálfejesek, nem közönséges gránátosok. Ordítoznak, néhányan tántorognak, részegek.

— Beléjük, fiúk! Csak beléjük!

Új sorozatok, újabb halottak és sebesültek. Csak halottjuk van már vagy nyolcvan. A géppuskások már nem is törődnek a közelből tüzelő harckocsikkal.

Körös-körül annyi a tűz, a lárma, a hörgés, a fegyverropogás, a csatazaj, hogy mindenki már csak a saját feladatára gondol, csak a saját elszántságát érzi:

— A harckocsikat gépfegyverrel nem tarthatom fel, de a gyalogságot nem engedem utánuk, nem enge...

Szilánkok, földomlás, valami elsötétült, valami ragad, a nyelven valami émelyítő íz, valami fáj... Az ellenséges harckocsi acéltonnáinak tömegével tapossa szét a tűzfészket. Az utolsó leheletükig harcolva estek el...

Nemsokára este hat óra. Szokolovo egyharmada lángokban áll, egyes harckocsik és páncélozott járművek már bejutottak a falu központjába és velük együtt a lángszórók is. A nácik több irányban rohamoznak.

Telefonon hívom Jarost: Nazdar, Otakar. Milyen a helyzet?

— Rossz — feleli a szokolovói védelem parancsnoka, és vázolja a harchelyzetet. Előretörnek a központ felé, a templomhoz...

— Átküldöm hozzád Vorác szakaszát és tíz harckocsit — válszolom. — De hátrálnod nem szabad!

— Értem. Küldi Vorác szakaszát, és jön tíz harckocsi. Nem hátrálok.

A tervet átgondoltam. A 179. szovjet harckocsidandár harckocsijai Vorác szakasza és Janko 3. százada Mirgorodból, valamennyi páncéltörő fegyver összpontosított tüzétől támogatva hátba támadja és megsemmisíti a Szokolovóba betört el-

lenséget... Egy óra alatt helyreállíthatjuk a védőállásokat. Csakhogy...

Csakhogy a Szokolovo segítségére siető első harckocsi a folyóba süllyedt, és ott ragadt. A katyusák ontják rakétáikat az SS-harckocsikra, lőnek rájuk az ágyúk és a tarackok is, de a legfontosabbat, a harckocsikat Janko 3. századával, nem lehet a hátukba küldeni.

Ez azonban azt is jelenti, hogy a Mzsa folyó e pillanattól kezdve harckocsiakadályt képez! Azt a feladatunkat tehát, hogy a folyón át az innenső partra egyetlen fasiszta harckocsit se engedjünk a folyó északi partjáról, a zászlóalj állásaiból is teljesíteni tudjuk. Szokolovo tehát betöltötte rendeltetését. E pillanattól kezdve mint páncélelhárító csomópontnak már nincs jelentősége.

Következésképpen az 1. századot összes eszközeivel vissza kell vonni az északi partra. Semmi értelme már a folyó déli partján Szokolovót tartani, hátunk mögött egy folyóval, amely a harckocsik számára már nem járható.

A parancs azonban, amely szerint az 1. századnak élőerőivel és harceszközeivel el kell foglalnia az előkészített védőállásokat a Mzsa folyó északi partján — nem jutott el Jaroshoz. A távbeszélő összeköttetés megszakadt, az összekötők útközben elestek vagy későn érkeztek meg. S közben a kegyetlen küzdelem folyik tovább, most már közvetlen párcélelhárítás nélkül. Hynek Vorác, aki ekkor már jelentette Jarosnak, hogy szakasza megérkezett, a parancsról magától értetődően semmit sem tudott.

Nem hátrálok meg! — mindhalálig hallani fogom Jaros távbeszélő üzenetének utolsó szavait. Ennek a nyugodt, szálas, jóvágású férfinak az arcán alig észrevehető mosoly lebeg, miközben felmegy a templomtoronyba, hogy onnan figyelje és vezesse a harcot. Mellette Hugo Redisch őrvezető, a századparancsnok figyelője. A negyven esztendős, világot látott matematikusnak és kommunistának az agya most is borotvaélesen vág. Jaros főhadnagy igazán megbízik Redischben, csak itt a szokolovói tűz- és füsttengerben értette meg őt teljesen. A tornyot találat rázza meg. Hull a vakolat, hullnak a téglák, Redisch fájdalmasan felszisszen, súlyosan sebesült lába

megmerevedik, falfehér arcán iszonyú fájdalom tükröződik. Jaros szeméhez emeli a távcsövet, figyeli és irányítja a harcot, átveszi a sebesült Redisch őrvezető jelentéseit, megfigyeléseit és gyors következtetéseit.

Ignác Spiegel őrvezető, az egykori teniente, a spanyolországi nemzetközi brigád volt hadnagya, a „de choque" szakaszparancsnoka, aki Belchite óta két súlyos seb nyomát viseli, megnyomja a maxim elsütő lapját. A hevedert Győri adogatja neki, Svarc pedig segíti. Az ellenséges gyalogság a főutcán támad a templom ellen, de a géppuska tüze vérbe és tehetetlen ordítozásba fojtja próbálkozásukat. Az újabb támadást harckocsik is támogatják. A gépek lassan jönnek, lánctalpuk csörömpöl, megállnak, céloznak, dörren az ágyújuk, majd újabb és újabb dörrenés következik, és a gyalogság megint tovább nyomul a főutcán. Most felugranak és rohannak, azt hiszik, hogy a harckocsik már elnémították a csehszlovákok géppuskáját. De még nem ismerik Spiegelt és harcosait, csak későn ismerik meg őket, amikor másodszor is hosszú géppuskasorozatok söprik tisztára az utcát. Máris újabb harkocsi közeledik, ágyúja kétszer is megszólal, előbbre tör, újra tüzel, majd lángszóróval tűzbe borítja a géppuskaállást. A maxim elhallgat, a három hős kiégett szeméből kiserkennek az utolsó vércseppek. Elestek.

Menachovsky géppuskás éppen új hevedert cipelt a fegyveréhez, és folytatta a tüzelést a sérült maximból, de ezen a napon az utolsó sorozatot adta le, mert lábait szitává lőtték. A fasiszták tucatjait küldte a pokolba, de maximját megsemmisítették a harckocsiágyú gránátszilánkjai. A fiúk szinte az utolsó percben vitték magukkal, hogy megmentsék a további harcok számára. E pillanatban azonban nagyon hiányzik a géppuska.

A veszélyeztetett szakaszra futólépésben huszonöt géppisztolyos érkezik parancsnokával, Sochor alhadnaggyal. A fiúk kis csoportokra bontakoznak, behatolnak az égő házakba, és onnan támadják hátba a fasisztákat. Josef Cerny harckocsielhárító kézigránátot hajít egy zsúfolt páncélozott szállítójárműbe. Harminc halott fasiszta. Jóval azelőtt, amikor a harckocsik a nyugati faluvégen benyomulóban voltak a községbe,

A szokolovóiak gondozzák a községük felszabadításáért vívott harcban elesett csehszlovák és szovjet katonák síremlékét

A novohoperszki tribün. Balról: Jan Šverma, Klement Gottwald Zdeněk Nejedlý, mellettem: Fierlinger nagykövet

Az 1. csehszlovák dandár díszszemléje Novohoperszkben

két rajjal védte az országutat. Már akkor egészen közel engedte az egyik harckocsit. Most gránátot dob a lánctalpak alá, jobbról-balról egy-egy gyújtópalackot... Ég! A kezelők rémülten menekülnének, de Cerny és bajtársainak géppisztolytüze végez velük.

Brodavka szakaszvezető, a taranovkai szakasz parancsnoka, katonáival porfelhőn és füstfellegen át rohan az ellenséges harckocsikhoz, és géppisztolytűzzel söpri le róluk a támadókat. Potyognak, akár az érett gyümölcs. Az egyik a haláltól hirtelen elnehezült test a lánctalpon gördül végig, mint valami szállítószalagon, hogy a következő pillanatban saját acélkoloszszusa temesse maga alá. Ropogás és milliónyi szikra.

— Vigyázz, ne szaladj Tonda tüzébe! — hangzik a kiáltás és Sochor, a fürge szakaszparancsnok, miután a maxim elhallgatott, egy-két ugrással előrefut. A géppuskából nem jönnek hosszú sorozatok, alighanem baj van vele, két-három lövés után akadály. Az utca másik végéről azonban már szökellnek az SS-katonák. Sochor egyenest közibük céloz, hogy minél kisebb legyen a géppisztoly szórása. Ordítás, egy hitlerista halálfejes a földön vonaglik, szétlőtt hasát szorongatja. Sochor pedig tüzel, egyre tüzel. Balját csípőjéhez szorítja, és amint átfut egy kis hófolton, a zubbonya ujjából hulló vércseppek világospirosra festik a fehér havat. Lövés érte. — Csak húst ért! — kiáltja meghökkent bajtársainak.

Küldönc érkezik a templomtól. Vajon kihez küldte Jaros? Futás közben hirtelen megperdül tengelye körül, puskája elrepül, a férfi elesik, sisakja messze gurul az olvadó hóban. Gyorsan a kertek felé! Arról van szó, hogy ki keríti be előbb a másikat. Hamar a kerteknek, a kerítéseken át, a még felfellobanó tüzek között. A lövések undorítóan vinnyognak, a tüzelés erősödik. Most futással, kúszással az árokba, onnét gyerünk tovább az almafákhoz — ott hallgat egy árva maxim. Rajta, a hátukba, az oldalukba! A maxim megszólal Sochor kezében, egymaga tüzel és nem is rosszul. Az ellenséges szakaszt felmorzsolta. Villámgyorsan új védőállásba mehetünk, hogy ne engedjük őket a templomhoz, a védelem idegközpontjához, agyához, az állhatatos és körültekintő parancsnokhoz, Jaroshoz.

De hol van Jaros helyettese? Lom főhadnagy az ellenséges gyalogság lavinájával dacol. Gépfegyvereink némák, kilőtték, szétmorzsolták a nehézharckocsik. A vidám Lom főhadnagy nem dalol, ahogy szokott, a mosoly eltűnt sápadt arcáról, lázas szeméből. Tud a halottakról, a sebesültekről, tud Spiegelről, Menachovskyról, Kománekről, valamennyiükről... Az idegek harca ez, kivált attól a pillanattól, amióta az ellenség Gontar felől elözönlötte a falut. Az SS-ek már nem tucatjával, hanem százszámra érkeznek, pusztulnak a Führerért és farkastörvényeiért, de újak és újak jönnek. A harckocsik keresztül-kasul szántják a falu minden zugát, a páncélozott szállítójárművek ontják a gyilkosok újabb és újabb szakaszait, és a rengeteg lángszórót. A páncéltörő puska legénységét egy harckocsi ágyúja teszi harcképtelenné. Meghaltak. Lom főhadnagy szökkellve fut az elhagyott, hosszú csövű puskához, megállapítja, hogy használható, mellé fekszik és megfontoltan lő a legközelebbi harckocsira. Remeg a keze, nem talált. Nyugalom! Most talált, ezt az elsőt kilőtte, újból céloz, és már a másodikat is elintézte. Ám máris két újabb acélszörny bukkan fel előtte. Nem is tüzelnek, vastömegük szörnyű lavinája eltaposса Jaroslav Lom főhadnagyot, a géppuskás század vitéz parancsnokát.

Sochor géppisztolyosai a főutcán újabb gyalogos hullámot vetnek vissza, még mindig tartják a templomhoz vivő utat. A toronyban most is ott áll rendületlenül Otakar Jaros. A távcsőre már nincs szüksége. A körkörös védelem külső vonalát már több helyen áttörték, a harc a falu belsejébe tevődik át. Redisch épp most kapott jelentést a páncéltörő ágyúk megsemmisüléséről. Frank alhadnagy, amikor látta, hogy az ellenséges harckocsik őt és negyvenötös lövegeit megkerülik, gyorsan tüzelőállást változtatott, hogy az ellenséget közvetlen irányzással pusztíthassa. Cél, tűz, cél, tűz... Frank mondani akar valamit, tovább akar vezényelni, amikor fülsiketítő robbanás hangzik, szilánkok szállnak, és Frank testének darabjai. Szörnyű látni, rettenetes elgondolni, hogy még csak el sem temethetjük. Mindannyian elestek, lövegeik szétzúzva, szerteszéjjel hevernek.

A páncéltörő puskákból is alig maradt valami. Veszteségeink

súlyosak. Az ellenség betör a védelem központjába. Szerencsére itt van még a zászlóaljparancsnok tartalékából Vorác őrmester eddig érintetlen szakaszával. Szétbontakoztatja szakaszát, ő a harcrend közepén halad, és ellenlökéssel megállítja az ellenség második lépcsőjének a főutcán át a templom felé tartó rohamát. És tör előre, még szakaszának hurrázását is hallani. A tüzelés mindkét oldalon erősödik, de tüzérséggel és aknavetőkkel csak közvetlen közelből segíthetnénk. Ugyanis minden leírhatatlan kavarodásban van, lángban, füstben, és néha csak az utolsó pillanatban lehet felismerni, hol vannak a mieink és hol az ellenség; a csoportok bekerítik egymást, eltűnnek a vas és a tűz rengetegében, váratlanul egy összeomló ház romjai közül bukkannak elő, vagy a fákról ugrálnak le. A harckocsik pedig, amelyek leginkább segíthetnének, nem tudnak átjönni a folyó másik partjáról.

Vorác szakasza már a harmadik tucat ellenséggel végzett, de neki is vannak veszteségei, nem nyomulhat tovább előre, ott helyben csatázik. Most veri vissza a második rohamot, még ellenáll, de már itt vannak a páncélozott szállítójárművek, ontják magukból a géppisztolyosokat és a lángszórókat, sokszoros túlerőben vannak, és előnyomulásukat harckocsik fedezik. Vorác szakasza nem hátrál, most már csak egyetlen feladatot akar teljesíteni; magára vonni az ellenség főerejének figyelmét, így fedezni a sebesültek elszállítását. Ez sikerült is neki. De egy újabb, alaposan megerősített támadó hullám áttörte a hős szakasz gyér sorait, és amikor már a templom felé nyomulnak, Vorác már nem látja. Hynek Vorác elesett éppúgy, mint nem messze tőle Stanislav Stejskal őrmester, aki szakaszával egy egész gyalogos századot semmisített meg. Szakaszából csak hat ember élte túl az egyenlőtlen küzdelmet.

Az ellenséges túlerő rohama a védelem központjához közeledik. Brodavka szakaszvezető, megritkult szakaszával még egyszer ellenlökésbe megy át. Sok-sok ellenséges katonát semmisít meg, de már ő is védelembe szorul, akárcsak Vorác, míg a szilánkok és lángszórók ki nem oltják életét, éppúgy védekezik, akárcsak amaz. Ki védi még a főutcát? Otto Vitek őrmester, aki szakaszával a támadók egész sorát veri szét, és

amikor már elfogyott a lőszere, puskatussal veri agyon a fasisztákat véres, ember ember elleni közelharcban.

Dr. Siroky alhadnagy az 1. század orvosa, Rita Nováková, Lída, Bicistová, Jarmila Kaplánová és a kis Tobisová ki sem látszanak a munkából, hogy mentsék, ami még menthető, hogy elszállítsák a bekötözött sebesülteket. Első ízben történik meg, hogy harcosaink vérüket hullatják a harcmezőn és bizony a mai napon nem kevés vér patakzott már.

A segélyhely a templomban van. Az egészségügyiek még látták Jaros főhadnagyot, amit lement a körkörös védőállásba. Vörös, tompán fénylő seb volt a homlokán, nyilván valami törmelék ütötte.

A templom kapuja előtt német harckocsi tűnt fel. Az egészségesek és a sebesültek, valamennyien arrafelé néztek: Mi lesz most? Miroslav Machac hiába kiabál az elhagyott távbeszélőbe: Halló, halló, halló! A földhöz vágja a kagylót. Mi mást tehetne az ilyen távbeszélővel, amelynek már nincsen másik vége?

A tizenhét éves Kippl, szuronyos puskával a vállán, árnyékként követi a századorvost. Kicsi még, fiatal, élni szeretne, minden szinte csak álom számára, annyira valószínűtlen... A megsüketült telefon, a sebesültek, a puskák és a szuronyok, ott a kapu mögött a német harckocsi éktelen zaja, a lövések szüntelen kattogása, az acélszilánk csörömpölése és az emberi rikoltások vad egyvelege. Hallani a tüzelést is. Süvítése, pattogása behallatszik a falusi szentély csendjébe is.

Találat. Por, omló vakolat és az égett lőpor átható szaga. Az oltárba csapott, Krisztus a földön hever. Az ablakfülkében térdre esik az egyik lány és keresztet vet.

A híradók megtesznek minden tőlük telhetőt. Cupal őrvezető ki tudja hányadszor fut át a halált hozó tüzérségi tűzön és a lángszórók poklán, hogy helyreállítsa a megrongált távbeszélő vonalat. De azt a hibát, amely megszakította az összeköttetést Jaros állása és a zászlóaljparancsnok között, már nem tudja megjavítani.

17,30. A német harckocsik elérik a templomot, egyikük megkerüli a házcsoportot, hogy jobban célozhasson. Redisch látja, és jelenti. Egyik lövés követi a másikat, a toronyban a figyelőhely már nem tartható tovább. Jaros is sebesült, és az óriási

robaj közepette, amelyet a templom tornyának hulló faldarabjai okoznak, Redisch kíséretében lejön figyelőhelyéről. Redisch sántikál, pontosabban szólva, alig vonszolja magát.

Jaros látja, hogy az idő betelt.

— Nem hátrálok meg! — mondja.

Elfoglalja helyét az előkészített körkörös védőállásban, páncéltörő puskát ragad, céloz, lő, most már mint sorkatona, de mint parancsnok is, aki magával ragadó példamutatással vezet.

Még egyszer körülnéz, tekintete végigfut emberein. Látja Dimitrij Poradát, Ludimír Písarsky géppisztolyos szakaszából és látja a többieket.

— A kézigránátokkal megfontoltan és okosan, fiúk. Ne pazaroljátok! Engedjük őket jó közelre, és csak biztosra dobjatok! Világos?

Ágyúlövés, géppuskasorozat egy harckocsiból, hatalmas robbanás — porfelleg, füst és aláhulló téglaszilánkok függönye takarja el néhány pillanatig a csatateret. S amint a porfelhő eloszlik, a piros vér utolsó sugara tör elő Redisch őrvezető szájából. Jaros arcát is saját vére festi. De lő a harckocsikra és a gyalogságra, védi magát, nem tágít. Ujjai a billentyűhöz ragadnak a vértől, amely már újabb sebből patakzik. Tüdőlövés. Roskadozik, orrán-száján ömlik a vér, de akaratának utolsó fellobbanásával még egyszer céloz a legközelebbi harckocsira, és tüzel. Tüzel itt még valaki? Jaros fegyvere eltalálja a harckocsit és az SS-gyalogosokat, még egy lövés, újabb találat. Fasiszta hullák jelzik a szokolovói védelem parancsnokához vezető utat. No, még egy kézigránátot, egy páncéltörő gránátot. A sebeket, amelyeken át elszáll az élet ebből a bátor cseh katonából, soha, senki nem számlálja meg. Nemsokára esti hét óra. Egy hosszú géppuskasorozat éri Szokolovó parancsnokát, és teste egy harckocsi lánctalpa alatt tűnik el... Elesett — de nem hátrált meg.

A falu túlsó végén helyenként még fel-fellobban a harc. A katonák, akiknek a hírvivők meghozták a visszavonulási parancsot, harcolva húzódnak vissza, hogy védőállást foglaljanak a Mzsa folyó északi partján. Josef Svéd komszomolista, a párcéltörő puska kezelője, azok között van, akik csak késő éjszaka törnek ki a körülzárásból. Simon Driez új tüzelőállásba

megy golyószórójával, ügyesen manőverezve hátrál a folyó felé, közben húsz ellenséges géppisztolyost tesz ártalmatlanná, és utat nyit elvtársainak Szokolovóból. Jómaga sebesülten vonszolódik utánuk, de golyószóróját nem hagyja el. Viszik a sebesülteket, visszamennek a hiányzó bajtársakért, és átsegítik őket a folyón.

Jurij Poroda miután eldobta utolsó kézigránátját, a legutolsók között vonul vissza a templom körüli védőállásból. Megkerül egy ellenséges harckocsit, géppisztolyának pontos sorozatával elhallgattatja a folyóra tüzelő géppuskát, majd elindul Artyuhovka felé. Előtte halad az 1. század egyik sebesült harcosa. A harckocsiágyú gránátja a jégen robban. A fiú eltűnik. A helyén nagy nyílás tátong a jégen, szélén egy laszakított emberi kéz. Artyuhovkában megszámlálják, hányan maradtak. A rajból ketten elestek, négyen megsebesültek, közöttük a parancsnok, Ludimír Pisarsky szakaszvezető is. Katyerenyuk szintén a halottak között maradt, legalábbis halottnak látszott, ahogyan a nagy vértócsában feküdt. Burda még a személyazonossági lapot is leszedte róla, és átadta a zászlóalj főorvosának. Az egész csatárlánc átlépett a halottnak vélt Katyerenyukon, mások azonban észrevették, hogy még mozog, és éjszaka beszállították Artyuhovkába. Súlyos szájsebet kapott.

Időközben az egészségügyiek már kijutottak a templomból, kihasználva azt a pillanatot, amikor a német harckocsik Szokolovó túlsó felébe igyekeztek. A kis csoport a Mzsa jobb partjának közelében egy jókora szénaboglya mögött a földön fekve fedezi magát, géppisztolyuk tüzelésre kész.

— Jézusmária! Hol van a kötözőanyag? — kiált fel Rita Nováková. Mindkét kezével a fejéhez kap, de máris talpra szökken és fut visszafelé, mint akkor Buzulukban, amikor az evakuált anya gyermekének hozta a szulfidint. Hiába kiáltoznak utána, már messze jár, a templom irányában. De már jön is, nem sebesült meg a hátán zsákban cipeli a gézt. Útjában kerülgeti a halottakat, Ignác Spiegelt, Győrit... csak egy-egy pillantást vet viaszos arcukra.

Átkeltek a folyón, és a bal parton, a szovhoz alatt, a két szovjet páncéltörő ágyú tüzelőállásától nem messze, felállítot-

ták a század kötöző helyét. A közelben ínycsiklandó levesillat terjeng. Uzbek, a szovjet tüzérek szakácsa hozza a meleg levest.

— Dajtye nyimnozska szupu — szól neki Siroky alhadnagy.

— Nyelza — védekezik a szakács — eta dlja mojih.

No, de megjárja. A tüzérek viharosan rátámadnak.

— Hogyan? Hát ők nem a tieid? Veled verekednek vagy ellened?

— Nu, ládno — vörösödik el Uzbek a haja tövéig. Tudja jól, hogy túllőtt a célon, hiszen nem is úgy gondolta. Csak a kiszámolt porciókat nézte, meg az étkezési létszámot. Érti a dolgot, és barátságosan mosolyog.

— Nu, da, hát adjátok ide a csajkáitokat.

Csakhogy nincs csajkája senkinek.

— Vagy úgy, akkor hát nesztek, egyetek belőle sorjában, az ördögbe is! — és már újra komiszkodik, amikor a merőkanálból eteti őket. Nagyon ízlett. Utolsónak a kis Rita evett. A túlsó partról visszatért Malvína Frantová őrvezető is. Bekötözte és elszállította az összes sebesültet. Vacog a foga, köpeny nélkül van. Köpenyét egy haldoklóra terítette, aki szétzúzott mellkassal feküdt csendesen nyöszörögve, nem lehetett már segíteni rajta. Legalább betakarta a köpennyel, hogy a melegben kegyesebben jöjjön a halál.

A lövöldözés csak hajnali négy óra tájban csendesedik el, lassan-lassan kialszanak katonáink első nagy csatájának tüzei itt a szovjet—német arcvonalon. A német fényszórók végigpásztázzák a folyó töredező jegét abban az irányban, ahonnan tisztán érthetően, cseh nyelven, szívettépő segélykiáltás hallatszik: — Pomóóóc! A jég beszakadt, és a zavaros örvény elnyelte a sebesültet.

Ezalatt az SS-ek összeszedik a csehszlovák katonákat, akik az utolsó pillanatban sebesültek meg, és így fasiszták kezébe esnek. Amikor március 9-én kivirradt, Szokolovo északi végén láttuk viszont bajtársainkat felakasztva és karóhoz kötözve, a halál előtti kínzástól eltorzult arccal, kiszúrt szemekkel, orr és fülek nélkül... El akartak rettenteni bennünket, de csak izzó gyűlöletünket növelték ezerszeresére. Ennek az esztelenül gyilkoló hóhér gépezetnek nem szabad léteznie, nem maradhat

a földön, meg kell semmisíteni, gyökerestől ki kell irtani. Átkozott fasizmus!

Nem várhattuk már vissza Frantisek Ruzícka őrmestert, akinek nem régen Golikov vezérezredes szorította meg kezét az osztrogozsszki állomáson, szakasza sikerült gyakorló támadása után. Nem érkezett meg Luska őrmester sem, páncéltörő puskája mellett esett el, s hiába vártuk Valentyt, Kubest, Prudeket, Weissmannt, Dzumaratát, Josef Koríneket, és a többieket. 19.00 órától kezdve, amikor megkaptuk a parancsot, hogy vonuljunk vissza a folyó mögé, egészen másnap reggelig a veszteségeinket számoltuk. A kormos lámpa homályos fényénél, az elszállításra váró sebesültek között, óvatosan lépdelt dr. Engel alhadnagy. Az első szállítmányt Boris Hübner alhadnagy kísérte Harkovba.

A hitleristák a szokolovói harctéren tizenkilenc harckocsit, hat géppisztolyosokkal zsúfolt páncélozott szállító járművet és több mint háromszáz halottat veszítettek. Nem jutottak át a folyón, és a próbálkozásért drága árat fizettek. A mi veszteségünk sem volt kicsi, még akkor sem, ha jóval alatta maradt az ellenséget ért veszteségeknek. 86 halottunk és 56 sebesültünk volt. Amikor megérkezett hozzánk Vaszilevszkij marsallnak, és a voronyezsi front haditanácsának üdvözlete, a katonák azzal a szent elhatározással fogadták, hogy folytatják és győztesen befejezik azt a harcot, amelyet az elesettek már befejezni nem tudnak.

6. AZ ELLENCSAPÁS

1943. március kilencedike. Fagyni kezd, ez pedig veszélyes. Ezen a harci napon kora hajnaltól egyre erősödik és egy pillanatra sem szünetel az aknavető tűz. 12 óra után, ahogy itt mondják, „krúglije szutki" óta, attól a pillanattól, hogy itt tegnap megindult a harc, tőlünk keletre a 6. szovjet hadsereg 25. gárdahadosztálya ellencsapást indít, hogy elfoglalja a Szokolovótól délnyugatra fekvő magaslatokat, és megvesse a lábát a nyugat felé történő további előretöréshez. Mi azt a feladatot kaptuk, hogy a Szokolovo keleti részén levő német állások

elleni színlelt támadással segítsük ezt a hadműveletet, vonjuk magunkra az ellenséges erők egy részét, okozzunk nekik veszteséget, és könnyítsük meg a 6. hadsereg jobb szárnyának előnyomulását. Az ellencsapás szempontjából másodlagos, de a zászlóaljunk szempontjából nagy jelentőségű cél az volt, hogy megelőzzük a nácik támadását a védelem gyengébb pontja, az 1. csehszlovák zászlóalj és a tőlünk balra levő 25. gárdahadosztály csatlakozása ellen. Mindkét cél komoly feladatot rótt ránk.

Ismét harckészen állunk, különösen attól a pillanattól, amikor szomszédunk közli, hogy a szovjet egységek előnyomultak Szokolovo délnyugati pereméig, és kérik, támogassuk őket kitörésünkkel a Mzsa folyó bal partjáról. Megerősítésül főleg sorozatvetőket és páncéltörő lövegeket kaptunk. Kudlic főhadnagynak és a 2. századnak jutott az a megtisztelő feladat, hogy az éj folyamán északkelet felől rácsapjon Szokolovóra. A század már harckészültségben van.

A parancskiadásnál Kudliccsal együtt a harcálláspontomon van Frantisek Král alhadnagy, a 2. századnak alárendelt páncéltörő puskás szakasz parancsnoka és Kudlic elválaszthatatlan harcostársa, dr. Bedrich Steiner őrvezető is. Tegnap az artyuhovkai háztetőkről figyelték az égő Szokolovót, a harckocsik egyenlőtlen harcát a gyalogsággal és kísérő fegyvereivel. Elborzadva látták az első sebesülteket, akik a csalóka vékony jégen át Artyuhovka felé vonszolták magukat, vagy akiket oda szállítottak. Mélyen az emlékezetükbe vésődött a megcsonkított Katyerenyuk vérlázító látványa.

És természetesen itt van nálam Vladimir Janko főhadnagy is, aki az ellenség megtévesztésére a 3. századdal színlelt támadást indít Mirgorodnál, és színlelt tüzet nyit Szokolovo másik széle ellen. A 179. harckocsidandár harckocsijai készen állnak, hogy helyből vezetett tűzzel támogassák harcostársainkat.

A 2. századnál élénk sürgés-forgás van. A megerősítő páncéltörőknél vita folyik. Frantisek Král alhadnagy a megszokott parancsadási módnál jóval nyomatékosabb hangon szól dr. Bedrich Steiner őrvezetőhöz.

— Béda, te itt maradsz, semmi értelme annak, hogy egyszerre ketten essünk el. Amolyan törzsfőnök féle leszel itt,

amíg vissza nem jövök. Vagyis mindent rendbeszedsz, vigyázol a dolgokra és arra, hogy időben utánunk nyomuljatok. No, és ha úgy adódna, hogy nem találkoznánk, akkor a viszontlátásra hatkor, a háború után, a Kehely vendéglőben...

— Alhadnagy úr, ezzel én nem értek egyet, és azt javaslom, hogy a törzs főnökeként maradjon itt Ráz tizedes, aki egyébként is jobban bírja rendfokozattal — tiltakozik Steiner. A szakaszparancsnok azonban hajthatatlan.

Így közeledett a döntő pillanat — 19,15 óra, amikor a 2. század elhagyja Artyuhovkát, és szétbontakozik a Mzsa északi partjának enyhe lejtőjén.

Szakasz szakasz után, raj raj után, csendben, zajtalanul mozog előre, sehol egy koppanás, egy köhintés, csak a lépések halk csosszanása hallik az enyhén fagyott havon. Irány: féljobbra, majd jobbra, tartani a távközöket, csendesen... hangtalanul... Már itt is van a folyó felé ereszkedő jól ismert lanka. Milyen jó, hogy odafönn felhők vonulnak, és homályba burkolják az innenső partot. Lám, a hold most előbújik és bosszantó fénnyel ragyog, no de újra eltűnik egy felhő mögött — így minden rendben van.

Az embereken mintha villamosáram járna át meg át, izgatottak, és egy kissé félnek is, hiszen ki ne féltené az életét? Vagy talán azt hiszik, hogy az öngyilkosokon és a kétségbeesetteken kívül van más is, akinek nem számít az élet? Az öreg Szuvorov, a nagy hadvezér sok bölcs dolgot mondott. Ő mondta azt is, hogy „a bátorság nem más, mint a félelmet legyőző akarat." Ez így is van. Féltem az életemet, de ezt a félelmet elfojtom, nem gondolok rá, csak a társaimra gondolok, feladatomra, arra, hogy miként közelítsem meg az ellenséget, hogy váratlanul csaphassak le rá, verekedhessek, hurrázhassak a fiúkkal, nekirontsak az ellenséges erődöknek, szétverjem soraikat, irtsam őket, mint a gyomot... Erre gondolok én, a második század katonája. Már megint előbukkant a hold, most kitartóbban, élesebben világít, mint eddig bármikor, úgy tűnik, így még sohasem látták ragyogni.

Ketten-hárman megcsúsznak, elesnek, amott térdig loccsan fel egy-egy tócsa. A folyó törékeny jegén lépdelnek. Oly sima a hótakaró, mint a fehéren terített asztal, mert itt a hó-

fújta oldalon mindenütt megmaradt a hólepel, még ott is, ahol alatta tünedezik a jég. Szakaszonként, majd rajonként haladnak, rajláncba bontakoznak szét. Az egészségügyi lányok már nem húzzák be a nyakukat oly fázósan. Grétka Smoldasová, Mánicka Pislová, a kis Markéta Olsanová, akinek a hideg pirosra csípte az orrocskáját, tábori egyenruhában és Ackermannová a felcsernő az első vonalak után lépdel. Nem magukkal törődnek, a fiúkért aggódnak, akik közeledtek a jeges lapályon a Szokolovo délkeleti szegélyén húzódó friss német állásokhoz. A folyón ez már nem megy olyan zajtalanul, mint fent a domboldalban. Különben is a látóhatáron már sötétlenek a kis falusi házacskák, annak a falunak a szélső házsora, amelyiknek neve e napokban bekerül a csehszlovák szabadságharc történetébe.

Bedřich Steiner Alexander Beerrel megy együtt. Mint látjuk, nem engedelmeskedett szakaszparancsnokának. Beer ismeri Steiner Maruszjáját, csomagot és levelet hozott neki Karagandából. A csomag, a levél és Karaganda révén barátkoztak össze

— Ha netán nem élném túl, add át üdvözletemet Maruszjának Otthon is mondd meg, ha találkozol valakivel.

Ilyesmit mond Beer is, ahogyan az már ilyenkor szokás. Közben nagyon vigyáztak, hogy a szakaszparancsnok észre ne vegye „törzsfőnökét". Amíg voltak házak az út mentén, volt hová rejtőzni, de a házak már elmaradoztak, itt a nyílt folyó és a repedező jég.

— Mit csinálsz itt, te csibész? — csattan fel váratlanul Král hangja.

— Alhadnagy úr, a törzs tökéletesen megbízható kezekben van.

Még néhány szó és Král végül is tudomásul veszi, hogy Béda nem hagyja őt magára. Vitatkozásra most különben sincs idő.

Ott szemben máris észrevettek valamit.

Világító rakéta röppen fel. Aztán a második, az ötödik, a rakéták egész légiója, fényük elnyeli a gyengén szűrődő holdvilágot. Mintha nappal volna.

— Ne álljatok meg, nem szabad megállni, időt kell nyerni. Előre, bajtársak, előre! Már közel vagyunk, előre!

Král alhadnagy felegyenesedve, alig meghajolva megy az előretörés irányában. Erős, sűrű tüzet kapnak.

— Feküdj, Franta!

— Ments isten, egy cseh király* nem fekszik a földre — utasítja vissza Král tréfásan Steiner figyelmeztetését.

Még egy világítórakéta-sorozat villan. A falu szélső házai kísértetiesen sötétlenek. Géppuskák kereszttüze, nyomjelző lövedékek. A fasiszta védelem előtere nappali fényben úszik. Újabb géppuskák kapcsolódnak a tüzelésbe és a nyolcvankettes aknák ezernyi szilánkja repdes.

A földre vetik magukat, de nem sokat ér, mert nem áshatják be magukat, sehol sincs terephullám, amely mögött meghúzódhatnának, csak jég és jég körös-körül. És most ráadásul az egész támadási sávot fényszórók sugárkévéi világítják meg az ellenséges peremvonalból, amely mögött — a felderítők jelentése szerint— egy egész gyalogos zászlóalj véd, tüzérséggel, aknavetőkkel, harckocsikkal megerősítve. A beásott hitlerista harckocsik páncélfalként állnak előttünk!

A folyó feletti erős, alacsony tüzelés a földhöz szegezi katonáinkat. A jól megerősített és védett állás elleni támadásnál ezt nevezik a kritikus pillanatnak.

— Hej, fiúk, nem is olyan rettenetes ez, hiszen semmi az egész! Idenézzetek!

— Ki az? Mi történik itt? — Hihetetlen, de Richard Tesarik őrmester, a századparancsnok helyettese, szálfa termetének egész magasságával a földön lapulók elé lép, és nyugodtan tüzel. Jómaga először van az arcvonalon, első ízben vesz részt ütközetben, és a pillanathoz méltó példát mutat.

Az első szakasz felugrik. Mindannyian talpra szökkennek. És megint előre, gyorsabban, hiszen tűzben nem lehet megállni, futás! A jól elhelyezett géppuska azonban lezárja az utat, és most már valóban nem megy tovább. A tűzfészekhez legközelebb, a vizes jégen, a páncéltörő puskákkal megerősített szakasz fekszik; a falu csak egy kőhajításnyira van tőlük, csak néhány szökellés. hurrá — és már ott is lennének. Záporoznak a lövedékek, a hatalmas dörrenések egész sorozata következik.

* A szójáték az alhadnagy nevéből adódik. Král = kiraly. (Szerk).

Még csak ez hiányzott! Tüzet nyitottak a harckocsik. Ez valóban ijesztő. Se előre, se hátra! Gránátok, aknák és lövedékek zápora hasogatja a gyenge jeget. Választhatunk: vagy lepuffantanak bennünket, mint egy jól megvilágított céltáblát, vagy belefulladunk a folyóba. És mi lesz akkor a feladattal? Mi lesz a támadással?

— Hová szaladsz? Ne őrülj meg!

Nem, a páncéltörő puskás szakasz katonája Joska Svéd egyáltalán nem bolondult meg, előre szökell, két kézzel markolja hosszú csövű puskáját. A földre veti magát, tüzel, találat, valami nagyot pendült, újra lő, újra célba talál. Közvetlen közelről lövi a páncélost. A harckocsi tornya szemmel láthatóan megbillen, az SS-ek már nem manőverezhetnek az ágyúval és a géppuskával. Joska Svéd ártalmatlanná tette a vasszörnyeteget, áttörte a páncélfalat.

— Raj, szakasz, előre! Hurrá!

Az egész csak pillanatokig tartott. Mire odaértek Joska Svédhez, a kommunista harcos szíve már utolsókat dobbant. A vér még nem ütött át egyenruháján, a hó és a vizes jég még tiszta volt körülötte. Joska Svéd, a csehszlovák Matroszov, tudatosan áldozta fel életét, hogy megmentse elvtársait, és megnyissa előttük az utat a gyilkosok felé, akik e pillanatban Svéd társainak irgalmatlan tűzzáporában pusztulnak. Elesik Martin Wimmer, ez a víg kedélyű fiú is.

A jégen halottak és sebesültek fekszenek. A lányok hozzájuk futnak, viszik a táskát, a kötszereket, nevükön szólítgatják a halottakat, sírnak fölöttük. De máris kötözik a sebesülteket, vállukra dobják fegyverüket, és viszik magukkal a vérző, tehetetlen férfiakat a partmélyedésbe, hogy legalább úgyahogy elrejtsék őket, és már fordulnak is vissza a továbbiakért. Az egész század még nem ért be a faluba, a fasiszták pedig mindennel és mindenünnen tüzelnek, hogy elreteszeljék a szakasz betörését védelmükbe.

Páncéltörő puskája mellett roskad össze sebesülten a jólelkű óriás, Karel Wolf, a Nezinből származó oroszországi cseh. Tüstént a helyére áll Bedrich Steiner. Tüzel. Mellette a töltőkezelője, akit azonban mihamar a szomszédos, elárvult, páncéltörő puskához küld.

A tizennyolc esztendős kárpát-ukrajnai fiú, aki most egy személyben Steiner töltőkezelője és segítője, kitesz magáért. A fiúk ártalmatlanná tettek két ellenséges tűzfészket, és igyekeznek kilőni két beásott harckocsit. Oly közel voltak hozzájuk, hogy azok képtelenek voltak a mieinket lőni, a fiúk így kitűnően használhatták a páncéltörő és gyújtó lövedékeket. Csakhogy az aknavető- és géppuskatűz elől nincsenek védve. Kiáltás hallatszik. A fiatal töltőkezelőnek szétroncsolták a jobb vállát, erősen vérzik, gyorsan bekötözik.

— Fuss, kússz el innen, de azonnal!

Aki előbb a gazdátlanná vált, szomszédos páncéltörő puska mellé feküdt, Jecmínek szakaszvezető volt. Kilövi a harminc lépésre levő harckocsit. De most már nem tüzel, sebesülten nyúlik el.

Az ellenséges aknavető „villába" fogja a mieinket. A tapasztalatlan Bedrich Steiner előre fut, egyenesen az aknavető tüzébe. Mintha nehéz bottal csaptak volna a bal kezére. Az első pillanatban nem is fáj, csak valami ütést érez, de amikor tüzelni akar, a keze nem engedelmeskedik. Tehetetlen.

A harcrend közepén Kurt Wolf szakaszvezetőnek, a medikusnak és Kurtíknak, a vidám „kínainak" raja lendül támadásba. Nem szökell, nyugodtan, feltartóztathatatlanul tör előre, vele a raj, és a rajjal együtt az egész szakasz. Megsebesül, megroggyan, de csak egy pillanatra, máris kiegyenesedik, nem is látni. hol érte találat. Alighanem a karján, a bal karján, úgy látszik, mert egy szempillantásra odanyúl a bal hóna alá, és arca akaratlanul is megvonaglik a földalomtól, de megy, megy előre, jobb karjával markolva puskáját, még mosolyog is. Vigyázz! Kurt leroskad, kezével int, előre mutat, Szokolovo felé. Ő maga már nem mehet. A többiek ott vannak mellette, borzalmas látvány az aknavető-telitalálat, a melle meztelenül fújtat, belei összekeveredve köpenye foszlányaival, letépett keze egyre növekvő vértócsában. Egy pillanatig még nézi a katonákat, búcsút int jobb kezével, a falu felé mutat és hörgő, halkuló hangon buzdítja őket:

— Csak tovább, tovább, előre, elő...

A szeme megüvegesedik. Vége Wolf szakaszvezetőnek, a főiskolásnak, a kommunistának, a hős harcosnak. Ketten-hárman

még elesnek a tűzzáporban, de a raj már rohamoz, és az egész szakasz betör a nácik védelmébe, üti-veri, pusztítja őket... Kudlic főhadnagy, a századparancsnok is jó mélyen bent jár az ellenséges állások mögött. A katonák látják őt; látják Richard Tesarikot is, amint villámgyorsan behatol az első házba, Nagan-pisztolya markolatának egyetlen csapásával végez egy fegyveres SS-legénnyel.

Az első vonalban rendületlenül rohamoz mesterlövészünk, Marie Ljalková, egyike a legbátrabbaknak. Rövid időre megmegáll, megfontoltan, de villámgyorsan céloz, és rendre teríti le az SS-katonákat, sorba véve őket tévedhetetlen puskájával. Forró és bátor szíve biztosan vezeti a fiatal leány kezét; megbosszulja az elesetteket, a sebesülteket, magával ragadja az egész szakaszt, s így megy előre kérlelhetetlenül Marie Ljalková.

Ezalatt a balszárnyon Bernard Brazina őrmester terít a puha hóba egy egész náci géppisztolyos rajt. Halált okádó fegyverének tüze utat nyít a szomszédos, 25. gárdahadosztállyal való nélkülözhetetlen összeköttetés megteremtéséhez. A harc középpontjának tőszomszédságában lángba borul egy ellenséges harckocsi Josef Zízala páncéltörő félszakaszának tüzétől. Az erős választűz nem zavarja meg páncéltörőinket; újabb harckocsit vesznek célba. Tűz! Kilőve! És már törnek előre ők is. Anna Králová tizedes örül, hogy Zízala szakaszvezető és emberei elhalgattatták azt a két harckocsit. Králová mindjárt az első vonal mögött halad, gyorsan kötözi és szállítja a sebesülteket, pontosabban mondva a golyózáporban egymás után cipeli biztonságos helyre őket, szám szerint vagy hetet. Václav Spejchal és Josef Pensky biztos kézzel működteti géppuskáját, akárcsak tegnap, amikor a német aknavetők tüzében felderítőink előnyomulását és visszatérését fedezték.

Kudlic főhadnagy megsebesült, a lábát lövés érte, de folytatja a harcot, vezeti századát, ámbár egyre nehezebben vonszolja sérült lábát. A vére fogytán, és egyre erőtlenedik. A század már a tizenegyedik megerődített épületet foglalja el a faluban. Még elevenen él az emlékezetükben a reggeli látvány: a falu északi végén felakasztott, halálra kínzott, keresztre feszített katonák képe. Nem csoda hát, hogy csak ha-

lott nácik maradnak ebben a harcban, csak halottak... A század már az ellenséges védőkörlet belsejét töri át, már a mélységben támad. A hitleristák erősítést vonnak össze, géppisztolyosokat, tüzérséget, aknavetőket, géppuskákat, és elsősorban harckocsikat. Tizenhárom harckocsi érkezett a Szokolovo délkeleti szélén szétvert ellenség segítségére.

Amikor az eredményes rajtaütés, a négyórás ádáz harc után a 2. század visszatért a folyó melletti megindulási állásba, kiválóan végrehajtott harcfeladat volt már mögötte. Elfoglalt tizenhat erőddé alakított házat, megsemmisített három harckocsit meg négy géppuskafészket, és útját halott SS-ek tucatjai jelezték.

A zászlóalj főorvosa, dr. Engel, ismét nyakig van a munkában a harminckét sebesülttel, akiket egészségügyi nővérkéink mentettek meg. Kettőt reggel felé a nemzetközi brigád harcosa, Frantisek Král alhadnagy hozott magával. Az erős tűzben kiment értük a jégre. Bátor tette közben maga is megsebesult.

A következő napon meghalt Kudlic főhadnagy, a 2. század parancsnoka. A sebesültszállító gépkocsit, amelyen a többiekkel együtt Harkovba szállították, fasiszta repülők támadták meg. Gyorsan zajlott le az egész, a fedélzeti géppuskákkal lőtték a fegyvertelen sebesülteket.

A sebesülteknek abban a csoportjában, amellyel Frantisek Král alhadnagyot is szállították, volt Rostislav Prudek, a huszonhét éves tizedes is. Március 8-án segített építeni a szokolovói templom körüli védelmet. Amikor az ellenség a harckocsikkal és harckocsideszantokkal támadást indított, Prudek rajával Szokolovo délnyugati szegélyén állt a temető melletti útelágazásnál. A sírok védelmet nyújtottak neki. Segített a harckocsiroham feltartóztatásában, de az egyik lángszórós fasiszta harckocsinak mégis sikerült áttörnie északra és behatolni a szokolovói védelem mélységébe. Késő délután, amikor Frantisek Nemec már sebesült volt, és Jaros is életét vesztette, rajának maradványával Prudek visszavonult a Mzsa bal partjára, hogy jelentse Zhor főhadnagynak Artyuhovkában a parancsnok és négy harcos érkezését. Segített a sebesültek hátraszállításában, majd jelentkezett Kudlic főhadnagynál, a 2.

század parancsnokánál. Néhány szovjet önkéntessel rajt alakított. A géppuskájukat magukkal hozták, kiteltek egy „telivér" rajt, és a következő éjszaka részt vettek az ellenlökésben.

A Szokolovo szélétől negyvenöt méterre beásott német harckocsik fala előtt lefeküdt a géppuskák tüzében, de csakhamar előrenyomult rajával, és a többiekkel együtt a rohamtávolságig tört előre. Géppuskalövedéket kapott a bal lábszárába. Átadta a parancsnokságot helyettesének, Jirí Král őrvezetőnek, elővette a sebkötöző csomagot és bekötözte magát, majd — a súlyosan sérült Simoncinecet támogatva — áthúzódott a bal partra. Simoncinec később elvesztette a lábát, amputálni kellett a térde alatt. A nagy vérveszteségtől és az emberfeletti erőfeszítéstől elgyengülve feküdtek mindketten az erdőben Artyuhovka és a szovhoz között. Ott bukkant rájuk egyik felderítő járőrünk, és a kötözőhelyre, dr. Engel alhadnagyhoz vitte őket. Ez 1943. március 10-én este történt.

A következő napon Harkovba indultak. Král alhadnagyon kívül velük volt Josef Repík, a volhíniai cseh is. Csupán Babájig jutottak el, onnan csak szánon mehettek tovább. Az úton találkoztak a harkovi katonai kórházat kiürítő szállítóoszloppal, és ekkor érte őket 45 ellenséges bombázó támadása, amelynél Prudek másodszor is megsebesült, ezúttal a lapockáján. Egy szovjet orvos kötözte be. Hárman voltak, akiknek azokban a zűrzavaros evakuációs napokban is sikerült együtt maradniuk: Král, Repík és Prudek. A szovjet elvtársaktól kaptak menetlevelet a következő utasítással: irány Loszevo, sanbat 62. rangú. Csakhogy az Észak-Donyechez irányított kiürítés elzárta útjukat, még mielőtt Loszevo közelébe értek volna. Így hát a harkovi traktorgyáron át Raganyra mentek, ahol a zmijevi és csugujevi út kereszteződik. Már csak ketten voltak, Prudek és Repík, amikor meglepetésszerűen náci ejtőernyősök csaptak rajtuk, géppuskatűz alá fogták a raganyi útkereszteződést. Král ezalatt Bjelov tábornoknál járt. A ló megbokrosodott, és visszahozta a két fiút a harkovi traktorgyárba, ahol éppen akkor állítottak fel egy tábori szükségkórházat.

Bájos, fiatal leány állt előttük.

— Já medszesztrá — mondotta. — Kalpakova, Tamara Andrejevna.

Tizenkilenc éves orvostanhallgató volt. Kezelte őket, és gondoskodott róluk március 16-ig, amikor délután két órára, három ütemben végrehajtandó kiürítést rendeltek el. Král, aki már visszatért, és szokolovói sebesülése ellenére egy szovjet páncéltörő puskásszázadban tovább harcolt, az első csoportba került, Repík és Prudek a másodikba. A csoport részére kirendelt gépkocsi azonban nem érkezett meg. Az országúton egy ellenséges bomba üszkös ronccsá változtatta. Már sok itt a halott és a sebesült. Akik életben maradtak, visszasietnek a szükség-kórházba, és ott várakoznak március 17-e reggeléig. Negyed hatkor megérkezett Tamara Andrejevna.

— Vi zgyesz? S mit csinálnak itt? — pillant a harmincöt sebesült katonára, közöttük a két csehszlovákra. — Aki lábra tud állni, szaladjon. Húsz-harminc perc múlva itt lesznek a németek. Rostislav Josifovics — fordult most Prudekhez —, maga is itt van?

— Igen, én is.

— Várjon csak, magát gépkocsi viszi el, mindjárt megérkezik.

Nem érkezett azonban meg. Tamara újra visszatért, és így szólt:

— Még egy kicsit várjon.

Ezzel térült-fordult és egy bajtársnőjével tért vissza, aki magával vitte Rostislavot.

— Magukat, kettőjüket, elbújtatjuk — mondta a világ legtermészetesebb hangján.

A súlyos beteg Josef Repíket a fasiszták még aznap megtalálták. Géppisztolyával még négy hitleristát megölt. De ebben a rövid és egyenetlen küzdelemben hősi halált halt.

Rostislav Prudeket csaknem hat hónapig rejtegették. Végül már a harkovi cukorgyárban dolgozott, és az SS-eknek Sztolarenko névre kiállított hamis papírokkal igazolta magát. Sztolarenko tanító volt, Alla Sztyepanovnának, Tamara barátnőjének a nagybátyja. Akkoriban persze, kint volt az arcvonalon. Prudek részt vett a gyárban kisebb szabotázsokban is. Mint autószerelő vészelte át ezt az időt.

Évek múltán levél érkezett Kijevből Csehszlovákiába, Brnóba, ahol Prudek a felszabadulás után letelepedett:

„... gondolom, emlékszik még 1943 márciusára, Harkovra, Tamarára és Allára, a két nővérre, meg anyánkra, Anna Mihajlovnára. Hiszem, hogy nem felejtette el, miként ápoltuk magát akkor, mint sebesültet, hogyan rejtegettük a németek elől, csaknem hat hónapig. Csak mostanában sikerült megtudnunk a csehszlovák konzulátus útján, hogy életben maradt, és a hazájában dolgozik. El sem tudja képzelni, mennyire megörültünk ennek a hírnek. Szeretnénk többet hallani magáról, hogy megy a sora... A mi családunk most Kijevben él. Mindannyian, a gyermekeink is, meghívjuk magát, látogasson el hozzánk. Hiszen nem feledkeztünk meg magáról, és gyakran emlegetjük. Tamara."

Tamarát most már Voszkobojnyikovának hívják. Lám, ennyi év után sem feledkeztek meg Prudekről! Megmentik egy ember életét, azután keresik, kutatnak utána, gondoskodnak róla, akár a sajátjukról. De még ennél is kedvesebb egy későbbi levél, amely Kijevből érkezett Prudek családjához:

„... Anyuka Rostislavot a saját fiának tekinti, azt mondja, hogy életet adni egy embernek vagy megmenteni az életét, egy és ugyanaz..."

Ilyenek a szovjet emberek.

Az 1. csehszlovák zászlóalj megritkult, de összeforrott sorai továbbra is tartják a Mzsa folyó mentén rájuk bízott arcvonalszakaszt. A németek gázlókat keresnek gyalogságuk, járműveik, harckocsijaik számára. A zászlóalj állását elárasztják tüzérségi, de főleg aknatűzzel, és ez a legalattomosabb. A levegőben és a föld közelében a repeszek zápora árasztja el, és pusztítja az embereket. Erős, ellenséges felderítő osztagok akarnak utat törni egységeiknek, de az 1. zászlóalj rendületlenül visszaver minden kísérletet.

Vladimír Janko főhadnagy századánál, a 3. századnál, Lídia Bicistová a sebesülthordó. Bátyja, Rudolf is ebben a században van. Lídiát nagyon szeretik, olyan kedves, mindig van egy szívélyes mosolya, egy jó szava mindenkihez, és valóban jól ért mindahhoz, amit a kiképzés során megtanult. De az csak kiképzés volt. Most került szembe az első igazi sebesülttel, aki szilánkot kapott a hátába és erősen vérzik, de azért derekasan tartja magát, úgy tesz, mintha nem is fájna oly nagyon. Pedig

fáj, és Lídia látja ezt rajta. Nem bírja nézni, idegei cserbenhagyják, a kötszer valahogyan felbomlik, kihull a kezéből, és az egészségügyi nővérnek elakad a kedves mosolya, a jóságos szava. Már jön is a századparancsnok és messziről látja, mint vonaglik a női váll a sírástól a katonaköpeny alatt.

— No 'iszen, szép kis szanitéceink vannak! A fiú itt vérzik, ő pedig bőg felette, ahelyett, hogy bekötözné.

A lány könnyekben úszó szemmel néz a főhadnagyra. Még két-három görcsös csuklás.

— Hát illik ez, Lídia.

Egy szót sem szól, de a nehéz pillanaton már túl van. Erőt vesz magán, és gondosan kötözni kezdi a sebesültet. Aztán még bocsánatot is kér tőle:

— Ne haragudj rám...

— Ugyan, menj már — válaszolja a fiú, és örül, hogy a dolog így végződött: Többször ilyesmi aztán nem történt már Lídia Bicist'ovával.

A hitleristák támadnak, de további nagy veszteségeket szenvednek.

— Egyetlen harckocsit sem engedni át Harkov felé — mondta Kozlov tábornok Harkovban a törzs térképe fölött.

1943. március 11-e van, 04.10 óra. Kurt Markovic és Karel Vejvoda rádiósok az arcvonal fölötti hangzavarban az éterben vadásznak. 113-as hullámhossz. Búg a készülék, Markovic nagyokat ásít, aludna. Csak egyszer kialudhatná magát, legalább egy órácskát szundíthatna.

„Achtung Otto... Siegfried... Achtung... Treffpunkt Ia, 04,00... Treffpunkt Ia 04.00..."

Markovic szeméből elszáll az álom. Most már Karel Vejvodával együtt kutatja az étert tovább. Azután a törzset hívja, rejtjelez és jelent. A törzsnél úgyis egész éjszaka készültségben vannak. Itt van már a 62. szovjet gárdahadosztály-törzs 2. osztályának jelentése is a felderítés eredményéről. A németek támadása Artyuhovka és Csemuzsovka szakaszán várható, vagyis éppen a mi balszárnyunk és a 25. gárdahadosztály csatlakozásán. Riadókészültség nálunk, a 440. gárda sorozatvető osztálynál és az arcvonal egész tüzérségénél. Markovic és Vejvoda felbecsülhetetlen értékű jelentését, a zászlóalj felderítő

tisztje átadja szovjet szomszédainknak; az ő felderítésük eredménye is megerősítette, hogy ellenséges harccselekmény várható a veszélyeztetett szakaszon. Most az Ia. pontot a Treffpunkt Ia-t keresik... Az időpontot már ismerjük: 04,00 plusz két óra, mert a fasiszták a közép-európai időhöz igazodnak. Tehát hat órakor akarnak támadni, de honnan?

A zászlóalj figyelői fokozott és egyre élénkülő mozgolódást jelentenek Szokolovo keleti végéről. A szovjet parancsnokság légi felderítése élénk járműmozgást figyelt meg a falu közepe, a templom irányában, a temp-lom-hoz! És ismét a figyelőhely jelenti:

— Harckocsik és gépkocsik zaja hallható a falu közepén.

Újabb felderítési adatok, közeledik 05.30 a mi kelet-európai időszámításunk szerint. Már piros karika jelzi a térképen az összpontosítás helyét a Treffpunkt Ia. — a templomot, ahol Jaros, Spiegel, Redisch, Vorác és szinte mindenki elesett a körkörös védelemből. A templom és a falunak a központhoz csatlakozó kétkilométeres keleti szárnya az SS harckocsi és gépesített egységek megindulási állása. Katyusák, ágyúk, tarackok, aknavetők irányozzák meg a Treffpunkt Ia-t.

05,58 óra az idő — két perccel az ő „H"-órájuk előtt vagyunk, ahogyan akkor azt neveztük.

Ogony! Tűz! Mintha ezer körfűrész fémes hangja vonítana fel, hangorkán rázza az eget és a földet, cikázó villámok zúdulnak az Ia. pontra. A gyülekezési helyre lőtt és többször megismételt hatalmas tűz csírájában verte szét a fasiszták előkészített támadását. Már jelentik is a figyelők, meg a légi felderítők: Zűrzavar, fejetlen kavarodás az Ia. ponton. Markovic és Vejvoda ismét cserkésznek az éterben, ezúttal elkeseredett segélykérést fognak fel, zűrzavaros jelentést a váratlan csapás okozta súlyos veszteségről, arról, hogy az ellenünk összpontosított támadó erők és eszközök 60—70 százaléka megsemmisült. Csak kilenc harckocsijuk indult ki felderítésre északi irányba. Az elsők azonnal elsüllyedtek a folyóban, és még mielőtt kibontakozhattak volna a váratlan torlódásból, a tüzérség tüze a Mzsa északi partjáról egy szálig megsemmisítette őket. Ez újabb kitűnően sikerült alapos törlesztés volt, hála a két rádiós, Kurt Markovic és Karel Vejvoda éberségének.

A fáradtság hajnal felé a legnyomasztóbb, karikák táncolnak az ember szeme előtt, a hangok a messzeségbe vesznek, egyszóval ellenállhatatlanul környékez az álom. Aludni azonban nem szabad, csak majd ha megjön Ruzena Bihellerová rádiós és leváltja őket... Markovic nagyot ásít. Akkor még nem is sejtette, hogy mindabban, ami történt, a sikeres ellenelőkészítésben, a német támadás meghiúsításában milyen szerepet játszott az a hír, amelyet a fasisztáktól csípett el.

Már az utolsó sebesültszállító oszlop is elindult Harkovba. Műszaki szakaszunk aknákat telepít a harckocsik és a gyalogság ellen, zömét a zászlóalj balszárnyán. Ott erősítjük meg a védelmet, hogy köztünk és bal szomszédunk között ne tátongjon akkora rés. Harckocsikat is küldünk oda. A hitleristák már nekiindultak, és mindenáron át akarnak jutni a folyó innenső partjára. Már kezükben van egész Taranovka és Proletárska, most pedig Artyuhovkát bombázzák. Veszteségeink vannak ott, annál jobban meg kell erősítenünk balszárnyunkat. A 25. gárdahadosztály még harcol Csemuzsovkáért, és ezzel fedezi a mi 2. századunkat. A helyzet azonban óráról órára romlik. A védelmi szakasz még mindig ugyanolyan széles, de a védők száma napról napra csökken. Felhívom Zajcev vezérőrnagyot, a 62. gárdahadosztály parancsnokát és segítséget kérek tőle. Nyomban küld egy századot a védelem legveszélyeztetettebb pontjának megerősítésére.

Ráadásul akadozott az utánpótlásunk is, de a fiúk és a lányok derekasan tartották magukat: az állásokban és a figyelőpontokon maradtak, lényegében váltás nélkül. Éjszaka a nácik ismét támadtak, megint a balszárny ellen, ahol az áttöréshez a legkedvezőbb feltételeket találhatták. De a szovjet harckocsik, katyusák, ágyúk és tarackok kiadós támogatásával újból visszavertük őket.

Az SS páncélos hadosztályoknak nem sikerült dél felől, tehát a rövidebb úton áttörniük Harkov felé. Ezért átcsoportosították erőiket Harkovtól északra, ahol kedvezőbb utat találtak, és ahol igeiglenes számbeli és technikai fölényükkel bár lassan, de mégis csak előre jutottak. A Mzsa vonala azonban mindeddig érintetlen maradt, tartja a 25. és a 62. gárdahadosztály és az 1. csehszlovák zászlóalj.

A Mzsa menti védelmi szakaszunk bár nem változott, akkor már viszonylag szélesebb volt, mert a védők egyre fogytak. Akik azonban megmaradtak annál óvatosabbak, éberebbek voltak. De az éberség ellenére is súlyos szerencsétlenség történhetett volna a március 12-re virradó éjszaka.

Artyuhovka délnyugati peremén, a folyó bal partjától nem messze, csaknem ötszázméteres szakaszon, Goldberger raja foglalt védőállást. A parancsnokot, egy Ostrava-vidéki fiút, az előző napon, visszatérőben az előretolt figyelőből, aknaszilánk ért. A fiúk látták, hogy elsápad és lassan összecsuklik. Odafutottak hozzá, az öntöttvas repesz borzalmas sebet vágott a hasán. Hiába igyekezett visszagyömöszölni kiforduló beleit, fiatal testéből feltartóztathatatlanul szállt el az élet. Mondott valamit, az üdvözletét küldte valakinek, ha jól hallották, a századparancsnok, Nemec őrmester nevét is emlegette. Eduard mindannyiuk jó barátja volt. A raj megmaradt öt tagja körülállta őt, hiszen fiatal kora ellenére nemcsak parancsnokuk, hanem apjuk is volt. Hányszor megosztotta velük az ennivalót, cigarettáját, és osztozott velük álmodozásaikban és reményeikben is.

A parancsnokságot az idősebb Toman vette át.

Úgy intézték a dolgot, hogy ketten őrséget álltak, a többiek pedig valamivel északabbra egy kis házikóban készültségben voltak. Toman azon az éjszakán Kurt Feinerrel állt őrséget. Világos éjszaka volt, a telihold épp a folyó fölött függött. Ez tetszett a fiúknak, no, nem a hangulat miatt, hanem mert jól láthatták a folyót. Figyelték a szélesen elnyúló terepet a sápadt holdvilágban, füleltek. Semmi. Sokáig semmi. De most...

Elnyúló halk ropogás a folyón. A vékony jég mindent elárul. Ott lépked valaki, sőt többen is vannak. A fiúk felfigyelnek. Most? *Csend!* El se hinnénk milyen hangja van a csendnek. Hogy tud kiáltozni, pattanásig felkorbácsolja az ideget. A csend azon az éjszakán azonban nem kiabált, hanem ordított. Ott van valaki, többen is vannak, óvatosan közelednek, szakavatottan, rutinosan, biztos, hogy nem civilek, sőt még csak nem is újoncok, hanem viharvert frontharcosok, bátrak és mindenre elszántak, ilyenek közelednek ezen az úton. Járőr, az ellenség felderítői. Csakhogy az ordító csend nem árul el min-

dent. Nem fedi fel kilétüket. A szívük szinte zakatol, zúg a fejük, a fülük.

Most! Feiner látja meg először őket és könyökének egyetlen mozdulatával figyelmezteti a rajparancsnokot. Ott! A jégen már tisztábban lehet látni őket.

— Fuss, riaszd a többieket!

Toman ott marad, Kurt szalad a házikóhoz. Pillanatok alatt talpon a raj, ki-ki a helyén, rövid és gyors tájékoztatás után mindenki a védőállásban van. A golyószóró, a kézigránátok, a géppisztolyok, a félautomata puskák — mind tüzelésre készen.

A jégen homályosan, de most már megfigyelhetően előtűnnek a fehér pontocskák, az ismeretlen rajlánc. Nyolc vagy tíz férfi közeledik Goldberger, azaz most már Toman rajához, egyenesen neki a hólepelbe burkolt katonák állásának. A mieinket sűrű bozót rejti. A hó kellemesen hűsít. Nagyszerű állás ez, pompásan rejt, nagyszerű kilátást és kilövést nyújt, így hát teljes biztonságban érezhetik magukat. Nyugalom, csak nyugalom. Ezekkel könnyen elbánunk. Jöjjenek csak szépen a közelünkbe, legalább néhányat hadd csípjünk el élve. A tapasztalt felderítők sok mindent ismernek. Nyugalom, csak nyugalom, már 50 méterre vannak. Ha nem lett volna az áruló jégréteg, ha nem lenne Tomannak és Feinernek olyan jó füle, éles szeme, akkor most nem lenne az ellenséges járőr ilyen kitűnően puskavégen.

A pontok megnövekedtek, de mindjárt el is tűntek. Az ellenség a földre lapul, figyel, várakozik. Talán terepkutatót küld ki? Megváltoztatja az irányt, vagy manőverezni akar? Valóban csak nyolcan-tizen vannak?

Toman parancsot ad a rajnak:

— Csak az én parancsomra tüzelni!

A pontok újból feltűnnek. No, itt az ideje...

— Állj! Ki vagy?!

Toman hangja érthető, kemény, ellenkezést nem tűrő. De csak a csend válaszol, baljóslatú csend. Akkoriban az arcvonalon az volt a parancs, hogy harchelyzetben, ha az első felszólításra nem jön válasz, tüstént tűzparancsnak, illetve lövésnek kell következnie. Toman azonban tökéletesen bízott rajának előnyös helyzetében, azonkívül — mint már láttuk — egyéb

céljai is voltak. Ezért nem adott tűzparancsot. Mi történhetett? Szemben a fickók egyenként kúsznak előre, kétségtelenül rohamtávolságra akarnak jutni. De hát mi mást is tehetnének? Vissza nem mehetnek, helyben sem maradhatnak. Vagy meg kell adni magukat, vagy támadniuk kell. Toman kiáltása támpontul szolgál nekik, meghatározza a roham célját.

— Állj! Ki vagy? — Toman hangjában a határozottság és a düh csendül egybe.

Csend.

— Állj! Ki vagy? — hangzik harmadszor is. De most már elég, vége az éjjeli társalgásnak. Másképp fogunk beszélgetni, különösen, ha jól lehet látni. Toman rövid sorozatot ereszt meg géppisztolyából, egyelőre az ellenséges raj feje fölé.

— Ne hülyéskedj, ember! Hisz' én vagyok, Petras!

Erre nem számítottak. Toman azonban nem vesztette el hidegvérét, noha a havas bokrok csaknem megrezzentek, ahogy a mieink fellélegeztek. Egy kissé sajnálták is, hogy nem tudtak „nyelveket" fogni. Toman másképp vélekedik. Felismerte a hangot, alighanem valóban Serjozka Petrasszal áll szemben, de hátha német pisztolyok vannak mögötte? Hátha csak hozzák, mint csalétket a horgon, a horgászbotot pedig a fasiszták szorongatják a kezükben?

— Parancsnok előre, a többi állj! — csattan Toman érces hangja.

Petras felegyenesedik, a géppisztolyt békésen a hátára veti és közeledik. Persze, hogy megismerték, megrázták mindkét kezét... Aztán jönnek egyenként a többiek.

Hogy történt ez? Nem sok hiányzott és Artyuhovka alatt tévedésből, testvérgyilkos harcban, saját vérüktől ázott volna a hó. Petras raja ugyanis felderítésen volt. Mirgorodból indult, a 3. század állásából, a zászlóalj jobbszárnyáról. Eljutottak az ellenség peremvonaláig, Szokolovóig, ott azonban észrevették őket, és az ellenség géppuskái elvágták visszavonulási útjukat. Irányt kellett tehát változtatniuk az elnyúlt ív másik vége felé, Artyuhovka irányában, ahol a zászlóalj balszárnya volt. Az irányváltoztatásról persze senki sem tudott, így Toman emberei sem. A kölcsönös bátorság és megfontoltság eredményeként március 13-ra virradó éjszaka baj nélkül oldódott meg ez

a nehéz és veszélyes helyzet. Így aztán Toman is, Petras is a mai napig is él.

Március tizenharmadika, az utolsó nap ezen az arcvonalszakaszon. A 62. gárdahadosztály parancsnoka elrendeli, hogy zászlóaljunkat vonjuk ki az állásokból. Zajcev gárdavezérőrnagy külön parancsban méltatta katonáink bátorságát és kitartását, és maga Golikov vezérezredes, a voronyezsi front parancsnoka is kifejezte jókívánságait és elismerését a csehszlovákoknak az arcvonalon vívott első harcukért.

A zászlóaljat visszarendelték az arcvonalról, hogy a további harcokra nagyobb egységgé szerveződjön.

A szokolovói ütközet március 8-án ért véget, így vonult be a történelembe, de a Szokolovo körüli, a Mzsa folyó melletti harcok Harkovtól délre, csaknem két hétig tartottak. Az 1. zászlóalj tehát, szorosan együttműködve a szovjet gárdaegységekkel, nyert néhány napot a szovjet védelem számára, amelyre okvetlenül szükség volt, hogy Rokoszovszki és Csernyakovszkij marsall hadseregei elfoglalhassák hadállásukat az Észak-Donyec körzetében. A csehszlovák katonák, a támogató szovjet erőkkel és harceszközökkel, becsülettel teljesítették a voronyezsi front parancsnokságától kapott feladatot.

Március 14-re virradó éjszaka az általunk védett arcvonalszakaszt erősen elaknásítottuk, főleg azokban az irányokban, ahonnan betörésre lehetett számítani, azután a századok és szakaszok északra és északkeletre vonultak el.

A 3. század végén két lány, két egészségügyi nővér menetel, Oldrich Kvapil őrmester szakaszából. A nyugodt, határozott Vlasta Pavlanová és a bájos arcú Jana, a későbbi Jana Cerná. Azért mennek az oszlop végén, hogy biztassák a lemaradókat; nem lehet megengedni, hogy bárki is megálljon, leüljön, elaludjon. Csak azt nem. A századnak egy 45 milliméteres páncéltörő ágyúja is van. A löveg süppedezik a puha talajon, sehogy sem halad, a fiúk és a lányok segítenek tolni, hogy könnyítsék a kimerült ló dolgát. Csakhogy a szegény pára feladja a küzdelmet és lefekszik. Gyorsan kifogni és visszatartani az ágyút, agyon ne nyomja a kis lovacskát. Az eloldott ágyú azonban csúszni kezd visszafelé, lefelé a hegyről. Ez bizony baj.

— Hej-rup! Hej-rup — tolják felfelé közös erővel a kísérő löveget csaknem a domb tetejéig, már-már azt hiszik, hogy fellélegezhetnek és folytathatják a menetet észak felé, amikor a rakoncátlan ágyú megbillen, és újból gurul vissza, lefelé a lejtőn. Ez a „játék" kétszer-háromszor is megismétlődik. Valaki Sziszifuszt emlegeti, ám neki büntetésből kellett reménytelen munkáját végeznie.

A lányok egyszer csak felkiáltanak, és a túlsó hegyoldalra mutatnak, ahol egy ismeretlen alegység közeledik gyors ütemben Kvapil szakasza felé. Németek! Szembefordulni, szétbontakozni! De már hangzik is a higgadt szakaszparancsnok szava:

— Nem, azok nem németek. Oroszok. Szó sincs találkozó harcról, ellenben megkérjük őket, hogy segítsenek, mert úgy látszik, egymagunk nem tudunk megbirkózni az ágyúval.

Odaérkeznek.

— Zdravsztvujtye! Csto vi tut? Nem bírják felhúzni? Nu, rebjata! Raz, dva, vzjali! — így aztán közös erővel mindjárt jobban megy a dolog. Közben a lovacska is feltápászkodik, hegyezi fülét, szemügyre veszi a helyzetet és az emberek nyüzsgését, majd megadóan hagyja magát befogni.

— Köszönet, elvtársak!

Nincs miért. Katyusa-tüzérek voltak.

— Zakurity jeszty? — és pillanatok alatt megszerveződik a mahorkagyűjtés, még a lányok is kutatnak a zsebeikben, és nem is hiába ... Érdekes, hisz' nem is dohányosok ...

Reggelre a katonák megérkeztek a lizogubovkai erdőbe és ott néhány órára megpihentek. Kimerültek voltak. 112 halottjuk volt és 180 bajtársuk sebesült meg, de erősítette őket az a tudat, hogy megtették, amit meg kellett tenniük, súlyos veszteségeket okoztak az ellenségnek. A falu házaiba szállásolnak be, lefekszenek és nyomban elalszanak. A falubeliek kíméletesen ébresztgetik a fiúkat:

— No, egyél valamit, szereted a scsit? Egyél és azután aludjál!

Abból a kevéskéből, amit meghagytak nekik a nácik, legalább egy kis káposztalevest és teát főznek a fiúknak, hogy felmelegedjenek.

— Szaharu nyet, vszjo ukrali, szvolocsi — mondogatják. Se-

baj, a fiúk megosztják velük saját cukrukat, hálásan kanalazzák a levest, isszák a forró teát, hej, most aztán finom lesz az alvás... Meleg ételt már napok óta nem ettek.

Az egészségügyiek végigjárják a házikókat, mindenkit megnéznek, ápolnak oly fáradhatatlanul, mintha ők nem is meneteltek volna ugyanúgy, mint a fiúk. Mintha március 8-án és 9-én meg a többi napokon nem harcoltak volna éppen úgy, akár a férfiak. Türelmesek, mosolygósak; megható látni, menynyi anyai érzés, áldozatkészség van egy-egy ilyen fruskában, aki még alig nőtt ki az iskolapadból. Itt van például Anicka Ptacková őrvezető és Vlasta Pavlánová tizedes. Alig négy napja annak, hogy meghallották két szovjet harckocsizó kétségbeesett segélykiáltását, akik az ellenséges rakétavetők tüzében súlyosan megsebesültek. Kutatni kezdtek a hang irányában, megtalálták őket, jól szemügyre vették az oda vezető utat, — aztán gyerünk! A gyér bozótoson át kimentek a széles, lankás domboldalra, ahol fedezni sem volt érdemes magukat, mert jóformán a tenyerén voltak az ellenséges tüzérfigyelőnek. Nyomban meg is kezdődött az erős, vésztjósló tüzérségi és főleg aknavető tűz. Előre a legrövidebb úton a két sebesülthöz, a két magatehetetlen emberhez.

A 179. szovjet harckocsidandár figyelőjében ott áll a parancsnok: elképedve néz a távcsőbe és aggodalomtól elszorult torokkal figyeli a küzdelmet, amelyet a két fiatal, reményteli leány folytat két reménytelen helyzetben levő, már csaknem elveszett élet megmentéséért. Az egyik leány elvágódik, a másik visszasiet érte és talpra segíti.

— Da, nyet, nyicsevo nye popalo... — nem történt semmi, csak elbotlott. Kis pamacsok jelzik az ellenséges gránátok és aknák becsapódásait, de jól lehet hallani is. Már lehajoltak a sebesültekhez, a segélykérés már elhallgatott, de a tűz szemmel láthatóan az életmentő küzdelem színhelyére összpontosul, ahol a percek szinte örökkévalóságnak rémlenek. De mégsem! Az óra szerint alig két perc telt el. A szovjet tüzérek tűz alá fogják az ellenséges tüzérséget és ez használ, az ellenség tüze gyérül, bár nem szűnik meg egészen. Mégy szerencse, hogy oda a horhosba nem ér el a német géppuska tüze.

— Szmotri, gyevuski! — több nem jött ki a szovjet harc-

kocsidandár parancsnokának torkán, a távcső alig észrevehetően megremegett görcsösen összeszorított ujjai között, amikor a látómező felső részében két férfit cipelő két kis leányalak közeledett.

A szovjet parancsnok elszorult torkából a megkönnyebbülés sóhaja tört elő, amikor mind a négyen eltűntek a bozótosban. A lányok megmentették őket és maguk is visszatértek. Köszönet, forró köszönet nekik, és javaslat a kitüntetésre...

— De miért? Hisz' csak azt tettük, ami a kötelességünk! Csak nem hagyhattuk, hogy ott elpusztítsák őket vagy elvérezzenek?

És most már újra az emberek között járnak, és társaikkal együtt buzdítják, ápolják a katonákat. Az embernek önkéntelenül eszébe jut, vajon mit szólna Ingr miniszter úr, ha látná őket? Talán megtiltaná valamilyen paragrafus alapján, hogy kimenjenek a sebesült katonák megmentésére. Mindent csak úgy jelképesen, szimbolikusan — így kívánja ön miniszter úr, de mi itt, ezek a fiúk és leányok, nők és férfiak, mi itt mindent amúgy igazában cselekszünk. Ugyanis a szovjet hadsereg sem csak úgy szimbolikusan ontja vérét értünk, az elárult és megkínzott Csehszlovákiáért. Valóságban hullatja a vérét, miniszter úr! De mire is jó az ilyen elmélkedés?

Kisebb kísérettel Csubujevba rendeltek, a 3. harckocsi hadsereg parancsnokához. A parancsnokságot Lomsky századosnak adtam át.

Vége a pihenőnek, ébresztő, sorakozó, a szánokat otthagyni, ahol vannak, a sárban most már úgysem tudunk velük mit kezdeni. Rytír főhadnagy, a törzs főnöke, összeállítja a menetoszlopot, és dr. Erban őrmestert hagyja hátra azokkal, akik a zászlóalj végével lemaradtak a Lizogubovka melletti erdőben. Olyanok maradtak ott, akik már alig vonszolják magukat, a sebesültek, a betegek és végül a törzs poggyásza, okmányai, egy és más a felszerelésből és a fegyverzetből. A zászlóaljnak ugyanis mozgékonyan, gyorsan, nagyon gyorsan kell eljutnia az Északi-Donyechez. Irány Tyerjovo, amelynek déli szegélyét a kis Uda folyó öleli körül.

— Szervezd meg és küldd a zászlóalj után! Van még valamire szükséged?

— Nincs.
— Akkor, hát előre!
Itt van Mares szakaszvezető, a tájékoztató tiszt és Anicka Benesová, az egészségügyi nővér.
A zászlóalj éppen hogy elindult, amikor a Harokvtól északra eső térségből jól ismert dübörgés hallatszott, egyre erősödve mind közelebbről és mögöttünk a Lizogubovka melletti szakadék felett, az erdő széléről, megszólaltak a szovjet tüzelőállások lövegei. Harkov ebben az időben még a szovjet csapatok kezén volt. Mintegy száz fasiszta harckocsi azonban keresztül vágott a Harkovtól északra fekvő térségen, és közülük vagy negyven rácsapott Csugujevre. Elvágták a vasútvonalat Tyerjovo és Csugujev között, és a legnagyobb sebességgel törnek előre az Észak-Donyechez, illetve a Csugujevtől délnyugatra fekvő erdőhöz.
Az ellenség főerejéből kiválik egy tíz-tizenkét harckocsiból álló kisebb csoport és betör a Lizogubovka és Tyerjovo közötti térségbe. A helyzet valóban nem a legrózsásabb: a zászlóalj tulajdonképpen négy részre van tagolva. Én, a csoportommal útban vagyok Rybalko tábornokhoz, a 3. harckocsi hadsereg parancsnokához, az utóőrs a lizogubovkai erdőben, három szállítmány sebesült Harkovban, a zászlóalj zöme pedig épp most halad át Tyerjovón. Közöttünk mindenütt a hitleristák harckocsijai. Oldalról történt hirtelen előretörésük valóban váratlanul ért.
Lomsky százados hangja mindent túlharsog. Gyors parancsai, magabiztossága, nyugodtsága jó hatással van az elcsigázott harcosokra. Nyoma sincs zűrzavarnak vagy félelemnek, felkészülnek a harcra, és ez most már természetes, hiszen az ellenséges harckocsik, az elmúlt napok meggyőzően bizonyították, nem legyőzhetetlenek. A zászlóalj zöme kicsúszott a fenyegető körülzárásból. Harckészültségben várakozott estig, majd átlépte az Uda folyócskát, és az erdőn keresztül folytatta útját Mohnacs felé.
Az utóőrs közben a lizogubovkai erdőben gyülekezik. Többek között velük volt a megrongált tehergépkocsi és a törzs titkos irattára is. A fiúk nem vesztették el lélekjelenlétüket; a törzs ládáiból kiszedtek mindent, amire szükségük volt, min-

denekelőtt a zászlóalj névsorát, nehogy az ellenség kezébe kerüljön. Nem nehéz elképzelni, ha a Gestapo megkaparintaná ezt az okmányt, milyen halálos biztonsággal fogdosnák össze otthon a katonák családtagjait, rokonait, barátait és ismerőseit, hogy kivallassák, megkínozzák, megöljék őket... A fontosabb iratokat megmentették, amit pedig nem bírtak magukkal vinni, megsemmisítették, elégették. Közben az utóőrstől alig néhány lépésre az erdőszélen, a fasiszta harckocsikkal vívott harcban elesett egy szovjet hetvenhatos üteg valamennyi tüzére. A német páncélosok és a deszantok a falu túlsó végéről behatoltak a házak közé, abba a községbe, ahol a mi utóőrsünk egy csoportjának is keresztül kellett haladnia. Más útjuk nem volt. Egy német harckocsi áll most az útkanyar mögött előreszegezett, tűzkész ágyújával. A harckocsioszlop pedig az országút közepén vonul, és ahogy ez szokás, átfésülik Lizogubovkát északtól délig. A csoportunk nem mászhat át a szakadékon, a betegeket, a sebesülteket és a legyengülteket nem tudnák átvinni. Tehát keresztül a falun. Óvatosan. Itt mennek a mieink, ott amazok. De mégis átjutnak és másnap találkoznak a zászlóalj zömével Szkripajban, az Északi-Donyec túlsó partján, ahová közben én is visszaérkeztem csoportommal a 3. harckocsi hadsereg törzsétől. Most hát együtt voltunk, azok kivételével, akik Harkovban maradtak. Harkovból kiszivárogtak a szovjet és a csehszlovák sebesültek, az utolsó pillanatban sikerült megmenekülniük a nácik elől, akik még egyszer és utoljára, pünkösdi királyságként, elfoglalják a romokban heverő, hős Harkovot.

A csehszlovák sebesültek csoportját Antonín Sochor vezeti, neki is keresztül lőtték a karját. Nem tudtak mindannyian megmenekülni. Néhányan még a harkovi kórházban és a város utcáin voltak, amikor a halál szürkészöld egyenruhában rájuk tört.

— Alles heraus!

De Erik Fresl, aki szétroncsolt lábával nem tudott megmozdulni, nem teljesítette a parancsot. Nála volt a pisztolya, a szájába célzott, rá sem nézett a halálfejes fickóra. Egy száraz csattanás és az utolsó golyó, amelyet saját magának tartogatott, kioltotta a fiatal kommunista életét. Ilyen helyzetben ez min-

den csehszlovák katona számára vasparancs volt ezen az arcvonalon. Apját nem ismerte, árvaházban nevelkedett, kora ifjúságától kezdve az ifjúmunkások és a diákok szabadabb, alkotóbb jövőjéért élt és dolgozott.

Komszomolista lett, majd párttag, s végül a München előtti időkben részt vett a félillegalitásban működő pártapparátus munkájában is. Egyike volt a trampmozgalom* szervezőinek és vezetőinek. Gyakran lehetett őt látni az ifjú proletárok viharos gyűlésein a prágai Terménytőzsdén, a Havlíckovo téren (a mai Maxim Gorkij téren) Mirek Krejzl, Milos Krásny, Kurt Konrád. Oldrich Papez és Jan Kostka elvtársakkal együtt. Közöttük ült a tábortűznél a Sázava fölötti hegyoldalban, hallgatták Buggyonnij vöröslovasainak halk dalát: „Vár ránk a síkság. Végtelen mezőkön szél jár...", vagy a partizánindulót, a Vörös Weddinget, meg a parasztlázadás vezéréről, Geyer Flóriánról szóló dalt. Legjobban azt a régi francia balladát szerette, amely egy katonáról szól, aki szerelméért beállt katonának, párbajt vív a lányért, vetélytársával a kapitánnyal, és végül a kivégző osztag sortüzétől, bajtársai fegyvereitől pusztul el.

Művelte magát, tanult, és csakhamar kibontakozott írói, újságírói tehetsége. Szolgált már a katonaságnál, de a München előtti hadseregben e kiváló katona számára nem akadt még egy őrvezetői rendfokozat sem. Hiszen kommunista volt.

1939 májusában, mint politikai menekült, Katovicébe emigrál. Ott is körülveszik a fiatalok: Jirí Frank, Kurt Wolf, Rudolf Procházka, Miroslav Vyhnanovsky, Bozena Machácová és sokan mások. Szeptember elsején, a többiekkel együtt, továbbmegy keletre. Ezt a csoportot dr. Engel vezette keresztül a feldúlt és lángokban álló Lengyelországon. Erik Fresl megérkezett Sztálingrádba, majd egy szovhozba került, ahol együtt dolgozott Kurt Wolffal, Jirí Tauferral, az idősebb Josef Jonással, Vohradníkkal és másokkal. 1941. június 22-e Sztálingrádban érte őt, ahol egy nyári pedagógiai tanfolyamon német nyelvtanárként működött. Ez időben már Ahtubában élt Engelékkel együtt. Vele volt családja is, Anezka a felesége és kisfia, aki a felszabadulás után oly tragikusan pusztult el a Tisza hullámai-

* Ifjúsági természetjáró és táborozó mozgalom. — A ford.

Velünk indul az orcvonalra Novohoperszkből a harckocsizászlóalj is

Miként a zászlóaljban, az 1. csehszlovák dandárban is harcoltak nők: az első női kezelőszemélyzet a légvédelmi ágyúnál

Dr. Vít Nejedlý alhadnagy (jobbra) a dandár zenekarának próbáján

Ezen a helyen történt az ukrán folyam-óriáson, a Dnyeperen a legendás átkelés

ban. 1942 februárjában az elsők között érkezett Buzulukba. A szokolovói harcok egyik legjobb és legbátrabb katonája és parancsnoka immár halott.

Amikor a sártengerben, esőben és ködben való menetelés utolsó napjának szürke hajnalán az utolsó század utolsó katonái is megérkeztek Veszeloje falucskába, véget ért a mi első hadjáratunk. A Szovjetunióban alakult 1. csehszlovák zászlóalj becsülettel helytállt, teljesítette első harcfeladatát, és mindazt, ami ezzel együtt jár. Népeink otthon és az egész világ, de főleg ellenségeink megtudhatták, hogy a csehszlovák hadsereg nem szűnt meg létezni, hogy feltámadt a Szovjetunióban, hogy harcol és harcolni fog a német fasizmus felett aratott teljes győzelemig.

A SEBESÜLT KATONA ESETE

Bedrich Steiner őrvezető sebesülten fekszik Szokolovo szélén. Mitévő legyen, hiszen az ellenséges aknavető úgy látja őt, mintha a tenyerén lenne. Főleg hallgatni kell, meg se mukkanni, meg se moccanni. Minden perc egy örökkévalóság. Vére patakzik, vattázott kabátját már teljesen átitatta. A lövöldözés alábbhagy, a harc véget ért. Alighanem halottnak vélik, vagy talán észre sem vették. Az is lehet, hogy csak nem tudnak eljutni hozzá. Akárhogy is van, magára maradt.

Amikor a német védelem előtere sötétbe burkolózik, amikor a felhők, mintegy kívánságra, elfedik a bosszantóan fénylő holdkorongot, végre elérkezik az alkalmas pillanat. Lassan, lassacskán lábbal előre, fejjel az ellenség felé a folyó közepére húzódik. Vízben hasal, karjából szivárog a vér.

„Barátocskám, ez így nem megy, így elvérzel" — mondja önmagának. Feltápászkodik és imbolygó lépteivel támolyog övéi felé. Találkozik a század szakácsával, akit Franta Rámusnak hívnak. Az is megsebesült, de a golyó nála nem ért csontot.

— Te, hogy nézel ki — szörnyűlködik a szakács.

— Rosszul vagyok, Franta. Szedd ki a cipőmből a fűzőt és kösd el erősen a karomat, hogy el ne vérezzek.

A szakács eleget tesz a kérésnek, és most már kettesben von-

szolódnak a zászlóalj-segélyhelyre, Engelhez és Sirokyhoz. Steinernek vacog a foga a hidegtől, igyekszik összeszorítani állkapcsát, de hasztalan, a fogai hangosan kocognak. Lefektetik a bal hátsó sarokba. Ruzícková, Brucknerová és még egy harmadik nővér a köpenyükkel betakarják, de ez sem segít. Túl sok vért veszített. Ez az átkozott hidegrázás sehogy sem akar szűnni. Az orvos mellette áll, és figyeli.

— Semmi az egész, Beda, nem olyan komoly, ne félj.

A doktorok mindig ezt mondják, de arcuk azért elárulja, hogy csak vigasztalásnak szánják. Ha nem mindig meggyőző is, úgy kell tenniük: a jó hangulat és a remény gyógyít.

— De én tudom, hogy a karom szét van lőve — mondja a beteg olyan nyugodt hangon, ahogy máskor is beszélni szokott. Talán azért képes erre, mert kissé már felmelegedett. Vele szemben Horovsky fekszik. Csúnya mell- és hassebe van. Egy ideig hangosan, sipolva kapkod levegő után, könyörögve néz az orvosokra, kiabál. Fiatal, élni akar. A sebei sajognak, különösen a haslövése. Még azon az éjszakán meghal.

Steinernek morfiumot adnak.

Másnap beültetik egy terepjáróba és tizennyolcadmagával Harkovba küldik. Csakhogy a gépkocsi alig öt kilométerre az arcvonal mögött elromlik. Nincs mit tenni. Leszállás és gyalog tovább. Steiner csakhamar észreveszi, hogy hol itt, hol ott levertség és kétségbeesés hatalmasodik el a sebesülteken. Most az a fő dolog, hogy megőrizzék nyugalmukat és a jó hangulatot, gondolja magában, és azonnyomban átveszi a csoport feletti parancsnokságot. Tréfálkozik, és sikerül is kicsiholnia némi vidámságot. Azok részére, akik a menetelésre egészen képtelenek, szerzett egy szánt, egy végtelenül türelmes és engedelmes, bozontos lovacskával. Közben találkoztak a szétzúzott lábú Erich Fresllel és több, Harkov felé vánszorgó sebesült katonával. Valamennyien a kórházba igyekeznek. Lelki szemeikkel már látják a gondoskodást, a tisztaságot, a száraz, meleg környezetet, a rendszeres étkezést.

— Legyen eszetek, fiúk, s ne álmodozzatok a kórházról — tanácsolja nekik Steiner őrvezető. — A németek délről és nyugatról is áttörik az arcvonalat. Nemsokára Harkovba érnek. Ott minket semmi sem vár.

Hiába. Az embereket mintha megbabonázta volna a varázslatos látomás.

— Hát, ha akarjátok, gyerünk!

Hiszen még Karel Fridrich, a labdarúgó, a sportember is oda akar kerülni.

Így aztán eljutottak a harkovi kiürítő kórházba, de akkor, a harc már a külvárosokban folyt. Steiner, amikor meglátta az első felcsernőt, sajátkezűleg szedte le karjáról a kötést. Szép, fiatal, huszonkét-huszonöt év körüli, de már őszülő leány volt. Szemügyre veszi Steiner karját.

— Csehszlovák? — kérdezi. — Jártam maguknál, Chomutovban. A németek odahurcoltak, de megszöktem tőlük. Még egyszer nem szabad a kezükbe kerülnöm.

Bombák, zuhanóbombázók ismert süvöltése. Újabb és újabb bombazápor... A felcserlány eltűnik a romok között.

De mi legyen most a kibontott kötéssel? Letépi nyakáról a zöld katonasálat, s ép jobb keze és a fogai segítségével átköti a sebet. Még a piszkos, vértől átitatott vattakabáttal is bekötözi. 1943. március 11-én, ezen a zűrzavaros estén elszakadt csoportjától, és magára maradt sebesült karjával. Törte a fejét, most hová, merre? Északnak indul, hátha sikerül. A folyón azonban nem engedik keresztül. Ott már harcolnak. Csugujevbe ama végzetes órában érkezik, amikor a várost a robbanó- és gyújtóbombák özöne pusztítja.

A huszonnyolc éves cseh katona egyes-egyedül rója a bombáktól és tűztől pusztított utat, még megy, megy előre. Egyszerre csak kínzó éhséget érez. Akárhogy is töri a fejét, sehogysem tud visszaemlékezni, mikor evett utoljára. Leszáll az éj. Már nem megy, csak vánszorog, már nem is éhes. A keze fekete. Az öntudat és az ájulás határán arra gondol, hogy ez már a gázgangréna, az üszkösödés, az infekció. Szinte önkívületben, gépiesen cselekszik. Lábai maguktól lépegetnek, az agya önmaga fontolgat, a szertehulló gondolatokat a közeli valóság kaleidoszkópszerű képpé rakja egybe.

Kelet felé vánszorog. A karja gennyed, a bomlás undorító bűzét árasztja magából. Itt-ott egy-egy megrémült nő vagy gyermek halad el mellette, nem tudja, mit csinálnak, de azt megérti, hogy elkerülik őt.

Találkozik egy hadifogollyal, valami olasszal. Orvos. Micsoda véletlen!

— Male, camarado, male — hadarja az olasz.

— Azt én is tudom, te bölcs...

Az olasz nem érti, de segíteni úgysem tud. Nincs mivel, és különben is a senki földjén vannak. Az ilyen területek nem ritkák az arcvonalon.

Emelkedik a láza, szaporán lüktet a halántéka és szeme elé fátyol ereszkedik. Ismét szörnyen rázza a hideg. És mindebbe belevegyül az apja és Maruszja, Karaganda, Frantisek Král, a jég és a hidegvíz, meg a felcserlány képe... Hallucinál. Még huszonnégy óra ebben az állapotban, de azt már térden csúszva mászva teszi meg.

— Maradj, add meg magad! — nógatja egy belső hang. De csakhamar győz ott belül az az erősebb hang, és kúszik tovább, tovább keletre. Elboruló öntudatának ködfátyolán át vöröskeresztet pillant meg egy útmenti házikó falán. Valami fehérség mozog ott, ápolónő.

— Oh, bátyuskák... — mondja már agóniában. — Segítsetek rajtam, vágjátok le ezt a kezemet!

— Nem lehet, dorogoj, nincs mivel. Hogy képzeled, visszavonulás van.

— Akkor hát meghalok.

Úgy látszik, ezt már meghallotta a nővér. Vagy az is lehet, hogy nem hallotta, csak megértette, ki tudja? Megragadta a sebesültet. Volt ott még valaki. Ráfektetik valamire. A kimerült test alatt szalma zizeg.

— No, igyál belőle!

— Ahá, vodka, jó sok, talán fél liter. Iszik belőle.

— Kiinni, fenekéig!

Fenékig kiüríti. Alig érez valamit. Igen. Ez a fűrészelés. Nem is fáj, csak a fűrészt érzi néha, ahogy vágnak vele, ahogy neki-nekiütődik a csontnak... ennyi az egész. Bizonyára nem fájt, hiszen egy elhalt testrészt vágtak le.

1943. március 18-án fényes nappalra ébred. Szalmán fekszik. Felemelkedne, de visszaesik. Szörnyű érzés ez először kéz nélkül, teljesen egyedül. Mindenki elment. A zubbonyán papírdarab. Leveszi és olvassa:

„Az azonnali amputálás elkerülhetetlen volt. Semmiért nem kezeskedhetünk, a műtét nem volt aszeptikus. Minél hamarabb nézzen segítség után."

Mellette egy darab sajt. Csak úgy falja. Feltápászkodik, de újra visszahanyatlik. Elalszik, aztán felébred, egy kissé mégis csak megerősödve, az optimizmusnak egy parányi szikrája ég benne. A városkát, amelyben magára maradt, Kupjanszknak hívják. Amikor az éjszaka folyamán fölébredt, a németek már bent voltak a városban. Ő ügyesen kihasználta kezdeti tájékozatlanságukat, meg a tüzek füstjétől és hamujától még feketébb éjszakát, és átkúszott a szomszéd Alekszejevkába. Ott találkozott a sebesült Král alhadnaggyal. Most már jobban érezte magát, még ha csóválták is felette az orvosok a fejüket. Átadta nekik a papirost, amelyet Kupjanszkban dugtak a kabátjába. A többi az ő dolguk. Azután jött a hadosztálykórház, a vérátömlesztés, utána egy csúf csalánkiütés, majd Tambov, ahol már több sebesültünk volt együtt. Steiner megszervezte őket, írt Jevsztyignyejev ezredesnek, és az ő segítségével elszállították mindannyiukat a pótezredhez, amelynek parancsnoka Jaroslav Dockal főhadnagy volt.

Rövid ideig még a kujbisevi kórházban maradt, ahol utókezelést kapott. De nem volt nyugta. Úgy képzelte, hogy Buzulukban térül-fordul egyet, s már mehet is bajtársai után az arcvonalra vagy legalábbis a front közelébe. Tambovban olvasta, hogy kitüntették és előléptették, de nem tudják, hogy él-e vagy sem. Így érkezett el a nap, amikor ott állt a kujbisevi állomásan, és várta a Buzuluk felé induló vonatot.

Egyszerre csak vidám nótaszót hall egy ellenkező irányba tartó katonai szerelvényből. Buzuluk felől jönnek! Csehül énekelnek. A mieink! Odafut hozzájuk.

— Hová mentek?

— Nem tudjuk, amott van a parancsnok.

— Ahá, Kratochvíl ezredes.

— Steiner doktor?

— Igenis, ezredes úr. Rég nem láttuk egymást. A frontról jövök és egy-két kórházból. Egészséges, gyógyult vagyok, szolgálatra teljesen alkalmas. Nagyon kérem, vigyen magával... Egyáltalán: hová mennek?

— Novohoperszkbe, barátom. De ön? Ezzel a kézzel? Különben is, nincs besorolva. Nem, nem lehet, majd később. Menjen csak szépen tovább Buzulukba.

Hiába minden könyörgés. Kratochvíl nem enged a negyvennyolcból, Steiner kénytelen folytatni az útját a pótezredhez.

És a történet vége? Steiner a szovjet hatóságok segítségével először is megszervezte Buzulukban a hadirokkantak, a hadiárvák és hadiözvegyek szociális gondozását. Derék munkát végzett, a szervezet igen jól működött. 1943 novemberében, amikor az 1. brigád már túl járt Kijeven, dr. Steiner alhadnagy az újonnan alakított ejtőernyős dandár tisztje lett. A dandárral később Besszarábiába, majd a szlovák nemzeti felkelés térségébe települt át.

Hanem az már egy újabb történet.

AZ ELSŐ HARC UTÁN

Egyhónapos pihenés következett a derék ukrán emberek között, egyhónapos újabb kemény kiképzés. E hónap folyamán bőven kijutott az ünneplésből, amit bizony elfogódottan fogadtunk. Jöttek-mentek, repülővel érkeztek az újságírók és a filmriporterek, ajándékokkal halmoztak el, énekeltek nekünk, vagy velünk együtt dalolták az „Oj nechody Hricu"-t, a „Zseleznyák partizánt", vagy annak a kozáknak a nótáját, aki szeretőjétől a messzi háborúba ment, és nem tért vissza. Aztán újra a mi cseh dalainkat, a „Zelení hájové"-t meg Toman és Mares „Prága felé" című indulóját és sok mást. Legjobban a „Vrt' sa, dívca" tetszett nekik. Megérkezett a moszkvai Pravda Fagyejevnek: „A vérrel megpecsételt testvériség" című feledhetetlen cikkével, a vérről, amelyet a közös ellenség elleni harcban ontottunk, az igazi szabadságért, az életért vállvetve és örök szövetségben a Szovjetunióval, a szovjet emberekkel, akik mindig mellettünk álltak, akik az egész világon egyedül maradtak mellettünk abban a sorsdöntő harmincnyolcas esztendőben, amikor kétmillió katonánk volt Hitler 2 millió 200 ezer martalócával szemben. Bizony annyi és nem csak egyetlen zászlóalj a szovjet—német arcvonalon, egy Tobruknál, és né-

hány egység Közép-Keleten, meg Angliában, amelyeknek azonban — a repülők kivételével — nem adtak alkalmat arra, hogy harcolhassanak. Most már szinte fölösleges bizonygatni, mire lettünk volna képesek együtt a Szovjetunióval, amelynek hadosztályai országuk nyugati határain állottak, hogy azonnal harcba lépjenek Hitler ellen. A Szovjetunió nagyszerű csapatai készen állottak arra, hogy szükség esetén érettünk is felvegyék a harcot. Mi mindent tehettünk volna, ha az akkori gyáva burzsoá kormány árulása meg nem akadályozza. Hasztalan már emlékezni rá? Nem, határozottan nem. Emlékezni és emlékeztetni kell rá nagyon is nyomatékosan, hogy népünk a jövőben elkerüljön minden olyan katasztrófát, amilyen számára München és a München utáni kapituláció volt.

Szovjet érdemrendekkel és érmekkel tüntettek ki bennünket. Otakar Jaros főhadnagyot, a szokolovói védelem immár legendás hírű parancsnokát, akit halála után századossá léptettek elő, az első külföldi volt, akit a szovjet kormány a Szovjetunió Hőse kitüntetéssel és a Lenin-renddel, valamint az Arany Csillaggal tüntetett ki. Harcostársaink közül tizenötnek a Vörös Zászló Rendet, Lomsky századosnak a Honvédő Háború Érdemrendjének I. fokozatát, a zászlóalj harminc tagjának pedig a II. fokozatát adományozták, huszonhat a Bátorságért, egy padig a Harci érdemekért érdemérmet kapta meg. A nyolcvanhét kitüntetett között nyolc nő is volt, a harmincnyolc nő közül, nyolc.

A Szokolovo védelméért vívott harc politikai értékelését Klement Gottwald elvtárs adta meg.

„A csehszlovák katonai alakulat közvetlen részvétele a hitleri Németország elleni harcban nagy állampolitikai jelentőségű tett. A keleti arcvonalon a hitlerista megszállók ellen csehszlovák hadilobogó alatt harcoló csehszlovák katonák — Csehszlovákia függetlenségének szimbóluma lettek. Annak a háborús szövetségnek a szimbóluma, amelyet a független Csehszlovák Köztársaság az egyenlőség alapján... a Szovjetunióval kötött, szimbóluma annak, hogy a német megszállók kiűzése és Csehszlovákiának a német zsarnokság alól történt felszabadítása után az ország további ügyeinek intézésében kizárólag a csehszlovák nép akarata lesz a döntő."

És katonailag? A szovjet hadsereg vezérkarának a moszkvai Vorosilov Katonai Akadémián működő különbizottsága főleg azt a tényt emelte ki, hogy a csehszlovák katonai egység, a hozzá megerősítésül beosztott szovjet harckocsikkal, tüzérséggel és sorozatvetőkkel, jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a Harkovtól délre létrehozott fontos védelmi szakaszon az ellenséges erőket nyolc-tíz napig feltartóztassák. Amikor a nácik a főirányban sem Szokolovónál, sem Merefánál nem tudtak áttörni, kénytelenek voltak erőiket Harkovtól északra átcsoportosítani. Ez időt biztosított a szovjet hadvezetésnek, hogy egy újabb, győzedelmes támadást készíthessen elő.

Az újjászervezett csehszlovák haderőnek ez volt az első, többnapos harca. Nem, ez nem túlzás. A müncheni árulás után, az akkori hadsereg erőszakos felszámolása után, a mi nem túl nagy zászlóaljunk volt az első szárazföldi csapat, amely szembeszállt a köztársaság megszállóival, és becsülettel helytállt. Emlékeztünk arra a fogadalomra, amelyet 1942. május 27-én Gottwald elvtárs kezébe tettünk le: „Vérünk és a szovjet katonák vére, amelyet e háború csataterein közösen ontunk, a népünk és a szovjet nép közötti barátság további biztosítéka lesz." Így történt. Az a tízkilométeres védelmi szakasz, ott a Mzsa folyó mentén, örök tanúja ennek.

Az 1. önálló csehszlovák zászlóalj, a megerősítő szovjet harckocsikkal, tüzérséggel, reaktív fegyverekkel (katyusákkal) és páncéltörő fegyverekkel e néhány nap alatt lényegében szétvert, illetve jelentősen megtépázott két SS páncélos hadosztályt, az Adolf Hitler és a Totenkopf hadosztályt.

Klement Gottwald elvtárs első tábori egységünket „a csehszlovák állami függetlenség jelképének" nevezte — s mint mondotta — „ez további bizonyítéka annak, hogy Csehszlovákia hadiállapotban van a hitleri Németországgal... szimbóluma a független Csehszlovákia és a Szovjetunió között az egyenlőség alapján létrejött háborús szövetségnek... annak a szimbóluma, hogy a Szovjetunió nemcsak a szovjet területek felszabadításáért harcolt a német megszállók ellen, hanem egyúttal a szövetséges Csehszlovákia felszabadításáért is."

Nemzetünk politikai és katonai szabadságharcának tekintélyes képviselője ezzel azt fejezte ki, hogy a szokolovói ütkö-

zetnek jelentős következményei voltak: ez volt az a harc, amelyben először mutatkozott meg a későbbi, népi demokratikus hadseregünk magvának szívós, törhetetlen életereje.

Moszkvába hívattak, a Kremlbe.

Megelőzően, április 16-án, repülőgép jött értem, és Zagoszkin alezredessel, az összekötő tiszttel együtt a voronyezsi front törzséhez vitt. Egy falusi házikóban középtermetű, határozott, értelmes és vidám tekintetű férfiúval szorítottunk kezet, N. Sz. Hruscsov altábornaggyal, a Szovjetunió legfelső védelmi tanácsának tagjával. Mellette állt a voronyezsi front új parancsnoka, Vatutyin hadseregtábornok, Kornyejev vezérőrnagy, a törzs főnöke, és Varencev tábornok, a tüzérség parancsnoka. Tárgyilagosan és nagyon részletesen megtárgyaltuk katonai egységünk helyzetét, majd kötetlenebb beszélgetésre tértünk át. Főleg arról volt szó, hogy miként készíthetnénk elő egy magasabb katonai egység, az 1. önálló csehszlovák dandár felállítását. Ezzel kapcsolatban London és a moszkvai csehszlovák katonai misszió főnöke, Píka komoly nehézséget támasztott. Elhatároztam, hogy Hruscsov és Vatutyin elvtársnak feltárom gondjainkat.

— Azt kértük Moszkvától, hogy a dandárt az arcvonal közelében állíthassuk fel, nem pedig több ezer kilométerre a front mögött, ahogy ezt londoni nemzetvédelmi minisztériumunk kívánja, mondottam. — Londoni kormányunk azonban továbbra is kitart amellett, hogy húzódjunk vissza messzire az arcvonal mögé, egészen Buzulukba. Ezzel mi nem értünk egyet, mert nem akarunk önöktől elszakadni, és ezerkilométeres átcsoportosításokkal vesztegetni az időt. Ezért kérjük a segítségüket és a támogatásukat.

Hruscsov és Vatutyin tábornokok is tisztában voltak vele, hogy komoly dologról van szó, hogy a londoni elgondolás káros; tudták jól, hogy a mi londoni nemzetvédelmi miniszterünk ugyanaz az Ingr tábornok, aki a Szovjetuniónak a finn fehérgárdisták ellen vívott háborúja idején, 1939 végén és 1940 elején expedíciós katonai egységet akart küldeni Franciaországból a finn arcvonalra a Szovjetunió ellen.

A két elvtárs fenntartás nélküli segítséget ígért. Azután még visszatértünk a szokolovói ütközetre, annak részleteire, Jaros

hősiességére. Hruscsov elvtárs kérdéseinek hosszú sora még jobban megerősítette, hogy a frontparancsnokságnak milyen megbízható értesülései voltak szovjet parancsnokainktól, szomszédainktól és harcostársainktól. Nyikita Szergejevics újra rátért a csehszlovák dandár szervezésének kérdésére, különféle módosításokat ajánlott figyelmünkbe, főleg a harckocsik számának tizenötről harmincra való emelését, továbbá a páncéltörő fegyverek sűrűségének növelését.

A legkisebb részletekig megegyeztünk. Nyikita Szergejevics javaslatait a szovjet hadsereg legfőbb parancsnoksága elé terjesztette, amely azokat elfogadta, és végrehajtotta. Amikor elbúcsúztunk egymástól, tolmácsoltam katonáimnak azt a kívánságát, hogy a csehszlovák dandár Szovjet-Ukrajnában részt vehessen majd az ősi Kijev felszabadításáért vívandó harcokban. Ígéretet tettem, hogy időben készen állunk erre a harcra. A szovjet parancsnokság ezt a kérésünket is teljesítette.

Hruscsov és Vatutyin tábornok elvtársak nem sokkal később repülőgépen Veszelojéba érkeztek. Eljöttek zászlóaljunkhoz, hogy átadják a kitüntetetteknek a szovjet rendjeleket és érdemérmeket. De Lomsky százados kérésére ezt az ünnepi aktust későbbre halasztották, amikor már visszatértem Moszkvából, ahol éppen fontos tanácskozáson vettem részt az 1. önálló csehszlovák dandár szervezését és kiképzését illetően. A zászlóalj vendégei elsősorban az egység jövője, a kiképzés és a harckészség iránt érdeklődtek, és úgy találták, hogy minden rendben van. Hruscsov elvtárs — ahogy szokta — a katonák közé ment, elbeszélgetett velük, kérdezgette őket, felelt a kérdéseikre, és amikor kora hajnalban Vatutyin tábornokkal repülőgépre szállt, úgy búcsúzott tőlük a zászlóalj, mint az idősebb és tapasztaltabb bajtársaktól szokás, akiket már korábban is a csehszlovák nép odaadó barátainak tudott, de most mindegyikük személyesen és közelebbről is megismert és a szívébe zárt.

Ezalatt jómagam Zagoszkin alezredes és Kambulov őrnagy összekötőtisztek, valamint dr. Jaroslav Procházka törzskapitány és Konstantin Hübner alhadnagy kíséretében Moszkva felé repültem.

Megérkezésünk napján a moszkvai Nacional szállóban pezsgő

élet folyt. A telefonnak jókora erőpróbát kellett kiállnia. A különféle szervezetek, iskolák, polgári személyek szüntelenül hívtak bennünket, és Hübner elvtársnak bőven akadt munkája az újságok és folyóiratok szerkesztőségeinek munkatársaival. Egységünk valóban nagyon népszerű volt.

Később felkeresett G. Sz. Zsukov tábornok titkára, a Vörös Hadsereg egyik őrnagya, és értesített, hogy a hivatalos csehszlovák fórumok egy úgynevezett „tiszta" gyalogos dandár megszervezése mellett döntöttek. Vagyis olyan dandárt akarnak, amelyben nem lennének harckocsik, nehéz tüzérség, és páncéltörő fegyver is csak alig. Megkérdezte, mit szólok ehhez, mit jelentsen Zsukov tábornoknak? Röviden válaszoltam:

— Nem értek egyet, vessék el az egészet!

Az őrnagy elmosolyodott és még tömörebben válaszolt:

— Jeszty!

Utána találkoztunk Zsukov tábornokkal, és alaposan megbeszéltük-vetettük mind a két javaslatot, a londonit és a miénket. A tábornok ismerte Hruscsov és Vatutyin elvtársakkal folytatott megbeszéléseimet. Valamennyien — tehát a szovjet kormány és a hadsereg legfőbb parancsnoksága is — határozottan egyetértettek egy olyan magasabb katonai egység megszervezésére vonatkozó elképzelésünkkel, amellyel megvetjük az alapját egy még magasabb katonai egység létrehozásának.

— Emiatt ne fájjon a feje — mondta végül Zsukov tábornok —, az egységet úgy szervezi meg, ahogy elgondolta, és ahogy azt Vatutyin és Hruscsov elvtársak is ajánlották. Különben: ki lesz tulajdonképpen a dandár parancsnoka? Már tárgyalnak erről, és London el is küldte jelöltjét, Kratochvíl tábornokot. Mint tudja, már Moszkvában van.

— Tudom, válaszoltam —, de nem rám tartozik annak eldöntése, hogy ki lesz a dandárparancsnok. Ezzel szemben az én dolgom, hogy ésszerűen hajtsam végre a magasabbegység megszervezését, és arra törekedjem, hogy minél gyorsabb és jobb kiképzést kapjon, minél előbb indulhasson az arcvonalra. Nem jelképnek vagyunk itt holmi díszszemlék számára.

Talán mondanom sem kell, hogy a szovjet tábornok élénken és őszintén helyeselt.

1943. április huszonötödikén Zsukov tábornok telefonon érte-

sített, hogy másnap menjek be a Kremlbe átvenni a Leninrendet.

— A Kremlbe? Ebben az elnyűtt tábori egyenruhában?... Nem, kissé rendbehozom magam, kérek erre két napot.

Zsukov tábornok tüstént továbbította kívánságomat a Kremlbe. Máris cseng a telefon, itt a válasz:

— Az időpontot nem lehet megváltoztatni. Határozottan holnapra van kitűzve. Az elvtársak azt üzenik önnek, hogy szívesen látják úgy, ahogy van, tábori egyenruhájában.

Így hát 1943. április 26-án délelőtt életemben először átléptem a Kreml küszöbét. A Kreml-őrség tisztje formálisan igazoltat, a katonák tisztelegnek. Egy ezredes kísér minket a Legfelső Szovjet épületéhez. Újból nyílik a gépkocsink ajtaja, egy tábornok fogad bennünket, és pompás folyosók hosszú során át megyünk a Legfelső Szovjet elnöksége elnökének dolgozószobájába. A fényképészek lámpáinak villanása a másodperc töredékéig a harctér peremvonalának képét idézi fel. Tucatnyi fotoriporter és filmes rohan meg, de szerencsére nyílik már az ajtó. Belépünk...

— Zdravsztvujtye, goszpogyin polkovnyik, üdvözlöm önt, ezredes úr — fogad Mihail Ivanovics Kalinyin. Mellette a Legfelső Szovjet titkára, Gorkin. Egy pillanatra az egész álomnak tetszik. Az erős szemüveg mögül jóságos, de határozott tekintet sugárzik felém. Jellegzetes ősz fej. Átveszem kezéből a Leninrendet, egységünk valamennyi bátor fia és lánya nevében. Minden erőmre szükség van, hogy leküzdjem meghatottságomat. A szívélyes kézszorítások azonban feloldják a hivatalos fogadás szertartásosságát. Nyilatkozatokat teszünk, amelyeket a kor történelmi dokumentumai és újságai rögzítenek.

Aztán végre egy percre leülhetünk magunk között, fotoriporterek és filmesek nélkül.

— Nos, hát beszélgessünk egy kicsit — mondta Mihail Ivanovics, miközben hellyel kínált meg.

— Ön, elnök úr, megdicsérte zászlóaljunkat, és arcvonalbeli tevékenységünket a szovjet kormány is sokra értékelte. Csak az a kár, hogy oly kevesen voltunk. Ha legalább egy hadosztály, méghozzá harckocsi hadosztály lettünk volna, alaposabb munkát végeztünk volna...

— Nem, ezredes úr — válaszolta M. I. Kalinyin. — Semmi nem múlik azon, hogy hányan voltak. Az a fő, hogy önök, csehszlovákok hűséggel kitartottak mellettünk olyan időben, amely számunkra nagyon nehéz volt. Hitler csapatai Sztálingrádnál álltak, a Volga mellett, és már az egész kapitalista világ eltemetett bennünket. Azt várták, hogy a Szovjetunió vereséget szenved, meg voltak győződve, hogy kapitulálunk. Önök bíztak népünkben, hadseregünkben és kormányunkban, velünk együtt hittek a közös és igazságos ügy győzelmében. És végül. kormányuk beleegyezése nélkül, sőt akarata ellenére, határozottan síkraszálltak harcbavetésükért. A harcban pedig szívvel-lélekkel helyt álltak. Ez az, amit kormányunk és népünk oly nagyra becsül.

— Nézze csak meg — folytatta a Legfelső Szovjet elnöke —, miképp viselkedett Sikorski lengyel emigráns-kormánya Londonban, mit csinált Anders tábornok és törzse. Hét hadosztályt fegyvereztünk és szereltünk fel nekik. De amikor arra kértük őket, hogy három hadosztállyal segítsenek nekünk Sztálingrádnál időt nyerni, hogy csapatainkat az ellentámadáshoz összpontosíthassuk, akkor ezt megtagadták. Inkább elhagyták a Szovjetuniót, arra számítottak, hogy elvesztjük a háborút. De nem vesztettük el. Amikor ön megérkezett, a folyosón találkozhatott a lengyel emigráns-kormány követével. Őt azért hivattuk a Kremlbe, hogy közöljük vele a szovjet kormány döntését: azonnal el kell hagynia a Szovjetunió területét, mert kormányával megszakítottuk a diplomáciai kapcsolatot. Önt pedig, a kis csehszlovák egység parancsnokát azért hívattuk a Kremlbe, hogy átadjuk a Lenin-rendet.

— Megkérdeztem a lengyel követtől — folytatta Kalinyin elvtárs —, hogy mit gondol, nemzetének talán ezüsttálcán hozza majd valaki a szabadságot? Mennyi dicsőséget árathattak volna hadosztályaik Sztálingrádnál! Mennyi segítséget adhattak volna nekünk azokban a nehéz napokban!

A beszélgetés után szívélyes búcsút vettünk M. I. Kalinyintól.

Másnap a szovjet sajtó egymás mellett, ugyanabban a hasábban, két hírt közölt. Rövid közleményt a londoni emigráns lengyel kormánnyal való diplomáciai kapcsolatok megszakításá-

ról, és a lengyel követ távozásáról, valamint terjedelmes beszámolót a csehszlovák katonai egység harci tetteiről, parancsnokának kitüntetéséről. Fényképeket közöltek a Kremlbeli fogadásról, és közölték nyilatkozataink szövegét is.

Moszkvai tartózkodásunk következő napjai nagyon mozgalmasak voltak. A Lux-szállóban találkoztunk Gottwald, Sverma, Kopecky elvtársakkal, és Csehszlovákia Kommunista Pártja moszkvai vezetőségének többi tagjával. Részletesen tájékoztattam őket az 1. önálló csehszlovák zászlóalj harcairól, harctéri tapasztalatairól és mindarról, ami kujbisevi találkozásunk óta velünk történt. Az elvtársak részletesen érdeklődtek minden egyes katona, minden kiemelkedő haditett iránt, és nem utolsósorban az elesett bajtársak hősiessége érdekelte őket.

Azután áttértünk az 1. önálló csehszlovák dandár szervezésének égető problémájára. Mindenben egyetértettünk és az elvtársak a legmesszebbmenő segítségükről biztosítottak az általunk javasolt szervezés végrehajtásában. Ígéretüket gyorsan és maradéktalanul teljesítették.

Természetesen részt vettünk a moszkvai összszláv kongresszuson is. Az összszláv bizottságban újból mindent el kellett mondanunk. Itt találkoztunk Zdenek Nejedly professzorral, Gundorov tábornokkal, Smeralová elvtársnővel, és természetesen moszkvai követünkkel Zdenek Fierlingerrel, továbbá a szovjet és a szláv népek sok más képviselőjével.

Mély benyomást tett rám Jan Sverma elvtárs, Klement Gottwald közeli harcostársa.

— Ma még fel sem tudjuk fogni — mondotta az egyik összejövetelen —, hogy felszabadításunkban ez a mi katonai egységünk mekkora munkát végzett.

Az elvtársak megígérték, hogy ellátogatnak hozzánk Novohoperszkbe. Moszkvában találkoztunk első ízben Jan Sverma bakfis lányával, Jurkával és Nejedly professzor Vít nevű fiával. Azután megérkezett Buzulukból Antonín Sochor és Marie Pislová, majd az egész csoport repülőgépen elindult az alakuló dandárhoz.

Buzulukban időközben megalakult egy tartalék ezred, amelybe csehek, szlovákok és főleg kárpátaljai ukránok jelentkeztek, olyanok, akik eddig szétszórtan éltek a Szovjetunió

területén. Az ezred parancsnoka 1943. április 4-ig Jaroslav Dockal főhadnagy volt, nyugodt, művelt és képzett cseh tiszt, aki valamikor 1939-ben bizonyos tekintetben Kromeríz környéki munkatársaim közé tartozott. Részt vett az illegális munkában, és Lengyelországba szökését a feleségem segítségével szervezték meg.

Dockal elvtárs 1942. február 7-én érkezett Buzulukba. Emlékszem még a táviratra, amelyet ő küldött a szovjet kormánynak, jelentvén az 1. csehszlovák dandár saját harckocsik vásárlására indított pénzgyűjtésének eredményét. A táviratban kifejezte az ezred tagjainak a szovjet hadsereg harci sikerei fölött érzett lelkesedését, s jelentette a pénzgyűjtés eredményét: 150 000 rubelt gyűjtöttünk harckocsikra és további 18 000 rubelt a „Valerij Cskalov" harckocsioszlop felállítására. Kérte, hogy a harckocsikat a csehszlovák egységhez osszák be. A táviratot így fejezte be: „Emlékeztessenek e harckocsik testvéri népeink örök és megbonthatatlan szövetségére, amelyet a közösen ontott vér forrasztott egybe már 35 évvel ezelőtt (a bachmacsi csatában), és most a szláv népek legádázabb ellensége, a hitleri Németország ellen vívott közös harcban."

Buzulukban akkoriban igen mozgalmas volt az élet. A Píka ezredes irányította cselszövő katonai misszió, és az általa buzdított kommunista- és szovjetellenes irányzatok főleg arra törekedtek, hogy bomlasszák a politikai és akcióegységet a kárpátaljai ukránok soraiban, akiknek száma 1943. április 8-án a tartalékezred 1438 főnyi létszámából 1366-ot tett ki, vagyis az egész személyi állománynak csaknem 95 százalékát. Veszélyben forgott az egész ezred egysége és harcképessége, mert arról volt szó, fel lehet-e állítani egy olyan arcvonalbeli csehszlovák magasabbegységet, amely helyt tud állni a hitleristák elleni harcokban.

Április 29-én Václav Kopecky és Vlastimil Borka szerkesztő kíséretében Kujbisevből Buzulukba érkezett Klement Gottwald. Beszéde, amelyet 1943. május 2-án a Puskin-parkban mondott el, világosságot gyújtott a tartalékezred legtöbb katonájának elméjében.

1943. május 4-én katonáink elhagyták Veszelojét, és kiadós esőben Novij Oszkolba meneteltek. Abban a tudatban indultak

el, hogy az I. zászlóalj immár végérvényesen belép a történelembe, és az 1. dandár magvává válik. Újból Valujkiba érkeztünk, ahonnan több mint két hónappal ezelőtt az arcvonalra indultunk. A falut ott-tartózkodásunk alatt bombatámadás érte. Valujkiból tovább indultunk Novohoperszkbe, amelyet dandárunk megalakításának színhelyéül jelöltek ki. Útunkon a szovjet katonák és a polgári lakosság szíves mosolya és ünneplése, valamint a szovjet csapatok kubáni támadásáról szóló győzelmi jelentés kísért. A zászlóalj május 9-én, kora hajnalban érkezett Novohoperszkbe. A következő napon már befutott Buzulukból a katonai szerelvény a tartalékezred 1400 katonájával, akik zömükben — mint már említettük — kárpátaljai ukránok voltak. Így a zászlóalj 670 harcosával együtt már több mint kétezren voltak és örömmel várták az új egység felállítását. Nem sokkal később létszámunk három és félezerre nőtt.

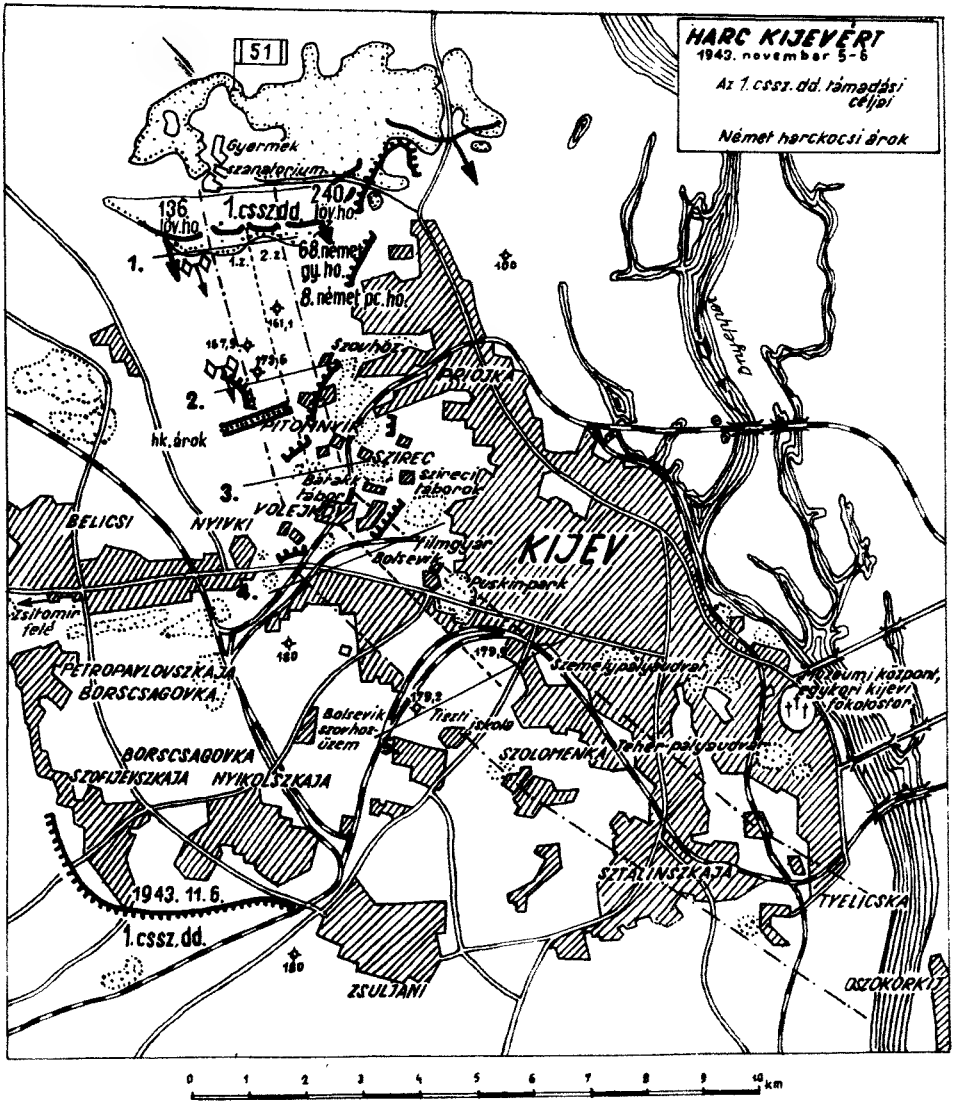

A kijevi harctér

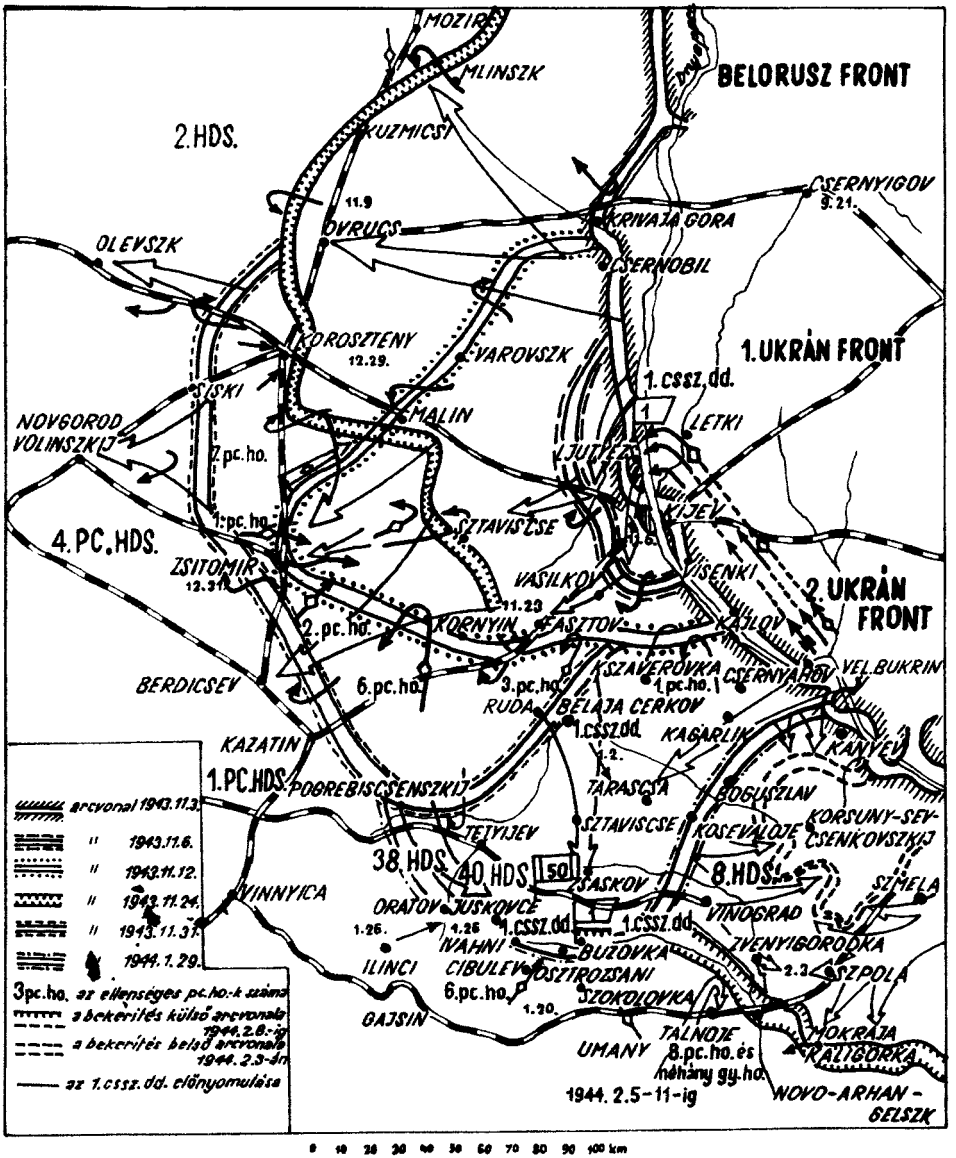

Az 1. önálló csehszlovák dandár a kijevi hadműveletben a Dnyeper jobb partján.

1. ISMÉT A LONDONI INTRIKÁKKAL KELL CSATÁZNUNK

Nem akarok itt aprólékosan foglalkozni azzal a hosszúra nyúló időszakkal, amelyben többé-kevésbé leplezett harc folyt a Szovjetunióban alakult csehszlovák katonai egység jellege és küldetése körül. Egy dandár megalakításáért már Buzuluk előtt harcot indítottunk. London, amikor már nem tudta megakadályozni sem katonai alakulatunk felállítását, sem az 1. zászlóalj hadba vonulását és első dicsőséges harcát a náci csapatokkal, legalább intrikálni próbált.

Londoni emigráns kormányunk csak egy harckocsik és tüzérség nélküli gyalogos dandár felállításába egyezett bele. Nem értett egyet azzal, hogy én legyek a dandár parancsnoka. Persze nem ez volt a legfontosabb. Megtiltotta nekünk, hogy kádereinket szovjet katonai tanintézetekben képezzék ki, és nem engedélyezte, hogy a saját tiszti iskolánkba olyanokat is felvegyünk, akiknek nem volt érettségijük. Londoni nemzetvédelmi minisztériumunk magától értetődően még 1943-ban is szigorúan megtiltotta, hogy tisztekké léptessük elő azokat a bátor harcosokat, akik a harctéren parancsnoki beosztásban már megállták helyüket, majd pedig kiváló eredménnyel végezték el a tiszti iskolát — ha nem volt érettségijük, és főleg, ha kommunisták voltak. Befurakodtak kárpátaljai ukrán katonáink közé is, és a Pika ezredes köré csoportosult néhány karrierhajhászó nacionalista segítségével igyekeztek azok harci és hazafias egységét bomlasztani.

Intrikáltak a Szovjetunió ellen és a mi harctéri alakulatunk ellen is. Szívósan kitartottak jólismert céljuk mellett: Csehszlovákiát polgári köztársaságként kell feltámasztani az impe-

rialista nyugat oldalán, és a jövendőbeli csehszlovák hadsereget ismét a kapitalisták szolgálatába kell állítani. Ármánykodásuk főleg az arcvonalra való elvonulásunk után lett mind féktelenebb, amikor csak kevés hír érkezett rólunk. Végül a szovjet elvtársak és Csehszlovákia Kommunista Pártjának moszkvai vezetősége jött segítségünkre. Az elvtársak nem sokat törődve a régi szabályzatok elavult előírásaival, nem rejtették véka alá ama nézetüket, hogy az arcvonalon a szovjet hadsereg kötelékében kell harcolni, olyan parancsnokok vezetésével, akik a harcokban érnek parancsnokokká. Így is lett... Különösen nagy jelentőségű volt, hogy a politikai, nevelő és felvilágosító munka főnökévé dr. Jaroslav Procházka törzskapitányt nevezték ki. E fontos tevékenységében elsősorban a kommunisták és a frontot járt katonák körében talált segítőtársakra.

A harctéren abban az időben jól mentek a dolgok. A nyugati szövetségesek is sikereket arattak, megerősítették helyzetüket Afrikában, és abszolút fölényre tettek szert a Földközi-tengeren. A szovjet arcvonalon nagyarányú új támadás küszöbén álltunk. Ebben a helyzetben azt volt a legfőbb feladatunk, hogy dandárunkat sürgősen teljes létszámra emeljük. 1943. május 20-án még 800 emberünk hiányzott. Szervezni, kiképezni, felszerelni és mielőbb ki az arcvonalra! A háború nem vár, és népünk sem várhat sokáig.

Kiharcoltuk, hogy új tiszteket nevezhessünk ki az 1. zászlóalj kipróbált, legjobb harcosai közül. Mindjárt az első lépcsőben 230-nál több tisztet és tiszthelyettest képeztünk ki valamennyi fegyvernem részére. A harckocsizókat a tambovi szovjet tanintézetbe küldtük kiképzésre.

A kommunista pártszervezetet, amely akkoriban nem nyilvánosan működött, dr. Jaroslav Procházka irányította, a vezetésben pedig ott voltak olyan kipróbált harcosok, mint Jaroslav Dostál, Vendelín Opatrny, dr. Frantisek Engel és Kurt Feiner. A szervezet rendkívül értékes munkát végzett a dandár erkölcsi és politikai egységének megszilárdításában, és neki köszönhető, hogy a dandárt oly szokatlanul rövid, mondhatni rekordidő alatt sikeresen ki tudtuk képezni és harckésszé tenni. Időközben a csehszlovák katonák több mint 230 000 rubelt adtak a Szovjetunió hadikölcsönére.

A csehszlovák néphadsereg mai nagy művészegyüttesének, a Vít Nejedly Művészegyüttesnek az alapjait is Novohoperszkban vetettük meg. Vít maga alapította és vezényelte az együttest, ő volt a zeneszerzője és később a dandárral együtt ott volt az arcvonalon mindvégig, egészen haláláig, mely fiatalon a kárpát-duklai hadműveletek során ragadta el.

Angliából és a Közép-Keletről is jöttek hozzánk csehszlovák tisztek. Különösen sok szlovák érkezett, akik tömegesen hagyták ott a Tiso—Tuka-féle hitlerbérenc hadsereget. Valamennyiük közül elsőnek Pavel Marcelly főhadnagy százada állt át, amely bátor és hazafias parancsnokával az élén fegyverrel tört utat magának a szovjet hadsereghez a kaukázusi arvonalra. A kiképzés még keményebb volt, mint Buzulukban, mert az idő sürgetett, az egység viszont nagyobb volt. Időközben a nácik Oreltől délre és Belgorodtól északkeletre megindították utolsó nyári offenzívájukat, hogy Kurszk térségében megkíséreljék körülzárni és megsemmisíteni a szovjet erőket. Figyelmünk a kurszki ívben kibontakozott nagy csatára összpontosult. A feszültség napról napra, óráról órára nőtt, és kedvező hatással volt a harckiképzés ütemére és minőségére. A katonák egyre türelmetlenebbül követelték harcbavetésüket. A kezdeti német sikerek rövid életűek voltak. A szovjet hadsereg határozott ellencsapása megállította a fasiszta egységeket. Július 13-án a szovjet csapatok hatalmas ellentámadásba mentek át az egész arcvonalszakaszon, és szétverték a németek csoportosítását, majd kifejlesztették az első nyári támadást, messze nyugatra vetve vissza az arcvonalat. Az optimizmus növekedéséhez hozzájárult a fasiszta olasz kormány fejének, Benito Mussolini diktátornak 1943. július 25-i lemondása is, elsősorban azonban a szovjet hadsereg nyilvánvalóan és állandó növekvő számbeli, technikai és hadműveleti fölénye, feltartóztathatatlan lendülete, eszmei szilárdsága, magabiztossága és határozottsága volt a katonáinkra igazán nagy hatással Novohoperszkben éppen úgy, mint azelőtt Buzulukban. Értesültünk arról is, hogy a szovjetek országában lengyel nemzeti hadosztályok szerveződnek, amelyeknek semmi közük nincs a gyászos emlékezetű Anders-hadsereghez. Ez a tény is erősítette öntudatunkat.

Szemmelláthatóan növekedett Csehszlovákia Kommunista Pártjának, és moszkvai vezetőségének tekintélye, amely minden helyzetben világosan kijelölte a Szovjetunióval szorosan szövetségben vívott következetes és becsületes harc útját és a végső cél felé vivő utat. A végső cél pedig egy szabad, igazságos berendezésű köztársaság volt, amelyben a nép többé már nem vakon vezetett tömeg, hanem tudatosan alakítja saját sorsát. Nem lehet eltitkolni, hogy akkoriban mindezt csak a kommunisták látták tisztán; ők aztán felvilágosították bajtársaikat is, hogy megértsék a világot, felismerjék annak fejlődési törvényeit és a marxizmus—leninizmus tévedhetetlen iránytűjével megtanították őket tájékozódni az életben, a jelen eseményeiben. A szovjet valóság, az arcvonal és a hátország egysége és hősiessége, a nyugat felé tartó megállíthatatlan előnyomulás, amelynek a nyugati arcvonalról idecsődített német erők képtelenek voltak ellenállni, önmagában véve is ékesszólóan beszélt. Egy olyan ország, amelynek nincs szilárd ideológiája, megbízható államrendszere, amely nem forrott össze szorosan pártjával és kormányával, nem lenne képes ily rövid idő alatt talpra szökni a háború első tizenhat hónapjának borzalmas megpróbáltatásai után, sem pedig arra, hogy egyedül — az 1941 óta ígért, de mindig halogatott második arcvonal nélkül — megsemmisítse az erős ellenséget Sztálingrádnál, Kubánban, Orelnál, Kurszknál és Belgorodnál, és oly feltartóztathatatlanul űzze — a szó legszorosabb értelmében: űzze — nyugat felé. Nem akarok frázisokat pufogtatni, de a tiszta igazság tudatában állítom, hogy ezen az arcvonalon harcolni és a szovjet hadsereg részének lenni több volt számunkra minden dicsőségnél és kitüntetésnél. Büszkeség és a biztonság érzése töltött el bennünket, hogy a háborúnk igazságos és ebben a háborúban mi győzünk.

A szovjet hadsereg újra meg újra támadott, ismét felszabadította Belgorodot és Harkovot, kemény és könyörtelen csapásaival bosszút állt a mi halottainkért is, és megkezdte a balparti Ukrajna teljes felszabadítását. Az arcvonal a Dnyeperhez közeledett, és vele közelgett a mi időnk is. Augusztus 10-én a sorainkba állt Stefán Tucek, a szlovák partizán, aki Szaburov partizántábornok vezetése alatt Belorussziában harcolt.

Nemcsak azoktól a katonáktól hozott üdvözletet, akik az úgynevezett szlovák állam biztosító hadosztályából álltak át a szovjet partizánokhoz, hanem híreket hozott Jan Nalepka százados partizánegységének dicső harcairól is. Tőlünk nyugatra, több száz kilométeres távolságban, mélyen a német csapatok hátában vívták hősi harcukat. Vasutakat, hidakat robbantottak, náci ezredeket, fegyvereket és lőszert szállító vonatokat semmisítettek meg, és ezzel hatékony segítséget nyújtottak a szovjet hadseregnek.

Augusztusban a londoni kormány utasítására Píka ezredes még egyszer konok kísérletet tett, hogy a dandár létszáma minél kisebb legyen, és kierőszakolja fegyverzetének, főleg tüzérségének és harckocsi egységeinek a csökkentését. A londoni nemzetvédelmi minisztérium és Píka ezredes még mindig görcsösen ragaszkodott saját programjához: csak szimbolikusan harcolni a tűzvonalban, a hadsereget a „hazai akcióra" tartogatni. A szovjet főparancsnokság és képviselője, G. S. Zsukov tábornok azonban fenntartás nélkül mögénk állt. Píka tervei újra kudarcba fúltak.

A kiképzés a vége felé járt. A tambovi harckocsi tiszti iskolából fiatal parancsnokaink éppen azon a napon tértek vissza, amikor Harkov végleg szovjet kezekbe került, és így 1943. szeptember közepén bemutathattuk a Moszkvából kiküldött Barinov tábornoknak az 1. csehszlovák dandár harckiképzésének színvonalát. Szokás volt a szovjet hadseregben, hogy mielőtt egy alakulatot az arcvonalra irányítottak, szigorú szemlének vetették alá, amelyen számot kellett adnia harcképességéről. Barinov harckészültségünket „kitűnőnek" minősítette. A szemlén részt vettek Gottwald, Fierlinger, Nejedly, Sverma, Vrbensky, Borek elvtársak és mások is. Fierlinger elvtárs nagykövet, a köztársasági elnök képviseletében csapatzászlót adott át nekünk. A dandárhoz csatlakozott Jirina Svermová és Cenek Hruska is, akinek a fia már az alakulat tagja volt. Kértük a szovjet kormányt, minél előbb küldje ki dandárunkat az arcvonalra, hogy részt vehessünk Kijevnek és a jobbparti Ukrajnának, a Csehszlovák Köztársaság jövőbeni közvetlen szomszédjának felszabadításában.

A moszkvai pártvezetőség megszervezte a *Ceskoslovenské*

listy című újság kiadását. Ez a nagyszerű lap jelentősen segítséget nyújtott a dandár politikai tudatának formálásában. Oktatott és tájékoztatott, s egyben szócső is volt, amellyel katonáink a szovjet határokon túlra, elsősorban az otthoniaknak és angliai bajtársainknak is üzenhettek.

1943. szeptember 15-e — az utolsó vizsga napja. Jelen van Zsukov tábornok is, és hozzájárul az 1. önálló csehszlovák dandár harcbavetéséhez. Szeptember harmincadikán kerül sor az utolsó díszszemlére, még aznap összeállítjuk és útbaindítjuk az első csapatszállító szerelvényt. 3517 katonánk, tiszthelyettesünk és tisztünk volt, közöttük 82 nő, 148 fő pedig a szovjet hadsereg tagja volt, akikkel a szovjet parancsnokság technikai egységeink létszámát kiegészítette, olyan beosztásokban, amelyekre saját szakembereink nem voltak. A szovjet parancsnokság kiváló fegyverzettel: 10 közepes, 10 nehéz harckocsival, 10 páncélozott gépkocsival, 212 gépkocsival, 62 motorkerékpárral, 6 darab 122-es tarackkal, 12 darab 76-os löveggel, 10 darab 45-ös páncéltörő ágyúval, 30 aknavetővel, továbbá légvédelmi ágyúkkal, nehéz légvédelmi géppuskákkal, 99 géppuskával és golyószóróval, 512 géppisztollyal, 2158 automata puskával, pisztolyokkal és sok-sok más fegyverrel látott el bennünket.

2. ÚJRA AZ ARCVONALON

A szovjet hadsereg azokban a napokban indította meg a harcot a Dnyeperért, amikor szerelvényeink a felújított vasúti pályán egymásután kifutottak nyugat felé. Utunk elpusztított tájakon, felperzselt falvakon és véres folyókon vitt keresztül, ahogy erről a „Prága felé" című induló is szól. Vatutyin hadseregtábornok voronyezsi arcvonalára osztottak be minket, ahol N. Sz. Hruscsov altábornagy volt a haditanács tagja. 800 kilométeres út állt előttünk Prilukiig, onnan pedig 150 kilométeres menet a tizennyolc kilométer széles és tíz kilométer mély hídfőhöz, amelyet a voronyezsi front katonái foglaltak a Dnyeper jobb partján. Kilenc katonai szerelvény!

Nagy alakulattá nőtt az egykor oly szerény 1. csehszlovák zászlóalj: kilenc szerelvény, mindegyik tizenöt napig úton

Prilukiba, a romok között hallgatagon meghúzódó Voronyezsen keresztül. Sem a Szokolovo visszafoglalásáról készített megrázó felvételek, sem az „Emberi sors" című közismert szovjet film nem ad hű képet a város pusztulásáról. A várost, amely 1942-ben a szovjet—német arcvonal északi szakaszának jobbszárnyát zárta le, nem tudta megrendíteni a Volga felé, Sztálingrád és a Kaukázus előhegységei felé indított dühödt német támadás sem. Itt az arcvonal görcsös haláltusában, hosszú hónapokra megmerevedett, csak romokat, újabb romokat hagyott maga után, semmi sem maradt meg, amit a lángok el tudnak emészteni. Azután Kurszk következett, az ez évi nyári támadásból híres Kurszk. Még elénk tárja borzalmas sebeit, amelyeket a nemrég mért csapások és ellencsapások okoztak, tovább Konyovka, Konyetopi és Bahmacs felé visz utunk... Itt, ezen a helyen, ahol valamikor csehszlovák katonák harcoltak vállvetve a Vörös Hadsereggel a német ismperialisták ellen, rövid pár pillanatra megálltunk, hogy emlékezzünk — keserű emlékekkel — arra, ami Bahmacs után következett, és ami többé soha nem ismétlődhet meg. Sem Ingr tábornoknak, sem expedíciós hadaiknak soha többé nem szabad hatalomra jutniuk. Különben is szánalmasan tehetetlenek ahhoz a hatalomhoz képest, amivé a szovjetek országa ezekben az években kinőtte magát. Megérkeztünk Prilukiba. Onnan 55 kilométeres menettel a dandár összpontosítására kijelölt körletbe; a parancs értelmében északon a gépesített egységek haladtak, délen a gyalogság és a lovasság. A harckocsizászlóalj önállóan menetelt, de csak az éj leple alatt. Az úton Priluki felé néhány szerelvényt légitámadás ért, de ezek egy kivételével szerencsésen végződtek...

Jahnovscsina nevének még a hallatára is borzalom fog el: Ez volt az a falu, ahol az 1. tüzérosztályt szállító 18 605-ös számú negyedik szerelvényünk megállt.

A pálya nem szabad — állj! A mozdony időnként hangosan pöfékel, azután elhallgat, csend van körös-körül, katonáink a vagonokban alszanak. Itt-ott harmonika szól, a faluból barátságos kutyaugatás hallatszik, és a táj felett a tiszta égbolton lebeg a hold. A nehéz légvédelmi géppuskások százada, mint rendesen, az őrhelyén van, figyeli a holdvilágos tiszta égboltot.

Nyugat felől felhős az ég; az arcvonal tüze néha erős rőt fénynyel villan fel.

Vigyázz, csend! Repülő! Valamivel nyugatabbra tisztán láthatók egy szétbombázott tartályvonat szanaszét heverő roncsai — a dübörgés egyre erősödik.

Junkers a pálya fölött! Tűz!

Bombák robbannak a vágányokon, a repülő csaknem függőlegesen a magasba emelkedik és eltűnik. A pálya felszaggatva, tovább menni lehetetlen. A még tapasztalatlan parancsnok elrendeli, hogy mindenki maradjon a vagonokban. Csakhamar kiderült, mennyire végzetes parancs volt ez.

Máris újabb berregés, dübörgő légitámadás nyugatról, ezúttal két géppel. — Tüzeljetek! Valamennyi nehézgéppuska munkában van, az első keselyű fedélzeti ágyújából és géppuskájából visszatüzel, és sikerül elhallgattatnia a légvédelmi géppuskások első szakaszát. Már a 2. szakasz egyik géppuskája is elnémult... az, amelyik a szerelvény másik felét védte. A géppuskákkal együtt tüzelnek a golyószórók is, de az 1. szakasz kiesése után szabad az út. A másik repülőgép százötven méterre ereszkedik a pálya fölé, és kioldja bombáit... Reng a föld, kiabálás, újra dübörög a föld, lángnyelvek csapnak fel, több vagon szétroncsoltan, felborulva fekszik a pálya mellett. A további bombák már a sínek mellé hullanak, de ott a másik ütegnél patakokban folyik a vér. Végtagok, letépett fejek, a felismerhetetlenségig összeroncsolt testek hevernek szanaszét. Dr. Armin Siroky orvos alhadnagy, Drnková őrvezető, Lída és Edit Tobiásova őrvezetők, szokolovói ismerőseink, továbbá Anicka Ptácková és Kaplánová, Masalejová, Kurinová és Mad'arová nővérek rohannak a sebesültekhez. Tisztítják és kötözik a sebeket, sínbe rakják a törött csontokat. A fasiszta repülők visszafordulnak, meg vannak elégedve gyilkos művükkel.

Hanem adjuk át a szót az 1. tüzérosztály orvosának. Ő és az önfeláldozó nővérek közvetlen közelről látták e katasztrófa szörnyű következményét, azt a pillanatok alatt elszenvedett hatalmas veszteséget, amely szinte vetekedett az 1. zászlóalj 1943. március 8-i szokolovói veszteségével: az 54 halottal és ugyanannyi sebesülttel.

Pompás kedvünk volt akkoriban, hiszen ment minden akár a karikacsapás, amikor a szerelvények elindultak az arcvonal felé — beszéli el dr. Siroky. — A fasiszta repülők ugyan szüntelenül fenn kóválygotak a levegőben, és ha nem lőtték le őket útközben, halálos terhüket mögöttünk dobták le, de a csehszlovák katonai szerelvényt nem érte találat. Nem túlzok, ha azt mondom, hogy már-már sérthetetlennek éreztük magunkat. Ráadásul nagyon kellemes volt az idő is, a hajnalok ugyan ködösek voltak, de verőfényesek a nappalok, kellemesen hűvösek az esték, és látszólag veszélytelenek az éjszakák. Velünk szemben sebesültszállító vonatok jöttek. A szokásos kép tárult elénk — a súlyos sebesültek szomorú szemei és azok hangos dalolása, akiknek több szerencséjük volt. De azokról a helyekről, amelyeket már magunk mögött hagytunk, mihamar dörgés hallatszott. A becsapódások sűrű füstje az arcvonal közelségére figyelmeztetett. Láttunk szétbombázott vasútállomásokat, és később egy szétvert szovjet vöröskeresztes vonatot is, a vagonok romjai között meg halottakat és olyanokat, akik másodszori sebesüléssel megúszták.

Mindezt egyre kerekebbre nyíló szemmel nézte Pazderka százados, a tüzérosztály parancsnoka. Tetszetősen öltözködő tiszt volt (mint a nyugatiak általában), ő is csak nemrégiben érkezett Közép-Keletről. Határozottan elegánsabb volt, mint jómagunk. A katonákkal megtartotta azt a bizonyos, közmondásos három lépés távolságot, amit a München előtti hadsereg tisztjeinél már megszoktunk, és csak szolgálatilag érintkezett velük: parancs, jelentés, semmi több. Most sem tagadta meg magát. Az utolsó előtti kocsi — a parancsnoki kocsi — és a többi vagon között nem csak a távolság, de a szakadék is érezhető volt. A katonák már nem értették és nem is akarták megérteni sem a München előtti demokrácia modorát, sem a brit szigetek „demokratikus individualizmusát". Bajtársi közösségben éltek. Parancsnokaikat fenntartás nélkül tisztelték, a fegyelmük önkéntes volt, közelálló a forradalmi hadsereg fegyelméhez, és az antifasiszta harc becsületbeli kötelességéből fakadt. A katona nem szűnt meg embernek, állampolgárnak lenni akkor sem, amikor magára öltötte az egyenruhát és fegyvert vett a kezébe. Még inkább ember lett.

Útközben egy ukrán nő csatlakozott hozzánk. Tehenet vezetett, azzal tért vissza otthonába, nyugatra, valahová a Dnyeperhez. Az utolsó vagonban helyeztük el. Így utazott, nem messze egymástól, az ukrajnai tehén és az angliai, illetve közép-keleti tiszt. Abban az időben ez már nem sokat számított.

Kötözőhelyünk a szerelvény végétől számított harmadik vagonban volt, közvetlenül a parancsnoki kocsi előtt. Az azt megelőző nyitott kocsin nehéz légvédelmi géppuskák voltak. Alighanem felkeltettük a Luftwaffe érdeklődését, mert amint folytattuk utunkat mind gyakrabban elrepültek felettünk, köröztek, mélyre ereszkedve vizsgálódtak, egyszóval szemrevételezték a célpontot.

Vagy három nappal a végzetes éjszaka előtt találkoztunk egy kisfiúval. Már azt sem tudom, honnan került elő, de itt volt. Figyelmesen vizsgálgatja idegen egyenruhánkat és hallgat.

— Hány éves vagy, fiú? — Tíz — mondja, és megint csak hallgat. Aztán kiböki: — Hát ti kik vagytok? A mieink? — Igen, csehszlovákok vagyunk.

— Úgy? Cseh-szlo... — ingatta a fejét, mert ami sok, az sok. Nyűtt katonaköpenyt hord, húzza maga után a földön, időnként meg-megbotlik benne. Nem fél. Biztos, hogy nem fél. Látni ezt a szemén, magabiztos tartásán és azon, hogy méreget bennünket. De nem is nevet. Széles, orosz orrocskája van, kedves arcú fickó, de arra már aligha emlékezne, hogy mikor mosdott utoljára. A jelek szerint éhes volt; láttuk abból, ahogy körül sandított, és a szemét rajta felejtette az egyik tizedes derékszíján lógó csajkán. Ekkor felébredt, akár egy kis ragadozó. Tekintete felkúszott a csajkáról a tizedesre, majd vissza a csajkára, onnan rám és rólam — biztos érzékkel Václáv Bedlivyre, a szakácsunkra. Nagyot nyelt, a látszat kedvéért kissé elmosolyodott, és halkan próbálgatta a hosszú, nehéz „csehszlo..." szót.

— Csehoszlováki!

— Áhá, Cse-ho-szlo-vá-ki. Nu, da... tehát a mieink vagytok.

Neki kétségtelenül teljesen mindegy, hogy körülötte a fiúkat hogy hívják. Úgyis a mieink. Az orra körül kis szeplő-

sereg látszik, de lehet, hogy nem is szeplő, nos, erről majd csak akkor lehet megbizonyosodni, ha alaposan megmosdott. A szeme fekete, a homloka szép sima, és ehhez járul az a kedves orosz orrocska, meg azok a kétes szeplők. A szemöldöke és a szempillái olyanok, mintha szénnel rajzolták volna meg. A haja hollófekete. Kedves jelenség. Valójában szőkének kellene lennie, de nem az. A haja a fülére lóg, s hátul borzolt verébfészekké göndörödik a nyakán. A nyakán? Még az ócska szürke katonaköpeny gallérján is.

— Tehát a mieink vagytok? És enni adtok?

Adunk, barátocskám. A szakács máris hozza a krumplival, káposztával és hússal púpozott tálat. Csak úgy gőzölög. A fiú elkap egy nagykanalat és munkához lát vele. Öröm nézni és hallgatni. Ó, hogy ízlik neki. Körbe forgatja csillogó, fekete szemét a burgonya, a káposzta és a hús gőzében. Egy felfordított ládán ül. Jaj azok a kezek! Már éppen szólni akartam: nem mész mosdani?! De nem. Senki nem szólt egy szót sem. Olyan volt az egész, mint valami ünnepi szertartás. Egy jókora karéj kenyeret már eltüntetett, és éppen hozzákezd a második bekebelezéséhez. Váljék egészségedre, kis komán. Végre jól lakott, kifújta magát. Vot, tak. Szpaszibo.

— És most mondd el nekünk, honnan kerültél ide?

— Hogy-hogy honnan?

— Hogy-hogy? Hol van az apád, az anyád? Hogy hívnak? Hová valósi vagy?

A gyerek hallgat, lélegzetet gyűjt, és az emlékeiben kutat.

— Nos? — guggolt le hozzá Bedlivy, a szakács letompítva hangját. — Ejnye, hát egy ilyen hős, egy ilyen katona... Menj már, csak nem sírsz?

De minden hiába. A mi fiunk, a hős, a harcos, a katona, bizony elereszti könnyeit.

— Mondd csak, hol van az édesapád? — ismétli a szakács a kérdést, egyelőre minden remény nélkül.

A legényke kabátja ujjába törli könnyeit, és visszafojtja a sírást.

— Nincs apám, elesett a fronton.

Csend lett, mélységes csend.

— És az édesanyád?

— Megölték a németek.

Fullasztó csend.

— No, és honnan jöttél?

— Hogy-hogy honnan? Hát az ezredtől.

— Melyiktől?

— Melyiktől? Hát a miénktől, ahol Kalcsenko bácsi van. Ezredes.

Felemelt jobb kezének mutató ujja mint egy felkiáltójel ad nyomatékot annak a szónak, hogy „ezredes". Uram, mit ért maga ehhez? Van maguk között egyáltalán valami ezredes? És látták-e valaha is Kalcsenko bátyát?

— És ha tudni akarjátok, én már voltam a fronton is. Nincs senkim, mi mást tehettem? Kérem magát, bácsika, nagyon kérem, vigyen el engem az ezredemhez. Nincs itt semmim, mindenem az ezrednél van, utól kell őket érnem. Bácsi, bácsika, magukkal visznek?

S a fekete bogárszeméből elszökött könnycseppek az arcocskájára telepedtek le.

— Elviszünk, persze hogy elviszünk. Velünk jössz, és ha utolérjük a tieidet, akkor majd jelentkezel az ezredparacsnoknál.

— Kalcsenko ezredesnél.

— Igen, Kalcsenko ezredesnél. Addig mindent megkapsz nálunk. Frontkatona vagy. Jár neked.

Felállt. Alig észrevehetően elmosolyodott, ma már másodszor.

— Vot, tak harasó, bácsika. Nagyon szépen köszönöm. De én egyáltalán nem tehetek róla. Vízért mentem, egy kissé elmaradtam, és közben elment a vonat. De azt hiszem, nem lesznek még messze.

— Hát persze, hogy nem. Ne félj, utolérjük őket. De még mondd meg nekünk, hogy hívnak?

— Engem? Hát, Tolja Mironovnak.

— Ahá, Tolja Mironov. Tolja annyi, mint Anatolij. Hogy ezt nem tudtuk mindjárt. Légy hát üdvözölve. Én Bedlivy vagyok, ez pedig a mi orvosunk, doktor Siroky, ez meg . . .

— Várj csak! Milyen doktor? Talán vrács?

— Igen, jól mondod, vrács . . . orvos.

Hamar összebarátkoztunk. Tolja a 2. üteghez szállásolt be, mivelhogy ott van az ő ideiglenes apja is, Václav Bedlivy. Akkora porciókat senki nem kapott az osztály szakácsától, mint Tolja. És jogosan, mert senkinek nem volt akkora étvágya, mint Tolja Mironovnak. Öröm volt látni őt. Most már tisztára mosdattuk, és a haját is szépen lenyírattuk. A szakács végül szerzett neki egy szép, új adjusztált egyenruhát, és egy nagyjából átalakított köpenyt. Micsoda gyönyörűség! Nagy arany gombok csillogtak rajta. Vigyázott is rájuk akár a szeme fényére. Őfelsége, VI. György király utólag talán megbocsátja, hogy a királyi korona a Buckingham palotából a gombokra és a gombok révén a köpenyre került, a köpennyel pedig egy orosz fiucskára. Végül is sok zavart okozott bonyolult szimbólikájával, de sok örömöt is. Tolja tanácstalan volt azzal szemben, amit a gombon látott, no de az arany gomb az arany gomb maradt. Először is, ilyennel nem büszkélkedhetik egy fiú sem széles e környéken, másodszor, nincs ilyen az ezredparancsnoknak, Kalcsenko bátyának sem.

Így kerültek hozzánk vendégeink, ez a fiúcska itt, és az a nénike ott hátul, az utolsó kocsiban a tehénkéjével.

Toljának három nap alatt úgy megtetszett nálunk, hogy már nem is gondolt az övéire. Esténként hőshöz és katonához nem éppen illően, zsebredugott kezekkel együtt ült velünk a kocsiban. Amikor dalolgattunk, mint valamennyi orosz barátunknak, neki is a temperamentumos „Tancuj, tancuj, vykrucaj" és a „Vrt'sa dievca" tetszett legjobban.

— Énekelek nektek én is egyet — mondja Tolja. — Akarjátok?

Már hogyne akarnánk. Hirtelenében nem is tudja, melyiket kezdje el. Segítünk neki. Talán a „Katyusát", azt, ahol a lány a folyó partjáról kedvesére, a határőrre gondol. Ezt mindannyian ismerték. Tolja nekibátorodik. Még ma is a fülembe cseng szárnyaló hangja és a kedves dal: „Igraj moj bajan, i szkazsi vszem druzjam, csto ja rogyinu ljublju szvoju..."

Fergeteges taps, ünneplés, meg kellett újráznia, valóban nagyon szépen énekelt. Akkor vettük csak észre, hogy itt van a mi komisz kapitányunk, Pazderka is. És nézd csak! Tapsol, de még hogyan! Végül már nevet is. Amire mi képtelenek

voltunk, azt simán elintézte Tolja Mironov: a mi pártunkra állította Pazderkát. Talán itt kezdődött, a 2. üteg vagonjában, de bárhogy is volt, később Pazderka százados hozzánk nőtt, bátran, kiválóan viselkedett a szlovák nemzeti felkelés hegyi harcaiban és a fiúk megszerették. Tolja befejezte az éneklést, mi a tapsot, és a hirtelen támadt csendbe beleszólt az 1. osztály parancsnoka:

— Mondok valamit maguknak, uraim. Azzal a néppel, amelynek ilyen gyermekei vannak, biztosan megnyerjük a háborút. Higgyék el nekem.

Hogyne hinnénk el, hiszen mi ezt jól tudjuk. De örültünk annak, hogy ő is hisz benne.

Azután következett az a végzetes nap, jobban mondva — éjszaka.

Délelőtt tizenegy óra volt, egy szétbombázott összevissza égett és görbült benzintartály hevert előttünk a pályán, de már félrelökve a vágányok közül. Vagy hét kilométerre lehettünk Nyezsintől, kirakodó állomásunktól. Ott rostokoltunk estig. A mozdonyvezető gondterhelten figyelte az égboltot, amelyen a náci repülők egy percig sem nyugodtak. Bombázógépek, csatarepülők és felderítők váltották egymást. Merunka tizedes, egy oroszországi cseh fiú, aki fiatal kora ellenére már tagja volt a Szovjetunió Kommunista Pártjának, telefonált a parancsnoki kocsiba. A nyílt platón állt, kezében a légvédelmi géppuska fogantyúja, és jelentette, hogy a láthatáron nyugtalanító a helyzet. Jó lenne elhagyni a szerelvényt, és szétszéledni a környéken. A berepülések egyre gyakoribbak. A hitleristák egyelőre csak átrepülnek felettünk, de alacsonyrepülésben, hogy ne érhesse őket találat. Egyébként a pálya mellett az a tartály is óvatosságra intett. Az erdő nem volt messzebb hatszáz méternél. De a parancs az parancs:

— A vagonokat bezárni és az őrségen kívül senki ne mozduljon ki!

00.10 óra. Egy náci bombázó elrepült az arcvonal felé, nyilván újabb bombarakományért. Baljós érzés gyötört: ez mihamar visszatér. S lám, kisvártatva újra megjelent. Oly alacsonyan repült, hogy kerekeivel majdnem leszakította a nyitott kocsikon álló tehergépkocsik ponyváját.

És ekkor — bomba robbant!

Az elpusztított vagonból csak Tolja, a mi kisfiunk menekült meg. Megúszta egy kéztöréssel. A két géppuskást viszont el sem temethettük, a pusztító bomba ízekre tépte őket. Sok mindent láttam már, de ez még egy viharvert doktor számára is szörnyű volt. Segélyhelyünket nem érte közvetlen találat, mert a repülő, géppuskáink tüze elől kénytelen volt kitérni, és a bombát mellénk dobta. A légnyomás persze szétvert mindent, ami a kocsin fából volt. Dr. Bachrichhal együtt a hálózsákban feküdtem, de ő volt közelebb a katasztrófához. A hasa aljába kapta a szilánkot, én csak a vállamba, a lágy húsba. De Bachrich! Hát még Gorsky, a fogász, egész szilánközönt kapott a hasába. A mi ukrán asszonykánk sem ér már haza, elpusztult a tehénkéjével együtt. Pedig hogy vigyázott rá!

Kikecmeregtünk a roncsok közül, és kiszabadítottuk a súlyosan sebesült Bachrich doktort is. Halálsápadt, és a lángok fényénél szinte kísértetiesnek hat.

No, de mindenekelőtt siessünk a mentéssel, ki kell szabadítani a többi sebesülteket is. A halottakat csak azután temetjük el. A lángokból, a roncsok közül kell mentenünk. Vajon mi hull? Állandóan lecsap közéjük valami löveg és mindenütt vér, csupa vér. Ideiglenesen kivisszük őket vagy nyolcszáz méterre a mezőre. Már itt vannak a fiúk, hogy segítsenek, az elsők között Szása Pecora tizedes és Jirka Knop, aki félig ukrán, félig cseh, no meg Toman. Az utóbbi később soronkívül szakaszvezető lett, mert a sebtében összeszedett néhány fiatallal együtt a nyílt tehervagonból lefordított egy lőszerrel megrakott égő teherautót. Gyorsan ment a dolog. Ha Toman nem olyan bátor és határozott, a katasztrófát megsokszorozhatta volna a lőszerrobbanás. Toman öccse pedig beszaladt a faluba, hogy szekereket hozzon a sebesültek elszállítására. A lányok a közeli „Nyikolaj Scsorsz" állami gazdaságba siettek, hogy helyiséget készítsenek elő az iskolában — műtőnek. Vizet is kell melegíteni. Mindennek villámgyorsan kellett történnie, mindössze egy orvos — e pillanatban sebész — jutott ötvennégy sebesültre. Az iskola pedig két kilométerre volt a vasúttól.

A szovjet mozdonyvezető a lőszeres kocsinál szétkapcsolta a vonatot és a fél szerelvénnyel odább húzatott, aztán visszajött

a lőszeres vagonért és elvontatta a többi kocsitól. A levegőből ez úgy festett, mintha bombatámadás által szétvert szerelvény állna ott. A mozdonyvezető gyors és megfontolt cselekedete talán a szállítmány teljes megsemmisülését előzte meg.

Ládákból, deszkákból és egy kitört ajtóból hamarjában egy műtőasztalt eszkábáltunk. Hatan voltunk; három lány, Pecora és Knop, meg jómagam, a sebész. Kötszerünk alig volt, java része ott pusztult a légitámadásnál. Táviratoztunk a szovjet egészségügyieknek, hogy segítsenek. Sok múlik most azon, milyen sorrendben és milyen gyorsan operáljuk meg a sebesülteket. Mindenkin egyszerre nem lehet segíteni. Néhányan meghaltak, még mielőtt a rögtönzött műtőasztalra kerültek volna. Sterilizáltunk. A kolhoz és a szovhoz emberei szalmát hordtak, a mieink sátorlapokat hoztak, meg takarókat, így csakhamar fekvőhelyet adhattunk a legsúlyosabb sebesülteknek. Egész éjszaka operáltunk, másnap délelőtt tizenegyig.

Meghalt az ostravai Hausner szakaszvezető. Súlyos koponyazúzódást szenvedett.

Az éjszaka közepén Ota Heller fekszik a műtőasztalon. Mindkét lába szét van roncsolva, az egyik jobban, mint a másik. Kissé felemelkedik, ránéz két elnyomorodott lábára és egyetlen mukkanás, egyetlen sóhaj nélkül visszahanyatlik. Annyi vért vesztett, hogy az adott körülmények között nem operálhatjuk. Az amputálás önmagában is nagy vérveszteséggel jár. Konzervált vér nem volt, vérátömlesztésről ebben a falusi iskolában szó sem lehetett. Fekszik, néz ránk, vár, még mindig nem vesztette el eszméletét. Hideg veríték ül ki homlokára. Itt fekszik egy bajtársunk, és nincs számára segítség. Rám néz, mondok neki valamit, magam sem tudom mit. Próbáljon meg valaki egy félholttal beszélgetni, aki néz, lélegzik, még szétroncsolt lábait is megnézi. Itt az alsó végtagok exarticulatiójáról lenne szó, a lábakat egészen tőből, a csípőtől kellene amputálni. Alighanem megértette, hogy ez lehetetlen.

Nadrágzsebébe nyúl, közvetlenül szétroncsolt lábai felett, nagy-nagy fáradsággal előszedi az óráját. Odanyújtja nekem, rebeg valamit, közel kell hajolnom, egészen a szájához.

— Armin, ezt az órát az anyámtól kaptam. Ha találkozol vele Prágában, add át neki, és üdvözlöm...

Az órát tábori sapkájába tesszük. Fojtogat a sírás, de a könnyem elapadt. Ota már nem lélegzik, elviszik, azt sem tudom, hogy ki, talán Pecora és Knop.

Még egy súlyos sebesültet hoznak. Alsó végtagjai összevissza vannak törve, zúzva, szerencsére csak az alsó lábszár. Az egyik lábat térd alatt kellett amputálnom, de a másikon épek voltak az erek, úgyhogy a lányok beszórták sulfonamiddal és bekötözték. A szovjet tábori sebészet szabályai szerint az ilyen sebet nem volt szabad bevarrni, mert az másodlagos fertőzés veszélyét hordozta magában. Még ma is szemem előtt lebeg ez a páciensem: Sápadt, deprimált, a bőre kiszáradt, a hőmérséklete alacsony. Ilyen állapotban nem lehetett műteni. Mindenekelőtt sokk elleni óvintézkedést kellett tennem, hogy ne a műtét közben haljon meg az asztalon. Morfium-injekciót, egy kis vodkát adtam, takarókba göngyöltettem és folyadékot juttattam a szervezetbe. Közben már kifőzték a steril kesztyűket; ezeket állandóan cserélgetem, a köpenyt pedig akkor, amikor lehetett. Aztán minden a szokásos módon ment. Éternarkózis, az erek selyemfonállal való elkötése, majd a láb amputálása térd alatt, pólyázás... Fiatal gyerek. De az a fő, hogy él. Nem is tudják, mily nagyszerű érzés a doktornak az, amikor sikerül valakit megmentenie az életnek, aki már alig él.

Adódtak néha utólagos, olykor nagyon intenzív vérzések is, ilyenkor az idő volt az ellenség, amely kegyetlenül elragadott még néhány reményteli, fiatal életet.

És Tolja? A mi kisfiunk? Számára természetesen semmiféle sorrend nem létezett, valamennyi közül őt vettük ápolásba elsőnek. A többi sebesült aggódó tekintettel figyelte, amikor belépett a rögtönzött műtőbe, és amint kilépett onnan, nagyon büszkén a bal alsókarját rögzítő gipszkötésre. Még azok is megadták neki az elsőbbséget, akik nem érték meg a reggelt, mert az idő ellenük dolgozott.

A kolhozparasztok, többségükben asszonyok, teát és kását hoztak, amijük éppen volt, amit a fosztogatva visszavonuló nácik elől elrejthettek. Közben egy „kukurucnyik" gépen megérkezett négy szovjet egészségügyi. Csakhamar ott termett a hófehér hajú dandárparancsnok is. Hallgatja a beszámolót, a

keze, főleg a jobb keze, láthatóan remeg. Két betegszállító kocsit bocsát rendelkezésünkre, hogy a sebesülteket a nyezsini szovjet sebészetre szállíthassuk. A szállítmány 17.00-kor indult el Prilukiból Nyezsinbe, ahol még három katonánk meghalt, köztük dr. Bachrich szakaszvezető is, az, aki velem egy hálózsákban feküdt amikor megsebesült. A sebesültek nagyobb része végre rendezett körülmények közé került, és rendes sebészeti ellátásban és ápolásban részesült.

A tüzérosztállyal utazott a mi kiváló páncéltörő lövészünk, az oroszországi, jólelkű cseh óriás, Karel Volf is, aki polgári életében tanító volt. Azt mondja nekem:

— Doktorom, vigyél magaddal az egyik kocsival Nyezsinbe.

— Olyan sürgős? És éppen most, Karel?

— Hát, ahogy vesszük. Persze csak akkor, ha beférek valahogy a sebesültek közé, vagy a sofőr és te közéd a kabinba, és ha nem lennék túlságosan útban. Én ugyanis nyezsini vagyok, ott van az egész családom — magyarázza.

Így aztán minden további alkudozás nélkül együtt mentünk. Ragyogott az arca. Beletelt vagy négy óra, amíg a kórházban mindent elintéztem. Kimegyek, Karel már ott áll, és vár rám, ahogy megbeszéltük. Alig ismertem meg, mintha kicserélték volna.

— Mi baj van, Karel? Mi történt?

— Ugyan — legyintett csüggedten, és szótlanul a gépkocsi felé bökött, siessünk el innen mihamarább. A vezető kabinjában ülünk.

— A szüleimet meggyilkolták a németek, a feleségem pedig elárult, elment velük — mondta fojtott hangon. A vezető ijedtében lelassított. És a gyerekek?

— A gyerekekről nem tudok semmit. Senki nem tud róluk.

Azután hallgatásba burkolódzott. Mindannyian hallgattunk, és amikor visszatértünk a többiekhez, amikor a fiúk és lányok is megtudták, ők is csak hallgattak. Attól kezdve Karel Volf minden vállalkozásra jelentkezett, főleg az önkéntes felderítésekre, melyeket a tüzérek szerveztek, hogy pontosabban mérhessék be a célokat. Nem akarták engedni, de ő olyan szépen, kitartóan kérlelte őket, hogy azután mégis elengedték. Egyszer aztán Karel nem jött vissza. Éjszakai harcban

esett el, amikor megütközött egy ellenséges felderítő járőrrel Osztrozsan és Zsaskov között. Néhányat azonban maga előtt küldött a „másvilágra", nem számítva azokat, akiket már előbb elintézett pontos találataival. Mennyi munkájuk volt vele az orvosoknak annak idején Buzulukban, hogy kigyógyítsák sárgaságából és a hastífuszból! Mennyit elviselt ez a hatalmas szervezet, de mindent azért ő sem bírhatott ki.

Az elesetteket közös „testvéri sírba" temettük. Mind együtt voltak, még ha néha nem is tudtuk megállapítani, hogy egy-egy testrész kihez tartozik. A maradványokat óvatosan takarókba, a takarókat pedig a sebtében összetákolt koporsókba tettük... Most hát ott pihennek: Juraj Lesko, dr. Bachrich, Ota Heller, Kamler, Merunka tizedes, Hausner, Truchly, Jan Fiser, Vasil Antal, Michal Bogdán, Ervin Falter mérnök a 2. üteg parancsnoka, Gorsky, meg a többi.

És ezzel dr. Siroky, az 1. tüzérosztály orvosa elbeszélésének végére ért. Elesetteink tömegsírjánál ott a vasútmenti nyárfák alatt, bosszút esküdtünk. Éreztük, hogy áldozatuk megsokszorozza mindannyiunk gyűlöletét és erejét. Tölgyfakereszteket állítottunk a tömegsírra. Mennyi tömegsírt, hány millió fakeresztet látott már ez az ország? És elvonultunk összpontosítási körletünkbe, hogy onnan elinduljunk teljesíteni a tömegsíron tett eskünket. Azóta Jahnovscsina lakosai gondozzák a sírhalmot.

És Tolja Mironov?

Ott maradt Nyezsinben, de aztán utánunk jött a többi gyógyulttal együtt, és még két hónapig velünk maradt. Szert tett egy barátra, egy nála két fejjel magasabb fiúra, aki valahol útközben került hozzánk, hogy hol, nem emlékszem már rá. Csak azt tudom, elneveztük „kis tengerésznek". Később mindkettőjüket gondozásba vették a szovjet elvtársak, újra kiöltöztették és Moszkvába, a Szuvorov iskolára küldték. Már mindketten vagy huszonnyolc évesek lehetnek. Vajon merrefelé vannak, hol élnek? Talán tudomást szereznek e sorokról, és egyszer majd jelentkeznek. Lehet, hogy Anatolij Mironov ma már a szovjet hadsereg főhadnagya vagy századosa és visszaemlékszik rá, miképpen járt a mi tüzéreinkkel a figyelőbe, hogyan nézte a kölcsönzött távcsővel a tüzelést és milyen

szakszerűen — valóban helyesen — észlelte a gránátok becsapódását:

— Karotkaja! A vot, Tyiperj harosaja!

Boldog volt, amikor célba találtak.

— Sok szerencsét, fiúk!

3. A DNYEPEREN

Az önálló csehszlovák dandár útba indulása alkalmából meleghangú üdvözlet érkezett a Vörös Hadseregtől. Biztosítanak, hogy a Vörös Hadsereg minden segítséget megad a csehszlovák népnek abban a harcban, melyet a hitleri megszállók ellen, Csehszlovákia felszabadításáért vív, és harcához sok sikert kívánnak.

A szovjet csapatok főparancsnokságának parancsát október 14-én olvastuk fel a katonáknak. Három nappal azelőtt, hogy az önálló csehszlovák dandár utolsó egységei is megérkeztek az összpontosítási körletbe. Az emberek végre mind együtt vannak. Mind? Nem, sajnos nincsenek itt mindannyian. Hiányoznak azok, akik ottmaradtak Jahovscsinánál. Néhányan közülük még megjönnek, de ötvennégyen már soha.

Leszállt az október 19-i éjszaka. A harckocsizászlóalj indult elsőnek nyugat felé, Kalita irányában. A gyalogos egységek Szvinojednél lépték át a Gyeszna folyót, ott érték el a dnyeperi hadszíntér körzetét. A rövid pihenők alatt a parancsnokok, katonák és tiszthelyettesek egyeztetik a térképet a Hitler Adolf parancsára, Hans Speidel tábornok tervei szerint, felperzselt vidék valóságos képével. A térképen falu van, a valóságban csak romok, a térkép házakat jelöl, a valóságban csak üszkös falak meredeznek. A romok közül előbújtak az életben maradt emberek, és a nyílt mezőn rakott tüzekhez vagy a szétrombolt kemencék ép kéményoszlopaihoz húzódnak. Ennyi maradt a családi otthonból. De otthonos lesz itt megint minden. Új, még szebb házak épülnek, mint amilyeneket felperzseltek. Amerre csak ellát a szem, és ott is, ahová már nem lát, mindenütt a pusztulás, egy-egy Lidice és Lezáky. Lidicék és Lezákyk Ukrajna széles, fekete földjén, a Dnyeper bal

partján, amelyhez most a légi kalózok orvtámadásaitól fenyegetett csehszlovák egységek közelednek. A föld alatti búvóhelyekről kikecmergő emberek ezrei üdvözölnek. Köszöntenek a Vörös Hadsereg harcosai, akik velünk együtt nyomulnak előre, végtelen félelmes — reményt hordozó és szabadságot hozó hatalmas folyóként.

A szovjet hadsereg ereje nőttön nő. A légi kalózok csakhamar eltűnnek az immár kétségtelenül fölényben levő szovjet légierő csapásai nyomán, éjjelente pedig vidáman döng a föld a harckocsik, a tüzérség, a sorozatvezetők, az aknavetők, a gépkocsik és a vontatók végeláthatatlan oszlopai alatt...

A dandár él-alegységei megállnak. Éjszaka van. Négyötszáz méter szélességben könnyű köd borul a folyóra. Mellesleg szólva: ez a mesterséges köd, amely elrejti a Dnyeper nyugodt tükrét. Megérkeztünk. Itt vagyunk a Dnyepernél, ennél a szláv folyónál, amelynek nevét a történelem lapjai, a regények, a mesék és a dalok híven őrzik, amelyet „folyó apónak" neveznek. A Dnyepernél állunk, amelyet egész felperzselt vidékével együtt Hitler keleti védőbástyájává akart kiépíteni.

Beérkezési körletünk nem nagy. A 240. szovjet hadosztály műszaki alakulatai a polgári lakosság segítségével nemrég a lécek, deszkák, szalmakazlak és szénaboglyák, kendercsomók, fahasábok, dorongok, kerítéskarók, ajtómaradványok, teknők és öblös „bocskik" — paradicsomos és káposztás hordók — nagy tömegét hordták össze benne, és az éjszaka leple alatt zajtalanul elhelyezték a part menti bozótokban, a folyó öblének sűrű nádasaiban.

Egy fiatal százados megmutatja a műszakiaknak, mi hol volt, miképp láttak munkához. Szűkszavúan beszél, oktatóan, ugyanakkor szakmai lelkesedéssel. A szovjet tiszt magyarázatának kirobbanó nevetéstől kísért csattanója az, hogy elmeséli miképpen jártak túl az ellenség eszén. A németek egész nap fürkésztek, kutattak, és mégsem vettek észre semmit. A műszakiak, és a polgári lakosság mihelyt leszállt az éjszaka, munkához láttak, fontak, kötöztek, burkoltak, tömtek és kentek, mindaddig, amíg el nem készült mindaz, amire szükségük volt: kis tutajok, ladikok, sátorlapba kötözött szalma- és szé-

nacsamók, amelyek úszó pajzsul szolgálnak a túlsó partról lőtt gyalogsági tűz ellen. Erre a pontra, amelyet Hitler „keleti bástyáján" való erőszakos átkelésre kiszemeltek, az ellenség kevés figyelmet fordított. Figyelmének és fegyvereinek zöme jóval távolabbra irányult, oda, ahová a szovjet hadvezetés elterelte. Itt, ezen a látszólag jelentéktelen szakaszon, csakúgy mint másutt is, a szovjet tüzérség éjszakáról éjszakára zavaró tüzet lőtt az ellenség jobb parti állásaira. Így azután semmi feltűnő sem volt benne, hogy azon az éjszakán is lőttek, amikor a szükségtutajok és egyéb átkelő eszközök megindultak a folyó hullámain. Itt-ott valami loccsant, recsegett, talán gyakrabban is mint máskor, de a tüzérségi tűz zaja elnyelte. A banditák, akik felperzselt tájakat, kútba dobott embereket hagytak maguk mögött — úgy mint ott Harkovnál —, akiknek útját akasztottak alatt nyögő fák, meg fejjel a földbe ásott emberek sora jelezte, nem is sejtették a rájuk váró katasztrófát. Ezek a haramiák, akiknek nyomában zsenge, még élő gyermektestekbe vésett ötágú csillagok maradtak, még akkor sem eszméltek fel, amikor lövészárkaikban robbantak a kézigránátok és a „keleti bástya" védőit megrohamozta a szuronyokkal támadó szovjet gyalogság első lépcsője. Voltak, akik a második árkon átugrálva vad futásban kerestek menedéket, de már késő volt. az egetrengető hurráááá hallatára megdermedt ereikben a vér, a rohamozók utolérik őket a homokos part utolsó emelkedése és az erdő széle között. Temérdek világító rakéta röppen fel a német állásokból, a repülőgépek szórják az ismert légigyertyákat, fényszórók pásztázzák a terepet, a nácik leírhatatlan sűrűségű tűzzel, kétségbeesett lövöldözéssel válaszolnak, hiszen nagy tét forog kockán.

Nem törődnek a véráldozattal és az anyagi veszteséggel, csak megsemmisíthessék a támadó gyalogság első lépcsőjét, amely sutba dobta a modern hadviselésnek az erőszakos folyamátkelésre vonatkozó összes előírásait, csak azért, hogy meglephesse a támadást nem is sejtő ellenséget. Hihetetlenül, túl gyorsan szakadt mindez a nyakukba. Hiszen egy ilyen hadművelet hosszú műszaki előkészületet igényel, amelyet nemigen lehet eltitkolni. Az első lépcső, a szovjet hadsereg első

507 katonája és tisztje, 507 valóságos hős, sikerrel hajtja végre a rajtaütést, tért nyer a jobb part fövényén. Egyik ellenlökést a másik után verik vissza, egy tapodtat sem hátrálnak, bár véreznek, sok a sebesültjük és halottjuk; a műszakiak közben már visszatérnek a bal partra, és nem sokkal később a folyó már szállítja is át a lövészek második lépcsőjét.

Kitartani, nem engedni! A folyóból szökőkutakat fakasztanak a gránátok, géppuskák borzolják a víz tükrét, amely most valami óriási, kísértetiesen fortyogó, izzó katlanra emlékeztet. A folyót pirosra festi a vér, halottak és sebesültek merülnek el a hullámokban, és amikor a pokoli golyózápor tetőpontját éri el, vízre ereszkedik a harmadik lépcső is. Egyesek tutajokon, ladikokon, mások valamiféle úszóeszközbe kapaszkodva, fél kézzel úszva, a másik kezükben a puskát, a géppisztolyt magasra tartva kelnek át. Sokan a fényszórók fényétől és a robbanásoktól elvakítva elvétik az irányt, és az ár mentén lejjebb az ellenséges állásokba tévednek. A második lépcső azonban már a túlsó parton van, és már ott vannak az első lövegek, a hetvenhatosok is. A sebesülteket leviszik a folyóhoz, és átszállítják a bal partra, miközben a jobb parton megújuló közelharccal törnek be az ellenséges védelem mélységébe. A lövészek harmadik lépcsője csakhamar megsokszorozza a támadás erejét, amelynek most nem szabad lankadnia.

A hídfőért vívott harc győzedelmesen véget ér. A műszakiak pontonhidat vernek, amelyet a náci légierő ismételten megsemmisít. A harcok harmadik napja tartanak és a túlsó parton már egy egész hadosztály van.

Kiküldöm a műszaki század parancsnokát, Václav Kovarik főhadnagyot (aki éppen most írja „A csehszlovák hidászok hadiútja a második világháborúban" című könyvét), hogy vegye fel az érintkezést a folyóátkelést irányító törzszsel, és beszélje meg a dandár átkelését. A csehszlovák tisztet a törzstől két szovjet műszaki tiszt kíséri a folyóhoz. Főhadnagyunk arcáról nyomban leolvassák a kérdést:

Az átkelőhelyet keresi? Itt van, ha nem is látja.

Csend terül a folyóra. A virradat alig talál ködöt a Dnyeper tükrén. A nap újra győzedelmeskedik, mint annyiszor e szép kései őszidőben. A parton faszerkezetek elégett, üszkös

maradványai, dorongok és mindenféle lim-lom, roncs hever szerteszét.

— Naponta szétverték — magyarázza a szovjet hidász —, már vaktában is eltalálták. Ezért úgy döntöttünk, hogy nem vesződünk hiába, és nem adunk az ellenségnek ilyen könnyű célpontot. A hídszerkezet pontonokon nyugszik. Hajnal előtt szétszedjük, és az egyes hídmezőket biztonságos helyre, a partmenti nádasba rejtjük el. Amikor beáll a sötétség, elkódosítjuk a folyót, az elrejtett hídmezőket motorcsónakokkal rávontatjuk a híd tengelyére, és alig egy óra leforgása alatt készen áll az átkelőhely.

Milyen egyszerűnek látszik mindez az első pillanatra! A híd azonban 460 méter hosszú, masszív építmény volt. Elbírt az mindent, még a legnehezebb, megrakott járműveket, a nehézharckocsikat és a nehéztüzérséget is, mindent, amit a szovjet hadsereg a jobb parti Ukrajna felszabadításáért indított támadáshoz itt összpontosított.

Reggel, amint kivilágosodik, jönnek a hitlerista repülők, keresnek, kutatnak — türelmesen, hosszan tanulmányozzák a helyzetet. Semmi sem változott. Ugyanaz a mozdulatlan kép, mint a legutolsó bombázás után. Minden elpusztítva. Amint azonban ismét eljő az éjszaka, mesterséges ködbe burkolt sértetlen híd köti össze a két partot.

— Az átkelési grafikon szerint az ön dandárja következik. Egyeztessük az óránkat, főhadnagy elvtárs, bízunk a pontosságukban. Doszvidányja! — búcsúzik egymástól a szovjet és a csehszlovák műszaki tiszt.

Így megy óraműszerű pontossággal hadosztály hadosztály után, hadtest hadtest után, egyik löveg a másik után, harckocsi harckocsit követve, gépkocsi gépkocsi nyomában, megszakítás nélkül, egész éjszaka, hogy nappal, amikor a híd ismét eltűnik, Göring dögkeselyűi fentről megint csak a szétvert híd roncsait lássák, a csapatok pedig újabb harcba indulhassanak Kijevtől északra a hídfőállás kiszélesítéséért.

*

1943. október 23-a, szombatra virradó éjszaka. Az éjszaka langyos, az átkelőhelyen nyugalom honol.

— Ne tarts lépést! — hangzik a parancs, nehogy a pontonhíd berezegjen.

Zászlóalj, zászlóalj után, század, század nyomában halad, és az 1. csehszlovák dandár a jobb parti Ukrajna földjére lép, folytatja előnyomulását a nagy kiterjedésű erdőség belsejébe, a Ljutyezstől nyugatra eső térség felé. Reggelre átkelt a harckocsizászlóalj, és végül, október 24-én, éjszaka, a hadtáp is. Éppen egy hónappal azután, hogy a középső arcvonal szovjet hadseregei Kijevtől északra mintegy 90 kilométerrel kiépítették és megerősítették az első hídfőt, végre valamennyien itt vagyunk, azok kivételével, akik Jahovscsinánál maradtak. Akkoriban a szovjet csapatok kegyetlen csapásai alatt, a Gyeszna mellett, Csernyigovnál, Szmolenszknél, valamint délen, Brjanszknál és a Szocs folyó felső folyásánál az egész arcvonal hátrált nyugatra. Vatutyin 1. Ukrán Frontbeli csapatai Kijevtől északra 20 kilométerre alakítottak hídfőt. Délkeleten elkeseredett harcok dúltak a Donmedencéért, Gomelért, Zaporozsjeért, és a Molocsna folyóért.

Az 1. csehszlovák dandár a Csibiszov vezérezredes parancsnoksága alatt álló 38. szovjet hadsereg 51. hadtestének alárendeltségébe került és Ljutyezstől nyugatra 3 kilométernyire helyezkedett el, vagyis mintegy 20 kilométerre Priorkától, Kijev északi elővárosától. Az ellenség folyamatosan támadta az 1. Ukrán Front — a korábbi voronyezsi front — által zsúfolásig megtöltött, terjedelmes hídfőt, a szovjet erők azonban biztosan hárították el a támadásokat.

Elrendeltem, hogy mindent ássanak be, a gépkocsikat, a lövegeket, sőt a lovakat is. Körkörös védelmet építünk ki, és éjszaka a legénység egyharmada készültségben maradt. Híreket kaptunk az ellenségről, eleinte csak a 38. hadsereg törzsétől, később a peremvonalban levő szovjet alegységektől is, akikhez a dandártörzs felderítő főnökének helyettesét küldtük ki. Egyelőre azt a feladatot kaptuk, hogy vonuljunk védelembe a nácik kezén lévő Gyemidovtól délre elterülő erdőség északi szélén. Köztünk és az ellenség között a Irpeny folyócska folyt, amely egyúttal a hídfő északi határát képezte.

Itt aztán akadt munkája a hadtápnak, különösen pedig a gépkocsivezetőknek, mind a mieinknek, mind a szép számban

kisegítő szovjet gépkocsivezetőknek. Éjjel-nappal jártak a Dnyeperen át, oda-vissza, oda-vissza — élelmiszerrel, orvossággal, már téli felszereléssel, üzemanyaggal, tartalékalkatrészekkel, lőszerrel, egyszóval mindennel, amire az egységeknek a harchoz szükségük van. Pompásan végezték feladatukat, nemcsak akkor, amikor — úgy ahogy — simán mentek a dolgok, hanem akkor is, amikor elhangzott a parancs:

— Állj! Légiriadó!

Ilyenkor meg kellett várniuk, hogy mi lesz a szovjet légelhárító tüzérség és az ellenséges repülők párbajának a vége. Ezek a párharcok pedig rendszerint a szovjet légvédelem győzelmével végződtek.

Kevés gépkocsivezetőnk volt, s így többnyire szovjet sofőrök vezették a járműveket. Az egyik közülük, Fedor Sztyepanovics Lvovics valahonnan Jaroszlavból vagy Jaroszlav környékéről való volt. Nem volt már fiatalember, úgy ötven körül járt. Kocsikísérője a mi Vasil Nimecünk volt. Élelmet, dohányt és sok más egyebet szállítottak nekünk a Dnyeperen át, így konzerveket is. Nimecnek aznap, amikor az alábbi kis eset történt, farkasétvágya volt. Megette a kiosztott leves-adagot, amelyet nem mértek fukaron, és azon töprengett, hogyan juthatna még valami harapnivalóhoz.

— Te, Fedor, figyelj csak ide!

— No, mit akarsz? Mire figyeljek. Vaszjo?

— Már elfogyott a konzerv, amit reggelire kaptunk. A konyha pedig még messze van... Mit szolnál, ha egy konzervet... felesben, he? Vannak itt ilyen konzervek...

Lvovicsnak a szempillája sem rezzent, csak vezetett és hallgatott.

No, rendben van, Fegya? Majd én felmászok érte — készülődött szolgálatkészen — egy-kettőre kinyitom... kenyerünk pedig van...

— Akkor hát edd meg azt a kenyeret, sőt edd meg az enyémet is, de nem mászol sehova, mert...

— Mit... mert? — dermedt meg Vaszja.

— Mert leütlek. Egy konzerv nem vált meg tédeg, én magam pedig nem vagyok éhes. Rá sem tudok nézni az ételre.

— Nem mondasz igazat, Fedor Sztyepánovics — feleselt

Vaszja szinte rendreutasítóan — hiszen régebben ettél, mint én!

— No, látod, és mégsem vagyok éhes, még étvágyam sincs. És különben is... ezeket a konzerveket a fiúknak visszük. a peremvonalba, szóval hagyd már abba. Edd a kenyeret, az enyémet is elveheted. Már mondtam.

Ezzel a társalgás véget is ért.

Október 25-én erősítést kapunk, beosztották hozzánk a 868. szovjet páncéltörő tüzérezredet. Egyelőre tartalékban hagytuk őket. Aznap este 22.00 órakor arcvonalunk teljes szélességében erősödött a tűz. Elsőfokú készültséget rendeltünk el, a műszakiak fokozatosan hat aknamezőt telepítettek. Vártuk a német támadást. De nem került rá sor. Éjfél után már ismét viszonylagos nyugalom van. A következő napon belövik magukat aknavetőink és sikeresen pusztítják az ellenség védelmének célpontjait, elsősorban élőerőit. Mesterlövészeink, Mlavec tizedes, Kulja őrvezető, Valenta és Halas harcosok kifürkészik a célpontokat, és hétszáz méterről holtbiztos lövéssel pusztítják a fasisztákat; Pohorily harcos ezt még kilencszáz méterről is megteszi.

Közben jelentkezik nálam Antonín Sochor főhadnagy.

— Ezredes úr, a géppisztolyos század nevében és a saját nevemben jövök. Tökéletesen készen állunk, és már túl soká várakozunk. Küldjön ki minket Gyemidovba, gyorsan készen leszünk vele. Az egész század erre kéri.

Meg kell őt nyugtatnom, megmagyarázom neki a helyzetet. Sochor megérti, de nem nyugszik meg. Általában ez jellemzi dandárunkat, de ez a helyzet az egész hídfőállásban. Növekvő türelmetlenség. Szeretnének már lecsapni az ellenségre, a nagy harci kedv mellett azonban az egységek szigorú, öntudatos fegyelmet tanúsítanak.

Sok segítséget kapunk politikai tisztjeinktől és tiszthelyetteseinktől. Nem kis érdemük van abban, hogy a harc előtt, amely eddigi legnagyobb hadjáratunk kezdete volt, a dandár teljes harckészültségben állt, hogy erkölcsileg és politikailag eggyéforrva lépett harcba. Ezt elsősorban a kommunistáknak köszönhettük, az ő rendszeres politikai és felvilágosító munkájuknak, a pártszervezetnek, melynek élén dr. Jaroslav

Procházka állt. A katonák feltétlenül megbíztak bennük, akár Cenek Hruskáról, Alfréd Benediktről, Vasil Dubról van szó, akár a nemzetközi brigád tagjairól Vendelín Opatrny szakaszparancsnokról, avagy Jaromir Machacról, Jaros egykori szokolovói 1. századából, Popjukról, Malináról, Reismannról, Chovanról, Petránkováról, dr. Engelről, vagy bárki másról közülük.

TÁMADÁSBAN

A 38. hadsereg kiadta a parancsot: 1943. november 3-án meg kell indítani a támadást, ez a nap tekintendő az offenzíva első napjának! A tüzérségi előkészítésben tőlünk az 1. tüzérosztály tarackjai vesznek részt.

Végre hát itt a parancs. Akkoriban valahogy minden sikerült. Híre érkezett, hogy október 30-án Melitopolnál átállt a szovjet hadsereghez a „szlovák hadosztály" nagy része. Elküldtünk hozzájuk három ejtőernyőst, Blazícek, és Grün szakaszvezetőket, meg Juraj Lakota tizedest röplapokkal és azoknak a szlovák bajtársaknak a fényképeivel, akik Marcellyval az élen már korábban átálltak hozzánk, valamint egy levelemet, amelyet Jurecha tábornoknak, a hadosztályparancsnoknak küldtem.

A Kijevért folyó harcba eredetileg a második lépcsőben akartak bevetni bennünket, azzal a feladattal, hogy fedezzük a 38. hadsereg jobbszárnyát, vagyis bizonyos változtatással megismétlődött Golikov vezérezredes korábbi elgondolása, hogy kíméljenek és az arcvonal könnyebb szakaszára küldjenek minket, a fasiszta magyar egységek ellen. Ahogy akkor, most sem egyeztünk bele. Mint a dandár parancsnoka jelentem Csibiszov vezérezredes hadseregparancsnoknak:

Nem értünk egyet azzal, hogy a második lépcsőben támadjunk, és csupán az önök 38. hadseregének jobbszárnyát fedezzük. Kijevet akarjuk rohamozni, kérem, értsen meg, értse meg a csehszlovák katonákat. A kijevi támadás lényegében az ellenség Prága előtti védelme elleni támadás. Az önök harca a mi harcunk, nem vagyunk sokan, de itt vagyunk

önökkel, és vállvetve harcolunk. Nem lehet, hogy egyedül önök húzzák a háború szekerét, mi pedig csak kocsikázzunk rajta. Az első lépcsőben akarunk támadni!

Csibiszov tábornok a térképre mutat:

— Kérem, válassza ki magának a támadás irányát.

Megmutatom neki a hadműveleti térképen, hogy hol szeretnénk, ha harcba vetnének bennünket.

— No, persze, a főcsapás irányában! — mondja Csibiszov tábornok.

— Igen, ezt tudom — válaszolom. — De ha kitüntet minket bizalmával, nem fog csalódni bennünk. Becsülettel teljesítenénk, ha harcba vetnének bennünket.

Csibiszov vezérezredes végül is beleegyezik, feltéve, hogy a frontparancsnokságnak sem lesz kifogása ellene. Vatutyin hadseregtábornok és Hruscsov altábornagy hozzájárul kérésünkhöz. Így hát ott az erdőben berajzoltuk támadási sávunkat, egy elnyúló ívet, amely nyílként fúródik Kijev szívébe, a Dnyeperhez, ama város közepébe, amely nemcsak kiterjedését és lakosainak számát tekintve hasonlít Prágához, de építőművészetével és fekvésével is, a maga Visgorodjával és Podoljával, amelyeknek még a nevük is a mi Vysehradunkra és Podolínkra emlékeztet. Kijev gyönyörű, méltóságteljes és kedves város, harmonikusan egyesül benne az ősi múlt és a jelen. Kijev, Szovjet-Ukrajna fővárosa, régóta közel áll mindannyiunk szívéhez.

Közvetlenül a hadművelet megindulása előtt Csibiszov vezérezredest Moszkvába helyezték, a Frunze akadémia parancsnoka lett. A 38. hadsereg parancsnokává Moszkalenko vezérezredest nevezték ki.

Még egyszer végigjárom a zászlóaljanként csoportosított dandárt. Elbeszélgetek a katonákkal, válaszolok kérdéseikre, kiadom az utolsó irányelveket, elmondom a tanácsaimat, s abban a meggyőződésben, hogy a dandár kifogástalanul felkészült a harcra, megparancsolom:

— Úgy harcoljatok Kijevért, mintha Prágáért és Bratislaváért harcolnátok. Harc közben semmisítsetek meg minden német fasisztát, aki fegyveresen utatokba kerül, ne ajándékozzatok életet egy új Hitlernek. Nemzeteink nevében, a meggyil-

koltak és halálra kínzottak nevében ne kegyelmezzetek nekik!

Amikor az utolsó szavak elhangzanak, már megkezdődik az eddig példa nélkül álló tüzérségi támadás, amelyet a katyusák mennydörgő csapása vezet be. Egy arcvonal-kilométeren, nem számítva az aknavetőket és a sorozatvetőket, háromszázötvennél több lövegcső, negyven percen át, szünet nélkül ontja tüzét az ellenséges védelem első állásaira. Nem marad ott más gránáttölcséreknél, húscafatoknál, szétvert, összevissza görbült fegyvereknél, összekúszált szögesdrótnál, elpusztított harckocsiknál és bunkereknél, itt-ott néhány élő, a rémülettől félőrült, vagy teljesen megháborodott gránátos. Nem, erre Hitler és stratégái nem számítottak, és nem is számíthattak. Meg voltak győződve róla, hogy a Dnyepernél áttelelnek, hogy a „Keleti fal"-uk ellenáll a szovjet hadsereg rohamának és legalább fél évre megállítja előretörését. Hogy a szovjet csapatok áttelelését minél jobban megnehezítsék, a Dnyepertől keletre 20—30 kilométeres sávban minden falut felégettek.

Ilyen erőteljes és sikeres szovjet támadást azonban a szövetséges Nyugat stratégái sem vártak. Sem ők, sem a londoni csehszlovák kormány katonai és politikai szakértői. Amikor a tüzérségi tűzcsapás első szakaszának utolsó gránátjai robbantak, a szovjet lövészezredek már az ellenséges védelem mélységébe törnek be.

Megkezdődött a csata közvetlenül Kijevért. Végre megint halljuk egymás hangját. Az előbb ugyanis még akkora volt a dübörgés, a robaj, hogy ha hallani akartuk szomszédunk szavát, aki szinte kiabálva beszélt, fülünket csaknem a szájához kellett tennünk, még így is jól kellett figyelni, hogy megértsük mit mond.

Közülünk legelőször az 1. tüzérosztály lépett harcba. 08.00 órától vett részt a támadásban, a szovjet gyalogságot támogatva, amelynek rajláncai 08.40-kor indultak rohamra. Tüzéreink az ellenség két ütegét — egy ágyús és egy aknavető ütegét és temérdek katonáját pusztították el. Az égbolton egyelőre egyetlen repülőgép sem látható, noha már a szovjet gyalogság második lépcsője rohamoz. 09.00 óra van. Rytír százados kéri, hogy töltsék fel a lőszerkészletét, szüksége van rá, mert e

rövid idő alatt 3133 gránátot lőttek ki. Egy óra múlva, majd ismét két óra múlva ellenséges repülők támadják tüzérségünket. Még néhány percnyi tüzelés, és máris további 327 gránátot lőnek ki a fiúk. Feladatukat 15.30-kor befejezték, és az éjszaka folyamán tüzelőállást változtatva, már a mi rohamunkat támogatják.

A félig kész vasúti pályán Visgorodtól nyugatra csoportosulunk át. November ötödikén, szoros együttműködésben a szovjet egységekkel, visszavertük a németeknek Kijev Priorka nevű külvárosából a „gyermekszanatórium" ellen irányuló egyik ellenlökését. Amint ezzel végeztünk, már gyülekeznek is az alegységek parancsnokai, hogy személyesen rajzoljam térképeikre a támadás irányát és a mai napra kitűzött támadási célokat. Az 51. hadtest kötelékében, amelynek parancsnoka Avgyenko vezérőrnagy, a Szovjetunió Hőse, elfoglaljuk megindulási állásunkat a „gyermekszanatórium" térségében. Nagyszerű szomszédaink vannak, balra a 240., jobbra a 136. lövészhadosztály. A 38. hadsereg csapatai tegnap már szétverték az ellenség védelmét Visgorodnál, és az éjszaka folyamán visszaszerezték a szanatóriumot, valamint azt a körletet, amelyről néhány pillanat múlva támadásra indulunk. Még a támadás előtt elveszítettük egyik kiváló emberünket, Konstantin Hübner hadnagyot, a szárnysegédemet, aki összekötőtisztünk volt a 38. hadseregnél. Útban az 51. hadtest törzséhez, kocsijával aknára futott. Így fejezte be fiatal életét egy Szovjetunióban élő honfitársunk, ez a jó kommunista, tehetséges vegyészmérnök, aki még Buzulukban közénk állt és részt vett a zászlóalj szokolovói harcában. Az egész alakulat közkedvelt Kostája, a vidám, szellemes és bátor Kosta elhagyta sorainkat, mielőtt bevonulhatott volna Kijev kapuján, amelynek körvonalait csak messziről, a szovjet tüzérségi figyelő távcsövén át láthatta.

Tegnap és különösen a mára virradó éjszaka óta tisztán látjuk, hogy valóban a főcsapás irányában kaptunk feladatot. Amíg a harckocsialakulatok a 38. hadsereg jobbszárnyán már messze elöl járnak, elfoglalták Belicset és közelednek a kijev—zsitomiri országúthoz, addig Avgyenko 51. hadtestének körzetében lassú az előrenyomulás, növekszik a harcok hevessége.

A hitleristák itt elkeseredetten védekeznek. Tudjuk, hogy a főcsapás irányában, a legnehezebb sávban harcolunk, de annak is tudatában vagyunk, hogy mire kértük az 1. Ukrán Front parancsnokságát, és mit ígértünk a 38. hadsereg parancsnokán keresztül Vatutyinnak és Hruscsovnak. Semmiképpen sem szabad csődöt mondani, vagy akár a legkisebb csalódást okozni. Ahogy Sochor géppisztolyosai vagy Szokolovó védői, ahogy Biljutyin gárdistái Taranovkában vagy az az 507 hős Kijevtől északra, a jobb parti Ukrajna első méterein helyt álltak, úgy állunk helyt mi is. A feladatot teljesíteni kell, és teljesítjük is, kerüljön bármibe! Így akarja ezt a dandár valamennyi harcosa.

Kijelöljük a parancsnokok helyetteseit, arra az esetre, ha elesnének. Megindultan, de tárgyilagosan és megfontoltan vesszük szemügyre az előkészületeket. A támadás időpontja: 12.30 óra.

Itt van köztünk a három Svída fiú, Ondrej a legidősebb, Michal a középső és Vasil, a legfiatalabb.

— Erőt, egészséget, fiúk! Készen vagytok?

— Készen, ezredes úr.

Nincs idő sok beszédre. Kezet rázunk. Michal, a középső, komoran a földre szegezi tekintetét.

— Hát veled mi van?

— Ugyan — válaszol helyette a bátyja —, fejébe vette, hogy nem jön vissza.

— Menj már, Miska, ne gyerekeskedj.

Kényszeredetten mosolyog. Még egyszer kezet fogunk. Nem, nem hiszek az előérzetben, a másik két Svída testvér sem hitt benne, Michal azonban, sajnos, tényleg nem tért vissza a harcból.

Első lépcsőnk kilép az erdőből. Priorka felől erős tüzérségi és aknavető tüzet kap. A tűz alá vett terepen újra jó darabon szökelléssel, futással törünk előre. Amott az egyik szétlőtt német bunker megvakult lőrésétől nem messze egy Tigris harckocsi ég. A tüzelés erősödik.

Elértük az első támadási célt. Szemünk a 38. hadsereg parancsa szerint igazított órákon, szívünk a torkunkban lüktet, még tíz másodperc... Vigyázz! 12.30! Előre!

Jobbra tőlünk, ugyanebben a pillanatban, tizenkét harckocsi ront ki a 136. hadosztály támogatására; megyünk előre. Az égboltra pillantunk, ahol szovjet csatagépek több raja oltalmazza rohamunkat. Csak baloldalt nem megy a dolog. A 240. hadosztály 931. lövészezredének előrejutását egyelőre erős fasiszta ellenállás fékezi, de késlekedni nem szabad. A szomszéd számára az a legjobb segítség, ha erőteljesen előre törünk, még akkor is, hogyha balszárnyunk az előretörés minden méterével egyre inkább fedezetlen marad.

Frantisek Král hadnagy ütegében Dimitrij Dráb szakaszvezető akkoriban lövegparancsnok volt. Az üteg már a megindulási állástól nyomon követi a lövészeket, hogy támogathassa őket a második támadási cél elérésében. A terep enyhén emelkedik, de egyelőre minden jól halad. Dráb lövege óvatosan tüzelőállást foglal egy ellenséges géppuskával szemben. Gyorsan, fiúk, az ellenség szakszerűen, szorosan a föld felett lő, és odaszegezi gyalogosainkat. Nemcsak a feltartóztatásról van szó, hanem a támadás üteméről, az előnyomulás egybehangoltságáról és ütőerejéről, hiszen még alig jutottunk előre. Dimitrij Dráb azonban nagyszerű lövegparancsnok és megbízható az irányzója is. Gyorsan cselekszenek, de nem elhamarkodottan. Szigorúan tartják magukat az elvhez: „Kétszer mérj, egyszer vágj!"

Lövés! Pompás. Ha mindig így irányoztok a lövészek összecsókolnak titeket. Egyetlen lövés, és a náci géppuska elhallgat. Máris talpon a gyalogság, veszteség nélkül és nagy harci kedvvel hozza be az elvesztett időt, területet. Dráb ágyúja tovább kíséri a lövészszázadokat. A lövegparancsnok büszkén néz a megbízható lövegre és a kezelőkre, akikre mindig számítani lehet. Hallod-e Tivodar... — de nem fejezheti be. Egy Messerschmitt raj hirtelen megjelenése, jó hatvan fokkal feljebb ragadja a tekintetét. Mi történt? Tivodar, aki egy pillanattal ezelőtt még hidegvérrel kezelte a löveget, most félősen húzódik a lövegparancsnok mellé.

— Hagyd már egyszer abba! — bosszankodik Dráb. Ezt a Tivodart csak nem lehet leszoktatni arról, hogy páni félelembe ne essen, ha ellenséges repülőt lát. Igaz, a „bokorugró" vagyis a gyalogos és a tüzér szemében, és egyáltalán a harckocsizókon

kívül mindenki szemében, aki az anyaföldön fedezék nélkül mozog — a repülőgép gyáva, utálatos és gyűlöletes fegyver. Különösen ha zuhanó támadásról van szó, márpedig a „messerek" ilyen gépek. De félni? És éppen most?

— Tivodar, ha még egyszer elhagyod a helyedet, én nem tudom, mit csinálok veled! — förmed soha nem tapasztalt haraggal Dimitrij Dráb lövegparancsnok a katonára, aki oly magától értetődően és annyi bizalommal keresett nála menedéket. — Bizony isten! — tette még hozzá, hogy szavainak komolyságához kétség ne férjen. Csodák csodája, ez segített, és nem is volt rá szükség, hogy e haragos és fenyegető szavak tetté váljanak. Azt mondhatná valaki, lényegtelen epizód az egész. Nem lenne igaza. Tivodar közkatona ettől kezdve már nem félt úgy az ellenséges repülőktől, vagy legalábbis nem lehetett rajta észrevenni.

Előre! — az ellenség mélységében még négy támadási célunk van a mai napra. Eddig gyorsan és jól ment minden. A harckocsik már beérték a gyalogságot, rajtuk a géppisztolyos deszantok, élükön Antonín Sochor főhadnaggyal. Törnek előre, egyre messzebb!

E pillanatban valami felsüvít. Hatalmas dörrenés, füst és porfelhő. Mit találtak el? A T—34-esek parancsnoki kocsiját? Úgy látszik nem, mert az gördül tovább. Nagyszerű! A harckocsik és a géppisztolyosok megelőzik a gyalogságot, betörnek a második támadási cél területére. Balról tűz éri őket, de ekkor már beavatkoznak a páncéltörő tüzérek is, és elnémítják, pusztítják az ellenséget. A 2. zászlóalj most valamicskével megint lemaradt. A Priorka felől lőtt sűrű ágyútűzben nyomul előre, veszteségei vannak. Mindenki, aki csak tud, igyekszik előre, úgy mint ott a jobbszárnyon a szovjet fiúk. Itt csak a lendületes támadás segít, minél gyorsabban megközelíteni az ellenséget. A fiúk már a harmadik támadási célhoz közelednek, amikor széles, mély, jól megásott erős aknazárral megerősített harckocsiárok állja útjukat. Rajta műszakiak! Mindent bele! Gyorsan átjárót készíteni! Erre a pillanatra várt csak az ellenség. Tudja, hogy meg kell állnunk, és most ránk összpontosítja tüzérségi és aknavető tüzét.

Vasil Kobulej szakaszvezető harckocsijával nagyszerűen ma-

nőverez. A harckocsik között fut Karel Vejvoda őrmester, a harckocsiszázad technikai tisztje, jókora vargabetűket tesz, eltűnik egy-egy harckocsi vagy bucka mögött, és mikor már-már azt hinné az ember, hogy megsebesült vagy elesett, tovább fut, állandóan változtatva az irányt, keresi a parancsnoki T—34-es harckocsit, amely az imént aknára futott. Megtalálja, megvizsgálja, rendbehozza. Mindannyian, akik ezt látják, különösen, akik csak most esnek át a tűzkeresztségen, megfeledkeznek saját szorongató félelmükről.

A műszakiak serényen működnek. Karel Trpkos bajtársaival együtt szakavatottan építi az áthidalást a harckocsiárkon, és távolítja el a gyalogsági és a harckocsiaknákat. Amott Ivan Bystranin őrmester, akit valami csoda folytán az acél- és vaszáporban elkerülnek a szilánkok, rajával utat nyit a harckocsiknak és a gyalogságnak, felszedve az utolsó aknazárat is. Ebben a halálos szilánkzáporban, repesz-zuhatagban ugyanezt teszi Kysela szakaszvezető is. Miután megépítették az átjárókat, a legközelebbi jó kilátást és kilövést nyújtó terepszakaszra sietnek, hogy lövészként védjék alkotásukat. Pusztítják az ellenséges támpontokat, egyiket a másik után, újabb és újabb fritzeket (ahogyan itt a német gránátosokat nevezik) terítenek a földre. Amint a harckocsik és rajtuk a géppisztolyosok áthaladnak, ismét műszakiakká változnak.

Karel Baláz főhadnagy 3. műszaki szakasza most esik át a tűzkeresztségen, ma kísér először harcban egy harckocsi zászlóaljat és géppisztolyosokat. Az ellenség alkalmat adott Baláz embereinek, hogy megmutassák tudományukat a harckocsizóknak és a géppisztolyosoknak. Itt van a műszaki század parancsnoka is. Nem szól semmit, nem osztogat tanácsokat, nem mutat semmit, bízik az alapos buzuluki és novohoperszki kiképzésben. Mutassátok meg, mit tudtok, gondolja magában, de őszintén szólva, azért nyugtalankodik egy kicsit.

A műszakiak közben már leereszkedtek az árokba, gyorsan felkutatják, hatástalanítják és biztonságos helyre hordják az aknákat. Majd az aknától mentesített árokrész két szemben levő oldalán villámgyorsan kis „pincéket" ásnak. Trotylt helyeznek beléjük, és már gyújtják is. Robbanás. Az árok meredek fala mindkét oldalon beomlik, a lezúduló föld pedig ki-

tölti, áthidalja a mélységet. Még egy kis egyengetés a lapáttal, és már készen is van. Öt percig sem tartott az egész. Egyébként ezalatt hat helyen készítettek átkelést, kettőt a harckocsizászlóaljnak, kettőt-kettőt az 1. és a 2. lövészzászlóaljnak. A harckocsialegység, a teherkocsik, és természetesen a lövészek folytatják előnyomulásukat a következő cél felé.

Öröm volt nézni Ivan Megela őrmester munkáját is, aki Baláz szakaszán közvetlenül irányította a műszakiak tevékenységét. Azóta sem szakadtak el Sochor géppisztolyosaitól és Janko páncélosaitól, nem hagyták el egymást, együtt harcoltak egészen a háború végéig, a felszabadult Prágáig.

A tüzérség kiválóan támogatott bennünket. A tegnapelőtti harc óta láthatóan belejöttek. Nagyszerűen választják ki a célpontokat, állandó összeköttetésben vannak a lövészekkel, igazán pompásan működnek. Ebben nagy érdeme van az olyan bátor katonalányoknak is, mint a kedves mosolyú, tiszta tekintetű Jarmila Kaplánová tizedesnek, régi szokolovói ismerősünknek, a derék rádiótávírásznak, aki nem hagyja, hogy az összeköttetés hosszabb időre megszakadjon.

Ugyanilyen fáradhatatlan és vakmerő a fiatal tiszt, Jaroslav Procházka alhadnagy, a híradószázad rádiótechnikusa is. Nagyszerű, gyors észjárású és aranykezű technikus, aki a rádióállomás hibáját bármilyen harchelyzetben azonnal megjavítja.

A harckocsizászlóaljon rövid, de általános rémület hullámzott végig, amikor egy váratlanul felbukkanó ellenséges repülő nehézgéppuskájával végigpásztázta a gépkocsira rakott lőszeres ládákat. De már ott is van Rudolf Kikelhorn, a fiatal, atlétatermetű őrmester, a Skoda-gyári autószerelő, egy ugrással a teherautón terem, két-három energikus mozdulat és a lángoló lőszeres láda már repül is a földre. Pillanatok alatt elfojtotta a veszélyes tüzet.

Tovább előre! Leküzdöttük az akadályokat. Irány: a harmadik támadási cél. Már délután két óra van, erőteljesebben kell haladni, időt kell nyernünk, hogy az alkonyat beállta előtt minél előbbre jussunk.

Milyen csodálatos: egy magányos nyuszi szaladgál ide-oda cikázva a katonák, a harckocsik és a becsapódások között.

Ugyan, hogy élte túl a megszállók pusztításait? Ha túlélte, hát hadd éljen...

Egy ellenséges üteget és több géppuskát zsákmányoltunk, halott nácikat hagyunk magunk mögött, és az 1. zászlóalj bekanyarodik Pitomnyik és Nabludatyelna Viska térségébe. A harckocsik meg a géppisztolyosok a zászlóalj előtt haladnak, jobbra a T—34-esek, balra a T—70-esek, Tesarik alhadnaggyal az élen. Fokozatosan fejlődnek harcrendbe, és már látjuk is első támadásukat. Az élen a „Zizka"-nevű parancsnoki harckocsi tör előre, nyomában Pisarsky alhadnagy, Miroslav Hecht őrmester, Jasiok őrmester, Tousek szakaszvezető, Vávra szakaszvezető, Nesucha tizedes és Bidzila tizedes harckocsijai, rajtuk Antonin Sochor és géppisztolyosai, a balszárnyon a páncéltörő puskások, a középső kocsi mögött pedig a műszakiak haladnak.

Hej, ha Szokolovóban ilyen erőkkel rendelkeztünk volna! A harci gépek erőt és lendületet visznek a támadásba. Robognak lefelé a lejtőn, tüzelnek ágyúikból, pontosan találnak, elnémítják a tűzfészkeket, az ütegeket, a harckocsikat, a Tigriseket és a Párducokat, csapatostól irtják az ellenséges gyalogságot. Az eddig ismeretlen Vojta Karli őrvezető, nemcsak a rádióösszeköttetés mestere, amely nélkül nem gördülnének a harckocsik oly kérlelhetetlen pontossággal lefelé a lejtőn. hanem nagyszerű harckocsi-géppuskás is. Biztos kézzel irányított sorozataival húsz nácit öl meg. És az apró termetű Karel Kestenbaum, a páncéltörő puskás, aki máskor szellemes viccektől sziporkázik, parancsnokához szalad, és lihegve engedélyt kér, hogy a harckocsik, és a gyalogság közti nyílt térségről kihozhassa két sebesült bajtársunkat. Tűz alatt — a hitleristák ugyanis mindig tüzelnek a sebesültekre és azokra, akik mentik őket —, szóval a tűz kellős közepén bátorítja, bekötözi és egyenként biztonságos helyre cipeli őket. Ez azt jelenti, hogy kétszer kell megtennie az utat oda-vissza. Amint ezzel készen van, visszamegy hosszú csövű páncéltörő puskájához, és folytatja az előnyomulást bajtársaival együtt.

Most a géppisztolyosok lendülnek támadásba, ügyesen manővereznek, és lecsapnak a gránátosokra. Befejezik azt, amit a harckocsik megkezdtek, pusztítják a géppuskákat, és keze-

lőiket, hátba támadják az ellenálló ellenséges fészkeket, és körülzárják őket. Fürgék, mint az ördögök, ropognak géppisztoly-sorozataik, robbannak a kézigránátjaik és kemény csapásokat osztogatnak géppisztolyuk agyával.

Michal Kost tizedes, géppisztolyos rajparancsnok Kholl százados 1. zászlóaljából nem marad el mögöttük. Ő is irtja rajával a náci géppuskásokat, és utat tör a gyalogság előtt, amelyet az imént megsemmisített géppuska egy időre a földhöz szegezett.

Sergej Petras alhadnagy, a gépkocsizó géppisztolyosok parancsnoka is méltó Sochorhoz a parancsnokához. Úgy megy nyomában a szakasz, mint a vasáradat, egyik német géppuskát a másik után semmisíti meg, és pusztítja a gyalogságot. A fiúk hátulról törnek be a kiserődökbe, a bunkerekbe, és a bennlevőket kézigránátokkal és közelről leadott gyilkos sorozatokkal füstölik ki. E pillanatban éri el kiszemelt áldozatát — egy német fa-földerődöt és az ott csoportosuló gyalogosokat — Ivan Timsa harckocsija, mint a villám csap rájuk, megsemmisíti a bunkert és a gyűlölt csőcseléket. Jan Velicek tizedes kocsija újabb géppuskát tapos el.

A dandár főerőiből az 1. zászlóalj lövészei jutnak a legmesszebb a negyedik támadási cél irányában, éberen vigyázva saját harckocsijaik minden mozdulatára. A géppisztolyosok a szédületesen manőverező Heckt őrmester nyomában haladnak, aki harckocsijának ágyújával sajátkezűleg semmisíti meg a nácik két páncéltörő ágyúját, három géppuskafészkét és még néhány támpontot, valamint sok-sok fasiszta gyalogost. Legény a talpán — mologyec. És ilyen Rudolf Jasiok őrmester is, aki nagyszerűen vezeti szakaszát és harckocsiját, lövi a Tigriseket, kifüstöl három páncéltörő ágyút, négy géppuskafészket és elintéz vagy kéttucat hitleristát.

A harckocsizászlóalj, Sochor géppisztolyosainak, Kholl 1. zászlóaljának, a páncéltörőknek és a többieknek Kijev felé tartó támadása rémületbe ejti a nácikat, akik immár ráeszméltek, hogy csehszlovák alakulattal állnak szemben. Ez a támadás oly lenyűgöző, hogy a legavatottabb festő ecsetje sem tudná méltón megörökíteni, és a toll nagy mesterei is aligha találnának hozzá méltó szavakat. Hullanak az ellenséges gép-

pisztolyosok, lángra lobban legénységével együtt egy Ferdinánd rohamlöveg, Ondrácek géppisztolyosainak tüzétől. Egy másik Ferdinándot Písarsky harckocsija pusztít el és ráadásul még egy közepes harckocsival meg két páncéltörő ágyúval is végez, azután két megrakott teherautót, négy géppuskafészket pusztít el. Ivanec harckocsija gránátokkal és géppuska-sorozatokkal elhallgattat két ellenséges géppuskaállást, és elintéz egy gyalogosokkal zsúfolt teherautót meg egy lőszeres kocsit. De ki tudná mind elsorolni!

Közeledik már az este, de még jól lehet látni.

A zászlóalj jobbszárnya géppuskák kereszttüzébe kerül, de Olenic alhadnagy előre ront, és magával rántja szakaszát, utána Zavtuk, Belica, Schmidt és a többi. Egy házikóhoz érnek. Gyorsan átkutatni és tovább előre! Zavtuk golyószóróval a nyakában rohamoz, szétterpesztett lábakkal egy-egy pillanatra megáll, és rövid sorozatokat lő.

Előre! — kiáltja Olenic, de abban a pillanatban már el is esik. Zavtuk nyomában Husinec szalad, lövés éri a lábát, ő is elbukik. A golyók megint úgy zümmögnek körös-körül, akár a dühödt darazsak. Olenic halott.

Ne állj meg! Ha már nem bírod, feküdj le, fújd ki magad, és máris előre, ne maradj le bajtársaidtól, ne késlekedj! Előre, még néhány szökellés·és — roham! Üsd, vágd, pusztítsd őket! Állj bosszút Olenicért! A hitleristák nagy árat fizetnek. Az 1. zászlóalj könyörtelen rohama elől meghátrálnak, veszetten védekeznek, de lassan mégiscsak visszavonulnak. Nabljudatyelna Viska térségéből. Jobbról már közeledik a harckocsizászlóalj, felülkerekedtünk és ezt alaposan kihasználjuk. A csehszlovák alegységek támadó hullámai csak hullákat, halott nácikat hagynak maguk mögött, nagyon sok halottat... A balszárnyon, még bent az erdőben Pavel Marcelly főhadnagy, a hatalmas termetű szlovák tiszt harcol századával. Védi a fenyegetett balszárnyat, azt a veszélyes pontot, ahová a 2. század még nem érkezett be. Most a gyakorlatban mutatják meg a kommunisták, Marcelly, Jasiok, Hecht, Petras, és a többiek, amit azelőtt szóval hirdettek.

Különben is nagyszerűen megértik egymást; nagy és győzedelmes harc ez a főcsapás irányában.

Az első külvárosi házakat, az emeletes épületeket, az ellenség erődítményekké alakította át. Számtalan ellenállási góc leselkedik ránk a volejkovi és a gyehtari erdőből, a szireci táborokból... Tesarik azonban folytatja a támadást, és a harckocsiján ott látjuk Josef Cerny tizedest, a szokolovói hőst. A gyalogság lassan teret nyer. A páncéltörő tüzérek villámgyorsan váltanak tüzelőállást, és most Král hadnagy, a nemzetközi brigád egykori tagja avatkozik be a harcba ütegével, amely a lövészek vonalában halad előre, és közvetlen irányzással a nyílt mezőn pusztítja az ellenséges tűzfészkeket. Kholl százados tűz alá került törzsével együtt. Az ellenség felderítette a parancsnok harcálláspontját, és most igyekszik megbénítani ezt a fontos pontot, a támadás agyát, szívét. Kholl, Weber és a rádiósuk eltűnik egy vízmosásban, a terephullám mögül ugyanakkor már közeledő harckocsik dübörgése hallatszik, és látni már a „Bahmacs" a parancsnoki harckocsi tornyát. Egy pillanatra eltűnik, de máris újra felbukkan Jasiok ágyújának hosszú csöve, utána pedig a következő torony. A harctérnek szinte a túlsó végéről dördül el kétszer egymásután a „Zizka" ágyúja, és egy Ferdinánd rohamlöveg, amely már komolyan veszélyeztetett bennünket, harcképtelenné válik Tousek találatától. Robbanás, füst, láng és újabb robbanás.

— Fedezés! Géppuskákkal keresztűz! Harckocsik előre! Tüzérek, hallgattassátok el az erődöket, semmisítsétek meg a géppuskafészkeket!

A fülsiketítő robbanások, földet rengető robaj, lángok, géppuskasorozatok olvadnak egybe, és jelzik Vlastimil Reichl alhadnagy és harckocsijainak útját, amelyen fergeteges rohamukat végrehajtották a náci tűzfészek ellen, ragyogó példáját mutatva az ügyes és merész manőverezésnek. A géppisztolyosok kétharmada szemből lefogja a géppuskát, a többiek pedig Reichl alhadnaggyal végig rohannak a mezőn, amelyet a két szomszédos erőd sűrű és halálos tüze borít... A hátukba kerülnek, kézigránátokkal és géppisztolytusával mért csapásokkal utat nyitnak a kis erődbe, majd rövid géppisztolysorozatokkal befejezik ezt a derekas munkát. A géppuska elhallgat, a fészek még füstölög, a fasiszták már gör-

csős haláltusában vonaglanak. amikor Reichl géppisztolyosainak csoportja a jobboldali két erődöt támadja. Az előnyomuló szakaszok végre megpillantják a városba vivő hidat, onnan már csak 350 méterre, csaknem kőhajításnyira van Kijev széle. Harckocsik állj! A híd ebben a pillanatban a levegőbe repül.

Híre jött, hogy Rybalko tábornok Kijevtől nyugatra elvágta a fasiszták visszavonulási útját és, hogy harckocsijaik lavinaként zúdulnak az ellenség védelmének mélységébe. Ez azt jelenti, hogy előre a gyalogsággal, a harckocsik most nem mehetnek, így a gyalogság tör előre. Gyehtariban gépkocsizó géppisztolyosdeszant harcol. Petras és Brazina szakasza kézben tartja a vasútvonal egy részét; Brazinával van Sochor is. Rövid harc, gyors betörés, robbanások és újabb golyózápor mindkét oldalról, míg végül is a mieink kerekednek felül, átjutnak a töltésen, és most következik a válságos pillanat! A hitleristák eszeveszett tüzeléssel ellenlökést indítanak, hogy értelmetlen áldozatok árán is fedezzék a... Mit is fedezzenek?

Amott náci hidászok futkosnak a hídszerkezet körül.

Elég! Lesz, ami lesz, mindent bele, gyerünk fiúk, futásban, kapásból lőni menetközben! Gyerünk, gyerünk, futás.

Szívük szinte dörömbölve dobog, patakzó veríték marja a bőrüket, a torkukból sípoló hörgés tör elő, sötét karikák táncolnak a szemük előtt... menetből tüzelni, tüzelni, tüzelni, előre, mindent bele! Mentsük a hidat!

Itt alighanem minden lövés talált. A világ urai fahasábként hullanak egymásra, itt is, ott is legurul egy-egy elernyedt test a töltésről. Egyikük még egy ideig térdepel, összekulcsolja a kezét, aztán hörögve összeesik... A mieink villámgyorsan mentik a hidat, megszállják mindkét végét, és már a kezükben van a vasúti átjáró is, utat nyitnak az 1. zászlóalj előtt, amelynek felderítő szakasza már behatolt a városba.

Most, vigyázz! Mindenhonnan és mindenből tüzelnek — a tetőkről, az ablakokból, a csatornákból és az aluljárókból, a kerítések és torlaszok mögül, de itt vannak már velünk a harckocsik, a lövegek és a műszakiak is, tehát csak előre a

városba, a szabadságért folyó harc utolsó óráit szenvedő Kijevbe. A késő délutáni órákban utcáról utcára, házról házra folyó harcban érzékeny veszteségeket szenvedünk. A támadó századok kissé balra kanyarodnak, a „Bolsevik"-gyár felé, megközelítik, de abban a pillanatban gyilkos tűz zúdul rájuk, amellyel még a harckocsik sem tudnak megbirkózni. Nem lehet megállapítani honnan lőnek.

Mi történik? Két nő szalad, nem is szalad, repül a harckocsikhoz. A „Ziska" megáll, mindketten felkapaszkodnak a lánctalpakra, és onnan a toronyra, a hajuk a sűrű portól összegubancolódott, az ellenség álcázott tüzelőállásai felé mutatnak, kiáltoznak, majd újra egy bizonyos irányba mutatnak. Lövés dördül, de nincs találat, újabb és újabb lövések... Így van ez rendjén, az ellenséges ágyúk elhallgatnak, lángban állnak.

Folytatni a támadást!

És a két nő? Az egyik Olga Kucerová, cseh apa és ukrán anya lánya, kinek a németek kivégezték a férjét, a másik, Lída Uvarenková, szovjet kommunista és partizán. Köszönjük, köszönjük nektek, magunkért és Kijevért, amely halálos sebekből vérzik, de harcol a szabadságért. Ezt a szabadságot hordozzák magukban a harckocsin álló Olga Kucerová és Lída Uvarenková is, akik e pillanatban géppisztolyosainkkal együtt törnek előre. A „Zizka" bezúzza a gyár kapuját, felgyújt és szétzúz egy lőszerszállító járművet, a „Lidice", a „Janosík" és a „Szokolovó" nevű harckocsik kívülről tartják sakkban a gyárat, a géppisztolyosok pedig mint a méhek berajzanak a gyár épületeibe.

Hatásosan támogatják őket azok a harckocsik, amelyeket egyik legfiatalabb, de egyben legbátrabb és legmegfontoltabb parancsnokunk Lumír Písarsky irányít. Vasil Kobulej harckocsivezető megállítja kocsiját. Oldalról süvít valami, majd robbanás hangzik. Találat éri a páncélt. Kibírta. Oldalsó tűz? Honnan? Nyilván a gyárból, valahol megbújt egy Ferdinánd, igen valószínűleg csak egyetlenegy, de nagyon előnyös tüzelőállásban lehet.

Nem szabad megállni, nem szabad nyílt, könnyen sebezhető célt mutatni.

— Meg kell kerülni a rohamlöveget és meg kell semmisíteni! — rendeli el Pisarsky századparancsnok. — No, Vasil, rajta!

A manőver útját azonban lezárja egy horhos, s egy nyílt, csaknem 45 fokos emelkedő. Ez bizony nem jó. A harckocsikon természetesen ott vannak a géppisztolyosok is. A vezető óvatosan, de elszántan nekihajt az ellenség felé hajló lejtőn. Egy pillanatnyi összpontosított figyelem a periszkópon át a terepre, amely végtelen szalagként húzódik a harckocsi homlokpáncélja és megbízható lánctalpa alatt. Tüzelj! Most kellene tüzet nyitni és találni — de nem, csak az a végtelen szalag fut ott lent mintha egy óriás orsójára tekeredne. Láttak önök már valaha égő harckocsit? Egy acélmáglyát, amely fojtó füstben, narancssárga lángokban emészti el a bennlevőket? Csak egy végtelen szalag, vég-te-len-sza-lag... Lent vagyunk a szakadék gidres-gödrös alján, most újabb 40 fokos emelkedő, fölfelé. De mi lesz odafent a peremen túl? Feljutnak! Teljes gázt a motornak, a körülzárás sikerült. De nemcsak egy Ferdinánd van ott. Állj! Célpont... távolság... talált! A Ferdinánd lángba borul! Aztán még egy... és megint egy...

Rádiós! Jelzést. Vigyázz balra, vigyázz balra, a legközelebbi házra. Vigyázat!

Újabb támpont? Mi az? Rémült arcok tűnnek fel az ablakokban, egy feldúlt arcú nő figyeli mi történik alatta, kétségbeesetten integet mindkét kezével. Félrecsúszott kendője alól kócosan bomlik ki a haja. Értem. Arra kér, hogy ne lőjünk.

Ez nem csapda. Állj! A géppisztolyosok leugrálnak és villámgyorsan megszállják a különös házat, amely nyilván a gyárhoz tartozik. Az utolsó pillanatban. Negyven asszony és gyermek az utolsó másodpercben menekült meg a vérfürdőtől.

A harc folytatódik. Vasil Kubulej harckocsija megsérült, egy rohamlöveg megrongálta a két baloldali görgőjét. Maga után vonszolja bénult lánctalpát: egy oszlopot cipel és temérdek szegesdrót tekeredett rá. Nem szabad így hagyni. Az egyik hidegvérű géppisztolyos leugrik a még teljes gázzal robogó harckocsiról és „állj" jelzést ad. A vezető megáll.

Legfőbb ideje. Pillanatok alatt szétvágják a drótokat. Már szabad a lánctalp. Most aztán előre, a többit később megjavítják.

Amikor végre birtokba vesszük a gyárat, a német védelemnek ezt a fontos gócát a város szívébe vezető úton, Marcelly főhadnagy százada már a moziért és az állatkertért verekszik. Ekkorra már beérkezik a 2. zászlóalj is, amelyet kimerítettek a brigád balszárnyán vívott súlyos harcok, most Szirecben harcol. Az 1. és 2. század, Záhora százados és Biciste főhadnagy századai tovább törnek előre.

Az egyik tüzelőállást és tűzfészket a másik után semmisítik meg Arnost Steiner géppuskásai. Higgyék el nekem, hogy a két háborúban sok mindent láttam, de kevés ahhoz hasonlót, mint amit Steiner tett. Arnost Steiner keménykötésű, zömök, éles arcvonású, fekete szemű, gyors, megfontolt bátor harcos és parancsnok, aki mindig mindenhol ott volt. Mindig a kellő időben jelent meg és tűnt ismét el, nyugodtan, szinte elmélyülten és energikusan irányította a tüzet, megmutatta az ellenséges tűzfészkeket, és a legsűrűbb golyózáporban is úgy magyarázott, akárcsak az iskolában a táblánál. Vele együtt, és az ő módszere szerint harcolt Lancos, Robert Reich, Tomek és az egész géppuskás század, a balszárny szíve, lelke. Biciste századával vállvetve küzdenek Arnost Stamberger páncéltörő puskásai is, bár gyilkos aknatűzbe kerülnek. Bodnár holtan esik össze, Stamberger szétroncsolt lábbal fekszik a földön, de él, felkönyököl, és fájdalmát leküzdve, a vérveszteségtől rohamosan fogyó maradék erejével tovább vezényli szakaszát, megmutatva a célpontot, amelyet még estében pillantott meg. Valamivel jobb a Szirecben, Kijev külvárosában harcoló 2. század helyzete, amióta Bedrich alhadnagy aknavetői is támogatják. Mindenütt ott vannak a híradók, javítanak, vizsgálgatnak, kúsznak és szökellnek, vagy éppen tűzzel védik magukat, majd tovább dolgoznak

A 2. zászlóalj gyors segítségre szorul, ezért Tesarik alhadnagy harckocsijával az ellenség hátába kerül, Szirecben. Itt veszélyes oldalozó tüzet kapunk, és a gyalogság ismét megtorpan. Mintha minden összeesküdött volna a balszárny ellen.

Gyerünk hát, fiúk, rajta! A géppuskák vegyék tűz alá a felénk lejtő hegyoldalt, a harckocsik induljanak el a másik oldalról, Vojtech Cerny, és Oldrich Kvapil szakaszai a harckocsikkal együtt karolják át az ellenséget, támadják hátba a fasisztákat. Súlyos veszteségeink vannak, sok a halott, a sebesült, a gyalogosok és a géppuskások soraiban, de a gránátosok már futnak. Kár, hogy észrevették szakaszainkat, és így talán kicsúsznak a kezünkből.

A 931. szovjet lövészezred azonban megmenti a helyzetet. Elvágja a nácik visszavonulásának útját. Alig száz lépésről látjuk zavarodott futkosásukat, a fejvesztettséget, hallani a torokhangon kiáltott vezényszavakat. Eldördül néhány vaktába leadott lövés, és aztán a hitleristák eltűnnek a házakban. De már későn. Nyomukban vannak Biciste legényei; sorozatok, gránátok, itt-ott ordítozás aztán — vége. A fiúk már szaladnak kifelé, maguk mögött hagyva a Wehrmacht egyik megsemmisített szakaszát és folytatják a harcot. „Isten fizesse meg" — lélegeztek fel.

Az arcvonal helyzete tisztul, közel már a cél. Most az a fődolog, hogy gyorsan beérjünk Kijev központjába és kettévágjuk a fasiszták harcrendjét. Vagyis támadni kell, tekintet nélkül a közelebbi és további célokra, tekintet nélkül arra, hogy a 2. zászlóalj még csak a negyedik támadási célt éri el, holott az 1. zászlóalj és a harckocsizászlóalj a géppisztolyos deszanttal időközben már az ötödik támadási célnál tart.

A romokban heverő Krescsatyikon tűzbe kerül a gyorsan előre törő gyalogság és velük együtt Ruzicka géppuskásai is. Fedezés! Honnan lőnek? Ahá, abból az útmenti kis házból.

Jelentkezik Michal Kocan és még két önkéntes. Egy ideig feszülten figyelnek, vizsgálódnak, szemügyre veszik a célt és a hozzávezető utat. Így van rendjén — gyorsan, de nem elhamarkodottan. Először vissza a romok mögé, majd macskaügyességgel szépen bekeríteni őket. A földhöz lapulva, kúszva a lövedékek záporában közelebb, mindig közelebb férkőznek.

Mi az? A tüzelés elhallgatott. Várakoznak. De nincs veszteni való idő. Futás! Elő a gránátokat meg a puskatust!

— Halt! Hände hoch!

Sehol, senki, semmi, csak az elhagyott géppuska és a pincében egy ötven év körüli civil. Nem tud sem oroszul, sem ukránul! Német ez, mint a vöcsök!

Ich habe nicht geschossen, ich bin doch gar kein Soldat, ich bin ein ganz gewöhnlicher...

Ne mesélj itt, majd később beszélhetsz. Mars! Megértette, meg se mukkant többet, ment, amerre mutatták.

A gyalogosok Ruzicka főhadnagy géppuskásaival együtt maguk mögött hagyják az ártalmatlanná tett tűzfészket, és folytatják a támadást.

Már sötétedik, amikor a dandár jobbszárnyának harcosai elérik a 191. számú magaslatot, ahol a feladat szerint meg kellett volna állni és bevárni a reggelt. Feledhetetlen kép tárult elébük: a modern apokalipszis szörnyű látványa, amilyent csak ez a vadállati fasizmus tudott létrehozni. E Prágához annyira hasonló milliós nagyváros hajdan pezsgő életét a halál, a névtelen vértanúk tömegsírjai nyelték el. Hiszen tudjuk, hogy csak gyermekek, nők és aggastyánok maradtak a városban. Vésztjósló lángok és füstoszlopok szédítő magasságba törnek a fekete és végtelenül szomorú égbolt felé, száz méter magas sűrű, fojtó porfelhő takarja körös-körül a látóhatárt. Az időzített aknák robbanásai megsokszorozzák az összeomló házak, házsorok robaját, amelyekben nemzedékek születtek, életek és haltak...

Előre, előre ebbe a pokolba, ne hagyjuk, hogy befejezhessék a rombolást, itt nem szabad megállni.

Az átvirrasztott éjszakák és az állandó támadás idegtépő órái ólomsúllyal nehezednek a lábakra, feszítik a halántékot, és ott sajognak azokban a sebekben is, amelyeknek most egy futólagos kezelés is elég. Előre Sochor, Tesarik és Sumansky után a zsitomiri országútra, majd azon tovább a város szívébe. Előre a harckocsiszázad és a géppisztolyosok után, akik este nyolckor birtokukba vették az I. számú kijevi személypályaudvart. Ne bámészkodjatok fiúk és lányok, csak előre nézzetek, ne feledjétek, hogy a főcsapás irányában támadunk! Baláz főhadnagy műszaki szakasza csatlakozik a támadáshoz, segítségünkre van az állomás elfoglalásában és megtisztításában, különösen pedig a tőle északnyu-

gatra levő híd megmentésében, ahol most ellenséges hidászok hullái hevernek jó távol a fel nem robbant töltetektől.

A késő esti órákban a 2. zászlóalj benyomul a város központjába. A századparancsnokok felderítő járőröket küldenek ki, amelyek több ponton átlépik a zsitomiri országutat, azt a területet, amerre a Wehrmacht a halálos gyűrűből szabadulni igyekszik. Segura őrvezető felderítő járőre az utca két oldalán szétbontakozva halad előre a házak mentén. Éberen ügyelve az ablakokra, a háztetőkre, a házak sötét kapualjára, a romokra, a füstös gerendákra és a téglaomladékokra, a gránát és bombatölcsérekre, amelyeket a vízvezeték szétvert csöveiből megtölt a víz. A por szüntelen hull, mint a hamu a vulkán kitörése után, és elfedi a véres éjszaka sűrű sötétjében amúgy is gyatra kilátást. A levegő pedig üszöktől és puskaportól bűzlik. A mieink csöndesen, macskaügyességgel osonnak, lépésről lépésre megvizsgálva a terepet. Most vigyázz! Keresztutca következik. Látszólag kihalt. Sötét torkolatánál, ott balra, valami megcsikordul a köveken, és nyomban utána öt-hat görnyedt alak suhan át a túloldalra. Csend, kivárni, csak most ne moccanjon, ne köhögjön, ne tüsszentsen senki. Csend! Egy egész örökkévalóság ez az öttíz perc, de nekik sietős a dolguk: mi pedig ráérünk. Egyébként már itt kellene lenni a mi géppisztolyosainknak is, lehet, hogy itt járnak valahol. Ők lennének azok? Nem, onnan nem jöhetnek, hogyan kerültek volna oda?... Most! Egy jellegzetes sisak óvatosan, lassan kihajol a sarok mögül, alig negyedméternyire a járda felett... eltűnik... majd újból megjelenik, de most már az egész fej és a vállak is. Feláll, aztán meghajolva gyors léptekkel siet előre, lépései csikorognak az útkereszteződést borító törmeléken. Átfut jobbra a keresztutcán, és utána, már kevésbé óvatosan a gránátosok vagy harminc főnyi csoportja. Talán egy szakasz, vagy csak a menekülők összeverődött csoportja. Benn vannak a kelepcében! A géppisztolyosok tüze két irányban vágja el útjukat előttük is, mögöttük is. No, most aztán ami belefér. A megszokott jajgatás, kiabálás. Halomra hullanak, oly váratlanul éri őket a rajtaütés, hogy még védekezni sem tudnak. Egy-két lövést azonban mégis leadnak, s ez elég ahhoz, hogy

Segura őrvezető kidöntött faként vágódjon el. Gyorsan hozzá... már nem lehet segíteni rajta, az átlőtt nyaki ütőérből patakzik a vér. A nácik mind halottak, de a fiúk mégis szomorúan térnek vissza századukhoz.

A dandár egész sávjában így nyomulnak az első vonalak előtt a század csápjai, a felderítő járőrök. Egyik utcát a másik után tisztítják meg, és a nyomukban odaérkező szakaszok szétverik az ellenség utolsó ellenállási gócát is a városban.

Volejkovóban, ahová közben a dandártörzzsel áttelepültünk, parancsot kapunk az 51. lövészhadtest parancsnokától, hogy reggel 06.00-kor folytassuk a támadást. A németek, miután rájöttek, hogy Rybalko harckocsijai elvágták valamennyi visszavonulási útjukat, igyekeznek egérutat nyerni, előtte azonban még rombolják a várost. Halálos veszélyben van Kijev, és ez már nem órák, hanem percek kérdése. Ezért nem állunk meg. 24.00-kor távbeszélőn felhív Moszkalenko vezérezredes, és teljesen nyíltan, rejtjelzés nélkül adja ki rendelkezését:

— Folytassák a támadást... Ne nézzenek se jobbra, se balra. nyomuljanak előre, úgy, hogy november hatodikának hajnalán Kijev szabad legyen!

Kijev most annyi pontján ég, hogy e szörnyű fáklyafényben az utcák harcterét át lehet tekinteni, így hát előre küldjük a harckocsikat. A kijevi tűzoltók mutatják az utat nekik, akikkel az 1. század a város központjába történő benyomuláskor találkozott.

A harckocsik, a géppisztolyosok és a műszakiak 02.00-kor indulnak el a végső támadásra a lángban álló, a leomlott falaktól és tetőktől eltorlaszolt tizenegy kilométeres útvonalon, hogy célba küldjék ennek a kimerítő, de nagyszerű támadásnak utolsó ágyúlövéseit, utolsó géppuskasorozatait.

1943. november 6-a 06.50 óra!

A hatalmas ív, amelynek egyik szára a ljutyezsi hídfőnél a Dnyeperre, a másik pedig Kijevre támaszkodik, lezárult, és ezzel az ellenség még megmaradt, utolsó visszavonulási útja is el van vágva.

Az 1. csehszlovák önálló dandár a támadó egységek közül elsőnek érte el a Dnyepert. Kijev, Szovjet-Ukrajna fővárosa, felszabadult.

A kijevi Volf tizedes páncéltörő puskájával mesterien lövi ki az ellenséges harckocsikat

A Kijevért folytatott harcokban a tűzérek eredményesen támogatták a gyalogságot

Áňtonín Sochor, a Szovjetunió Hőse beszédet mond Český Malín legyilkolt lakóinak sírjánál

Volhínai csehekkel megerősítjük egységünket

Támadási sávunkban 630 megszálló holttestét hagytuk magunk mögött, ezenkívül rengeteg sebesültet, és hadifoglyot, lelőttünk egy Dornier-repülőgépet, megsemmisítettünk négy harckocsit, két Ferdinándot, hét teherautót katonákkal és rakománnyal, négy üteget, 33 erődöt és bunkert legénységükkel együtt, 41 géppuskát és 24 golyószórót, s azonkívül sok gyalogsági fegyvert és más harceszközt.

A kijeviek sápadtan, megkínzottan bújnak elő az óvóhelyekről, a romok közül az első szabad reggel friss levegőjére. Ellepik az utcákat, amelyeken a győztes csapatok vonulnak el. Nevetnek, sírnak, kiáltoznak, integetnek, ölelgetik a fáradt, elfogódottan mosolygó fiukat, teát hoznak nekik, a pravoszláv anyókák pedig kereszttel áldják meg a csehszlovák és a szovjet katonákat. És azután — a nagy kitüntetés. A fővezér napiparancsa elismerését fejezi ki a Kijevet felszabadító 1. Ukrán Front csapatainak, köztük a mi dandárunknak is. A Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége a Szuvorov-rend 2. fokozatával tünteti ki a dandárt és parancsnokát, 139 tiszt és katona pedig különböző szovjet érdemrendet és érmet kap. Ez a tisztelet és dicsőség elsősorban harminc halottunkat és nyolcvan sebesültünket illeti meg.

Mindannyian helytálltak, mindannyian állhatatosan harcoltak, méltónak bizonyultak fegyvertársunkhoz, a dicsőséges 240. szovjet lövészhadosztályhoz, amely Ljutyezsnél, a Dnyeper jobb partján az első hídfőt kialakította, és méltóak voltak Ribalkó harckocsizóihoz, meg a többi szovjet alakulathoz. A mieink közül a harckocsizók és a géppisztolyosok harcoltak a legderekasabban. Ezért a kitüntetettek között első helyen Antonin Sochor hadnagyot és Richard Tesarik alhadnagyot találjuk, akik Jaros után elsőnek kapták meg a csehszlovákok közül a Szovjetunió Hőse címet. Lenin-rendet kapott Sergej Peras alhadnagy és Vladimir Janko főhadnagy, Bernard Brazina őrmestert pedig a Vörös Zászlórenddel tüntették ki. Később a csehszlovák kormány hadikereszteket és több „Az ellenséggel szemben tanúsított bátorságért" — érdemérmet adományozott nekünk.

Nem sokáig időzünk azonban Kijevben, a dandár menetoszlopa már 15.00 órakor elhagyja a várost és Szofijevszkaja Bors-

csagovkába vonul, hogy ott, a 38. hadsereg tartalékaként, védőállást foglaljon az ellenség esetleges nyugatról és délről megkísérelt ellencsapásainak visszaverésére.

A Vörös Hadsereg pedig az egész arcvonalon üti-veri, pusztítja az ellenséget és űzi nyugatra. 1943. november 7-én Kijevtől délnyugatra 60 kilométerrel felszabadítja Fasztovot, majd Korostyent, Bergyicsevet, Rudomislt, november 13-án pedig Zsitomirt, (130 kilométerre Ukrajna fővárosától).

Még két hónapig tartanak a környörtelen harcok ebben a térségben és a szovjet hadsereg végül teljes győzelmet arat a Dnyeperért vívott gigantikus küzdelemben.

5. FOLYTATÓDIK A HADJÁRAT

A 38. hadsereg parancsnokának parancsára a dandár áttelepült Vaszilkovba. Elmúltak az enyhe, langyos őszi napok, esős éjszakák kísérték végig a menetelő alakulatot egészen a célig. Hadifogolycsapatok sötét árnyai vonultak mellettünk a sáros országúton. A szürkészöld sapkák ellenzője alól a legyőzött és megzabolázott, „herrenvolk" fiainak riadt tekintete pislog lopva felénk. Ide juttatta őket Hitler és a fasizmus! Ezeket az embereket, akik valaha gyermekek voltak, egyszerű gyermeki álmokkal és vágyakkal, akiket anya fájdalmak között szült a világra, gyilkolásra, kegyetlenkedésre, a rablásra szolgáló gépekké formálták, a faji és nemzeti felsőbbrendűség őrült embertelen eszméivel tömték meg a fejüket, hogy ezzel igazolják a történelemben eleddig példátlan véres erőszakot. És most? Aligha láttak valaha és valahol alázatosabb, meghunyászkodóbb csőcseléket.

— Miért gyilkoltatok?

— Hitler kaput! Én nem lőttem!

Görnyedt hát és sunyi vigyor, hízelgő tekintet kíséri ezt a százezerszer ismételt hazugságot. A szovjet őrség undorral fordul el tőlük, egy hatalmas szibériai basszus hangján foghegyről veti oda nekik:

— ... tvoju maty, davaj vperjod! —

A Kijevtől nyugatra levő arcvonal magától értetődően moz-

gásban volt, és megtörtént, hogy német alakulatok maradványai véletlenül vagy szándékosan ideig-óráig a szovjet egységek háta mögött maradtak, amíg fel nem számolták őket.

Az 1. tüzérosztályunk kiválóan álcázott tüzelőállása az egyik falusi templom közelében a 202 mm-es szovjet tarackok tüzelőállása mellett volt. A szovjet tüzérek a templom tőszomszédságába települtek. A mieinknek még arra sem volt idejük, hogy megnyissák a tüzet, amikor pontosan vezetett ellenséges tüzérségi és aknavető tűz zúdult rájuk. Ez bizony megtörténik néha, és ilyenkor az egyetlen értelmes válasz: mihamarabb tüzelőállást változtatni, és igyekezni elhallgattatni az ellenséget. Gyorsan új tüzelőállásba települtek át, de még mielőtt tüzet nyitottak volna, ismét rajtuk ült a tüzérségi és aknavető tűz. Ez már gyanús volt. Színlelt állást építettek ki, és lövegeikkel máshová települtek. Az eset azonban rendre megismétlődött, méghozzá úgy, hogy az ellenséges gránátok nem a színlelt, hanem a valódi állásokba csaptak be. Nagyon figyelemre méltó volt az a körülmény is, hogy a szovjet tarackok tüzelőállása ugyanakkor egyetlen találatot sem kapott, holott nem messze volt a mieinktől.

A figyelőnkből közben jelentették, hogy megszakadt a távbeszélő összeköttetés az ütegekkel. Az idősebb Toman vette a jelentést, és tüstént megtette a szükséges intézkedéseket. A hibakereső járőr végighaladt a vezeték mentén, és megtalálta a hibát, rákapcsolt a vezetékre, hogy megállapítsa: van-e már összeköttetés a két állomás között?

Links ... dreizehn ...

Ejnye, mi ez? Honnan kerül ide német beszéd? Hamarosan fény derült a titokra. A németek rákapcsoltak a mi vezetékünkre, és így a vonal egyik végén az ellenséges üteg, a másikon a templomtoronyban tanyázó náci figyelő volt, nem messze az 1. tüzérosztály tüzelőállásától! Közvetlenül az ellenséges figyelő orra előtt voltunk. A német figyelő a szovjet tarackokat nem jelentette, mert azok túlságosan közel voltak hozzá, és az állásaikra irányított tűz a templomot is érhette volna a fasiszta figyelővel együtt, ezt pedig aligha akarta. Fiaink a vezetéket követve felderítették, körülzárták és ártalmatlanná tették őt.

Alakulataink a nehéz harcok és a száznegyven kilométeres menetelés után rendbeszedik magukat és pihennek. Tisztálkodnak, fürödnek, megborotválkoznak, ahogy ez már ilyenkor szokás.

— Nézzétek csak fiúk, mi történhetett ott — kiált fel a Skoda-gyári Rott és már megy is vissza az országúton. Bizony, megőszült azóta, hogy ott a buzuluki laktanya dobogóján énekelte a „Na houvezdskym hrádku"-t! Visszament, és megszólította a szovjet katonák egyik csoportját:

V csjom gyelo?

— Vot, itt van ez a két ágyú, besült, beragadt — magyarázza az alhadnagy. — Pedig estére tüzelőállásba kell lennünk. Mi a fenét kezdjek velük ott? És te ki vagy?

— Csehszlovák.

— Nu, zdrásztvuj! udvariaskodnak vele a szovjet katonák, csehszlovák, rendben van, nagyon örülünk, de mi lesz azzal a két ágyúval?

Engedjetek oda, hadd nézzem meg!

Miért ne engednék? A végén még örültek is, hogy odaengedték! Máris ott vannak Rott legényei, gyorsan elő a szerszámokkal. Akaratlanul is a tavalyi tavasz, a buzuluki napok, a Kirov gyár jut eszükbe. — Ugye emlékeznek még rá? Hogy megcsodálták — és méltán — a Skoda-gyáriak ügyességét. Különben ez sem volt itt olyan egyszerű dolog. Rott kifúrta a két lövegcsövet, ráment a munkára az egész éjszaka, de reggelre rendben voltak az ágyúk. Az elmaradást készségesen elnéztük a fegyvermesternek, dehát tulajdonképpen nem is volt mit elnézni, hiszen reggelre a helyükön voltak. Csak annyi történt, hogy egy éjszakával kevesebbet aludtak.

— Nu, rebjata, bolsoje vam szpaszibo, molodci csehoszlováki! — búcsúztak szovjet bajtársaink. Még egy kis mahorka, a kölcsönös rágyújtás kedves szertartása, aztán nesztek egy kis vodka, hogy melegítsen... és nézd csak, mekkora már a lányom, a fényképet levélben kaptam...

— Adresz hocsis? Nu, jescso raz, proscsaj i doszvidányia!

A viszontlátásra.

Az ellenség a legkülönfélébb és a legagyafúrtabb csapdákat hagyta vissza, hogy károkat, veszteségeket okozzon az

őket üldöző szovjet és csehszlovák egységeket és lassítsa előnyomulásunkat. A legnagyobb fokú éberségre, óvatosságra volt szükség. Vaszilkovban ezt sajnos a saját bőrünkön tapasztaltuk.

Néhány harckocsizónk elfeledkezve róla, hogy olyan helyen járunk, amelyet az ellenség alig két-három órával azelőtt hagyott el, megfeledkezve a fegyelemről és az éberségről, elindult, hogy egy kis „hadizsákmány" után nézzen. Szépen átkutatták Vaszilkov egyik végét, és elvetődtek a tűzoltószertárba is. Körülnéztek, zseblámpáik fényénél — és nicsak! Egy hordócska! Megcsapolták és kóstolgatták az édeskés, citromos nedűt, az íze az első pillanatra valami jófajta ízű likőrhöz hasonlított.

— Ez már döfi, fiúk — dicsérte a kellemes zsákmányt a felfedezők egyike.

Ittak. Tizenheten osztozkodtak a kis zsákmányhordócska levén. Nótára gyújtottak és pompásan érezték magukat. Ez még az éjszaka történt.

Másnap, november 9-én reggel, nyolc és kilenc között hívták a harckocsizókhoz a dandár főorvosát. Baj van, jöjjön azonnal. Jött is. Előállt (vagy inkább a bajtársak elővezetik) a tizenhét fiatal harckocsizót, tizenhét szép szál, jó megtermett legényt. A tünetek? Kivörösödött arcok, nyugtalanság, nyomás a mellkasban, fokozódó légzési zavarok.

— Mit ettetek? Mit ittatok? Mondjátok meg az igazat!

Megmondták. A gyomormosás már nem segít, több mint tizenkét óra múlt el a sárgás, citromízű lé elfogyasztása óta. Az orvosok mindent elkövetnek, hogy megmentsék a tizenhét „antifrizzel" mérgezett férfit. Az antifriz arra való, hogy megakadályozza a gépkocsi hűtők befagyását. Alapanyaga az etylenglykol, amelyből 30—50 köbcenti elég a könnyű mérgezéshez, 250 köbcenti pedig már halálos. Mindannyian többet ittak belőle. Szíverősítőket, légzés-serkentőket, intravénás szőlőcukor injekciókat, vérátömlesztést, oxigénbelégzést kaptak... semmi sem segített. Görcsös fájdalmak közt fejezték be életüket. A késő délutáni órákban tehát tizenhét újabb halottja volt a dandárnak, és nem a harc mezején estek el.

Tanulságos, sajnos megrázóan tanulságos eset volt mindenki számára.

Később, délután, megérkezett Olejnyik ezredes, a 38. hadsereg katonai tanácsának tagja, és parancsot hozott:

— Jelöljenek ki az 51. hadtest gyorscsoportjához egy harckocsiszázadot...

Különleges feladat.

Egy óra múlva menetkészen állt a harckocsiszázad, pontosabban szólva, egy vegyes csoport. A parancsnoka Janko főhadnagy, és vele ment a dandár műszaki tisztje, Jaroslav Zhor főhadnagy is. A csoport két T—34-es, hét T—70-es harckocsiból, két páncélgépkocsiból, egy géppisztolyos századból és egy műszaki szakaszból állt.

— Kész?

A géppisztolyosok felszálltak a harckocsikra.

— Menet, indulj!

Csakhamar besötétedett. A terep nehezen járható, felázott, sáros volt, és a műszakiaknak nemsokára szükséganyagokkal kellett az utat rendbehozniuk, hogy a harckocsik egyáltalán előbbre jussanak. Különösen keservesen haladtak a nehezebb harckocsik, amelyek újra meg újra besüppedtek, megmegcsúsztak. Szitált az eső, és a hideg a csontokig hatolt. Akkoriban történt, hogy a szovjet hadsereg hosszú ékei között, melyek a széles arcvonalon mélyen behatoltak az ellenséges állásokba, itt-ott még tartották magukat az általános visszavonulásban levő német egységek. Meg kellett akadályozni, hogy kereket oldjanak. Foglyul kell ejteni, vagy meg kell semmisíteni őket — így szólt a parancs.

Éjszaka volt. Vagy három kilométerre egy kis tanyától szovjet partizán állította meg az oszlopot.

— Kto vi? .

Nem akart hinni a szokatlan egyenruhának, mert akkoriben még battledresseink voltak, angol egyenruhában jártunk.

— Mi csehoszlováki, szvoji.

Kezet nyújtott a géppisztolyosnak:

— Nu, haraso. Vot csto... v szele, vot vigyis? Germanci!

A géppisztolyos szakasz kiment felderíteni a helyzetet, de a fasisztákat már nem találta a faluban. Alighanem meghal-

lották a harckocsik dübörgését, és hanyatt-homlok menekültek tovább. Szó szerint hanyatt-homlok, mert majd minden kunyhóban be volt fűtve és a fazekakban ott rotyogott az összelopkodott csirkehús.

Rövid pihenőt tartottak, és hajnalban folytatták útjukat. A sűrű szürke ködtől borított sztyeppen ágyúszó hangzott. Németek? A mieink?

— Harckocsi állj! Felderítők előre!

Néhány pillanat múlva futólépésben jöttek vissza.

— Szovjet üteg!

A fiatal Ivan Hunda tizedes még jóval később is sokat emlegette ezt az örömteli találkozást azzal a szovjet egységgel, amelynek segítségére kiküldték a mieinket. Itt persze nem voltak „mieink" és „övéik", csak a „sajátjaink" voltak. A szovjet tüzérek zavarótüzet lőttek a makacsul ellenálló ellenséges támpontokra. Híre jött, hogy a hitleristáknak a peremvonalban aránylag kevés páncéltörő fegyverük van. Felkaptak hát a harckocsikra és teljes sebességgel, tüzérségi előkészítés nélkül rájuk rontottak.

Az élén Tesarik harckocsija haladt Ivan Hunda rajával. Mindenre köd telepedett, s az ellenség peremvonalát sé látni, se hallani nem lehetett. Egyszerre csak több géppuska heves kattogásától lett hangos a ködös sztyeppe.

— Leszállni! — hangzott a parancs, és a fiúk szinte lependerültek a harckocsikról, hogy ne nyújtsanak célpontot az ellenségnek, és a harckocsik újra teljes sebességgel törtek előre, menet közben tüzet ontva. Itt az első lövészárok! A harckocsik tovább törtek előre, a géppisztolyosok kézigránáttal, pisztolyuk sorozataival és tusával osztogatták a halált. Az első lövészárokból kiverték az utolsó embert is, utána nyomban a másodikból is. A fasiszták menekülni próbáltak, eldobálták szerelvényüket, köpenyüket, sapkájukat, a végén már a puskájukat is, de a harckocsik gyorsabbak voltak... Szokolovóért, Jarosért, Lomért, Svédért, Frankért, Kománekért, Vorácért, valamennyiükért! Nem adtátok meg magatokat? Nincs irgalom... itt a második állás vonalában sem. Az ellenséges üteget fergeteges rajtaütés szórta szét, anélkül, hogy egyetlen lövést is leadhatott volna.

Mennydörgő robaj — egy Ferdinánd rohamlöveg tüzelt! Kigyúlt az egyik harckocsink, már a második is ég... összpontosított tűz volt a válasz, de a rohamlöveg páncélja állta a lövéseket. Tesarik manőverezett, a géppisztolyosok átkarolásra indultak —, a Ferdinánd legénysége azonban észrevette szándékunkat és menekülésre fogta a dolgot. Sajnos, sikerült neki.

De ott volt már a szovjet gyalogság és géppisztolyosainkkal együtt folytatta a döntő közelharcot. Az első rajláncban szorosan egymás mellett rohamozott a mi két harcosunk: Svonava és Hajdur, és alaposan megtisztították az első és második árkot, most pedig újabb nácikat küldenek a pokolba. A támadó rajok mögött csak halottak maradtak. Reméljük, hogy azok, akiknek mégis sikerült valahogy kereket oldaniuk holtuk napjáig sem felejtik el, és élményeikről őszintén beszámolnak majd az esetleges jövendőbeli „hódítóknak". Dimitrij Hegedus őrvezető maga volt a megtestesült lendület, fáradhatatlan, fürge, következetes, úgy bánt a géppisztollyal mint egy jól fent kaszával, pontosan aratott, és útját a lekaszált betolakodók vágott rendjei jelezték. A fiúk Krivanic szakaszvezető harckocsijához igazodtak, amely éppen e pillanatban semmisített meg egy német páncéltörő löveget, de az ő páncélján is megcsendült egy Ferdinánd gránátja. A harckocsiból olajos füsttel kevert sárga láng csapott ki. Krivanic elesett, de a fiúk irgalmatlan bosszút álltak haláláért. Egyért tizet, de talán húszat is! Jobban járt a T—70-es vezetője, Taficuk őrvezető. A harckocsija elpusztult, Misa megsebesült, de mint géppisztolyos küzdött tovább a rajban a mieink és a szovjet katonák között, rövid, jól célzott sorozataival egymásután intézte el a dölyfös megszállókat.

Támadási célunk: Csernyahov.

A többiekkel együtt Stefan Tucek harckocsija is beront a faluba, felforgatja a tüzérségi lövegállásokat, a géppuskafészkeket és rendre irtja azt, aki és ami útját állja. A vidám Jan Nedvidek őrmester, a T—70-esek szakaszparancsnoka áttör az erős ellenséges védelmen, és szembeszáll a túlerővel, hogy megkönnyítse a többi harckocsi dolgát; egymásután semmisít meg három löveget, tíz géppuskafészket, sok-sok ellenséget, de maga is több ellenséges löveg célpontjává válik...

Találat éri! Kocsija lángba borul, égő harckocsijában éri a halál.

A géppisztolyosok élén, mindenkit megelőzve, Sergej Petras hadnagy és Bernard Brazina őrmester hatol be Csernyahovba. Két oldalról zúdított golyózáporban szakaszaik megsemmisítenek négy géppuskát, tizenegy golyószórót, egy páncéltörő löveget és egy aknavetőt, meg vagy száz nácit. Petras két német foglyot is ejt. De fogytán a lőszerük, a mai napon szerfölött sokat lövöldöztek. Várják meg az utánpótlást? Semmi esetre sem...

— Rohaaam!

Ezt a nyomást az ellenséges védelem nem bírja ki. A megmaradt harckocsik által támogatott géppisztolyosok birtokba veszik Csernyahovot.

Még az éjszakában is házról házra folytak a harcok, míg az egész falut meg nem tisztították az ellenségtől. Éjfél körül érkezett az erősítés, a szovjet aknavetők, páncéltörő fegyverek és a gyalogság. Éjfél után azonban váratlanul ránk törtek a nácik a balszárnyról, ahonnan legkevésbé vártuk, rajtaütöttek az őrségen. Már halottaink is vannak. A mieink tűzzel felelnek az erős támadásra, de az ellenség mégis nyomul előre. A legválságosabb pillanatban kiderült, hogy a támadókhoz legközelebb álló harckocsi tornya beragadt. Minden a másodperceken múlott. A kezelők nem törődve a veszéllyel, kimásznak a harckocsiból és eltávolítják az akadályt. A torony már forog, és az ágyúja küldözgeti a repeszgránátokat a fasiszta gyalogosokra, akik már hatvan méterre közelítettek meg bennünket. A páncélgépkocsik géppuskái és a géppisztolyosok tetőzik be a sikert. A veszélyes támadást elhárítottuk. A sztyeppen rengeteg halott és sebesült fekszik.

Ivan Hunda odafut Sochor hadnagyhoz.

— Erősítést! Legalább egy fél szakaszt! Így nem győzzük.

A századparancsnok segít. Néhány pillanattal ezelőtt sebesült meg Brazina, tehetetlen karját az orvos már aligha mentheti meg, a parancsnokságot ezért Ondracko veszi át. A lövöldözés lassan alábbhagy, az ütközet véget ér. Csernyahov most már szilárdan a kezünkön van.

1943. november 10-én 17,00-kor érkezik vissza Vaszilkovóba

gyorscsoportunk a győzelmes harcból, amelyben súlyos veszteségeket okozott a náciknak, tizenöt támaszpontjukat semmisítette meg. A mi veszteségünk tizenhat sebesült és tizenegy halott, köztük Stefan Tucek a hős kommunista katona, a belorussziai szlovák partizán és harcostársa Jan Nálepka, akinek érdemrendjei mellé a felszabadulás után a Szlovák Nemzeti Felkelés Hőse címet is adományozták. Nem tért vissza a vidám ostravai szabó, Nedvidek, a mi Vászja Tyorkínunk és Jaroszlav Zhor, a kis műszaki főhadnagy sem, aki önként vett részt ebben a vállalkozásban.

*

Nem sokkal később, a 218. páncélvadász gárdaezredtől támogatva, a dandár a Komuna Csajka nevű falucskától délre védelmi állásba vonult. Jelentéktelen, apró események, szürke front-napok következtek. A tüzelés mindkét részről hol erősödött, hol alábbhagyott, időnként zavarótűz feküdt egyikmásik célponton. És persze — felderítés folyt. Felderítő járőreink minden éjszaka kimentek a terepre, hogy kipuhatolják az ellenség fészkeit, s „nyelvekre" jártak vadászni. Köztünk és az ellenség első vonala közt egyhelyütt két kilométernél szélesebb „senki földje" volt. Ide mentek ki az egyik éjszaka Sergej Petras alhadnagy vezetésével a felderítők.

— Láb- és nyaktörést!

— Köszönjük! Ahoj, fiúk! — és ezzel elindultak. Nem volt ebben már semmi különösen izgalmas vagy kalandos. A megszokott felderítő út volt, amelynek akkor van az idénye, ha az arcvonal megmerevedik. Ezen az éjszakán nem volt szerencséjük. Eljutottak a tájékozódási ponthoz, egy nagy szalmakazalhoz. A földre lapultak, megvizsgálták a kazlat és környékét, majd leküldtek két felderítőt a sekély, mocsaras patakhoz, amelynek kacskaringói a német állások peremvonalát jelezték. A felhők közül előbújt a hold, de csak annyira, hogy a fiúk szemügyre vehessék az előttük levő területet. Elhanyagolt szántóföld, imitt-amott az esős enyhe ősztől mohos néhány bokor. Vagy harminc méterre előttük megvillant a patak szürke tükre, különben teljes, zavartalan csend volt körös-körül. Lehet, hogy fújdogált valami enyhe szellő, de a letör-

delt kalászokon alig rezdült meg a szakáll. Ha a katona nem lapulna terepszínű álcázó ruhájában oly közel a földhöz, talán észre sem venné ezt a kis · rezdülést. Az is lehetséges, hogy a szíve mélyéről felszakadó sóhaj rezzentette meg. A felderítők visszatérnek.

— Nos, mi újság?

— Az első árok még száz méterre van a pataktól. Át lehet menni.

Nem lehetett átmenni. A németek vagy észrevettek, vagy megsejtettek valamit. Felröppentek a fehéren világító rakéták, fénnyel árasztották el a patakot, a feléje nyúló lejtős partot és a szalmakazlat. A tulsó parti lövészárok ideges lakói egyúttal géppuskatüzet is nyitottak, úgy mint ahogy a faluban az idegen jövevénytől felzavart kutyák mérgesen felugatnak. S már felel is rá a kutyakórus, a legkülönbözőbb hangokon, a megfontolt bernáthegyiktől, a kölyök kutyákig, amelyek csak most tanulnak csaholni. A német peremvonal ugatásba kezdett. Ha már így áll a dolog, valóban nincs más hátra, mint dolguk végezetlenül visszatérni, lépésről-lépésre szemügyre venni a mai utat, és megfigyelni mi hívhatta fel az ellenség figyelmét, hogy a következő éjszaka aztán jóvátehessék a hibát, amikor ismét kimennek „nyelvekre vadászni". A hadsereg törzsének főnöke már személyesen is sürgette az élő foglyokat erről az arcvonalszakaszról. Három napon belül — ezt üzente. Ma volt a második nap, holnap a határidő utolsó napja. Már említettem, hogy a felderítés nem kaland, hanem alapos munka. A mieink jól értettek hozzá. És a következő éjszaka hozták is a „nyelvet".

Ezen a szakaszon történt, hogy a gyalogságnak sürgősen a tüzérségi támogatás erősítésére volt szüksége. Otakar Rytír százados felhívta Jilma századost, a páncéltörő tüzérség egyik osztályának parancsokát:

— Azonnal áttelepülni Komuna Csajkába. Támogatást a támadáshoz!

A tüzérek csak reggel érkeztek meg. A gyalogság éjszaka beásta magát, és nem mehet addig előre, amíg az ellenséges támpontokat el nem hallgattatjuk. Minden a másodperceken múlik.

Jilma összehívja az ütegparancsnokokat. A vontatókkal nem lehet eljutni a tüzelőállásokig, túlságosan nagyok, és ilyen távolságról nagyonis jó célpontot nyújtanak. Akkor hát hogyan? Egyszerűen. Nem lehet mást tenni, a vontatók, a gépek helyett a lövegkezelőket, az embereket kell odaállítani. Vagy talán várjunk a következő éjszakáig? Az lehetetlen. Végre az első megoldás mellett döntöttek. Lekapcsolták a vontatókat, és helyükbe maguk álltak, hogy bevontassák a lövegeket a peremvonalba. Fedezésre nincs lehetőség. Minden mozdulat az ellenség szeme láttára történik. A németek tüzet nyitnak. De megússzuk néhány kisebb sebesüléssel.

A nácik is harcolnak az időért, erőteljes, összpontosított ellenlökésbe mennek át. De mielőtt rohamtávolságra érnénk Jilma ütegei már tüzelőállásban vannak a peremvonalban, és közvetlen irányzással verik szét az ellenség páncélosait, és meghiúsítják az ellenlökést. Saját erőink ezután már erősebb tűztámogatással folytathatják a támadást.

A Komuna Csajka melletti harcokban naponta érzékeny veszteségeket szenvedtünk. Karel Ptácek rajparancsnok volt Frantisek Nemec századában. Jóvágású, erélyes, megfontolt fiú volt, felelősségérzettől áthatva látta el a rábízott feladatot. Bátyja volt a Szokolovóból ismert hős leányunknak Anicka Ptáckovának. Egy parancsnoki felderítés során a csoportot heves aknatűz érte. Ptácek beugrott az árokba, és biztonságban volt, raja azonban veszélyesebb helyen maradt. Máris mászott kifelé az árokból. — Hová mész, Ptácek? Maradj! — szólt rá a szakaszparancsnok. Már késő volt.

— Csak nem hagyom őket ott magukra, nélkülem!

— Egy tapodtat se! Parancsolom!

— Nem, nem hagyhatom őket ott... válaszolta nyugodtan, természetesen, amint ezt parancsnoki lelkiismerete diktálta, mert hisz' ő felelős a rábízott emberek életéért.

És a halál karjaiba szaladt. Akna vetett véget reményteli, fiatal életének.

A mintegy tíz kilométerre levő Petrivka község elfoglalására egy harckocsiszakasz támogatásával külön e célra létrehozott rohamcsoport indult Záhora százados zászlóalja által biztosított Mitnica községből. Erre a harccselekményre Mosz-

kalenko vezérezredes személyesen adott parancsot. A mi öt harckocsinkhoz nyolc szovjet harckocsi is csatlakozott. A támadás jó ütemben haladt. Alegységünk teljes szélességében átfésülte a falut, elpusztítottak tizenöt ellenséges katonát, és megszállták Petrivkát. Két harckocsit vesztettünk, egy szovjetet és egyet a mieink közül, ezenkívül négy halottat és tíz sebesültet, akiket gyorsan elszállítottak. Dr. Engel — ki tudja hányadszor — fáradságtól fakó arccal egész éjszaka operált. Mint a többi frontorvos, ő is mindent elkövetett, hogy mentse, ami menthető. Ennek ellenére mégis rendre hordták ki az amputált kezeket és lábakat, hogy mélyen a földbe temessék. A telitalálattól kigyúlt harckocsiban a sebesülések súlyosak, nagyon súlyosak. Egy életre szóló nyomát viseli Roman szakaszvezető, a kommunista is. Miután harckocsijába gránát csapott, véres cafattá lőtt lábával tovább harcolt, amíg el nem vesztette eszméletét. Csak a sebesültszállító gépkocsiban tért magához útközben, és ránkmosolygott.

Ettől az időtől fogva a dandár különböző helyeken, főleg Vaszilkov térségében, védelmi harcokban vett részt, mert az ellenség szüntelen ellenlökésekkel akarta visszaszerezni Kijevet, megújítani a „keleti bástyát". A védőállások építése nagyon nehéz munka. Ásás, ásás, majd éjszakai átcsoportosítások, mindehhez a szörnyű nyirkos idő, sár és latyak. De a lakosság mindenütt szívesen segített nekünk.

A katonák és a dandár alegységei megedződtek a szakadatlan harcokban, amelyek immár féléves hadjárattá kerekedtek a Dnyeperen túli Ukrajnában. Akkoriban kicsi híján megsemmisült első és legdicsőségesebb harckocsink, a „Lidice", amely most csendesen és békésen áll a Felszabadulás emlékműve előtt a prágai Vitkov-hegyen, a győzelem, de egyben a tragikus háborús idők tanújaként.

Pisarsky szakasza, gyalogságtól és géppisztolyosoktól követve, egy nehezen hozzáférhető ellenséges támpontot ostromol. Páncélos ékünknek ma jó napja van, a motorok kifogástalanul működnek, a kezelőszemélyzet is elemében van, és az ellenséges gránátok ezekben a drámai pillanatokban mintha

elkerülnék őket. Lumir Pisarsky nemcsak bátor és okos parancsnok, de nagyszerű lövész is. Olyan szép, jól sikerült nap ez a mai, a hetvenhatos hosszú csöve bizonyára megbízhatóan engedelmeskedik majd Pisarsky sasszemének, biztos kezének. Az ellenállási fészkek már lőtávolban vannak, a parancsnoki harckocsi adja le az első lövést, bizonyára Lumir Pisarsky tüzel, találata megnyitja az utat a gyalogság és Sochor harcosai előtt.

Erős rázkódás! Ellenséges gránát lenne az? Nem, de a harckocsi mégis „kiesik" a további küzdelemből, egy „farkasverembe" süllyed, csak a tornya látszik ki. Rádiójelzés a századparancsnoknak, aki azonnal felméri a vezérharckocsi rendkívül súlyos helyzetét. A gép ott áll mozdulatlanul, tehetetlenül a gyilkos ágyútűzben, mi sem valószínűbb, mint, hogy pillanatokon belül lángra lobban valamelyik ellenséges páncéltörő löveg vagy egy Ferdinánd találatától. Először is menteni kell az embereket, a harckocsi kezelőit, ezt a nagyszerű együttest.

— Ki a toronyból! Gyorsan! A harckocsit felgyújtani! — rendeli el a századparancsnok, így írja ezt elő a szabályzat, ha menthetetlen a helyzet, mert a vezérharckocsi mindenképpen elveszettnek látszik.

A parancs első részét villámgyorsan végrehajtják. Kint vannak. Elhangzik a következő parancs:

— Felgyújtani!

Vasil Kobulej mintha sűrű ködön át látná Pisarskyt és a szavai is mintha a messzi távolból jönnének:

— Micsoda?

— Gyújtsd meg, nem hallottad?

— Csak így? Harc nélkül?

E pillanatig Pisarsky, a parancsadó feszes tartásában állt, mint az acélvessző, arca sápadt, hamuszürke. Most azonban láthatóan megenyhülnek a vonásai, arcába lassan visszatér a vér, szemében a remény és az optimizmus szikrája csillan meg.

— Akkor hát mondok nektek valamit. Pucoljatok innen, de gyorsan, én pedig itt maradok egyelőre, hogy tűzzel fedezzelek benneteket.

Csend, senki sem mozdul.

— No, aztán majd valahogy eljutok utánatok — tette még hozzá.

— Azt már nem — tiltakozik Kobulej szakaszvezető — akkor inkább én maradok itt.

Ott maradt az egész kezelőszemélyzet. Sok időt elvesztegettek, a visszavonulás most már csak menekülés lehetne. Arról pedig szó sem lehet. Az ellenség természetesen igyekszik kihasználni a támadás élének szorult helyzetét, és heves ellenlökést indít.

Már említettem, hogy milyen nagyszerű lövész volt Lumir Pisarsky alhadnagy. Most ismét itt van az ő ideje. A „farkasverem" szélén kikandikáló löveggel tüzel és a gránátok szorosan a föld színe felett sepernek végig a fasiszták sorain. A kezelőszemélyzet többi tagja gyalogsági fegyverekkel segít a csukazöldek szándékának meghiúsításában. És sikerül. Valamennyien odasimulnak hű bajtársukhoz, a harckocsihoz, törölgetik forró homlokukat. Mily kellemesen hűsít ilyenkor a csapzott hajukat borzoló friss szellő. Meleg percek vannak mögöttük.

Pisarsky újból beszáll a harckocsiba a löveg mellé. A többiek pedig nekigyürkőznek a munkának. Hét óra hosszat, szakadatlan ellenséges tűzben kúsznak, másznak és ásnak türelmesen, szívósan, vissza-visszaverve az ellenség meg-megújuló ellenlökéseit, hogy kiszabadíthassák harckocsijukat a kelepcéből. Felgyújtani? Arról szó sem lehet!

Végre, készen vannak. De mégsem, a harckocsi nem akar elindulni. Beszorult a sebességváltó, a kocsi csúszik visszafelé, nem bír kimászni. De Vasil Kobulej nemcsak harckocsivezető, hanem szerelő is. Szétszedi a sebességváltó karját, kijavítja a hibát, aztán gyerünk kifelé azzal a harckocsival.

E pillanatban veszett tüzet nyit az ellenség, amilyet a harckocsi kezelőszemélyzete a hét óra alatt még nem tapasztalt. Mit lehet tenni? Gyerünk ki, és aztán közibük! — ez az egyetlen megoldás, csak nem állhatunk itt, mint céltábla a Vidám Parkban? A fiúk igyekeznek a harckocsit egyenesbe hozni, végre sikerül, Pisarsky céloz, lő, telibe talál, mint amikor az első ellenlökést hárították el, és már itt is van a szovjet

gyalogság, amely egy közeli állásból küzdötte át magát. Ezután a szovjet lövészszázad nemcsak elhárítja, hanem maradéktalanul felszámolja, megsemmisíti a németek ellenlökő erőit. A híres „Lidice" harckocsi, az első oszlop vezérharckocsija — megmenekült.

Jó, hogy ez a dicsőséges harckocsi ma is megvan, és, hogy él a kezelőszemélyzete: Lumir Pisarsky alhadnagy, parancsnok; Ivan Hleba őrvezető irányzó, Miroslav Krusinsky közkatona, töltő; Vasil Kobulej szakaszvezető, a harckocsi vezetője, akiket az akkori rendfokozatukkal sorolok fel. Dicső tettüket nem felejtjük el.

Ekkor már a 40. hadsereg kötelékébe tartoztunk, amelynek Zsmacsenko vezérezredes volt a parancsnoka. Közvetlen harcérintkezésben az ellenséggel csak a szovjet alakulatok voltak, a mieink csupán aknavető harcot vívtak.

Az arcvonalon korántsem szakadtunk el a politikai és a kulturális élettől. Akkoriban látogatott meg például bennünket a 134. lövészhadosztály művészcsoportja, és alakulatunk számára kedves, igazán színvonalas hangversenyt adott. Ez a szovjet hadseregben általános szokás volt. Újságot és könyvet olvastunk, az alakulatok saját lapot is adtak ki — az 1. csehszlovák dandár az ismert „Nase vojsko v SSSR" című újságot — és a hangversenyt és esztrádműsort adó művészegyütteseken kívül a Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok kiváló művészei is eljöttek olykor közénk. Mindenütt, ahol csak lehetett, nyáron még az erdőkben is, levetítették a legújabb filmeket.

Így teltek-múltak a szürke fronthétköznapok, míg egyszer csak a tüzérek és a harckocsizók kivételével, akik továbbra is az eredeti állásukban maradtak, be nem rendeltek bennünket Vaszilkovba. Ez november végén történt, amikor Moszkvába érkezett az akkori köztársasági elnök, dr. Edvard Benes. 1943. december 12-én megkapván Zsmacsenko vezérezredes parancsát, hogy azonnal települjünk át Kijevbe, az egész dandár biztosra vette, hogy a csehszlovák fegyveres erők legfőbb parancsnoka meglátogat bennünket. A csehszlovák dandár tagjait azonban leginkább az akkor aláírt csehszlovák—szovjet barátsági szerződés érdekelte, amely a háború utáni együtt-

A 2. csehszlovák ejtőernyős dandár szemléje

Az ejtőernyősök az ernyő hajtogatását tanulják

Ugrásra készen

Utolsó ellenőrzés az ejtőernyős nőknél

működésre és szövetségre is kiterjedt. Erről a szerződésről mindannyian részletesen tájékozódtunk a „Nase vojsko v SSSR" hasábjaiból. A szerződés egyik záloga volt az új és valóban szabad Csehszlovákia jövőjének, amelynek megteremtéséhez a küzdő csehszlovák katonák is oly derekasan hozzájárultak a szovjet—német arcvonalon. Az ez ideig türelmes szavakkal és tettekkel, főleg a kommunisták harci tetteivel kijelölt út — amelyről Klement Gottwald elvtárs is oly sokszor és meggyőzően beszélt — e szerződésben is a közeli és reális cél felé mutatott: megmutatta azt a Csehszlovákiát, amely nemcsak a háborúban, hanem utána is hűséges barátként halad majd a Szovjetunió mellett, azt a Csehszlovákiat, amelyben majd a nép uralkodik. És az igazság kedvéért meg kell mondani: sokan közülünk az arcvonalon, éppúgy, mint idehaza, akkoriban úgy láttuk, hogy Benes is egyetért ezzel, és őszintén kívánja ezt, annál is inkább, mert a szerződés aláírása után a moszkvai rádióban a többi között a következőket mondotta:

„Az én mai moszkvai utam, csakúgy, mint 1935-ben, részemről nem a háborús politika valamiféle alkalmi és a pillanat diktálta gesztus volt, amely az események múlásával megváltozik. Ez az út számomra egész évszázados politikánk természetes következménye, logikus konklúziója és betetőződése, amit éppen az utolsó háború orosz forradalma, a szovjet állam nagyszerű megszilárdulása és mostani nagy sikerei tettek lehetővé."

Nem csoda, hogy e szavak után megnőtt a tekintélye. Ezért katonáink csalódást éreztek, hogy nem jött el közéjük. Erre azonban nem igen volt lehetőség. Kijev még közel esett az arcvonalhoz, a helyzet veszélyes volt, és a szovjet kormány nem vállalhatta, hogy a köztársasági elnök veszélynek tegye ki magát, Ezért küldöttség ment Moszkvába, amely a parancsnokon kívül, a dandár tizenöt kiválasztott tagjából állt. A küldöttség magvát Rytír, Tessarík, Stefa Galbavá és Ancika Ptácková képezte. A dandár zászlóvivője, Safarik őrmester, csapatzászlónkat is elhozta Moszkvába.

Így találkoztunk első ízben Benessel. Vártam erre a beszélgetésre, tájékoztatni akartam őt egységünkről és harcainkról,

úgy, ahogy az a valóságnak megfelelt, meg akartam magyarázni neki a harctéri helyzetet, úgy, ahogy azt mi, a szovjet hadsereg kötelékébe küzdő katonák látjuk.

Úgy zajlott le az egész, akár egy riportfilm. Az ismert mosoly, a leereszkedő köszöntés:

— Erőt, egészséget, tábornok úr, gratulálok önnek és minden katonának az elért sikerekhez.

Rögtön utána megmagyarázza, miért először Heliodor Píkát, a moszkvai katonai misszió főnökét léptették elő tábornoknak:

— Erről én nem tehetek, ezt a kormány csinálta, de már közbeléptem, és itt hozom önnek a tábornoki váll-lapot...

Álltam és hallgattam. Tudtam jól, hogy a londoni kormány ilyen ügyekben sem cselekszik a köztársasági elnök hozzájárulása nélkül. De itt nem is a tábornoki váll-lapokról volt szó!

A kihallgatás véget ért.

1943. december 16-án ratifikálták az egyezményt, ennél az aktusnál is jelen voltunk. Utána ünnepség következett a csehszlovák nagykövetségen. Bemutatkozások, barátságos szavak, kézszorítások, kitüntetések. Az elnök „Az ellenség előtti vitézségért" érdeméremmel tüntette ki csapatzászlónkat, tehát az akkori csehszlovák kitüntetések egyik alacsonyabb fokozatával. Vigyázzban álltunk az 1. csehszlovák önálló dandár zászlóalja mellett, és a harctéren levő bajtársainkra és sebesültjeinkre, halottainkra gondoltunk. Anicka Ptáckovának még a könnyek is kicsordultak a szeméből. Akaratlanul is arra gondoltunk, hogy a szovjet kormány mennyivel többre becsülte a csehszlovák katonák harci tetteit a Dnyeperért vívott csatában: a „Szovjetunió Hőse" három aranycsillagát, a Lenin-rendet, Szuvorov-rendet adományozta a csehszlovák hadilobogónak és a parancsnoknak, és annyi más kitüntetést. A csehszlovák alakulat zászlóját a magas Szuvorov-renddel tüntette ki.

Nem, itt valami nem volt rendben, különben saját kormányunk és köztársasági elnökünk nem becsülné le azokat a nagy, győzedelmes és áldozatos harcokat, amelyeket Prága és Bratislava felszabaditásáért is vívtunk. A háttérben politikai

okok rejlettek. Ez volt a válasz, mert kikényszerítettük hadbavonulásunkat, mert visszautasítottuk, hogy csupán „szimbolikus" egység maradjunk, és kíméljük erőnket a „hazai akciókra". Ez ellentétben állt a köztársasági elnök négy nappal azelőtt elmondott szavaival.

Végül aztán mégiscsak sikerült tájékoztatnom Benes elnököt a csehszlovák egységről és harcairól.

— Valóban meg vagyok lepve — mondta többször a beszélgetés folyamán. — Sok mindenről nem tudtam, igazán érdekes. Köszönöm a tájékoztatást...

Kimentem az éjszakába. Fagyott, de úgy éreztem, itt kevésbé fagyos a légkör, mint az előbbi beszélgetésnél volt.

Amíg mi Moszkvában tartózkodtunk, a dandár folytatta szokásos meneteit és Bila Cerkov—Zsaskov irányában kemény, kimerítő védelmi és támadó harcokat vívott. Zimankós tél eleji idő volt. eső, havazás, hideg és fagy. Megfagyott a sár és kőkeménnyé dermedt a föld. 1943 decemberének második felében meglátogatott bennünket Szaburov, a híres partizántábornok. Elbeszélte, hogy a szlovák partizánok milyen nagyszerűen harcoltak, és hogy Jan Nálepka százados, a csehszlovák osztag parancsnoka, mily hősiesen áldozta fel életét Ovrucsa város utcai harcaiban. Később a partizánparancsnokság előterjesztésére — úgy mint Jarost a halála után — a szovjet kormány őt is Lenin-renddel és a Szovjetunió Hőse aranycsillagával tüntette ki.

Éppen karácsony este volt, amikor a dandár tovább vonult nyugatra, Fasztovba. A katonák, bár tudták milyen nap van, nem voltak karácsonyi hangulatban. Erősen fagyott, minden fehérbe öltözött, és új harcok vártak ránk. A béke és a jóakaratú emberek éjszakáján az alegységek kimentek a lövészárkokba, beásták a harckocsikat és fedezékeket építettek. A karácsonyi fények helyett színes rakéták villantak a látóhatáron, amelyek a német állások peremvonalát jelezték, a karácsonyi harangszó helyett pedig a tüzérségi zavarótűz lövései dübörögtek a távolból, itt-ott elvétve pedig egy-egy meghatározhatatlan eredetű és irányú lövés. A harckocsizászlóalj Paradovkában maradt harckészültségben; a földerődökben karácsonyfák, odakünn aknavetőtűz. Tüzérségünk az első lép-

cső szovjet alakulatait támogatta a Fasztovtól nyugatra elterülő erdőkben.

Ilyen volt a mi front-karácsonyunk 1943-ban. Ilyen volt az első szenteste az arcvonalon, ez a különös este, ez a különös éjszaka, telve bánattal és gyűlölettel, eltökéltséggel és reménnyel.

És éppen december 24-én kezdték meg a Vatutyin parancsnoksága alatt álló 1. Ukrán Front csapatai téli támadásukat; tüzéreink mindjárt az első este alapos tevékenységbe kezdtek; sortüzeik döreje beleolvadt a szovjet tüzérség lövéseinek hatalmas robajába. Irány: Zsitomir, Korosztyeny, majd tovább nyugatra. Ugyanakkor lendült támadásba délen a 2. Ukrán Front is. Roppant arányú harcok bontakoztak ki, amelyek célja az egész jobb parti Ukrajna felszabadítása volt.

6. HAT NAP ÉS HAT ÉJSZAKA

Bevezetésül hadd szólok röviden az 1943. év végi általános helyzetről.

Az arcvonal akkoriban tulajdonképpen egy kiterjedt hídfőt képezett a Dnyeper jobb partján. Érthető, hogy Hitler célja csak az lehetett, és az is volt, hogy ezt a hídfőt felszámolja, ismét bevegye Kijevet, és a 2. Ukrán Front csapataival már Kirovográd irányában támadó szovjet hadsereget visszaszorítsa a Dnyeperen túlra. Ezért nagy gyalogos, páncélos, gépesített és légierőket vont össze mindenekelőtt egy Vaszilkov—Kijev irányába tervezett ellentámadás főirányába. Meg voltak győződve róla, hogy a tél legkegyetlenebb heteit az elfoglalt városok, falvak és saját erődeik meleg tűzhelyei mellett tölthetik el.

A szovjet vezetés viszont úgy döntött, hogy kiszélesíti, megerősíti a Dnyeper nyugati partján levő hídfőt, majd felszabadítja az egész jobb parti Ukrajnát. A támadást oly nagyszerűen és rejtve készítette elő, hogy december 24-én, az első csapás tökéletesen meglepte az ellenséget és felborította a Kijev elleni támadás tervét. Odalett a nyugodt karácsonyuk és újévük. Itt, ebben a „második Sztálingrádban" körülzárt

nagy náci haderő későbbi veresége, és teljes megsemmisítése a Korszuny—Sevcsenkovszkij térségében, szintén ennek az erőteljes és meglepetésszerű szovjet támadásnak az eredménye volt. A Bila Cerkov bevételéért indított harcban elkerülhetetlenül rajta kellett ütni a főirányba csoportosított nagy ellenséges erőkön.

Hányadszor adta már tanújelét a szovjet kormány és a szovjet hadvezetés a csehszlovák csapatok iránti fenntartás nélküli bizalmának, amikor lehetővé tette, hogy a főcsapás irányában támadjanak, a legfontosabb harcfeladat végrehajtásából vegyék ki részüket. Így történt ebben a hadműveletben is.

A dandár — gyalogos, lovas, gépesített és harckocsi alakulataival — három oszlopban vonult előre. A mélyen barázdált utakon, a fagyott sárban mindenféle német hadianyag hevert halomban szerteszét és lépten-nyomon szétvert gépkocsik, harckocsik, rohamlövegek, ágyúk és aknavetők kerültek utunkba, s közöttük, mint mindig, a megszállók csonttá fagyott hullái. A fagy némelyiket konzerválta, némelyik azonban már megfeketedett. Ilyen útvonalon persze nagyon nehéz a menetelés, ráadásul óráról órára erősödött a fagy, míg csak —30 fok alá nem süllyedt. Az egységek két nap és két éjszaka, alvás nélkül meneteltek, és amikor megálltak, nyomban beásták magukat a harckocsikkal, ágyúkkal, aknavetőkkel, gépkocsikkal, szekerekkel és a lovakkal együtt a fagyott földbe, és védőállást építettek a harchelyzetnek, az arcvonal képének megfelelően hol nyugatra, hol délre vagy délnyugatra. Az ellenség manőverezett, és gyorsan erőket vont össze Bila Cerkov jól megerősített, a hosszú telelésre alaposan előkészített állásaiba. Nem hagyni neki egy pillanatnyi pihenést sem, kitartóan üldözni, utolérni és megsemmisíteni — ez volt a harcfeladat azokban a napokban, a negyvenhármas év végén. Ily módon persze nem volt egy perc pihenésük a támadó szovjet csapatoknak és a kötelékükben küzdő csehszlovák dandárnak sem.

Az alakulatok a negyvennyolc órás meneteléstől, a nehéz munkától, a fagytól és a virrasztástól már a végletekig kimerültek, de parancsot kaptak a további gyors előremozgásra, a Dunajka folyócska túlsó partjára, az ukrán Ruda község térségében, amely kellemetlen akadály volt a Bila Cerkov felé

vezető úton. Ez újabb 34 kilométeres menetelést és egy további átvirrasztott éjszakát jelentett. A beérkező hírek az ellenség kétféle szándékáról árulkodtak: körömszakadtáig tartani fogja Bila Cerkovet, és ha minden kötél szakad, visszavonul déli irányba. Támadásunknak tehát Rudán keresztül, a Rosz patakon át, Csmirovka és Glibocska térségében kellett kibontakoznia, főleg a város déli szegélye ellen, hogy az ellenség egérutat ne nyerhessen, s meg tudjuk semmisíteni őt.

1943. december 30-ra virradó éjszaka. A katonák, a harckocsik és a lövegek már a helyükön állnak, rejtve a hófúvásban, a hókupacok között, amelyből most több is van, mint kellene. Húszfokos fagyot mérünk, és virradatkor, amikor az átszegdelt terep eltűnik a sűrű ködben, amikor a heves szélrohamok alábbhagynak, a higanyszál mínusz harminc fokra süllyed. Állnunk kell vagy fel-alá járkálni, csak le nem ülni, csak le nem feküdni! Ezt még az első harcbavetésünk idejéből tudjuk. Ha a kimerült, ki nem pihent ember elalszik, ha valaki gyorsan nem állítja fel — örök álomba szenderül. Így hát egyik a másikra, jobban mondva mindenki, mindenkire vigyáz.

A köd alig láthatóan gomolyog, áthatol rajta az új nap éles fénye, a közeli láthatáron az első lépcső előtt kirajzolódik a harcrendben várakozó harckocsik körvonala. Most Martiroszjan vezérőrnagy alakulatának, az 50. hadtestnek az alárendeltségében vagyunk Az élen levő 2. zászlóalj előtt már hajnali 04.00 óra óta támadásban van a 74. szovjet lövészhadosztály 78. lövészezrede, de egyelőre hátrálnia kell. Úgy látszik, Rudának rendkívül erős, páncélosokkal és rohamlövegekkel megerősített védelme van.

07.00 órakor előre a megindulási állásokba, 08.00-kor — támadás!

Délnyugati irányban a szovjet 87. harckocsiezred és a mi harckocsizászlóaljunk lendül támadásba. Tüzérségi tűzzel kezdjük s 08.45-kor előretör a gyalogság. Az ellenséges védelem peremvonala alig ezer méterre van, de nehéz menni és még nehezebb futni. A katonák kezét, lábát, egész testét átjárta az éjszakai fagy, szemük ég a három átvirrasztott éjszakától és az éles, maró széltől. Tőlünk balra a 74., jobbra a 163.

szovjet hadosztály támad, nem vagyunk hát egyedül. Mennek — és hogyan mennek! Mégsem maradunk le mögöttük... hátra van még 500 méter. De itt az eddig elviselhető ellenséges tűz egyre erősödik, géppuskák, ágyúk és aknavetők lövik sorainkat. Az ellenséges védelem magvát a nagy kiterjedésű község délnyugati részén levő cukorgyár képezi.

Gyorsítani a támadást, szökelléssel, futásban — előre! A tüzérség kiválóan támogatja az előteljesen rohamozó századokat. A harckocsik a géppisztolyosokkal és a műszakiakkal Ruda északkeleti szélén rohamozzák a német ellenállási gócokat. Egy kisebb harckocsicsoport benyomul a faluba, a harckocsik nagyobb része Rudától keletre az országúton támad. Tíz óra körül már utcai harcok folynak Rudában, házról házra. A harckocsik, a géppisztolyosok és a 2. zászlóalj 2. százada Biciste főhadnagy vezetésével, lassan, szívósan nyomul előre a véres harcban, amely egyre inkább közelharccá, embernek ember elleni küzdelmévé válik. A jobbszárnyon erős ellenséges tűzben ugyancsak délkeleti irányban tör előre az 1. zászlóalj 3. százada. Az ellenség keresztűzet lő, a falutól délnyugatra levő erdőből. Baloldalt az 1. század kissé lemarad a heves ellenséges tűzben. Ezt gyorsan leküzdik ágyúink és aknavetőink. A szovjet harckocsik a mi géppisztolyosainkkal, akiket Sergej Petras alhadnagy vezet, és akikkel ott vannak Kvapil szakaszának géppisztolyosai is, egészen a cukorgyárig nyomulnak, de egyelőre még csak maguk vannak itt az ellenség gyűrűjében. Útközben egész sor ellenállási fészket semmisítettek meg, felgyújtották a megszállók fedezékeit, leterítették a menekülőket, megsemmisítettek egy ágyút, egy aknavető szakaszt és egy géppuskafészket.

A cukorgyárnál nagyon bonyolult a helyzet, mert nemcsak a mieink, hanem a németek is fehér álcázó ruhát viselnek. A harcoló egységek mindjobban összekeverednek, úgyhogy a géppisztolyos gyakran csak az utolsó pillanatban állapíthatja meg ellenséggel vagy saját alegységének valamelyik tagjával, csehszlovák vagy szovjet harcossal áll-e szemben? A gyűrű érezhetően szorul az ellenség körül. A hitleristák a falu közepén tömörülnek, és erős ellenállást fejtenek ki. Amikor Petras és Kvapil csoportjának lőszere már fogytán van, éppen

beérkezik az 1. zászlóalj, úgyhogy a cukorgyár körül ismét kedvezőbbé válik a helyzet. A falu északi végén már bent van az egész 2. zászlóalj, tehát itt is jobban megy a dolog. Vojtech Cerny alhadnagy, a 3. század parancsnoka megsebesül, de a század élére azonnal Pilipcinec őrmester áll. Folytatják a támadást, megközelítik az ellenséget, és döntő közelharcba mennek át.

— Szuronyt szegezz! — hangzik a parancs, de már Pilipcinec is sebesülten rogy össze, helyette Goldzweig őrmester vezeti tovább a századot. E század 3. szakaszával, amelynek a megsebesült Privratsky őrmester helyett Fotul tizedes a parancsnoka, Kilián alhadnagy géppuskás szakasza harcolt együtt. Eleinte csak a saját géppuskásait vezeti, biztosan és megfontoltan irányítva mozdulataikat, bátran törve utat a gyalogság részére. Aztán elesik Fotul tizedes is. Kilián, a kommunista parancsnok rámered a Fotul sebeiből előszökő piros vérre, és egy pillanatra megtorpan, körülnéz, mély lélegzetet vesz, és nyugalmat, bátorságot öntve a gyalogos szakasz tagjaiba, elkiáltja magát:

— Átveszem a parancsnokságot!

Kilián alhadnagy most már két szakaszt vezet mindaddig, amíg ő maga is meg nem sebesül.

Rusnák őrvezető harckocsijával áttör a 2. zászlóalj támadási sávján. Mélyen behatolnak az ellenséges állásokba, szétverik a hátráló hadtápot, megsemmisítenek egy tüzérüteget. Hladko harcos mindig abban a pillanatban jelenik meg géppuskájával, amikor az ellenséges tűz lelassítja előnyomulásunkat. Egymásután két német golyószórót semmisít meg, majd előrenyomul fegyverével, ekkor azonban találat éri. Megtántorodik, de minden erejét összeszedve tovább húzza a géppuskát, és tüzelőállást foglal. Megnyitja a tüzet... aztán abbahagyja. Hladko maximja elhallgat. A fiúk hozzászaladnak. Meghalt? Egészen fehér, fehérebb a körülötte összetaposott hónál, de csak eszméletét vesztette. Máris itt van Fedor Pliska tizedes, biztos mozdulattal emeli fel az erőtlen testet és biztonságba helyezi. A fiúk tisztelettel és szeretettel néznek a fáradhatatlan és bátor óriás termetű egészségügyi katona után, aki ebben a harcban egymásután harminckét sebesültet mentett

meg. A szó szoros értelmében a halál karjából ragadja ki őket. A helyszínen gyorsan bekötözte, majd kivitte őket a harcból. és elszállította a segélyhelyre.

Lassan tisztázódik a helyzet. Sochor géppisztolyosaival már messze elöl halad, támadása lendületes, most azonban nem törődik vele, hogy a nehézfegyverek támogatják-e vagy sem, ezért azután bekerítik, de mihamar kitör a gyűrűből, és újra támad, csakhogy most már néhány harckocsi támogatásával.

11 óra körül lassan alábbhagy az ellenséges tüzérségi és aknavetőtűz, és déli egy órakor a 2. zászlóalj már biztosan kézben tartja Ruda északi részét. Délen még vagy négy ellenlökést kell a mieinknek visszaverniük, végül azonban megsemmisítik az ellenség tűzeszközeit, és előretörnek a cukorgyár irányába, amelyért csaknem délután háromig folyik még a harc. Az egészségügyiek és Jan Silny orvoshadnagy, akiket a katonák tréfásan „lélekvadászok"-nak neveznek, egészen az első vonalig jönnek előre, a sérülés színhelyén látják el a sebesülteket, és hat óra leforgása alatt vagy kétszáz bajtársat helyeznek biztonságba, akik közül sokan az életüket köszönhetik nekik. Derekasan helyt áll a 2. zászlóalj főorvosa, Jan Hönig alhadnagy is. Mint a többi orvos, egyformán segít a mieinknek és a vöröskatonáknak. A szovjet hadsereg tagjai ugyanezt teszik. Mint már említettem, nincsenek „mieink" és „tieitek", csak „sajátjaink" vannak.

Nagyszerűen működött a harckocsi deszantunk is, így például Motra harcos, aki, amikor megsebesült, elhárította elvtársai segítségét azzal, hogy menjenek csak előre. Vagy például Ivanina harcos a műszaki századból, aki szó szerint a saját testével fedezte a kilőtt harckocsi legénységét, amíg el nem hagyták a harci járművet, és egymaga hat rohamozó ellenséget ölt meg.

S itt újból kitüntette magát a két bátor harckocsizó alhadnagyunk Jasiok és Jaromír Hecht. Szakaszaikkal ebben az egyetlen harcban négy ágyút, három géppuskát, két aknavetőt, egy tehergépkocsi-rakomány lőszert semmisítettek meg, és több tucat megszállót pusztítottak el. Hűséges kísérőjük volt géppisztolyos szakaszával Sumansky őrmester, aki egymaga tíz nácit küldött a másvilágra. Ugyanígy, ahogy mondani szokták

— szívvel-lélekkel, harcolt az osztravai Kurt Brunn őrmester is. Brunn nagyszerű lovas volt, szerette a lovakat és értett hozzájuk. A harcból nem tért vissza. Ott Rudában, nem messze attól a helytől, ahol Kurt Brunn holttestét eltemették, a fiúk megtalálták paripáját, Letkát, a szibériai kancát is. Az is elesett. Különösen nehezen viselték el Sochor hadnagy géppisztolyosai Brutin tizedes, a nagyszerű és bátor rajparancsnok elvesztését. Rövid szökellésekkel vezette katonáit a házak között, egymásután háromszor megsebesült, háromszor, és a raj semmit sem vett észre addig a pillanatig, amíg harmadik sebével már nem tudott felugrani az újabb szökelléshez. A tekintete megüvegesedett, s bal szeme alatt egy véres könnycseppecske ült. Halott keze acélfogóként szorította a géppisztolyt. Hős volt!

A harc véget ért. A századok nehéz napot hagytak maguk mögött, és a harckocsik is megtették a magukét.

Elveszítettünk két harckocsit és a harckocsizászlóalj huszonöt emberét. De a dandár szétvert és nagyrészt megsemmisített két SS-zászlóaljat, amelyet tíz-tizenkét Ferdinánd-rohamlöveg, öt Tigris-harckocsi és egyéb erők és eszközök támogatásával négy ellenlökésre vetettek be.

A szovjet alakulatok, a mieinkkel vállvetve, egész éjszaka üldözték a menekülő nácikat, akik a Bila Cerkovtól alig öt kilométerre levő Rosz folyócska felé húzodtak vissza.

Egy különös esetet is elmondok még, amely a Ruda után következő első falucskában kezdődött: a Lumír Pisarsky vezette harckocsiszakasz vezérharckocsijának töltőkezelője, Jiri Jovbak az arcán súlyosan megsebesült. Hallatlanul erős ember, valóságos óriás volt, a szakasz büszkesége. A bajtársai azt beszélték róla, hogy egymaga fel tudta illeszteni a harckocsi láncfeszítő kerekét.

Most azonban borzalmas fejsebet kapott, fel sem lehetett ismerni őt. Talpon maradt, és ment vagy inkább csak tántorgott. Egy géppisztolyos bajtársa támogatta, aki, amikor meglátta, képtelen volt még egyszer bajtársa fejére nézni. A koponya hátsó része tartotta csak az arc leszakított felét... Jovbak még a saját lábán állt, eszméletnél volt, már jó darabot vonszolódott, amikor azután összeesett. Minden jel szerint

beállt az agónia minden szenvedéstől megszabadító pillanata. Szörnyű sebe már nem is vérzett, a szeme megüvegesedett. A géppisztolyos tudta, mit jelent ez. Letérdelt mellé, óvatosan behúzta a haldoklót egy elhagyott lövészárokba, szépen lefektette, és valamit tett a feje alá... Békében erre azt mondják; úgy kell lefektetni a halottat, hogy jól aludja örök álmát. Alighanem erre gondolt a mi géppisztolyosunk is. Jovbak csendesen, mozdulatlanul feküdt. Vége. A géppisztolyos felállt, tisztelgett fegyverével és futólépésben sietett a Rosz folyóhoz, alegysége után. A harc nem áll meg, és a megvert ellenség üldözése felelősségteljes dolog.

Másnap reggel, útban a hadtáp felé, egy sebesült szovjet százados járt arra. Egy pillanatra megállt a lövészárokban fekvő halott felett. Különös, hogy úgy fekszik itt, mintha rendesen el lenne temetve, elnyomorított feje szépen alápárnázva... A századosnak szemsebe volt, és igyekezett mielőbb eljutni az egészségügyi zászlóaljhoz. Alig tett öt-hat lépést, megállt, és fülelt. Nem, ez nem felkorbácsolt idegeinek játéka, ez egészen tisztán kivehető nyögés volt. Visszament a lövészárokhoz. Ott sehol senki, csak az a halott, aki mozdulatlanul, ugyanúgy fekszik ott, mint egy pillanattal azelőtt. Talán mégiscsak hallucinálna? Bizonyára láza van. Megint átlépte a lövészárkot, hogy folytassa útját, amikor alig észrevehető mozgást vett észre az árok alján. Most már nem habozott, erős kézzel megragadta az óriás Jovbakot. Az felnyögött, és nagyot hörgött. Életben van, de az élet éppen elszállni készül belőle. Mi mindent bírhatott ki, mi mindenen mehetett keresztül e pillanatig? Mekkora erő lakozhatott benne?

— „Eej, rebjata!" — szólított meg egy arra vonuló hadtáposzlopot. Készségesen kölcsönöztek a századosnak szekeret meg lovat, és segítettek felrakni rá a haldoklót.

Ezalatt az 1. csehszlovák dandár Jiri Jovbak nevét beírta az elesettek jegyzékébe.

1946-ot írunk. Prágában, Letná alatt a parton megáll az egykori frontharcos, a harckocsizó, Vasil Kobulej, immár magasrangú tiszt. Erről a helyről gyönyörű kilátás nyílik a Vltavára,

a part alatti átereszto zsilipre, valamivel odább a gátra, a téli stadionra, a Naporící utcából kinyúló áruház hattyús zászlócskájára, a bárkákban evező halászokra. Gyönyörű tavaszi idő van. Egy év telt el a háború óta. Vasil Kobulej nagy élvezettel mélyeket szippant a folyó feletti szabad térség tiszta levegőjéből. Lassanként mégiscsak megfordul, és ha nem is szívesen, de elindul a Strossmayer tér felé.

— Szervusz Vasil! — szólítja meg egy magas, tagbaszakadt férfi, aki mellett éppen elhalad. Hát már meg sem ismersz, Vasil?

Egymáshoz lépnek, kezet ráznak, Vasil nagy zavarban volt. Ez a hang oly ismerős! De annyi ember volt a fronton, ez bizonyára az egyik katona. Egyenruhában van, kitüntetései és érmei vannak, éppen úgy mint neki; nyilván egyike a mieinknek.

— Melyik egységtől vagy? Tudod... sehogysem tudok visszaemlékezni rád. Bocsáss meg...

— Nem csodálom, hogy nem ismersz meg. Én Jovbak vagyok.

— No, ne... hiszen az...

— Azt ti csak úgy gondoltátok.

Csak most vette szemügyre Vasil alaposabban Jovbak acrát. Alig látható forradás jelöli a határt, ameddig a harckocsizó arca ér. A többi plasztika, nagyszerű plasztika, az arc, az orr, minden. Csak a szeme az övé. Azon a plasztika nem igen segítene.

Felidézik az emlékeket. Csak úgy ömlik belőlük a szó. Jirí Jovbak, az óriás, túlélte a haláltusát, legyőzte a biztos halált. Ki volt az a szovjet kapitány?

— Ki tudja? Elszállított engem, ő maga pedig tovább ment, nem tudok róla semmit.

— Akkor hát isten hozott, Jirí, ezen a világon. Soká fogsz élni.

Már vagy húszadszor szorítanak kezet.

— Soká szeretnék élni, Vasil, örülök az életnek.

Megérkezik a dandár törzséhez Martiroszjan vezérőrnagy, az 50. hadtest parancsnoka és harckocsizászlóaljunkat kirendeli a 74. szovjet lövészhadosztály támogatására, amely északnyugatról indul támadásra a város ellen.

Így köszöntött ránk az 1943-as év utolsó napja, amelyen küldöttségünk végül újból visszaérkezett az arcvonalra. Amikor megérkeztem a törzshöz, a harcok már teljes ütemben folytak. A műszakiak, Kovarík főhadnagy parancsnoksága alatt, átkelőhelyeket építettek a Rosz folyón, miután előzőleg Záhora zászlóaljának 1. százada menetből rátört az ellenségre, és rövid, de elkeseredett harcban felszámolta keleti hídfőjét. Az 1. és a 2. zászlóalj már a déli órák előtt átjutott a túlsó partra.

Több gondot okozott a nehézfegyverek és a járművek átszállítása, amihez már kevés volt a rögtönzött átkelőhely. Így hát a folyó túlsó partján levő kis, negyvenötös páncéltörő ágyúk jelentették a gyalogság egyetlen támaszát.

Parancs érkezett, hogy indítsunk támadást a 208,4-es magassági pont ellen, amely egy elnyúló és jól betekinthető hegyoldal tetején feküdt, ahonnan kitűnően lehetett uralni a Bila Cerkovtól délre vivő visszavonulási utat. Két zászlóaljunk megsemmisítette a német állásokat, és megszállta az egész erdőt, amelynek keleti széle jó megindulási helyzetet biztosított a hegycsúcs elleni támadáshoz.

Századaink előrelendültek, hogy elvágják a németek visszavonulási útját Bila Cerkovtól délre. Pokoli a tüzelés, ádáz, sőt veszett ellenállás, de a század csak tör előre. A fasiszták ellenlökést hajtanak végre, sőt harckocsikat is bevetnek a jobbszárnyunk oldalába. Minket tüzérek és aknavetők támogatnak a nyugati partról, de azokban a pillanatokban, amikor alegységeink a harcban összekeverednek az ellenséges alegységekkel, nehéz a dolguk. Kár, hogy a harckocsik és a nehézfegyverek még nem lehetnek ideát. Harcba vetünk egy szakaszt a tartalékból és egy szakaszt Kovarík műszaki katonáiból, de a fiúknak így is vissza kell húzódniuk az erdőbe. Ettől felbátorodva az ellenség több támadást intéz a Csmirovka és Gilbocsek közötti hídfőállás felszámolására, de visszaverjük próbálkozásaikat. Nagy veszteségekkel kell visszavonulniuk. Estefelé a nácik az erdőn át törnek a dandár állásainak közepe felé.

Azonnal magamhoz hívom Petras alhadnagyot és a dandártörzs felderítő osztályának helyettes főnökét:

— Válasszanak ki két géppisztolyos rajt. Mielőtt besötétedik, kutassák át az erdőt, és tisztítsák meg az ellenségtől egészen a folyóig. S biztosítsák ezt a vonalat — mutatom a terepen. — Világos? Még mielőtt besötétedik!

A hídfőállás megerősítése végett ez elkerülhetetlen volt, és a fiúk teljesítették a feladatot.

A 208,4-es magassági pont azonban nem várt, és nem várhatott, tehát megint fel, előre a kétkilométeres nyílt, kegyetlenül meredek, friss hóval borított magaslatra. Az 1943. év szilvesztere, a lövészárkokban, bozótokban és a sűrű hóban, az erdő keleti szélén ért bennünket. Szilveszterkor fáradhatatlanul és szüntelenül süvített katonáink fülébe a metszően jeges szél a hóbuckák között, amelyek mindegyike fedezék volt, de néha sírhant is.

Újév hajnalán, 04.00 órakor, új támadás indult a magassági pont ellen. A fiúk lendületesen, feltartóztathatatlanul törtek előre, legázoltak útjukban minden ellenállást, lekaszálták a náci géppisztolyosokat, elpusztították kezelőikkel együtt a géppuskafészkeket. Csak a gépkocsira szerelt német géppuskáknak sikerült kereket oldaniuk. Fél hét után a magassági pont a kezünkben volt, és alegységeink körkörös védelemre rendezkedtek be rajta. Páncéltörő fegyvereik nem voltak, és ezért nem nyomulhattak tovább keletre a Bila Cerkovtól délnek tartó országúthoz. Délelőtt nyolc és tizenegy között sikerrel vetettünk vissza néhány ellenséges ellenlökést. Körkörös védelmünk előterében egyre több halott és sebesült feküdt.

A műszakiak ezalatt lent az erdőben fákat döntenek és hidat vernek a folyón. Az ellenséges bombázók elrepülnek felettük, de a köd megvédi őket a felderítéstől, visszatérnek. Egészségügyi lányaink szinte a földhöz simulva kutatják végig a terepet, keresik a sebesülteket. Az egészségügyi járőr parancsnoka, Anna Tuchová őrvezető közvetlenül az első vonalban serénykedik, és azonnal kötözi a sebesülteket, a mieinket és a vöröskatonákat. Negyvenkét embert ment meg. Anna Mad'arová harcos és Kurinová őrvezető sebesült-fészket szervez, és a nyílt mezőn, a golyózáporban negyvennél több sebe-

sültet szed össze, és ment meg. Kvetena Ondrácková rádiótávírász tizedes nemcsak a vezetéket javítja meg a legsűrűbb tűzben is, hanem jómaga is bekötöz és biztonságba helyez húsz sebesültet. Eva Markovicovának az egyik legjobb légvédelmi ágyú kezelőnek oroszlánrésze van kilenc ellenséges repülőgép — egy Dornier, három Junkers, két Heinkel, két Focke—Wulf és egy Messerschmitt — lelövésében, illetve megrongálásában.

Ilyen, bátrak, ilyen rettenthetetlenek és önfeláldozóak voltak a mi leányaink. Ha azt mondom, hogy hősiességük a maga egyszerűségében és természetességében, kezdettől mindvégig, nagy és elragadó volt, nem mondtam el róluk mindent. A fiúk vakon bíztak bennük, és méltán bízhattak. Bízhattak valamenynyiükben, különösen az egészségügyiekben és a sebesültvivőkben, akik harc közben, életük kockáztatásával látták el a sebesülteket, és szállították biztonságos helyre.

Ragyogóan harcolt, mint mindig, a 2. század parancsnoka, Arnost Steiner alhadnagy. Tegnapelőtt utat tört századának Rudába, és elsőnek hatolt be a községbe. Ma, egyetlen géppuska támogatásával, megint a támadó harcrend élén küzd, s a 208,4-es magassági pont alatt szakaszával lecsap egy német oszlopra, szétveri, majd birtokba veszi a fasiszta hullákkal borított terepszakaszt.

Harckocsik támadnak ellenünk! Mintha nyitott tenyerünkön látnánk, teljes sebességgel robognak lefelé a lejtőn. Két oszlopban Tigrisek és közepes harckocsik, és a híd még nincs kész. Fent a magaslaton, a Rosz folyó nyugati partja felett, állította fel ütegét Frantisek Král alhadnagy. Belövés! Hosszú... rövid... majd találat, azután újabb találat. Így megy ez húsz percig; a csövek áttüzesednek, Král hosszú lábaival egyik lövegtől a másikig lohol és kék szemének figyelmes, meleg tekintete egy-egy pillanatig rajta pihen minden tüzéren. A fiúk szeretik parancsnokukat, szívvel-lélekkel harcolnak, és éppen úgy tudják gyűlölni azokat ott, a másik oldalon, mint ő, nem fog csalódni bennük, amint nem csalódott tüzéreiben a spanyolországi Guadalajarán sem. Az ellenség harckocsitámadását visszaverték. A Král ütegétől elszenvedett német veszteségek óráról órára növekednek, s amikor, három nappal később, a városért vívott harc véget ér, és amikor a fiúk lezárják a

számvetést: egy Ferdinánd, két Tigris, hét közepes harckocsi, egy tarack, két fa-földerőd, egy aknavető üteg, hét géppuska és három harckocsiktól támogatott szétvert gyalogos ellenlökés terheli a németek veszteségszámláját. Így harcolt Frantisek Král hadnagy ütege. Azokban a percekben, amikor éppen az újévi üdvlövéseket adták le, az az ellenséges harckocsi is lángba borult, amely a magaslati pont védőinek jobbszárnyába, Král ütegének holtterébe tört be. Ezt Selemba őrvezető lőtte ki negyvenötösével, a körkörös védelem előterében. A fiúk puszta kézzel vonszolták oda ezt a löveget.

Amikor az ellenséges ellenlökések saját vérükbe fúltak, mindkét zászlóaljunkat visszavontuk az erdő szélére, hogy ne feküdjenek tovább nehézpáncéltörő-fegyverek nélkül a magaslat tetején. A hitleristák sok harckocsit és rohamlöveget vontak össze, és újból birtokba vették a magaslatot. Nagyon drága árat fizettek érte, de mi is érzékeny veszteségeket szenvedtünk halottakban és sebesültekben. Most, a második arcvonalbeli évünk küszöbén, itt harcol szakaszával Alfréd Benedikt alhadnagy is, a zászlóalj első lépcsőjében. Művelt és okos férfi, bátor tiszt, a katonák szeretik, és bíznak benne. Szemét a fenyegető magassági pontra, illetve a Bila Cerkovtól délre vivó országútra szegezve, szó nélkül halad harcrendje közepén, határozottan, kitartóan tör a cél felé. Ezernyi lövedék és repesz keresi áldozatát, és megtalálja ezt a nemesen gondolkozó koponyát is. Ajkát nem hagyja el egyetlen jajszó sem, amint hátratántorodik katonái közé... Szétlőtt szemüvege is szemének, lelkének örökre kihúnyó fényét jelképezi... Alfréd Benedikt, a kommunista, elesett. Ott fekszik a havon, jobbja még mutatja a támadás irányát.

Csaknem vele egy időben — 1944. január 1-én 07.30 órakor — esett el Michal Sojma őrmester szakaszában Kurt Feiner szakaszvezető. Fiatal volt, Benediktnél jóval fiatalabb, de bátor és nemeslelkű, akárcsak amaz. Személyében az 1. dandár pártszervezetének vezetőségi tagja esett el. Hősi halált halt dr. Bedrich Samet is, a München előtti köztársaság „Diákfrontjának" bátor antifasiszta harcosa, továbbá Gangur, Michal Holdnák, Vladimír Blazek és Bunzák a 2. századból, Záhor géppuskás századának szakaszparancsnoka, aki géppuská-

saival feltartóztatta az ellenséges gyalogság előnyomulását. Sokan voltak, nem is lehet valamennyiüket elsorolni.

Január 2-án új támadásra készülünk. Jobboldali szomszédunkkal, a 74. lövészhadosztállyal, most is kölcsönösen támogatjuk majd egymást. Híradósaink minden állásba kihordják a csapatújságot, amelynek vezércikke felhív bennünket: Semmi sem törheti meg elszántságunkat, hogy harcoljunk és kivívjuk a szabadságot.

Minket támogat a 87. szovjet harckocsiezred is. Elsőnek a 74. hadosztály indul támadásra, erőteljes rajtaütésével meglepi az ellenséget, és gyorsan elvágja a városból dél felé vivő országutat. Azután, vállvetve tíz német ellenlökést verünk vissza. A harcérintkezés vonala, éppúgy, mint a 208,4-es magassági pont birtoka, állandóan változik — előre-, hátragördülő és tüzelő, itt-ott szétlőtt, lángban álló harckocsik népesítik be a véráztatta, havas hegyoldalt. A harc roppant hevessé válik, mert a lassan és biztosan visszaszorított fasiszták most három oldalról is verekszenek bőrük megmentéséért, a visszavonulás egyetlen útjáért. Az pedig, mint már tudjuk, dél felé visz, és a magassági pont uralja ...

Most már a 40. hadsereg 50. hadtestének kötelékébe tartozunk. Az egyik szovjet alegységet Oldrich Kvapil alhadnagy szakasza váltja le a város nyugati szélén. A fiúk elfoglalják a házak pincéjét és földszintjét, de a padlásokon és a háztetőkön még ott fészkelnek a szürke Wehrmacht-egyenruhások. Leugrálnak az utcára, kitörik a lábukat, kétségbeesetten jajveszékelnek, rimánkodnak, elszórják felszerelésüket, fegyvereiket, és aki tud, hanyatt-homlok menekül a város déli pereme felé.

Éjszaka útnak indul a 2. zászlóalj. Az első lépcső mögött haladó híradók közé az ellenlökésből ittmaradt németek vegyülnek, akiknek alakulatát az erdő keleti széle és a 208,4-es magassági pont között verték szét. Fehér álcázó ruhában vannak, akárcsak a mieink, az első pillantásra nemigen lehet megkülönböztetni őket. Sötét van, akár a csizmaszárban. Mit gondolsz, jófelé megyünk? — szólítja meg szomszédját Izovsky tizedes.

Csend, mintha amaz nem hallotta volna.

— Azt kérdem, jó irányba megyünk? — ismétli a kérdést a

tizedes, szomszédja fülébe ordítva. Az csak megrándítja a vállát, de nem válaszol.

— Megnémultál, vagy süket vagy? — méltatlankodik a tizedes. Sötét van, metsző hideg, és jólesik az embernek szólni egy pár szót, még ha jelentéktelent is. Izovsky dühös, hogy szomszédja nem méltatja válaszra, egy futó pillantást vet rá, és ekkor veszi észre a német tábori sapka jellegzetes ellenzőjét. Gyorsan megmarkolja a távbeszélő dobozát, fél lépéssel lemarad, és nagy lendülettel halálos ütést mér a németre. Az felordít. Villámgyors riadó, és néhány pillanat alatt elintézzük az ellenség közénk férkőzött csoportját.

Négy napon és négy éjszakán át állandóan gazdát cserélt a véráztatta 208,4-es magaslat. Négy napon át szakadatlan támadások és ellenlökések színhelye volt ez a hóborította kétkilométeres hegyoldal. Négy napon át verekedett Jan Ivanco a harckocsizók őrmestere a város peremeért, maga állva a sebesült parancsnok helyébe a harckocsiszázad élére, anélkül, hogy előzőleg eleget tett volna a londoni nemzetvédelmi minisztérium bürokratikus előírásainak. Nem volt ugyanis érettségije. Mindenesetre jobban értette a dolgát, mint akár az az alezredes, akit a londoniak a harckocsizászlóalj parancsnokául neveztek ki. Századát a tömeges hősiesség légkörében és a szovjet hadsereg mesterei között felnőtt frontkatona biztonságával és lelkesedésével vezette. Csupán Bila Cerkovnál egymaga tíz ellenséges katonát, két tűzfészket, meg egy páncéltörő ágyút semmisített meg.

Koryma őrmester, ez az idősebb, mosolygós arcú férfi a Ruda elleni támadás első percétől kezdve Sochor géppisztolyos századának támasza volt. A csoportjával együtt kivágta magát a körülzárásból, s emellett hadifoglyokat, meg értékes zsákmányt is hozott magával. A nácik többszörös túlerővel támadtak rájuk. Koryma eltökélten kiáltja:

— Fussatok, gyerekek, én feltartom őket! — és egymagában vette fel a harcot egy szakasz ellen, hogy fedezze bajtársai, Havaj, Peckan elvonulását, és hogy teljesítse a Sochortól kapott fontos feladatot. Az életét tette kockára, de helytállt. És a feledhetetlen Hazucha alhadnagy? Harckocsi alá került, a lánctalp szétzúzta a lábát. Az iszonyú fájdalomtól egy pilla-

natra elsötétült előtte a világ, de az eszméletét nem vesztette el. Embereitől elvágva, közvetlen közelben alig kivehető ellenséges alakokat látott maga körül. A sebesülteknek nem irgalmaznak, jól tudta ezt. Nem várta meg őket, maradék erejével magafelé fordította géppisztolya csövét, és meghúzta az elsütő billentyűt.

1944. január negyedikén véget ért a harc. Bila Cerkov felszabadult. Az 1. önálló csehszlovák dandár aznap este ismét szerepelt a főparancsnokság napiparancsában, és a dandárt a szovjet kormány a Bogdan Hmelnickij-rend I. fokozatával tüntette ki. A csehszlovák emigráns kormány egyelőre nem sokat törődik a csehszlovák alakulat e nagy és győzedelmes ütközetével.

Nehéz harc volt ez a szabadsághoz vezető út utolsóelőtti évének küszöbén. 66 halottunk, 270 sebesültünk volt, 75 katonánk pedig eltűnt. Azok a veszteségek azonban, amelyeket a dandár okozott az ellenségnek, jóval nagyobbak voltak: 1050 halottat hagytak a harcmezőn, emellett öt rohamlöveget, tizenhét harckocsit, hat tüzérségi és egy aknavető üteget, öt fafölderődöt, 52 géppuskát, 63 golyószórót, 76 gépkocsit és 95 lovat semmisítettünk meg, illetve zsákmányoltunk.

A csehszlovák katonák a Rudáért és a Bila Cerkovért vívott harcokban mesterségbeli tudásban és szívósságban méltó fegyvertársaivá váltak a szovjet harcosoknak. Hazájuk és az egész világ előtt bebizonyították, milyen magas erkölcsi színvonalon áll a jövőbeni Csehszlovákia most születő, új néphadserege.

Elküldte hozzánk jókívánságait Csehszlovákia Kommunista Pártjának moszkvai vezetősége:

„A dandár harcosainak bátor tettei... büszkeséggel töltik el Csehszlovákia nemzeteit, és elkölcsi erőt adnak népünknek a fasiszta zsarnokok ellen odahaza vívott harchoz... még szorosabbra fűzik megbonthatatlan kapcsolatunkat hűséges szövetségesünkkel, a Szovjetunióval."

Szerencsét kívánnak a csehszlovák katonák és repülők Angliából is. Szerencsekívánatát fejezi ki az 1. Ukrán Front parancsnoka, Vatutyin hadseregtábornok is. Büszkeséggel töltenek el benünket harci sikereink, jóleső érzéssel, de szomorú-

sággal is. Jólesik tudni, hegy becsülettel teljesítettük a nehéz, de fontos feladatot, s fájdalmas, hogy sok bajtársunk többé nem tér vissza közénk.

De már nyomulunk előre az ellenség nyomában, új harcterekre, ismét közelebb hazánkhoz.

7. ZSASKOVNÁL

A dandár menetoszlopa, a 40. hadsereg tartalékaként, először déli irányba tartott, hogy a második lépcsőben biztosítsa az összeköttetést. A németek, rengeteg harckocsi, rohamlöveg és repülő támogatásával újra és újra ellenlökéssel próbálkoznak, hogy visszaszorítsák a szovjet alakulatokat, és újra bevehessék Bila Cerkovot. Az volt a céljuk, hogy az 1. Ukrán Front csapatait elvágják egymástól, körülzárják és megsemmisítsék, majd áttörjenek a Dnyeperen, elfoglalják Kijevet és visszaállítsák az ún. „keleti bástyájukat". De ekkor már kinyílt az a harapofogó, amelynek egyik ága az 1. Ukrán Front balszárnya, a másik pedig a 2. Ukrán Front jobbszárnya volt, amely röviddel ezelőtt szabadította fel Kirovográdot, s most a Dnyepropetrovszk melletti hídfőállásban harcolt. A nácik még nem sejtették, hogy ez a hatalmas harapófogó körülfogja a Korszuny—Sevcsenkovszkij térségben összpontosított csapataikat, és ezzel második Sztálingrádba kényszeríti őket.

Déli irányba meneteltünk, de nyugatra tekintgettünk az arcvonalon át, nyugatra, a hazánk felé. Truski.községből indultunk el Volodarkába, észak felől magunk mögött hagyva a 208,4-es magassági pontot. A téli égboltra emelkedő füstfelleg jelezte, merre van az égő Bila Cerkov.

Január ötödikén zászlóaljaink védőállást foglaltak Bugyenyivka térségében. Jobbról a 38. hadsereg 155. lövészhadosztálya, balról a 40. hadsereg 240. lövészhadosztálya védett. Csak 1944. január 20-án vonult tovább a dandár dél felé, az Oszicsná—Kljuki—Sztadnyica vonalra, két nappal később pedig a Sztupki—Novoszelka—Knyazse Krinyicja—Ivahnyi nyugati széle vonalra. Ekkor már az arcvonal teljes hosszában harcérintkezésben és mindkét hadsereg ismét mozgásban volt.

E napokban végre sikerült elérnünk, hogy a dandár tagjai közül néhányat tisztté léptessünk elő, így például Rudolf Jasiokot, Jaromír Hechtet, Halmot, Pilipcinecet, Erich Faltert, Biljakot, Rosenthalt, Fanticot, Buchwaldert, Rusint, Kovalt és még másokat, akiknek ugyan nem volt meg a középiskolai végzettségük, amint azt Ingr miniszter úr megkívánta, viszont Szokolovónál, Kijevnél, Rudánál és Bila Cerkovnál bebizonyították nagyszerű parancsnoki adottságaikat. Áthelyezték tőlünk Jefremovba Prikryl alezredest, hogy átvegye az újonnan alakult 2. csehszlovák ejtőernyős dandár parancsnokságát. Eltávozott tőlünk Krátky alezredes is, aki mint harckocsizászlóalj parancsnok teljesen csődött mondott nálunk. Helyébe az alegység törzsének eddigi főnöke, Vladimír Janko főhadnagy lépett, aki a kijevi és a bila-cerkovi harcokban már tevőlegesen vezette a harckocsizászlóalj hadmozdulatait. Néhány parancsnoki beosztásba Angliából érkezett csehszlovák tisztek kerültek, akik velem együtt utaztak ide Moszkván keresztül.

Miután e változások megtörténtek, 1944. január 17-én ismét közvetlen harcérintkezésbe kerültünk az ellenséggel. Az 50. hadtestnek először egy harckocsizászlóaljból, egy gépkocsizó lövészszázadból, az önálló zászlóaljak két géppisztolyos szakaszából, egy műszaki szakaszból és egy hetvenhatos ütegből álló mozgékony csoportot küldtünk. A csoport csakhamar elérte Horni Tyikicset, ahonnan egy erős náci csoportosítás komoly ellenlökést indított észak felé, s elfoglalta a nagy kiterjedésű Osztrozsani községet, a folyó hídját, sőt egy hídfőállást is létesített a híd északi oldalán. Néhány órás erőltetett menettel az egész dandár elérte a harcok térségét, és a 40. hadsereg haditanácsának tagja, Kulík vezérőrnagy által tolmácsolt harcparancs szerint, a Buzovka—Hutor Adamovszkij vonalában védelemre rendezkedett be; részint azért, hogy megakadályozza az ellenség visszavonulását Zelenij Rog irányában, Osztrozsanitól északkeletre, részint pedig — s ez volt a fő feladat —, hogy ne engedje át az ellenséget a Horni Tyikics északi partjára, Buzovka és Zsaskov irányában.

Így Zsaskovtól délre bontakoztak ki a harcok. A vidék tele volt mocsarakkal, tavakkal, s mindkét oldalról a Horni Tyikics felé lejtett. Azért az ellenséggel kölcsönösen jól láthattuk

egymást. Néhány esős nap, és a fagy átmeneti enyhülése után a hőmérő higanyszála ismét mélyen a fagypont alá szállott. A hidegtől kővé fagyott sártenger felszínén milliónyi jégkristály csillogott.

Egységeink Osztrozsani ellen támadnak, a hidat rohamozzák. A támadás élén Antonín Sochor géppisztolyosai haladnak. A németek harckocsikat és repülőgépeket vetnek be, hogy megvédjék azt az éket, amellyel sikerült behatolniuk a szovjet állásokba. A csehszlovák katonák a 42. gárdahadosztály, valamint a 74. és a 163. lövészhadosztály oldalán küzdenek. A szovjet vezetés jelentős erejű páncéltörő tüzérséget, valamint közepes és nehéz sorozatvető osztályokat, katyusákat és andrjusákat rendelt alánk. Összesen három páncéltörő és három tarackos tüzérezreddel, egy sorozatvető ezreddel és egy sorozatvető osztállyal, valamint légvédelmi tüzérséggel rendelkezünk. Így tehát 50 tüzérségi lövegcső irányul itt egy kilométeres arcvonalszakaszra, egy cső jut minden húsz méterre, s ebben még nincsenek benne a katyusák, az andrjusák, az aknavetők és a negyvenötösök.

Viszonylag kicsiny harci körzetünket e néhány nap alatt alaposan felszántotta a gránátok és a bombák zápora. A zuhanóbombázások megszokottá váltak, a géppuskatűz nem szünetelt sem éjjel sem nappal. A túlsó parton gyakran foglaltak tüzelőállást a Ferdinánd rohamlövegek, s ezekben a pillanatokban a tüzérségi tűz mennydörgése a tetőpontra hágott.

Egy délután Heinkelek csaptak ránk, egyik hullám a másik után, mintha a náci hadvezetőség elhatározta volna, hogy Buzovkát elsöpri a föl színéről. Ez egyike volt ama támadásoknak, amelyekről a legnagyobb jóakarattal sem mondhattuk el, hogy mindennapos lett volna. Kholl százados zászlóaljának egészségügyi emberei ki sem látszottak a munkából s ezúttal nemcsak a sebesültek, hanem a saját felszerelésük adott jócskán dolgot nekik.

Dr. Singer orvos alhadnagy, Dubrovsky tizedes, Repjuk szakaszvezető és még két-három katona leszaladt a fedezékbe. Onnan figyelték mindhárman az eget, s onnan nézve az egész dolog nem is látszott oly rettenetesnek, sőt talán még érdekes is volt, amint rajonként újra meg újra leszakadnak egymás-

tól az ellenséges gépek, és zuhanótámadással csapnak felülről vagy oldalról a kiszemelt célpontra. És már reng is a föld. Bombák hullanak, a légvédelmi ágyúk éles csattanása és a géppuskák kattogása hangzik. Az égbolton kibomlanak a légvédelmi gránátok felhőcskéi. Egyes gépek baljós süvöltéssel zúdulnak alá az osztrozsani hídhoz vezető országútra és fedélzeti gépágyúik ontják a tüzet.

Szorosan mellettünk irtózatos dörrenés, mintha a ménkő csapott volna be a közelben.

— Szétbombázták a segélyhelyet, ég! — kiált fel Dubrovsky, s már kint is van a fedezék peremén, rohan a rétre. — Utánam! — kiáltja, és belerohan a lángokba, a füsttengerbe. Később, amikor ezért előléptették és a „Bátorságért" érdeméremmel tüntették ki, kereken kijelentette, hogy „nem vitt végbe" semmiféle hőstettet, hogy ez egészen természetes volt. Azt az „utánam"-ot is csak azért kiáltotta, hogy figyelmeztesse a fiúkat; miért és hová siet. Tárgyilagosan nézve a dolgot, igaza volt. A telibe talált házban tárolták mindazt. amire az 1. zászlóalj sebesültjeinek szüksége volt: a kötszereket, a fertőtlenítő szereket, az orvosságokat, a rögzítő sineket, a hordágyakat, a hálózsákokat — egyszóval mindent. Ezek nélkül harcban, különösen ilyen harcban, amilyen ott folyt Zsaskovnál a Horni Tyikics mentén, az egység semmiképpen nem lehetett volna meg. A sebesültek száma ugyanis napról napra nőtt.

A tető egy része beomlott, a lángok a magasba csaptak, szállt a szikra, a zsarátnok, recsegett-ropogott minden, e pillanatban azonban szerencsésen már mindannyian kint vannak a házikóból, s kihordják mindazt, ami a bejárathoz legközelebb esik. Ott vannak a mentésnél valamennyien, dr. Singer, Repjuk, Dubrovsky, s még ketten-hárman. Gyakorlatilag Dubrovsky irányítja a mentést, mert ő pontosan tudja, hogy mit hová tettek. Mielőtt a tető beomlana, az orvosságos ládák, kötszerek, s a többi felszerelés közül biztonságba kerül mindaz, amire a legnagyobb szükség van. A förtelmes légitámadás poklában és a légvédelem tüzében nagyobb biztonságban érezték magukat, mint most a rogyadozó házikóban, amelybe vissza-vissza kell térniük nedves zsebkendővel

a szájuk-orruk előtt — szerencsére volt a közelben egy kút! — mindaddig, amíg mindent ki nem hordanak. Mindez egy jó órába is beletelik. A füsttől égő szemük örömmel méri fel a megmentett kincseket.

Éjszakai támadás következik Osztrozsani ellen!

Sochor géppisztolyosai és a műszakiak, a 2. zászlóalj által támogatva, éjfél után kúszva megközelítik az ellenséges állásokat. Nagyon óvatosan kell előremozogniuk, mert a tüzérségi és aknavető tűz, bár gyérebb, mint nappal, de mégsem szűnik meg teljesen, a felvillanások is egymást követik. Ráadásul Osztrozsani keleti pereme erősen lángol, s ezt az egész tűzijátékot a német világítórakéták megszokott színei egészítik ki. A falu keleti részébe a 42. gárdahadosztály egységei törnek utat maguknak. Úgy reggel négy óra tájban tör előre Sochor a hídhoz. E pillanatban azonban a géppisztolyok és a géppuskák sűrű tűzfüggönyén keresztül lehetetlen tovább haladni. A géppisztolyosokat felváltják a 2. zászlóalj gyalogosai, s egyszerre két szovjet hadosztály támadása segíti őket délkeletről, valamint a 87. harckocsiezred támadása nyugatról és délnyugatról. Kvapil alhadnagy százada Reichl alhadnagy két szakaszával rajtaüt Osztrozsani keleti szélén, kergeti a nácikat a templom felé, s kilenc óra után már a falu nyugati részén jár. Rövid sorozatok csattannak, kiáltozás harsan, zuhognak a puskatusütések, robban a kézigránát, s előkerülnek a szuronyok is. Ember ember ellen küzd, tombol a közelharc. Ha csak azt mondanánk, hogy a nácik szívósan védekeztek, nem adnánk hű képet a harchelyzetről. Dühödten, elkeseredetten, foggal-körömmel védekeznek, Ferdinándok és harckocsik támogatásával újabb és újabb ellenlökéseket hajtanak végre. Nem takarítják el a halottakat, a sebesülteket is ott hagyják vérükben fetrengeni, és segítség nélkül elvérezni. Nincs rá idejük, mindenáron védeniük kell osztrozsani állásaikat. Csak e mozgalmas nap végén, sötétedés után viszik el a fiúk szakaszparancsnokukat, Ivan Tuch őrvezetőt, aki még sebesülten is az élükön verekedett. Most már nyugodtan fekszik a hevenyészett hordágyon, holtsápadtan, kimerülten a nagy vérveszteségtől és a kínoktól. Vele együtt tér vissza az alegységhez Makar tizedes, a harckocsi-rádiós

is. Hogyan került a gyalogosok közé? A géppuskával együtt kiugrott az égő harckocsiból és csatlakozott a gyalogosokhoz.

Az állandóan hullámzó támadások és ellenlökések zajlásában lehull egy diák, egy költő és katona mozgalmas és szép életének csillaga, egy fiatalemberé, aki annyiszor jött már vissza a csatából, olyankor is, amikor mindenki azt hitte, nem tér vissza többé. Elesett Frantisek Král hadnagy. Helenka Petránková magába roskadva ül tábori patikájában:

— Szörnyen fáj, hogy nem hallgattam rá. Nem akartam meghallgatni őt, pedig oly szépen kérlelt.

Král ugyanis nemegyszer kérte Helenkát, vegye magához és őrizze meg verseit.

— Jobb helyen vannak azok a versek nálad, mint énnálam, abban az örökös átcsoportosításban, felderítésben, lövöldözésben. Majd ha visszajöttünk, ideadod. Ha elesnék, add oda a húgomnak, hiszen ismered őt. Legalább marad neki valami emléke tőlem.

— Ugyan eriggy már, ne bolondozz. Nem történik semmi bajod — hárította el Helenka.

Most nincs már sem Frantisek Král, sem a versei. Senki nem tud eljutni oda, ahol elesett. Helenka visszaemlékezik arra, hogyan hozták be sebesülten annak idején a spanyolországi polgárháborúban a „Dr. Comenius" tábori kórházba. Visszagondol Král akkori verseire, a fiatal diák bohó és mesésen romantikus ifjúságára, faliújságjaira, amelyekkel a csehszlovák nemzetközi brigádot győzelemre segítette a kórházak közötti faliújság-versenyben. Maga előtt látja gondolataiban, hogyan formálódott a romantikus hősből lépésről lépésre öntudatos harcos, akinek az útja nem vezethetett máshová, mint a Szovjetunióba, mint a frontra. Kommunistaként esett el.

Petránková elvtársnő felsóhajtott, letörölte könnyeit, és vízért ment a kúthoz. Nem sokkal később már fiziológiás oldatot készített, töltötte az injekciós fecskendőket, és a kis fertőtlenítő készülék segítségével glukózét melegített. Minderre a doktornak a nappali és éjszakai műtétekhez volt szükségük, hogy menthessék a katonák életét. Frantisek Krált azonban már nem menti meg senki.

Odalent, a peremvonalban Jilma százados és Burda alhadnagy egy kis elhagyott viskóban szállt meg, olyanban, amilyen nem egy akad az arcvonal körül. Átmeneti búvóhelyük közvetlen közelében vad lövöldözés zajlott, ám ők rá se hederítettek. Miért is ne lövöldöznének, hiszen itt a peremvonal. Éjszaka volt, az őrség kint állt, a két tiszt tehát hasznos elhatározásra jutott: lefeküdtek aludni. Semmi sem zavarta nyugalmukat. Hanem reggel maguk fölött zörejt, topogást hallottak, mintha járna ott fent valaki. A másodperc töredéke alatt kiszállt az álom a szemükből, és géppisztollyal meg gránáttal a kezükben óvatosan, macskaléptekkel szaladtak fel a padlásra és máris csattant a hangjuk:

— Hände hoch!

A fasiszták szörnyen megdöbbentek, de mielőtt magukhoz térhettek volna, mind az ötöt lefegyverezték, és foglyul ejtették. Egész éjszaka konokul lődözték innen a vidéket. Előretolt tüzérségi figyelőjük volt ott, de a mi két tisztünket szerencsére nem vették észre.

És Osztrozsaniban ismét fellángoltak az utcai harcok.

A támadást már ki tudja hányadszor, a megfontolt és bátor Záhora százados, a 2. zászlóalj parancsnoka vezette.

A géppisztolyosok, Kvapil és Biciste gyalogosai, a harckocsizók, a műszakiak és a tüzérek jó együttműködésben pusztítják az ellenséges erődöket, persze nekik is vannak veszteségeik.

A géppisztolyosok — mint mindig — vállvetve haladnak a műszakiakkal. Együtt törnek előre a rohamvonalból, Biciste századának első lövészárkaiból. Baláz utászai eltávolítják a torlaszokat, mindenekelőtt az aknavetőket, azután géppisztolyosokként folytatják a támadást a második lépcsőben, végül pedig fedezik az első lépcső hátramozgását.

Nagy szerencséje volt azon a napon Jaromir Hechtnek és beosztottjainak. Harckocsijukat találat érte, de sikerült kimenekülniük belőle. Az ellenség a változatosság kedvéért most Zelenij Rogból támad, egyébként azonban minden maradt a régiben, a földön éppúgy, mint a levegőben. 1944. január 21-e van, és a pokol tovább tombol. A fasiszták ellenlökést indítanak Osztrozsanitól délkeletre egy kis erdő ellen.

Három harckocsi- és egy gyalogos hadosztályt vontak itt össze, hogy áttörjenek Zsaskov irányába, sőt tüzük erejét még hatcsöves aknavetőkkel is megsokszorozták. Hiába. A dandár, a szovjet egységekkel együtt, az utolsó szál emberig visszavetette őket. A túlsó oldalon megsemmisített, lángoló harckocsijaik és rohamlövegeik fénye fáklyaként világít a korai est szürkületében.

Január 22-én este meglátogatott bennünket Zdenek Fierlinger és Vlastimil Bork. Velük jöttek Benes katonai irodájától Kratochvill és Hasal tábornokok. Egy kis elsötétített házikóban, nem messze a dandártörzstől, átadták a köztársasági elnök nevében a kitüntetetteknek a csehszlovák hadikeresztet és „Az ellenség előtt tanúsított bátorságért" érdemérmet. Még nálunk tartózkodtak, amikor — 23.00-kor — a 40. hadsereg parancsnokának engedélyével rendkívüli erősségű tüzérségi tűzcsapást mértünk az ellenségre, amely másnapra támadásra készült ellenünk Zsaskov irányában. Ilyesmit ez az arcvonalszakasz még nem élt meg. Az ez időből származó hivatalos okmányok is feljegyezték, hogy ott akkor a pokol szabadult el. Osztrozsani lángokban állt, az életben maradt nácik menekültek a tűzből. Éjfél után újabb tűzcsapás és hajnali 6 óra előtt a harmadik. Megkapták a magukét. Hetven megsemmisített harckocsijuk és gyakorlatilag valamenynyi páncélozott szállítójárművük ott pusztult a gyalogsággal együtt. Készülő támadásuk, amelyet a felderítés leleplezett, éppen úgy meghiúsult, mint tavaly márciusban Szokolovónál.

A súlyos harcok tovább folytak. Volt olyan nap, amikor 240 német bombázó és csatarepülőgép látogatott meg bennünket. Igaz, elpusztították néhány páncéltörő fegyverünket, de több lelőtt repülőgépükkel fizettek érte.

Így ment ez január végéig, amikor Hitler zsoldosai a felettébb nagy veszteségek miatt feladták a további kísérleteiket, hogy áttörjenek Zsaskov felé. Most Umantól északra Oratov ellen indítottak támadást, de még most sem sejtették azt a hatalmas katasztrófát, amely végzetes biztonsággal lógott fejük felett a Korzsuny—Sevcsenkovszkij térségben.

Január huszonhatodikán Zsmacsenko tábornok, a 40. hadsereg parancsnokának utasítására egy távolabbi területre, az

Oratovka—Juskivca vonalra vonultunk el. Körletünk és a peremvonalunk elé, mint mindig, kiküldjük a felderítőket. Ismét itt a tavasz, mint egy évvel ezelőtt, amikor először jöttünk ki az arcvonalra, alábbhagynak a fagyok, sűrű sárban süppedezünk.

Elrendeltem, hogy védőállást foglaljunk a Rozicsna—Juskivca vonalon. Tőlünk balra a 4. szovjet gárdahadosztály állt, jobbra nem volt senki. A harckocsik, mint a kezemben levő tartalék, Rozicsna keleti térségében helyezkedtek el, azzal a külön feladattal, hogy ellenlökéseket készítsenek elő. A jobb parti Ukrajnán végigzúduló féléves hadjáratunk már a vége felé járt. Ha elővesszük a zsaskovi harcok vázlatait, Rozicsna falut meg sem találjuk rajta. A piros vonalak, amelyek egységeink akkori állásait jelölték, ma már mit sem mondanak arról a sok száz összecsapásról, amelyet a hadtörténet kisebb vagy csupán helyi jellegű harcoknak nevez. Főleg felderítőink vívtak sok ilyen harcot, akik szó szerint éjjel-nappal munkában voltak.

Pazdera szakaszparancsnok egyik legbátrabb felderítőnk volt. Az általa személyesen vezetett járőr éppen a rozicsnai szakaszon két ellenséges kiserődre bukkant. Fedor Havril vette észre őket. Pazdera szorosan katonája mellé kúszott. Figyelmesen vizsgálta, szemlélte a német bunkerek elhelyezését, kereste a legelőnyösebb megközelítési utat.

— Látom már — suttogta halkan, és döntött. Előrekúszott, a többiek a nyomában. Zajtalanul, de villámgyorsan, kihasználva a terep minden kis hajlatát hátulról megközelítették a két bunkert.

Most! Mint az acélrugó pattant fel Pazdera a szakaszparancsnok, utána pedig katonái. Kézigránátokat dobtak az erődökbe, s az utolsó robbanásnál már maguk is behatoltak. Tíz halott és sebesült náci, ráadásul pedig némi „erzatz csokoládé" és cigaretta. S ami a legfontosabb: a gyalogság most már előrejöhet, kiegyenesítheti az arcvonalat. A feladatot teljesítették.

Pazdera, a bátor felderítő, nemsokára újabb felderítésre indult. Most is sikerrel járt, felfedett és ártalmatlanná tett néhány ellenséges tűzfészket, most is a járőr élén tért vissza

— csakhogy ez alkalommal bajtársai hozták. Amikor lefektették a csupasz földre, amely eddig oly hű barátja volt, már nem lélegzett. Katonáinak a karjában halt meg.

A rozicsnai harcokban kapott súlyos sebet 1944. február huszonharmadikán jól ismert szokolovói harcosunk, Dimitrij Porada, egyike azoknak, akik Jarost közvetlenül a halála előtt látták. Most Scambora alhadnagynak, a páncéltörő üteg parancsnokának helyettese volt, akire a parancsnokság a nemrég elesett Král hadnagytól maradt. A tüzérek azt a feladatot kapták, hogy a rozicsnai erdő alatti tüzelőállásokból telepítsék át lövegeiket közelebb a védelem peremvonalához. Mivel hiányzott egy gépkocsivezető, Porada maga ült az egyik vontató kormányához, hogy a parancsot azonnal végrehajthassák. Átvontatott két löveget és már a harmadikért fordult, amikor vontatójával aknára futott. A robbanás messze röpítette, öntudatlan állapotban szállították el. Eltört a hátgerince, s így az egész alsó teste megbénult. Két évig vitték kórházból kórházba, Zsaskovtól és Zsitomirtól kezdve Bakun keresztül egészen Prágáig, Zahradnícek professzor klinikájáig. Kilenc műtétet hajtottak végre rajta.

Leveléből, amelyet az idén kaptam tőle, idézem az utolsó mondatokat:

„Az orvosok minden igyekezete ellenére sem mutatkozik javulás egészségi állapotomban, sőt, nagymérvű izomatrofia következett be. Kitartó tornászással az utóbbi években sikerült elérnem, hogy járógép és bot segítségével némileg tudok mozogni.

Tudom, visszaemlékezésem nem elégíti ki kívánságát, hiszen csupán az események száraz leírását adom, amelyekben *nem igen talál hőstetteket.*"

Nem, Dimitrij Poradának nincs igaza. Ő igazi hős, akinek mi valamennyien tisztelettel és hálával tartozunk.

Tanúi vagyunk a nagyszerű korszuny—sevcsenkovszkiji hadműveleteknek, amelyet oly tökéletes titokban készítettek elő, hogy magunk is csak az újságból tudtunk meg mindent. A 2. Ukrán Front hadseregei déli irányból támadtak Zvenyigorodra, északról pedig az 1. Ukrán Front csapatai törtek előre ugyanerre a pontra. Február 3-án a szovjet vezetés fel-

tétel nélküli megadásra szólította fel a fasisztákat, amit azonban a náci tábornokok elutasítottak.

Hitler ugyanis megtiltotta nekik, hogy megadják magukat. Hittek Hitlernek, és ez az életükbe került. Február 9-e és 17-e között végeztek velük a szovjet csapatok. A hatalmas katlanban 55 000 halott náci maradt; megsemmisült 430 repülőgépük, 155 harckocsijuk, 59 rohamlövegük, 209 aknavetőjük és 900 géppuskájuk. A győztes szovjet csapatok 18 200 hadifoglyot szállítottak el innen, 41 repülőgépet, 116 harckocsit, 32 páncélozott szállítójárművet, 10 000 gépkocsit, 7 mozdonyt, 415 vasúti vagont és tartálykocsit, 127 traktort, 4050 szekér hadianyagot, 6418 lovat, 39 200 gázálarcot, valamint 64 — a legkülönfélébb hadianyaggal és lőszerrel együtt megtömött — raktárt zsákmányoltak. De ezzel még nem ért véget a náci veszteséglista. Azok a fasiszta egységek, amelyek kívülről igyekeztek áttörni a gyűrűt, 27 000 halottat hagytak a harctéren és a zsákmányolt 115 harckocsin és 270 lövegen kívül megsemmisült 329 repülőgépük, 827 harckocsijuk s 466 lövegük.

Ugyanebben az időben az 1. Ukrán Front csapatai már mélyen behatoltak Nyugat-Ukrajnába és felszabadították Rovno, illetve Luck városát. Hivatkozva a múlt év decemberében Moszkvában folytatott tárgyalásokra, táviratot küldtem a szovjet kormánynak, hogy tekintettel Luck, Rovno, Zdolbunov és további városok felszabadulására, katonapolitikai okokból helyeztesse át az 1. csehszlovák dandárt ebbe a térségbe, s engedélyezzék nekünk a volhíniai csehek toborzását, és szükség esetén mozgósításukat.

A szovjet hadsereg legfőbb parancsnoksága és a kormány teljesítette kérésünket.

1. A HARCTÉRRŐL VOLHÍNIÁBA

1944. március hetedikétől a szovjet egységek folyamatosan felváltották csapatainkat, lehetővé téve, hogy dandárunk Nyugat-Ukrajnába, a rovnói körzetbe csoportosíthasson át, ahol mintegy 45 000 volhíniai cseh élt. Toborzást, esetleg mozgósítást akartunk elrendelni közöttük, nemcsak azért, hogy a dandárnak a harcok során megcsappant létszámát feltöltsük, hanem azért is, hogy megvessük a dandár hadtestté való fejlesztésének alapját. Erről már a negyvenhármas év végén és a negyvennégyes év elején is tárgyalások folytak.

Tudtuk, hogy a rovnói körzetben, a volhíniai cseh kisebbség központjában olyan honfitársaink élnek, akik visszavágynak régi hazájukba, s a szülőföldjükre vivő utat fegyverrel akarják kiharcolni. Tudtuk, hogy a volhíniai cseheknek is megvolt a maguk Lidicéjük és Lezákyjuk: Cesky Malín. 1943. július 13-án a fasiszták betörtek a községbe, beterelték a lakosságot a templomba, az iskolába és a pajtákba, s barbár módon rájuk gyújtották a tetőt. Az SS-ek, mielőtt az egész község porrá és hamuvá égett, kirabolták a lakásokat és elvittek mindent, aminek bármi értéke volt. Cesky Malínban 400 embert — 374 csehet és 26 lengyelt — gyilkoltak halomra. Volt tehát a volhíniaiaknak miért bosszút állniuk.

A brigád alakulatait három nap alatt Tyetyijevben összpontosítottuk, ahonnan vasúton Kazatyinon, Bergyicseven, Polonojén, Szlavután és Zdolbunovon keresztül Rovno és Luck térségébe települtünk át. Az egész dandár áthelyezése 8 napig tartott. Akárcsak a Buzuluktól Szokolovóig tartó úton, dandárunk tagjainak szeme előtt most is elvonult a háború pusztította vidék, s ugyanez megismétlődött a dandár további út-

ján, március közepén is, amikor már közelebb került Csehszlovákia keleti és északkeleti határához.

1943 elején még 2500 kilométerre voltunk hazánktól. Volhíniában ez a távolság már 420 km-re csökkent.

Én magam akkoriban nem vettem részt a dandár áttelepülésében, mivel Moszkvában időztem. A szovjet hadsereg legfőbb parancsnokságának képviselőivel folytatott néhány napos tárgyalás után tértem vissza, s a dandárt akkor már útban találtam. Tyetyijevben szálltam át arra a vonatra, amellyel a dandár törzse Volhíniába utazott. Útban Rovno felé vonatunk megállt Polonoje állomásán. Kiszálltunk, és a legnagyobb meglepetésünkre az egyik szemközti vonatból cseh dalolást hallottunk. A mozdony fütyül, a fékek csikorognak, a szállítmány megáll. S most már nemcsak a cseh éneket halljuk, hanem a szélben lengedező csehszlovák lobogókat is megláthatjuk.

— Kik vagytok? — kérdem a civilruhás férfiak egyik csoportjától, amely a tehervagon nyitott ajtajánál álldogál.

— Volhíniai csehek — válaszolják.

— És hová mentek?

— Jefremovba.

— Ki küldött benneteket oda?

Az önkéntesek összenéznek, aztán kíváncsian méregetik tekintetükkel a tábornokot. Úgy tűnt nekem, mintha valami titkot rejtegetnének.

— Nos, ki küld benneteket oda? — sürgetem ismét.

— A katonai misszió.

Nem kérdezősködtem tovább, nem volt rá szükség. Egyszerre minden világos lett. Nem tudom miért (talán ama rossz tapasztalatok alapján, amelyeket Londonnal és a katonai misszióval kapcsolatban eddig szereztem), de rögtön sejtettem, hogy itt valami nincs rendjén, hogy ismét valamiféle cselszövésről van szó. Biztosat nem tudtam, semmit nem állíthattam határozottan, de csakhamar beigazolódott, hogy igazam volt.

Ingr tábornok mihelyt megtudta, hogy engedélyt kaptunk a volhíniai csehek toborzására, megparancsolta Pika tábornoknak, a katonai misszió főnökének, hogy küldjön toborzó biztost közéjük, s a jelentkező önkénteseket csoportonként irá-

nyítsa Jefremovba. Jefremovban, Moszkvától mintegy 300 kilométerre délre, szervezték az ejtőernyős dandárunkat. Képzeljük csak el, körülbelül 12 000 volhíniai cseh jelentkezett. Ha a katonai missziónak sikerült volna apránként elküldeni őket a Volhíniától ezer kilométernél is messzebb fekvő Jefremovba, mennyi idő veszett volna kárba odaszállításukkal és az arcvonalra való visszaszállításukkal. Mi közvetlenül az arcvonal mögött akartuk kiképzeni az önkénteseket, hogy közelebb legyenek a harctérhez, és ne vesztegessünk időt a háború idején oly körülményes, hosszadalmas szállításokkal.

Elmentem a vasútállomásra, és a katonai parancsnoknak megmutattam a szovjet kormány táviratát. Abban világosan az állt, hogy az 1. csehszlovák dandárt Volhíniába kell áthelyezni, ott helyben kell lefolytatni a toborzást, az esetleges mozgósítást, és az ottani cseheket a helyszínen kell beosztani az egységbe. Miután az állomás katonai parancsnoka a táviratot elolvasta, megkértem, hogy irányítsa vissza a volhíniai csehek szerelvényét. Így is történt. Lekapcsolták a mozdonyt, ráakasztották az utolsó vagonra, és a szállítmány szép lassan visszatért arra az állomásra, ahonnan elindult. A biztonság kedvéért még további közlekedési vonalakat is lefoglaltattam, nehogy a katonai misszió további szállítmányokat küldhessen keletre Volhíniából.

Píka tábornok persze azonnal panaszt emelt Londonban, hogy „Svoboda tábornok visszatartotta a volhíniai körzetben mozgósított 2000 csehet, és a Rovnónál tartalékban levő dandárjába osztotta be őket." Ingr tábornokot, a miniszter urat ez szerfölött felbosszantotta, és így válaszolt: „Tiltakozzék Svoboda tábornok eljárása ellen. Ő a harctéri egység parancsnoka, és semmi köze sincs a szervezési ügyekhez. A miniszter nevében újra figyelmeztesse őt, hogy közvetlenül nem tárgyalhat a szovjet hatóságokkal, mindent a katonai misszión keresztül kell intézni..."

Sok ilyen megrovást kaptam, de egyszerűen nem vettem tudomást róluk. Mi a Szovjetunióval 1943. december 12-én kötött szövetségi szerződés értelmében jártunk el, amely kimondja, hogy mindent el kell követni a fasizmus mielőbbi legyőzéséért.

Rovnó közelében megkezdtük a toborzást. Mozgósításra nem is volt szükség. A volhíniai csehek tömegesen jelentkeztek alakulatunkba, velünk együtt harcolva akartak visszatérni hazájukba.

A sorozó bizottságok nap mint nap, kora reggeltől késő estig ki se látszottak a munkából, hogy lépést tarthassanak az új jelentkezők özönével. Jöttek öregek és katonai szolgálatra már alkalmatlanok is, s jelentkeztek olyanok is, akiknél mint a buzuluki sorozásnál, nem hónapok, de évek hiányoztak még a sorozási korhatárhoz.

A kupicsovi sorozó bizottság elé kistermetű, vézna fiú lépett. Oldrich Holubnak hívták. Félárva volt, özvegy édesanyja otthonából szökött meg. Okmányait nem hozta magával, tulajdonképpen nem is hozhatta. Az állította magáról, hogy a tizennyolcadik születésnapját éppen most ünnepelte. Olyan konokul és határozottan kérte felvételét az egységbe, hogy végre engedékenységre bírta a bizottság tagjait. A valóságban azonban csak tizenhat éves volt. Senki sem nézte volna ki belőle, hogy már a kárpátokbeli harcok első napjaiban ő fogja behozni az első hadifoglyokat. A tizenhat éves Holub közkatona, aki rádiós lett a felderítő csoportnál, mindjárt kettőt hozott magával.

Azok mellé a volhíniai csehek mellé, akik már Buzulukban, majd Novohoperszkben beléptek egységünkbe, s végigjárták velünk a véres harcok útját Szokolovótól Kijeven keresztül Volhíniáig — mint Perny, Rejzek, Kaufman, Prymek, Sorm, Hába, Krob, Tousek, Malinsky, Camrpa, Karfik, Senicky és sokan mások — 1944 tavaszán naponta a volhíniai csehek újabb tucatjai jelentkeztek. Később a Kárpátokban vívott harcok alatt, Szlovákiában és Morvaországban közülük sokan kitüntették magukat: Valenta, Kliment, Svitek, Opocensky, Kacírek, Hrádek, Carboch, Feodor, Zámecník, Mojzís, Rajm, Gregor, Linha, Vízek, Sobek, Hroch, Cervjak, Somol, Kulic, Ponikelsky, Pochozaj, Dolezal, Hnidek, és sokan mások. Rengetegen voltak, százával.

1944. március 18-án a dandár személyi állománya 1839 főnyi legénységből állt. Rá három napra viszont ez a szám már elérte a 4010-et. A dandárnapló a következő napokban is szép

létszámnövekedésről tanúskodik: 1944. március 26-án már 5325 katonánk volt. A sorozási bizottságnak alaposan meg kellett fognia a munka végét, hogy el ne sodorja ez az áradat. Egész családok érkeztek együtt. Nemegyszer úgy kellett rábeszélni a jelentkezőket, hogy a népes családok egyik-másik tagja térjen vissza falujába és a háború végéig a gazdaságával törődjön. Ilyen igaz hazafiak voltak volhíniai honfitársaink. A 45 000 volhíniai cseh közül 12 000-en jelentkeztek az arcvonalra, soraikban 600 nő is. Mindannyian ki akarták venni részüket egykori hazájuk felszabadításából.

A rengeteg újonc jelentkezése problémát okozott. Nem volt elég parancsnokunk, főleg alacsonyabb beosztású parancsnok volt kevés. A műszaki század például zászlóaljjá fejlődött. Jilma elvtársnak természetesen megadtam a lehetőséget, hogy a rovnói sorozásnál műszaki egysége számára rátermett férfiakat válogasson ki, akik alkalmasak az utászlapát forgatására. Csakhogy a volhíniai önkéntesek között utászok nem voltak, így aztán azokat kellett kiválasztania, akik legalább bánni tudtak a lapáttal, a csákánnyal és a fejszével.

A műszaki alegység átszervezése meglehetősen egyszerű volt, mert az eredeti század eredeti szakaszaihoz soroltuk be az újoncokat, s így a szakaszokból a feltöltés után századok lettek. A létszám tehát már megvolt. Nagyobb gondot okozott azonban a parancsnoki helyek betöltése. Ez már nem ment olyan könnyen. De hasonló problémával küszködtünk a múltban is, amikor a zászlóaljat dandárrá fejlesztettük. Ismét a bevált módszerhez folyamodtunk, amely persze a londoni reakciós klikknek már Novohoperszkben sem volt ínyére. Azokat a katonákat léptettük elő parancsnokokká, akik a harcokban bebizonyították rátermettségüket. Így a rajparancsnokból szakaszparancsnok, a szakaszparancsnokból századparancsnok lett. Az arcvonalon ezt néha nem is lehet másként megoldani, nemegyszer rögtönözni kell. Az persze nem lehetett számunkra közömbös, hogy a zászlóaljparancsnokokon kívül senkinek sem volt katonai szakképzettsége. Így lett századparancsnok például Zízala hentesmesterből, Baláz és Pazour földmívesekből, így lettek szakaszparancsnokká Halatim, Megela, Fiacan és mások, akik korábban munkások, illetve

parasztok voltak, de az idők folyamán kiváló katonai szakemberekké fejlődtek. Sürgősen megszerveztük az új századparancsnokok továbbképzését. Haladéktalanul századparancsnoki és egyéb tanfolyamokat létesítettünk. A szovjet vezetés, mint mindig, most is segítségünkre jött. Fokozatosan megkaptuk a felszerelést és a fegyverzetet, a harc mezején kitűnt, legrátermettebb katonákat szovjet katonai iskolába küldtük, és egységünkhöz tapasztalt szovjet kiképző tisztek érkeztek.

Megkezdődött a dandár átszervezése. Az 1. és a 2. zászlóalj mellé felállítottuk az új, 3. zászlóaljat. Szerveztünk egy vegyes híradó részleget, egy páncéltörő tüzérezredet. A géppisztolyos szakaszokból minden zászlóaljnál századot szerveztünk, átalakítottuk a tüzérséget, a harckocsizászlóaljból ezred lett, megerősítettük a műszakiakat, a híradósokat és az egészségügyi alegységeket. S mivel a volhíniaiaktól kaptunk lovakat is, a dandár felderítő osztagát megerősítettük egy lovas századdal.

Mindez gyorsan megtörtént. Az emberek naponta tizennégy órát is gyakorlatoztak. A magas színvonalú kiképzés az arcvonal mögötti övezetben folyt. Dandárunk a 13. hadsereg kötelékében is védelmi harcokat vívott. S mivel Buzulukban, a zászlóalj megszervezésénél és Novohoperszkben a dandár felállításánál is állandóan a sarkunkra hágott az idő, Volhíniában sem hagytuk henyélni az újoncokat, s a kiképzés gyors ütemben haladt. Oly gyorsan, hogy az még tanítóinkat, a szovjet elvtársakat is csodálatba ejtette.

Április közepén, a kiképzés tizenötödik napján az újoncokból alakított százhúszas aknavetőosztály, amelynek tagjai azelőtt aknavetőt még csak nem is láttak — és akikről tábori újságunk, a „Nase vojsko" találóan írta, hogy az első napokban a felröppenő aknák füttyentésére ugyancsak kapkodták a fejüket —, már azt a feladatot kapták, hogy szervezett tüzet lőjön az ellenséges célpontokra. Csak az osztályparancsnoknak és a századparancsnoknak voltak harci tapasztalatai, a többi mind újonc volt. Ez Torcin város térségében történt. Amikor az osztály tűzkészen állt, mintha csak megrendelésre jött volna, egy zászlóalj erejű ellenséges csoport tört ki a városból. Ellenlökés, élő célpontok, az aknavetősök villámgyor-

san kiszámították a lőelemeket, elsőnek jelentették a tűzkészenlétüket, és ők voltak az elsők, akik megnyitották a tüzet, hozzájuk csatlakozott aztán a többi tüzérüteg is. Aknavetőseink oly pontosan vezették a tüzet, hogy az ellenséges zászlóaljat csakhamar elsöpörték.

A szovjet parancsnokok, akik a harcot velem együtt figyelték, aknavetőink munkája láttán nem titkolták megelégedettségüket. S amikor a 76. lövészhadtest parancsnokával közöltem, hogy a fegyvereket újoncok kezelik, s ő most a kéthetes szorgalmas kiképzés eredményét látja, azt ajánlotta, hogy az osztályt tekintsük teljesen hadrafoghatónak. Ez meg is történt. A százhúszas osztályt általános örömére és megelégedésére, már nem vontuk ki a harcból. Az osztály tagjai közül a szovjet hadtestparancsnok jó néhányat kitüntetett, én pedig előléptettem.

A frontövezetben kemény kiképzéssel töltött idő gyorsan eltelt. Mialatt a további harcokra készültünk, 1944. április 10-én a szovjet hadsereg főparancsnoksága úgy döntött, hogy az 1. csehszlovák dandárt hadtestté kell fejleszteni.

Ezzel a Buzulukban született, a szokolovói tűzkeresztségen átesett, később dandárrá fejlődött, majd a kijevi és a Zsaskovi harcokban megedződött katonai egységünk történetében új fejezet nyílott.

2. CSERNOVICI

1944. április 15-én az 1. csehszlovák dandár elhagyta Volhíniát. Vasúton mentünk Kamenec Podolszkig, onnan pedig gyalogmenetben tovább. A Kárpátok felé, Csernovici térségébe tartottunk, amelyet hadtestünk megalakításának helyéül jelöltek ki.

A dandárnak hadtestté való átszervezéséhez elsősorban a volhíniai csehek járultak hozzá, akik — mint már említettük — 12 000 önkéntest adtak. De érdemük volt ebben a szlovákoknak is. A szlovák hadosztályok soraiból 1943-ban több ezren álltak át hozzánk. Tiso és Tuka akaratuk ellenére kényszerítette őket harcba a szovjet—német arcvonalon, s a szlo-

vák fiúk csakhamar felismerték, hol a helyük, ezért egyénileg vagy kisebb-nagyobb csoportokban a szovjet csapatok, a partizánok oldalára álltak át. Belőlük, valamint azokból a kárpátaljai ukránokból, akik közvetlenül az első zászlóaljnak a szokolovói arcvonalra indulása után érkeztek Buzulukba, már 1944. januárja óta szerveződött Jefremovban a 2. csehszlovák ejtőernyős dandár. A tapasztalt szovjet instruktorok felügyelete alatt ez az egység is szépen izmosodott. Tagjai meglepően gyorsan hozzászoktak a kemény ejtőernyős kiképzéshez: 1944. február 1-től április 15-ig 13 559 ugrást végeztek, — 7675 ugrást léggömbről, 5884-et repülőgépről. Április végén az ejtőernyős dandár Jefremovból az ukrajnai Proszkurovba települt át, ahol tovább tökéletesítette harcképességét. Ekkor már szerves része volt a most alakuló 1. csehszlovák hadtestnek.

A hadtest magvát, amelynek parancsnokává Jan Kratochvíl tábornokot nevezték ki, az 1. dandár képezte. Ennek a parancsnoka én maradtam.

A csernovici erdőbe megérkezve, nem maradtunk sokáig tétlenek. Az állások és a fedezékek kiépítése után nyomban hozzáláttunk a látástól vakulásig tartó kiképzéshez. Mindennap gyakorlatoztunk. A kemény kiképzés senkinek sem esett nehezére, a katonák tudták, hogy a hazájukba harccal kell utat törniük, s hogy a Kárpátokon túl élő cseh és szlovák népet kemény és szívós harcokban kell felszabadítaniuk.

Az erdei élet napjai, hetei gyorsan repültek el. 1944. június végén a 18. hadseregtől kijöttek megszemlélni dandárunk felkészültségét. Úgy találták, hogy az 1. csehszlovák dandár jól felkészült. A kiképzés ezután sem hagyott alább. A lövészzászlóaljak és a tüzérütegek továbbra is ki-kivonultak a gyakorlóterekre, a lőterekre, a felderítők tökéletesítették magukat a rajtaütésekben, és a „nyelvek ejtésében", a műszakiak gyakorolták a gyors torlaszépítést, az aknamentesítést, s olyan hídakat építettek, amelyeket már nem szedtek szét, hanem ott hagytak a lakosság használatára. Teljes iramban folytak a továbbképző tanfolyamok, amelyeken a raj és szakaszparancsnokok, a mesterlövészek, híradók és a tüzérségi figyelők tökéletesítették tudásukat. A kiképzés során figyelemmel vol-

tunk arra, hogy jövőbeni harcainkat erdős-hegyes terepen fogjuk vívni.

Ebben az időben Szadagurától északra, az erdőkben megkezdtük a 3. önálló csehszlovák dandár szervezését. Zömét a volhíniai csehek képezték. Ebben a dandárban is gyorsan ment a kiképzés, annak ellenére, hogy az újoncokkal mindent a legelején kellett kezdeni: az alaki kiképzéstől a harcászati kiképzésig, az egyes harcos kiképzésétől a raj, a szakasz, a század, majd a zászlóalj kötelékben való kiképzésig. A kiképzés színvonalának gyors emelkedésében nagy érdemeket szereztek a kommunisták és a politikai munkások. Köztük megemlítem Josef Stetkát a CSKP képviselőjét, a híradó zászlóalj politikai tisztjét. Noha ő volt a hadtest legidősebb tagja, már közeledett a hatvan felé, csak úgy áradt belőle az életerő. Stetka elvtárs ötlete alapján, ettől a zászlóaljtól eredt az a javaslat, hogy rendezzünk gyűjtést a Vörös Hadsereg fegyverkezési alapja javára. És a híradósok — a gyűjtés kezdeményezői — nem vallottak szégyent. 11 176 rubelt és ugyanilyen értékű aranyat meg ezüstöt gyűjtöttek össze maguk között. Annak ellenére, hogy kislétszámú alegység voltak, a legtöbbet adták. A 3. dandár 177 000 rubelt gyűjtött, s ezt az összeget azzal a kéréssel küldte el a szovjet kormánynak, hogy ezen a pénzen egy katyusa-osztályt vegyenek számukra.

A júliusi kánikula idején érkezett meg Csernovicibe Fierlinger nagykövet kíséretében a moszkvai pártvezetőség küldöttsége: Gottwald, Vrbensky és Borek elvtárs. Egy egész hetet töltöttek közöttünk. Az előttünk álló harcokról beszélgettünk, de szó esett arról is, mi lesz a háború befejezése után. S ahogy azt már Klement Gottwaldtól megszoktuk: meggyőzően, barátságosan, mindenkivel nyíltan beszélgetett, az elismeró szavakkal nem fukarkodott, ha valami nem tetszett neki, kifogásait is azonnal megmondta. Többször elbeszélgetett az egység pártvezetőségével és értékes tanácsokat adott a katonák között végzendő politikai tömegmunka megjavítására, segítséget nyújtott azokhoz a feladatokhoz, amelyek a harctéren egységeinkre várnak, valamint a felszabadított köztársaság területén előttünk álló későbbi politikai munkához.

Miként akkor Buzulukban az arcvonalra való elvonulásunk

előtt, majd Novohoperszkben, mikor a dandár a kijevi harctérre indult, most itt a csernovici erdőben is mindenki figyelmesen csüngött szavain:

— . . . Ebben az utolsó harcban egységre lesz szükség, amelyet azonban ápolniuk kell a győzelem után ránk váró új feladatok megoldására is. A győzelmet ki kell majd használni, az új, boldogabb köztársaság felépítéséhez. Ez a feladat sem lesz könnyebb, de annál hálásabb, mert megoldásával nemcsak a magunk, hanem az elkövetkező nemzedékek javára is megvetjük a boldog élet alapjait. Ez az alap nem lehet más, mint a nép érdekében való igazán népi, demokratikus kormányzás elve. Külpolitikánkban ezt az alapot a Szovjetunióhoz fűződő hű szövetségesi viszony, a barátság képezi, mert a Szovjetunió biztosítja köztársaságunk nemzetközi helyzetét és garantálja, hogy az 1938—39-es évek soha többé meg ne ismétlődjenek. Ha nézeteink egyben-másban el is térnek, majd megtaláljuk a gyakorlati megoldás közös útját, ha ezekből az alapelvekből indulunk ki . . .

Csernovici térségében a kiképzési időszak három hónapja hihetetlenül gyorsan telt el. Alig vettük észre, s már elérkezett az idő; a szovjet hadvezetés döntése alapján lehetőségünk nyílott rá, hogy tanúságot tegyünk harci és politikai érettségünkről. Számot adhattunk arról, hogyan készültünk fel harcfeladataink végrehajtására.

Eljött az ideje annak, hogy — amint ezt Zdenek Nejedly a Kárpátok hegyóriásai alatt a 3. dandár katonáinak mondotta — gyerünk, huszita módra előre!

3. SZLOVÁKIA FELKELT

A háború utolsó előtti évében, július végén az 1. csehszlovák hadtest megkezdte az áttelepülést. Az alegységek elindultak nyugat felé, közelebb hazánk határaihoz.

A szovjet—német arcvonal eseményeinek alakulása minden kételyt eloszlatott, hogy a fasizmus végső vereségének napja már nincs messze. A Vörös Hadsereg Románia területére lépett, nem volt kétséges, hogy a szovjet csapatok egyre mesz-

szebb és messzebb törnek előre, hogy mielőbb meghozhassák a szabadságot a leigázott európai népeknek, hogy a hitleri nácizmusra rövidesen saját barlangjában mérik az utolsó megsemmisítő csapást. Egyszóval, hogy a mi utcáinkban, városainkban és a falvainkban is felvirradjon az ünnep napja.

Ez a hadtest minden katonájának szilárd meggyőződése volt. S mégis volt egy kérdés, amely valamennyiünket foglalkoztatott, amelyről nagyon sok szó esett, s amely körül nemegyszer parázs vitákat is folytattunk. Ez a kérdés még a csapatmozgósítások idején és a pihenés óráiban sem hagyott nyugton bennünket. Gondolkodásra késztette mind az egység viharvert veteránjait, akik végig csinálták a tűzharcokat Szokolovónál, Kijevnél, Bila Cerkovnál és Zsaskovnál, mind azokat, akik ezekben az utolsó hadműveletekben esnek át a tűzkeresztségen.

A viták, a találgatások, az elmélkedések mind akörül forogtak, hogy a Vörös Hadsereg katonáival vállvetve vajon merrefelé törünk majd utat hazánkba, a családunkhoz, rokonainkhoz, népünkhöz. A nézetek megoszlottak.

Ha tovább megyünk nyugati irányba, akkor a legközvetlenebb és a legrövidebb úton Ostraván, a köztársaság acélszívén keresztül nyomulhatunk Prága felé. A másik változat a presovi iránnyal számolt.

Nehéz lenne megmondani, hogy a két irány közül melyiknek volt több híve. S amellett persze nem látszottak kizártnak egyéb lehetőségek sem. De talán mégiscsak azok voltak többen, akik az első lehetőség felé hajlottak. Az valószínűbbnek látszott, már csak azért is, mert a hadtestet az 1. Ukrán Fronthoz osztották be, amelynek hadseregei a főcsapást Krakkó irányába mérték.

A választ nemsokára megkaptuk. Éppen akkor, amikor Szambor városka felé vonultunk — a hadtest ekkor már a 4. Ukrán Front alárendeltségébe tartozott — a fülünkbe jutott a Banská Bystrica-i rádió felhívása: „Maradjatok a készülék mellett, hamarosan fontos hírt közlünk!" Ez 1944 augusztusának utolsó előtti napján történt.

Az előző napokban, a felkelés előestéjén, a partizánok számtalan fontos és merész műveletet hajtottak végre. melyek

közül legalább kettőt meg kell említenünk. Ezeket P. A. Velicsko őrnagy 1. partizán dandárja készítette elő, amelynek törzse Sklabinban volt.

1944. augusztus 26-án éjfél után két órakor a szlovák hadsereg tehergépkocsijára harminc partizán száll fel. Ljach főhadnagy, a dandár komisszárja vezeti őket. A német tábori csendőrség vrutkyi állomáshelyén kell rajtaütniük. A gépkocsi már három napja jó szolgálatokat tesz a népi harcosoknak; Rinosík szakaszvezető szökött meg vele a martini helyőrségtől. A rohamcsoport négy rajból áll. Három raj a Slávja szállóhoz vezető utat ellenőrzi, a negyedik — hat orosz és két szlovák partizán — a rajtaütést hajtja végre.

Hajnali négy óra van, virrad. A vrutkyi vasútállomás bejáratánál készenlétben áll a rajtaütő csoport. Már csaknem a céljuknál vannak.

A kapus mellett azonban ott ül egy tábori csendőr, észrevett valamit, és tüzet nyit az állomás irányába.

— Gránátokat! És vperjod! — vezényli Ljach, a parancsnok. Bajtársai kézigránátokat dobnak a szálloda bejáratába, ő maga hosszú géppisztolysorozatokkal az ablakokat veszi tűz alá. Irgalmatlan tűzharc kezdődik a lépcsőházban, de alig negyed óra alatt letörik az ellenállást. A szállodában megölik a félelmetes „Feldgendarmerie" öt német tábori csendőrét, kettőt pedig Velicsko törzséhez szállítanak kihallgatásra. A támadók közül csak egy ember sebesült meg, egy szlovák partizán, a sucani Jozef Achimsky.

Ezekben a napokban a martini laktanyákból két harckocsi ment fel a hegyekbe, a partizánokhoz. A megijedt martini parancsnok le akarta szereltetni a páncélos pótzászlóaljat, a sorakozónál azonban valami egészen más történt. Kuchta főhadnagy — az ő századából álltak át a katonák a felkelőkhöz — beszédet mondott a felsorakozott katonáknak. Felhívta a figyelmüket, hogy harcolni kell a megszállók, a fasiszták és a Hlinka-gárdisták ellen, felszólította őket, hogy tegyenek esküt a felkelés mellett. Ötszáz kéz lendült a magasba. A pótzászlóaljat azon nyomban átkeresztelték 1. csehszlovák partizán harckocsiezrednek.

Ebben az időpontban az egyik tiszt Turciansky Martini-i la-

kásán tanácskozás folyt, részt vett rajta a szlovákiai földalatti mozgalom ideiglenes parancsnoka, az újdonsült tábornok, Ján Golián, a londoni csehszlovák kormány hű kiszolgálója is. Az igazi földalatti népi mozgalmat azonban más képviselte: Karol Bacílek, a régi kommunista és Velicsko, a szovjet hadsereg őrnagya. Magyarázzák, de hiába magyarázzák a tábornok úrnak, hogy cselekedni kell, támadni kell, nem pedig védelembe szorulni.

Golián kitart a Londonból hozott utasítások mellett.

— Még nincs itt az idő. A köztársasági elnök úr elrendelte, hogy várjunk, várjunk amíg kedvezőbb lesz a helyzet...

— Tábornok úr, itt a kedvező pillanat — vágott közbe Bacíleg elvtárs. — A nép lázadozik, a szlovák katonaság átáll a partizánokhoz, a Vörös Hadsereg támogat minket, a hitleristák azt sem tudják már az arcvonalon, hogy merre fussanak. Meg kell előznünk Szlovákia megszállását, mert arra készülődnek...

Mindezt tudja jól Gólián. Előtte is világos, hogy mindenképpen sor kerül a Tiso-féle klerikális fasiszta rémuralom elleni felkelésre, ha ad rá parancsot, ha nem. Mégis kardoskodik a londoni elgondolás mellett:

— Ha már ezt a maguk felkelését nem lehet megállítani, legalább a lehető legkisebb területre kell korlátoznunk, hogy tudjunk védekezni...

A megbeszélésen nem jutottak dűlőre.

1944. augusztus 27-én vasárnap, Velicsko őrnagy és Karol Bacílek, Szlovákia Kommunista Pártjának vezető funkcionáriusa beszédet intéz a martini helyőrség tisztikarához. Mindkettőjük mellén géppisztoly. Látszik, hogy nem babra megy a dolog. Martinban tűzharc folyik. A partizánok végeznek a fasiszta ügynökökkel és besúgókkal, a Wehrmacht páncélgépkocsijai viszonzásul be akarnak törni a kórházba, amelyben sebesült szlovák és szovjet harcosok fekszenek.

Aznap este a Turciansky Martini-i pályaudvaron elakadt a budapest—berlini gyors. Különkocsijában ottrekedt a hitlerista Otto tábornok katonai missziója, amelynek a Vörös Hadsereg elől kellett menekülnie Romániából. Az illegális munkában részt vevő vasutasok erről idejében értesítették a szkla-

binai partizántörzset. Utasítást kaptak, hogy tartóztassák fel a gyorsvonatot azzal az ürüggyel, hogy a vasútvonalat Berlin irányában megrongálták. Így is történt.

A katonai misszió SS tisztjei, akik a Führer főhadiszállására igyekeztek, idegesek, gyanakvóak és türelmetlenek voltak. Lehettek vagy harmincan. A vonat mentén két géppuskát állítottak a peronra.

A martini helyőrség parancsnoka magához hívatta Kuchta főhadnagyot, a szklabinyi partizántörzs összekötőtisztjét és a következő parancsot adta neki:

— Ezek a te felkelőid feltartóztatták az állomáson a nemzetközi gyorsot, amellyel valami német diplomaták utaznak. Nézd meg mi történt, és hozd rendbe a dolgot valahogyan, nehogy valami kellemetlenség vagy botrány süljön ki belőle.

Cyril Kuchta nyomban elindult, hogy rendbehozza a dolgot. Magával vitte legmegbízhatóbb embereit, akiket a forradalmi szellemű szlovák katonák közül választott ki. Motorkerékpárra ült, és kiment az állomásra. Letko őrmester géppisztolyos szakasza kísérte. Éjfélre járt az idő.

Az állomás előtti parkban partizánjárőrök várakoztak élesre töltött fegyverekkel. Velicsko komisszárja Ljach vezette őket.

Kuchta és Ljach főhadnagy gyorsan megbeszélte a további teendőket. Itt nem támadhatják meg az SS-eket, mert a zsúfolt vonatban az utasok százainak életét tennék kockára. Kényes a helyzet. Az lenne a megoldás, ha valahogy ki lehetne csalni őket a vonatból.

Ljach azt javasolta, hogy Kuchta menjen be az állomásfőnökhöz és a „szövetséges" szlovák hadsereg nevében hívja meg a német katonai misszió tagjait, hogy az éjszakát töltsék a laktanyában. Reggelre biztosan rendbehozzák a vasútvonalat...

Kuchta főhadnagy máris indult, és amíg odaért az állomásfőnökhöz, meghányta-vetette mit is kell tennie. Bárcsak lenne a zubbonyán valamilyen hitlerista kitüntetés, az biztosan nem maradna hatástalan... No, de mit lehet tenni? Majd csak segít a határozott, katonás fellépés és a buzgón magasra lendített kar, a gyűlölt árja köszöntés.

A forgalmi irodában egy kövér SS oberführer terpeszke-

dett. Vrtisko forgalmistával ordibált, hogy ez disznóság és szabotázs, túszokat fog összeszedetni, s agyonlöveti őket. E pillanatban egy szövetséges tiszt lépett a helyiségbe, vigyázzba vágta magát, és katonásan jelentkezett. A halálfejes ezredes azt kérdezte tőle: tudja-e, hogy miért nem megy a gyorsvonat tovább? Kuchta főhadnagy megerősítette azt, amit a vasutasok mondtak. Bizony rengeteg bajuk van itt a környéken ezekkel a partizánbandákkal. Az urak a misszióból azonban igénybevehetnék a helyőrség tisztikarának vendégszeretetét és megszállhatnának éjszakára a laktanyában, hogy holnap pihenten folytassák útjukat. Reggelre biztosan minden a legnagyobb rendben lesz.

Így aztán Otto tábornok katonai küldöttsége elindult a közeli laktanyába. Beszállásoltak, és a folyosóra, a szobák elé saját őrségüket állították. Kuchta főhadnagy megkönnyebbülten lélegzett fel. De mi legyen reggel? Erről Velicskónak, Bacileknek és Ljachnak kell dönteni. Begyújtotta oldalkocsis motorját, és elrobogott Sklabinába.

Gyorsan döntöttek. A partizánparancsnok így rendelkezett:

— Az SS tiszteket reggel el kell fogni, és ide kell hozni hozzánk, a törzsre. Ha ellenállást kísérelnének meg, könyörtelenül alkalmazni kell minden eszközt. Világos?

Világos. Elfogni őket. De hogyan? A főhadnagy nem kérdez semmit, ezt már neki kell majd eldöntenie. Kezet szorítottak vele, és sok sikert kívántak.

Martinba menet útközben még a fülébe csengtek Velicsko búcsúszavai:

— Eta vasa pervaja bolbojevaja zadacsa, tovariscs Kuchta!

Elvtársnak szólították, bíznak benne, meg vannak győződve arról, hogy teljesíti a feladatot.

Gondolataiban kiválogatja századából a legmegbízhatóbbakat. Letko őrmestert? Azt biztosan. És kit még? Csak meg ne ijedjenek a fiúk! Hiszen most első ízben történik meg, hogy fegyvert fognak a Harmadik Birodalom SS pribékei ellen élesre töltött fegyvert.

Kuchta főhadnagy felébreszti Letko őrmestert és elmondja neki terveit. Reggel, még mielőtt az uraságok felkelnének egy szakasz jól megválogatott géppisztolyossal végeztessen

fegyverfogást a laktanya udvarán. Természetesen — élesre töltött géppisztolyokkal. Aztán elővett egy papírlapot és kezdte felvázolni a helyzetet:

— Én kikísérem őket a szállásukról. Itt alusznak, itt az udvar, itt van a kapu és amott áll az őr. Ti ezen a helyen gyakorlatozzatok. Amikor ideérünk, felszólítod őket, hogy adják meg magukat. Németül. Hände hoch! Világos ez. Ha nem engedelmeskednének, azonnal tüzelni rájuk...

Reggelig a szemét sem hunyta le. Az utóbbi napok gyors eseményei mintegy filmszalagon peregtek le felzaklatott agyában. Maga előtt látta az álmából felzavart Letko őrmester képét. Vajon mindent megértett-e? Nem rezel-e be a fiúk valamelyike, és nem kezd-e idő előtt lövöldözni? Vagy nem húzzák-e át az SS-ek a számításukat? Talán csak nem, hiszen az épületből ki kell menniük. De mi lesz, ha nem együtt, hanem külön csoportokban mennek? Vagy ha őt maguk közé fogják? Ez is megtörténhetik. Nem, kérem én itthon vagyok, parancsoljanak előre, önök a vendégek!

Mindez nagyon kockázatos, de meghátrálni nem lehet. Ez az ön első harci feladata, Kuchta elvtárs! Legalább az idő ne cammogna ólomlábakon, ezek a percek ne telnének olyan lassan virradatig... Minden frontkatona jól ismeri a támadás előtti feszült várakozás érzését. Nem, ez nem félelem, inkább türelmetlenség. Testünket hideg borzongás járja át meg át, hisszük, hogy minden jól sikerül majd, de már szeretnénk túl lenni rajta.

Végre felébredtek a tábornoki misszióbeli uraságok. A szárnysegéd közölte, hogy nem óhajtanak a laktanyában reggelizni, és hogy a főhadnagy úr minél hamarabb kísérje ki őket az állomásra.

Megindultak az első emeletről lefelé a laktanya udvarára. Kuchta ajtót nyitott nekik, és sorra előre engedte őket. Egyelőre minden a terv szerint történt.

De az állomásról ismert SS ezredes hozzálépett:

— Was soll das bedeuten?! — csattant fel izgatottan a gyakorlatozó géppisztolyos szlovák katonákra mutatva.

— Das ist, bitte... egrecírozás... — válaszolt hidegvérűen Cyril Kuchta.

Tovább haladtak. Még harminc, húsz, most már csak tíz lépés addig az eldobott papírdarabig és felharsan majd a végzetes „Hände hoch!"

Kuchta főhadnagy még egyszer körülnézett. Utoljára. Rettentő ügyefogyottan lépdelt, közvetlenül a harminckét tagú SS csoport mögött, el kell tőlük szakadnia, le kell maradnia egy kicsit. Lelassította lépteit.

Otto tábornok katonai missziójának egyik tagja valami gyanúsat észlelt, mert pisztolyt rántott, kiáltott valamit németül, rálőtt a kapuőrre, és rohanni kezdett a laktanya kijárata felé.

Kavarodás támadt. Kuchta most már nem kiálthatta, hogy adják meg magukat, már késő volt. A földre vetette magát és vezényelt:

— Tűz!

Letkó őrmester is megértette a helyzetet:

— Tűz!

A harminckét hitlerista lövéseire a szlovák katonák harminc géppisztolya válaszolt. A két csoport alig húsz lépésnyire volt egymástól, s az egész akció szervezője a golyózápor közepén feküdt — sértetlenül.

A szlovák katonák sorozatai irgalmatlanul taroltak. Otto tábornok katonai missziója ott maradt a martini laktanya kövezetén. Közülük senki nem adhatott jelentést a Führernek. Ez 1944. augusztus 28-ának reggelén történt.

Egy napra rá — augusztus 29-én a náci hadak berontottak Szlovákiába. Ennek az országnak a földrajzi fekvése nagy hadászati jelentőségű volt a hitleristák számára. A szlovák vasúti és közúti hálózat hidat jelentett a keleti arcvonalra. A szlovák közlekedési vonalak kötötték össze az arcvonalat Morvaországgal és Csehországgal, Magyarországgal és Lengyelországgal, de Ausztriával és mindenekelőtt Németországgal is. Egy nappal a németek támadása előtt azonban a partizánok lejöttek a hegyekből, ellentámadásba mentek át, városokat, és falvakat foglaltak el. A nép, a szabadságra vágyó, Tiso klerikális fasiszta uralmának felszámolására elszánt nép csatlakozott a fegyveres élgárdához — a partizánokhoz! S a népet most is a párt vezette!

A hírek, amelyek Szlovákiából a partizánharcok partizán-

háborúvá fejlődéséről, a nemzeti felszabadító harc fellángolásáról érkeztek, fellelkesítették katonáinkat, örömmel töltötték el a szívüket. Nyomasztóan hatott azonban ránk az áruló Tiso kérelme, aki — megrettenve a szlovák nép forradalmi felkelésétől — Hitlerhez szaladt segítségért, menteni akarta, ami még menthető. A fasisztáknak kapóra jött Tiso kérelme, csapataikat már amúgyis összevonták a szlovák határon, és tervbe vették Szlovákia lerohanását, megszállását.

Türelmetlenül vártuk a Banská Bystrica-i rádió híreit. Örvendetesek lesznek-e vajon? — találgattuk, latolgattuk.

Ha jól emlékszem, 1944. augusztus 30-án dél felé járt az idő, amikor az éter hullámain elfogtuk a felkelők adását. Meghatódottan mély felindulással hallgattuk a dicső Szlovák Nemzeti Felkelés Szózatát. Lelkünkbe vésődtek Samo Chalupka költeményének gyönyörű szavai:

Örök szégyennel pusztulj, vessz el, aljas lélek,
Ki jó népem szabadságvágyát megkísérted!
De hála övezze azt és örök dicsőség:
Ki feláldozza magát népe szent ügyéért.
Hej, fojtsd meg őt, fojtsd meg azt, népem tiszta sarja,
Ki szabadságod tőled elvenni akarja,
Akkor is, ha e harcba lelked beleroppan,
Fojtsd meg, nem élni jobb, mint élni szolgasorban.

(Végh György fordítása)

Lenyűgöző volt. Lélegzetvisszafojtva hallgattuk a verset. Megindultan, könnyekig meghatódva ismételgettük:

— Igen, üsd, verd, szlovák népem! Van kit és miért sújtanod!

Tizenöt év telt el azóta, de az idő nem homályosította el annak a nagy lelkesedésnek és örömnek az emlékét, amelylyel a felkelés hírét fogadtuk. A történelmi esemény híre szájról szájra járt. Mintha csak ma történt volna, úgy látom magam előtt a katonákat: férfiasan ölelkeznek, csókolgatják egymást; nem ment ez könny nélkül, az öröm könnyei nélkül.

Sok szerencsét kívántunk a szlovákoknak és kölcsönösen

Az 1. csehszlovák hadtest egészségügyi szolgálatának főnöke az egészségügyi katonanők között

Az 1. csehszlovák vegyes repülődandár harcbavetés előtt (Poremba, Lengyelország)

Csernovici látogatásuk alkalmával Gottwald elvtársat, Vrbensky őrnagyot, Borka újságírót és Fierlinger nagykövetet Lomský törzskapitány, az 1. csehszlovák hadtest törzsparancsnoka kíséri

Zdeněk Nejedlý professzor és Močalov ezredes, a Szláv Bizottság titkára, egységük meglátogatása során előadást tartott a női harcosoknak

egymásnak. Vidámak voltunk, tombolt a lelkesedés, körös-körül zengett a dal. Kisebb-nagyobb csoportokban figyeltük a rádiót, és másról sem folyt a szó, mint a felkelésről, a felkelés jelentőségéről.

— Én úgy gondolom — magyarázta valaki a katonák egyik csoportjában —, hogy ez a felkelés meggyorsítja hazánk felszabadulását.

Mindenki egyetértően bólintott.

— Olyan világos ez, mint ahogy kétszer kettő négy — fűzte hozzá véleményét egy másik, és sietett megmagyarázni gondolatait. — A szlovákok leszámolnak az áruló Tisóval, és kiverik a németeket. Már éppen elegük van belőlük és a Hlinka-gárdistákból, elegük van a nyomorúságból és a megaláztatásból, úgyhogy körömszakadtáig fognak verekedni. Ez csak érthető.

— Minket, az egész hadtestet, így ahogy vagyunk Szlovákiába kellene átdobni, csak van valami kis erőnk, nem? — csatlakozott hozzá egy másik katona. — Mi ott, barátocskám, majd ellátnánk az ellenség baját!

— Fiúk — szólt közben egy tizedes, alighanem a rajparancsnokuk —, ha Szlovákiában komolyra fordul a dolog, a fejemet teszem rá, bár csak egy van, hogy odaküldenek bennünket. Az oroszok fegyvereket küldenek oda, s a politikai tiszttől hallottam, hogy Szlovákiába már több tucat orosz partizáncsoportot dobtak le. S a partizánok nemcsak díszelegni mentek oda.

— Nehogy tévedésbe essünk — szólalt meg újból az, aki elsőnek tette le a garast a vitatkozó katonák között —, a szlovákok erében Jánosík vére folyik. Az előbb igaza volt Honzának: éppen eleget szenvedtek már. Ez tény. Szenvedtek az első köztársaságban, és szenvedtek most is ez alatt a csuhás farizeus alatt. Nem engedhetjük meg, hogy még egyszer bárki is elválasszon minket egymástól. Aki ezt akarná, annak le kell törni a kezét. S a körülállók helyeslő bólogatásától felbátorodva még hozzátette: — Ha tőlem függne, én rögtön kiadnám a parancsot, hogy a hadtestet dobják át Szlovákiába. Még soha nem ugrottam ejtőernyővel, de valahogy csak túlélném azt is.

Érdekes vita volt ez, egy a sok közül, amióta elterjedt a katonák között a Banská Bystrica-i felkelés híre. Ebből az odavetett néhány emlékképecskéből is látnivaló, hogy katonáink mennyire tudatában voltak a felkelés iránti kötelezettségüknek. Azonnal, akár ejtőernyőn is, Szlovákiába akartak menni, segítségére akartak sietni a szlovák népnek, hogy a hitlerista hadosztályok le ne törhessék, vérbe ne fojthassák a felkelést. Áttörni a felkelőkhöz és minden erővel segíteni a szlovák népet — ez volt az egész hadtest leghőbb óhaja; a cseheké, a szlovákoké, a kárpátaljai ukránoké, valamennyiünké.

4. KONYEV MARSALLNÁL

A tanácskozás, amelyet az 1. Ukrán Front parancsnoka, Konyev marsall hívott össze, a vége felé járt. Már minden elhangzott, ami a 38. hadsereg és a mi hadtestünk számára lényeges volt. Ismertük a szovjet kormány és a főparancsnokság döntését, ismertük Konyev elgondolását, elhatározását és a feladatokat.

Sok szó nem esett. A katonai parancsnoki nyelv szűkszavú, a laikusok számára talán kissé rideg is, és Konyev marsall mégis éppen eleget mondott. Mennyi gondolat rajzott a fejünkben midőn ismertette velünk azt a hadműveletet, amely nem szerepelt a szovjet hadvezetőség eredeti tervében. Szlovákiát más irányból kellett volna felszabadítani: északról a 4. Ukrán Front előnyomulásával Lengyelországon keresztül, Krakkó és Ostrava irányából, délről pedig a 2. Ukrán Front csapásaival Magyarországon át, Bratislava és Brno irányából. A Kárpátokon át indított hadműveletet a szlovákiai helyzet kényszerítette ki.

A hadműveleti parancs a következő napokra így hangzott: Áttörni az ellenség védelmét Kroszno térségében, Kroszno-Dukla város — Dukla szoros Presov irányában áttörni a Kárpátokon, behatolni Szlovákia területére, és egyesülni a felkelők erőivel. A távolság nagyjából 100 kilométer, végrehajtandó öt nap alatt!

Öt nap! Tehát százhúsz óra alatt Presovig kell eljutni!

Nézzük a nagy fali térképet, rajta a gondosan berajzolt előnyomulási irányokat, a helységek neveit, amelyekben néhány nap múlva már mi harcolunk. Nem lesz könnyű, nem bizony; ezt annak az embernek az arckifejezéséből is látni lehetett, akitől ezt a feladatot kaptuk. De azok arcán is láthattuk, akikre ezt a feladatot bízták. Ennek mégis így kell történnie, ha törik, ha szakad, a nép, ott a Kárpátokon túl vár reánk.

A legfontosabb — mondta Konyev marsall — a meglepés, a gyorsaság lesz. Gyors áttörés és a siker gyors kiszélesítése. Olyan gyorsan kell betörni a Kárpátokba, hogy az ellenségnek ne legyen ideje a Kárpátok lábainál folyó harcba tartalékait bevetni.

Gyorsaság! Gyorsaság! Gyorsaság!

Mintha Konyev minden mozdulatában ott lüktetne ez a szó. Az első két nap és annak üteme lesz a döntő. A lassúság — önkéntelenül kínálkozik a következtetés — maga a kudarc, a halál. Sehol nem szabad elvesztenünk egy pillanatot sem. Csak így tudunk rajtaütni az ellenségen. Akkor nem lesz lehetősége rá, hogy védelembe vonuljon.

Gondosan tanulmányozom a térképet, az eljövendő támadások célját, az előnyomulás irányát jelző nyilak és vonalak útvesztőjét. A szovjet hadvezetőség a legkedvezőbb irányt választotta ki, a Kárpátok legkönnyebben járható részét. Ott, ahol támadunk, a Kárpátok hegyláncolata 700 méternél sehol sem magasabb. A terep domborzata azonban így se valami kedvező számunkra. Hat-hét keresztbe futó hegygerinc, közöttük keskeny völgyek, gyér úthálózat és sok-sok folyó — ez kétségtelenül kedvező védelmi feltételeket nyújt az ellenségnek. Nekünk, a támadóknak pedig megnehezíti a manőverezést, főleg a harckocsi és a tüzérségi erőkkel. Ez bizony nagy baj! Hisz jelentékeny tüzérségi erőink vannak: az áttörés szakaszán egy arcvonalkilométerre százötvennél több löveg és aknavető onthatja a tüzét.

Nem, ez nem lesz könnyű, mindenre fel kell készülni. Számolnunk kell azzal is, hogy sem nekünk, sem a 38. szovjet hadsereg csapatainak nincsenek tapasztalatai a hegyi harcokban, sőt az ilyen harcokhoz nincs is kellő fegyverzetünk és

felszerelésünk. Moszkalenko hadseregének, a 38. hadseregnek csapatai ezenkívül nemrég súlyos, kéthónapos harcot vívtak, ennek során nemcsak létszámban, hanem harci technikában is érzékeny veszteségeket szenvedtek. Pihenésre, feltöltésre lenne szükségük. De ilyesmire most nincs idő, a hadműveletet villámgyorsan, meglepetésszerűen kell végrehajtani.

A hírszerzők jelentései szerint a kedvezőtlen erdős-hegyes terepen, a főcsapás irányában az erőviszonyok a támadó csapatok javára kedvezők, s emellett megkönnyíti átkelésünket a Kárpátokon a kelet-szlovákiai hadtest két hadosztálya is.

Mielőtt Konyev marsall befejezte, végignézett az értekezlet előtte ülő résztvevőin, akik szorgalmasan jegyezgették füzetükbe a Kárpátokon túli nép felszabadítására irányuló hadművelet adatait. A marsall, csakúgy mint a parancsnoki értekezlet valamennyi résztvevője, jól tudta, hogy nem lesz könnyű a feladat, de végrehajtása egyszerűen elkerülhetetlen. A hadvezér fürkésző tekintetével nézett reánk, és látszott, hogy velünk együtt teljesen átérzi a felelősséget; úgy érzi annak súlyát, mint mi, akik a szovjet kormány és a legfőbb parancsnokság parancsát hajtjuk majd végre. Úgy tűnt, hogy keresgéli a legalkalmasabb szavakat, amelyekkel elbúcsúzhat tőlünk, s amelyekkel kellőképpen a lelkünkre kötheti azt a felelősséget, amelyet ebben a pillanatban magunkra vállalunk.

— Elvtársak — szólalt meg hosszú hallgatás után, miközben figyelmesen siklott tekintete egyik arcról a másikra —, sok idejük nincsen. Sietniük kell, hogy egységeik a kellő időben készen álljanak. És ne feledjék: vagy átkelünk a Kárpátokon, vagy ott veszünk! Oly meggyőzően mondta ezt, hogy éreztük, szavai pontosan fedik érzéseit.

Vagy átkelünk a Kárpátokon, vagy ott veszünk...

Annak az embernek aggályai voltak ezek, akinek a szeme — mielőtt útnak indított minket — már előre látta a kárpáti harcteret, ahol néhány nap múlva fellángolnak a harcok. Midőn kimondta e szavakat, érezte annak a nagy felelősségnek a súlyát, amely a harc küszöbén és harc közben valamennyi parancsnok vállára nehezedik.

Így fogta fel a szovjet marsall és vele együtt minden szovjet katona azt a segítséget, amelyet a Szovjetunió a Kárpá-

tokon át Szlovákia felé indított hadművelettel Csehszlovákiának nyújtott. A Szovjetunió segítségére sietett annak a népnek, amely felkelt a fasiszták ellen, hogy kiharcolja a köztársaság két egyenrangú nemzetének szabad életét.

5. AZ ÁRULÁS

M nt minden hadművelet előtt, nagy a sürgés-forgás a hadtest házatáján. A katona szívének mindig kedvesebb a közeledő harc tudata, mint a bizonytalanság, a feszült várakozás.

A hadtest tagjai nagy lelkesedéssel fogadták a hírt, hogy utat kell törniük szülőföldjükre, amelyet egy időre el kellett hagyniuk, hiszen ki ne örülne a hazatérésnek? A zászlóalj tagjait már Szokolovónál is a honvágy vitte harcba, ez hajtotta előre a dandár tagjait Kijevig, Bila Cerkovig, Zsaskovig. Bár mindenki sejthette, hogy a hazatérés nem lesz könnyű séta, hogy a harcok áldozatokkal járnak majd, és hogy nem mindenkinek adatik meg, amire évek óta vágyik, mégis valamennyiüket sarkallta a vágy, hogy azonnal harcba induljanak.

A Kárpátokon való átkelésben jelentős segítséget kellett volna kapnunk a Presov térségében összevont kelet-szlovákiai hadtest két hadosztályától. Ezek képezték a szlovák fegyveres erők magvát. Mind létszámban, mind fegyverzetben komoly harci erőt képviseltek: mintegy 26 000 katonájuk, 15 000 puskájuk, 1000 golyószórójuk, 250 géppuskájuk, 150 aknavetőjük, 70 tábori ágyújuk és 50 páncéltörő ágyújuk volt. 1944 májusa óta a hadtest parancsnoka Malár tábornok volt, a korábbi berlini szlovák katonai attasé. A Harmadik Birodalomnak tett szolgálataival kiérdemelte a lovagkeresztet. Mint később kiderült, Malár csak látszólag engedelmeskedett a szlovákiai felkelő központnak (főleg, hogy alibit szerezzen magának). A szlovák hadvezetés fontos feladatot szánt ennek a hadtestnek, de az igazat megvallva, számított rá a szovjet hadvezetőség is, mert londoni kormányunk biztosított bennünket, hogy mind a két hadosztály átáll hozzánk, s nem engedi át az

ellenségnek a Dukla- és a Lupkovi-szorosban kiépített védőállásait. E szlovák hadosztályoknak ugyanis utat kellett volna nyitniuk a szovjet haderők és a mi hadosztályunk előtt a Kárpátokon keresztül az ország belsejébe.

Ezt a szerepet juttatta ennek a két hadosztálynak a szlovák felkelés katonai parancsnoksága, amelynek élén eleinte London embere, Golián alezredes, később pedig a másik londoni „hős", Viest tábornok állott. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a tervről tájékoztatták Malár tábornokot, a hadtestparancsnokot és helyettesét Tálsky ezredest is. Mindketten tudták, mit kell tenniük, ha a fasiszták meg akarnák szállni az országot. Mindenáron tartaniuk kell a Lupkovi- és a Duklaszorost, mindaddig, amíg a szovjet csapatok meg nem érkeznek.

Amikor a hitleristák rárontottak Szlovákiára, ezek az urak gyáván elárultak bennünket, és nem mutatott kellő határozottságot a katonai vezetés sem. A kelet-szlovákiai hadtest sorsa lassan megpecsételődött. S ezen semmi csodálkoznivaló nem volt.

Malár faképnél hagyta a hadtestet, nem tájékoztatta sem a parancsnokokat, sem a katonákat, hanem elindult Bratislavába, egyenesen Tisóhoz, hogy irányelveket kérjen tőle. Útközben meglátogatott néhány helyőrséget, ahol a katonák tomegesen álltak át a felkelőkhoz és a partizánokhoz. Ezekben a helyőrségekben még ő maga igyekezett leszerelni a forradalmi megmozdulást. Akkortájt a felkelés a Hron és a Váh völgyében lángolt fel, a partizánalakulatok első nagy harcukat vívták a megszállókkal Zilina környékén. Az igazságos harc heve magával ragadta a népet. A hatalmat és az ügyek vezetését a nemzeti bizottságok vették a kezükbe, a fegyveres ellenállás népi felkeléssé terebélyesedett.

Ebben a helyzetben sorakoztatta fel Malár 1944. augusztus 30-án, a reggeli órákban a poprádi repülőlaktanya tisztjeit. Furcsa beszédet intézett hozzájuk:

— A szlovák katona, a szlovak tiszt becsülete — mondotta — nem engedi meg, hogy eladja magát a felkelőknek. Azok, akik így tettek, latrok, senkiházik!

Malár tudta, hogy egy nappal azelőtt a poprádi helyőrség-

parancsnokságon Solc elvtárs, „A Szlovákok szabadságáért" elnevezésű, 2. csehszlovák partizándandár komisszárja tárgyalásokat folytatott a katonákkal a felkelők oldalára való átállásról. Azt is tudta, hogy a partizánkomisszár még a városban tartózkodik. S ezért, még mielőtt ő maga kerekel oldott volna, elrendelte Solc meggyilkolását. Kevés híján azonban majdnem őt intézték el. Malár szavait ugyanis hallotta egy Zelinka nevő partizán, aki gyorsan értesítette a komisszárt a kelet-szlovákiai hadtest parancsnokának beszédéről, arról, miképp hinti el a tisztek között a tétovázás magvát, és hogyan tiltja meg nekik a partizánokhoz való átállást. Solc összegyűjtött egy géppuskás csoportot, gépkocsira szállt velük, és sietett, hogy végrehajtsa az igazságos ítéletet. De Malárt már nem találták a laktanyában. Gyorsan utána iramodtak a repülőtérre. Csakhogy későn érkeztek. Malár közben elrepült Bratislavába, s ott a rádióból újabb felhívást intézett a katonákhoz: a felkelésnek még nincs itt az ideje, térjetek vissza laktanyáitokba!

De nem teljesítette feladatát Tálsky ezredes sem. Ahelyett, hogy a hadtestparancsnok távollétében átvette volna a vezetést, s megtárgyalta volna a parancsnokokkal a helyzetet, ahelyett, hogy parancsokat adott volna ki és hathatós intézkedéseket tett volna, nem tájékoztatta alárendeltjeit a hadtest feladatáról, és augusztus 31-én elrepült Lvovba, az 1. Ukrán Front parancsnokságára. Vele együtt ment a Szovjetunióba a presovi repülőtéren szolgálatot teljesítő valamennyi szlovák repülő is. Elrepültek az összes repülőgéppel.

Malár árulása így teljessé lett, s mivel a felkelés katonai központja sem lépett közbe idejében, a kelet-szlovákiai hadtest felett viharfelhők kezdtek tornyosulni. Mindkét hadosztály bomlásnak indult, az egységeknél zűrzavar uralkodott.

A németek hamarosan tudomást szereztek róla, hogy Tálsky ezredes több mint 30 repülőgéppel együtt elrepült. Ez felhívás volt számukra, hogy működésbe lépjenek a Kárpátokban állomásozó egységek ellen. Rácsaptak a két hadosztályra, és lefegyverezték. Csak néhány tucat katonának sikerült átjutnia a partizánokhoz. Azok, akiknek ez sikerült, akik szétfutottak és elrejtőztek, tulajdonképpen a büntetőtábor elől menekül-

tek meg, mert a szlovák katonák többségét a németek oda hurcolták.

A szlovák hadsereg magva, a kelet-szlovákiai hadtest a vezetés árulása miatt nem teljesíthette feladatát. Ez nemcsak a szovjet és a csehszlovák egységeknek a Kárpátokon való későbbi áttörését, hanem az egész helyzetet és a szlovák felkelés további kibontakozását is megnehezítette.

6. MEGINDUL A HARC A KÁRPÁTOKÉRT

Az az ütközet, amelynek a hadtörténészek a kárpát—duklai hadművelet nevet adták, 1944. szeptember 8-ának hajnalán kezdődött.

Aznap reggel fél hétkor a csehszlovák harcosok türelmetlenül, a fárasztó meneteléstől és az átvirrasztott éjszakától égő szemekkel még csak nézték a Kárpátok hegyvonulatát. Nézték a hegyeket borító sűrű erdőket, az ég felé törő felhős, hegycsúcsokat. Mindenki tudta, hogy ezek a csendes hegyek és erdők nemsokára ádáz harcok tanúi lesznek.

A katonák már ismerték az arcvonalnak ezt a vésztjósló csendjét, tudták, hogy a nagyobb hadműveletet megelőző különös és kísérteties nyugalmat csakhamar a 38. hadsereg tüzérségének mennydörgése szakítja meg. Márpedig a 38. hadsereg kötelékében akadt bőven ágyú, volt ott vagy másfélezer cső.

Tíz perccel később a lengyel Kroszno városkától északnyugatra megdördültek a legkülönbözőbb űrméretű ágyúk. A tűz percről percre erősödött, míg végül egybefolyó, pokoli hangorkánná változott.

Százhuszonöt percen át ontották a szovjet és a csehszlovák ágyúk és aknavetők százai a tüzet és a halált a Kárpátok lábánál levő német állásokra. Az ellenség összpontosított tüzet kapott, a föld remegett a tompa dübörgésektől, és a táj előttünk csakhamar sűrű füstbe burkolózott.

Kroszno — a fasiszták támpontja, amelyhez oly nagy reményeket fűztek, lángokban állt. Az ellenség aligha érezte jól magát benne.

Az első lépcső szovjet hadosztályai támadásba lendültek. Könnyedén átlépték a Wisloka folyót és heves, de rövid harc után leküzdötték az ellenség első állását, amelyet szétrombolt a roppant erejű, összpontosított tüzérségi előkészítés. Ahol a fasiszták mégis ellenálltak Kroszno előtt, ott a vöröskatonák puskái és géppisztolyai térítették őket észhez. Csak itt-ott került sor közelharcra.

Így kezdődött meg a harc a Kárpátokon való átkelésért, amelyben gyors eredményt kellett elérnünk. Támadó csapatainknak a hatodik napon már Presovon kellene lenniük.

A meginduló ütközet első órái bíztatók voltak. A szovjet gyalogság gyorsan nyomult elő. A mi hadtestünk egységei egyelőre még parancsra vártak, hogy majd a további szovjet alakulatokkal együtt lendüljenek előre az áttörésbe.

Megragadom az alkalmat, és még egyszer felsorakoztatom a parancsnokságom alatt álló 1. dandárt, az erdei irtáson. A katonák elé állok, hogy őszintén elmondjam érzelmeimet.

Sokan átestek már a harcok tűzkeresztségén, értenek hozzá, hogyan kell rajtaütni a tapasztalt ellenségen, tudnak küzdeni védelemben is. De vannak a dandárban olyanok is, akik még csak most tudják meg, hogy mi a háború. Csupán gyorsított kiképzésen estek át, csak a legszükségesebbeket ismerik, harci tapasztalataik nincsenek, most kell megszerezniük. De itt, a Kárpátokban az egész dandárnak, sőt az egész hadtestnek vizsgáznia kell majd hegyi harcból, katonáknak és parancsnokoknak egyaránt.

A fejemben rajzanak a gondolatok, a szavak, érzem, feszülten figyelnek rám, tudom, hogy az elkövetkező csata várakozásának izgalmában élnek.

— Katonák! — szólítom meg a dandárt, s érzem, hogy a hangom kissé remeg. Ez egyesekre esetleg rossz hatással lehet. nem szabad elárulnom megindultságomat. Nyugalmat erőltetek magamra.

— Néhány óra múlva módotok lesz megbüntetni a bűnösöket. Legyetek igazságos és szigorú bírák. A népünk ellen elkövetett gaztettekért nemcsak Hitler felelős, hanem a náci főkolomposok bandája is...

Felsorolom a Csehszlovákia ellen elkövetett rémtetteket.

Borzalmasak! Felmérhetetlenek. A katonák tudják ezt a politikai munkások előadásaiból és a frontújságból. Óvom őket attól, hogy irgalmasak legyenek, nyomatékosan hangsúlyozom, hogy a kíméletességet senki sem bocsátaná meg nekünk. Beszélek a Szovjetunióról, amely soha nem hagyott cserben bennünket. Erről is tudnak a katonák. Mégis szükségesnek, elengedhetetlenül szükségesnek tartom, hogy most, e pillanatban emlékeztessem őket rá, hiszen nagy szövetségesünknek köszönhetjük, hogy ma megindulhatunk a szlovák nép megsegítésére.

Gondolataimban újra és újra felmértem feladatainkat. Tudtam, hogy a Kárpátokon nem jutunk át egykönnyen. Hiszen csak egy meggondolatlan parancsnok engedheti meg magának, hogy ne mérlegelje az ellenség erejét, ne számoljon az ellenség lehetőségeivel. A fasisztáknak pedig páratlanul jó védelmi lehetőségeik voltak a Kárpátokban. Megszállva tartották a hegyeket, a rengeteg magaslatot, a gerinceket és védekeztek, nekünk pedig támadnunk kellett. Nekik kiépített védelmi állásaik vannak, nekünk viszont gyorsasággal, lendületes rajtaütéssel kell őket meglepnünk, hogy ne tudjanak magukhoz térni. Gyors rajtaütéssel kell elejét venni annak, hogy az ellenség kedvező védelmi állásokat foglalhasson el — jellemezte feladatunkat Konyev marsall.

Sok-sok gondolat kavarog az agyamban, annyi mindent szeretnék mondani a katonáknak, de az idő sürget, nemsokára indulnunk kell. Így hát csak a legszükségesebbeket:

— Hazánk küszöbén állunk. Tudjátok, mily kitüntető feladat vár ránk. Valamennyien felelősek vagyunk e parancs teljesítéséért lelkiismeretünk és nemzetünk előtt. Meg vagyok róla győződve, hogy a feladatokat becsülettel teljesítitek. Nem lesz könnyű. Vegyetek példát idősebb bajtársaitok nagyszerű harci tetteiről, vegyetek példát a szokolovói, kijevi, bilacerkovi és a zsaskovi hősökről!

Nincs szükség további szavakra, leolvasom ezt azoknak az arcáról, akiket harcba vezetek. A felsorakozott dandárt oszoltatom.

Rövidesen megérkezik a hadtest törzséhez a parancs: haladéktalanul támadni!

Milyen kár, hogy Kroszno nem esett el idejében, a helyzet bizonyára másképp alakult volna. A tökéletesen megerősített városban, amelyre a tüzérségi tűz százhúsz perce alatt tengernyi gránát hullott, a hitleristák elkeseredetten védekeztek. Noha tudták, hogy sorsuk mindenképpen meg van pecsételve, nem akarták a várost feladni. Az ellenséges védelmet ily módon az első nap folyamán nem sikerült teljes harcászati mélységében áttörni. Ez pedig az egész helyzetet alapjában megváltoztatta.

Hadtestünk dandárai a 25. harckocsi hadtesttel és az 1. gárda lovas hadtesttel vállvetve, a rossz hegyi utakon behatoltak a résbe. Velünk együtt jött az első lépcső hadtápja is. Az utakon dugó képződött, a csapatok felvonulásának irányítása akadozott, az ütem lassanként csökkent. Egész éjjel meneteltünk. A dandár előtt a hadtest felderítő osztaga haladt. Az ő feladatuk volt, hogy átkutassák előttünk az erdő borította hegyoldalakat. Mit lehet tudni...

Másnap hajnalban Machnowka térségében megelőztük a szovjet élegységeket és a hadtestünk felderítő osztagát. Még sötét volt. Sűrű köd borított mindent. A felderítés jelentette, hogy az ellenség a mintegy ötszáz méterrel előttünk levő magaslaton van. A dandár előtt előőrsként a 2. zászlóalj halad. Parancsot kap, hogy menetből harchoz bontakozzon szét, és úgy kezdje meg az előnyomulást. Világosodik, a köd még tartja magát, alig lehet látni.

Egyszerre csak az erdő közeli peremén, Bóbrkától délre felugatnak a géppuskák és a géppisztolyok. A dandár előőrsét közelről oldalozó tűz éri.

— Csődöt mondott a felderítés — villan át az agyamon.

Az ilyen áttekinthetetlen terepen bőven nyílik alkalom a váratlan támadásra. A hegyi terep felderítés nélkül, az ellenség helyzetének ismerete nélkül — hallatlanul sok veszélyt rejt magában. Erre bizony kicsi híján ráfizettünk, csúnyán megjárhattuk volna.

A köd oszlik, a látási viszonyok javulnak. Az erdőből erősödik az ellenséges tűz. Már nemcsak géppuskákkal lőnek. Az ágyúk tüzébe és az aknák robbanásába egyszerre csak motorbúgás vegyül. Repülőgépek? Talán csak nem? Ám semmi nincs

kizárva. Az éles fül azonban meghallja az ismert csörömpölést, a mozgó harckocsik mindig csalhatatlan árulóját.

Az ellenséges gránátok és aknák nem válogatnak — sebeznek és ölnek. A 2. zászlóalj, még mielőtt beavatkozna a harcokba, érzékeny veszteségeket szenved. Kilőnek két századparancsnokot, elesik két szakaszparancsnok, három pedig megsebesül, ugyanígy néhány rajparancsnok és sok katona. Komoly veszteség! Nem jobb a helyzet a haditechnikai eszközökkel sem. Az erős ellenséges tüzérségi és aknavető tűzcsapás széjjelveri vagy súlyosan megrongálja a zászlóaljnak alárendelt százhúszas osztály nagy részét. Hasonló a helyzet a zászlóaljnál a páncéltörőágyús üteggel is.

Harckocsik!

Már látjuk őket. Törnek előre, ágyúik csöve egyenesen előremered. Az acélkolosszusok imbolyogva másznak elő az erdőből. A szétfreccsenő agyag és iszapfátyolon keresztül észrevesszük a gépeken kuporgó alakokat. A motorok búgnak, a harckocsik teljes gázzal rontanak előre. Az élharckocsi ágyúja kilövi az első gránátot. Nyomban utána a többi harckocsikból is felvillan a lövés lángja. A harckocsik és a géppisztolyosok mozgás közben tüzelnek összes fegyvereikkel.

Ellenlökés!

Az ellenség megelőzött minket! Hamarabb kezdte meg az ellenlökést, mint ahogy mi rajtukütöttünk volna. Kibontakozik az első harc.

Az ellenséges harckocsik a 2. zászlóalj állására rontanak. A katonák minden páncéltörő fegyverrel lövik a harckocsikat, de nincs sok ilyen fegyverük. A tüzérség és az aknavetők csapásai sok lövegünket megrongálták, vagy elpusztították, ha nem így történik, jóval erősebb tűzzel fogadhattuk volna az ellenséget.

Egyszerre csak — az ördög tudja honnan — az egyik negyvenötösünk közelében hitlerista géppisztolyosok tűnnek fel. A kezelők beszüntetik a tüzelést a harckocsik ellen és ádáz harcot vívnak fegyverükért a német géppisztolyos szakasszal. Ki marad felül? Az ellenség már az ágyú közvetlen közelében jár. Az a néhány ember oroszlán módjára harcol, hiszen lövegüknek most felbecsülhetetlen értéke van, ezt mindannyian tud-

ják. De meddig tudnak ellenállni a kezelők ekkora túlerőnek? Ha nem kapnak segítséget, egy ágyúval gyengébb lesz a zászlóalj. Ennek nem szabad megtörténnie. Egy gyalogos szakasz csap rá a német géppisztolyosokra. Rövid tusa — és az ágyúnk meg van mentve.

A hiányos kezelőszemélyzet már ismét a támadó harckocsikra tüzel. Azok lassítanak, manővereznek, de most már meg kell szólalniuk a mi páncéltörőinknek is, különben veszélyes helyzetbe kerül a zászlóalj.

Már itt is vannak. Rytír és a többi tüzértiszt szóval és jelekkel osztják parancsaikat. A páncéltörők bámulatos gyorsasággal foglalnak tüzelőállást. Jól van fiúk, erre kiválóan megtanítottak parancsnokaitok, most láthatjátok, milyen jó, ha villámgyorsan tudtok tüzelőállást foglalni. Amikor ezekkel a lövegekkel a tüzelőállás elfoglalását gyakoroltátok, közületek nem egy talán morgott a parancsnokára, hogy miért gyötör vele oly sokat. Nem volt az hiábavaló, még kevésbé felesleges fáradság. Öröm látni, mily tökéletesen dolgoztok. Most már csak gyorsan célozzatok és lőjetek. Minden másodperc drága. Az ellenséges harckocsik helyenként már veszélyesen mélyre hatoltak a zászlóalj állásába. Tüzelni és találni — most a fő dolog.

Eldördülnek az első lövések, utánuk újabbak és újabbak. Páncéltörőink jól működnek, pontosan irányzott tüzükkel visszaverik az acélszörnyek első nyomását. Az ellenség érzékeny veszteségekkel vonul vissza.

A 2. zászlóaljnak tizenhét halottjába és sebesültjébe került az ellenséggel való első találkozás. Ez volt a tűzkeresztség a Kárpátokban.

Az ellenség váratlan támadása után világos volt, hogy második védőövének peremvonalába ütköztünk. S még rosszabb a helyzet tőlünk balra, Wrocanka térségében, ahová az ellenség erős tüzérségi és aknavető tüzet összpontosít. A gránátok és aknák nem érik ugyan dandárunk állásait, de a helyzet így se mondható rózsásnak. Tőlünk balra csapódnak be, Wrocankában százával robbannak. Milyen alakulat lehet ott? Hiszen az már az 1. dandár működési sávja. Vagy talán a 3. dandár valamelyik alegysége lenne ott?

— Kapcsolja a 3. dandárt!

Kiderül, hogy nincs velük összeköttetés. Még csak ez hiányzott ebben az amúgyis eléggé bonyolult helyzetben.

Körülnézek, gyorsan felmérem a helyzetet. Távcsövet ragadok, és úgy figyelem az aknaverte sávot. A támadás lanyhul. Wrocankából katonák vonulnak vissza, vajon kik lehetnek? A helyzet kezd tisztázódni, a felderítők, akiket oda küldtem, megállapították, hogy a 3. dandár katonái tódulnak vissza.

— Felderítőjárőr-parancsnok, hozzám!

Pillanatokon belül jelentkezik nálam a felderítő főnök, Erban hadnagy. Nem kell sokat magyaráznom, a saját szemével is látja a helyzetet.

— Be kell jutnod Wrocankába, feltartóztatni a katonákat, s az ottani alakulat parancsnokával közölnöd, hogy a hadtestparancsnok döntéséig átveszed tőle a parancsnokságot. Vi ágos?

Kitépek a jegyzettömbből egy lapot, sebtében meghatalmazást írok Erban számára.

— Itt a meghatalmazás. Személyesen ellenőrizd, hogy az az alegység visszamenjen állásaiba és készüljön fel az ellenlökés visszaverésére. Jól néznék ki! Visszavonulni? Mi támadunk, vonuljon vissza az ellenség!

Erban hadnagy átveszi a meghatalmazást, és indul.

— Siess, Vojto, nagyon siess, cselekedj gyorsan és erélyesen!

A robbanó aknák és gránátok záporában eljut egészen Wrocankába. Ott maga a pokol fogadja. A hatcsövű aknavetők tüze ismét erősödik. Erban látja az első sebesülteket, hallja jajgatásukat, nyögésüket, a közelében katonák futkosnak, a faluban teljes a zűrzavar.

— Kik vagytok? Melyik egységhez tartoztok? — kérdezi a nyögdécselő katonától, akit egy házikó közelében elsősegélyben részesítettek. A katona nem válaszol. Talán a fájdalomtól nem tud beszélni. Egyre csak jajgat.

— A harmadik dandár ötödik zászlóaljától — kiáltja túl az ágyúdörgést a nővérke, és már viszi is a sebesültet a házikóhoz.

— S hol van a parancs...

Robbanás. Vojta Erban közelében akna vág be, néhány szilánk éri, egy a fején találja. Erban elveszti eszméletét, a feladatot nem tudja teljesíteni. Hiába az orvos erőlködése, hogy a sebesült hadnagynak, aki Buzuluk óta velünk jött, megmentse a jobb szemét.

Hogyan történhetett meg, hogy a 3. dandár 5. zászlóalja az 1. dandár sávjának balszárnyára keveredett? Ezt csak később tudtam meg. Kratochvíl tábornok, a hadtestparancsnok, megváltoztatta ennek a zászlóaljnak a feladatát, támadási irányát, s engem erről nem értesített. Így történt, hogy Moravec százados 5. századából, amely eredetileg a hadtestparancsnok tartaléka volt, a 3. dandár előőrse lett.

A zászlóalj pontosan a megadott irányban haladt előre. Ellenállás, jóformán puskalövés nélkül jutott el az esti órákban Wrocankába, csak ott érte a hatcsövű aknavetők oldalozó tüze. Moravec százados azonnal szétbontakoztatta a zászlóaljat: Robert Reich hadnagy 1. századával megszállatta a Wrocankától délre húzódó hegygerincet, Klein főhadnagy 2. századát a község déli peremének biztosítására rendelte ki, előre pedig felderítőket küldött. A zászlóalj idejében felkészult a harcra.

Wrocankában összpontosult éjszakára a hadtáp, a konyha, az utánpótlás, s az éjszaka folyamán a 3. dandár egyes alegységei is oda érkeztek. Kivilágosodás után, abban a pillanatban, amikor hirtelen felszállt a köd, és elárulta, hogy a községben jelentős erők összpontosultak, a fasisták erős aknavető és tüzérségi tüzet zúdítottak rájuk az erdős hegyoldalakról és magaslatokról. Valamennyien, akik akkor Wrocankában tartózkodtak, összpontosított, meglepetésszerű tűzbe kerültek. A német aknák és gránátok nagy pusztítást végeztek. Sok-sok halottunk és sebesültünk volt. Zűrzavar támadt, azok, akik a váratlan támadást ép bőrrel úszták meg, fejetlen menekülésbe kezdtek.

Röviddel ezután az ellenség néhány harckocsival rátámad az 5. zászlóalj állásaira. A zászlóaljparancsnok beveti a veszélyeztetett irányba a páncéltörőágyús szakaszt és Mucha alhadnagy géppuskás rajá. Jurának főhadnagy közvetlenül a peremvonalban szervezi a tüzet, neki nagy gyakorlata van a köz-

vetlen irányzású tüzérségi tűz vezetésében. A jól irányzott tűz megállítja a náci harckocsikat, és visszavonulásra kényszeríti őket. Dolguk végezetlenül húzódnak vissza az ellenséges géppisztolyosok is.

Moravec 5. zászlóalja az első bevetésben megállta a helyét. Nem hátrált meg, és visszaverte az első ellenlökést. Az összpontosított tüzérségi és aknavető támadástól Wrocankában elszenvedett veszteségeink azonban nagyok és feleslegesek.

Tizenegy órakor újabb csapást mérnek a fasiszták. A távoli dombtetőkről hevesen, könyörtelenül és módszeresen ontják az ágyú- és aknavető tüzet, s a robbanások dübörgő mennydörgéssé olvadnak. Puskin és Kolar híradósok tartják az összeköttetést a zászlóaljparancsnok és a századok között. Körülöttük is gránátok robbannak. Moravec százados rejtjelzés nélkül adja a századparancsnokoknak a rövid, világos parancsokat. Felkészülni az ellenlökésre, nem hátrálni! Az utolsó szót különösen élesen aláhúzza. Mindent megbeszéltek időben, még mielőtt az ellenséges rajláncok rohamra indulnának.

A parancsnoki harcálláspont közelében akna robban, a zászlóaljparancsnok megsérül, a fejéből patakzik a vér, eszméletét veszti, csak a kórházban tért magához, a műtéti beavatkozás után. Azután tovább szállítják hátra, a lvovi kórházba.

Röviddel Moravec százados súlyos sebesülése előtt elvesztettük helyettesét, Pasko századost is. Rajta az orvosok már nem segíthettek, szájából patakzik a vér, a szíve megszúnt dobogni. A zászlóalj parancsnok és parancsnokhelyettes nélkül marad.

— Átveszem a parancsnokságot! — jelenti be a zászlóalj törzsfőnöke, aki egyben a géppuskás század parancsnoka is, a fiatal Kilián alhadnagy, a régi szokolovói, kijevi, vaszilkovi, csernyahovi, fasztovi, rudai és zsaskovi harcos. Ladislav Kilián a balszárnyra siet, ahol a legrosszabbul áll a szénánk. A német ellenlökés teljes lendülettel folyik.

Senki nem bízta meg őt, parancsot sem kapott rá senkitől, de Kilián kommunista, és jól tudja, hogy a zászlóalj nem maradhat parancsnok nélkül, kivált ilyen helyzetben. Tétovázás

Az 1. csehszlovák dandár Szuvorov-renddel és Bogdan Hmelnickij-renddel kitüntetett zászlajára Procházka politikai tiszt elvtárssal kitűzöm a csehszlovák hadikeresztet

Tüzéreink a Kárpátokban

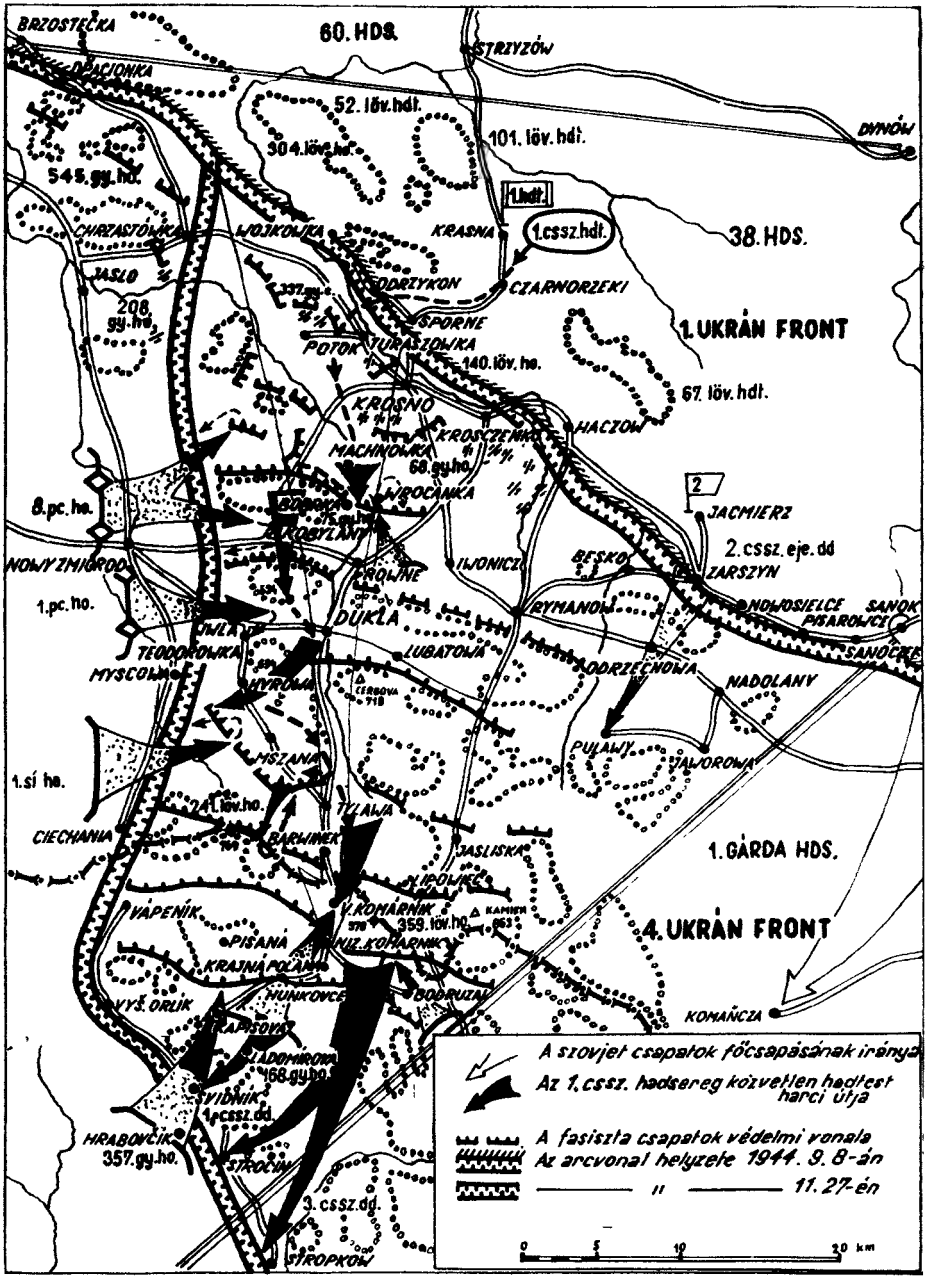

A kárpát-duklai hadművelet vázlata

nélkül, a saját kezdeményezéséből veszi át a parancsnokságot és addig vezeti a zászlóaljat, amíg az új parancsnok meg nem érkezik. Így tett már Rudánál is. Ott a század parancsnoka, Vojtech Cerny sebesült meg, elesett Pilipcinec is, az első szakasz parancsnoka, kidűlt a harcból a 3. szakasz parancsnoka is, és a század mégis ment előre, a kommunista Kilián vezette. Most rosszabb helyzetben van, de már vannak harci tapasztalatai. Összefogja az 5. zászlóaljat. Körüljárja a századokat, számba veszi a veszteségeket, tanácsokat oszt, jelentéseket küld, közbelép azoknál, akik elvesztették bátorságukat. Tudja, hogy mi a felelősség.

A fasiszták visszaverik a gyorsan összekapott, kivérzett és megrendült zászlóalj támadását. Délután sincs sikere a rohamnak. Kilián sehol nem időzik sokáig. Az ellenség ellenlökésre készül. Az erdőből szürkészöld köpenyes, hitlerista rajláncok rontanak elő. Recsegnek a géppisztolysorozatok, hosszan pásztáznak a géppuskák, ropognak a puskák és Kilián alhadnagy rohan a veszélyeztetett helyre, cikázik mint a nyúl, el-elbukik, felkel, és ismét lélekszakadva rohan tovább, amerre a hitleristák tartanak. Egyelőre még senki sem lő rájuk.

— Vigyázz! — csattan a figyelmeztető kiáltás, és Kilián meg az őt kísérő katona a földre veti magát. Égő fájdalmat érez a vállában. Csak egy futó pillantást vet átlyukasztott köpenyére, s megkönnyebbülten sóhajt fel, a lövés szerencsére csak súrolta.

A fasiszták eszeveszett lövöldözéssel közelednek. Tüzükre jobb felől elszigetelt lövések válaszolnak, balra mély csend. Az ellenséges lövedékek a két katona közelében csapódnak be. Veszélyben vannak, a fritzek már ötven lépésre közelítették meg őket.

Kilián alhadnagy és társa most is bátran szembenéznek az ellenséggel. Céloznak. Hátrálniuk nincs hova. Elhatározzák, küzdenek a túlerővel az utolsó leheletükig. De mielőtt meghúzhatnák a ravaszt, az ellenség rajláncain hatalmas golyózápor söpör végig, s nyomban utána balról előtűnnek a szovjet katonák, hogy dörgedelmes hurrááá-val fejezzék be azt, amit a tüzelésük már elkezdett.

Az események aznapi alakulása arra vallott, hogy nem lesz

könnyű áttörni. Néhányszor visszaverték rohamainkat, a fasiszták elkeseredetten védekeznek, harc közben erősítéseket kapnak, s ezeket azonnal harcba vetik.

A fasiszták hatcsövű aknavetőinek és lövegeinek tüze s az állandó német ellenlökések nagy veszteségeket okoznak. A 3. dandár embereire, akiknek többsége most került először tűzbe, hull az ellenséges akna- és gránátzápor, sok a halott, a sebesült. Akadnak, akiken lelki bénultság vesz erőt, főleg azokon, akik most esnek át a tűzkeresztségen. Dehát verekedni kell, s nem megtorpanni, meg kell bosszulni az elesett bajtársakat. A parancsnokok és a politikai munkások a helyükön vannak, és derekasan végzik a feladatukat.

Az ellenség az 1. dandár állásai ellen is intéz néhány ellenlökést. De nem tud áttörni, mindig véres fejjel vonul vissza. Nem segít rajtuk az újonnan bevetett 75. gránátos hadosztály friss ereje sem.

A déli órákban Machnówkától balra, bevetem a 3. zászlóaljat. Ezzel sikerül megállítani az ellenség előnyomulását, amely nagy erőkkel támad a 3. dandár 5. zászlóalja ellen, s már az én dandárom balszárnyát is veszélyezteti. Délután, úgy 16.00 óra körül, az 1. zászlóaljunk indít támadást Bóbrka és a tőle délre fekvő erdős magaslat irányában. Csatlakozik hozzá a 2. zászlóalj jobbszárnya is. A támadó gyalogságot teljes erejével támogatja az egész dandár tüzérsége is, és néhány harckocsi is segít utat törni neki. Könyörtelen harc tombol. A falut ugyan elvettük az ellenségtől, a gyalogság átverekedte magát Bóbrkától délre, az erdő északi pereméhez, de két kilométernél előbbre jutni aznap minden erőfeszítésünk ellenére sem sikerül.

A siker tehát jelentéktelen. A fasiszták, arcvonalszakaszunkra idejében jelentős élőerőt és harceszközt tudtak összevonni. A veszteségek mindkét részről súlyosak.

A harcok eredményével elégedetlen voltam. De elégedetlen volt a 38. hadsereg parancsnoka és a helyettese is, akik a nap folyamán harcálláspontom közelében tartózkodtak. Jó ideig együtt figyeltük a harcot.

Mindinkább erősödött bennem a meggyőződés, hogy át kell csoportosítani az erőket, s ott csapni le az ellenségre, ahol

nem számít rá. Meg kell őket lepni. Tanácskozom a törzsemmel. Úgy határozok, hogy az erőket jobbra csoportosítom át, s oda helyezem át a főcsapás irányát, pontosan a Kobylany—Palackówka—534-es magassági pont vonalára. De erről mi önhatalmúlag nem dönthettünk.

— Zdrásztvujtye, tovaris generál — szakítja félbe gondolatainat a 38. hadsereg parancsnokának helyettese, amikor éppen az eddigi hadműveleteket elemzem, s azon tanakodom, hogy mit kellene elvégezni még ma, a holnapi nap, a következő harcok érdekében. Kezet rázunk. A szovjet tábornok szeméből, komor arckifejezéséből elkeseredettséget, elégedetlenséget olvasok ki.

— Milyennek látja a helyzetet? — kérdezi ridegen.

Válaszoltam neki. Az igazság szerint, úgy, ahogy éreztem.

— Ön mit tenne a hadtestparancsnok helyében? — teszi fel nekem a következő meglepő kérdést. — Élje bele magát a hadtest feladatába és közölje velem az elhatározását. Érdekelne engem.

A második kérdésen kissé elcsodálkoztam. A helyzetet már elemeztem a törzsemmel. Az elemzés eredményét közlöm a tábornokkal: a hadtest főerőivel — az 1. dandárral és a megerősítő eszközökkel ne Machnowka—Dukla irányában támadjunk, hanem még az éjszaka csoportosítsuk át az erőket jobbra, a Kobylany—Palackówka—534-es magassági pont irányában, s holnap hajnalban meglepetésszerűen üssünk rajta az ellenségen; a tüzérség és a harckocsik támogatásával törjük át az ellenség második védőövét és estére érjük el az 534-es magassági pontot. A 3. dandár az 1. dandár eredeti irányába, a Machnówka—Dukla irányban támad.

Meg akartam részletesebben is indokolni az erők átcsoportosításának és a főcsapás új irányának szükségességét, a szovjet tábornok azonban megköszönte szavaimat, a tervemre nem mondott sem igent, sem nemet. Mielőtt elbúcsúzott, megjegyezte, hogy még visszajön, azután eltávozott. Ez már estefelé történt.

A harc változatlan erővel tombolt tovább. Alegységeink rohamoztak, az ellenség eszeveszett tűzzel válaszolt, s itt-ott néha ellenlökésekkel is.

Teljesen besötétedett. Újra megérkezik a szovjet tábornok. Utasítást ad nekem, hogy a tervet, amelyet előterjesztettem, s amellyel a 38. hadsereg vezetése egyetért, hajtsam végre. Az éjszaka folyamán csoportosítsam át az 1. dandár erőit és eszközeit, virradatkor pedig indítsak támadást Kobylany— 534-es magassági pont irányában. A hadtestparancsnok parancsát a közeli órákban megkapom.

Összehívom alárendelt parancsnokaimat, röviden ismertetem velük a helyzetet, a tervbe vett manővert és a másnapi támadás tervét. Mindannyian egyetértenek vele. Valamennyien érzik, hogy más irányban kell támadnunk, mert semmi értelme konokul ott próbálkozni, ahol az ellenség a legmakacsabb ellenállást fejti ki. Nem szabad pazarolni erőnket, ez vérbe kerül. Ebben valamennyien egyetértünk.

Éjszaka, a sötétség leple alatt átcsoportosítjuk az 1. dandárt. A dandár tüzérségét egy szovjet tarackos tüzér és aknavető ezreddel erősítik meg. A gyalogos zászlóaljaknak és a zászlóaljak géppisztolyos századainak is adunk hetvenhatos ütegeket. Ilyen erővel még magával az ördöggel is felvehetjük a harcot!

A harmadik harci nap reggelén új támadásba kezd, új rohamra lendül a 3. dandár. De a harcosok hiába indulnak rohamra, az ellenség újra és újra visszaveri támadásukat. Az 1. dandár már virradatkor, mihelyt a köd felszakadozik, megállapítja az ellenséges állások helyét. A támadás késlekedik, a tüzérség nem tudott az éjszaka folyamán áttelepülni. Némely üteg még csak most foglalja el a tüzelőállást. Az ő hathatós támogatásuk nélkül semmiképpen sem kezdhetjük el a támadást. Drága mulatság volna. A meglepetésszerű rajtaütést hajszálpontosan össze kell hangolni, s a gyalogság csakis a tüzérség és a harckocsik közvetlen és hatásos támogatása mellett számíthat sikerre. Az eddigi hegyi harcból ez az egyik fő tanulság. Drága vérrel fizetett tanulság.

Parancsot kaptam rádión, hogy adjam át az 1. dandár parancsnokságát és azonnal jelentkezzek a 38. hadsereg harcálláspontján. Vajon mit akarnak? A parancsnak nem örülök túlságosan. Éppen most, a roham küszöbén. De a parancs az parancs. A dandár feletti parancsnokságot Novák.nak, a törzs főnökének adom át.

A hadseregparancsnoksághoz vezető úton találkozom Satilov tábornokkal, az 1. Ukrán Front parancsnokának politikai helyettesével és dr. Procházkával, az 1. csehszlovák hadtest politikai tisztjével.

— Behívtak a hadseregre — magyarázom.

— Igen, tudunk róla, önre vártunk, s oda kísérjük — válaszolta Satilov tábornok.

— Kár — mondom —, mert éppen a támadás előtt hívtak el. Szerettem volna ott lenni, és magam vezetni a harcot.

— Ha a rohamot jól előkészítette és biztosította, akkor nyugodt lehet. A siker nem marad el.

Elbeszélgettünk az előző harcokról. Satilov azt mondja, hogy Konyev elégedetlen a hadtest eddigi harci teljesítményével, s hogy az előző két nap sikertelenségéért Jan Kratochvíl tábornokot, a hadtestparancsnokot okolja. Állítólag nem rendelkezik megfelelő harci tapasztalatokkal, és a hadtestet nem úgy vezeti, ahogyan kellene. A vezetés kicsúszott a kezéből, a hadtest támadásai szétforgácsolódtak, híján vannak a megerősítő eszközök támogatásának, és nincsenek kellően előkészítve.

Mielőtt megérkeztünk volna a hadsereg törzsére, Konyev helyettesétől megtudtam, hogy már korán reggel megbeszélést folytatott Procházka elvtárssal, akinek azt javasolta, hogy a hadtest politikai munkásai menjenek ki az első vonalakban harcoló egységekhez és agitáljanak a katonák között. Ébresszék fel a harci kedvet, amely a hadműveletek kezdetén nagyszerű volt, de a harcok első napjainak sikertelenségei miatt megcsappant.

— Egyes alegységeik nagy, és mondjuk ki őszintén, felesleges veszteségeket szenvedtek, az eredmény pedig csekély, megbocsáthatatlanul csekély — mondja Satilov abban a pillanatban, amikor beérkezünk a 38. hadsereg törzséhez. Az utolsó szavakat érezhető elégedetlenséggel mondja. — Ebből le kell vonni a megfelelő következtetéseket. No, nyicsevo, nyicsevo, majd minden rendbe jön — tette hozzá végül mosolyogva. — A fasisztákat kiűzzük a Kárpátokból. Kiűzzük, kiverjük őket. De ebben az önök hadtestének több érdemet kell szereznie. Amint a beérkezett jelentések mondják, ott túl a

hegyen az emberek várnak, hősiesen verekszenek az ellenséggel, tehát nekünk is sietnünk kell, hogy idejében Szlovákiába érjünk.

Belépünk a hadsereg törzséhez. Moszkalenko vezérezredes, a 38. hadsereg parancsnoka, a Szovjetunió Hőse fogad bennünket. Írásbeli parancsot nyújt át nekem és felszólít, hogy olvassam el. Csak végigfutom a parancsot, és szemem az aláíráson akad meg: Konyev. Csak ezután olvasom végig figyelmesen. A következő áll benne:

„J. Kratochvíl tábornokot hadtestparancsnoki tisztségéről le kell váltani. Indok: nem bizonyult alkalmasnak a hadtest vezetésére, nem szervezte meg a hadtestet, és nem irányította az egységeket. A parancsnokságot Svoboda tábornok veszi át, akinek megparancsolom, hogy erősen fogja kézbe az egységeket és mielőbb érje el a Dukla—Iwla vonalat."

Nem sokat időztem a hadseregtörzsnél. Moszkalenko közölte velem, hogy a fenti szöveget rejtjelezve már megküldték hadtestünknek, s hogy Konyev marsall javaslata alapján a főparancsnok parancsára azonnal át kell vennem az 1. csehszlovák hadtest parancsnokságát.

— Ludvík Ivanovic, sok időt vesztettünk, kövessen el mindent, hogy a hadművelet sikeresen bontakozzék ki — kötötte a lelkemre nyomatékosan Moszkalenko tábornok, amikor elbúcsúztunk, s még hozzátette, hogy nyugodtan bízhatok mind az ő személyes, mind a törzsének teljes támogatásában.

7. VÉRÁZTATTA 534-ES MAGASLAT

A háborúban talán nincs nehezebb, mint a hegyek megostromlása, és azok elűzése onnan, akik a fejükbe vették, hogy a magaslatokat bevehetetlen várakká, erődítményekké építik ki, amelyeken a támadónak — képletesen szólva — ki kell törnie a nyakát. Ebben mindenki egyetért velem, aki végigküzdötte és átélte az őszi kárpáti hadjáratot az utolsóelőtti háborús esztendőben.

Valóban — a fasiszták tökéletesen kihasználták a Kárpátok magaslatait. A hegytetőkön, a hegyek innenső- és túlsó olda-

lán megvetve lábukat, erős tűz alatt tartották az odavezető utakat.

Akkoriban, a negyvennégyes évben, a fasiszta katonák többsége még el volt szánva rá, hogy az életét is feláldozza a Führerért, és nem engedi, hogy a vöröskatonák és a csehszlovákok a Kárpátok bércein át Szlovákiába, a felkelőkhöz küzdjék át magukat. A hitleristák elkeseredetten védtek minden magaslatot, minden dombot, minden állást, minden lövészárkot, minden hegyoldalt. A bőrükről volt szó, veszetten harcoltak az életükért; rettegve gondoltak a rájuk váró büntetésre Lidice, Lezáky meg az ezrével felperzselt, elpusztított szovjet falvak és városok miatt. A büntetéstől és a bosszútól való félelem űzte őket, hogy foggal-körömmel védekezzenek, s a világért ki ne adják kezükből ezeket a hegyeket.

Csakhogy a feladat, amelyet reánk bíztak, sokkal nagyobb volt, semhogy megállhattunk volna a Kárpátoknál. A győzelmi vágy és akarat sarkallt bennünket is. Ám alighogy átjutottunk az egyik hegyen, máris előttünk állott a másik, és mindegyikért ádáz harcokat kellett vívni.

Az egyikre mindig emlékezni fogok, amíg csak élek. Ez az 534-es magassági pont volt.

Látszatra egészen semmitmondó, s a Kárpátok nyúlványai között százával találunk ilyen magaslatot. Hadtestünk támadásának irányában azonban roppant nagy jelentősége volt ennek a csúcsnak, rajta állt vagy bukott további előnyomulásunk. Akinek a birtokában volt az 534-es magassági pont, az uralkodott a Dukla város felé vezető völgyek és utak fölött.

Abban az időben, amikor hadtestünk az 534-es magaslathoz érkezett, az 1. gárda lovas hadtest az ellenséges védelem hézagán át éppen a szlovák határ felé tört előre. Konyev marsall ennek a rendkívül mozgékony hadtestnek a harcbavetésével akart fordulatot teremteni az arcvonal helyzetében. Az ellenség azonban felismerte azt a veszélyt, amelyet reá nézve a szovjet lovasság nyomában előretörő további csapatok jelentenének, és az áttörés szárnyairól erős harckocsi egységekkel elzárta a rést.

Így azután már 1944. szeptember 11-ének hajnalától véres harcokra került sor.

A legelkeseredettebb küzdelem éppen az 534-es magassági pontért folyt. E magaslat körül annyi minden történt, hogy aki e harcokat túlélte, halála napjáig sem felejti el ezt a hegyet.

Katonáink már a harcok első óráiban meggyőződhettek róla, hogy milyen ádáz ellenséggel kell megbirkózniuk, és a nevezetes 534-es magassági pontért vívott harcban, óráról órára nőtt gyűlöletük az ellenséggel szemben.

Eleinte a távolból követtem a harcot.

Sochor géppisztolyosai és Kholl gyalogosai Bedrich aknavetőinek erőteljes támogatásával méterről méterre, lépésről lépésre törtek előre, mind közelebb és közelebb a hegycsúcshoz. Tudták, hogy amíg a magaslat nincs a birtokukban, nincs győzelem, és a hadtest képtelen előrejutni. A fasiszták géppuskái, puskái és géppisztolyai szakadatlanul okádták a tüzet.

A támadó rajláncokra géppuskasorozatok záporoztak az ellenség kezében levő magaslatról, s a szomszédos emelkedésekről és csúcsokról aknák és gránátok árasztották el a hegyet. Nem játék ilyen sűrű tűzben elérni a viszonylag nem magas magaslat tetejét.

A mieink már csak karnyújtásnyira vannak a magassági ponttól, de a feldúlt földnek éppen ezekért az utolsó métereiért folyik a legveszettebb harc. Bilej hadnagy úgy küzd, mint egy oroszlán. Százada harcrendjében együtt megy a géppisztolyosokkal, azoknak pedig könnyebb így, ebben a pokolban, mert velük van a parancsnokuk, biztosabbnak érzik magukat. Valamivel odébb a nemzetközi brigád egykori harcosa, Vendelín Opatrny hadnagy csatázik a golyók és gránátok sűrűjében, s mint századparancsnok személyes példájával buzdítja katonáit. Ugyanezt teszi Arnost Steiner alhadnagy is. Róla az a legenda járja, hogy kitérnek előle az ellenséges golyók. Van is benne valami igazság. Végigharcolta már az összes hadszíntereket, amelyeken megütköztünk az ellenséggel, soha nem tért ki semmilyen harc elől, s ennek ellenére, eddig még csak sebet sem kapott. Önmaga is elcsodálkozott néha azon, hogy még él. A „sebezhetetlen" Steiner most a magaslat ellen vezeti katonáit, ugyanoda tör utat Nedvedsky tizedes. Zitko harcos, Rousar őrvezető, Bihar őrmester, Dostál, Prikryl

és Pekárek őrvezető, valamint Sitar tizedes, s velük a többiek. Jó munkát végeznek a géppisztolyaik, géppuskáik, és ha kézigránátot kell dobni, nem késlekednek, s nem vétik el a célt.

A magaslaton és a magaslat lábánál már tucatjával hevernek a fasiszták hullái, megkapták, amit kerestek. A mieink közül senki nem foglalkozik személyi számlák vezetésével, senki sem számolgatja, hány fasisztát küldött már a másvilágra. Ki bajlódnék vele? Nincs rá idő.

Az árkokban, a gránáttölcsérekben, a fák és bokrok mögött, minden védelmet nyújtó kupac mögött elkeseredett dühvel harcolnak a fasiszták. Eszeveszetten szórják maguk körül a halált, megsokszorozva a mieink gyűlöletét, új erőre serkentve kimerült harcosainkat. Összeszorított ajakkal mennek előre, hogy birtokba vegyék a megközelíthetetlen magaslatot.

Fogytán a védők ereje, de ritkulnak a támadók sorai is. Jakubicka tizedes, a 2. zászlóalj egészségügyi tiszthelyettese, két társával együtt alig győzi a munkát. Ügyet sem vetve a golyózáporra, mindenütt ott vannak, ahol szükség van rájuk. Elsősegélyt nyújtanak az egyiknek, biztonságba helyezik a másikat, és máris rohannak segíteni a harmadiknak, akinek nincs elég ereje ahhoz, hogy elvonszolja magát a tűzzel elárasztott területről. A harc előtt aligha gondolta Jakubicka, hogy huszonkét sebesültnek kell majd segítséget nyújtania, s hogy két segítőtársát is ő szállítja majd a kötözőhelyre. S akadtak olyanok is, akiken már sem Jakubicka, sem a többi egészségügyi és sebesültvivő, de az orvosok sem tudtak segíteni. Elestek. Becsülettel küzdöttek, mindegyikük tudta, hogy a győzelmet csak áldozatok árán lehet kivívni.

Néhányan már egész közel, kőhajításnyira vannak a magaslat csúcsától. Látom, hogy hol itt, hol ott felemelkednek az embereink, szökellnek, fedezik magukat, rövid sorozatokat lőnek, s újra szökellnek. A legelsők már kézigránátdobásnyi közelségben vannak, már hajítják is gránátjaikat az ellenség lövészárkaiba. Látni a robbanásokat, majd utána árnyakat suhanni a porban és a füstben.

Végre! A mieink a csúcson vannak, lesöpörték a fasisztákat a magaslatról, az elkeseredett harc azonban nem csendesül.

A siker fölötti örömömben elhagyom a figyelőpontot, ahonnan az ádáz harcot figyeltem, és szűkebb törzsemmel közelebb megyek a magaslathoz. Útközben látom, amint a katonák hátra viszik a sebesült Záhora századost. Mennyi ideje is annak, hogy külön repülőgépet küldtem érte az ejtőernyős dandárhoz, ahol zászlóaljparancsnok volt? Egy vagy két napja? Tudtam róla, hogy kiváló, eredményes parancsnok. Pontosan, megfontoltan, előrelátóan és higgadtan vezette a harcot, a hibákat idejében és nyugodtan javította ki. Öröm volt látni, milyen jól hangolta össze a tüzet a mozgással. Az 1. dandár parancsnokává tettem meg, ő vette át helyettem a dandárt. Sajnos, nem sokáig parancsnokolt, fejsebet kapott, s a további harcok felelősségét Novák, a törzsfőnök veszi a vállára.

Sochor szegődik hozzánk. Gratulálok neki a magaslat birtokbavételéhez. Sochor, a Szovjetunió Hőse, tudja, hogy elismerő szavaim — amelyekkel soha nem fukarkodtam, ha megérdemelték — egyformán illetik őt és bátor géppisztolyosait. Mindig így fogadta a kitüntetéseket és a dicséreteket, s az Arany Csillagot és a Szovjetunió Hőse kitüntetést is a géppisztolyosait ért magas harci elismerésnek tekintette. Nem szállt fejébe a siker, nem lett öntelt, nem csoda, a fiúk, a géppisztolyosai a tűzbe mennének érte. Ennyire szerették — nem, ez nem elég találó kifejezése —, annyira rajongtak parancsnokukért. Ő is szerette és megértette őket.

— Nehéz volt, istentelenül nehéz — válaszol Sochor a jókívánságokra, tekintetét végighordozva az egész magaslaton, amely felé igyekszünk, s ahol már a mieink ássák be magukat — de még nem vagyunk túl rajta.

Igazat adok neki.

— Minden eshetőségre fel kell készülnünk. A fritzek nem nyugszanak bele egykönnyen a kudarcba. Nagyon jól tudják, mit veszítettek — teszi hozzá Sochor.

Én is éppen erre gondolok, ezért megyek a magaslatra, hogy szemügyre vegyem a terepet, és kiadjam a szükséges parancsokat a várható fejleményeket illetően.

— Mindenesetre terjeszd fel a legbátrabbakat kitüntetésre.

— Értettem!

De mindjárt eszembe jut, hogy egészen felesleges volt

figyelmeztetnem őt, hiszen jómagá talán megfeledkezne az evésről, de géppisztolyosairól soha. A harc után mindig azonnal jelentést kér alárendelt parancsnokaitól a veszteségekről, és jaj annak, aki véletlenül elfelejtené jelenteni, hogy a harcok közben kik jeleskedtek különösképpen. A fejét ugyan nem venné, de azért alaposan megmosná az ilyen feledékenységért.

Elhaladunk a kazah tüzérhadosztály parancsnoki figyelője mellett. Nem messze vannak Bedrich hadnagy aknavetőinek tüzelőállásai. Főleg az ő aknavetői árasztották el az ellenséget a magassági ponton aknazáporral, s így könnyebben juthattak előre a saját rajláncok.

Miközben azon tűnődöm, mit kellene tennünk a magaslat biztosítására, a hegycsúcson megélénkül a tűzharc. Gránátok és aknák csapnak be, erősödik a gyalogsági fegyverek tüze.

Ellenlökés!

— No, már itt is van! — morogja dühösen Sochor.

A veszett lövöldözés zaja, amelyet a hegyek százszorosan vernek vissza, tüzérségi hangorkánná változik.

— Visszaszorították a mieinket! — mondja mélységes keserűséggel a mellettem álló Jaroslav Dockal.

Egy ideig még figyeljük a közelünkben folyó harcot.

— Tónikám, gyorsan szedd a lábadat, és siess Knollhoz, itt van mögöttünk jobbra, nem messze. Adjon neked egy géppisztolyos szakaszt, s még néhány mozgatható embert, aztán közelítsd meg az erdő szélén a magaslatot és foglald vissza. Szedd össze a hátrálókat, és velük együtt verjétek ki a fasisztákat. Semmisítsétek meg őket az utolsó szálig!

Hát ez bizony nem úgy hangzott, ahogy egy parancsnak hangzania kell. Ha a tiszti iskolai vizsgán ilyen parancsot adna ki a jövendőbeli hadnagy, aligha dicsérné meg a vizsgáztató. De az arcvonalon, a harc kellős közepén, olyan helyzetben, amilyen éppen itt az 534-es magassági ponton bontakozott ki, nem a parancs előírásos formájára ügyel az ember. Fő az, hogy Sochor megértette.

A magaslaton kemény harc fejlődött ki. Sok helyen ember ember ellen harcolt. A tűz erősödött, a csúcsot pillanatok alatt por és füst borította el. A mieink közül egyesek enged-

tek a nyomásnak, a támadás első lökése megingatta néhányukat, de nem mindenki hátrált meg, nem mindenki vesztette el nyugalmát és higgadtságát.

Rousar őrvezető ellenlökésre viszi raját, maga ugrik fel elsőnek, kitör, de sorozattól találva a földre rogy. A veszettül támadó ellenséget Nedvedsky tizedes kaszálja sorozataival. Már sokat leterített, de újabbak és újabbak támadnak ellene. Fogytán a lőszere, mellette már senki sem tüzel, senki nem dobhat oda neki egy teli tárat. Ha csak egy, egyetlenegy tára lenne most, hányat küldhetne még a pokolra azok közül, akik most reá rontanak. Nincs hova hátrálnia, amint felemelkedne, mindjárt leterítenék, lövöldöznek, mint az őrültek. Nedvedsky szíve úgy ver mint a harang, néhány hitlerista már csak tizenöt lépésre van tőle. Milyen kár, hogy nincs több lőszere, e forró percekben mindet kilőtte, s az utolsó tárban most már csak három, legfeljebb négy tölténye maradt. Élve nem szabad a kezükbe kerülni, banditák ezek, kiszúrják a szemét, kivágják a nyelvét, és még szörnyűbb aljasságokat is megtesznek. Fogságba? Soha! Soha! Sochor megtanította őket egy harci szabályra: az utolsó golyót saját magadnak tartogasd. Nedvedsky döntött, erősebben markolta meg géppisztolyát, lőtt, újra lőtt. Ketten azok közül, akik a legközelebb voltak hozzá, elvágódtak, mintha lekaszálták volna őket. De Nedvedsky géppisztolyának csöve már nem rájuk irányul. Torkolata a csehszlovák katona szívéhez van szorítva. Lövés...

Valamivel odább Bilej hadnagy, a géppisztolyos század parancsnoka harcol vitézül. Századából már csak egy maroknyi csoport maradt meg, lőszerük is fogytán van, alegysége maradványával kritikus helyzetbe került. Állásai előtt már tucatjával fekszenek a megölt fasiszták, de egyre újabbak jönnek. A fiatal hadnagy a porban és füstben újabb ellenséges katonák körvonalait látja kibontakozni, új hullám tör előre. Fel-üvöltenek. Hirtelen minden elsötétül körös-körül. Aknák és gránátok zuhataga ver oda, ahol az ellenséges rajok támadnak, Bilej csonka százada elé. A hadnagy még nem fogja fel, hogy mi történik. Jajgatást, nyögést hall, a Wehrmacht katonái már nem rohamoznak, hanem a földön fetrengenek. Már-már készül felugrani és rájuk rontani, kihasználni a kedvező

pillanatot, a hitleristákat ért meglepetést, de a gránátok es aknák újabb özöne érkezik, egy újabb tűzcsapás, amelyet Bedrich aknavetői zúdítottak ide a kazah tüzérhadosztály egyik osztályával együtt. Bilej most már érti a dolgot. Ezek a gránátok már messzebb robbannak, mint az előző halálos lavina. Az egymást követő robbanások robajában meghallja a jólismert harsány hurrááát.

— Század! — üvölti Bilej és kiugrik az árokból — utánam! Rohaaaam! — s elsőnek tör előre. Az egész századból csak hét bajtársa követte. A többi elesett, vagy a sebe miatt képtelen mozdulni. Azokkal együtt, akiket Sochor hozott fel a hegyre, fergeteges rohammal lesöprik az ellenséget a hegyoldalról. Kézigránátok esőjét, a géppisztolyok, géppuskák golyózáporát zúdítják rájuk. Csak Bilej nem lő, már nincs lőszere, mégis támad, s ott van a szuronyrohamban, amellyel a mieink egy szálig elpusztítják a magaslaton támadókat.

Nem sokkal azután, hogy ismét birtokba vettük a magassági pontot, az északi lejtő mentén, egy nem túlságosan mély összekötőárokban elindultam a csúcs felé. Velem jött Dockal százados és egy főhadnagy is. Minél közelebb jutottunk a csúcshoz, annál szembetűnőbb nyomait láttuk a lezajlott harcnak. A hegyoldalon az ellenség hullái, német rohamsisakok, puskák, lőszeresládák, géppisztolyok, csajkák és géppuskák hevertek szerteszét. Ezek a fegyverek és ezek az emberek, akik most élettelenül fekszenek mellettünk, három órával ezelőtt még útját állták gyalogosainknak a magaslat felé.

Véget ért az összekötő árok. Belépek a lövészárokba. Inkább már nem is nézek körül, utálat és undor fog el, a háború szörnyű dolog. Legyen átkozott, ezerszeresen átkozott, büntessék a legkegyetlenebbül mindazokat, akik felelősek ezért a vérontásért, akik a háború mészárszékére kergették az embereket, hogy gyilkolják egymást. Ki kell irtani, meg kell semmisíteni a fasizmust — s nemcsak azt, de minden agressszort. Ki kell irtani!

Alighogy beértünk a lövészárokba, a közelünkben becsapott az ellenség hatcsövű aknavetőinek első sorozata. E pillanatban hátulról valaki megragadta köpenyem gallérját és lerántott a földre. Az árok alján találtam magam, a fejem be-

szérva agyaggal. Két testet érzek magamon, moccanni se tudtam. Mit jelentsen ez? Csend. Néhány erős aknarobbanás követte egymást. Két vagy három percig feküdtem a földön.

Mi is történt tulajdonképpen? A lövészárokban mögöttem haladt a két szovjet tiszt. Amikor bevágódott az első aknasorozat, lerántottak a lövészárok aljára, és amíg az aknatűz tartott, a saját testükkel takartak.

— Mit jelentsen ez, elvtársak? — kérdeztem, mihelyt kiszabadultam a váratlan nyomásból.

— Semmi, semmi, tábornok elvtárs. Minket megölhetnek, de önt nem — válaszolta a századosi rendfokozatot viselő tiszt.

Mindkettőt a helyszínen kitüntettem a Csehszlovák Hadikereszttel. A saját testükkel védték a csehszlovák magasabbegység parancsnokának életét. Ilyenek a szovjet emberek.

Folytattam a terepszemlét, hogy helyes elhatározásra juthassak, milyen intézkedéseket kell tennünk az újabb ellenséges támadások meghiúsítására.

— Tábornok elvtárs, parancsot kaptam, hogy keressem fel önt — jelenti e pillanatban a kazah tüzérhadosztály egyik tisztje.

— Mi történt?

— Nem tudom, de a hadosztályparancsnok meghagyta, hogy keressem fel önt és azonnal vezessem a távbeszélőhöz, hozzánk a figyelőbe.

Nyomban odasiettem.

— A frontparancsnok, Konyev marsall keresi önt — közli velem a hadosztályparancsnok, s mellesleg megjegyzi, hogy a marsall nagyon haragudott.

Az összeköttetés percek alatt megvolt. Kézbe veszem a tábori távbeszélő hallgatóját. A vonal túlsó végén megismerem Konyev marsall hangját. Anélkül, hogy meghallgatta volna jelentésemet a harci helyzetről, erősen felindult hangon így szólt:

— Tábornok úr, megtiltom önnek, hogy beálljon géppisztolyosnak! Megparancsolom, hogy azonnal menjen a parancsnoki harcállláspontra!

Abból, hogy a frontparancsnok önözött engem és „goszpogyin generál"-nak szólított, megértettem, hogy komolyan ha-

ragszik rám. Ha jókedvében volt, mindig csak „tovaris Svobodának" szólított. Ezt a „tábornok urat" tehát azért kaphattam, mert felmentem a magaslatra. Alighanem megtudta, mi történt, és mi történhetett volna. No, de nem ok nélkül mentem fel arra a hegyre.

Szemrehányásait soha nem fogadtam bosszúsan. Mindig helyesek és indokoltak voltak. Tulajdonképpen mit is követtem el? Hiszen nem azért mentem előre az első vonalba, hogy fitogtassam bátorságomat. Senki előtt nem akartam megjátszani a hőst, ostoba dolog lett volna tőlem, hogy parancsnok létemre ilyképpen bizonygassam vitézségemet. Ezért megmagyaráztam a marsallnak, hogy a magaslaton a harchelyzet kívánta meg jelenlétemet, s amíg a csúcs nem lesz véglegesen kezünkben, nem tágítok onnan. Meg voltam győződve róla, hogy Konyev marsall megérti ezt.

— Jól van, jól van, Svoboda elvtárs — szólalt meg a vonal másik végén a frontparancsnok megenyhült hangon — mologyec vagy no, de ennek ellenére megtiltom, hogy géppisztolyosnak csapj fel!

Aznap a fasiszták még négyszer kísérelték meg, hogy kiverjenek bennünket az 534-es magassági pontról. A náci officírek kitartóan és kíméletlenül vetettek támadásba minden rendelkezésükre álló erőt. A mieink háromszor is visszavonultak, aztán erőt gyűjtve mindannyiszor újra leseperték az ellenséget. Amikor a feldühödött náci katonák negyedszer indultak rohamra, már nem jutottak fel a csúcsra, visszavertük őket.

E véres harcok napján estefelé két harckocsink is feljutott a magaslatra. Maga Cenek Hruska, a harckocsidandár kommunista politikai tisztje hozta fel őket. A harckocsik komoly erősítést jelentettek, még akkor is, ha csak kettő volt belőlük. Az egyik néhány jól célzott lövéssel azonnal szétlőtt egy ellenséges bunkert a magaslat déli lejtőjén, ahonnan állandó veszély fenyegetett bennünket. Az erődben vagy negyven fasiszta lelte halálát.

A harcban minden katona vezeti a maga számláját. A gyalogos számolja a megsemmisített ellenséget, a tüzér a kilőtt célpontokat, a vadászrepülő a lelőtt ellenséges gépeket, a fel-

derítő az elfogott ellenséges „nyelveket"; a harckocsizónak valamivel nagyobb választéka van.

Ivan Petricsének, Sochor bátor géppisztolyosának is megvolt a maga személyi számlája. Amikor megtudta, hogy bátyját, Jurajt az 534-es magassági ponton megölték, sokáig nem tudta magába fojtani fájdalmát. De aztán éjszakánként — néha egy éjszakán kétszer-háromszor is — odakúszott az ellenséges lövészárkokhoz és páncélelhárító gránáttal pusztította a hitleristákat. Senki nem tarthatta vissza, úgy érezte, meg kell fizetnie az ellenségnek. Tízszeresen vagy még annál is többszörösen bosszulta meg bátyja halálát.

Ezekben a hihetetlenül konok harcokban soha nem látott hősiességnek lehettünk tanúi. Katonáink olyan tetteket vittek végbe, amelyeknek soha nem lenne szabad feledésbe merülniük.

Visszaemlékszem egyik hős katonánk tettére. Jegyezzük meg a nevét. Mojzísnak hívták, egyszerű harcos volt.

Az 534-es magassági pont ellen intézett német ellenlökés során, amelyet szokás szerint erős tüzérségi és aknatűz előzött meg, megszakadt az összeköttetés aknavető ütegünk figyelője és tüzelőállása között. Nem volt idő sem a hiba megkeresésére, sem kijavítására, egyet lehetett csak tenni: ki kellett küldeni valakit a tüzelőállásba azzal a parancsal, hogy azonnal nyissanak tüzet. Mojzís harcost bízták meg ezzel a feladattal. A hatcsövű aknavetők ontották a tüzet arra a helyre, ahol Mojzísnak végig kellett futnia. Egy aknaszilánk leszakította a katona jobb kezét. Midőn Mojzís magához tért, megpróbált felállni, de nem sikerült neki. Borzalmas fájdalmat és még soha nem tapasztalt gyengeséget érzett. Hallatlan önuralommal feltápászkodott és megmaradt erejét összeszedve tántorgott el a tüzelőállásig, ahol átadta a parancsot, aztán összeesett a kimerültségtől. Azonnal ápolásba vették. Ezt a hőstettet okvetlenül fel kellett jegyeznem.

Önkéntelenül felvetődik a kérdés: honnan merítette ez az újonc azt a nagy erőt, amellyel a vérveszteségtől legyengült testét kényszeríteni tudta, hogy tovább menjen, hogy legyűrje a fájdalmat, és hogy — a szó szoros értelmében — odavonszolódjék a tüzelőálláshoz? Mindenekfelett a kötelesség-

érzet műve volt. Mojzís, az egyszerű sorkatona, tudatában volt annak, hogy veszélybe sodorja bajtársai életét, akikre a halálfejesek támadnak, ha nem teljesíti feladatát. Ezért tudta legyűrni a legnagyobb veszélytől, az elvérzéstől való félelmét. Ez az igazi hősiesség! Ez az a hősiesség, amely a harcban a parancs mindenáron való teljesítését jelenti! Ó pedig az utolsó leheletéig teljesítette. Ennek a bátor és vitéz katonának köszönhető, hogy az üteg idejében nyitott tüzet, s a lövészek visszaverték az ellenséges támadást.

Hadtestünkben sok ilyen hős katona és parancsnok volt. Valja alhadnagy, a 2. zászlóalj felderítő tisztje is ragyogóan teljesítette feladatát ezekben a napokban messze az ellenség hátában, és a fasiszta védelem mélységéből magával hozott két szlovákot, akiktől nagyon értékes híreket kaptunk. Ivan Klevec rajparancsnok néhány katonájával több ellenlökést vert vissza, és nem hátrált egy tapodtat sem; becsülettel esett el a dicsőség mezején. Egyik alhadnagyunknak pedig sikerült zsákmányul ejtenie a szlovák határon levő ellenséges védőállások tervrajzát. Andrej Ostrych, politikai munkás, sűrű aknatűzben ragadta magával katonáit szuronyrohamra; vezetésével harcosai merész kézitusában verték szét az ellenséget, és feljutottak a hegyre, de fájdalom, ekkor már nem volt köztük az, aki személyes példamutatásával serkentette őket a kritikus pillanatban . . .

Ilyen bátrak és vitézek voltak az 1. csehszlovák hadtest katonái, a fiúk és a lányok egyaránt. Márpedig ilyen hősökkel csatát veszteni nem lehet.

8. RAJTA, FEL A HYROW-HEGYRE

Egy heti harc után, amelyben hadtestünk négyszáznál több halottat és csaknem négyszer annyi sebesültet veszített (legtöbb vérbe éppen a két első nap került), nagyjából átküzdöttük magunkat azokra a helyekre, ahonnan az eredeti terv szerint bevetésre kellett volna kerülnünk az áttörésbe. Az a szerencsétlen első két nap!

Egyesekre a kezdeti balsiker és a felesleges vérveszteség

nem a legjobb hatással volt: akadtak olyanok, akik elvesztették magabiztosságukat, akiknek megtörte a harci kedvét, amellyel a támadásba indultak. Ez főleg az újoncokra állt. De mégis meg voltam győződve róla, hogy náluk is fordulat áll be, és mihamar megérnek majd az elmaradhatatlan harci siker feltételei. Így aztán azok is, akik meginogtak, idővel derekasan helytállnak majd, méltó követői lesznek a zászlóalj és a dandár tapasztaltabb harcosainak, akik a Vörös Hadsereg katonáival vállvetve verték szét a harcmezőn a hitlerista hadakat, és dicsőséget szereztek nagyszerű hősi hagyományokkal büszkélkedő népünknek.

A hadtest első sikere kétségtelenül az 534-es magaslat bevétele volt. Kiragadtuk a fasiszták kezéből, annak ellenére, hogy egy új, friss gyalogos hadosztályt, és egy további páncélos hadosztályt vetettek harcba. A hegyet az ötnapos harcokban a gránátok és aknák ezrei szántották, barázdálták fel. Hányszor küzdötte fel magát az ellenség olyan közel a magassági ponthoz, hogy annak elvesztése már-már elkerülhetetlennek látszott, de a mieink megtartották, nem adták ki a kezükből.

Az ellenség kénytelen-kelletlen kezdett belenyugodni a fontos magaslat elvesztésébe, bár tudatában volt nagy hadászati jelentőségének. Éppen ezért tett oly nagy erőfeszítéseket, hogy egységeinket onnan kivesse és így megállítsa a hadtest előnyomulását. Akkoriban még minden előny az ellenség oldalán volt, s éppen ezért zúdították a magaslatra az ellenlökések hullámait. Hogy mennyit, azt már aligha számolja meg valaki pontosan.

Ott, az 534-es magaslaton szakadt el géppisztolyosaitól Antonín Sochor. Szerencséje volt, gránát robbant mellette, de egyetlen szilánk sem érte a fejét, viszont annál több dolguk volt az orvosoknak szilánklyuggatta testével, amelyen nem maradt egy tenyérnyi ép hely. Kétszáztizennyolc szilánkot kapott, kétszáztizennyolc vasdarabot szedtek ki belőle sebészeink, akiknek nem csupán Sochor, de a harcosok százai köszönhetik az életüket.

A harc nemcsak az első vonalakban folyt, hanem hátul is, a kötözőhelyeken és tábori kórházunkban, amelyet röviddel a kárpáti harcokban való elindulásunk előtt kaptunk. Ott ál-

dozatkészen — nincs ebben a szóban semmi túlzás — a végkimerülésig harcoltak orvosaink és egészségügyi katonáink, hogy megmentsék a sebesültek életét, visszadják egészségüket.

Tábori kórházunk akkoriban Krosznótól északra, Odrzykonban állomásozott. Visszaemlékszem rá, amikor Slaby törzskapitánnyal, a hadtest hadtápfőnökével meglátogattam a sebesülteket. A velük folytatott beszélgetésekből — márpedig a sebesültek érzékenyek és igényesek — megállapítottuk, hogy jó kezekben vannak. Köszönet az orvosoknak és egészségügyi nővéreknek! Figyelemmel és gondossággal vették körül a sebesülteket, annyira, amennyire csak módjukban volt. A hadtest hadtápfőnöke gondoskodott csokoládéról és cigarettáról is, és így némileg feljavíthattuk betegeink ellátását.

A sebesültek nagy többségével sok bajuk volt az orvosoknak. Alig hozták úgy-ahogy rendbe őket, a fiúk máris kérték, hogy küldjék ki őket az arcvonalba, bár még lett volna joguk ápolásra és pihenésre. Többen panaszkodtak nekem, hogy az orvosok nem akarják kiengedni őket a harctérre. Sokan, ámbár még nem gyógyultak meg teljesen, és — az orvosi vélemény szerint — még nem voltak harcképesek, elszoktek a kórházból. De hát más dolog az orvosi utasítás, és megint más a harcosok becsületbeli meggyőződése. Az embereket húzta valami az arcvonalba, nem lelték örömüket a henyélésben, harcolni akartak! S ez volt a legnagyszerűbb tapasztalat, amelyet a Dukla alatti tábori kórházunkban tett első látogatásomból az első vonalba magammal vittem.

A harc a következő napokban sem lanyhult. Nem csupán a mi hadtestünk szakaszán, hanem az egész arcvonal teljes hosszában elképzelhetetlenül kemény párharc folyt minden dombért, minden faluért, a kárpáti föld minden méteréért. Az előnyomulás csaknem mindenütt lelassult. Ezt részben a hegyi terep számlájára kellett írnunk. A katonák minden igyekezete és vitézsége ellenére sem sikerült az első napokban áttörni az ellenség hevenyészett védelmét. A német hadvezetőségnek sikerült idejében új erőket összevonnia és harcba vetnie a haránthegygerincek védelmére, és ezzel megerősítette a sok he-

lyütt már jó előre előkészített védőállásait is. A 38. szovjet hadsereg, amelynek soraiban harcolt a mi hadseregközvetlen hadtestünk is, a hadműveletek megkezdése utáni második napon emberben még kétszeres túlerőben volt — harckocsiban és rohamlövegben pedig csaknem egyenlő erős volt az ellenséggel. Az egyhetes harc után az erőviszonyok már sokkal kedvezőbbek voltak a Kárpátok védői számára: az élőerő nagyjából kiegyenlítődött, harckocsiban és rohamlövegben pedig a fasiszták kétszeres túlerőbe kerültek. S ez a mi számunkra — tekintve, hogy a német katonák a hegyekben védekeztek, s a támadó csapatok szinte a tenyerükön voltak — egy csöppet sem volt kecsegtető. S végül az is tetézte a nehézségeket, hogy sem a 38. hadsereg, sem mi nem rendelkeztünk még harci tapasztalatokkal erdős-hegyes terepen, s napról napra nőtt a fáradság, a kimerültség. Mi parancsnokok, csakúgy mint a katonák, kijártuk ezt az iskolát, és megtanultuk, mit jelent a hegyekben és az erdőkben harcolni. Nem lenne nehéz kiszámítani, hány órát aludtam összesen a harcok első hetében. A harc nem lanyhult sem éjjel, sem nappal, alvásra alig jutott idő. S katonáink ott kint az első vonalban, még kevesebbet gondolhattak a pihenésre. Vagy az ellenség támadott, vagy őt kellett támadni.

Reményeink, amelyekkel a Kárpátoknak indultunk, az hogy öt nap alatt Presovban leszünk, véglegesen szertefoszlottak. A hadműveleti terveket, noha a rendelkezésre álló rövid idő alatt a lehető legnagyobb körültekintéssel készültek, felborította a harcok menete.

Bizony nem volt könnyű utat törni a Kárpátok bércein át a köztársaság határa felé.

Abban az időben, amikor az 534-es magassági pontért, a további előnyomulás kulcsáért harcoltunk, amikor minden időnket lekötötte az újabb támadási tervek előkészítése, és az arcvonalon dúló ádáz harc, Ingr miniszterelnök úr unatkozott Londonban. Táviratokat agyalt ki. Az egyikben ez állt:

„Ismételten felhívom figyelmét a szabályzatok pontos szövegére, amelyek szabatosan meghatározzák, hogy kit és milyen körülmények között lehet felterjeszteni az 1939-es Csehszlovák Hadikereszt és „A bátorságért" érdeméremmel való ki-

tüntetésre. Egymagában a halál vagy a felvilágosító munka még nem ok arra, hogy valaki megkapja a Csehszlovák Hadikeresztet és „A bátorságért" érdemérmet, mint már erre 4—148/44. sz. táviratomban figyelmeztettem. Ingr."

Keserű tapasztalataink voltak a londoni Benes-klikkel. Ahol csak tehették, gáncsoskodtak, főleg azért, mert a zászlóaljjal magunktól, hozzájárulásuk nélkül és akaratuk ellenére jelentkeztünk az arcvonalra, s mert vállvetve harcoltunk a Vörös Hadsereg katonáival.

A hadtest katonái a vérüket és az életüket áldozták, vitézül harcoltak azért, hogy népünk mielőbb visszanyerje szabadságát, és közben Londonból elismerés helyett táviratok érkeztek, amelyek megalázták katonáink emberi méltóságát és sértették hazafias érzelmüket.

A londoni emigránsok nézetei szerint az volt a bűnöm, hogy a legsúlyosabb harcok közepette előléptettem és kitüntettem azokat a tiszteket és katonákat, akik azt megérdemelték. London felhatalmazott engem arra, hogy jóváhagyjam a hadtest tábori hadbíróságának halálos ítéleteit, de megtagadta tőlem azt a jogot, hogy kitüntethessem és előléptethessem a bátor katonákat. Londonnak nem volt ínyére, hogy azt a katonát, aki hősként viselkedett a harcban és netalán megsebesült, előbb tüntessem ki, mint esetleg áldozatává válik sebesülésének, vagy hogy előléptessem azt, aki bátorságával és elszántságával elősegítette egysége sikerét.

Azelőtt bezzeg joga volt a hadtestparancsnoknak arra, hogy a honvédelmi miniszter nevében tiszteket törzskapitánya léptessen elő és a köztársasági elnök nevében kitüntetéseket adományozzon. Tőlem, persze elvitatták ezt a jogot. Sem én, sem dandárparancsnokaim nem szegtük meg a szabályzatokat, amikor kitüntetéseket adományoztunk és előléptettünk. A nemzetvédelmi miniszter nevében léptettük elő a tiszteket, és a köztársasági elnök nevében adományoztuk a kitüntetéseket, és utólag terjesztettük fel jóváhagyásra. Annak ellenére, hogy az előírásokat betartottuk, Ingr tábornok úrnak ez mégsem tetszett.

De nem sokat törődtünk az effajta provokációkkal, továbbra is megküldtük Londonba utólagos jóváhagyásra a kitüntetés-

seket és az előléptetéseket, amelyeket a harctéren adományoztunk a katonáknak. Csak így cselekedhettünk, és nem is cselekedtünk másképp — ezt parancsolta a helyzet és a harc törvénye.

Szeptember 15-én parancs érkezett a 38. hadtest törzsétől, hogy a 14. gárda lövészhadosztállyal együttműködve szorítsuk ki az ellenséget a Nadolától északra fekvő magaslatokról és foglaljuk el Dukla városát.

Az 1. gárda lovas hadtest előrevetett erői azon a napon érték el a szlovák határt, és aznap léptek szülőföldünkre. Az ellenség rögtön latba vetette minden erejét, hogy elzárja az utat a szovjet lovasságot követő további csapatok előtt. E harcokban bevetették az 1. és a 8. páncélos hadosztályt, s így sikerült betömniük a védelmükön ütött rést. Ezzel elvágták a szovjet lovas hadtestet a további erőktől, amelyeknek utánuk kellett volna nyomulniuk. Balul ütött ki tehát a kísérletünk, hogy gyorsan áttörjünk a harcoló szlovák néphez.

Szeptember 15-én dél felé a hadtest egységei támadásba mentek át. A fasiszták azonban veszett ellenállást fejtettek ki, sőt ellenlökést is indítottak, úgy, hogy estig sem sikerült előbbre jutnunk. Szovjet szomszédaink sem értek el aznap különösebb sikereket. Másnap délután folytatódott a támadás, s annak ellenére, hogy a német védőállásokra jóval a roham előtt hatalmas tüzérségi tüzet és légi bombazáport zúdítottunk, támadó egységeinket rövid előnyomulás után erős tűzzel ismét megállították. Az a próbálkozásunk, hogy az ellenséges védelmet a hadsereg bal szárnyán a 4. harckocsi hadtest törje át, szintén eredménytelen maradt.

A szüntelen éjjel-nappali harc kimerítette embereinket, de nem homályosította el bennünk azt a tudatot, hogy a hitleristák sorsa a Kárpátokban így vagy úgy, de megpecsételődött. A közeledő és elkerülhetetlen végzet sejtése ösztönözte a fasisztákat a Kárpátok elkeseredett védelmére.

A csúcsokon előnyösen elhelyezett figyelőkből az ellenség azonnal meglátta minden mozdulatunkat, támadási szándékunkat. Az emberek az első vonalakban már megszokták az örökös támadást, úgyszintén a válaszként következő fasiszta ellenlökéseket. A harc szakadatlanul, pihenés nélkül folyt.

„A legénység fizikailag teljesen kimerült" — írja azokban a napokban napi jelentésében az 1. dandár 3. zászlóaljának parancsnoka — „a zászlóalj a hatodik, vagy hetedik napja állandó tűzharcban van, naponta kétszer-háromszor támad, állandó súlyos akna és géppuskatűz alatt áll, az emberek nem jutnak alváshoz, és erejük fogytán van."

Kitartani — ez volt e véres napok parancsa. És támadni!

Akkoriban még az időjárás is ellenünk fordult, beállt az esős időszak. A Kárpátok földje iszaptengerré változott, a katonák gyakran órák hosszat feküdtek vízben és sárban, átázva, csontig fagyva. De az a tudat, hogy hazánk küszöbe már csak kőhajításnyira van, új erőt öntött a fáradt testekbe.

A véres harcokban parancsnokok estek el, századok és zászlóaljak ritkultak meg. Szeptember 19-én érkezett meg Angliából Klapálek és Sázavsky tábornok. Még meg sem melegedhettek, máris mentek a csapatokhoz. Sázavsky az 1. dandárt, Klapálek a 3. dandárt vette át. S mindjárt másnap, miután tőlünk balra a szovjet harckocsi kötelékeknek már sikerült áttörniük az ellenséges védelmet, s ez számunkra kedvező feltételeket teremtett az előnyomuláshoz, harcba vezették dandárukat Dukla város és a környező hegyek, lejtők bevételére.

A váratlan és hatalmas támadás sikerrel járt. Estére elfoglaltuk Teodorówkát. Kiűztük az ellenséget Nedole községből és a környező magaslatokról, s az esti órákban, harckocsijaink és a gyalogos alegységeink lavinaszerű nyomásával, a szovjet csapatok és légierő támogatásával, birtokba vettük Dukla városát, ahol a fasiszták százával lelték halálukat, nemcsak a csehszlovák és a szovjet fegyverektől, hanem a saját fegyvereiktől is. E fontos védelmi csomópont elvesztése feletti dühükben a fasiszták a gránátok és az aknák valóságos orkánját zúdították a városra, nem kímélve közben saját, visszavonuló egységeiket sem.

Dukla városa elesett. De előttünk magasodott még egy hegygerinc a 694-es (Hyrowa-hegy), a 642-es és a 696-os (Dania) magassági pontokkal. Az ismeretlen magasiatok egész sora simul hozzájuk, s előttük is dombok sorakoznak, rajtuk meg mindenütt az ellenség ül azzal a paranccsal, hogy tartóztassák fel a támadókat a Kárpátok nyúlványain, s akadályozzák meg,

vagy legalábbis késleltessék előnyomulásukat a Kárpátok fővonulatához.

Egy pillantás a térképre, s máris láthatjuk, hogy e hegytömb mögött két község fekszik előnyomulásunk irányában: Barwinek és Zyndranowa. Mindkettő még lengyel területen van, de mögöttük már ott a csehszlovák határ a Dukla-hágóval, s azon túl az első szlovák falvak: Sarbov, Krajná Parúbka, Vysny Komárník, majd alatta Nizny Komárník, jobbra Krajná Bystrá, Medvedzie és Vysná Pisaná. Azután távolabb Svidník és még tovább Stropkov. S ott már a szlovák nép vár ránk.

A Hyrowa-hegy!

Éppen onnan küldték ránk a fasiszták a gránátok és az aknák fergetegét, amikor arról volt szó, hogy ki lesz az úr az 534-es magassági ponton. Mindössze nyolc-tíz napja, hogy túl vagyunk rajta.

A felderítés azt igazolja, amiről úgyis meg voltunk győződve: a Hyrowa-hegyen a fasiszták erős védelemre rendezkedtek be, beton erődjeik is vannak. Az elkövetkezendő harcok semmi jót sem ígérnek.

Fáradtan és bőrig ázva térek vissza késő este az egységektől harcálláspontomra. A földbe vájt fedezékben dermesztő hideg van. Alvásra gondolni sem lehet. Mint előzetesen értesülök másnap, szeptember 22-én megindítjuk, pontosabban — folytatjuk a támadást. A katonák halálosan fáradtak. Láttam őket — sokan alig állnak a lábukon, de amint a velük folytatott beszélgetésekből kicsendült, ennek ellenére fűti őket a vágy, hogy mielőbb elérjék a határt, és szülőhazájuk földjére léphessenek. S a katonáknak az a vágya, hogy minél előbb felszabadítsák a megszállók csizmája alatt nyögő népüket, az előző napokban is legyőzte, és minden bizonnyal ezután is legyőzi a fáradtságot, előre lendíti őket a harcban, a küzdelemben.

Reggelre megjött a várt parancs. A 38. hadsereg parancsnoka meghagyta a támadó csapatoknak, hogy folytassák az előnyomulást az eddigi irányban, és estére hajtsák végre az előző napi harcparancsban kijelölt feladatot. Számunkra ez annyit jelentett, hogy az ellenséget mindenekelőtt a Hyrowa-hegyről kellett kivernünk.

Még ennyi esztendő után is a fülembe zúg az ágyúdörgés, ha visszagondolok a Hyrowa-hegyre, s mintha csak abból az időből való filmet néznék, úgy peregnek emlékezetemben a harci jelenetek, amelyeket a távolból figyeltem. Velem volt politikai helyettesem, dr. Jaroslav Procházka is. A figyelőben tartózkodott velünk a tüzérség parancsnoka is.

A harc már virradatkor fellángolt. Mihelyt eloszlott a köd, egyre erősebbé vált a fasiszták tüze. Géppuskáink záporozó lövedékei, tüzéreink és aknavetőink gránátjai és aknái elárasztották az ellenséges állásokat. E hatalmas tűz támogatásával igyekezett fel gyalogságunk a hegyre, de a hegycsúcshoz csak a déli órákban jutottak el északkelet felől harckocsijaink és rajtuk a géppisztolyosok, hogy támogassák az 1. dandár zászlóaljainak el-elakadó támadását.

Távcsővel figyelem a harcot. Telnek-múlnak a percek, az órák, s tán csak nekem tűnik úgy, hogy a csatazaj időnként alábbhagy, pillanatokra elcsendesedik, majd nyomban újult erővel tör ki.

— Van összeköttetésünk az egyessel? — fordítom el egy pillanatra figyelmemet a Hyrow-hegyről, ahol maga a pokol tombol.

— Van — válaszol a távbeszélős.

— Kapcsold nekem Sázavskyt, de gyorsan ! — sürgetem.

A híradós katona kapcsolja az 1. dandárt. Sázavsky tábornok jelenti a helyzetet:

— Mind a két zászlóalj — az első és a második — rohamtávolságra van, most várják a harckocsik érkezését, azután nyomban rohamra indulnak.

— Rendben van, egyetértek — válaszolom az 1. dandár parancsnokának. — Amikor a harckocsik odaérnek, megerősítem a tüzérségi tüzet a Hyrow-hegyre. Használjátok ki, foglaljátok el rohammal a csúcsot, és jól erődítsétek meg!

— Értettem! — válaszolja a tábornok.

Időközben három harckocsink nagy nehezen utat tör a hegycsúcshoz. Az egyikük már egészen a csúcsnál van. Ez nyilván alaposan meglepte a fasisztákat, aligha számíthattak arra, hogy a harckocsik feljuthatnak a 30°-nál is meredekebb hegyoldalon, annyi mély szakadékon át. Ismerték a híres T—34-eseket

ismerték nagyszerű manőverező képességüket és teherbírásukat. S íme, most e gépek egyike az orruk előtt bukkan fel, és manőverez. A jelek szerint a kezelőszemélyzet jó kilövést keres, ahonnét maradéktalanul kihasználhatja fegyvereit. Én magam is úgy gondolom, hogy a lövészárkokba közvetlen irányzással nemigen lehet lőni, de minden jel arra vall, hogy a harckocsi ott fenn, éppen ezzel próbálkozik, sajnos, nem megy a dolog.

A harckocsik rendületlenül törnek előre, magukra vonják az ellenség figyelmét. Abban a pillanatban, amikor átlépik lövészeink harcrendjét, csatlakozik hozzájuk az 1. dandár 1. és 2. zászlóalja és géppisztolyos százada. E pillanatban tüzéreink erősítik a tüzet, a Hyrow-hegy eltűnik a gránát- és aknarobbanások füstjében és porfelhőjében. A gyalogság a tüzérség és a harckocsik támogatásával birtokba veszi a hegycsúcsot, ahol kézigránátokkal és szuronyokkal közelharcra kerül sor.

— No, ez megkapta! — szólal meg bosszúsan a szovjet ezredes, aki figyelemmel kísérte a harcot, abban a pillanatban, amikor letettem a távcsövet, hogy pihentessem kissé a szememet. Gyorsan a távcső után nyúlok, látom, hogy az egyik harckocsi ég, s kezd csúszni lefelé a meredek lejtőn a felkavart föld és füst felhője száll nyomában.

— Ellenlökés — sziszegi gyűlölettel dr. Procházka törzskapitány, amint az előrajzó Wehrmacht-népséget nézi.

A hadtest politikai helyettese sohasem volt bőbeszédű, de a munkája eredményét, s főleg azokét, akiket vezetett — a kommunistákét és a politikai munkásokét — mindenütt látni lehetett, minden egységben és az egész hadtestben, és most az éppen előttünk folyó harcban is. A harcba indulás előtt az emberek a végletekig elcsigázottak voltak. Mindannyian tudtuk ezt, és higgyék el, nem könnyű agitálni azokban a pillanatokban, amikor a kimerültség túllép minden határt. Ámde politikai munkásaink megtanulták ezt a művészetet tapasztaltabb társaiktól, a szovjet politikai munkásoktól, maga a harc is megtanította és rávezette őket erre Jaroslav Procházka és a CSKP vezetőségének többi tagja is.

A csúcs elfoglalása után egy fasiszta zászlóalj ellenlökést indít, de a mieink az ellenlökést visszavetik

A harc tovább tombol, nem hagy alább, ellenkezőleg — újabb erőre kap. Tüzéreink és aknavetőink áthelyezik a tüzet.

A déli hegyoldalon Jasiok hadnagy, a nagyszerű harckocsizó, a kommunista veri az ellenséget. A saját szememmel nem láttam, hogy miként harcolt, ezért átadom a szót egy szemtanúnak:

— Az a lejtő a hegy túlsó oldalán volt — meséli Cenek Hruska, a harckocsi dandár politikai helyettese —, és gyalogságunk nem tudott ott előbbre jutni, mert a németek odaállították géppuskáikat, emellett a pusztító német aknavető tűz is erősebben érte ezt a területet. Hogy könnyebben megsemmisíthessük a német géppuskafészkeket itt kellett bevetni a harckocsikat. Ezt a feladatot kiválóan teljesítette harckocsizóival Jasiok hadnagy. Nagyszerű volt az együttműködés a harckocsik és a gyalogság között. A lövészszázad parancsnoka rakétával jelezte a harckocsiknak, merre vannak a fasiszta géppuskák, és Jasiok meg Hecht harckocsija az első vagy a második lövésre megsemmisítette azokat. Úgy festett az egész, mint valami bemutató lövészet a gyakorló téren. A valóságban azonban rendkívül nehéz harc volt ez. A rakétajelt követően gránát röppent ki a harckocsiból, és máris a levegőbe repült egy ellenséges géppuska. A kommunista Jasiok pompásan dolgozott, s látszott, hogy a lövészszázad parancsnoka nagyszerűen megérteti magát a harckocsizókkal. El kell mondani, hogy Jasiok hadnagynak nem kevésbé jók voltak a harckocsikezelői is: Alekszej és Agapenko tizedes, meg a többiek is kiváló harckocsizók voltak. Hisz' olyan nyugalommal vezették harckocsijukat a legnagyobb tüzérségi tűzben is, mintha csak a csendes országúton gördülnének.

A harcoknak éppen eme döntő fázisában, e végtelennek tűnő percek alatt, amikor a gyalogság hősiesen küzdött a Hyrow-hegy birtoklásáért Arnost Steiner hadnagynak sikerült alaposan meglepnie az ellenséget. Ötvenkét géppisztolyosát észrevétlenül felvezette a hegy csúcsához, ahol a legnagyobb meglepetéssel vette észre, hogy az ellenség hátába került. Élt az alkalommal. A „sebezhetetlen" hadnagy katonái tétovázás nélkül csaptak rá az ellenségre, kézigránátokkal és géppisztolyaik sorozatával kaszálták le a megzavarodott hitleristákat, akik

fejvesztetten futottak, amerre láttak. Ez épp abban az időpontban történt, amikor az arctámadásunk sikere kibontakozóban volt. A hegyet így mihamar elfoglaltuk.

Az ellenség néhány elkeseredett ellenlökéssel meg akarta fordítani a helyzetet, de minden kísérlete hiábavaló volt. Katonáink sötétedéskor már szilárdan a kezükben tartották a Hyrow-hegyet.

Ez a hegy volt az utolsó és legnehezebb akadály a határhoz vezető úton. Sok áldozatot követelt. Ott halt hősi halált az 1. zászlóalj parancsnoka, Kholl törzskapitány is. Nagyszerű parancsnok volt, bátor, nemesszívű, igazságos, valóban értékes ember. Minden harcban megállta a helyét, zászlóalját felvezette egészen a Hyrow-hegy csúcsára, s midőn elfoglalták a csúcsot, akkor érte a halálos szilánk.

Csaknem elfelejtettem elmondani, hogy mi is történt később azzal a harckocsival, ott a Hyrow-hegyen. Amikor rátámadt az ellenséges lövészárokra, páncélököl-találat érte. Abban a pillanatban lángra lobbant, és csúszni kezdett a lejtőn. Csak egy embernek sikerült erejének végső megfeszítésével kiugrania az égő harckocsiból, ez Tesarik főhadnagy volt. A többiek közül egy sem menekült meg, valamennyien bennégtek. A sebesült tiszt súlyos égési sebekkel a fején és a kezén, eszméletlen állapotban került a kötözőhelyre. Az elsősegély után elszállították a tábori korházba, ahol azonban az orvosok minden igyekezete ellenére sem sikerült a sebesült Tesariknak, a Szovjetunió Hősének a bal szemét megmenteni.

Csak a harcok végeztével tudtam meg, hogy mekkora gondban voltak derék tüzéreink. Nemcsak a támadó gyalogságot kellett támogatniuk, hanem kutatniuk kellett valami láthatatlan ellenség után is, mely nekik — és nemcsak nekik — komoly nehézségeket és veszteségeket okozott...

Sokáig nem tudtak rájönni, miképp lehetséges az, hogy az ellenség oly pontosan belövi tüzelőállásainkat. Az előttük levő hegy már a kezünkben és a szovjet gyalogság birtokában volt. A gránátok, és az aknák mégis hajszál pontosan oda csaptak be, ahová lövegeiket helyezték, vagy ahol a gépkocsioszlop megállt. Kerestek-kutattak a tüzérek, tűvé tették az egész környéket, de csak nem tudták megtalálni az elbújt fasisztát, aki

nyilván rádión ad tájékoztatást az arcvonal mögötti mozdulatokról és összpontosításokról.

Az ütegtől kiküldött emberek keresztül-kasul bejárták a vidéket (egyikük Jan Pesta volt, aki nemrég mesélte el nekem a dolgot). Kutattak a híradó tisztek, meg a rádiótávírászok is, vadásztak az éterben. A parancsnokok megszigorították az álcázási fegyelmet, de minden intézkedés hiábavalónak bizonyult, egyik sem járt eredménnyel. A gránátok és az aknák továbbra is telibe találtak.

Egyszer aztán mégis megoldódott a rejtély, s bármily csodálatosnak tűnik is — egyik orvosunk érdemeképpen.

A dolog így történt: dr. Novy orvoshadnagy, Král tizedes és dr. Bejkovsky, a tüzérek politikai helyettese visszafelé tartottak a tüzelőállásokhoz. Amint lépdelnek, találkoznak egy szénával megrakott kis parasztszekérrel. Mellette egy kisfiú baktatott, mögötte pedig egy asszony. A katonák köszöntek, a fiú és az asszony lengyelül fogadta. A szekér mögött még egy férfi is haladt, ez erősen sántított. Katonáink köszöntek neki is, de választ nem kaptak. Az orvos a férfi sánta lábára pillantva, emberi együttérzéssel megkérdezte az ismeretlen lengyel polgárt, hogy mi baja van a lábának.

— Siketnéma — sietett a férfi helyett válaszolni az asszony — értik, katona urak, siketnéma —, és kézzel mutogatta, hogy „siketnéma'"

Hogy aztán az a férfi viselkedett-e gyanúsan vagy az asszony keltett Novy doktorban gyanút, nem tudnám megmondani. Novy hadnagy azonban ideg- és elmegyógyász volt. Lehet, hogy amit a következő pillanatokban tett, inkább egy véletlen ötlet, persze szerencsés ötlet eredménye volt.

A szekér továbbhaladt, az a férfi pedig, aki hátul a szekér vendégoldalába kapaszkodva ügyesen színlelte a sántítást, azt hitte, nyert ügye van, túljárt a katonák eszén. Pedig ha tudták volna, hogy kivel álltak szemben, s kit eresztettek ki a kezükből!

Dr. Novy, mint mondám, ideg- és elmeorvos volt. Nézett a szekér után, aztán hirtelen előrántotta pisztolyát és a levegőbe lőtt. A „siketnéma" kiesett a szerepéből: összerezzent, s ez árulója lett. Abban a pillanatban mindhárman mellette ter-

mettek. Megmotozták, s lám az orvos gyanúja igazolódott. A leleplezett férfinál megtalálták a térképet, amelybe pontosan bele voltak rajzolva ütegeink tüzelőállásai, találtak még nála két pisztolyt és sok más holmit is.

Így lepleződött le az az SS-katona, akit azzal hagytak hátra a hátunkban, hogy jelentést küldözzön a német tüzérségnek állásainkról. Megtaláltuk a rádióadóját is, a lengyel asszony házában volt elrejtve. Az asszony férjét már régen elvitte a Gestapo a koncentrációs táborba, és őt azzal fenyegették, hogy kivégzik a férjét, ha elárulja őket. Azért rejtegette ezt a fasisztát, aki annyi keserű pillanatot szerzett tüzéreinknek és hadtápegységeinknek, amíg le nem leplezték és ártalmatlanná nem tették. Doktor Novy, akinek oroszlánrésze volt leleplezésében, megérdemelte a kitüntetést.

9. ELŐTTÜNK CSEHSZLOVÁKIA HATÁRA

Végre legyűrtük a Kárpátok előhegységeit. A szovjet harckocsikötelékeknek sikerült felszabadítaniuk a körülzárt 1. gárda lovashadtestet. Közeledett az idő, amikor a Duklaszoros térségében át kellett lépnünk a csehszlovák határt.

Nincs semmi csodálkozni való rajta, hogy az események iránt a londoniak egyszeriben nagy érdeklődést kezdtek tanúsítani. Gyorsan küldöttséget menesztettek hozzánk: Nemec minisztert, a jobboldali demokratát, a néppárti Hálát és Hasal tábornokot. Mind a hárman nagy örömmel ragadták meg az alkalmat, hogy tanúi lehetnek a nagy pillanatnak, amikor a haza földjére lépünk. Ezt egyikük sem titkolta, de egyik éppúgy mint a másik azért jött közénk, hogy ebből minél nagyobb hasznot húzhasson.

Hála képviselő kereste az alkalmat, hogy négyszemközt beszélgethessen velem. Látszott ez rajta, hiszen állandóan körülöttem sündörgött, és én megéreztem, hogy az egyháztanácsos úrnak nyomja valami a begyét.

— Tábornok úr — zendített rá egyszer siránkozó hangon, amikor végre sikerült egyedül maradnia velem, amikor tanúk nélkül beszélgethettünk, úgy, amint arra, valószínűleg, utasí-

tották — tábornok úr, a miniszterelnök úr monsignore Srámek szívélyesen üdvözli önt, és sok szerencsét kíván a munkájához.

Ezzel elhallgatott, összekulcsolta kezét, jobbra-balra pislogott, hogy nem hallotta-e meg valaki.

— A miniszterelnök úr bízik önben és hiszi, hogy nem csalatkozik.

Megértettem, nagyon is jól megértettem, hogy mit jelent ez a „nem csalatkozik".

— Adja át köszönetemet a miniszterelnök úrnak az üdvözletért — törtem meg a beszélgetésben beállt csendet, s némi gúnnyal hozzátettem — no, persze, a szerencsekívánatért is...

Elhallgattam, és azon tűnődtem, mit is mondjak, hogy ez a reverendás férfiú minden kétséget kizáróan megértse: a münchenisták semmiben nem számíthatnak rám a háború után. Hiszen ő is a Benes körül összeverődött klikkhez tartozott. Ismertem nézeteiket a felszabadult köztársaság viszonyainak rendezésére vonatkozólag. Rövidlátásukban, úgy képzelték, hogy újból a nép nyakába rakják az igát, s mint a háború előtt, ezután is a gyárosok és nagybirtokosok uralkodnak majd. Londonnal egész idő alatt keserű tapasztalataim voltak, amíg szerveztem katonai egységünket, s ugyanígy a harcok idején is. Mindig mindenütt akadályokat gördítettek elénk. A Szovjetunióval való jó kapcsolataimért elmarasztaltak Londonban. Tudták rólam, hogy Gottwald elvtárs Buzulukban tett első látogatása alkalmával kijelentettem: katonai egységünk nagy örömmel fogadta szavait, amelyek szerint a német fasisztáktól megszabadított köztársaságnak olyannak kell majd lennie, amilyennek a nép akarja. Nem ígértem-e meg a saját nevemben, valamint az egész egység és a megszületendő csehszlovák hadsereg nevében: nem tűrnénk, hogy ez másképp történjen? Londonban jól tudták mindezt. Besúgóik ott voltak Buzulukban is, akik rögtön továbbították értesüléseiket, s most, amikor hazánk határai előtt állunk, ki akarják puhatolni, hogy nem számíthatnak-e rám esetleg mégis...

— Biztosíthatom Srámek miniszterelnök urat, hogy a nép odahaza nem fog csalódni bennem — mondtam határozottan és szilárdan.

El lehet gondolni, hogy Hála képviselő úr nem nagyon örült ennek a válasznak. Úgy, ahogy én megfejtettem az ő jelbeszédét, bizonyára ő is megértett engem.

— Köszönöm önnek — nyögte ki nagynehezen, lesütötte szemét, és a további beszélgetéstől inkább eltekintett.

A londoni küldöttség tagjainak alkalmuk volt, hogy (távcsövön, kellő távolságból) harcolni lássák a csehszlovák katonákat. Úgy gondolták, a csehszlovák határ átlépése könnyű séta lesz.

Csakhogy ez korántsem volt így. A harcok hevessége nem csökkent. még ha nem álltak is az útunkban olyan akadályok, mint az 534-es magassági pont vagy a Hyrow-hegy a sok környező magaslattal. Magunk mögött hagytuk a Kárpátok előhegységét, amelyek között sok száz és ezer szovjet és csehszlovák katona lelte halálát. Előttünk van Csehszlovákia határa, s közben még megszámlálhatatlan magaslat, melyeknek megerődített állásaiban kétségbeesetten ellenáll az ellenség.

Megindultak a harcok a csehszlovák terület előtti útolsó két kis lengyel faluért, Zyndranowáért és Barwinekért, meg a körülöttük levő magaslatokért és erdőkért. A dandárok, a zászlóaljak, a századok, de még a szakasz és raj erejű alegységek is ádáz harcot vívnak az ellenséggel minden talpalatnyi területért, a haza küszöbe előtt. Nemcsak az ellenséggel kell viaskodni, hanem a kedvezőtlen időjárással is. Az állandó esőzés feneketlen sártengerré változtatta az egész vidéket. A járhatatlan utakon a gépkocsik nem tudnak eljutni az első vonalakba, kerekeik elmerülnek, ide-oda csúsznak, s az emberek képtelenek kiszabadítani a megrekedt gépeket. Így nincs más hátra, mint hogy hátukon cipelve a lőszert vagy a kondért az aknák és a gránátok esőjében előre kússzanak az első állásokba, azokhoz a bajtársakhoz, akik a meleg falatra jobban várnak, mint a lőszerutánpótlásra.

A szeptember 30-ra virradó éjszaka a hadtest egységei elfoglalták megindulási állásukat a támadáshoz. Az 1. dandár 2. zászlóaljának századai a zyndranowai templom két oldalán helyezkedtek el. A korábbi harcokban éppen ez a zászlóalj szenvedett érzékeny veszteségeket. Záhor 2. zászlóalja most azonban csaknem teljesen fel van töltve: a lövész századok

létszáma ismét nyolcvan körül jár, feltöltötték a géppuskás, az aknavető és a géppisztolyos századot is. Visszaérkezett a zászlóaljhoz vagy harminc alhadnagy. akik rövid tanfolyamot végeztek szovjet iskolákban. Örvendetes megerősítés. A századok és a szakaszok élén végre ismét tisztek állnak. Sőt, a zászlóaljparancsnoknak még tartalékban is van egy egész raja.

A 2. zászlóalj katonáinak reggelig várakozniuk kell, s velük együtt a többi zászlóaljak embereinek is, az egész hadtestnek. Az oly régóta és türelmetlenül várt támadás, amelynek célja a határ elérése volt, csak a reggel beálltával kezdődik.

Ez a várakozás nagyon kínos. Az árkokban víz áll, mindenki bőrig ázott és fáradt a sok-sok előző támadástól, rohamtól, az ellenlökések visszaverésétől, a manőverezésektől, az átcsoportosításoktól. A többség már megszokta ezt a kemény harctéri életet, meg kellett szoknia, nem lesz ez másként az elkövetkezendő harcokban sem. A Kárpátokban már beállt az igazi ősz, időnként szitál az eső, aztán sűrű záporba fordul. Így volt ez az 1944. szeptember 30-ára virradó éjszakán is.

Szeptember 30-án reggel sűrű köd ereszkedett a zimankós Kárpátokra. Röviddel nyolc óra után tüzéreink és aknavetőink megkezdték a támadás tüzérségi előkészítését, s negyven percen át pusztították a fasiszták védőállásait.

Az ellenség megsejtette a veszélyt, és már a mi gránátaink és aknáink tűzzápora alatt ellenelőkészítést hajtott végre. Lövészeink ennek ellenére megindultak. Az ellenség dühödt tűzzel fogadta őket. Az előnyomulás lassan haladt, nehéz volt előre jutni.

A 2. zászlóaljból Steiner századának a fasiszták veszett ellenállása dacára is sikerült betörnie az ellenség első árkaiba. Rövid kézitusa keletkezett, Arnost Steiner katonái nem irgalmaztak azoknak az ellenséges katonáknak, akik nem emelték fel idejében a kezüket, nem hagyták abba a lövöldözést és nem dobták el a fegyvert.

Sok élettel és vérrel kell még adóznunk, míg a szülőföldünkre léphetünk. Tudatában van ennek Steiner százada is, és legjobban talán éppen abban a pillanatban, amikor azt a névtelen magaslatot rohamozza. Fentről egyre sűrűsödik a

golyózápor, az ellenséges géppuskák és géppisztolyok szüntelenül kattognak. Az előnyomuló rajláncból fel-felkiált valaki fájdalmasan nyög, összecsuklik, s már nem nyomul tovább. Az ellenség hatcsövű aknavetői is működésbe lépnek. Elszabadult a pokol. A századparancsnoktól nem messze, balra, ahonnan a mi maximunk küldözött hosszú sorozatokat a hegycsúcsra — gránát robbant. Steiner hadnagy ezt is ép bőrrel úszta meg, csak göröngyök és kőszilánkok hullnak rá, de a géppuska, amely az imént még ontotta a hosszú sorozatokat, elhallgat, betemette a csúszós agyag, és csak kerekei látszanak ki, mellette fekszenek a gránáttól megölt kezelők.

Óvatosan kell előnyomulni ebben a golyózáporban, a gránátok és aknák sűrű robbanásai között, jól ki kell használni a terepet. Nemcsak minden perc, de talán minden másodperc megköveteli a maga emberáldozatát, a támadók és a védők soraiban egyaránt. A sebezhetetlen hadnagy százada egyébként jól verekszik, percről percre közelebb jut a hegy csúcsához. Csak most, amikor a hegyorom már csak kőhajításnyira van tőlük, csak most meg ne torpanjanak...

A századparancsnok megértette, hogy ebben a pokolban, amikor az ellenséges géppisztolyok és géppuskák fulladoznak a heves tüzeléstől, csak úgy érhet el sikert, ha elsőnek tör ki, és magával rántja elcsigázott embereit a döntő rohamba.

— Szuronyt szegezz! Előre! — s ezzel kiegyenesedik Steiner hadnagy alacsony, fürge alakja. A századnak már csak a fele hallja a paracsot, de azok, akiket eddig elkerült az ellenség golyója vagy csak horzsolást szenvedtek, követik parancsnokukat. Tűzzel törnek utat maguknak a csúcs felé. Néhányan a biztos halálba mennek, de mennek. Lábuk rogyadozik, méterenként lankad erejük, de nő bennük a gyűlölet a hitleristákkal szemben, botladoznak a kimerültségtől, mégis gyorsan talpraállnak és fegyverükkel ontják a halált az ellenségre. Valahonnan hirtelen felugat egy géppuska, az emberek a földre vetik magukat, valaki nekilendül és hatalmas karmozdulattal kézigránátot hajít. Eltalálja? Robbanás, a géppuska elhallgat. A földön lapuló rajláncnak nincs sok kedve tovább menni, de megint felállítja őket parancsnokuk hangja:

— Utánam! Előre!

És Steiner katonái ismét belevetik magukat a tűzbe. Még két-három perc, már benn vannak a lövészárkokban. A fasiszták nem akarják megadni magukat, őrjöngő közelharc következik. Ebben mesterek Steiner harcosai, tudnak tusázni, géppisztolyaik jól dolgoznak, a kézigránát, a géppisztoly agya, a szurony is megteszi a magáét. A kemény, irgalmatlan párharcban a mieink győznek!

Délelőtt gazdát cserélt a magaslat. A fasiszták tucatszám maradtak a magassági ponton, de az utolsó pillanatban még elég soknak sikerült elhordania az irháját, különben a mieink az utolsó szálig megsemmisítették volna őket.

Alighogy kifújják magukat a katonák, Steiner hadnagy máris rendezi őket. Kevés embere maradt a magaslat védelmére. Szerencsére az ellenség hagyott hátra elég géppuskát a bunkerekben és az árkokban, elegendő lőszerrel együtt. Jól jön ez most nekik, s ha a hitleristáknak eszükbe jutna támadni, akkor a védők a saját fegyvereikkel kaszálják majd le őket.

Az ellenség valóban megpróbálta visszaszerezni az elvesztett magaslatot, de Steiner megritkult százada valósággal belevájta magát a földbe, s az első, aránylag gyenge ellenlökést könnyedén elhárította. Délután a fasiszták még kétszer megkísérelték, hogy elűzzék a magaslatról a századot, de mindannyiszor visszaverték őket. Estefelé negyedszer is próbálkoztak. A német géppuskák számunkra most már mitsem érnek, kifogyott a lőszerük, a katonák félrelökik. El vannak szánva rá, hogy géppisztolyukkal védekeznek. Kézigránátjuk még van elég. Jól tudják mindannyian, mennyi vérbe került ez a hegycsúcs, ki nem adják a kezükből semmiért.

A névtelen magaslat védőinek helyzete nem volt irigylésre méltó, összeköttetésük nem volt a zászlóaljjal, a távbeszélő vezetéket az ellenséges gránátok széttépték, és üzemképtelenné váltak a rádiók is. Az a két katona, akit a századparancsnok a zászlóalj törzséhez menesztett, nem jutott messzire. Egyikük a közelben fekszik átlőtt fejjel, s a másikat is ugyanez a sors érte. Ha erősítést nem kap, nem bírja soká a század.

A szél lövöldözés hangját hozza a lövészárokba. Nyert

ügyük van! Bilej százada verekszi át magát hozzájuk a jobb szárnyról, épp jókor jön. Bilej géppisztolyosai lőszert és élelmet hoznak magukkal. Helyreállítják az összeköttetést, a híradók megjavítják az elszakadt vezetéket, s a csúcson vannak már a rádiósok is.

Az éjszaka gyorsan eltelt a névtelen hegyen. Észre sem vették, máris megvirradt. Köd takarta az egész hegyet, tíz lépésre sem lehetett látni.

A fedezékben jó ideje üldögél egymás mellett a két századparancsnok. Az ellenségtől itthagyott bádoghordóból fabrikált kis kályhából árad a meleg, barátságos, jó meleg. A harcok közel hozták egymáshoz Steinert és Bilejt. Igaz barátság szövődött közöttük, olyan, amilyen talán csak a harctéren, az arcvonalban létezik. Bilej az otthonáról mesél barátjának, hazavárja őt felesége és öreg édesanyja. Steiner az atyjáról beszél, aki szintén a hadtestnél van. Az anyjával és a húgával már szomorúbb a helyzet — 1941 óta mindkettő koncentrációs táborban sínylődik.

A parancsnoki fedezékbe Kurim tizedes ront be.

— Mi baj van? — előzi meg Bilej a kifulladt, lihegő rajparancsnokot.

— Hadnagy úr — kezdi jelentését a tizedes — vagy ötven lépésnyire rajunk árkától német beszélgetést hallottam!

— Csak nem ijedtél meg tőlük, Kurim?

— Nem, hadnagy úr, hiszen ismer engem. Csak azt gondolom, hogy támadni akarnak.

— Jól van, mindjárt megnézzük.

A két századparancsnok kimegy a fedezékből, hogy utánanézzen a rajparancsnok jelentésének. Alighogy megállnak az árokban, jön a távbeszélő ügyeletes és jelenti: a távbeszélővezetékeket elvágta az ellenség.

— No, fiúk, kitartunk? — fordul Bilej hadnagy a közeli géppuska kezelőihez.

— Kitartunk, hadnagy úr!

— Nem lesz könnyű, de kitartunk! — ismétli Bilej.

— Csak a holttestünkön keresztül! — visszhangozza az irányzó.

Elvétve lövést és német beszédfoszlányt hallani. Kurimnak

igaza volt. A gránátosok hamarosan támadni fognak. Ezt egyébként megerősítette az a sebesült német katona is, akit Bilej „nyelv-vadászai" reggel felé hoztak be. Mielőtt sebeibe belehalt, a következőket mondta:

— Parancsnokságunk elrendelte, hogy szerezzük vissza a magassági pontot. Addig kell támadnunk, amíg a parancsot nem teljesítjük. S olyan erővel fogunk támadni, hogy úgysem bírnak ellenállni!

Steiner és Bilej nem veszítette el a fejét. Megállapították, hogy védőállásaik előtt a hitleristák mindenütt a névtelen magaslat visszaszerzésére készülnek. A ködtől nem lehetett őket látni, de minden jel arra vallott, hogy sokan vannak. A fogoly igazat mondott. A két parancsnok elhatározta, hogy tüzérségi zárótüzet kérnek az ellenségre, még akkor is, ha a nagy keveredésben ez esetleg őket is érheti. Az ellenségben mindenképpen több kárt tesz, mint bennük, hiszen az ő századaik mély árokban fekszenek.

Nem volt könnyű erre az elhatározásra jutni. Köd volt, a becsapódásokat nem lehetett megfigyelni. Mindent mérlegre tettek. Le kellett győzniük a feltoluló félelmet, hogy mi lesz akkor, ha a tüzérek elszámítják magukat? De ismerték bajtársaikat, és bíztak a tudásukban. Megbíztak bennük!

A várakozás rosszabb magánál a harcnál.

Ez a szörnyű köd! Vakká teszi az embert, s akárhogy belévájja tekintetét, nem látja az ellenséget. Csak valamiféle parancsszavak hallatszanak egyre kivehetőbben.

A magaslaton megkezdődik a harc, heves, könyörtelen harc. A védők halált osztó tűzzel fogadják a fasisztákat, azok ilyen ellenállásra aligha számítottak. Meghátrálnak, meginog az önbizalmuk, de csak egy pillanatra. Újból felugranak, az első rajláncuk után jön a második, a második mögött a harmadik. Mindez azonban már csak a harc végeztével derül ki.

A magaslat védőinek maroknyi csoportja vitézül veri vissza az ellenség özönét. Minden oldalról kúsznak felfelé, rengetegen vannak. A fejükbe vették, ha törik, ha szakad, áttörik a tűzfalat, amelyet a védők valamennyi lőfegyvere és kézigránátja állított elébük. Kerüljön bármibe is, vissza kell foglalniuk a csúcsot.

Csak a holttestünkön keresztül — ez Bilej és Steiner katonáinak szent elhatározása.

Hosszú, elviselhetetlenül hosszú percek következnek. A védők az oroszlán bátorságával harcolnak, de meddig bírják még? Soraik ritkulnak, ha nem jön a kért tüzérségi támogatás, elvesztik a hegyet. Ez nem kétséges.

Mintegy vezényszóra — betű szerint a tizenkettedik óra előtt egy perccel — amikor már úgy látszott, hogy az ellenség lesepri a védőket, a géppisztolyok, puskák és géppuskák ropogásában rázúdult a névtelen magaslatra a tüzérségi tűz. Huszonöt percen át egyfolytában. Ennyi időn át szántották, verték a védők árkai előtt a hegyoldalt és a támadók sorait. Győztek!

A tüzérek számításában nem volt hiba. Amikor a huszonöt perc elteltével csend ült a tájra, s a köd kissé felszakadozott, Steiner és Bilej katonái megláthatták bajtársaik, a tüzérek munkájának eredményét. A lejtőt az ellenséges katonák holttestei borították. Igen sok fasiszta az árkok közvetlen közelében feküdt gyalogsági fegyverektől átlőtt vagy gránáttól tépett testtel. Azoknak, akik a gránátzáporból viszonylag épp bőrrel kerültek ki, már nem sok kedvük volt a támadáshoz. Pánikszerűen menekültek, de Bilej géppisztolyosai még egy darabon a sarkukban voltak űzve, pusztítva őket.

A csehszlovák hadtest szeptember végén és október elején nem tudott úgy hazája földjére áttörni, ahogy azt Moszkalenko vezérezredes a 38. hadsereg parancsnoka tervezte, és ahogyan azt mi mindnyájan szívünk mélyéből óhajtottuk. A lengyel területen vívott harc utolsó kilométerei sok vérbe kerültek a hadtestnek és a szovjet hadosztályoknak. Érzékeny veszteségeket szenvedtek harckocsizóink is. Mindjárt kezdetben, szeptember 30-án öt harckocsinkat semmisítették meg a fasiszták. Az egyikben lábsérülést szenvedett Cerny alhadnagy, a harckocsiszázad parancsnoka, Sochor egykori géppisztolyosa, akiből később nagyszerű harckocsizó lett. Kis híján elvesztette a bal lábát. A szovjet orvosoknak sikerült megmenteni a lábát, de az ismert hős, Cerny alhadnagy a háborúba már nem szólhatott többé bele.

Október 1-én további két harckocsit vesztettünk.

E napokban még volt az ellenségnek annyi élőereje és technikai eszköze, hogy kemény ellenállást fejtsen ki. Ahol valamelyik egységünknek sikerült áttörnie az ellenséges gránátok és aknák záporán, ott a német gránátosok elkeseredett ellenlökésekkel, túlerővel verték vissza egységeinket.

Új támadást készítettünk elő, hogy jobb megindulási helyzetet teremtsünk a végső támadáshoz a csehszlovák határ felé a Dukla-szoros térségében. Azokat a magaslatokat, amelyek a haza küszöbén útját állták hadtestünknek, elvettük az ellenségtől. Hetekig építették rajtuk a védőállásokat, most pedig nem vehetik hasznukat, immár a csehszlovákokat szolgálják.

Az ellenség dühöng, és ellenlökésekkel próbálkozik. Mi viszonozzuk azokat.

Jól figyeljen, jól nézzen ide Nemec miniszter úr, és ön is Hála képviselő úr, meg ön is, Hasal tábornok úr! Figyelnek? Látják? Nagyon jó. Most láthatják, hogy mibe kerül a Kárpátok földjének minden métere! Most talán jobban megértik, mennyi pótolhatatlan vért kell ontaniuk itt a csehszlovák és a szovjet katonáknak. Ha harmincnyolcban megengedték volna nekünk, hogy megvédjük a köztársaságot, népünk ugyanilyen derekasan harcolt volna.

A teljes kimerültség mindenkinek az arcára van írva, de a győzelmi akarat, a vágy, hogy évek után ismét a haza földjére léphessenek, mindent lenyűgöző erőként úrrá lesz a katonákon ezekben a nehéz órákban.

Kitartani! Támadni! Előre! Üsd-vágd, senkit ne kímélj! Előre, mindig csak előre!

Nem, most nem kell az embereket biztatni. A hadműveletek első napjaiban, amikor látták a felesleges veszteségeket, a hiába ömlő vért, akkor igen. De most buzdítás nélkül küzdenek. Mindnyájukban ég a vágy, hogy meglássák a haza földjét, amelyet akaratuk ellenére kellett elhagyniuk, és ez a vágy éltet mindenkit. Ám nem mindenkinek adatik meg, hogy ezt a boldogságot megérje. A határtól alig száz méternyire hal hősi halált égő harckocsijában a nagyszerű harckocsizó Rudolf Jasiok hadnagy bajtársaival, Alekszejjel és Agapenkóval együtt. Vrána százados lép a helyére. Ő Angliából jött hozzánk, a saját kérésére, közvetlenül a kárpáti harcok kezdete előtt, hogy

segítsen ütni az ellenséget a csatamezőn. Még aznap, amikor Jasioktól átvette a parancsnokságot, ő is elesett. Jasiok, Vrána, Agapenko, Alekszej, Fuks, Markovic... hosszú a halottak listája.

Az elesett bajtársak halála feletti keserűség viszi előre a hegyszoros, a szülőföld felé azokat, akik csak hajszálnyira kerülték el a halált. Lassan megy a dolog, de valamelyest újra meg újra előbbre jutunk, közelebb a határhoz. A támadásból védelembe megyünk át, elhárítjuk az ellenlökést, aztán újból szuronyt szegezz!

Az ellenség még nem adta fel a reményt. A hegy alatti szakadékban újabb ellenlökésre készül. Egy megerősített zászlóaljnyi erő lehet ott.

Berregnek a távbeszélő-készülékek.

— Te vagy az, Frantík? — kérdezi a 2. zászlóalj parancsnoka az aknavető osztály parancsnokától. A vezeték másik végéről Frantisek Bedrich főhadnagy — ma tábornok — válaszol. Ez a két parancsnok már a kárpáti harcok első napjaitól vállvetve cselekszik.

— Látod őket?

Hogyne látná Bedrich. Mindig kiválasztja a legjobb helyet a figyelőknek. Most is, mintha a tenyerén volna az ellenség.

Az első akna — rövid. A második — hosszú. A harmadik — balra. A negyedik — jobbra. Hát ez még nem történt meg Bedrich főhadnaggyal. A célzás tudománya, ahogy mondani szokták, a kisujjában van. Tüzelés közben a lőtáblázatot már nem nézi, úgy ismeri a mesterségét. S most pedig kudarcot vall.

A távbeszélővezeték ismét röpíti a parancsot a figyelőből a tüzelőállásoknak. S nyomban hat akna vágódik be oda, ahová kell. Telitalálat. És Gross ütege Bedrich aknavető osztályából most szemléltető leckét ad az ellenségnek. A harc után mintegy 400 ellenséges katonát találtak abban a szakadékban, parancsnokaikkal együtt. Utunkba álltak, ráfizettek.

1944. október 5-e.

A felderítők behoztak egy foglyot. A kihallgatáson nem sokat mondott. De annyit mégis elárult, hogy a hegyszoros mö-

gött a német katonákon eluralkodott a csüggedés, egyesek állítólag dezertáltak. Ezt ki kell használnunk. Elrendelem, hogy azonnal küldjenek ki felderítőket annak megállapítására, mi történik az ellenségnél, s ha valóban visszavonul, nem szabad elszakadnunk tőle.

Közeledik a nagy és örömteli pillanat.

— Hej, fiúk, ébresztő! — keltegeti Chmelík szakaszvezető Bilej hadnagy géppisztolyosait az 1. csehszlovák dandár 2. zászlóaljából, akik egy pillanatra elbóbiskoltak a zyndranowai templomban. Lerázzák magukról a fáradságot, és meghallgatják, hogy miért jött utánuk a szakaszvezető. Ma éjszaka mindegyik zászlóalj felderítőket küld ki.

— Ki kell választanom azt a rajt, amelyik előre megy biztosítani a belépést a köztársaságba. Ki jelentkezik önként?

Tyrek tizedes. Nemrég vette hírét Zdolbunovból, hogy anyja és tizenegyéves húga fasiszta repülőbombázás áldozata lett. Nincs már otthon senkije, elmegy, hogy bosszút álljon. További kezek lendülnek a magasba: Nebeljak szakaszvezető, Pocil tizedes, Kuceravy, Terehani, Hejda, Houbela, Nemrich és Mazur harcosok.

— Elég, elég már, fiúk, a többiek majd legközelebb.

Az önként jelentkezettek csoportja Nebeljak szakaszvezető parancsnoksága alatt október 6-án hajnali két órakor indult el, hogy felderítse a terepet az államhatár irányában. Vaksötét volt és dermesztően nyirkos idő.

A Dukla-szorostól a határoszlopig nem egészen két kilométer a távolság, de ez a két kilométer vaksötétben, ismeretlen terepen, ahol százával lehetnek aknák, és mindenféle csapdák, ahol minden lépésnél lesben állhat az ellenség, nem gyerekjáték. Óvatosan lopakodnak előre. Útközben rábukkannak néhány fasiszta kiserődre. Szerencsére már üresek, elhagyottak.

Egyszerre csak oldalazó tüzet kapnak. A tűzre nem válaszolnak, csendben maradnak, meglapulva a kárpáti iszapban, meg se moccannak, de a fasiszta géppisztolyos szüntelenül lő. Nem sebesített meg ugyan senkit, de megsérült a nemzeti lobogó, amelyet magukkal vittek. Teljesen szétlőtték, és a zászlórúd is eltört.

Lassanként világosodik. A homályos ködben, jobb kéz felé, aszfaltozott utat pillantanak meg a felderítők. Az út mellett piros-fehér-kék oszlop áll. Ott kezdődik a mi hazánk. Mindenki boldog. Tyrek tizedes még nem volt Csehszlovákiában, az ősei laktak ott, ő már Volhíniában született és nőtt fel. A felderítők figyelmesen átkutatják a terepet. Még csak az kellene — most lépjenek aknára. Most, amikor szülőföldjüktől már csak kőhajításnyira vannak. Macskaügyességgel lopakodnak át a veszélyes kupacok között, s kikerülik az aknákat, amelyeket a hitleristák az éjszaka folyamán raktak le a határon, az aszfaltozott út mentén. Ott, ahová telepítették, még nem tudott lerakódni a dér. Egész aknamező ez. Óvatosan megkerülik és már Csehszlovákia felségterületén állnak. Aztán elküldenek egy összekötőt, hogy jelentse Chmelik szakaszvezetőnek és Bilej századparancsnoknak; hogy a felderítő raj hajnali hat órakor elérte a csehszlovák határt. S most már Csehszlovákia területén nyomul előre.

Valamivel később további felderítők is eljutottak a határra.

Ím elérkezett a boldog, oly rég várt nap.

Az 1. csehszlovák hadtest egységei támadásba lendültek, megsemmisítették a Dukla-szoros védelmére hátrahagyott ellenséges állásokat, reggel nyolc óra körül átlépték a csehszlovák államhatárt, és folytatták az ellenség üldözését. A délelőtti órákban felszabadult az első szlovák helység Vysny Komárník, és valamivel a déli óra előtt Nizny Komárník.

Nyitva állt előttünk Csehszlovákia. A Dukla-szoroson át hozta meg a szabadságot a szovjet hadsereg és a mi hadseregközvetlen hadtestünk a csehszlovák népnek.

Az emlékezetes nap — 1944. október 6.

Lemegyek arra a helyre, ahol a csehszlovák állami lobogó leng, magam előtt látom a határoszlopot. A géppisztolyosok egyike ott térdel mellette és csókolgatja. Elmondhatatlan örömet érzek. Büszke vagyok azokra, akik most a felszabadult határon menetelnek előre. Könnyedén lépkednek, mintha nem is lenne mögöttük egy hónapos harc a Kárpátok erdős hegyrengetegében. Áradó örömmel tisztelegnek a csehszlovák állami zászlónak. Büszkén gondolok azokra, akik néhány kilo-

méterrel előttünk törlesztik adósságunkat, pusztítva a menekülő hitleristákat, s büszke vagyok azokra is, akik már nem érték meg ezt a boldog pillanatot, és mérhetetlen hálát érzek a szovjet katonák iránt, akik nélkül nem állnánk itt.

Odalépek államunk lobogójához, és boldogan megcsókolom. Ez az a nap, amelyről annyit álmodoztam, amelyre hat esztendeig, hat végtelenül hosszú éven át annyira vágytam, s velem együtt mindannyian, akiket vezettem, s akik nélkül nem állhatnék itt.

Azután elmentem, hogy megadjam a végtisztességet a hadtest ama harcosainak, akik az országunkban vívott harc első óráiban estek el a haza földjének első méterein. A határoszlop közelébe fektettük le őket, felettük a csehszlovák zászló lengett. Köztük volt Vedral-Sázavsky tábornok, az 1. dandár parancsnoka is, akinek egy szerencsétlen véletlen folytán a sors nem engedte meg, hogy hosszabb időt tölthessen velünk. Az első lépcsőben lépte át a határt, kitűzte ott az állami lobogót, megcsókolta, saját és valamennyi bajtársa nevében, tisztelgett a lobogó előtt, és sietett új harcálláspontjára, de nem jutott el oda. Teljesítette az eskü szavait: ... és ha kell, életemet is feláldozom ... Néhány méterre a határtól, már a mi oldalunkon, kocsijával harckocsiaknára futott. Bátor és jó parancsnokot vesztettünk el benne. Rövid ideig állt a dandár élén, de megállta a helyét.

A szabadság zászlaját, amelyet Sázavsky tábornok a duklai határoszlopnál kitűzött, harcostársai elhozták a felszabadult Prágába. S a további harcok során megbosszulták halálát és mindazoknak a halálát, akik már Szokolovónál, Kijevnél, Fasztovnál, Rudánál, Bila Cerkovnál, Zsaskovnál, s a Kárpátokban áldozták életüket.

— Milyen érzések hatják most át, tábornok elvtárs? — szegezi nekem a kérdést Sipov elvtárs, a Krasznaja Zvjevda állandó tudósítója.

Válaszoltam a kérdésre, de válaszomat akkoriban semmilyen szovjet lapban sem olvastam, s hogy miért nem, csak tizenöt év múltán kaptam rá magyarázatot. A. Sipov ezredes 1959-ben levelet küldött Csehszlovákiába, amelyben a következő állt:

„Október 6-án hajnalban abban a szerencsében részesültem, hogy ott állhattam csehszlovák barátaimmal a felújított határkőnél, amelyen köztársaságuk címere ragyogott, s amely alatt e szavak állottak: Köszönet néktek, szovjet testvérek, Vörös Hadsereg katonái! Csehszlovákia köszönti felszabadítóit és köszönetet mond nekik! Ugyanazon a napon interjút adott nekem Ludvik Svoboda tábornok. A szöveget orosz nyelven távirati úton küldtem el a Krasznaja Zvjezdának, a cseh nyelvű eredetijét pedig odaadtam egy Moszkvába induló repülőnek. Mindkettő balszerencsével járt. Egy nap múlva táviratot kaptam, amelyben értesítettek, hogy az interjút nem kézbesítették, mert megszakadt az összeköttetés. De ez még nem volt minden. Mint később kiderült, a repülőgép, amely a beszélgetés eredeti szövegét vitte magával, kényszerleszállást végzett. Az interjú csak nagy késéssel ért el Moszkvába, s ezért nem került bele az újságba. Eltettem egy irattartóba, sok más, ez időből származó irattal együtt, a mai napig megőriztem. Most, amikor irattáramban böngésztem, megtaláltam ezt az okmányt, s mondtam magamban: talán érdekelni fogja csehszlovák elvtársainkat..."

S a levéllel együtt megjött a válasz is, amelyet akkoriban adtam Sipov elvtárs kérdésére:

„Nehéz szavakat találni, hogy kifejezzem azt, amit érzek. Elsősorban kimondhatatlan örömöt. Hiszen megéltük azt a napot, amelyre öt évig vágytunk, amelyért fáradhatatlanul dolgoztunk és harcoltunk, s amelyet képzeletünkben egész idő alatt egyre színezgettünk. De a legszárnyalóbb képzelet sem festhette meg ezt a napot olyan gyönyörűnek, amilyen a valóságban... Végtelenül boldogok vagyunk, hogy nem néztük ölbe tett kézzel, amíg mások felszabadítanak bennünket, és magunk láttunk munkához! Most, amikor megadatott nekünk a lehetőség, hogy kiharcoljuk a hazánkba visszavezető utat, a szabadság ajándéka még becsesebb számunkra.

Hiszem, hogy a mai napon hajszálnyira ugyanazt érzem, amit alakulatunk valamennyi katonája, hiszem, soha nem voltunk annyira egyek, mint éppen ma.

A másik érzés, amely valamennyiünket áthat — a hála. Hála mindazért, amit a leghűségesebb és lehatalmasabb szö-

vetséges: a Szovjetunió tett értünk. A haza földjén tett első lépések, a szülőföld levegőjéből szívott első szippantások, a haza földjét köszöntő csókok után katonáink akaratlanul is visszapillantottak a testvéri ország felé, ahonnan hosszú, nehéz, de végül is győzelmes utunkra elindultunk. Én pedig, mint a parancsnokuk, az ő nevükben szeretném elmondani, hogy mit éreztek, mire gondoltak abban a pillanatban: ELMEGYÜNK — DE NEM VÁLUNK EL ÖRÖKRE! Ez a határ, amelyet közös harcban tisztítottunk meg az ellenségtől, amelyet a szovjet és a csehszlovák nép legjobb fiainak vére áztatott, nem választ el, hanem örökre összeköt bennünket!

Láttuk vöröshadseregbeli testvéreink hősi harcát a közös csatákban Harkovnál, Kijevnél, Bila Cerkovnál, a Horní Tikics folyón, a cseh Volhínia tájain. Mindig tudtuk, hogy nem csupán szovjet hazájukért harcolnak, hanem érettünk és Európa valamennyi elnyomott népéért, Csehszlovákiáért is. Most, amikor a Szovjetunióból már kiseperték a barbár betolakodókat, és a Vörös Hadsereg katonái a mi földünkön ontják vérüket, még forróbb és még mélyebb az irántuk érzett szeretetünk. A Vörös Hadsereg úgy harcol Csehszlovákiáért, ahogy Moszkváért, Sztálingrádért és a szovjet városokért harcolt. Azt, amit az elmúlt napokban láttunk, soha nem feledjük el, s népünk örökké hálás lesz nekik.

Biztosak lehetnek, hogy barátságunk a szovjet népekkel örökké élni fog. Így érzi ezt, így gondolkodik erről a hadtest minden katonája.

Szívélyesen köszöntjük testvéreinket, a Vörös Hadsereg hazánk földjére lépő tábornokait, tisztjeit, tiszthelyetteseit és katonáit. Népünk nagy lelkesedéssel és szeretettel köszönti a felszabadító Vörös Hadsereget, amely azért jön, hogy segítséget nyújtson a szlovák hazafiaknak, hogy hazánk minden pontjáról kiűzzük az idegen betolakodókat, s megalkothassuk a demokratikus, haladó szellemű Csehszlovák Köztársaságot."

Elérkezett hadseregünk építésének az ideje. Olyan hadsereget kell teremtenünk, amely vér a nép véréből, egy a néppel, minthogy maga a felfegyverzett nép.

A hadtest „A szabad Csehszlovákiáért" című folyóiratából.

1. AZ ELSŐ HARCOK KELET-SZLOVÁKIÁBAN

A Dukla-szoros bevétele után nem volt időnk a győzelem felett elmélkedni. Előttünk állt az ellenség. Ismét ugyanaz volt a helyzet, mint a Kárpátok előhegységében: előttünk hegyek, erdőborította magaslatok és lejtők, rajtuk pedig bunkerek, kiserődök, géppuskafészkek, tüzelőállások, torlaszok, aknák és lövészárkok, s bennük a hitlerista zsoldosok, akik azt a parancsot kapták, hogy állják el a szovjet és csehszlovák csapatok útját Szlovákia belsejébe, ne engedjenek kijutni bennünket a Kárpátokból. A fasiszta gránátosok mindenütt előnyös tüzérségi figyelőkkel rendelkeztek, tüzérségük és nehéz gyalogsági fegyvereik tüze gondosan meg volt szervezve, az egész terep pontosan be volt lőve.

Az 562-es, 576-os, 532-es, 541-es, 517-es, 433-as, 536-os, 481-es, 332-es, 471-es. 627-es, 518-as és több más magassági pont vette körül a Dukla-szoros térségét, némelyik öt kilométerre, vagy még nagyobb távolságra a csehszlovák határtól délre. Ezek a háromjegyű számok egymagukban nem sokat mondanak, csupán annyit árulnak el, hogy az egyik pont magasabb a másiknál. De a negyvennégyes esztendő októberi és novemberi napjaiban e magaslatok mindegyike körül oly heves harcok bontakoztak ki, hogy lehetetlen róluk meg nem emlékezni. Az egyik a másik után néma tanújává vált az 1. csehszlovák hadtestbeli harcosok elszántságának és bátorságának.

A hegyoldalakat, az utakat, az erdőket aknák tízezreivel szórta tele az ellenség. A fasiszták elaknásították az egész vidéket, mielőtt kénytelen-kelletlen visszavonultak a határtól az előkészített állásokba. Aknákat telepítettek a patakok partjára, másutt pedig agyafúrt módon a bürük alá rejtették, ame-

lyek felrobbantására már nem volt idejük, részben pedig szándékosan hagyták meg itt is, ott is; aknák lapultak a falusi házak körül, de a kályhákban, a házak küszöbei alatt, az istállókban, a megmérgezett kutakban, a lakásokban és mindenütt, amerre várni lehetett, hogy a támadó hadsereg elvonul. A hitleristák alattomossága nem ismert határt. Katonáik holttestemellé, amelyeket már nem tudtak elcipelni vagy eltemetni, csapdákat állítottak. Elesett katonáik alá aknákat raktak, a halottat vékony dróttal tekerték körül, amelynek végét a gyutacshoz erősítették. Előfordult, hogy felszedés elleni biztosítóval ellátott aknákat tettek alájuk. Becstelen módszerük nem egy műszaki harcosunk életét oltotta ki. Így halt meg Fiacan alhadnagy is.

Ezeken a zord őszi napokon, hadtestünkre a haza földjén is újabb harcok vártak, és ezekben egységeink újra komoly veszteségeket szenvedtek. A dandárok erőben most már a korábbi zászlóaljaknak feleltek meg, a századokat — szuronyaik száma szerint — a korábbi szakaszokhoz lehetett hasonlítani. Valamennyi egység azonban olyan emberekből állott, akik megedzőttek a korábbi harcokban, akiket áthatott a gyűlölt ellenség legyőzésének vágya, lett légyen az bármilyen fölényben is, akiknek mindennél szentebb volt a haza felszabadításának kötelessége.

Ilyen volt a szerény kárpát-ukrajnai fiú, Dimitrij Hegedüs szakaszvezető, Sochor géppisztolyosa. Jelentéktelen külsejű, vékony, törékeny ember volt, de bátorságban aligha tett túl rajta bárki. Nem ok nélkül kapta meg a „Jan Zizka z Trocnova" csehszlovák érdemrend parancsnoki fokozatának ezüstcsillagát, nem ok nélkül kapott negy csehszlovák hadikeresztet, két kitüntető érmet, „Az ellenség előtt tanúsított vitézségért" és, „A szolgálatért" ezüstérmét, a szovjet „Vörös zászló" rendjelet, a „Lengyel hadikeresztet" és még sok más kitüntetést.

Az orvosok elől a kórházból szó szerint megszökött. Először Bila Cerkovnál kapott súlyos sebet: egy szilánk szétzúzta alsó állkapcsát, elvesztette tíz fogát és az egyik szemét. A szovjet orvosok, amikor felgyógyult, a tartalékezredhez küldték Kamenyec Podolszkba. Éppen megszemléltem a lábadozókat.

— Pihend ki magad, fiam, te már alaposan kivetted a részed a harcból — válaszoltam arra a kérésére, hogy visszamehessen egységéhez. De csak nem hagyta abba. Egyre hajtogatja, hogy ő fél szemmel is jól tud még harcolni. Engedtem kérésének, és az orvosi javaslatot olyképpen módosítottam, hogy hátországi segédszolgálatra alkalmas.

Hegedüsnek azonban ilyesmi esze ágában sem volt. Egyenest kiment a géppisztolyosokhoz. Megtudva ezt, magamhoz hívattam, hogy a lelkére beszéljek és jól megmossam a fejét.

— Arra kérem önt — válaszolta —, ne kelljen segédszolgálatot teljesítenem, hiszen mindkét kezem egészséges és lábaim is rendben vannak! A világért sem akart a hátországban maradni; nem mintha attól tartott volna, hogy nélküle nem mennek a dolgok ott elöl, azt sem gondolta, hogy ő nélkülözhetetlen, hanem egyszerűen csak ezért, mert már megszokta az életet az első vonalban és mert géppisztolyos bajtársai nélkül nem érezte jól magát. Parancsnoka, Sochor beleegyezésével megváltoztattam korábbi elhatározásomat és Hegedüs géppisztolyos maradt.

A duklai harcok ötödik napján újra megsebesült. A műtét után kikönyörögte a przemysli szovjet kórház főnökétől, hogy ne szállítsák hátra (a szovjet hátországból aligha juthatott volna ki a harctérre), hanem küldjék el utókezelésre a mi tábori kórházunkba, mondván, hogy onnan közelebb lesz az arcvonalhoz. Miután az engedélyt megkapta, az utókezelés helyett a géppisztolyosokhoz sietett. És továbbra is részt vett a felderítésekben. Egyszer három napon át irányította az aknavető tüzét egy magas fáról. Megszokta veszélyes mesterségét. Nem könnyű felderítőnek lenni, sok bátorság, lelemény, elszántság és szemfülesség kell hozzá. De voltak pillanatok, amikor ezt a „vén farkast" (így nevezték a harcedzett felderítőket) is megkörnyékezte a félelem.

Egyszer két felderítő társával, Dzjamkóval és Chymeneccel vállalkozásra indult. Az volt a parancs, hogy hozzanak „nyelv"-eket. Akkor, mint maga is bevallotta, az az érzése támadt, hogy nem tér többé vissza. Néha az arcvonalban megrohanják az embert az efféle gondolatok, de minél előbb legyűri őket, annál jobb. Hegedüs leküzdötte balsejtelmeit. Amint

Gottwald elvtárs és Zsukov tábornok, a szovjet kormány megbizottja (középen) látogatást tesz egységeinknél az arcvonalon

Miután hadtestünk átkelt a Kárpátokon, még súlyos harcok vártak rá Szlovákiában, főleg Liptovský Mikulášnál, valamint a Nagy-Fátra és Kis-Fátra térségében. Ahova a lovak és a gépek nem tudtak feljutni, oda a tüzéreknek maguknak kellett lövegeiket feltolniuk

Megbeszélés a 38. hadsereg parancsnokával, Moskalenkóval, a Szovjetunió jelenlegi marsalljával

Harckocsizóink és géppisztolyosaink a Kárpátok erdőiben

éppen az ellenség hátában lopakodtak előre, egyikük valami gyanús neszt hallott. Úgy tűnt nekik, valahol előttük egy ellenséges tábori konyha van, s a hitleristák vigyázatlanul zörögnek csajkáikkal, vagy talán víz van ott. és valamelyik fasiszta katona, nem kis zajt csapva, éppen iszik. Elindultak arrafelé, s valóban vízre bukkantak. Óvatosan félrehúzódtak, lefeküdtek a földre és vártak. Egy órát, kettőt, lehet hogy többet is, de sehol semmi mozgás, senki sem jött vízért. Egyikük sem sejtette, hogy — éppen egy ellenséges bunker tetején fekszenek. Amint erre rájöttek, Hegedüs nem sokat tétovázott. Kipuhatolta a sötétben a bunker bejáratát, csendesen eltolta a bejáratot fedő deszkát és bedobott a fasiszták közé egy páncélelhárító gránátot. Robbanás, és a légnyomás jó négy méterrel odább dobta Hegedüst is. Gyorsan felugrott és kísérőivel vállvetve kirángatott a bunkerból két katonát. Mielőtt az ellenség feleszmélt, a vakmerő felderítők már biztonságban voltak.

Ilyen ember volt Hegedüs, de ilyen volt harcostársa Petras, Koryma és Brazina is, ilyen volt Hrouda, Balanda, Zíros, Bilej... Hosszú, nagyon hosszú lenne valamennyit elsorolni.

— Kibírhattam volna-e a kórházban, amikor bejártam a kiirtott, néptelen szovjet falvak százait, amikor a két szememmel láttam a kutakba dobált és a vaskerítéseken felnyársalt szovjet gyerekeket?... Kibírhattam-e a kórházban, látva, hogy a szovjet orvosok a csehszlovák katonát elsőbbségben részesítik a műtétnél a szovjet katonákkal szemben, midőn azokból a drága gyógyszerekből kaptam, amelyekből a szovjet katonáknak már nem jutott?... És amikor visszagondoltam arra az ismeretlen ukrán kolhozasszonyra, aki ápolt az első megsebesülésem után. Tizenkét éves kislányával együtt alig volt mit ennie, mert amit a fasiszták nem tudtak elhurcolni, azt leöntötték benzinnel és meggyújtották. S ez a kolhoz-parasztasszony mégis kerített valahonnan egy kis lisztet, sütött nekem lángost, s szerzett egy kis tejet. Hogy gyorsan felgyógyuljak — mondta — és tovább verhessem a betolakodókat, hogy mindig gondoljak arra, mi mindent kell megbosszulnom... S végül, kibírhattam-e a kórházban a semmittevést, amikor tudtam, hogy az új köztársaságban ismét pöffeszkedni akar-

nak a londoni urak? Egy ilyen Ingr, aki a Szokolovónál hősi halált halt Spiegel őrvezetőt tábori bíróság elé akarta állítani azért, mert azt merészelte kérvényezni, hogy ismerjék el a spanyol nemzetközi brigádban szerzett tiszti rangját! Vagy egy ilyen Pika tábornok, aki szó szerint kidobott az irodájából, noha látta zubbonyomon a sebesülésért kapott három szalagsávot, látta, hogy fejem és mindkét kezem be van kötözve...

Ezek ennek a bátor katonának, Hegedüs felderítőnek a szavai.

Nem állítom, hogy valamennyi harcosunk tökéletes katona lett volna. Vajon állíthatta ezt magáról valaki abból a 630 emberből, aki a Kárpátokban vívott harcok alatt jött hozzánk a sztaniszlavi táborból? Két napi kiképzés után harcba vetettük őket, és minden tapasztalatukat a harcok tüzében szerezték meg, mert a fegyveres harc volt az ő iskolájuk. Az övéké és azoké is, akik Krosznóból jöttek az egységgel, sőt azoké is, akik a kijevi és a zsazskovi harctértől jöttek a dandárral, sőt azoké is, akik már Szokolovo óta velünk tartottak. Mindannyiunké. A legfontosabb azonban az volt, hogy valamennyiüket mélységes gyűlölet fűtötte az ellenséggel szemben; valamennyien tudták, hogy igazságos háborút viselnek, és szívüket, lelküket adták belé. Ez a tudat ott élt mindenkiben, és ez nagyrészt a kommunisták felvilágosító munkájának a gyümölcse volt.

A haza területén folytatott első harcokból mindenki világosan láthatta, hogy a Kárpátokból való kitörés nem lesz sétamenet. Abban az időben az első dandár parancsnoka Bocek tábornok volt. A hadtest soraiban harcolt Scsadin szovjet ezredes osztálya is.

Az ellenség veszettül védekezett. Minden előretörési kísérletünket csírájában elfojtotta. A fasiszták minden támadásra hatalmas tűzzel feleltek az Obsárról és a Nizny Komarniktól nyugatra levő 531-es magaslatról. Az újabb csapások az erők átcsoportosítása után sem vezettek sikerre, noha tüzérségünk a gránátok százaival árasztotta el az ellenség kezén levő magaslatokat. Nem volt több szerencséjük a szomszédos szovjet hadosztályoknak sem.

Megtettünk mindent, ami tőlünk tellett, hogy javítsunk helyzetünkön, de minden hiába volt, az Obsár ellenállt. Védőinek páratlan figyelési lehetősége és fegyvereinek összpontosított tüze, amelyet lövegeink és aknavetőink nem győztek elhallgattatni, — a jelek szerint — áttörhetetlen bástyát képezett. Az Obsárnak, ennek az uralkodó magaslatnak északnyugati lejtőin, a fasisztáknak rengeteg bunkerük volt, amelyekből uralni tudták Nizny Komárnik egész völgyét. Az egyik erőd különösen veszélyesnek bizonyult. Tudtunk róla, de a tüzérség közvetlen irányzású tüzével nem lehetett megsemmisíteni. Sűrű erdő volt előtte.

Mit tegyünk? Ezen törte a fejét Klapálek tábornok, alárendelt parancsnokaival és katonáival, az 1. dandár minden parancsnoka és katonája, és nem tudom, ki mindenki még. Engem sem hagyott nyugodni e kérdés. Amint töröm a fejem, egyszer csak eszembe jut Petras, a géppisztolyos. Osztrozsaninál egyszer már megbíztam ezt az okos és bátor felderítőt hasonló feladattal. Most sokkal, de sokkal nehezebb feladatról van szó. Dehát próba, szerencse.

Magamhoz hívattam Petras hadnagyot, és elmagyaráztam neki a helyzetet. Tudta, miről van szó, jól tudta, hány kísérletünk vallott már kudarcot. Tudatában volt, hogy mit jelentene az egység számára, ha ártalmatlanná tehetnénk ezt az erődöt. Meghagytam Petrasnak, hogy végezzen alapos felderítést és személyesen jelentse nekem, milyen erőkkel és eszközökkel lehetne a bunkert megsemmisíteni. A felderítés eredménye nem sok jót ígért: a bunkert nem lehet megközelíteni, mert az ellenségnek sok-sok géppuskaállása veszi körül, melyekkel lezárja a kiserődhöz vezető utakat, a terep pedig erősen el van aknásítva.

— Ha parancsot kapok rá, végrehajtom. De tudom, hogy a csoportból csak kevesen térnek vissza — jelentette ki Petras, amikor fontolóra vettünk minden lehetőséget, hogy a tüzérség védelme alatt miképpen közelíthetnénk meg a bunkert. Az ember soha ne induljon vállalkozásra azzal a tudattal, hogy a feladat teljesíthetetlen, s hogy a halálba megy. Ezért nem adtam rá parancsot Petrasnak. Rábíztam a feladat végrehajtását, és ez többet jelentett számára, mint a parancs. Tökéle-

tesen bíztam Sochor bátor géppisztolyosaiban. Egy válogatott emberekből összeállított csoporttal kétszer is megpróbált eljutni a bunkerhez. Nem sikerült. Látva, hogy nem tudunk megbirkózni a dologgal, s a további kísérletek hallatlan véráldozattal járnának, elálltunk tőle.

Azokban a napokban, amikor lázas erőfeszítéseket tettünk, hogy átverekedjük magunkat az obsári szoroson, a hadsereg vezetése megtalálta a helyes megoldást: rohamcsoportokat kell alakítani, megparancsolva nekik, hogy a tüzérségi és aknavető tűz védelme alatt, rejtett erdei utakon szivárogjanak az ellenség állásai mögé, meglepetésszerűen támadják hátba és így könnyítsék meg a főerőknek az ellenséges védőállásokon való áttörést.

1944. október 14-e és 17-e között a rohamcsoportok, négy napon át újra és újra megkísérelték, hogy az ellenség hátába jussanak, de minden esetben visszaverték őket. Nőtt a halottak száma, szaporodtak a sebesültek is. Legtöbb bajt az aknák okozták. Ha a csehszlovák határ felé vezető utunkon nehéz harcokat kellett vívnunk, a hazánk földjén megtett első kilométereken a harcok az eddigieknél sokkalta véresebbek voltak. A mindenfelé szórt aknák sűrűn szedték áldozataikat. Hiábavaló volt a műszakiak igyekezete, nem tudtak megbirkózni velük.

Az orvosok, főleg a sebészek, ki sem látszottak a munkából. Főseb észünk, az áldozatkész és fáradhatatlan dr. Skvaril vágott, varrt, operált — űzte a halált, a katonák tucatjainak adta vissza az életet. Éjjel, nappal dolgozott. Sokszor ötven műtétet is elvégzett egyetlen nap alatt. Egyik kötözőhelyről a másikra loholt, itt is, ott is a műtőasztal fölé hajolt. Hallatlanul kimerítő munka volt ez, de mert emberéletekről volt szó, kollégáival és az ápolónővérekkel együtt legyűrték a fáradságot, éppúgy, mint a harcosok ott, az első vonalban, le tudták győzni kimerültségüket. Igen, azokban a napokban orvosaink is, sebesültvivőink is, ápolónővéreink is teljes egészében megismerték a háborút.

Az októberi napok nem sokban különböztek a szeptemberiektől, s a harcok hevessége sem volt kisebb, mint az előző hónapokban. A 38. hadsereg parancsnoksága újabb manőver-

hez folyamodott: a főcsapás irányát, amely eddig a mi sávunkban volt, tőlünk jobbra helyezte át, és a csehszlovák hadtest parancsot kapott, hogy október 18-án Medzvednél és Vysná Pisaná községek erdős térségében váltsa fel a 359. szovjet hadosztályt.

Újból hegyek meredeztek előttünk: a Javira, balra tőle a Hrabov, s mögöttük a többi. A Wehrmacht itt is dühödten védekezett. Egy hadifogoly elmondta; egysége parancsot kapott, hogy az utolsó emberig kitartson.

A mi feladatunk pedig az volt, hogy áttörjünk!

Az előnyomulás rendkívül nehezen ment. Hányszor történt meg e napokban, hogy egységeink, miután néhány száz méterre előre küzdötték magukat, a heves ellenséges tűz miatt kénytelenek voltak visszatérni megindulási állásaikba. A gyalogosoknak, a műszakiaknak, a híradóknak, a tüzéreknek, a harckocsizóknak, az egészségügyieknek, de még a szakácsoknak is ugyancsak kijutott a munkából, mindegyikünknek tudásuk legjavát kellett adniuk. A könyörtelen harc éjjel-nappal folyt. Nehéz lenne megmondani, ki tett azokban a napokban többet, valamennyien derekasan helytálltak.

Ján Nosko őrvezető golyózáporban 38 sebesültet hozott ki a tűzvonalból. Hrádek őrvezető négytagú műszaki csoportja két óra leforgása alatt 505 gyalogsági aknát tett ártalmatlanná, Dzjamka héttagú csoportja egy éjszaka ugyanannyi idő alatt 850 aknát hatástalanított. Lucuk híradós őrvezetőnek harc közben harmincháromszor kellett megkeresnie és kijavítania a távbeszélővezeték hibáját. Miscani harcos, a szakács, aki főzőüstökben hordta az első vonalba az ételt, egy váratlan ellenlökésnél puskát ragadott, és a gyalogosokkal együtt verte vissza a támadó ellenséget.

A német védelem túlontúl erős volt ahhoz, hogy könnyen lehessen végezni vele. A mélyen tagolt védelem peremsávját a fasiszták a hegyoldal sűrű erdőjébe rejtették, s az első árokig összekötő árkokat ástak; a lejtőket és a völgyeket, ahonnan meg lehetett volna támadni őket, sűrűn elaknásították; a legkedvezőbb pontokon, ahonnan arc- és oldalozó géppuskatüzet lehetett leadni, rejtett géppuskafészkeket helyeztek el.

Ilyen volt a helyzet az 536 méter magas Javira hegyen és a tőle balra levő, alig 17 méterrel alacsonyabb Hrabovon.

Támadás támadást követett, de eredménytelenül. Ezért a törzsben úgy határoztunk, hogy átcsoportosítjuk erőinket. Az 1. dandár 2. zászlóalját, amely harcosainak legjobb akarata és igyekezete ellenére sem tudott felnyomulni a Hrabov-hegyre, áthelyeztük Javira térségébe. Ott eddig, csekély sikerrel, az 1. és a 3. zászlóalj harcolt. Valamennyi zászlóalj részére a Javira volt a támadás fő iránya; az 1. és a 2. zászlóalj arcból támadott, a 3. zászlóalj pedig egy szovjet egységgel átkaroló mozdulattal, nyugatról tört utat.

Kisebb változásokkal megismétlődött az előző napok története. Támadás — ellenlökés! Roham — ellenlökés! Valamely előnyös állás elvesztése után az ellenség rendszerint egymásután több ellenlökést intézett ellenünk, amelyeket többnyire jól vezetett összpontosított aknavetőtűz előzött meg.

Tüzéreink abban az időben nagyon kínos helyzetben voltak. Tüzük eredményét jóformán nem tudták megfigyelni A harcok egész súlya tehát a gyalogságra nehezedett. A tüzérségi támogatás helyett páncéltörő puskákkal szerelték fel magukat a fegyvernemek királynőjének harcosai. Ezek kitűnően beváltak, tüzük rendkívül hatásos volt, lövedékük áttörte a legerősebb fedezékek védőfalát is.

De azok az átkozott hegyek!

A számtalan támadás egyike során az ellenség jól megszórta aknákkal az előnyomuló gyalogságot. Az egyik akna arra a fára zuhant, amely alatt Bilej hadnagy húzódott meg. Becsapódás — robbanás! A szilánkok tucatja freccsent szerteszét és leszakította Bilej hadnagynak, a 2. zászlóalj géppisztolyos századparancsnokának térde fölött mind a két lábát.

A közelben levő géppisztolyosok azonnal odarohantak és gyorsan elsősegélyben részesítették parancsnokukat. Bilej mindannyiuk kedvence volt, a lelküket adták volna érte, tűzbe mentek volna a parancsnokukért.

Bilej megsebesülésének híre villámgyorsan elterjedt a rajláncban. Futva hozta az egészségügyi járőr a hordágyat. Gyerünk, fiúk, gyorsan! De nem értek oda Bilejhez. Útközben ők is elestek, a következő két egészségügyi is megsebesült.

Bilejt körülfogták katonái. Megismerte embereit, ilyeneknek még soha nem látta őket, szinte valamennyien sírtak, mint a gyerekek, és nem szégyellték, nem is titkolták.

Némán álltak ott, és fájdalmas részvéttel nézték parancsnokukat. Senkinek sem jött szó az ajkára, és Bilej mégis érezte tekintetükből, mintha mindegyikük ezt mondaná neki: *Bosszút állunk érted!*

Michal Bilej! Figyelj csak! Nézd mennyi erő van a te embereidben! Jól nevelted őket.

Szörnyű dolog golyózáporban lenni, de még borzalmasabb látni, miként száll el az élet abból a bajtársunkból, aki szívünkhöz oly közel áll.

Megjöttek érte hordággyal. Az orvos éppen elkészült a kötözéssel. Óvatosan fektetik fel a sebesültet a hordágyra.

— Örülök, Arnost, hogy megjöttél — üdvözli Bilej Steiner hadnagyot, aki lihegve kapkod a levegő után, annyira sietett, hogy életben találja barátját. Egyetlen pillantást vetve Bilej arcára, látja, hogy mennyire szenved, ha igyekszik is fájdalmát palástolni.

E két elválaszthatatlan bajtárs annyi mindent élt át az arcvonalban, jót is, rosszat is. Ezelőtt tizennégy nappal mindketten majdnem megjárták. Az ellenség által be nem látható hegyoldalon tüzet raktak az erdőben. Meg akartak száradni és egy kicsit megmelegedni. Odaült közéjük Motola és Fábry őrmester is. Egyszerre csak aknasüvöltést hallanak. Mindenki ugrott, ahová tudott. Mennydörgő robaj rázta meg a földet. Másodszor, harmadszor, újra meg újra. Csend. Az első ijedtségből felocsúdva legnagyobb meglepetésükre látják, hogy nem messze tőlük, éppen a tűzben egy akna fekszik. Futottak szerteszéjjel. Az akna azonban nem robbant, nem is robbanhatott. Homokkal volt töltve. A tűzszerész egy kis cédulát szedett ki belőle. Franciaországból küldött üdvözlet állt rajta, és néhány kedves, baráti szó francia munkásoktól.

Két katona felemelte a hordágyat, a sebesült utoljára végighordozta bágyadt tekintetét valamennyiükön. Látszott, igyekszik elfojtani fájdalmát.

— Üsd a gazembereket, helyettem is! — kéri barátját, Steinert. Kezet fognak. — S üdvözöld otthon az enyéimet.

— Ne csüggedj, Michal — biztatja Steiner, s vigasztalgatja, hogy meggyógyul, bizonyára hamarosan visszajön. Látja azonban, hogy a sebesült arca egyre vértelenebb.

Szeretett egymás közelségében lenni a két barát, amikor századuk támadásra, rohamra indult. Tudta az egyik is, a másik is, hogy az ilyen szomszédban mindig bízni lehet.

— Átadom neked sasfiókáimat — búcsúzik halkan Michal Arnosttól — légy jó hozzájuk, vezesd őket szerencsésen haza!

A kötözőhely nem volt közel. Amíg odaszállították, Bilej hadnagy elvérzett. Nem segített rajta már a vérátömlesztés sem, bármilyen szívesen adták vérüket parancsnokuk megmentésére az átfagyott és holtfáradt géppisztolyosok.

Meghalt Michal Bilej hadnagy.

Végigküzdötte a dandárral az egész ukrán hadjáratot. Abban az időben szolgálatvezető őrmester volt a 2. zászlóaljnál. Párját ritkította ebben a beosztásban. Példásan törődött katonáival, fegyelmezett, szerény és őszinte volt, szigorú önmagához és bátor... Nem egy harcban megmutatta bátorságát, vitézségét. Akárcsak akkoriban, ott, Osztrozsaninál.

A zászlóalj egyik százada válságos helyzetbe került, fogytán volt a lőszere. Amint ez már lenni szokott, éppen abban a kritikus pillanatban tört rájuk az ellenség néhány harckocsival. Hátrálniuk nem volt hova, fel kellett venni a harcot. De ököllel vagy géppisztolytussal nem lehetett megsemmisíteni a harckocsit. A veszélybe került századhoz két katona igyekezett lőszerrel megrakva. Már a század közelében jártak, amikor akna csapódott be mellettük. Egyiküket megölte, a másikat súlyosan megsebesítette. Bilej látta ezt. Nem törődve a veszéllyel, fütyülve az aknatűzre, nekiiramodott a lőszeres ládákért, és idejében elhozta a lőszert.

Egyszer, amikor a zászlóaljparancsnok és a törzsfőnöke Oldrich Kvapil Csernoviciban megkérdezték őt, nem volna-e kedve átvenni a géppisztolyos századot, azt válaszolta, hogy ehhez neki talán nincsenek még meg a képességei. — Hiszen én még soha nem vezényeltem — tiltakozott. Nagynehezen rábeszélték. Bilej őrmester végre kötélnek állt, de kijelentette: — Ha nem jól csinálom, váltsatok le. Nem fogok megsértődni — tette hozzá komolyan.

Bilej szorgalmasan tanult. Századát jól készítette elő a következő harcokra. Sokat forgott az emberei között, hogy úgy ismerje őket, ahogy a parancsnoknak ismernie kell. Hamarosan tudta, ki mire alkalmas, ki mit és hogyan képes elvégezni. Tudta, hogy ki miképpen viselkedik majd a harctéren. Egyszóval — a bátortalan fiúkból rövid idő alatt szívós katonákat faragott.

Bilej katonai akadémiája maga a harctér volt. Az ellenséggel való párharc elől soha ki nem tért, s valamennyiben becsülettel megállta helyét.

Azokban a napokban és órákban, amikor a duklai harcokban, s főleg az ő szakaszán különösen feszült volt a helyzet, meglepően nyugodt, derülátó és határozott tudott maradni. Bámulatra méltó volt, ahogyan fel tudta mérni a harchelyzetet az ellenség szempontjából és mily jól mérlegelte saját erejét. Előre és helyesen látta az ellenség szándékait, s így minden különösebb nehézség nélkül meg tudta akadályozni vagy meg is előzni annak harctevékenységét.

Ilyen volt Michal Bilej hadnagy, a duklai harcok egyik hőse, egyike azoknak, akiknek emlékét tisztelet és dicsőség övezi.

A Javoráért és a Hrabovért még néhány napig elkeseredett harc folyt. A fasiszták nem akarták feladni ezeket a magaslatokat, de zászlóaljaink és a szovjet zászlóaljak mégiscsak megtörték ellenállásukat, és birtokba vették a csúcsokat.

Az ellenséget nem hagytuk lélegzethez jutni, tüzérségi és aknavető tűzzel állandóan nyugtalanítottuk. A hitlerista officírek minden magaslat, falu, hegy elvesztése után ellenlökésbe hajszolták katonáikat, nemegyszer tüzérségi és harckocsi támogatás nélkül, s ez mérhetetlen véráldozatukba került!

Így volt ez a Javira és a Hrabov elfoglalása után is. Már jól ismerjük az ellenség módszereit. Műszaki egységeink jól csinálják a dolgukat, tudják, mit kell tenniük — minél gyorsabban lerakni az aknákat. Öröm nézni, hogy megy nekik a munka, alapos gyakorlatuk van már benne. A gyalogság beássa magát. Minden úgy megy mint a karikacsapás.

Újabb ellenlökések, egyik a másik után, s mind eredménytelen. A hitleristák a saját vérükben fulladoznak. A gyalogosokkal és a műszakiakkal együtt nagy részük volt ebben az aknavetőknek is. Főleg Bedrich hadnagy osztályának. Katonái a százhuszasokkal felkapaszkodtak közvetlenül a Javira csúcsa alá. Ez persze nem volt gyerekjáték. Négy-öt kezelő vonszolt fel egy aknavetőt. De megérte a fáradságot. Egyik aknát a másik után szórták az ellenlökésre induló ellenséges rajláncokra és bennük a választűz semmi kárt nem tehetett. Az ellenség aknái a völgybe hullottak.

A Javira és a gondolatnyival alacsonyabb Hrabov bevétele után, amely nem kis fáradságba és véráldozatba került, a harcok nem értek véget. Az alig valamivel alacsonyabb 481-es és 471-es magassági pontok álltak előttünk, s rajtuk — másképp ez már nem is lehetett —, megint csak beásott fasiszták. A völgyekben csaknem méterenként aknákat telepítettek és elaknásították a magaslatok oldalait is. Abban a reményben ringatóztak, hogy ezekután nem férhetünk hozzájuk. A fenyegető pusztulást érezve, azt a parancsot kapták, hogy tartsanak ki az utolsó emberig. A magaslatokat nem adhatják fel!

Így aztán november első napjaiban újabb súlyos harcok bontakoztak ki. A megritkult egységek a 481-es magassági pontot, meg egy tíz méterrel alacsonyabb csúcsot rohamoztak. Az első a térképen Kobylacky-hegy néven szerepel. Sok katonánk tüntette ki magát az érte vívott harcokban. A számtalan rajlánc egyikében, amelyeknek több támadás után sikerült elfoglalniuk a magaslat keleti és nyugati lejtőit, és sikerült közelharcban kiűznie róla az ellenséget, volt egy katona, egy tizedes, aki csodálatos bátorságával mindenkit ámulatba ejtett. Zirosnak hívták.

Semmi nem tartóztathatta fel ezt a bátor fiút. Úgy küzdött, akár az oroszlán. Előrekúszott elesett és sebesült bajtársai közé, elvette tőlük kézigránátjaikat, és szórta a halált a fasiszta lövészárokba. Azután hirtelen felbukkant egy ellenséges géppuska. Amint a rajlánc a rohamhoz felemelkedett egymásután küldözte a sorozatokat. A fasiszta géppuskás mintha csak ezt mondaná: csak a holttestemen át. Zíros figyelte egy ideig a géppuskatüzet. Azután — senki nem küldte őt — észrevétle-

nül kúszni kezdett közelebb, egyre közelebb oda, ahonnan a halálos sorozatok jöttek. Egyszerre csak felugrott, és odadobott egy kézigránátot, aztán a biztonság kedvéért még egyet. Felhangzottak a robbanások, és a tűzfészket füstfelhő borította el, a géppuska elhallgatott. Az úton visszafelé egy másik fasiszta ölte meg Zíros tizedest.

E hős csehszlovák katona örök emlékezetére ezt a magaslatot azóta Zíros-hegynek nevezik a bajtársak.

A terjedelmes Javira-hegytömb és a Hrabov-hegy elfoglalása, valamint a német védelem további pillérének, a 481-es magassági pontnak a megszerzése nagy árat követelt. A halottak listájára további nagyszerű parancsnok neve került: Vendelín Opartrny hadnagy, az 1. dandárbeli 1. zászlóalj géppuskás századparancsnokának neve. Buzulukban már frontharcos tapasztalatokkal és a fasizmus elleni gyűlölettől lángoló szívvel érkezett közénk. Gyűlölte a fasizmust, mert a spanyolországi harcokban már megismerte. Az ő nevéhez fűződik a szovjetunióbeli egységek pártszervezetének megalakítása. S amilyen vitézül harcolt a spanyolországi harctereken a Gottwald-üteg élén, ugyanolyan nagyszerűen verekedett a mi sorainkban is, a Nagy Honvédő Háború csataterein. Elesett Stárek elvtárs is, aki szintén századparancsnok volt. Ugyanúgy, mint Opartrny elvtárs, megjárta velünk a harcok útját Szokolovótól Kijeven, Bila Cerkovón és Zsaskovón át a Kárpátokig. És hősi halált haltak sokan mások is, parancsnokok és harcosok.

Voltak napok, amikor a zászlóalj 40—60 embert számlált. Arnost Steiner századparancsnoknak, aki állandóan a harc tüzében volt, háromszor akartunk egy kis pihenőt adni. Háromszor váltotta fel őt más tiszt, s mégis ott kellett maradnia az első vonalban, mert a tisztek, akik leváltották, útközben vagy a feladat átvétele közben megsebesültek, elestek. Így Steiner maradt. A harctéren maradtak azok is, akik megsebesültek, bár orvosi kezelésre volt szükségük.

Tovább dúltak a harcok. A felderítéssel és figyeléssel megállapítottuk, hogy az ellenségnek mind a Zíros-hegy déli lejtőin, mind a 332-es magaslaton, mind pedig a 471-es csúcs nyugati és déli oldalán töméntelen erődje, géppuskafészke és

fedezéke van. Előttük pedig aknamezők, drótsövények és egyéb akadályok.

Újabb kísérletek kezdődtek az ellenséges védelem megrohamozására. A csehszlovák és a szovjet gyalogság többször is megkísérelte, hogy ledöntse ezt a fasiszta bástyát, de sikertelenül. A ráfordított erőfeszítés nem volt arányban az elért sikerrel.

Moszkalenko tábornok elhatározta, hogy újra átcsoportosítja az erőket, és az ellenséges védelmet a duklai országút mentén töri át, oly módon, hogy a főcsapás iránya az Obsár lesz. Tehát ugyanott, ahol a határ átlépése után nem sikerült megtörnünk az ellenség ellenállását.

Minden előkészület titokban folyt le. Az egységeknek november 14-étől kezdve az átcsoportosításhoz négy nap állt rendelkezésükre. A csapatmozdulatok csak éjszaka folytak. Az arcvonal tétlen szakaszain — az ellenség megtévesztésére — színlelő alegységek maradtak, amelyeknek az új csapás előkészítése alatt állandó hárctevékenységet kellett kifejteniük.

Az áttörést a hadseregparancsnok a 67. hadtest 305. és a 241. hadosztályra bízta. A mi hadtestünknek megparancsolta, hogy a szovjet magasabbegységek balszárnya mögött nyomuljon előre. Úgy határoztam, hogy az 1. dandár 2. zászlóalját Obsártól délkeletre a névtelen 551-es magaslat irányában vetem harcba, a 3. dandár 5. zászlóalja pedig Prikra hegység irányában nyomul előre.

November 18-ig a fasiszták azt hitték, hogy nincs a világon olyan erő, amely az Obsár és a névtelen 551-es magaslat által képezett duklai szoros elhagyására kényszeríthetné őket. Addig a napig valóban úgy is volt. De november 18-án és a következő napokban megtörtént az, amire a 75. hadosztály gránátosai gondolni se mertek.

A támadást a szovjet és a csehszlovák tüzérség tüze nyitotta meg. A keskeny áttörési irányban száz és száz különböző űrméretű ágyút összpontosítottunk, amelyek a délelőtti órákban kezdték ontani a tüzet és a pusztulást az előttünk álló magaslatokra. A német állások összpontosított tűzbe kerültek. Nyolcvan percen át öntötték a tüzérek a dühüket. Az első napon csak a mieink 3399 gránátot és aknát lőttek ki.

Délelőtt rohamra indultak a 67. hadtest egységei, délután pedig a csehszlovák gyalogosok. Eleinte úgy látszott minden rendben megy. A szovjet egységek gyorsan megszállták az Obsárt, a mieink pedig áttörtek a névtelen magaslathoz, és rövid harc után elfoglalták az ellenség első árkait. De ezután borzalmas harc bontakozott ki.

A feldühödött hitleristákra rázúdulnak dicső géppisztolyosaink is. Kúszva, szökellve törnek előre. Nem Antonin Sochor vezeti őket, ő még nem gyógyult meg egészen. Egyelőre tanulékony növendéke, Sergej Petras helyettesíti. Az 1. század élén Michal Svajka alhadnagy verekszik. Mielőtt Buzulukban közénk állt, Moszkva előtt harcolt, mint a Vörös Hadsereg katonája. Jobbjával markolja géppisztolyát, időnként lead egy-egy sorozatot, körülnéz, hatalmas hurrááát kiált, s mint a tigris veti magát előre. Ugrás, még egy ugrás, aztán egy harmadik. Robbanás! Svajka vérző koponyával zuhan a földre. Kiabál, vonaglik a fájdalomtól. Előre fiúk, előre, megbosszulni a parancsnokot! És mennek. A parancsnoknak majd gondját viselik az orvosok. Svajka — hat hónapon át — sok dolgot adott orvosainknak és a szovjet orvosoknak, amíg sikerült őt visszaadniuk az életnek, de a jobb szemét már nem menthették meg.

A németek jól tudták, milyen következményekkel jár e magaslatok elvesztése. Azért vetették magukat újabb és újabb ellenlökésbe, és azért szórták mindkét hegyre ágyúik és hatcsövű aknavetőik tüzét. Mi viszonoztuk. Egész nap és egész éjjel, de főleg éjjel, mert a fasiszták féltek az éjszakai harctól.

Éjfél előtt egy órával tüzérségi és aknavető tüzet zúdítottunk a névtelen magaslatra. Ennek a tűzcsapásnak a védelme alatt indult rohamra a 2. zászlóalj. A lövöldözés percről percre erősödött, s csakhamar folyamatos dübörgéssé változott, a közeli bércek és völgyek sokszorosan visszhangozták. Az éji homályban rohamozó katonáink sötét árnyai ide-oda cikáztak, amint rövid szökelléssel közeledtek a hegycsúcshoz. A német géppuskák és géppisztolyok vad kattogását letorkolták lövegeink, aknavetőink és támadó rajláncaink sortüzei. De a hitleristákat mégsem sikerült lesöpörni a hegyről, tartották magukat az előre kiépített árkokban.

— Beásni és kitartani! — adja ki a parancsot az 1. dandár parancsnoka a 2. zászlóalj parancsnokának.

— Kitartani! Kitartani! — parancsolom én a dandárparancsnoknak.

Könnyű ezt mondani, de ha tudjuk, hogy a fáradtság egyenes arányban nő a múló órákkal, hajnalhasadtával megnövekszik a sebesültek és a halottak száma, s már a harc előtt is megritkult sorok még tovább ritkulnak, és ha tudjuk, hogy ez a harc minden valószínűség szerint még az eddigieknél is nehezebb lesz, s hogy azoknak, akik elöl vannak, nem könnyű a helyzetük — akkor az ilyen parancsot csak azért adjuk ki, mert mást tenni nem lehet. Együttérzünk az első vonal embereivel, tudjuk, alig hogy elszunnyadtak, máris újra szuronyrohamra kell menniük, és reggel felé ismét meg kell birkózniuk az álommal és a fáradtsággal. Már nagyon sokba kerültek nekünk ezek a hegyek. De azért fiúk — mégiscsak kitartani!

A virradattal újra elszabadul a pokol a magaslatok felett. A pirkadat halvány fényében kérlelhetetlen szabályossággal, a felbőszült hitlerista falka újabb és újabb hulláma zúdul a 2. és az 5. zászlóalj legyengült erőire. A névtelen magaslatról a német tisztek rohamra kergetik katonáikat, hogy visszaszerezzék az elvesztett Obsárt, de nem sikerül elűzniük bennünket és a szovjet katonákat a szorosból és a hegyről. Az ellenséges katonák tucatjával hullanak a csehszlovák és a szovjet géppuskák tüzében.

1944. november 20-án, a harcok harmadik napján, már a kora reggeli órákban válságosra fordul a helyzet. A 2. zászlóaljat a körülzárás veszélye fenyegeti. A tartalékokat már kimerítettük, s a veszélyeztetett zászlóaljat mégsem lehet magára hagyni. Hozzá kell nyúlnom ahhoz, amim még maradt. Megparancsolom, alakítsanak rohamcsoportot a küldöncökből, műszakiakból, híradósokból, a kiképző századból, a hadtápból, s mindazokból, akiknek kivonása nem veszélyezteti a hadtest törzsének munkáját. Személyi őrségem katonáit is beosztom.

Odajön hozzám Vladimír Brabec, a régi kommunista, a hadtest egyik legidősebb tagja. Már hatvan felé jár. Feleségével

és Lydia nevű lányával, az áldozatkész egészségügyi nővérrel, már Buzuluk óta velünk tart. Brabec apó már a második háborút csinálja végig. Az elsőben megszökött a légióból, belépett a Vörös Hadseregbe, és a bolsevikok oldalán harcolt a forradalomért. Mennyi szép történetet beszélt el nekem közös harcaikról Jan Synekkel, Alois Skotákkal és Jaroslav Hasekkal. Milyen szívesen emlékezett vissza, ha volt rá ideje, a Bugyonnijjal, Csapájevvel, és annak komisszárjával, Furmanovval, meg híres géppuskás barátnőjével Annával való találkozásaira és tárgyalásaira. Egyszer bizalmasan elmondta nekem, hogy találkozott Leninnel is. 1918. június 5-én történt ez, Lenin dolgozószobájában, a Kremlben. Most pedig eljött hozzám, hogy engedélyezzem besorolását az önkéntesek csoportjába, amelynek nem lesz könnyű a feladata. Ki tudja, hogy egyáltalán eljutnak-e a veszélyeztetett alegységhez? Nem gátolom meg őt ebben, talán hiábavaló is lenne, menni akart és ment is.

Az ötventagú különítmény, amelyet a hadtest hadműveleti osztályának tisztje, Kuncl százados vezetett, azt a feladatot kapta, hogy törjön át a 2. zászlóaljhoz. Gyorsan kidolgozták a névtelen magaslat elleni rajtaütés tervét. A feladat világos: a megerősített 2. zászlóalj arctámadást intéz, Hunda alhadnagy géppisztolyos szakasza jobbról karolja át a magaslatot, balról pedig az 5. zászlóalj csap le rá.

A magaslatra még sűrűn csapódtak a gránátok és az aknák, amikor balról, jobbról és arcból meglepetésszerű rohamra indultak alegységeink. A merész rajtaütés sikerrel járt. Az események alakulása arra engedett következtetni, hogy a névtelen magaslat elesik. El kell esnie!

Amott, egészen balra, az 5. zászlóalj katonái törnek előre a hegytetőre. Már alig vannak maroknyian. Azok közül, akik megmaradtak, senki sem tudja, felér-e vajon a csúcsra. Nem tudja az sem, aki vezeti őket, Balanda őrmester.

Jobbra tőle egy másik csoport harcol. A 2. zászlóalj rohamcsoportja. Ezt Hrouda alhadnagy, felderítő tiszt vezeti. Méterről méterre nyernek tért, derekasan harcolnak. A hegyről ugyan erős tüzet kapnak, de a becsület és a feladat teljesítése iránti felelősség tudata erősebb. A feladatot minden-

áron teljesíteni kell! A csúcsról géppuskák kezdenek kelepelni. A katonák a földre vetik magukat. A bunker! Alig emeli fel a fejét valaki, máris kattog a géppuska, alig moccan valaki, máris jön a sorozat. Minden mozdulat, a legcsekélyebb is, a halált jelenti. Hrouda nem tétovázik sokáig. Vagy — vagy. Kúszva hatol előre, araszról araszra. A fasiszta géppuskás nem vesz észre semmit. Hrouda mind előbbre és előbbre kúszik. Kézigránátjának pontosan a lőrésbe kell találni. A fasiszta tüzet nyit. Hrouda egészen a földre lapul. Fellélegzik — a lövések mellette csapódtak be. Tovább kúszik. de most már csak centiméterről centiméterre. Végre. Eltalálja-e? Még mielőtt dobna, ki kell fújnia magát. Elfáradt, kifulladt.

Robbanás! A bunker füstbe borul.

Utána pedig feltartóztathatatlan lavinaként zúdulnak előre Hrouda emberei. Dörgedelmes hurrával rontanak egészen a csúcsig, s ott a lövészárkokban bosszút állnak a fasisztákon mindazokért, akik az előző napokban e hegy ostrománál elestek. Megbosszulják parancsnokukat is, aki felvezette őket erre a hegyre, aki azonban már nem jutott el a csúcsig. Nem messze tőle gyalogsági aknára lépett.

A 2. és az 5. zászlóalj együttes erőfeszítésének eredményeként, a hadtest törzséből sebtében alakított ötventagú rohamcsoport segítségével, elvettük az ellenségtől a névtelen magaslatot. Ámde ettől kezdve már nem neveztük az 551-es magaslatot — névtelennek. Mivel elfoglalásában Hrouda alhadnagy szerezte a legnagyobb érdemeket, a névtelen magaslatból Hrouda-magaslat lett.

Hírek érkeznek hozzánk a hitleristáknak főcsapásunk irányában, nem messze tőlünk folytatott vadállati vérengzéseiről.

Azon a napon, amikor az Obsárért és a hozzá tartozó magaslatokért vívtuk súlyos harcunkat, 1944. október 19-ének reggelén csaknem kétezer fasiszta körülzárta a stropkovi járás Tokajík nevű falucskáját. Fél hétkor azután berontottak az alig harmincegy házból álló kisközségbe. Házról házra járva sebtében átkutatták a falut, és ahány férfit csak találtak, mind kivezették a templom előtti kertbe. Harmincnégyen voltak. A legöregebb 72 éves, a legfiatalabb 17 éves volt. Az asszo-

Ennyi maradt meg az ellenség védelméből az 534-es magassági ponton

A gyalogság előnyomulását Szlovákia belsejébe tüzéreink támogatják a Dukla-szoros mellett

A második lépcső csehszlovák egységeinek győzelmi menete a duklai diadalkapu alatt.

Prága népe kitörő örömmel fogadja felszabadítóit, Rybalko és Leljusenko harckocsizóit

nyoknak és az anyáknak megparancsolták, hogy hozzanak nekik három napra élelmet, mert — amint mondták — erődépítési munkára viszik őket.

A menet négyszáz állig felfegyervezett katona „védelme alatt" indult útnak. A falutól alig kétszáz méternyire a fasiszta zsoldosok parancsot kaptak, hogy töltsék csőre a fegyvereket. Másfél kilométeres menetelés után a Tokajec patak mentén megálltak. a katonák körülállták a védtelen embereket, s azoknak szembe kellett nézniük a puskák, géppisztolyok, géppuskák csöveivel. Ezután Kumman oberfeldwebel parancsot olvasott fel, mely szerint kormányuk (értsd alatta Tiso, Tuka és társainak kormányát) halálra ítélte őket azért, mert segítettek a partizánoknak.

Ez volt a parancs lényege. S utána borzalmas, talán két percig tartó sortűz következett több száz csőből, s valamivel később egy második.

Végül a fasiszták géppisztoly-sorozatokkal szétlőtték a sebesültek fejét. Andrej Stropkovsky mellett unokatestvére feküdt. Már nem lélegzett, ennek ellenére az egyik fasiszta pribék egész sorozatot lőtt a fejébe. Andrej Stropkovsky, aki két sebet kapott a lábán, összeharapta fogait, visszafojtotta lélegzetét. Várt. Egy másik katona belerúgott a fejébe. Kaput! — mondta, s továbblépett egy másik áldozathoz. Társa, aki szétlőtte unokafivére fejét, újabb tárat tett géppisztolyába.

E borzalmas gaztett után a hitleristák visszamentek a faluba. Az asszonyokat és a gyermekeket kikergették az erdőbe, és felgyújtották a házakat. Csak a templomot hagyták meg.

A harmincnégy tokajíki férfi közül — az aggastyánok és az iskolapadból alig kikerült fiatalok közül — csak ketten élték túl a barbár tömegmészárlást. Andrej Stropkovsky és Michal Medved. Nem sokkal később szovjet katonák találták meg őket az erdőben, orvosi segítséget nyújtottak nekik, és megmentették életüket.

Egészen 1944. november 24-ig kemény harcok folytak. A fasiszták nem akartak belenyugodni vereségükbe. Számos ellenlökéssel próbálták visszaszerezni tőlünk a Hrouda-magaslatot. Jó párszor eredménytelenül kellett visszahúzódniuk. Egyszer aztán, sokszoros túlerővel, mégiscsak sikerült leszorítaniuk ka-

tonáinkat a magaslatról. A csúcsot azonban elárasztottuk gránátokkal és aknákkal, s egy meglepetésszerű rajtaütéssel végleg birtokba vettük a Hrouda-magaslatot. Akkoriban Balanda őrmester szerzett kiváló érdemeket. Az 5. zászlóalj egy maroknyi katonájával, az arcán egy géppuskagolyó okozta fájdalmas sebesüléssel (valami fatörzs mentette meg őt a biztos haláltól) —, áttört a magaslathoz és az ott levő hitleristákat egy szálig megsemmisítette. Vitézségéért mindjárt másnap alhadnaggyá léptettük elő, és kitüntetésre terjesztettük fel.

1944. november 25-én a 38. hadsereg és hadtestünk egységei véglegesen a kezükben tartották az Obsárt és a környező magaslatokat. Egy nappal később a 4. Ukrán Front csapatai behatoltak Szlovákia területére, és felszabadították Humenné, Michalovce és Medzilaborce városokat. Az ellenség megsejtette a Kárpátokban reá váró veszélyt, és ezért gyorsan visszavonta megtépázott hadosztályainak maradványait az előkészített újabb védelmi vonalra, az Ondava folyócska mögé. A szovjet és a csehszlovák csapatok a visszavonuló ellenség sarkában maradva szüntelen harcban álltak az ellenséges utóvédekkel. S mivel az Ondava mentén sem tudtuk széles arcvonalon áttörni a fasiszta védelmet, 1944 november végén és december elején ennek a szlovák folyócskának keleti partján háromnapos üldözés után ideiglenesen védelembe mentünk át.

2. LONDON ISMÉT INTRIKÁL

Túljutottunk a Kárpátokon. Igaz, nem öt nap alatt, ahogyan ez a hadműveleti tervben állt, és ahogy szerettük volna. A harcok csaknem három hónapig tartottak.

Ez volt a legnagyobb csata, amelyet a negyvenkettes év elején a Szovjetunióban egységbe szervezett csehszlovák katonák az egész háború folyamán megvívtak, hogy segítsenek a szovjet népnek kiűzni a megszállókat országukból, s hozzájáruljanak saját népük felszabadításához. Ez a csata tartott legtovább és ez volt a legkimerítőbb is. Erőnk, tapasztaltságunk súlyos próbája volt, ám katonáink tömegei harci eré-

nyeikkel, törhetetlenségükkel, szilárdságukkal, áldozatkészségükkel és katonai tudásukkal helytálltak, legyőzték a legalattomosabb ellenséget is.

A Kárpátok áttöréséért vívott harcokban csodálatos szívósággal viselték el az embertelen szenvedéseket. S meg kell mondani, hogy a két és fél hónapnál tovább tartó harcok időszakában a hadtest szellemi és fizikai erőinek kikovácsolásában nagy szerepet játszottak a kommunisták. Mintaképei voltak a bátorságnak, mindig és mindenütt az első sorokban küzdöttek, akár mint parancsnokok, akár mint politikai munkások, és nem inogtak meg, amikor a győzelemért a halálba kellett menni. Olyanok voltak, amilyennek Fucík ábrázolta a kommunistákat: „A döntő pillanatokban mindenre készek, hogy megtegyék, amit az emberi társadalom érdekében tenniük kell."

Ilyen volt Jasiok, a nagyszerű harckocsizó és Vendelin Opatrny, a spanyolországi harcos. A kommunisták és a vezetésük alatt álló nevelő szervek a határ átlépése után az első felszabadult községekben tüstént segítséget nyújtottak a Nemzeti Tanácsok megalakításához. Megtanították Kelet-Szlovákia népét arra, hogy községeikben és városaikban, községi bírók és főszolgabírók nélkül intézzék ügyeiket. Már Csernoviciben készültek rá, ahol Klement Gottwaldtól útmutatást és irányelveket kaptak munkájukhoz. Miután a felszabadult terület állandóan növekedett, és a politikai apparátus már nem győzte a lakosság közötti nevelő munkát, röpiratokat és külön folyóiratot adtak ki. Ennek hasábjain eleinte a katonák szóltak a néphez. Tanácsot és segítséget adtak a fiatal Nemzeti Tanácsoknak, hogy miképp vezessék az első időben a közigazgatást, mire fordítsák a fő figyelmet. A „Nová sloboda" később nemcsak a katonák újságja volt, hanem a nép lapjává vált. S az egykori nyomor, a kivándorlások, és a drótosok vidéke megértette, hogy keletről olyan hadsereg érkezett, amely újszerű küldetésével és jellegével közel áll hozzájuk, hogy ez a hadsereg a népé, maga a felfegyverzett nép.

A felszabadult területeken akkoriban elképzelhetetlen nyomor uralkodott. Az emberek előbújtak az erdőkből és a hegyekből, visszatértek a falvakba, és a nem találták meg ott-

honukat. A községek egész sora tűnt el a föld színéről. Például csak a kis stropkovi járásban 50 teljesen, vagy részben elpusztított községet találtunk a hitlerista horda kiűzése után. Az emberek ki voltak éhezve. A szovjet parancsnoksághoz fordultunk a nyomorban sínylődő lakosság megsegítése végett. Kérésünk eljutott Moszkvába is, és a szovjet kormány két nap múlva 500 000 kiló lisztet ajándékozott nekünk. Tábori sütődéink így nyomban segítségére lehettek a felszabadított Kelet-Szlovákia éhező lakosságának.

Az Ondava folyó partján tehát kijutottunk a Kárpátok hegyóriásainak fojtogató fogságából. A Kárpátok vonulatai, hegyei, erdői és lejtői már mögöttünk voltak. Ott maradt azonban a szovjet és a csehszlovák katonák százainak sírja. Sok vért kellett hullatni azért, hogy a szovjet és a csehszlovák egységek feltegyék a koronát győzelmükre, amelyet a duklai szoros és az országhatár 1944. október 6-án történt átlépése jelentett.

A nem egészen három hónapig tartó harcok során egy 15—20 kilométer széles és 50—70 kilométer mély szakaszon 6500 harcost veszítettünk; ebből 1800 elesett, a többi megsebesült és eltűnt. A 38. szovjet hadsereg nagy-nagy áldozatokat hozott ezekben a harcokban; 80 000-nél több embert veszített, amelyből mintegy 19 000 elesett, a többi megsebesült, és eltűnt.

Ezek aránylag nagy veszteségek voltak, de gondoljuk meg, milyen nehéz és fontos feladatot kellett végrehajtanunk a hegyekben az erős ellenséggel szemben, amely tökéletes védelmi rendszert épített ki. A harcot mégis megnyertük, az ellenséget megvertük, s a hegyeket elvettük tőle. A hitleristáknak, bár védelemben voltak, hadtestünk támadási sávjában mégis csaknem háromszor akkora veszteségük volt mint nekünk: 17 000-nél több embert vesztettek. Ez a legjobb bizonyítéka annak, hogy az 1. csehszlovák hadtest katonái derekasan harcoltak. Helyes volt a harcászatunk: mindig a tűzeszközök maximumát összpontosítottuk, és az élőerő minimumával vettünk be minden falut, várost, hegyet és dombot; az elért eredményt jól bebiztosítottuk, s felkészültünk a további harcokra. Az ellenség gyakran elkeseredett és előkészítetlen ellenlökéseket intézett ellenünk, és tartalékát az utolsó emberig kijátszotta. Ezekben

a harcokban roppant veszteségeket szenvedett emberben és harceszközökben egyaránt.

Hadtestünk sorai a Kárpátokban erősen megritkultak. Londonban, ezt ürügyül használva fel, elhatározták, hogy felszámolják a hadtestet. Nem akarták, hogy a felszabadult területen megzavarjuk terveiket, éppen az nem volt ínyükre, amiért harcoltunk, amiért katonáink az életüket adták. De mielőtt elmondom, miképpen akarták hadtestünket felszámolni, röviden vázolom Benes elnökkel való kosicei találkozásomat. Ő is a szemünkre vetette a Dukla-szorosbeli nagy veszteségeket.

— Kolléga úr, azok a veszteségek, ott Duklánál, borzalmasak voltak — mondotta rosszallóan.

— Elnök úr, önt nem jól tájékoztatták — válaszoltam.

— Kolléga úr, borzalmas vérveszteség volt — hajtogatta a magáét.

E rövid bevezetés után két vagy három nappal Smutnyval a miniszterelnöki iroda főnökével találkoztam.

— Ide figyelj, Svoboda, nem lenne szabad megmondanom. de az öregúr nem tudja neked megbocsátani azokat a borzalmas veszteségeket, ott Duklánál.

Ez már sok volt.

— Látott az elnök úr vagy láttál te már valamilyen harcot? Egyáltalán, el tudjátok képzelni, hogy milyen csata folyt Duklánál? Van róla fogalmatok, hogy elemezhessétek és bírálhassátok?

— Hát... nem nagyon — felelte Smutny.

— Nos, gyertek el oda, nézzétek meg. Mondd meg az elnök úrnak, hogy meghívom a kormánnyal együtt a duklai harctérre.

A Smutnyval folytatott besezélgetés utáni napon hívatott dr. Benes:

— Kolléga úr, köszönöm a meghívást Duklára, elmegyek oda, megnézem.

Az elnök és a kormány látogatása megtörtént. A duklai csatatéren aztán dr. Benes minisztereivel egyetemben láthatta a felperzselt és felforgatott földet, egységeink, de főleg a német csapatok hadtechnikai felszerelésének kiégett roncsait. Csak-

nem minden négyzetméteren volt egy gránát- vagy aknatölcsér. A duklai erdők olyanok voltak, mint az aratás előtt jégverte gabonatáblák. A falvak porig égve, az emberek sebtében összetákolt viskókban, többnyire azonban a fedezékekben és földsáncokban húzódtak meg, mivel lakásukat elpusztította a háború. Körülvezettem az elnököt és a kormány tagjait a csatatéren, és elmagyaráztam nekik a nemrégiben lezajlott harcok történetét. Szavaim erőtlenek voltak, hogy a csatát a maga borzalmasságában fessék le. Megfigyeltem, hogy a harcok dúlta csatatér képe, és amit a hadműveletek lefolyásáról elmondtam erős hatással voltak dr. Benesre és a miniszterekre. Amikor Vysny Komárníkhoz érkeztünk, az elnököt rázta a hideg. Forró teát kért. Miután felfrissült, odaléptem hozzá, s hívtam, hogy nézze meg Nizny Komárníkot, amely még rettenetesebben festett.

— Köszönöm, kolléga úr — mondta reszkető hangon az elnök —, tovább már nem megyek. Az, amit láttam, elég ahhoz, hogy képet alkothassak a duklai harcokról.

Dr. Benes elutazott. A harctér megszemlélése után már csak a miniszterekkel tértem vissza Kassára. Nem volt nyugtom, amíg meg nem kérdeztem Smutnyt: mit mondott az elnök úr, nem változtatta-e meg véleményét a duklai harcokról.

— Szörnyű lehetett az ott, Duklánál — válaszolta kitérően.

— Igen szörnyű harcok folytak Duklánál, de a veszteségek nem voltak annyira borzalmasak, mint a gyűjtőtáborokban. Ott szörnyűségesebb veszteségeket szenvedtünk! Egységeink a Szovjetunióban, a nem egészen két és fél évig tartó harcok során mintegy négyezer embert vesztettek. Viszont tucatnyi város és ezernyi falu felszabadításához járultunk hozzá a Szovjetunió, Lengyelország és Csehszlovákia területén. Duklánál pedig, a szovjet hadsereggel együtt utat vágtunk hazánk szabadsága felé. Ezzel szemben a gyűjtőtáborokban 300 000-nél több ártatlan honfitársunk pusztult el. Kérdezze meg az elnök urat; ezekért ki felelős?

Megértette-e ezt a miniszterelnöki iroda főnöke?

A fasisztákkal vívott kemény harcokon túlmenően egységünknek hazánk földjén saját létéért is harcolnia kellett. Erről sem árt röviden megemlékezni.

A katonai levéltárban megmaradt a következő okmány:

„Távirata alapján az a benyomásom, hogy az egységek maradványaiból fel lehet állítani három vagy négy zászlóaljat, amelyek esetleg egy önálló dandárt képeznének. A tarackos tüzérezred megszüntetését tervezem. Ugyancsak tervezem a harckocsidandár megszüntetését, és állományából a gyalogság feltöltését. Az ejtőernyős dandárral az újjászervezés után ne számoljon. Tegyen javaslatot, hogy az ön által ismert számok és helyzet alapján milyen szervezet felelne meg legjobban ennek a szándéknak. Ingr."

Íme, Ingr miniszter 1944. október 28-án kelt levele Píka tábornokhoz. Hasonló levelet kaptam én is. Az állt benne, hogy nem újítják fel és nem egészítik ki sem a tüzérségi, sem a műszaki alegységeket, sem a harckocsidandárt. Így segített nekünk a londoni klikk. Ahelyett, hogy szorgalmazta volna a hadtest megerősítését, tiltotta és akadályozta kiegészítését. Londonból kereken megparancsolták, hogy ne avatkozzunk a szervezési és a mozgósítási ügyekbe, ne állítsunk fel tiszti iskolákat, s hogy Pika tudta nélkül ne forduljunk semminemű kéréssel a szovjet parancsnoksághoz. Már megszoktuk a hasonló természetű utasításokat. Megszoktuk és egyszerűen nem vettük tudomásul, mert hiszen éppen arra volt szükség, hogy hadtestünk napról napra erősödjék, hogy még jobban kivehesse részét az elkövetkezendő harcokból.

A londoni reakciós klikk, élén Ingr tábornokkal, nagy erőfeszítéseket tett, hogy a Szovjetunióban alakult magasabbegységünkre — a München előtti szabályzatok értelmében — a francia hadtápszervezetet és egészen reakciós illetményszabályzatot készítsen rá. De bármennyire sürgették, továbbra is a szovjet háborús tapasztalatok, a szovjet hadtáp elvek és a szovjet szabályzatok szerint láttuk el a hadtestet. S nem fogadtuk el javaslatukat az illetményszabályzat megváltoztatására sem. Kiszámítottuk, hogy „jótéteményük" mire irányul, s hogy ki fizetne rá legjobban. Hiszen hadtestünknek legalább hatszáz tiszthelyettese volt tiszti beosztásban! Ők fizettek volna rá leginkább. Persze érintett volna egész sor tisztet is. A 4. Ukrán Front parancsnoksága segítségével, amelynek alá voltunk rendelve, kivédtük ezt a kártevő manővert is.

Miközben London mindent elkövetett, hogy a hadtestből gyalogos dandárt csináljon, Hasal tábornok a reakciós tisztek egy csoportjával Kárpát-Ukrajnában egy hátországi hadsereg felállításával kísérletezett. Ez azonban ellentétben állt a csehszlovák—szovjet egyezménnyel, s ezért a szovjet kormány közbelépett. Hasal és a Londonban vele együtt kiképzett járási főnökök kénytelenek voltak a hadsereg-szervezéssel felhagyni, s Kárpát-Ukrajnából dolguk végezetlenül távozni.

Így hát dicstelenül végződött Londonnak az a kísérlete is, hogy felszámolja vagy legalább gyengítse a Szovjetunióból jött csehszlovák magasabbegységet. És másképp ez nem is történhetett.

A londoni klikkel vívott harcunkban mindig számíthattunk a szovjet szervek támogatására. A példák egész sorát lehetne idézni, de hadd említsek meg a sok közül legalább egyet.

Londoni uraink már a Kárpátokban vívott harcok előtt arra törekedtek, hogy amikor a haza földjére lépünk, angol egyenruhát viseljünk. Erről idejében tudomást szereztünk, és elküldtük Moszkvába hadtestünk hadtápfőnökét, Slaby elvtársat, hogy kérjen a számunkra szovjet felszerelést. (Mintegy 300 000 egyenruha elkészítéséről volt szó.) A tárgyalások gyorsan lezajlottak. A szovjet elvtársak — úgy mint azelőtt bármikor — késedelem nélkül eleget tettek kívánságunknak.

— De miért kér ön, törzskapitány elvtárs, szovjet mintájú egyenruhákat? — tette fel váratlanul a kérdést a Vörös Hadsereg hadtáp főcsoportfőnökségének egyik képviselője az 1. csehszlovák hadtest hadtápfőnökének. — Hiszen önök csehszlovák alakulat, hordhatnának csehszlovák egyenruhát is. Ha egyetért velünk, adja át nekünk egyenruhájuk szabásmintáját, mi pedig megvarratjuk.

Amint hadtápfőnökünk visszatért Moszkvából, gyorsan elkészíttettem egyenruhánk szabásmintáját, és Slaby törzskapitány ismét Moszkvába utazott vele. Nemsokára rá, több Moszkva melletti gyár hozzálátott a csehszlovák egyenruhák varrásához. Az első szállítmányt, mintegy ötvenezer darabot, 1944 őszére helyezték kilátásba.

Az idő tájt, amikor az első küldeménynek Moszkvából meg kellett volna érkeznie, Hasal tábornok egyik embere megkísé-

relte (nyilván Pikának, a moszkvai csehszlovak katonai misszió főnökének tudtával és támogatásával), hogy megkaparintsa hadtestünk egyenruháját. Tudomást szereztünk róla és különrepülőgéppel ismét Moszkvába küldtük Slaby elvtársat. Éppen jókor érkezett. Nem sokat kellett bizonygatnia, hogy kinek a részére szánták az egyenruhákat. A Vörös Hadsereg vasúti főigazgatósága gyorsan előállította a vagonokat, készségesen megváltoztatta a menetlevelet, és az ötvenezer vadonatúj csehszlovák egyenruhából álló szállítmányt Huszt helyett hozzánk Krosznóba irányította. A szovjet vasúti főigazgatóság a „99-es sorozat" jelzéssel látta el a szerelvényt, ami annyit jelentett, hogy a szállítmány mindvégig „zöld utcán", tehát megállás nélkül száguldhatott rendeltetési helyére. A háború alatt ilyen jelzést csak azok a szerelvények kaptak, amelyek csapatokat vagy fegyvert szállítottak az arcvonalra.

Barátaink, a szovjet elvtársak, mindenütt és mindenben a legnagyobb készséggel segítették hadtestünket. Az ő hathatós támogatásukkal sikerült kivédenünk a londoni klikk sorozatos intrikáit.

3. A JASZLÓI HADMŰVELET

A szovjet arcvonal az utolsó előtti háborús év végén a Kárpátoktól a Balti tengerig megszilárdult. A szovjet hadvezetés nagy téli támadásra készülődött, hogy szétzúzza az eddig még számban is jelentős fasiszta haderőket, áttörjön Németország területére, és megteremtse a háború győzelmes befejezésének előfeltételeit.

Az Ondava mentén a mi arcvonalunk is mozdulatlan volt másfél hónapig. Fokozatosan egyre nagyobb védelmi sávot vettünk át. A 38. hadsereg elvonulása után védelmünk szélessége csaknem elérte a 40 kilométert, amit az adott helyzetben képtelenek voltunk összefüggően megszállni. A hadtest a kimerítő és végtelenül nehéz kárpáti harcokban jelentős veszteségeket szenvedett, erősen megritkult. Ezért az adott, szokatlan körülmények között, védelmi feladatunkat nem oldhattuk meg úgy, hogy e széles arcvonalon védelmünket mélységben

tagoljuk. Hiszen nem volt elég erőnk a peremvonal megszállásához sem. Nem alakíthattunk ki tehát — amint ez szokásos és szabályos lett volna — század csomópontokat és zászlóalj védőkörleteket. A védelem a rajok tűzfészkeiből állt, amelyek tűzösszeköttetést tartottak egymással. A rajok között (amelyek eleinte, amíg fel nem töltődtek, 4—5 emberből álltak) háromszáz méteres hézagok voltak, s ahol a terep engedte, még nagyobbak is. A védelem nagyobb hézagait csak járőrök biztosították.

Az ellenség ebben az időben — szerencsére — nagyobb arányú támadást nem kezdeményezett. Ehelyett gyakori rajtaütésszerű alattomos tüzérségi és aknavető tűzzel, és vállalkozásokkal próbált nyugtalanítani bennünket. Ilyen csekély erővel ilyen széles szakaszt megvédeni mégsem volt könnyű. Az ellenséges felderítők ugyanis könnyedén kihasználhatták a kedvező alkalmat és a megfelelő időjárást, hogy behatoljanak védelmünkbe. Egy német felderítő járőr egyszer kétszáz lépésre közelítette meg Bedrich elvtárs aknavetőinek figyelőjét. A köd leple alatt jutottak ilyen közel. De amilyen ügyesen jutottak el az osztály figyelőjéhez, olyan ügyetlenül viselkedtek a célnál, hangoskodásukkal elárulták magukat. Ezzel hívták fel a figyelőben mit sem sejtő fiaink figyelmét a veszélyre. Pillanatok alatt heves lövöldözés kezdődött mindkét félről. A párbajból a mieink kerültek ki győztesen. Két ellenséges felderítőt foglyul ejtettek, háromnak azonban sikerült kereket oldania.

Persze mi is zaklattuk az ellenséget kisebb rajtaütésekkel, kisebb tüzérségi és aknavető tűzcsapásokkal, helyi jelentőségű vállalkozásokkal, fokozott felderítő tevékenységgel.

A folyó másik partján a hitlerista csapatok között magyar egységek is voltak a védelemben. Róluk már hallottuk, hogy semmi kedvük sincs háborúzni.

Egy alkalommal három magyar katona bukkant fel a 2. zászlóalj figyelőjénél, eltévedtek, a sűrű hófúvásban figyelőinkbe ütközve, ugyancsak meglepődtek. Tűzharcra nem került sor, a magyar katonák készségesen hagyták magukat foglyul ejteni.

Kihallgatásuk alkalmával, a zászlóalj törzsénél elmondták,

hogy nem rossz szándékkal jöttek, puszta véletlenségből találkoztak velünk. Nem titkolták örömüket, hogy — ha véletlenül is, de mégiscsak sikerült otthagyniuk a németeket. Többek között elmondták azt is, hogy a fasiszták már nem bíznak bennük, minden magyar századnál van egy hitlerista feldwebel, és a magyar egységek már nem képeznek önálló köteléket, hanem német egységek közé vannak beékelve.

Az egyik fogoly emellett azt állította, hogy századparancsnoka átállna hozzánk az egész századával. Eddig csak azért nem tette meg, mert fél az aknamezőtől, amelyen már sok felderítő hagyta ott a fogát. Ha azonban tudná a század, hogy merre biztonságos az út, szívesen átjönne. Önként ajánlkozott, hogy visszamegy a századparancsnokért és áthozza őt a századdal együtt. Olyan meggyőzően beszélt, hogy Kvapil elvtárs, a zászlóalj-törzs főnöke, szabadon bocsáttatta őt.

A magyar katona valóban visszajött, éspedig nem is egyedül. Magával hozta az egész századot, a parancsnokkal, egy főhadnaggyal együtt. Mindannyian örültek, hogy számukra már véget ért a háború.

Az arcvonal viszonylagos nyugalmát az új parancsnokok iskoláztatására és főleg az újoncok kiképzésére használtuk fel. A kiképzés a hadtest védősávjának közvetlen közelében folyt. Az egységekhez naponta tértek vissza a kórházakból és a kötözőhelyekről a meggyógyult katonák. Jöttek közénk partizánok is, akik már kijárták a megszállókkal vívott harc iskoláját, és értékes tapasztalataik voltak, hogy miképpen kell az ellenséget verni. Naponta százával jöttek szlovák önkéntesek is a felszabadított területről. Így tehát az ingrek, a pikák, a hasalok és a többiek minden intrikája ellenére — lassacskán sikerült feltölteni egységünket. Létszámunk, ha lassan is, de növekedett.

A 38. hadsereg elvonulása után, amellyel átkeltünk a Kárpátok gerincén, hadtestünket Grecsko elvtárs, jelenleg a Szovjetunió marsallja, 1. gárda hadseregének rendelték alá.

Éppen hat nappal a lövészárkokban töltött utolsó karácsony előtt — 1944. december 18-án — hadtestünk váratlan parancsot kapott; mely szerint tüzérségünket a Jaszlótól délkeletre eső térségbe kell átcsoportosítanunk, a 38. hadsereg áttörési

hadműveletének támogatására, amelyet az 1. Ukrán Front nagy téli offenzívájának keretében hajt végre. A parancs külön is hangsúlyozta, hogy a csehszlovák tüzérség áttelepülését szigorúan titokban kell tartani.

Ez két okból is fontos volt. Az ellenségnek egyrészt nem volt szabad tudomást szereznie a szovjet seregek küszöbön álló támadásáról, másrészt pedig nem volt szabad sejtenie sem, hogy a mi tétlen arcvonalunkról elvitték a tüzérséget.

Miként hajtsuk ezt végre úgy, hogy az ellenség ne vegye észre: hadtestünk átmenetileg tüzérség nélkül maradt? Hiszen a két dandár számára néhány közvetlen irányzású páncéltörő ágyún és egy 152 milliméteres tarackon kívül mindössze néhány aknavető maradt. Tanácskozásra ültünk össze. Elhatároztuk, hogy cselhez folyamodunk. A szavakat tett követte.

A tüzérség kivonásához a műszakiaknak feltétlenül nagyszabású hadműveleti álcázást kellett végrehajtaniuk. Bár ekkora méretekben ilyesmit még nem csináltak, a nehéz feladatot mégis becsülettel oldották meg.

A műszaki rajok és szakaszok a szó legszorosabb értelmében vetélkedtek egymással ágyú- és harckocsimakettek gyártásában. A fiúk olyan ügyesen állították össze ezeket, hogy nagyobb távolságról lehetetlen volt megkülönböztetni őket a valódiaktól. Viszonylag rövid idő alatt csupán Ladislav Jilma törzskapitány műszaki százada 130 löveg és 50 harckocsiutánzatot készített el. A fából összerótt maketteket ügyesen álcáztuk, hogy a hitleristáknak ne legyenek gyanúsak, de azért úgy helyeztük el, hogy magukra vonják a túlsó part figyelmét. A megtévesztő lövegeket természetesen olyan terepszakaszokon helyeztük el, ahol a becsapódó német gránátok és aknák nem sok kárt tehettek bennük. E makettek célja természetesen nem csupán az volt, hogy az ellenséget megtévesszük meggyöngült védelmünket illetően. Azt akartuk, hogy a másik parton azt higgyék: nálunk erők összpontosítása folyik, és támadást készítünk elő.

A műszakiak többször csónakot úsztattak le a folyón, nagyobb mennyiségű fűrészport szórtak a vízbe, hogy a német figyelőket megerősítsék tévhitükben: itt valóban támadás készül. Vagy pedig úgy tettek, mintha hidakat vernének.

A tüzérek és az aknavetők, akikből az öt tüzérezred elvonulása után alig maradt hátra maroknyi, szintén kitettek magukért. A ő fő feladatuk volt eleven életet varázsolni azokba a körletekbe, amelyekbe a műszakiak a löveg- és harckocsimaketteket elhelyezték. Az ő munkájuk sem volt könnyű. A 3. dandár például egy 13 kilométernél is hosszabb szakaszon védett; az ágyúk és az aknavetők kivonása után az egész dandárnak mindössze hat 76 milliméteres ágyúja, egy 120 milliméteres tarackja és egy 120 milliméteres aknavetője maradt. Ekkora tűzerővel végezték a hátramaradt tüzérek nemcsak a tüzérségi biztosítást, hanem főleg a széles körű megtévesztést is; hadd higgye az ellenség, hogy az Ondavánál támadásra készülődünk. A csősűrűség tekintetében az 1. dandárnál sem volt más a helyzet.

A legtöbb kellemetlenséget ezek a vándorlövegek és aknavetők okozták a fasisztáknak. A tüzérek napról napra változtatták tüzelőállásukat. Hol itt, hol ott, de néhány órán belül mindig másutt adtak le egymásután három-négy lövést, hogy az ellenség azt gondolja, egész ütegek lőnek, partunkon minden a legnagyobb rendben van, sőt, lövegeink száma egyre növekszik. Minden ágyú, illetve aknavető annyi lövést adott le, hogy a hitleristák éppen csak bemérhessék őket, aztán gyorsan tovább álltak. És mi lett az eredmény? Az 1. dandár tüzérségének elvonulása után az ellenség e védelmi sávunkra majdnem tizenötször annyi gránátot és aknát lőtt ki, mint akkor, amikor még az egész tüzérség ott állomásozott.

Megtévesztettük az ellenséget másképpen is. Éjszaka a gépkocsik az első vonalba nagy robajjal és csak félig elsötétített lámpákkal mentek ki. Vissza már tompított fénnyel és zajtalanul hajtottak. Ugyanezt a célt szolgálta a még rendelkezésünkre álló néhány harckocsi ide-oda mozgatása. A vezetők csak éjszaka mozogtak velük, és szándékosan nagy fordulatszámmal járatták a motorokat, hogy a nagy zúgás-csörömpölés úgy hasson, mintha harckocsik összpontosítása folyna.

Ezekkel és más módszerekkel sikerült az Ondava nyugati partján álló ellenségben azt a benyomást kelteni, hogy védelmünk nem gyengült meg, hanem állandóan erősödik. Végtére is ez volt a legfontosabb, amire tüzérségünk elvonulása után

egészen 1945. január 17-ig törekedtünk. S ez, hála az ügyes és áldozatkész műszakiaknak, valamint a visszamaradt tüzéreinknek és harckocsizóinknak, sikerült is. Kivették részüket ebből természetesen a gyalogosok is, különösen pedig fáradhatatlan és bátor felderítőink.

A támadási előkészületek színlelésével elértük, hogy az ellenség nem vette észre tüzérségünk kivonását az Ondava menti védelem tétlen szakaszáról. A fasiszták találékony megtévesztése még más valamire is jó volt. A csehszlovák hadtest, noha nem volt tüzérsége, Jaszlo térségéből elvont egy német hegyivadász dandárt, melyet a hitlerista hadvezetés röviddel január 15-e előtt küldött a mi térségünkbe, attól tartva, hogy rövidesen nagyobb támadást indítunk.

Akkoriban egyébként a napok különösebb esemény nélkül teltek. A háború kemény törvényeihez hozzászokott embereknek, főleg pedig azoknak, akik nem az első évet töltötték az arcvonalon, úgy tűnt, mintha az arcvonal az Ondava mentén Stropkovtól Svidnikig és Huta Polanskáig befagyott volna. Az első pillantásra úgy látszott, hogy egyhamar nem is éled fel. De csak az első pillantásra.

Hadtestünk katonái itt, az Ondava melletti lövészárkokban, fedezékekben, figyelőkben és tüzelőállásokban töltötték az első hazai karácsonyt. Már több mint valószínű volt, hogy ez lesz az utolsó háborús karácsony, s a következő karácsonyi ünnepek már boldogabbak, vidámabbak lesznek. Azt egyébként évről évre mondogattuk magunknak az arcvonalban: az idén még itt, de jövőre már otthon, a mieink körében, a családi fészek melegében töltjük a karácsonyt, a terített asztal mellett, amelyen ott lesz az ünnepi rántott ponty, az ínycsiklandó puncs, a fonott kalács és sok más finom falat és édesség.

A kelet-szlovákiai Ondava folyó mentén, a lövészárkokban ez az utolsó harctéri karácsony viszonylagos nyugalomban telt, noha a folyó tömérdek aknával, különféle drótakadályokkal és számtalan csapdával teleszórt nyugati partján ott húzódott az ellenséges védelem, a keleti parton és lejtőkön pedig hol közelebb a folyóhoz, hol távolabb a mi védelmünk. De mégis történt valami, amit érdemes feljegyezni. Olyasmi, ami balul is végződhetett volna.

A fedezékekben ott illatoztak a frissen vágott fenyőgallyacskák, rajtuk csillag és mindenféle papírdísz. Éppen karácsony estére erős fagy köszöntött ránk. Csendesen hullott a hó. Mint mondani szokták, igazi fehér karácsony volt. Az arcvonalon csend uralkodott. Minden jel arra vallott, hogy az ellenség is harctevékenység nélkül akarja megünnepelni a karácsonyt.

Micsoda? Hogy éppen a németek ne ünnepelnék meg a karácsonyt? Így elmélkedtek nálunk néhányan. Magukban pedig azt mondogatták, hogy bizonyára azok is, akik ott a folyó túlsó partján vannak, karácsonyfákat díszítgetnek, eléneklik a maguk „Heilige Nacht"-ját, bennünket pedig békén hagynak. Így aztán nem lehetett csodálkozni azon, hogy némelyik századnál — pótlásként és főleg: melegítőként — különféle jó dolgok kerültek elő. Hova több, hová kevesebb jutott belőlük

A 3. dandár 2. zászlóaljának 1. századához épp elég jutott a szíverősítőkből. Tán sok is. Nagyon, de nagyon vígan akarták eltölteni ezt az utolsó harctéri karácsonyt a lövészárokban. Amint Vasil Svídának, századparancsnokuknak elmondták, azért, hogy mindannyian szépen emlékezhessenek vissza erre az utolsó háborús karácsonyestére. A géppisztolyosok még azt is ajánlották parancsnokuknak, hogy ugorjon el valaki a közeli faluba, a korcsmába és szerezzen be az amúgy is bőséges készlethez valami ráadást.

A századparancsnoknak úgy tűnt, hogy alárendeltjeinek ez a spontán ünneplési kedve nem sok jóval kecsegtet. Szó sincs róla, a fiúk ötlete csábító volt, de Svida már ismerte a harcteret, s az ellenség körüli tapasztalatai azt súgták neki, hogy mégsem lesz ez így jó. Valahogy le kell csillapítani az ünnepi lázat. S hogy minden meglepetésnek elejét vegye, megparancsolta: minden „melegítő" készletet, főleg a „nem hivatalosakat" haladéktalanul adják le a parancsnoki fedezékbe. S a szép számmal összegyűlt vodkás, rumos és egyéb szeszes palackok mellé őrszemet állíttatott, ezzel a paranccsal: senki nem kap belőlük egy cseppet sem. S azután elrendelte:

— Az őrséget megerősíteni!

Voltak a katonák között, akik sehogysem értették meg ezt az intézkedést, és nem tetszett nekik, hogy szeretett parancs-

nokuk elrontotta a karácsonyi hangulatot. Sokan nyíltan is kifejezték elégedetlenségüket. Akadtak olyanok is, akik azt állították, hogy a parancsnok szigorú intézkedésével csak az utolsó harctéri karácsony hangulatát akarta elrontani.

Karácsony éjszakája egész védelmi sávunkban teljes nyugalomban telt. Csend uralkodott Svída szakaszán is. Amikor a holdvilágos éjszakán végigjárta százada állásait, egyesek nyíltan értésére adták, hogy felesleges volt ilyen feketén látni a dolgokat, s akár a szomszédos faluba is ellátogathattak volna.

— Tényleg, vajon nem hamarkodtam-e el a dolgot? — kérdezte magában a századparancsnok, amikor visszatért a parancsnoki fedezékbe.

Már jóval elmúlt éjfél, amikor Svída lefeküdt. Pihenni akart, legalább néhány percet. Az ünnepi hajnalhasadás előtt az álom elnyomta fáradt testét. De nem soká alhatott. A parancsnoki fedezék közelébe becsapott az első gránát, utána a második, majd újabbak és újabbak. A hajnali derengést a század egész körlete fölött a robbanások vörös lángoszlopai világították be. Az ellenséges tüzérségi előkészítés vagy tíz percig tartott. S azután megrohamozták Svída századának állásait.

Pirkadt. Már könnyű volt megkülönböztetni az ellenséget. Svída századának katonái a hajnali szürkületben felismerték a hosszú szürkés-zöld köpenyben támadó hitleristákat. Úgy látszott, mintha támolyognának. Rendezetlen támadásuk, ordítozásuk és eszeveszett lövöldözésük minden kétséget kizáróan arra mutatott, hogy részegek!

A századparancsnok elrendelte, hogy várják be az ellenséget egészen kis távolságra. Az ordítozó és tántorgó fasisztákra csak azután csaptak le a század valamennyi fegyverével. A váratlan össztűzbe került részeg hitleristák súlyos veszteségeket szenvedtek. Csak kevesen maradtak életben. Többségük holtan hevert húsz-harminc méterre az 1. század lövészárkai előtt. De csak kevés hiányzott ahhoz, hogy az ellenség felkészületlenül érje a századot. Hogy annak mi lett volna a következménye, könnyű kitalálni.

Svida századának csak három sebesültje volt és senki sem vesztette életét. Ezt kizárólag csak a parancsnokuknak, az ő

energikus fellépésének köszönhették a katonák. Azok hálálkodtak neki legjobban, akik leghangosabban vádolták, hogy elrontja utolsó harctéri karácsonyukat.

1944. december 19-e és 22-e között mind az öt tüzérezred elhagyta a hadtest védelmi sávját. Velük ment az 1. harckocsi zászlóalj is.

A Nagy Honvédő Háború harcterein vívott harcaink alatt még soha nem fordult elő, hogy az egység tüzérség nélkül maradt volna. Az Ondava folyó mentén a gyalogosok tüzérség nélkül, a leghathatósabb támogató nélkül maradtak, a folyó túlsó partján leselkedő, sokkal erősebb ellenséggel szemben.

És nehogy a gyalogosok között a bizonytalanság érzése harapózzék el, a parancsnokok és a politikai munkások megmagyarázták a katonáknak, hogy a szovjet hadsereg hamarosan fontos, terjedelmében és jelentőségében nagy horderejű hadműveletet indít, amelyből a mi tüzérségünk is kiveszi részét. Ennél konkrétabbat nem mondhattak, mert a készülő jaszlói hadműveletet a legnagyobb titokban kellett tartani.

Elsőnek az 1. tüzérezred hagyta el állásait az Ondava mellett, s utána a többi. Éppen azokban a napokban hirtelen erős olvadás állt be. Nem volt könnyű kivontatni a lövegeket a tüzelőállásból. Az emberek sokszor térdig süppedtek a sárba.

A túlsó parton álló ellenségnek, felderítőinek és figyelőinek mit sem volt szabad észrevennie abból, hogy a lövegeket és aknavetőket kivonjuk a tüzelőállásokból. Így hát mindez éjszaka történt. Ezért kellett az állásokhoz igyekvő gépkocsik zaját elnyomni néhány vándorlöveg tüzelésével, melyek az ellenség megtévesztése céljából maradtak vissza. S az elhagyott tüzelőállásokba a műszakiak gyorsan felállították a lövegcső maketteket, s úgy mint rendesen, álcázó hálókkal rejtették.

Az átcsoportosítás Ondavától a Kárpátok gerincén át a lengyelországi Jaszlo városához fokozatosan, több lépcsőben s mindig az éjszaka leple alatt történt. 1944. december 20-ra virradó éjszaka Josef Rada elvtárs 1. tüzérezrede kezdte meg az elvonulást. Kilencven kilométeres menet állt előttük a Kárpátok magaslatain át. Kimerítő és nehéz út.

A váratlan olvadás után épp oly gyorsan jött újra a fagy. Az utakat és ösvényeket jég borította. A gépkocsik minden pillanatban megcsúsztak. Volt dolguk a gépkocsivezetőknek.

Az átcsoportosítást jól megszervezték és jól irányították. A fő figyelmet rejtett végrehajtására fordították, s ezért nem volt semmi rendkívüli benne, hogy a fontosabb útkereszteződéseknél az átcsoportosítás rejtettségét magasabb rangú szovjet tisztek ellenőrizték. Lehetett ott látni még tábornokokat is.

Valamennyi tüzéregységünket időben és rejtve csoportosítottuk át.

Amint megérkeztek a tüzérezredek a kijelölt körzetbe, a vezérlövegek és aknavetők azonnal elfoglalták a már kijelölt tüzelőállásukat. Attól a pillanattól kezdve a tüzérek számára fáradságos munka kezdődött. A vezérlövegek és aknavetők megerősített kezelő személyzete még aznap éjjel nekilátott a tüzelőállások kiépítésének. A jó negyven centiméter mélyen átfagyott, kőkemény talaj nem egykönnyen engedett. Mindennek sötétben és teljes csendben kellett történnie. Ugyanazon az éjszakán elfoglalták helyüket a tüzérfigyelők is. A megerősített kezelőszemélyzetnek sikerült reggelre beásnia és álcáznia a vezérlövegeket és aknavetőket.

Amint kivilágosodott, megszűnt minden munka. A további tüzelőállásokat, figyelőket, futóárkokat, lőszer és egyéb fedezékeket ismét csak éjszaka lehetett építeni. Ez volt a következő napok törvénye. Nap közben minden mozgásnak meg kellett szűnnie. Csak éjszaka kezdődött el a pezsgő élet a Kárpátok nyúlványain.

Még a tapasztalatlanabb katonák is, akik valóban csak az első hónapot töltötték az arcvonalban megsejtették, hogy körülöttük valami nagy dolog készülődik, de hogy mi és milyen méretekben, azt egyelőre senki sem tudta. Az a tény, hogy a csehszlovák tüzérektől jobbra is balra is, elül is, hátul is, mindenütt, ahová csak a szem ellát ágyú, aknavető, tarack sorakozik, s nem hiányoznak a katyusák sem, nem hagyott kétségben senkit az iránt, hogy egy roppant arányú hadművelet részese lesz. A fáradságos nehéz munka szürke napjai voltak ezek, minden izgalom és meglepetés nélkül.

Tüzéreink tüzelőállásai és figyelői karácsony napjára nagy-

jából készen álltak. Minden intézkedés megtörtént, hogy a fasiszták ne szerezhessenek tudomást a szovjet vezetés szándékáról és az áttörési hadművelet valóságos méreteiről. Így hát felderítőgépeik eredménytelenül keringtek egész nap a magasban, mert nappal az összes csapatok eltűntek az erdőkben, a technikai eszközöket pedig ügyesen álcázták. Kudarcot vallott az ellenségnek abbeli igyekezete is, hogy tüzeléssel választüzet váltson ki, s ebből állapítsa meg, merre helyeztük el a tüzérséget, a katyusákat, az aknavetőket.

Éppen karácsonykor kényszerleszállást végzett a nyílt mezőn egy szovjet repülőgép, talán két-háromszáz méterre a 3. tüzérezred aknavető osztályától, amelyet Bucko elvtárs vezetett. Egyéb se kellett a fasisztáknak. Pillanatok alatt oda irányították aknavetőik és ágyúik tüzét.

A sebesült szovjet repülőnek sikerült elkúsznia Bucko elvtársék tüzelőállásához. Megmagyarázta a mieinknek a helyzetet, és segítséget kért tőlük. A gépben ugyanis ott maradt súlyosan sebesült társa. A pilótának már nem volt elég ereje, hogy biztonságba helyezze őt.

— Ki jelentkezik önként a sebesült szovjet pilóta megmentésére? — kérdezte az osztályparancsnok. — Ott fekszik kint, a veszélyeztetett térségen...

Többen jelentkeztek, mint amennyire szükség volt.

Bucko osztályából hét fiú elindult arra a helyre, ahol a csillagos repülőgép kényszerleszállást végzett. Észrevétlenül kúsztak előre, s oly gyorsan, ahogyan csak tudtak. Körülöttük gránátok és aknák csapódtak, ennek ellenére ki tudták szabadítani a gépből a sebesült repülőt és biztonságba helyezték. De két önként jelentkező is sebesülten tért vissza. A veszélyes feladatot azonban becsülettel tejesítették, megmentették egy szovjet katona életét.

A hadművelet megkezdéséig minden napot és minden éjszakát célszerűen kihasználtak. Nappal: felderítés, a célok felkutatása folyt, felülvizsgálták a lőelemeket, ellenőrizték a harci okmányokat. Az ágyúknál a kezelést tanulták az emberek, a fogások és tevékenységek egybehangolását. A parancsnokok terepasztalokon tanulmányozták az eljövendő feladatokat, a törzsek feldolgozták a harci okmányokat, a híradók vonalakat

építettek, a gépkocsivezetők lőszert szállítottak. Nem tétlenkedett senki. A politikai munkások szovjet elvtársaikkal karöltve a szabad időben beszélgetéseket szervezetek, hogy tüzéreink közelebbről megismerkedjenek azokkal, akiket tüzükkel támogatnak majd — a szovjet lövészekkel.

A szovjet csapatok óriási téli támadásának előkészítése mindenütt teljes iramban folyt. A hadműveletet 1945. január 20-án kellett volna megindítani.

Mi volt a helyzet ebben az időben a nyugati arcvonalon? Miért merevedtek meg az angol—amerikai erők a Siegfried-vonal előtt, a francia—német határon, az Ardennekben?

Nézzünk szembe az igazsággal.

A szövetséges főparancsnokság, amelynek élén D. Eisenhower állt, azzal indokolta az angol—amerikai hadsereg 1944 szeptemberi megtorpanását a német határok előtt, hogy a hiányos közlekedési hálózat, a rossz időjárás, a fasiszta védelem túlereje és a nem kielégítő utánszállítási lehetőségek kényszerítették megállásra őket. Így hangzott a hivatalos indok. S mi rejlett mögötte?

Nyugaton számoltak azzal, hogy a hitleri Wehrmachtnak sikerül megállítania a szovjet csapatokat az Oderánál és a többi folyamnál. Ezeket áttörhetetlen vonalnak tartották. Mily keveset tanultak a szovjet gárdisták dnyeperi átkeléséből! Bíztak a töméntelen nehéz vasbeton erőddel, rengeteg lövészárokkal és harckocsi csapdával teletűzdelt kelet-porosz védőöv bevehetetlenségében. Talán még a göbbelsi propagandának is hittek, hogy a Visztula menti varsói térség bevehetetlen. Ezzel a dajkamesével próbálta a hitleri hadvezetés életre serkenteni katonáinak halódó erkölcsi erejét.

Amikor Hitler felismerte a Szovjetunió nyugati szövetségeseinek szándékát (akiknek nem is Németország leverése volt fontos, hanem kezdettől fogva a Szovjetunió meggyöngítésére törekedtek), 1944. decemberének második felében támadást indított az angol—amerikai hadseregek ellen. Ezzel akart különbékét kicsikarni a Szovjetunió háta mögött, annak szövetségeseitől, Angliától és az Egyesült Államoktól. Engedékenységre akarta bírni őket azokon a béketárgyalásokon, amelye-

ket Németország abban az időben mindkét állammal folytatott.

A német páncélos és szárazföldi erők csapása sikeres volt. Már 1944. december 23-án százkilométeres szélességben és száz kilométer mélységben áttörték az angol—amerikai védőállásokat. Csak az 1. amerikai hadsereg százezernél több embert vesztett ezekben a harcokban. A fasiszták sok ezer géppuskát és sok száz harckocsit zsákmányoltak és élelemmel és üzemanyaggal tömött hatalmas raktárakhoz, s milliókra rúgó lőszerkészlethez jutottak.

Az angol—amerikai hadseregeket fenyegető veszély 1945. januárjában érte el tetőfokát. Az angol—amerikai csapatok pánikba estek. A hitleristák újabb támadásra készültek. Ezt a veszélyt már nem lehetett lebecsülni a szövetségesek legnagyobb önbizalma mellett sem.

Moszkalenko vezérezredes a 38. hadsereg parancsnoka január 13-án, a délutáni órákban, tanácskozást hívott egybe. Meghívták oda a mi tüzérezredeink összes parancsnokait is. Elmondták nekik, mi az, amin még javítani kell. Megkapták a harcparancsot, amely megszabta a tüzérségi támadás céljait és feladatait. A közvetlenirányzású lövegeken és a gárda aknavetőkön kívül az egész tüzérség tüzelőállásban volt. Már a lőszert is szétosztották a célnak megfelelően.

A Moszkalenko tábornoknál tartott parancsnoki értekezletet a pártmunkások gyűlése követte. A csehszlovák tüzérek képviseletében az 1. tüzérezred politikai tisztjét hívták meg erre az aktívára. Hallgassuk meg, hogyan számol be erről dr. R. Bejkovsky alezredes:

„Egy kis lengyel iskola padjában ülünk. Az osztályba belép a 38. szovjet hadsereg parancsnoka, Moszkalenko vezérezredes. Karcsú termetű, temperamentumos mozgású magas férfi. Tábori egyenruhájának zubbonya tele van kitüntetésekkel. Kezében papírlapot tart. Beszédén némi izgatottság érezhető.

— Különös hírem van az önök számára. Most érkeztem Moszkvából. A legfelső parancsnok mutatta meg nekünk azt a levelet, amelynek tartalmát most ismertetem önökkel!

S Moszkalenko felolvassa a jelenlevőknek W. Churchill brit miniszterelnök Sztálinhoz írt levelének másolatát:

»Nyugaton rendkívül nehéz harcok folynak, s a főparancsnokság bármikor döntő elhatározásokra kényszerülhet. Ön a saját tapasztalatából tudja, hogy milyen nyugtalanító a helyzet, ha egy nagyon széles arcvonalat kell védeni a kezdeményezés időleges elvesztése után. Eisenhower tábornok részére igen kívánatos és szükséges lenne nagy vonalakban tudni, hogy mit szándékozik ön tenni, mert azt természetesen számba kell vennünk a mi szerfölött fontos elhatározásainknál. Hálás leszek önnek, ha módjában áll közölni velem, hogy számolhatunk-e január folyamán nagyobb orosz támadással a visztulai arcvonalon, vagy bárhol más helyen. Az ügyet sürgősnek tartom.«

Ilyen nyomatékosan kérték Winston Churchill közvetítésével a nyugati szövetségesek a Szovjetuniót, hogy indítson támadást, amellyel megkönnyíthetné és megmenthetné az ő helyzetüket.

— Három évig ígérgették nekünk a második arcvonalat — mondotta Moszkalenko tábornok. — S most, amikor végre megnyitották, nem tudják, mihez kezdjenek.

Ezután hozzáfűzte, hogy a Nyugat terveit óvatosan kell fogadni, mert a nyugatiak szeretnek idegen vérrel harcolni. Nincs kizárva annak a lehetősége sem, hogy a németek különbékét akarnak felajánlani az angoloknak és az amerikaiaknak.

— Ezért kell elsőnek eljutnunk Berlinbe — hangsúlyozta Moszkalenko elvtárs és így folytatta: — Még várni akartunk ugyan egy ideig, tartalékokat és szállító eszközöket akartunk átcsoportosítani. Most azonban megváltozott a helyzet. A legközelebbi órákban az egész arcvonalon támadást indítunk. Ennek ütemétől és erejétől függ a háború kimenetele, s egyúttal függ a testvéri nemzetek, Lengyelország és Csehszlovákia felszabadítása is. Azt a zászlót, amelyet Sztálingrád óta viszünk, győzedelmesen visszük el Berlinbe!"

Azon a napon, amikor Moszkalenko tábornoknál véget ért az értekezlet, vagyis két nappal a hadműveletek megindulása előtt, az 1. csehszlovák hadtest tüzérparancsnoka, Savickij ezredes különparancsot adott ki. Ez állt benne:

„Az a megtiszteltetés ért bennünket, hogy mint megerősítő tüzérség részt vehetünk abban a támadásban, amelyet a Szov-

jetunió népeinek dicsőséges hadserege hajt végre. E támadás lefolyásától függ a háború tartama, vagyis az az idő, amely szeretteinktől még elválaszt bennünket. A Csehszlovák Köztársaságban okozott pusztítások, s a háború győzelmes befejezéséért hozott áldozatok kisebbek lesznek, ha mindannyian maradéktalanul teljesítjük feladatunkat.

Támogassátok hatalmas szövetségesünk hadseregének bátor harcosait, akik a szabadságot és a függetlenséget hozzák nekünk. Ma az a legfőbb parancs, hogy mindenki, a parancsnokok, a törzsek és a katonák, legyenek bármilyen beosztásban is, pontosan, lelkiismeretesen és fáradhatatlanul küzdjenek a végső győzelemig. Gondoljunk az ellenség gaztetteire, honfitársaink és családjaink szenvedésére, s mindarra a nyomorra, amelyet a németek zúdítottak a világra. Üssétek és pusztítsátok őket pontos és gyors tüzetekkel, figyeljetek éberen, s megfigyeléseket jelentsétek időben, ne engedjétek, hogy az összeköttetés megszakadjon, s a lőszerellátás elakadjon. A siker mindannyiótok közös érdeme lesz. Harcba hívlak benneteket Csehszlovákia és népünk felszabadításáért. Felszólítalak, hogy minden erőtökkel csökkentsétek az általatok támogatott szovjet lövészhadosztályok veszteségeit, s így védjétek meg a csehszlovák tüzérség becsületét és jó hírét. Harcra fel!"

A hadműveletek megkezdésének jó hírét minden csehszlovák tüzér leplezetlen örömmel fogadta. Akadtak, akik nem tudták elrejteni afeletti izgalmukat, hogy vajon a több hetes szorgalmas előkészület alatt az ellenség nem vette-e mégis észre, hogy újabb nagy támadás készül ellene, amelyből már aligha ocsúdik fel?

Winston Churchill 1945. január 6-án írta segélyt kérő levelét. Nagy-Britannia miniszterelnöke egy nappal rá megkapta a választ:

„Készülünk a támadásra, de az időjárás most nem kedvez a hadműveleteknek. Tekintetbe véve azonban szövetségeseink helyzetét a nyugati fronton, a legfelsőbb parancsnokság elhatározta, hogy az előkészületeket gyorsított ütembe fejezi be, s tekintet nélkül az időjárásra, nagyméretű támadó hadműveletet indít a németek ellen, legkésőbb január derekáig az arcvonal

egész középső szakaszán. Biztosítom önt, hogy mindent megteszünk, ami tőlünk telik, hogy segítsük dicsőséges szövetségeseink hadseregeit."

A szovjet kormány és a legfelsőbb parancsnokság úgy döntött, hogy nyolc nappal hamarább indítja meg támadását a szovjet—német arcvonalon, mint ahogy eredetileg tervezte, Moszkva így döntött, annak ellenére, hogy az időjárás nem volt kedvező sem a légierő, sem a tüzérség számára.

1945. január 12-én megindult a szovjet támadás. A Visztula bal partján, Szandomir térségében az 1. Ukrán Front hadseregei hatalmas és váratlan csapást mértek a fasisztákra. Egy nappal később Varsótól délre az 1. Belorussz Front alakulatai mentek át támadásba. Körülbelül ugyanabban az időben kezdtek nagyarányú támadásba Kelet-Poroszországban a 2. és 3. Belorussz Front hadseregei is. Ennek a lavinának a német védelem nem sokáig tudott ellenállni, összeomlott a hatalmas szovjet csapások alatt.

A 38. hadsereg az 1. Ukrán Front részeként harcolt, soraiban öt csehszlovák tüzérezreddel és egy harckocsizászlóaljjal.

1945. január 15-re virradó éjszaka.

Kora estétől virradatig senki sem hunyta le a szemét a csehszlovák tüzérek közül. Ki gondolt volna alvásra? Mindannyian a türelmetlenség lázában égtek.

Élfél után elhelyezkedtek tüzelőállásaikban a katyusák. Ez biztos jele volt annak, hogy vége a háromhetes nagy készülődésnek, közeledik a jaszlói hadművelet kezdete. Minden készen állt. A tüzérek az ágyúknál, a parancsnokok a figyelőkben, a híradók a készülékeiknél.

Minden kilométerre mintegy kétszáz löveg jut. Ha azok eldördülnek, alaposan felforgatják a földet az összes ellenséges fedezékekkel és kiserődökkel egyetemben. Aki az ellenség soraiban túléli az ágyúk, aknavetők és katyusák ötvenperces módszeres tüzét, s nem veszti eszét, élete végéig megemlegeti majd. S jó is lesz, ha nem felejti el.

06.00 órára jelezték a tüzérségi előkészítés kezdetét, ami moszkvai idő szerint 08.45 órát jelentett.

Az utolsó időjárásjelentés 08.00-kor érkezik. Az ütegek elvégzik a lőelemek utolsó helyesbítését.

08.44: zöld rakéták röppennek a levegőbe.

08.45: felsűvítenek a katyusák sorozatai. Ezt a pokoli lármát tetézi meg valamennyi szovjet löveg, közöttük a mi tüzérségünk tüzének rettenetes robaja. Az ellenség csak néhány percig képes válaszolni, azután már csak a szovjet és a csehszlovák tüzéreké a szó.

Jaszlo térségében a tűz és a vas iszonyatos zápora zúdul az ellenséges állásokra.

A 3. csehszlovák tüzérezred 1. osztályának 3. ütege sűrűn küldözgeti a gránátokat a hitleristákra. A parancsnokuk, Vojtech Horák, a német és a szlovák hivatalos jelentések szerint halott. Az apja is azt hiszi, hogy elesett a „Szlovák Államért". Ezt közölték vele 1944 áprilisában a szlovák fasiszták. Csakhogy Vojtech Horák vígan él, ott van Jaszlónál a csehszlovák tüzérek között.

1944. április 9-én még egy szlovák üteg parancsnoka volt. Másnap aztán az egész üteggel együtt átállt a szovjet csapatokhoz, Kazakov tábornok hadosztályához. Az eset pedig így történt:

Április kilencedikén jelentkezett Hauptmann német századosnál, hogy önkéntes vállalkozásban lecsap arra a falura, amelyet Kazakov katonái tartottak a kezükben. A német százados beleegyezett, nem sejtette, hogy mi rejtőzik a szlovák tiszt buzgósága mögött. Ezért még egy géppuskás szakaszt is rendelkezésére bocsátott. Horák ezt udvariasan elhárította, de a német géppuskákat magával vitte. S április 10-én reggel, amint azt a szovjet parancsnokkal előre megbeszélte, „támadást" intézett katonáival a falu ellen. Azóta halottnak vélik.

Itt, Jaszlónál, Horák ütegei is verik az ellenséget. Jól csinálják a dolgukat. Egyik ellenséges cél a másik után semmisül meg. Hatvanöt perc alatt 550 gránátot lőttek ki. Mindegyik löveg mintegy száztizet. Ha azt vesszük, hogy egy-egy gránát megközelítően 20 kiló, akkor csak ez az egy üteg 11 tonna vasat zúdított az ellenség nyakába.

A csehszlovák ágyúk és aknavetők kezelői kitettek magukért. Gyorsaságban és pontosságban utol akarták érni tanítómestereiket — a szovjet tüzéreket. Bár volt vagy tizenöt fokos fagy, a tüzérek ingujjra vetkőztek.

Gépies gyorsasággal küldte a fasiszta állásokra gránátait Málek szakaszvezető lövegei is az 1. ezred 1. osztályának 1. ütegéből. Málek egyike volt azon keveseknek, akik túlélték a volhíniai Lidicét — Cesky Malint. Málek lövegparancsnok éles hangja bosszúért kiáltott:

— A felperzselt Cesky Malinért — tűz!

Ötvenöt percig tartott az „artpodgatóvka". Ez idő alatt az 1. csehszlovák tüzérezred 1857 gránátot lőtt ki. A 2. csehszlovák tüzérezred valamivel kevesebbet: 1699-et. Röviddel a halálos gránát- és aknaorkán befejezése előtt a szovjet légierő is lecsapott a hitleristákra. S utána — jöttek a harckocsik és a lövészek, hogy befejezzék mindazt, amit a tüzérek elkezdtek. A támadó szovjet ezredeknek nem maradt sok dolguk; azt már elvégezték megsemmisítő és pontos tüzükkel a szovjet és a csehszlovák tüzérek. Délre elesett Jaszlo, s a 38. hadsereg csapatai négy nappal később felszabadították Krakkót.

A jaszlói hadművelet sikerült. Ha kismértékben is, de a mi tüzéreink is hozzájárultak a sikerhez. A szovjet hadsereg főparancsnokságának külön parancsában elnyerték a legmagasabb elismerést. Az öt csehszlovák tüzérezred közül három — a második, a negyedik és az ötödik — megkapta a „jaszlói" címet. Moszkvában az ő tiszteletükre is dörgött 1945. január 19-én annak a 224 szovjet ágyúnak húsz győzelmi sortüze.

Az ellenségre sújtó csapást nem csupán Moszkalenko 38. hadseregének hadművelete mérte, amelynek kezdetén az 1. csehszlovák hadtest tüzérei kialakították a mai néphadsereg tüzérségének új harci hagyományait, hanem az egész óriási téli támadás a Baltikumtól a Kárpátokig húzódó 1200 kilométeres arcvonalon. A fasiszta hadigépezet ebből az alkalomból 800 000 halottat vesztett és 350 000 hitlerista katona esett fogságba.

A harcok végleg áttevődtek Németország területére.

4. AZ EJTŐERNYŐS DANDÁR

Mielőtt elmondanám miképp tört előre hadtestünk az Ondavától Szlovákia belsejébe, röviden vázolom a 2. csehszlovák ejtőernyős dandár harci útját. Ez az út a Kárpátoktól indult el. Ott estek át ejtőernyőseink a tűzkeresztségen. Először a 38. hadsereg balszárnyán kibontakozott védelmi harcokban, majd az 1944. szeptember 15-től öt egész napon át tartó támadó harcokban vettek részt. Derekasan helytálltak, és maga Konyev marsall is megdicsérte őket. 1944. szeptember 19-én, a késő esti órákban birtokba vették Pulava községet. Miután szovjet alegységek felváltották őket, a dandárt hátra vonták.

Szlovákia sürgős segítségért kiáltott. Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy a Kárpátokon való átkelés nem lesz könnyű dolog. Ez arra késztette a szovjet hadvezetést, hogy a hátországi harcra kiképzett 2. csehszlovák ejtőernyős dandárt a szlovák felkelők segítségére küldje.

A dandár Kroszno közelében összpontosult. Onnan, a közeli repülőterekről kellett volna gyorsított ütemben útnak indulnia a Kárpátokon és a Tátrán át, hogy leszálljon a Tri Duby-i, vagy a Brezna nad Hronom melletti repülőtéren.

Az első felszállási parancs szeptember 22-én érkezett. Azon a napon kelt volna légi útjára az első két csoport. De nem indulhattak el. Sűrű köd borította a Kárpátokat, beállt az őszi esőzés, ködben úsztak a Magas- és az Alacsony-Tátra ormai is. Ez váratlanul megakadályozta a felszállást.

A meteorológusok másnapra sem jósoltak semmi jót, a rossz idő tovább tartott. A felszállást újból el kellett halasztani. A feszültség növekedett.

Kétezernegyvennégy ejtőernyős várta, mikor jön el az idejük, mikor kezdődik már meg végre az átszállítás. Mindenki tudta, hogy mi vár rájuk a leszállás után a felkelés területén: harc, könyörtelen harc S mégis, valamennyien örültek neki. Berakásra készen álltak a fegyverek: 1518 puska, 1237 géppisztoly, 96 páncéltörő puska, 92 golyószóró, 42 géppuska, 41 aknavető, 36 távcsöves puska, 16 negyvenöt milliméteres páncéltörő ágyú, 12 hetvenhat milliméteres ágyú,

4 légvédelmi ágyú és 3 lőszerjavadalmazás minden fegyverhez. Tehát több ott a fegyver, mint az ember. Így a dandár a harcok első szakaszában önellátó lett.

A repülőgépek a harmadik napon — szeptember 24-én — sem szállhattak fel, sőt a negyediken sem. Ki hitte volna, hogy már a kezdet kezdetén ilyen nehézségek támadnak? Az átszállítás lebonyolítását három napra terveztük, s immár elmúlt négy nap. Szlovákia pedig várta őket.

Végre!

1944. szeptember 26-án felszállt az első harminchárom repülőgép a Kroszno melleti repülőtérről. De a szeptember 27-re virradó éjszaka a harmincháromból csak tizennégynek sikerült leszállnia. A többinek, noha személyzete tapasztalt és bátor szovjet repülőkből állt, több sikertelen leszállási kísérlet után vissza kellett fordulnia, annyira sűrű volt a köd.

Csupán 1944. október 6-án este lehetett folytatni a dandár további részeinek elszállítását, azon a napon, amikor hadtestünk a Dukla-szoroson át a haza földjére lépett. Így a dandár átszállítása az eredeti terv szerint három nap helyett négy hétre húzódott el.

Az ejtőernyős dandár első két csoportjának megérkezésekor a helyzet korántsem volt valami rózsás Szlovákiában. A nyolc hitlerista — többségében SS — hadosztály nyomására egyre zsugorodott a felszabadított terület. A felkelő csapatok parancsnoksága, amelynek élére a londoni kormány októberben Viest tábornokot állította, harcászatát káros védelmi koncepcióra építette. A kis területen folytatott védelmi harcok lehetővé tették a fasiszta egységeknek, hogy erőiket tömörítsék, s harckocsijaik és nehézfegyvereik túlerejével könnyűszerrel szétverjék a védelmet. A felkelők arra talán nem is gondoltak, hogy támadniuk kellene, pedig ez lett volna az egyetlen helyes megoldás, amellyel érzékeny sebet ejthettek volna az ellenségen. Követniük kellett volna a partizánok példáját, akik szüntelen támadták a hitleristákat, megosztották erőiket és súlyos veszteségeket okoztak nekik. Csakhogy a katonai központ nem akart semmi közösséget vállalni a partizánokkal. A felkelés kirobbanása óta szüntelenül azon mesterkedett, hogy maga alá rendelje a partizánosztagokat és dandárokat.

A londoni kormány és szlovákiai katonai klikkjük — Golián és később Viest — a maga feje után ment. Az események azonban másként alakultak, mint ahogy ők szerették volna. A felkelésbe bekapcsolódtak a nép nagy tömegei, a felkelés napról napra terebélyesedett, és általános népi jelleget öltött. A nép, amelyet a kommunista párt vezetett harcba, mind forradalmibbá vált. Ettől persze megijedtek a burzsoázia képviselői, s nem mertek fegyvert adni a néptömegek kezébe, nehogy a megszállókkal együtt a hazai árulókkal is leszámoljanak. Ezért korlátozták a harctevékenységet a védekezésre, ezért szálltak szembe a felkelő hadsereg katonái között kialakult ama nézettel, hogy át kell térni a határozott, aktív harcmódra. Mindez vészes következményekkel járt.

1944. október 7-én behívatták Prikryl ezredest, a dandár parancsnokát a felkelők hadseregének parancsnokságára. Mivel Zvolent veszély fenyegette, elhatározták, hogy Trnova Hora térségében harcba vetik a dandárnak már megérkezett részeit. Így azután október 8-án hajnalban elindult az első harcokba, a 2. ejtőernyős zászlóalj 2. és 3. századából álló első csoport. Feladata az volt, hogy vegye birtokba Jalná községet és állítsa meg a fasiszták előnyomulását a Hron völgyében.

A háromnapos kemény harcok sikerrel jártak. A Hron mentén Zvolen irányába tartó ellenséget megállították. Ez főleg az ejtőernyősök érdeme volt, akik szívós védelemből támadásba tudtak átmenni, és magukkal rántották a felkelők egységeit is. A fasiszták visszavonták erőiket, és más irányból, Banská Stiavnica felől igyekeztek eljutni Zvolenhez. Jalná, Klacany, Trnová Hora és Dúbrava környékén azonban sok halottat hagytak a harctéren.

A dandár szétszórtan harcolt. Amint leszállt valamelyik ujabb század, késedelem nélkül harcba vetették. Így volt ez az 1. zászlóaljjal is. Századai megerősítették a felkelők védelmét Banská Stiavnica és Banská Bela térségében. Tapogató csápjaikat — felderítő járőreiket — tüstént kiküldték.

Az egyiket Léb hadnagy vezette. Az ellenségnek sikerült ejtőernyőseink hátába kerülnie. A járőr helyzete nem volt irigylésre méltó. A nyolc csehszlovák katonát a körülzárás veszélye fenyegette. Fedezékül egy közeli tanyát választottak,

amelynek nagyobb udvara volt. A hitleristák élve akarták elfogni katonáinkat, ezért felszólították őket, hogy adják meg magukat. Miután ezzel nem értek célt, páncéltörő lövegeikkel felgyújtották az épületet, majd megrohamozták. A nyolc ejtőernyős bátran kitört a tanyából, áttörte a gyűrűt, miközben négy hitlerista az életével lakolt.

Az ellenség többször megkísérelte az 1. ejtőernyős zászlóalj védelmének áttörését, de mindannyiszor visszaverték. E napokban ezen az arcvonalszakaszon bekapcsolódott a harcokba a szovjetunióbeli 1. csehszlovák vadászrepülő ezred is, amely már szeptember 17-e óta harcolt a felkelés területe fölött. Fajtl törzskapitány, az ezred parancsnoka, szeptember 16-án vette kézhez a 2. szovjet légihadsereg parancsnokságától az erre vonatkozó parancsot:

„Holnap, szeptember 17-én települjön át Zolná repülőterére... Az üzemanyagkészletet, a lőszert és a földi személyzetet az éjszaka folyamán átszállítják a Tri Duby-i repülőtérre. Biztosítsa ezek fogadását. Létesítsen velem haladéktalanul rádiókapcsolatot és naponta jelentse harctevékenységét.

A. S. Kraszovszkij vezérezredes."

Repülőink végrehajtották a parancsot. Szeptember 17-én 19.00 óra körül huszonegy LA—5 típusú vadászgép szállt le Zvolentől északkeletre a Zolná község melletti tábori repülőtérre. Azonnal kitűzték a csehszlovák lobogót s a repülőgépeket gondosan elrejtették a patak menti bozótosban. A lakosság lelkesedése leírhatalan volt, és amennyire csak az erejéből tellett, segített a felszálló tér elkészítésében.

Másnap egy felderítő repülőgép megállapította, hogy a piestanyi repülőtéren harmincnál több egy- és kétmotoros fasiszta repülőgép állomásozik. A Luftwaffe erről a repülőtérről fenyegette a szlovák felkelők és partizánok hadműveleteit. Fajtl, a vadászrepülőezred parancsnoka elhatározta, hogy lecsap a piestanyi repülőtérre.

A nap már leáldozóban volt, amikor nyolc vadászgép beindította motorját és a levegőbe emelkedett. A gépek a Váh

és a Nitra völgyében, mélyrepülésben szálltak, hogy idő előtt észre ne vegyék őket, s hogy meglephessék a piestanyi repülőtéren az ellenséget. A rohamcsoportba ezért olyan pilótákat választottak ki, akik Piestanyt már a háború előttről ismerték.

Amikor a vezérgép alatt feltűntek a fürdőváros épületei, a parancsnok megparancsolta hogy bontakozzanak harcalakzatba. Minden vadász azonnal elfoglalta helyét a támadáshoz.

Most! Egyik gép a másik után ment át zuhanó repülésbe, s fedélzeti ágyújából rövid sorozatokkal lőtte a kiszemelt célokat. A repülőgépek kanyarral visszafordultak a gyűrűbe, és újra és újra lecsaptak.

Két Messerschmitt lángra lobbant, a légvédelmi ágyúkat repülőink az első lövések után elhallgattatták, a fasiszta kezelők szétszaladtak. Hirtelen tüzes füstgomoly csapódott fel: egy újabb gép benzintartálya robbant, és robbantotta a bombákat is, amelyek készen álltak a felkelők elleni bevetésre.

Egyszerre csak valahonnan egy légvédelmi géppuska szólalt meg. Az a vadászgéppár, amelynek a hat támadó gépet fedeznie kellett volna, a Luftwaffe esetleges támadása vagy a földi légvédelem ellen, maga is a repülőtéren álló német gépek megsemmisítésébe kapcsolódott be.

Jan Skopal alhadnagy, aki Angliából saját kérésére jött közénk a Szovjetunióba, észrevette, honnan jönnek a tűzcsíkok. Nagy kanyart írt le, hogy a zárt gyűrűben ne akadályozza a másik hét támadó gépet, hátulról csapott le a fasiszta tűzfészkekre, és két rövid támadással elintézte őket.

Repülőinknek már fogytán volt a lőszerük, vissza kellett hát térniük. Alattuk tíz fasiszta gép égett, és még vagy tizenötöt alaposan megrongáltak.

A piestanyi repülőtér elleni támadás kiválóan sikerült. Megerősítette repülőink önbizalmát és a földi személyzet harci kedvét. A felkelők ellen tevékenykedő német légierő meggyengült.

Vadászrepülőink kitűnően beleélték magukat a csatarepülők szerepébe, ellenséges állásokat támadtak meg, s fedélzeti fegyvereikkel, valamint pontosan irányzott bombáikkal érzékeny veszteségeket okoztak a Wehrmachtnak.

A szétszórt dandár, amely éjjel-nappal harcolt az arcvonal különböző pontjain, tulajdonképpen csak október 18-án összpontosult először. Nyolc napot kapott készletei feltöltésére, pihenésre és az átszervezésekre.

Eddig a napig — a hiányos irattár bizonylatai szerint — 2082 géppisztolyt, 630 puskát, 467 golyószórót, 256 páncéltörő puskát, 90 géppuskát, 23 légvédelmi géppuskát és 5 aknavetőt dobtak le szovjet gépek a felkelés harcosainak Szlovákia területére; valamennyi fegyver mellé 3 lőszer javadalmazást. E fegyverszállítmányon kívül a Szovjetunióból már a felkelés előtt is huszonnégy harci csoportot dobtak át Szlovákiába, összesen 404 embert, s emellett Ukrajnából és Lengyelországból is érkezett néhány partizánkülönítmény. Ebből is világosan kitűnik, hogy a Szovjetunió milyen rendkívül nagy segítséget nyújtott a felkelésnek

Szlovákiában a helyzet napról napra romlott. A felkelők hadseregének sok gyáva és áruló tisztje nem törődött a védelmi vonalak tartásával. Elhagyták egységeiket, megszöktek a harcból. A hadsereg kétségtelenül bomladozott. A feldühödött fasiszták kihasználták ezt és Krupina irányából megrohanták Zvolent. Veszélybe került Brezno is. Már csak az ejtőernyős dandárban lehetett bízni. Mi tévők lehettek? — Azonnal be kellett fejezni az átszervezést, hogy szeptember 21-én ott lehessenek a veszélyeztetett térségben! Ismét ott, ahol a legnagyobb szükség volt rájuk, menteni, ami még menthető. Egyik nap Dobrá Nivánál, másnap már gyorsan Breznóhoz. Világossá vált, hogy az SS-ek lavinaszerű rohamai mellett, s a felkelő csapatok állandó hátrálása közben az ejtőernyős dandár szétszórt erői már nem menthetik meg a helyzetet, bármily hősiesen harcolnak is.

A dandár folyóirata, a „Plamen slobody" még ebben a nehéz helyzetben is mozgósít:

„... A csehszlovák katona csak azzal mentheti meg magát, népét és hazáját, ha szilárdan kitart a helyén még a legkeményebb harcokban is. Mi nem megfutamodásra, hanem támadásra kaptunk parancsot. A megfutamodásban a németek keresnek menedéket, minket csak a támadás ment meg. Katonák, támadásra hát, mindenki ellen, aki megfutamodik..."

Október 25-én elesett Brezno nad Hronom. Ugyanaznap — miután Tri Duby, a felkelők repülőtere közvetlen veszélybe került — az 1. csehszlovák vadászrepülő ezred is visszatért a Szovjetunióba. Bevetésük ideje alatt — 1944. szeptember 17-től október 25-ig — az ezred repülői 573 felszállást hajtottak végre, és ennek során több mint 376 órát töltöttek a levegőben. Tizennyolc légicsatában kilenc ellenséges repülőgépet lőttek le, s megrongálták a Luftwaffe több gépét. A földön több mint 20 repülőgépet, 186 katonai tehergépkocsit, 9 harckocsit, 3 páncélozott szállítójárművet, 1 páncélvonatot, 15 tüzér és aknavető üteget, 5 lőszerraktárt és sok géppuskafészket stb. pusztítottak el vagy rongáltak meg. Az ezred repülői nagyszerű harci tetteikért megkapták a megérdemelt magas kitüntetést: a „Zvolensky" nevet.

Kitűnően küzdött a szlovák hadsereg repülőiből alakult kombinált repülőszázad is. Annak ellenére, hogy csak iskolagépeik, illetve az első köztársaságból megmaradt régi repülőgépeik voltak, az ügyes szlovák repülők ezekkel az elavult gépekkel is nagyszerű csatákat vívtak. Így például az S—328-as gép pilótája légiharcban megsemmisített egy korszerű német Focke-Wulf 189-est; a mi gépünk, ez a Noé bárkája, tulajdonképpen már múzeumi tárgynak számított, hiszen alig tudta elérni az óránkénti 180 kilométeres sebességet, míg a német FW—189 típus, kéttörzsű felderítő gép csaknem kétszer ekkora sebességgel repült; mégis sikerült lelőni. A poprádi repülőtér felett Lupták őrmester 1944. szeptember 4-én három félelmetes stukát (JU—87-est) lőtt le, bár maga egy nagyon régi B—534-es gépen repült.

S hogy lehetne megfeledkezni a szlovák repülők sikeres 1944. szeptember 10-i akciójáról! Aznap a Luftwaffe egyik nagy köteléke megtámadta a felkelők repülőterét, a Sliac melletti Tri Dubyt: harminc JU—87-es zuhanó bombázó, egy JU—88-as bombázószázad, nyolc Focke-Wulf 190-es és Messerschmitt 109-es vadászgép vett részt a támadásban.

A támadók érkezése előtt légiriadót rendeltek el. A szlovákok két modern gépe, a két Messerschmitt 109—G típusú vadászgép, azonnal a levegőbe emelkedett.

Az ellenséges gépek siklórepülésben támadtak a hajnikyi

laktanya ellen. Ekkor azonban rájuk csapott a két szlovák gép és a zuhanó bombázók harcrendjét oly alaposan megtépázta, hogy halálos bombaterhüket a laktanyától egy kilométerre, a mezőre dobták le.

A kombinált repülőszázad a hat hét alatt összesen 350 harci bevetésen volt, mely során lelőtt hét ellenséges gépet, s hármat a földön semmisített meg. Elpusztított továbbá 5 harckocsit, 33 tüzér, illetve aknavető löveget, 30 géppuskafészket és megölt vagy 800 katonát.

Repülőink még nagyobb sikereket arathattak volna a szlovák nemzeti felkelés idején, ha több benzinük lett volna. Az angol—amerikai bombázók ugyanis néhány nappal a felkelés előtt megsemmisítették a dubovai és a podrezovai olajfinomítót, s az üzemanyag tartalékokat, noha az „Oto" nevű titkos rádióadó már 1944. június 26-án felhívta londoni nemzetvédelmi minisztériumunkat, hogy kíméljék meg ezt a két fontos objektumot. Vagy talán éppen ezért bombázták szét őket?

Most pedig térjünk vissza a 2. ejtőernyős dandárhoz.

Brezno és Zvolen elvesztése után veszélybe került a felkelés központja és bölcsője, Banská Bystrica is. A harcot azonban még ilyen nehéz körülmények között is folytatni lehetett volna. A szlovákiai partizánmozgalom főhadiszállása többször felszólította Viestet és Goliánt, hogy a felkelők katonai egységei készüljenek fel az erdei harcokra. Csak így lehetett megmenteni katonák ezreit a további harcok számára. A felhívást a szlovák hadsereg parancsnoksága konokul visszautasította. Árulását az október 27-i, 25 843. számú paranccsal tetőzte be. Ebben Viest és Golián elrendelte a védelem felszámolását, a szervezett ellenállás megszüntetését és a hadsereg feloszlatását. Burkoltan benne volt az is, hogy akik partizánként folytatni akarják a harcot, a hegyekbe vonulhatnak. A parancs azonban nem említett semmiféle támaszpontot, nem határozott meg semmiféle feladatot, így egyértelmű volt a kapitulációval.

A felkelők hadserege széthullott. Viest és Golián sorsukra hagyták a katonákat és tiszteket. De az árulásra maguk is ráfizettek — elfogták és kivégezték őket. Elég sokan voltak olyanok, akik a visszavonuláskor dezertáltak, polgári ruhába

öltöztek, és szökésben kerestek menedéket, mivel Viest tábornok parancsában hangsúlyozta, hogy a hegyekbe csak fizikailag rátermett, egészséges emberek menjenek. Aligha volt véletlen, hogy akkoriban, amikor a felkelők a hegyekbe vonultak vissza, Szlovákia felett röpcédulákat szórtak le Tiso aláírásával, amelyeken a bratislavai kormány felhívta a katonákat, hogy tegyék le a fegyvert, hagyják magukat lefegyverezni és akkor nem lesz semmi bántódásuk. Akik szótfogadtak e felhívásnak, túlnyomórészt fasiszta gyűjtőtáborokba hurcolták. Sokat közülük mindjárt a helyszínen agyonlőttek.

A felkelés utáni két és félhónapos harcok idején nem esett fogságba és nem esett el annyi ember, mint október utolsó hetében, amikor a felkelők századai és zászlóaljai szervezetlenül vonultak a hegyekbe. Ez volt Viest parancsának a következménye.

Viest és Golián tábornokok elárulták ügyünket. A megszállók elleni harc azonban nem ért véget, hanem a hegyek között folytatódott. Kivonultak a szlovák hegyekbe a partizán dandárok és osztagok, oda mentek velük a becsületes hazafiak, közöttük nagyon sok partizánnő is, ápolónők, orvosnők és rádiótávírászok. Oda vonult vissza a 2. ejtőernyős dandár is. Velük ment például dr. Bedrich Steiner alhadnagy, aki Szokolovónál súlyosan megsebesült, és amputálni kellett az egyik karját. Ennek ellenére ismét jelentkezett arcvonalszolgálatra. Az ejtőernyős dandár hadtápfőnöke helyettesévé nevezték ki, és a pártcsoport vezetőjének tisztét is betöltötte a dandárban. Kommunista volt. Vele ment a hegyekbe felesége, a derék Marusja nővér is, hiszen a harcnak még nem volt vége, és a katonák nem hagyják el a harcteret, amíg el nem dőlt a küzdelem! Steinerné a későbbi harcokban sok sebesült bajtársunkon segített. Szovjet egészségügyi iskolában szerezte ápolónői képesítését. A háború, mint ezer és ezer más dolgot, Marusja főiskolai tanulmányait is félbeszakította. Már hat szemesztert végzett, de nem fejezhette be. Megismerkedett Bedrich Steinerrel. Az akkor még nem viselte magán a szokolovói harcok bélyegét. Búcsút vettek egymástól; Steiner elvonult a zászlóaljjal az arcvonalra. Szokolovó után ismét találkoztak. Steinernek már csak fél keze volt.

— Szerettem őt azelőtt is, és most, hogy elvesztette fél kezét, még jobban szeretem — ezek Steinerné elvtársnő szavai. Marusjáé, ahogy mindenki nevezi. Nagyszerű asszony!

Október 29-én estefelé az ejtőernyős dandár csoportjai elérték az 1648-as magassági pontot, és ott Jegorovnak, a Szovjetunió Hősének partizántáborát. Oda vonult vissza Aszmolov ezredes is a törzsével, amelynek egyik kiváló tagja Jan Sverma elvtárs volt. A párt- és a katonai vezetés még aznap este gyűlést tartott a fedezékben. Úgy döntöttek, hogy folytatni kell a harcot, csak más formában.

Másnap a dandár újonnan kinevezett politikai biztosa Michail Glidér, a tapasztalt partizán állt a katonák elé:

— A partizánháború gyors és az ellenség számára meglepetésszerű — kezdte rövid beszédét a felsorakozott egységhez. — Lehetőleg veszteség nélkül kell rájuk csapni, majd visszavonulni. Mit kívánunk tőletek? Minden tisztnek és minden katonának önállóan kell megoldania azokat a feladatokat, amelyekre azelőtt a hadseregben felülről kapta a parancsot. Aki nem akar harcolni, az inkább hagyja el sorainkat. Nem hallgathatom el, hogy a harc igen nehéz lesz és sok áldozatot kíván. De miénk lesz a győzelem, mert velünk van a nép, és mert eljön a Vörös Hadsereg. Aki nem fél a nehézségektől, aki elszánta magát, hogy hazájáért az életét is feláldozza, aki nem akar árulóként állni a nemzet színe előtt, az maradjon közöttünk . . .

Mindenki ottmaradt.

Mivel az ellenség megközelítette a táborhelyet, a partizánok október utolsó napján útra keltek az Alacsony-Tátra hegygerince, Chabenec vidéke felé.

Soliskyn, nem messze Magurától, a Kriziansky patak felett a menetoszlop pihenőt tartott. Egy elhagyott turistaház és egy pár juhászkunyhó nyújtott néhány napra menedéket a partizánoknak meg a 2. ejtőernyős dandárnak. A törzs nyomban munkához látott: megbeszélte a további harcok tervét.

Ekkor derült ki, hogy nincsenek mindannyian a harc aktív tovább folytatása mellett. Jan Sverma erélyesen kikelt ellenük:

— Nem azért vagyunk a hegyekben, hogy bujkáljunk. Har-

colnunk kell! Nem vagyunk egyedül. Velünk a Vörös Hadsereg. Velünk van a szlovák nép. Pusztítani kell az ellenséget, úgy ahogy a Vörös Hadsereg teszi. Ütni, vágni őket — a győzelemig!

Így beszélt Jan Sverma a parancsnoki értekezleten. Ugyanígy szólt a pártmunkásokhoz és a katonákhoz is, nem palástolva, hogy a hegyekben nem lesz könnyű sorsuk, a harc pedig könyörtelen és kimerítő lesz. Azok közé tartozott, akik a harcban inkább becsülettel meghalnak, de nem hajtanak gyáván fejet az ellenség előtt.

— Milyen lángoló hittel beszélt hozzánk — emlékezik vissza rá a harcok egyik résztvevője, Gajdos elvtárs, a 2. ejtőernyős dandár politikai munkása. Harcra tudta lelkesíteni az embereket.

Így tette ezt Sverma képviselő már Madridban is, az aragóniai arcvonalon, a katalán tengerparton, Belchitenél a lövészárokban, Escoriálban a Májek ütegnél vagy a Klement Gottwald üteg tüzérei között, amelynek parancsnoka Bohuslav Lastovicka elvtárs volt, a Rudé Právo akkori szerkesztője. A párt küldte Spanyolországba Sverma elvtársat, a szlovák nemzeti felkelés idején pedig a párt moszkvai vezetősége fontos feladatokkal bízta meg Szlovákia területén. Ezek teljesítése után nem tért vissza Moszkvába, hanem a partizánokkal önként a szlovák hegyekbe vonult.

Valóban — Sverma elvtárs egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy a katonák harci szellemét erősítse. A hegyek között ő volt a harc lelke.

A partizánok a Soliskyn ünnepelték meg a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 27. évfordulóját. De itt sem sokáig időzhettek. Megjelent az ellenség, a táborbiztosító őrség harcba lépett velük. A hegyi harcokra géppuskákkal, aknavetőkkel és könnyű hegyi ágyúkkal felszerelt ellenség a partizánok sarkában volt. Soliskyn nem lehetett tovább maradni. Gyorsan szétosztották az élelmet és elhagyták a pásztorkunyhókat. Elvonulásukat a Chabenecre a 2. ejtőernyős dandár 1. zászlóaljának egyik szakasza biztosította, Ivan Dzamko alhadnagy vezetésével.

Keserves menet volt ez. Kemény fagy, hófúvás, köd, süppedő

hó. Aki csak egy pillanatra is leült, soha többé nem kelt fel. Az út legnehezebb szakasza Chabanec gerincén várt rájuk. A harcosok tucatjai nem érkeztek meg. Egyesek megfagytak, mások megcsúsztak a jeges ösvényeken és a szakadékba zuhantak. Elnyelte őket a fehér halál.

Ennél a kimerítő és szerfelett nehéz menetelésnél halta a bátrak halálát Jan Sverma elvtárs, a Csehszlovák Kommunista Párt országgyűlési képviselője, a szlovákiai partizánvezérkar tagja. Bajtársai a Chabanec alatti Lomnic-völgyben temették el, ahonnan nemzeti hősünket 1945-ben családi sírhelyére, Mnichovo Hradistébe szállították át.

A Soliskyn a juhászkunyhókat felégették a fasiszták. Közelükben bujt meg az a néhány sebesült, aki nem vállalhatta a menetelést a Chabanecen át. Köztük volt a 2. század parancsnoka, Obdrzálek főhadnagy és a század 2. szakaszának parancsnoka Jan Harus, a CSKP országgyűlési képviselője is.

S mert nem érdektelen, hogy miképp mentették meg Obdrzálek főhadnagy sebesült lábát, olvassuk el, mit írt erről Harus elvtárs:

„Átlőtték a bokáját. Valami hathatósabb gyógymódról kellett gondoskodnunk, mert állapota egyre romlott. Lábának amputálása elkerülhetetlennek látszott, ezért egy összekötőt küldtünk ki Ruzomberokra, hogy puhatolja ki, nem lehetne-e Obdrzáleket beszállítani a német katonai kórházba.

Az eredmény kedvező volt. Megbeszélték, hogy Obdrzáleket felveszi az egyik kórházi betegszállító gépkocsi, amelyet a kórházban dolgozó szlovák hazafiak küldenek el a megbeszélt helyre, s a kórházba mint polgári személyt szállítják be. Ezért hivatalos okmányt kellett szerezni a Liptovská Luzná-i jegyzőtől, amely szerint a sebesült kőbányai munkás, akinek sziklarobbantás közben zúzódott szét a lába.

A gépkocsi a megbeszélt helyen előállt, s beszállította Obdrzáleket. A kórházba minden baj nélkül felvették, és simán zajlott le az első vizit is. Állítólag csak a német főorvosnak és a kórházparancsnoknak volt gyanús a seb: kijelentették, hogy úgy látják, mintha lőtt sebről volna szó, de egyelőre nem tettek semmit. Ellenben a kórház egyik alkalmazottja felfigyelt a beteg nevére meg származási helyére, és kijelentette,

hogy Luznában ismer két testvért, akiknek ilyen nevük van, de azok közül egyik sem sebesült meg.

A bejelentés alapján két Tiso-gárdistát küldtek ki Luznába, hogy állapítsák meg az igazat. Erről idejében értesültünk, s ezért egy őrsöt küldtünk Luznába, hogy tegye ártalmatlanná az árulókat. Ez meg is történt. Obdrzáleket közben elszállították, jobban mondva, kilopták a kórházból, s elrejtették valahol a külvárosban, ahol bevárta Liptovsky Mikulás felszabadulását, illetve hadseregünk megérkezését."

A felkelést sem a fasiszta elit SS-hadosztályoknak, sem a hazai árulóknak nem sikerült letörniük, mert azt a nemzetet, amely a szabadságáért harcol, legyőzni nem lehet! A partizánok szoros kapcsolatban álltak a néppel, a nép hadserege voltak, ez volt legyőzhetetlenségük és erejük titka. A szlovák nép a legmesszebbmenően támogatta őket.

A hegyekben a partizánok, s velük a 2. ejtőernyős dandár tagjai nem csak dacoltak az ellenség túlerejével, de napról napra erősödtek, a harcokban pedig pótolhatatlan veszteségeket okoztak a fasisztáknak. Addig, amíg a felszabadított terület védelme során a partizánok és a felkelők együttesen 10 000 hitleristát vontak ki a harcokból, a felkelés ideiglenes elnyomása után a partizánok és velük együtt az ejtőrenyős dandár katonái mintegy további 40 000 ellenséges katonát semmisítettek meg, több mint 150 vasúti és közúti hidat robbantottak fel, mintegy 300 katonai szerelvényt pusztítottak el...

A kommunista párt vezette szlovák népi harcosok, a szovjet partizánvezetés segítségével a Wehrmacht jelentős erőit vonták magukra, és ezzel tehermentesítették az arcvonalat. A nép harca a megszállók kiűzéséig, mindaddig folytatódott, amíg Szlovákia felett újra nem lobogtak a szabadság zászlai, amelyet a szovjet hadsereg, és vele együtt az 1. csehszlovák hadtest hozott el a szlovák népnek, s amelyhez oly nagy segítséget nyújtottak a vitéz partizánok és a 2. csehszlovák ejtőernyős dandár katonái.

5. A CSEHSZLOVÁK MARESZJEV

A szlovák hegyek, erdők és völgyek szovjet és csehszlovák partizánjainak hősiességéről sok izgalmas történetet lehetne elmondani. S nemcsak a partizánokról, hanem a városok egyszerű embereiről is, azokról a fiatalokról, akik hallatlan bátorsággal és vitézséggel teljesítették a partizánegységekben a legnehezebb feladatokat. Elmondom egyikük történetét, aki méltán vívta ki társai osztatlan megbecsülését.

A felkelés ideiglenes elnyomása után a 2. csehszlovák ejtőernyős dandár is mélyebbre húzódott a hegyekbe. Velük ment Alexander Timko elvtárs is.

1944. december 10-én felderítésre küldték. Váratlan összecsapásra került sor a hitleristákkal, megsebesült, átlőtték a bal karját. Sebesülése nem volt komoly. A december 12-re virradó éjszaka új feladatot kapott: állapítsa meg az ellenség helyzetét és erejét a Polanán székelő partizántörzstől jó húsz kilométerre levő Sajba község környékén, és a partizánok egyik munkatársától fontos értesüléseket vegyen át.

Tizenhárom tagú csoport indult útnak a fagyos éjszakában. Parancsnokul Timko őrvezetőt jelölték ki. A hegyi ösvényeken háromórás menetelés után a cél közelébe értek. Elhelyezkedtek az erdő szélén, és Timko az egyik felderítővel előre ment, hogy felderítse a terepet. Semmi jót nem látott. A kis hídon, amelyen a faluba vivő legjárhatóbb út haladt át, megerősített, négy fős ellenséges őrség állt.

A parancsnok gyorsan kiosztotta a feladatokat:

— Két őrt én intézek el, a többit a golyószórós. Csak az én parancsomra nyissatok tüzet. Világos?

A csoport óvatosan a hídhoz lopakodott, melyen fel s alá járkáltak a hosszú, szürkészöld köpenyes őrök; gallérjukat felhajtották a fülükre. Kettesével lépdeltek, nem is sejtették, hogy a közelben partizánok vannak.

— Figyeltük őket egy darabig — meséli Timko elvtárs. — Aztán elkövetkezett az alkalmas pillanat. Megszólalt a géppisztolyom és a golyószóró. Rövid sorozatok és az őrök a földre zuhantak. Szabad volt az út a faluba.

— Felugrottunk, átfutottunk a hídon, átvizsgáltuk a falut.

Beszaladtam a házba, ahol az értesüléseket át kellett vennem. Gyorsan megbeszéltem a további tennivalókat. Ekkor a faluból és a környékéről élénk lövöldözést hallottam. Megismertem a német fegyverek hangját. A fasiszták nagyon gyorsan észrevették őrségük megtámadását és a segítségére siettek. Most mitévő legyek?

— A házban nem maradhattam! Hátha berontanak, átkutatják a házat és rámtalálnak? Az egész családot szerencsétlenségbe dönteném. El innen, gyorsan!

— A lövöldözés erősödött, a fasiszták lármája nőttön-nőtt, egyre közeledett. Az első emeleti ablaknál álltam, s már láttam néhány ellenséges katonát, amint éppen a ház felé iramodott. Cselekednem kellett. Gyorsan ki kell ugranom az ablakon — a ház előtt ebben a pillanatban nem volt egyetlen fasiszta sem. Kinyitottam az ablakot.

— Mellettem állt annak az elvtársnak a lánya, aki átadta nekem a jelentéseket. — Ott van a szalmatetős krumplis verem —, mutatott az ablak alá —, a szalmán nem üti meg magát!

— Kiugrottam az ablakon úgy, hogy a veremre essek. Mielőtt azonban földet értem volna, golyószóró sorozat érte a lábamat. Szörnyű fájdalmat éreztem és abban a pillanatban elvesztettem eszméletemet.

Ami ezután következett, arra nem szívesen emlékszik vissza Timko elvtárs. Nem is csoda. Sokat kellett szenvednie és elviselnie, hogy életben maradjon.

Vagy négy órával a csetepaté után szovjet partizánok hatoltak a faluba. Megtalálták Alexander Timkót a krumplis veremben. Eszméletlenül feküdt ott, sok vért veszített. Lóra fektették és a Polanára, a törzshöz szállították.

Timko élet és halál között lebegett. Azonnali cselekvésre volt szükség, gyorsan amputálni kell mindkét lábát, azzal, ami éppen kéznél volt. Narkózis nélkül és primitív eszközökkel, egy közönséges fűrésszel. Hogy lábainak levágása közben — térden alul kellett lefűrészelni — a borzalmas fájdalmat legalább némileg enyhísék, pillanatonként vizet itattak vele. Ez volt az egyedüli fájdalomcsillapító szer, ha egyáltalán annak lehet nevezni.

A láb nélküli huszonhárom éves partizánt éjszaka Cierny Balog melletti Medvedovba szállították. A Donoval család rejtette el padlásszobájában, s életük kockáztatásával gondját viselték. Ugyanezt a kockázatot vállalta később a balogi orvos, doktor Flaskár is, aki átjárt ide Timkót kötözni.

Amikor több órás eszméletlenségéből magához tért, és körülnézett, az ágyánál egyik bajtársa ült.

Ezt az üdvözletet hoztam a törzstől Aljosa — kezdte a beszélgetést Timko barátja. A beteg láztól égő szeme egy katonazubbonyra tévedt: a váll-lapján alhadnagyi rendfokozatot látott. A zubbonyon két kitüntetés is díszelgett: a Csehszlovák Hadikereszt és „A bátorságért" érdemérem.

— Meg akartam ölelni az elvtársat, de amint megmoccantam, ő gyorsan visszaszorított az ágyba. Borzalmas fájdalom nyilalt belém, és tudatára ébredtem, hogy nincs lábam.

Megtudta tehát, hogy nincs lába. Elájult. Amikor később ismét magához tért, sokáig didergett a láztól, amelyet a testi és lelki fájdalmak váltottak ki. Hiszen eddig telve volt tervekkel, duzzadt az egészségtől, és ne felejtsük el, huszonhárom éves volt! Most nyomasztó, szorongó érzés fogta el, a természetes emberi félelem attól, hogy nem tud többé járni, hogy magatehetetlen rokkant lett belőle.

Sokáig nem tudott belenyugodni sorsába. E nehéz órákban a Donoval család meg Flaskár doktor vigasztalta. No, meg a fiúk a hegyekből, akik hetenként kétszer meglátogatták.

Lábsebei idővel gyógyulni kezdtek, behegedtek. S Timko alhadnagy fejében új tervek születtek. Gondolatai már nem voltak oly komorak, mint az első napokban.

1945 februárjáig maradt Cierny Balogban, e bátor és jó emberek között. A fasiszták szerencsére nem szimatolták meg a magatehetetlen partizánt. Február 26-án Cierny Balog felszabadult. A Felső-Hron vidékéről elvonult a háború. Alexander Timkót a kassai kórházba szállították.

— Akar járni? — kérdezte a reggeli vizitnél a láb nélküli betegtől Steiner főorvos. — Ön képes lenne erre.

A beteg szeme felragyogott.

— De ha járni akar, akkor a lábait hozzá kell idomítanunk a protézishez. A reamputálás nem lesz olyan fájdalmas.

A fiatal alhadnagy csak úgy falta az orvos szavait. S bármily hihetetlenül hangzik, a kórházban még a fél lábú betegeket is irigyelte.

— Négy nap gondolkodási időt adok önnek — mondta végül a főorvos, mielőtt az orvosok és ápolónők csoportjával tovább lépett a következő beteghez.

Nem kellett várni négy napot. Timko már délben ráállt a főorvos ajánlatára. Hiszen járni akart!

A műtét három és fél óra hosszat tartott. Három és fél óra a műtőasztalon!

A főorvosnak Lydia Damová műtősnővér asszisztált, aki később Timko felesége lett.

Timko alhadnagy 1945 februártól októberig nyomta az ágyat. Október huszonnyolcadikán kapta meg a művégtagokat, amelyekre annyira vágyódott. S aznap megtette az első lépéseket. Egyedül, bottal és egy mankóval; ez utóbbit azonban két nap múlva elvették tőle.

— Tornásznia kell — tanácsolta Timkónak a főorvos. — Addig gyakoroljon, amíg át nem ugorja az asztalt — tette hozzá mosolyogva, amikor látta, hogy miképp teszi meg a beteg az első, talán nagyon is óvatos lépéseket.

S úgy, amint Steiner doktor eltúlozta azzal az ugrással, ugyanígy eltúlozta a betege is, s majdnem ráfizetett. Az egyik heg felszakadt, és vérzett is. Timko titkolni próbálta fájdalmát, de az orvosok figyelmét nem játszhatta ki.

— Mindent módjával, alhadnagy elvtárs, különben elveszem öntől azokat a protéziseket és eldugom — fenyegette meg a főorvos.

Nem vette el, és el sem dugta. Hiszen ő is épp olyan elégedett volt, akárcsak betege, hogy a reamputáció sikerült. Timkónak pihennie kellett néhány napig. De járni megtanult. Még táncolni is tud.

Alexender Timko ezredes — a mi csehszlovák Mareszjevünk.

Higgyék el, nem kis dolog átjutni a senki földjén, észrevétlenül átcsúszni az ellenséges állások peremvonalán, aztán az ellenség hátába kerülni, ahol ezernyi veszély leskelődik, megállapítani az ellenség erejét és helyzetét, végül pedig rádióösszeköttetést teremteni és továbbítani az ellenségről szerzett adatokat. Nem, ez nem könnyű munka! Az arcvonal mögötti felderítésre, erre a veszélyes, és a harcoló egységek számára rendkívül fontos munkára nem mindenki alkalmas.

Ha nem is volt túlságosan sok ilyen felderítőnk, azért akadt a mi hadtestünkben is néhány merész legény. Ilyen volt Michal Kobal, a műszaki felderítő, akinek minden vállalkozását siker koronázta, vagy Rosina őrmester, a kipróbált felderítő és mások.

Valamennyiük közül kitűnt Alexander Kovác százados. Tapasztalt és vakmerő ember volt, mindenki szívesen és félelem nélkül ment vele a legveszélyesebb felderítő útra is.

Kovpak vezérőrnagytól, a legendás hírű partizántól, a Szovjetunió kétszeres hősétől jött hozzánk. Az ő híres partizánjaival dolgozott együtt a brjanszki és a gomeli erdőkben, ahol kitanulta a partizánháború harcászatát, az erdőlakók és a földbe ásott fedezékek életét, az ellenség hátországában vívott könyörtelen harc szabályait. Kovpak partizánjaitól tanulta meg, hogyan kell elkerülni a meglepetéseket, amelyeket az ellenség rendszerint ott készített elő, ahol legkevésbé várta az ember; mindig tudta, hogyan járjon túl az ellenség eszén.

Nagyon értékes harci tapasztalatokkal jött hozzánk. Akkor már kijárta nemcsak a hátországi harc iskoláját Kovpaknál, hanem tízhónapos politikai iskolát is végzett a Moszkva melletti Krasznogorszkban. Onnan küldték hozzánk, természetesen — az ejtőernyős dandárhoz. Az arcvonalra ezzel a dandárral vonult el, mint az 1. zászlóalj törzsének főnöke.

A kommunista Alexander Kováccsal, aki már 1932-ben belépett a pártba, közelebbről tulajdonképpen csak az utolsó háborús év elején ismerkedtünk meg. Ő volt a 2. ejtőernyős dandár első katonája, akinek sikerült leereszkednie a hegyekből, átjönnie az arcvonalon és eljutnia hadtestünkhöz.

Amikor Kovác százados nálam jelentkezett, hosszan beszélgettem vele. Tőle szereztem tudomást az ejtőernyős dandár bátor harcairól a hegyekbe való visszahúzódás után. Ő számolt be nekem a hegyi élet és a hegyi harc nehézségeiről. Magáról alig, főleg másokról beszélt. Azt sem mondta el, hogy öccsével a tizenkilenc éves Ladislavval, Mazura szakaszvezetővel és Ivan Dzamko főhadnaggyal huszonegy napon át nem ettek egyebet, mint egy elhullott ló húsát; ezt az „ételt" só és kenyér nélkül kellett fogyasztaniuk három teljes héten át. Ezt csak később hallottam, másoktól.

Javasoltam Kovác századosnak, hogy igyekezzen eljutni a hegyekben harcoló dandárjához, és vigyen a fiúknak konzervet, cigarettát, orvosságot, és más dolgokat. Beleegyezett. Magához vett néhány embert, elindult, és végrehajtotta a feladatot. Azóta az ő szakterülete volt a fronton való átkelés és az ellenség hátában végrehajtandó feladatok. Kineveztem a hadtest mélységi felderítő osztagának parancsnokává.

Egyszer azt a feladatot kapta, hogy létesítsen összeköttetést az Alacsony-Tátrában tevékenykedő 4. partizándandárral, s beszélje meg velük a további együttműködést Liptovsky Mikulás felszabadítására. Főleg azt kellett megtudnia, hogy nem akarja-e az ellenség felváltani a Liptovsky Mikulás térségét védő egységeit. Sok jel erre vallott, de azért meg kellett róla győződni. E feladat teljesítése számunkra nagyon fontos volt.

A felderítő parancsnok tizennégy bátor embert választott ki erre a vállalkozásra: Janco hadnagyot, Korbel és Geprt alhadnagyot, Krisfalusi őrmestert, Pucek és Palincár törzsőrmestert, Bláha, Lazar, Kremer, Slezarík, Bastiga és Huta szakaszvezetőt, Macoga tizedest és Ladislav Kovác őrvezetőt. A csoport tagjai három napig csupán az előttük álló feladatot tanulmányozták. Három napig készültek fel, hogy észrevétlenül jussanak át az arcvonalon.

1945. február 23-án indult el a mélységi felderítő csoport. A vállalkozás sikerült, a tizenöt tagú csoport Mikulástól délre észrevétlenül átjutott az ellenség arcvonalán. Egész éjszaka mentek, nappal pihentek. Amint esteledett, újból nekivágtak. A mély erdőkben nem volt könnyű megtalálni a partizánokat, és nem volt könnyű elkerülni az ellenséget sem. Észre-

vétlenül belopakodtak a falvakba és a lakosságtól kérdezősködtek. Így is eltartott néhány napig, amíg a csoportnak sikerült a 4. partizándandár törzsének nyomára akadni.

Feladatuk második része még nehezebb volt. Napokon át hiába igyekeztek „nyelvet" fogni. Mindenütt akadályba ütköztek. Tapasztalhatták, hogy az ellenség jól védi a törzsekhez vivő utat, és jól biztosítja az egységeket is. Már-már úgy látszott, hogy nem érnek célt, amikor a szerencse rájuk mosolygott. A mezőn felfedeztek néhány távbeszélővezetéket. Valamennyi Lupcába futott. Ebből arra következtettek, hogy ott valami törzsnek kell lennie.

Kovác százados nagyon megörült a felfedezésnek. Elhatározta, hogy csapdát állít. A terve egészen egyszerű volt. Néhány helyen elszakítják a vezetéket; amikor az ellenség észreveszi, azonnal kiküldi hibakutató járőrét. Azt pedig meg kell támadni. A törzsek híradósai rendszerint jól tájékozott emberek. Ilyen jól tájékozott „nyelv" kell neki, ilyet kell mindenáron szerezni.

Kovác felderítői egyszerűen, de ötletesen állították fel a csapdát. A vezetékeket nem vágták el, csak eltörték. Méghozzá négy helyen. A törések helyén fával megrakott szánt húztak keresztül. Így akarták félrevezetni a hibakutató járőrt, és azt a látszatot kelteni, hogy a hiba véletlenül keletkezett.

Már pirkadás előtt meglapultak a vezeték mindkét oldalán, jó messze a törzs épületétől, előnyösen megválasztott helyen, ahonnan a járőrt könnyen megtámadhatják. Fehér álcázó köpenyükben beleolvadtak a hófedte környezetbe.

Kora hajnalban négy fasiszta közeledett Lupca felől. Egyenesen feléjük tartottak. A felderítők ujjongtak. Látták, hogy ketten javítják a hibát, miközben a másik kettő golyószóróval biztosítja őket. Kicsivel odább szintén meg volt törve a huzal. A fasiszták megjavították a másik, s utána a harmadik hibát is. A viselkedésükből látszott, hogy biztonságban érzik magukat. Végre eljutottak ahhoz a helyhez, ahol a negyedik, az utolsó hiba volt. Valamennyien a vezeték fölé hajoltak, amely szemmel láthatóan el volt szakadva. Ebben a pillanatban rontottak rájuk Kovác felderítői. Egyetlen lövés sem esett. Egy

mukkanás nélkül ment az egész. A betömött szájú, megrémült hitleristákat elvonszolták a közeli erdőbe, jó messze a csapdától, hogy minél előbb biztonságba legyenek.

A feldwebelnél, a hibakutató járőr parancsnokánál volt valamiféle táblázat. A kihallgatás közben, különösebb szabódás nélkül, elmondta azt is, ami azokban a részletes kimutatásokban benne sem volt.

Kovác százados, miközben a kihallgatást vezette, lehangoltatta a rádiót.

— Romanyenko... Romanyenko... Romanyenko... Itt Pavel... itt Pavel... itt Pavel... Hogy hall?... Vétel!

— Pavel... Pavel... Pavel... Jól hallok... Romanyenko mindjárt jön... Vétel!

Sürgősen hívtak a rádióhoz.

— Pavel... Pavel... Pavel... Itt Romanyenko, itt Romanyenko... Jelentést kérek... Vétel!

Az éterből felismertem Kovác századosnak, a felderítő osztag parancsnokának hangját.

— Itt Pavel... Romanyenkónak jelentem... Velünk szemben a 320. gránátos hadosztály áll. Három ezred, mindegyikben két zászlóalj, a zászlóaljakban három-három század, a századokban ötven-hatvan fő. A hadosztályt megerősítették az 582. és a 980. zászlóaljjal. Ezekben a zászlóaljakban négy-négy század van...

Az ilyen jelentés számunkra akkoriban az aranynál is többet ért.

A Kovác százados vezette felderítő csoport egészen 1945. április végéig ténykedett az ellenség hátában. A partizánokkal együttműködve részt vett a romboló vállalkozásokban, felderítette a fasiszta egységek elhelyezését, állásait, s főleg tüzérségük tüzelőállásait. Felbecsülhetetlen értékű híreket szerzett számunkra.

Nem volt ez valami könnyű munka. Szó szerint a hitleristák orra előtt tett minden lépésnél a halál leselkedett a felderítő csoport valamennyi tagjára.

Olykor nagyon nehéz volt elkerülniük az ellenség csapdáit. Sokszor csak lélekjelenlétük mentette meg őket. Így történt ez 1945. április 10-én este is.

Röviddel előtte felderítőink azt a feladatot kapták, hogy állapítsák meg: védeni fogják-e a fasiszták Martint? Kovác emberei elindultak felderítő útjukra. Váratlanul ellenséges csoportba ütköztek.

— Kik vagytok? — kérdezték amazok tőlük.

— Vlaszovisták — válaszolta habozás nélkül Krisfalusi őrmester, mivel tudta, hogy akkoriban azon a vidéken rengeteg vlaszovista tartózkodott. Elhitték. Az első csel bevált.

— Nem vonultok vissza? — próbálkozott Krisfalusi a második csellel.

A fasiszta komoran tekintett kelet felé, ahonnan odahallatszott az ágyúdörgés, biztos jele annak, hogy közeledik az arcvonal. Nem tudván, kivel áll szemben, nagy sóhajjal elárulta, hogy reggel elhagyják a várost.

Kovácék azonnal értesítettek bennünket erről. Miután a hadtesthez híre érkezett, hogy a fasiszták nem szándékoznak Martint védeni, és a mélységi felderítők jelentését a dandároktól kiküldött felderítők jelentései is megerősítették, elhatároztuk, hogy 1945. április 11-én, korán reggel rajta ütünk a városon. Így is történt.

Az Alexander Kovác százados vezette felderítő csoporttól sok értékes hírt kapott hadtestünk a harcok befejező szakaszában. Kovác százados, az ellenség mélységében végzett bátor vállalkozásait és tevékenységét a szovjet hadvezetőség is nagyra értékelte. Magas szovjet kitüntetésben részesült, megkapta a Vörös Csillag rendet. S vele együtt a Csehszlovák Hadikeresztet és „Az ellenség előtti bátorságért" érdemérmet.

7. AZ ONDAVÁTÓL LIPTOVSKY MIKULÁSIG

1945 január közepén a Kárpátoktól északra a szovjet hadsereg hatalmas téli támadást indított. Az ellenség megkezdte a visszavonulást Kelet-Szlovákia térségéből is. Így január 18-án 06.00 órakor a csehszlovák hadtest is támadásba lendült az Ondavánál, ahol átmenetileg védelemben volt, és az ellenség üldözésére indult.

Az 1. dandár Zborov városának elfoglalását kapta feladatul,

a 3. dandárnak Bardejovot kellett felszabadítania. Nem törődve a húsz fokos faggyal. erélyesen üldözték az ellenséget. Két nap alatt felszabadították Bardejovot és Zborovot, valamint negyvenegy községet, és ezzel jelentősen hozzájárultak Presov és Kosice felszabadításához. E hadműveletek során az ellenség súlyos veszteségeket szenvedett, miközben a mi veszteséglistánkon: 2 halott, 3 eltűnt és 44 sebesült szerepelt. A 3. dandár oly gyors és meglepetésszerű éjszaki rohamot intézett Bardejov ellen, hogy a hitleristáknak csupán egy vasbeton híd felrobbantására maradt idejük, és rengeteg hadianyagot hagytak a csatatéren. A Satorie ezredes parancsnoksága alatt álló 1. dandár szintén éjszakai harccal vette be Zborovot. A szovjet főparancsnokság 234-es számú parancsával mindkét dandárnak a „Presovi" nevet adományozta.

Zborovtól és Bardejovtól a hadtest Presov irányában csoportosult át, és Levoca—Liptovsky Mikulás—Ruzomberok irányában folytatta az ellenség üldözését.

1945. január 27-én a délelőtti órákban — a 18. hadsereg keretében — felszabadítottuk Levoca járási székhelyet. Ez a 3. dandár érdeme volt, amelyet ezért név szerint kiemelt a szovjet főparancsnokság napiparancsa.

Ezzel megváltozott az 1. dandár feladata is, amely északkeletről támogatta a 3. dandár arctámadását Levoca ellen. Noha az eddigi harcoktól erősen kimerült, haladéktalanul megkezdte előnyomulását Kezmarok felé. Az volt a feladata, hogy éjszakai harccal szabadítsa fel a várost. Kezmarok sikeres felszabadítása mindenekelőtt a 3. zászlóalj érdeme volt. A város elleni éjszakai támadást Satorie ezredes, a dandárparancsnok irányította.

Az 1. dandár éjféltájban szabadította fel Kezmarokot. Az elsőként benyomuló alegységet a rendkívül bátor és tehetséges Bojko hadnagy vezette. A 3. zászlóaljjal és Bojko hadnagy alegységével együtt nyomult be a városba a 2. zászlóalj híradótisztje, a sebezhetetlen Arnost Steiner főhadnagy is, aki a hadtestnél még nemrégen az egyik legjobb századparancsnok volt. Kezmarokon azonban csaknem életét vesztette.

Hogy eshetett ez meg?

Holtfáradt volt. Belépett az első házak egyikébe, és a házi-

asszonytól egy kis meleg teát kért. Az asszony egy cseppet sem örült a jövevénynek, s nem nagyon sietett a megvendégelésével sem. Látszott, hogy ideges. Steiner figyelmesen szemügyre véve a nőt észrevette, hogy a tűzhelytől, amelyre oly kelletlenül tette fel a teavizet, be-beszalad a szomszéd szobába. Amikor néhány percen belül már harmadszor csinálta ezt, Steiner sem volt rest, és átment a másik szobába megnézni, hogy mi van ott. Kinyitotta a szekrényeket, de nem talált semmit.

— No, jöjjön, tiszt úr — hívta az asszony a konyhából és a hangja remegett. — A tea már az asztalon van. Jöjjön, mert kihűl, s ön bizonyára át van fagyva.

Steiner nem hallgatott rá. Tovább kutatott a szobában.

— Tessék csak jönni, uram — kérlelte a háziasszony ismét a hívatlan vendéget. Steinernek nem tetszett ez a komédia.

— Miért olyan ideges, asszonyom?

Az nem válaszolt, sápadt lett, mint a fal. Steiner tudta, hogy ebben a házban valami nincs rendjén.

A szlovák nép mindenütt boldogan fogadta és jó szívvel megvendégelte felszabadítóit, a mieinket és a szovjet katonákat. De ez itt? Steiner főhadnagy végigkutatta a szobának minden zugát, s azután megállt az ágynál, amelyen egymásra tornyozva feküdtek a dunyhák. Felemelte az egyik dunyha csücskét s lám csak, kifényesített fekete csizma kandikál ki alóla.

Egy pillantást vetett a nyitott ajtón át az asszonyra. Az éppen keresztet vetett magára.

— Kihűl a tea, uram — próbálta ismét elterelni Steiner figyelmét az ágytól.

Arnost Steiner hírszerző főhadnagy ekkor egy SS-tisztet rángatott ki az ágyból. Oly mesterien és villámgyorsan csinálta ezt, hogy a fasiszta nem tudott lőni sem az egyik, sem a másik pisztolyból, amelyet a kezében szorongatott.

Amint a kezmarkiak meglátták az elfogott fasisztát, nyomban agyon akarták verni. Nagyon is jól emlékeztek még garázdálkodására a szlovák nemzeti felkelés idején, s főleg annak ideiglenes elnyomása után. Sok ember élete száradt a lelkén. Az igazságos büntetést nem kerülte el.

Az előző harcokban különösképpen kitüntette magát Tyrichter hadnagy százada. A Levoca előtti híd alá volt aknázva. Tyrichter, aki minden támadásnál katonái élén haladt, kiválasztott egy géppisztolyos csoportot, és elhatározta, hogy maga vezeti a harcot a hídért. Két géppuska kezelőszemélyzetét intézte el, megmentve a hidat a pusztulástól. Tyrichter hadnagy néhány nappal később Ziar község térségében elesett. Szokása szerint ott is ő vezette rohamra századát, s ekkor kapta a halálos sebet. Katonái ugyan azonnal kivitték a harcmezőről, de a kötözőhelyen meghalt. Halála után megkapta a Csehszlovák hadikeresztet, *„Az ellenség előtti bátorságért"* kitüntetést és főhadnaggyá léptették elő.

1945. január 28-án hadtestünk felszabadította Poprádot. Később itt tartották meg hazánk területén a Hadsereg Művészegyüttesének első hangversenyét. Ezt a koncertet a művészegyüttes megalapítója, dr. Vít Nejedly hadnagy emlékének szentelték. A poprádi lakosság lelkesen fogadta művészeinket. Először énekelhették ismét szabadon himnuszunkat. Boldog és megható pillanat volt ez.

Az utolsó januári napokban a 3. dandár a Magas-Tátra és a Szepesség vidékét fésülte át. Az ellenség ugyan már nem tanúsított különösebben szívós ellenállást, de azért nem volt könnyű a dolgunk: a hóborította hegyi terep, a járhatatlan utak és a hófúvások minden lépést akadályoztak. A 3. dandár mégis derekasan helytállt.

A Liptovsky Mikulás felé előnyomuló 1. dandár útjában igen komoly akadálynak bizonyult Vazec község. Menetből nem sikerült bevenni. A dandárparancsnok ezért megparancsolta a 3. zászlóaljnak, hogy január 29-én intézzen éjszakai rohamot a község ellen. Figyelemmel a feladat fontosságára, magam is kimentem az első vonalba, hogy felülvizsgáljam az előkészületeket. Minden rendben ment. A 3. zászlóalj jól kezdett ugyan, de rohamát összpontosított tűzzel visszaverték. Kudarcba fulladt a roham és Vazec nem esett el. A harcfeladat teljesítése közben hősi halált halt Engl százados, a rohamozó zászlóalj parancsnoka. Hajnalban aztán mégis jelentést kaptam, hogy az éjszaka folyamán felszabadították Vazecet. Mi történt ott?

A 3. zászlóalj parancsnoka elküldte az ellenség hátába Ivan Hunda alhadnagy géppisztolyos századát, megerősítve egy szakasz gyalogossal és egy páncéltörő puskás rajjal. A sötétség beállta után elindultak.

Keserves utat tettek meg. A katonák derékig süppedtek a hóba, a viharos szél a szemükbe csapkodta a havat. Harminc fokos fagy volt. Hunda alhadnagy százada végül elfoglalta a kijelölt körletet, és várta a megbeszélt jelet. Az azonban sokáig nem jött. A támadó alegységet alighanem valami baj érte. Már rég elmúlt az idő, amikor rohamra kellett volna indulniuk. Ekkor az ellenség háta mögött várakozó katonák rövid, élés lövöldözést hallottak. Utána csend lett. Eleinte nem tudták, mitévők legyenek. Egyet azonban világosan láttak: meghátrálniuk nem szabad. Hunda alhadnagy összehívta a szakaszparancsnokokat és elhatározta, hogy a saját felelősségére cselekszik majd.

Felderítőket küldött ki Vazec szélére, s azok jó hírrel tértek vissza: nyugat felől a hitleristák nem várnak támadást. Éjfélkor tehát támadásra indulhattak. Csendesen, a legkisebb zajt is kerülve haladtak a patak benőtt medrében, villámgyorsan átsurrantak a község első házai előtt fekvő kopár térségen, s azután szétszóródtak a községben a rajtaütéshez.

Hunda alhadnagy világítórakétát lőtt a magasba. S abban a pillanatban megkezdődött a harc. A megrémült fasiszták egyenesen a géppisztolyok csövének futottak. Hihetetlen pánikba estek. Lövés nélkül hagyták ott géppuskafészkeiket, az ágyúktól és az aknavetőktől pedig futott, ki merre látott. Megmenekülni azonban csak nagyon kevesen tudtak. Annak a néhány hitlerista harckocsinak sikerült csupán kereket oldania, amely a vasútállomás mellett villámgyorsan nyugat felé száguldott. Hunda alhadnagy azonnal védelembe ment át, és elküldte összekötőjét hozzánk. Vazec felszabadult.

Reggel kitüntettem Hunda századának bátor harcosait, és parancsnokukat a helyszínen hadnaggyá léptettem elő.

Vazec felszabadítása után az ellenség üldözése tovább folyt. Az 1. dandár Liptovsky Hrádok irányában tört előre, ahol a fasiszták kiépítettt védelemben voltak.

Az 1. zászlóalj arctámadása a város ellen lassan haladt és

némileg akadozott, miközben az 1. dandár jobbszárnyán támadó alegységek már meglehetősen elöl jártak. Az 1. zászlóaljhoz mentem, hogy meggyorsítsam a város felszabadítását. Ugyanezzel a céllal jött a zászlóaljhoz Satorie ezredes, a dandárparancsnok is.

Hamarosan ádáz harc indult Liptovsky Hrádokért. Abban a pillanatban, amikor az 1. zászlóalj benyomult Hrádokba, a partizánok a város déli részén levő magaslatokról csaptak le a fasisztákra és jelentős veszteségeket okoztak nekik. Az ellenség gyorsan elhagyta a várost. Nem volt ideje felrobbantani a vasúti hidat sem, amelyet pedig a robbantáshoz már előkészített.

Kíséretemmel visszatértem a hadtest törzséhez.

Mivel az ellenség tűz alatt tartotta a Liptovsky Hrádok—Hybe országutat, az erdőn át mentünk az országúttal párhuzamosan húzódó hosszanti hegygerincen. Velem volt Sachr törzskapitány, a 3. dandár tüzérparancsnoka — az ő tüzérei támogatták az 1. dandár zászlóaljának támadását Liptovsky Hrádok ellen — és személyi védelmemre velem tartott néhány géppisztolyos is. Összesen nyolcan voltunk. Vagy kétszázötven métert kellett mennünk az útkanyarig, ahol a személygépkocsik vártak ránk. Oszlopban haladtunk; én mentem az élen, biztosítás nélkül. Mindez az arcvonal mögött vagy másfél kilométerre történt, s biztosra vettem, hogy az erdőn már át kellett haladniuk az 1. dandár előnyomuló egységeinek. Bár géppisztolyomat mindig magammal hordtam, ez egyszer csupán egy bot képezte személyi fegyveremet.

Lépkedtünk a meredek kaptatón. Nehezen jutottunk előre a mély hóban, az erős ellenszélben, a sűrű havazásban. A hóviharban alig lehetett valamit látni. Siettem, hogy mielőbb a törzsnél legyek. Nem tudom, hogy miért, de amíg az erdőben haladatunk, egyszer sem néztem hátra.

Jó huszonöt percig kapaszkodtunk fel a hegyre. Amikor elértem a legmagasabb pontot, s átvágtam egy kis tisztáson, egy széles és mély szakadék előtt találtam magamat. Körülnéztem, hogy hol kínálkozik a legjobb átkelési lehetőség. Egyszerre csak látom, hogy csaknem a szakadék szélén, annak egész hosszában, három-négy méterrel előttem fehér álcázó kö-

penyben, egy rajvonal fekszik. Háttal voltak felém, befújta őket a hó. Amint sebtében felbecsülhettem, voltak vagy harmincan.

Az első pillanatban azt gondoltam, hogy a mieink. Nyugodtan néztem őket. Már-már meg akartam tőlük kérdezni, hogy mit csinálnak itt, és miért fordítanak hátat az ellenségnek. Szerencsémre mielőtt szóltam volna, megpillantottam egy német sapka ellenzőjét. Csak most siklott tekintetem a fasiszta gépfegyverekre, géppisztolyokra és csizmákra. Mindez néhány másodperc alatt játszódott le.

Senki sem vett észre. Csuklyájukat mélyen a fejükre húzva mozdulatlanul feküdtek, mintha halottak lettek volna. Géppuskájuk és géppisztolyaik csöve a szakadék felé irányult.

A szélvihar nagy zajjal száguldozott az erdőn át; ezért nem hallhatták lépteimet a porhóban. Megfordultam, hogy jelt adjak csoportomnak a fasiszták megtámadására, a legnagyobb meglepetésemre azonban nem láttam magam mögött senkit! Nem bírtak velem lépést tartani — gondolom magamban. Lassan, lépésről lépésre hátrálni kezdtem, le nem véve szememet a fasisztákról. Már megpillantottam embereimet, amint lassan, nehézkesen jöttek utánam. Intésemre gyorsan reagáltak. Megparancsoltam, hogy lövés nélkül közelítsék meg a hitleristákat. Óvatosan, csendesen lépkedtünk előre, már csak néhány lépésre voltunk tőlük. Ekkor azonban egyik emberünk kezében véletlenül elsült a fegyver. Villámgyorsan a németekre vetettük magunkat és feltartóztattuk azokat, akiknek nem sikerült leugraniuk a mély szakadékba. Magam kettőt fogtam el, a géppuskást és a töltőkezelőt. A foglyok az első pillanatban úgy remegtek, mint a nyárfalevél. Attól féltek, hogy megkínozzuk és agyonlőjük őket. Ezt verték fejükbe a tisztjeik, hogy megfélemlítsék és harcba kényszerítsék őket. Erre természetesen nem került sor. Nemsokára leplezetlen örömünknek adtak kifejezést, hogy részükre befejeződött a háború. Szerencsémre Konyev marsall nem tudta meg ezt az esetet, különben bizonyára nem úszom meg úgy, mint akkor fenn az 534-es magaslaton...

1945. február elején azonban olyan ellenállásba ütköztünk, amilyent a hadtest az Ondava óta nem tapasztalt. Ezek már

nem a visszavonuló ellenség gyenge utóvédei voltak, hanem Liptovsky Mikulás környékén kiépített erős védelmet megszálló szervezett Wehrmacht-erők. Az ellenség a hegyvonulatokra támaszkodott és mindenütt tökéletes tüzérségi és aknavető tűzrendszert szervezett. A csehszlovák tüzérség parancsnoka ekkor A. Ressel alezredes, a törzs eddigi főnöke lett.

A fasiszta védelem tucatnyi ellenállási gócból állt, a felénk lejtő uralgó magaslatokon elhelyezett számos tűzfészekkel, amelyet összekötőárkok kapcsoltak egybe a lejtők mögötti fedezékekkel. Ezekbe húzódtak meg a hitleristák tüzérségi és aknavető tüzünk elől. A peremvonal elé rengeteg aknát telepítettek és mindenféle drótakadályt állítottak. A fontos magaslatokon körkörös védelemre rendezkedtek be. Előnyös védelmi állásaik mellett a németek még egy roppant nagy előnnyel is rendelkeztek: nagyszerű figyelőpontjaik voltak, amelyekből. hacsak egy kicsit is kedvező volt az időjárás, nagy mélységben át lehetett tekinteni hadtestünk egységeinek működési körletét. Így az ellenség könnyűszerrel tudomást szerzett minden támadási előkészületünkről. Vagyis a hitleristák itt, Liptovsky Mikulásnál is birtokában voltak mindannak, ami oly jó szolgálatot tett nekik a Kárpátokban.

Február 3-án kíséreltük meg először a város bevételét, de eredménytelenül.

A támadásokat február 5-én és február 12-én megismételtük, de ugyancsak sikertelenül, majd február 13-án, hatalmas tüzérségi előkészítés után újabb támadást indítottunk, melynek során 11 333 gránátot és aknát lőttünk ki az ellenségre. De ismét kudarcról kellett számot adnunk.

A várost a 320. német hadosztály védte, amely ezenfelül még három magyar ezreddel is meg volt erősítve; az ellenségnek harckocsik és rohamlövegek is rendelkezésére állottak. Minden támadásunkra veszett ellenlökésekkel válaszoltak, és állásainkra sűrű tüzérségi és aknavető tüzet zúdítottak.

Elhatároztuk, a város bevételére irányuló kísérleteket néhány napra beszüntetjük, hogy alaposan felkészülhessünk az újabb támadásra. Beható felderítést rendeltem el, és előre telepítettem a tüzérségünket. Hogy milyen nehéz volt a felderítés, azt legjobban a hadtest törzshöz érkező hadműveleti je-

lentések bizonyítják. Február 19-től 28-ig harminchét felderítő vállalkozást hajtottak végre, de közülük csak egyetlenegy, az utolsó sikerült, amikor is a 3. dandár felderítői 12 foglyot ejtettek. Szükségesnek tartom elmondani, hogyan is történt ez. Megérdemli az a kilenc önként vállalkozó, akik közül öten a dandár felderítő századába, négyen pedig Moravec elvtárs 6. zászlóaljába tartoztak. Parancsnokuk Fulier alhadnagy, a 6. zászlóalj felderítő szakaszának parancsnoka volt.

Selner alezredes, a 3. dandár parancsnoka (Klapálek tábornok nem sokkal előbb ugyanis megsebesült) Moravec törzskapitányt bízta meg a vállalkozás előkészítésével. Az akciót alaposan és részletéig menően megfontolták, előkészítették és biztosították. Az indulás előtt egy nappal az önkéntesek megismerkedtek a tereppel, amelyen át kellett haladniuk. Ebben segítségükre volt a ziari templom tornya is. Éjjel szemügyre vették kiindulási helyük környékét, ami a 3. század körletében volt, s utána egész nap szabadok voltak, pihentek.

Az éjszaka, mintha csak megrendelték volna, koromsötét volt, és ez a „nyelvvadászat"-hoz igen fontos. A 3. század első árkában két csoportban kilenc önkéntes gyülekezett. A 6. zászlóalj önkénteseit Simícek tizedes, a tapasztalt felderítő vezette. Vele együtt ment Snicer őrvezető, Otava harcos és egy műszaki katona. Ez a csoport jobb oldalon haladt, tőlük balra a dandár felderítő századának önkéntesei nyomultak előre.

A zászlóaljparancsnok árkában összegyültek a tüzérek. Ott volt a zászlóalj aknavető ütegének, a százhúszasoknak a parancsnoka, Toth alhadnagy, valamint egy másik aknavető üteg, két hetvenhatos tüzérüteg parancsnoka és a százhúszasok parancsnokának a helyettese. Ezeknek a fegyvereknek a tüzét Toth alhadnagy szervezte meg. Mindannyian tudták, hogy amint felröppen az ellenség irányába a felderítők indulását jelző piros rakéta, valamennyiüknek tüzet kell nyitniuk, hogy fedezzék a fiúk útját.

— Belőttétek magatokat? — kérdezte a törzskapitány.

— Igen, minden rendben van! — biztosította őt valamennyiük nevében Toth alhadnagy.

— Minden eshetőségre előkészítettük még további osztályok zárótüzét is — jegyezte meg a zászlóaljparancsnok.

Huszonhárom óra tájban mindkét csoport nesztelenül elhagyta a lövészárkot, és eltűnt a sötétben. A irányt, amerre haladniuk kellett, egy légvédelmi géppuska mutatta, amely időnként kilőtt egy-egy nyomjelző lövedéket.

Nemsokára felröppent egy német világító rakéta is, és tejszínű fénybe borította az egész környéket. Ilyenkor a felfedéstől való félelem mindig a földre kényszerítette a felderítőket. Mozdulatlanul feküdtek. Amint a rakéta kialudt, újból óvatosan, zajtalanul tovább lopóztak.

Az arcvonal olyan volt, mint bármely más napon. A csendet időnként a szokásos tüzelés szakította meg az arcvonal teljes hosszában.

Éjféltájban már mindkét vakmerő csoport túl volt a nehezén — maguk mögött hagyták a négyszáz méteres sík terepet. Biztonságban jutottak át az aknamezőn, hiszen voltak köztük ügyes, tapasztalt utászok is.

Egyszerre csak hosszú, nyomjelzős géppuskasorozat fütyült el a négytagú csoport feje felett. Megdermedtek. Még a lélegzetüket is visszafojtották. Helyzetükbe nem egykönnyen tudja beleképzelni magát az, aki még nem ment ilyenen keresztül. A feszült várakozás pillanatai következtek. Jön-e további sorozat? Vagy csak a fasiszták szokásos fogása volt ez, amelyet már minden tapasztalt harcos ismert? A németek éjjelente zavaró lövéseket adtak le, annak jeléül, hogy nem alusznak, hogy résen vannak. Csend körös-körül. Vártak egy-két percet.

A felderítők tovább kúsztak előre, még óvatosabban, mert már nem messze voltak a céltól, az iménti géppuskasorozat is ezt bizonyította. Tudták, hogy egyetlen vigyázatlan mozdulat is árulójuk lehet. Simícek felváltotta az elöl kúszó Snicert. Alig tizenöt métert tett meg, amikor hirtelen mozdulatlanná dermedt. Snicer odakúszott hozzá. Mindketten valami furcsa csípős szagot éreztek a levegőben. Sötétséghez szokott szemükkel mereven néztek előre. Újra hallották az ismert sziszegést. Felvillant egy világító rakéta, majd kialudt, s megint csend és sötétség lett körülöttük. Visszafojtott lélegzettel kúsztak előre. A füstszag erősödött. Simícek egyszerre csak érzi, hogy Snicer figyelmeztetően megrántja zubbonya ujját. Ösztönösen a földhöz lapult, azután kissé felemelte a fejét. Jó ideig

feszülten hallgatózott. Végül határozott. A sötétben felismerte egy bunker körvonalait. Most már látta a kis kéményt is, amelyből apró szikrák szálltak a sötét éjszakába. Itt a cél! Őr nem volt sehol, alighanem kellemesebbnek találta a meleget, és a fagy elől behúzodott a fedezékbe — gondolták a mieink.

Egy szó sem esett közöttük. Csak jelekkel érintkeztek. S aztán, éppoly észrevétlenül és zajtalanul, ahogy ide lopakodtak, a legteljesebb csendben a bunkerhoz csúsztak.

— Hände hoch! — parancsolta letompított, de határozott hangon Snicer őrvezető. Tapasztalt katona volt. Jasliszkban jött közénk, s akkor már mögötte volt a partizánharcok iskolája.

Simícek, Snicer és Otava géppisztolyának csöve a megdöbbent fasisztákra irányult. A bunker előtt a műszaki katona állt őrt.

— Nye sztreljaj — szólalt meg valamelyik német könyörgő hangon, abban a hitben, hogy a Vörös Hadsereg katonái állnak velük szemben.

— Ruhe! és egy szót sem többé, mert... — fenyegette meg őket géppisztolyával Snicer, de nem lőtt. Miért is lőtt volna, hiszen most minél csendesebben és gyorsabban kellett cselekedni.

A hitleristák nem is gondoltak ellenállásra. Csak az nem ment a fejükbe, hogy honnan kerültek oda a mieink. Engedelmesen felemelték a kezüket és mentek.

A dandár felderítői csaknem egy időben kissé távolabb egy másik fedezéket emeltek ki, hasonló sikerrel.

A piros rakétát, amelynek felfedeztetésüket és visszavonulásukat kellett volna jeleznie, nem lőtték ki. Ennek persze nemcsak a felderítők, hanem a tüzérek és az aknavetők is nagyon örültek.

A nyelvvadászok tizenkét fogollyal tértek vissza. Nagy volt az öröm. Hiszen annyi balul végződött próbálkozás után csak ezek az önkéntes felderítők jártak sikerrel. Előttük az 1. dandárbeli 2. zászlóalj felderítő szakaszának sikerült ugyan Stefík hadnagy vezetésével elfognia egy fasisztát, ez azonban nem sokat tudott vagy akart mondani, s így vajmi keveset tudtunk meg tőle.

Valamennyi katonát, aki részt vett a tizenkét német elfogásában kitüntettem. Volt, aki Csehszlovák hadikeresztet, volt, aki „A bátorságért" érdemérmet kapott.

Átállt hozzánk néhány tucat magyar katona is. Az átjött három tiszt közül az egyiket személyes levelemmel elküldtem a magyar tartalékhadosztály parancsnokához. Levelemben vázoltam neki az arcvonal helyzetét, és felszólítottam, hogy negyvennyolc órán belül hagyja abba az ellenállást és egész egységével jöjjön át hozzánk. Nagyon jól tudtuk ugyanis, hogy a magyar katonák nincsenek érdekelve a háború folytatásában. Az akció bizonyára megvalósult volna, de a német fasiszták megelőztek bennünket: mivel már nem bíztak a magyarokban, éppen abban az időben váltották fel őket német egységekkel. A magyar katonákat a hátországba vitték.

1945. március 3-ára készítettük elő az újabb támadást a jelentősen megerődített Liptovsky Mikulás ellen. A harcok fő terhét Gasztilovics tábornok 18. hadseregének csapatai vállalták. A 24. szovjet gárdahadosztálynak nehéz harcok után sikerült behatolnia a városba.

A mi egységeink a harc első szakaszában nem sok babért arattak. Bár Cerensky törzskapitány 2. zászlóaljának és Jan Svoboda törzskapitány 3. zászlóaljának példás együttműködésével sikerült előzni az elkeseredetten védekező fasisztákat a nagyon fontos 768-as magassági pontról, s megszállni Bobrovec és Trstená községeket is, a hitleristák néhány erőteljes ellenlökéssel még aznap visszavették mind a két falut. A 320. német gránátos hadosztály újabb és újabb friss erőket vetett be tartalékaiból. A 768-as magaslatot azonban nem tudták visszaszerezni. Védőcsapataink a fasiszták nagy erőkkel indított éjszakai ellenlökései során sem vonultak vissza.

A 320. német hadosztály parancsnoksága másnap reggeltől kezdve ellenlökésbe küldte erőit. Támadásuk a 768-as magassági pont és a Smrecanytól délnyugatra fekvő névtelen magaslat ellen irányult.

A fasiszták eszeveszett igyekezetét, hogy eredeti állásaikat visszaszerezzék, mutatja az is, hogy nem egészen két óra leforgása alatt négy támadást indítottak a 768-as magaslat ellen, de mindannyiszor meg kellett hátrálniuk.

A Liptovsky Mikulástól északkeletre fekvő magaslat — főleg a Háj 748-as háromszögelési pont és a 768-as magassági pont — könyörtelen harcok szemtanúja volt a következő órákban és napokban. S ezen nem kell csodálkozni. A 748-as háromszögelési pontról nagyon hatásosan lehetett lőni Liptovsky Mikulás egy részét. A 768-as magassági pontról pedig uralni lehetett a Ziaron keresztül Smrecanyig, Vitálisovcéig és Okolicnáig húzódó egész völgyet. Az ellenség jól tudta, mennyire fontosak ezek a kulcsmagaslatok. Ha hatalmába tudná keríteni mind a kettőt, kétségtelenül megteremtené az előfeltételét annak, hogy felújítsa Liptovsky Mikulás-i védelmét. Számunkra is roppant értékesek voltak ezek a magaslatok. Hiszen éppen ezekről lehetett a legjobban kibontakoztatni a támadást és zavarni az ellenség védelmét.

Így hát ádáz harcok indultak a két magaslatért. A hitlerista vezetés nem sajnálta értük az emberáldozatot. A náci tisztek kíméletlenül újabb és újabb ellenlökésbe kergették katonáikat. A harc hevessége nem csökkent. S bár a mi fiaink minden erejüket megfeszítették, hogy ezt a két fontos magaslatot megtartsák, az minden igyekezetük ellenére sem sikerült.

Két ellenséges zászlóalj erőteljes ellenlökése során, háromórás kegyetlen harc után először a 748-as háromszögelési ponpot veszítettük el. Azután négyszer véreztek a 706-os háromszögelési pont és a 768-as magassági pont lejtőin feltörő ellenséges rajláncok. Csak az ötödik, erős tüzérségi és aknavető tűzzel támogatott ellenlökés után hátráltak meg a 3. dandár egységei. Röviddel utána többórás harc következett a névtelen magaslat birtoklásáért. Négyszer vetették le a 2. zászlóaljat a magaslatról, és négyszer vezette fel Cerensky törzskapitány, zászlóaljparancsnok katonáit ismét a hegyre.

Nem tudtunk belenyugodni e kulcsmagaslatok elvesztésébe. Hiszen ez veszélyeztette a 24. szovjet lövészhadosztályt. Éjszakai rohamot rendeltem el, s az sikerrel járt.

Az 1. dandár alegységei egyórás harcban szétverték az ellenség védelmét, és végleg megszállták a magaslatot. Kevés foglyot ejtettek. Ezek azt vallották, hogy ők annak a zászlóaljnak a maradványai, amelynek a magaslatot minden körülmények között tartania kellett és nem volt szabad hátrálnia.

Kimerítő harcot folytatott az ellenséggel a koromsötétségben és hófúvásban a 3. dandár is. Az 5. és 6. zászlóaljnak, a géppisztolyos zászlóaljnak, a dandár felderítő századának és a műszaki szakasznak négyórai harcába került, míg ismét feljutott a 768-as magassági pontra.

Nehéz lenne elsorolni, hogy e súlyos napokban ki tett többet. Mégis méltányos lesz, ha a sok-sok kitüntetett bátor harcos közül, legalább néhányról megemlékezem.

Mindenképpen megérdemli ezt Peroutka törzskapitány, az 5. zászlóalj parancsnoka, aki súlyos betegen is harcba vezette katonáit. Amikor aztán megsebesült, a parancsnokságot Zivcák százados vette át, akit már másnap súlyos sérüléssel vittek a kötözőhelyre. Ekkor Peroutka elvtárs, orvosainak tilalma ellenére, félig gyógyultan, elhagyta a betegszobát, hogy zászlóalját maga vezesse a győztes éjszakai rohamra. Hasonlóan cselekedett a 6. zászlóalj parancsnoka, Moravec törzskapitány is. Arcán egy páncélököl szilánkja fájdalmas sebet ütött, a feje csupa vér volt, de nem hagyta el katonáit mindaddig, amíg véglegesen el nem dőlt a 768-as magassági pont birtoklásáért vívott véres harc.

E parancsnokok példája a többieket is magával ragadta. Amikor a német ellenlökések során az egyik géppuska kezelője harcképtelenné vált, Bohaty tizedes ugrott az elhagyott Maximhoz; noha egy aknaszilánk átütötte tenyerét, hosszú sorozatokkal kaszálta a Hitlerjugend támadó rajláncait. Bátran harcolt megsebesüléséig a 6. zászlóalj politikai tiszthelyettese, Krevcun szakaszvezető is. A közelharcban mesterien állta meg helyét Snicer, az újdonsült tizedes; Michal Kobal őrmester, Valenta, Bohuslav Svítek Hunda századából, Kliment őrmester, Mikulás Mensik, Cinert és Kozma géppuskások, Novák alhadnagy, Sopko szakaszvezető, Marík egészségügyi katona, Toth aknavetős, Kolár, Balanda, Puskin rádiósok, Gregor alhadnagy... ki tudná valamennyit felsorolni. E napokban sok nagyszerű hőstett tanúi voltunk.

A fasiszták makacsul védekeztek Liptovsky Mikulásnál, és minduntalan eszeveszett ellenlökésekkel próbálkoztak. Ezért szenvedtek már az első három nap alatt csaknem kétszer akkora veszteségeket, mint mi.

Ádáz harcok folytak a város vasútállomása és laktanyája körül is. 1945. március 8-ára virradó éjszaka a hitlerista gyalogság harckocsik és rohamlövegek támogatásával támadást indított. A szovjet és a csehszlovák katonák azonban közös erőfeszítéssel visszaverték az ellenséget. A németek, soraikat rendezve, még nagyobb erőkkel megismételték a rohamot, de most sem sikerült áttörniük! A nap folyamán, amely egyébként a szokolovói csata második évfordulója volt, a fasiszták folytatták ellenlökéseiket. A mieink és a szovjet gárdisták azonban állták az ellenség csapásait. A kritikus pillanatokban géppisztolyaikkal még a műszakiak is segítettek a támadó hitleristák visszaverésében. Az ellenséges harckocsik a szovjet páncéltörők mellett a mi tüzérségünktől is megkapták a magukét. Mikulás Cervjak szakaszvezető, lövegparancsnok hetvenhatosának pontos lövéseivel két német harckocsit tett ártalmatlanná ezekben a harcokban.

A Liptovsky Mikulásért és a környező magaslatokért folytatott ádáz harcok kilenc napig tartottak. Hogy az ellenség mekkora fontosságot tulajdonított ennek a térségnek, az abból is kitűnik, hogy az említett kilenc nap és éj folyamán 100—600 fővel hatvannégy ellenlökést hajtott végre. E harcokba bevetette az ún. Volkssturm ezredeket is. Ilyen összpontosított nyomás alatt néhány napra ki kellett ürítenünk a várost, amelynek védelmét a 24. hadosztálytól a mi hadtestünk vette át. Védelembe mentünk át. A visszavonulás fedezésénél ugyancsak kitüntették magukat Bedrich Rada elvtárs osztályában a légvédelmi géppuskákat kezelő katonalányaink is. Az oroszországi cseh Hnízdil hadnagy az utolsó pillanatig vezette szakaszának tüzét, bár szilánk érte tüdejét, és ereje rohamosan csökkent. Mindaddig nem hagyta el a harcteret, amíg szakasza a meghatározott időpontig nem teljesítette fontos feladatát: a gyalogos egységek visszavonulásának biztosítását.

A további harcokhoz a hadtestünk számottevő erősítést kapott, a 4. dandárt, amelyet Levocán állítottak fel és képeztek ki. Új erőkkel töltötték fel az 1. és a 3. dandárt is. Az új támadást a legnagyobb titokban készítettük elő. A Liptovsky Mikulástól délre húzódó országútnál és vasútvonalnál jelentős gyalogsági erőket vontunk össze, harckocsi- és lövegmakette-

ket állítottunk fel, a műszakiak pedig megtévesztő figyelőket építettek és felszedték az aknamezőket, hogy ezzel is megtévesszük az ellenséget.

1945. március 30-ára virradó éjszaka egységeink elfoglalták megindulási állásaikat. 04.00 órakor megkezdődött a roham. A súlyos harcok napokig tartottak. A 320. hitlerista hadosztályt páncélosai sem mentették meg a vereségtől. Dandáraink összpontosított csapásai alatt kénytelenek voltak visszavonulni, annál is inkább, mert az Orava völgyében előnyomuló szovjet egységek is veszélyeztették őket. Nagy érdemeket szereztek itt műszakiaink kitartásukkal és szívósságukkal; emberfeletti igyekezettel segítettek a tüzéreknek a feneketlen sárban előre vinni a lövegeket és az aknavetőket a támadó gyalogság mögött. Minden pompásan ment azokban a napokban a 3. dandárnál, s ebben oroszlánrésze volt Jaroslav Masek elvtársnak, a dandár műszaki főnökének.

Az április 3-ára virradó éjszaka hatalmas robbanás reszkettette meg a levegőt. A felderítők megállapították, hogy az ellenséges hidászok Mikulástól nyugatra, s főleg a számunkra oly fontos irányban, a Váh folyó keskeny völgyében levegőbe röpítik a hidakat és a közlekedési berendezéseket. Elérkezett a döntő csapás ideje.

Az ellenség tehát kiüríti a várost. Úgy látszott, hogy Liptovsky Mikulásba lényegében harc nélkül jutunk be. Ez olyan szép volt, hogy el sem akartuk hinni, hiszen két hónapot töltöttünk itt el olyan nehéz harcokban, amilyeneket a Duklaszorosban vívott legnehezebb ütközetekhez lehetett csak hasonlítani.

Április 4-én 06.00 órakor az 1. csehszlovák hadtest egységei a 24. gárdahadosztállyal vállvetve támadásba mentek át. Vajon ez lesz-e az utolsó roham? Az volt. De azért nem volt könnyű séta. Gyalogságunk mindenütt elkeseredett ellenállásba ütközött. A náci katonák fanatikusan küzdő csoportjai körömszakadtáig védekeztek, és bár Hitler e hűséges szolgahadának tisztában kellett lennie azzal, hogy egérfogóban vannak, mert fő erőik elvonultak nyugatra, mégis tartani akarták magukat a városban. Sőt még ellenlökésekkel is próbálkoztak. De ez sem segített rajtuk.

Óvakodnunk kellett az ellenség alattomosan elrejtett aknáitól, úgy mint a Kárpátok nyúlványaiban és a Kárpátok áttörése után vívott harcokban. Balás hadnagy, az oroszországi cseh, ilyen alattomos aknától vesztette el egyik kezét meg lábát, és rajta kívül sokan mások is. Itt Mikulásnál Vasil Hluska, ez a bátor tiszt lépett rá egy rejtett aknára. Ő volt az, akinek ütege a csehszlovák határ átlépése után a Duklánál elesett Sázavsky tábornoknak, az 1. dandár parancsnokának temetésén a búcsúztató beszédet mondta. Az akna leszakította mindkét lábát. A kijevi szovjet orvosoknak, akiknek városáért a dandár soraiban ő is ott küzdött, csak tizennyolc hónap múltán sikerült lábait hozzáidomítani a protézisekhez. Vasil Hluska, ez a bátor harcos, aki másfél hónappal a háború vége előtt sebesült meg, csak másfél év múlva tudta megtenni az első lépéseket, természetesen akkor sem mankó nélkül.

1945. április 4-ének reggelén a mi csapataink és a szovjet harcosok végleg felszabadították Liptovsky Mikulást.

Ebben a térségben gyakran vívtunk közelharcot. Katonáink derekasan megállták helyüket a látszólag kilátástalan és reménytelen helyzetekben is. Visszaemlékszem az emberi hősiesség néhány ragyogó példájára.

A hadtest és a 3. dandár harclépcsői behatoltak Jalovec községbe. A fasiszták két géppisztolyos zászlóaljjal, három rohamlöveggel és két harckocsival csaptak ránk; ezenkívül egy nehéz aknavető üteg és több 155-ös löveg is támogatta őket. A helyzet kezdett válságossá válni. Klapálek tábornok is a helyszínre jött, de mihamar megsebesült. E pillanatban semmi sem volt fontosabb, minthogy a dandárparancsnoknak megbízható összeköttetése legyen az alegységekkel. A közeli házikóba telepített távbeszélőközpont megrongálódott. A szomszédos házak lángban álltak. A készüléknél Hirsová őrvezetőnő teljesített szolgálatot. Bár a gránátszilánkok fájdalmas sebet ejtettek a kezén és a lábán, a megrongálódott központból a törzs legfontosabb távbeszélővonalait átkötötte a tartalék készülékre, és áldozatkészen kapcsolta az összes fontos beszélgetéseket, tizenkét vonalon egymaga látva el a szolgálatot egészen a harcok végéig. Bátor helytállásáért Hirsová őrvezetőnő megkapta a Csehszlovák Hadikeresztet.

Levko szakaszvezető bátor kiállásáról tanúskodik mindmáig ez a harci röplap:

„Éljen az 1. zászlóalj hőse, Levko szakaszvezető!"

S a továbbiakban ezt olvastuk benne:

„Tegnap ellenlökést indítottak a németek. Visszavonult az egész század, csak Relavsky alhadnagy és Levko szakaszvezető maradt a helyén. Relavsky elesett, Levko szakaszvezető odaugrott a géppuskához és kaszálni kezdte az ellenséget. Tizenötöt lelőtt, a többiek megfutamodtak. Ezután adta ki Levko szakaszvezető a visszavonulási parancsot a géppuskás rajnak. Ő maga azonban a helyén maradt, s addig lőtt, míg el nem fogyott a lőszere. Majd kézigránátokkal harcolt, és csak akkor vonult vissza, amikor a többiek már biztonságban voltak, neki pedig már nem volt sem lőszere, sem kézigránátja . . ."

Liptovsky Mikulásban, az utcai harcok során, különösképpen kitüntette magát Václav Linha alhadnagy, a műszaki szakasz tizennyolcéves parancsnoka. Éppen aknát telepítettek, amikor váratlanul megtámadta őket az ellenséges gyalogság. Linha alhadnagy nem vesztette el lélekjelenlétét, hanem a közelbe merészkedőket géppisztolyának sorozataival és kézigránátokkal hidegvérűen megsemmisítette.

Szabad legyen még egy érdekes esemény emlékét felidéznem.

A Liptovsky Mikulás előtti harcokban a hadtest törzse Sväty Peterben állomásozott. Egy szovjet alezredes keresett ott bennünket. Közölték vele, hogy én Veterná Porubában, a figyelőben vagyok, amely légvonalban csupán nyolc kilométerre van Sväty Petertől. Az alezredes tehát elindult utánunk. Először gépkocsin jött, azután szánra kellett átszállnia, s amikor a hófúvásokban ezzel sem boldogult, lóra ült, majd az út utolsó szakaszát gyalog tette meg. Éppen megbeszélést folytattam munkatársaimmal, amikor a szovjet tiszt belépett a házba.

— Zdrávsztvujtye, tovariscsi! — üdvözölt bennünket. Úgy belepte a hó, hogy nem tudtam, kivel állok szemben, csak mikor levette viharköpenyét és kucsmáját, látom, hogy régi ismerősöm, Konsztantyin Szimonov, a kiváló író toppant be hozzánk, akit nemcsak személyesen ismertünk, hanem akinek nevével gyakran találkoztunk a szovjet sajtóban. Szimonov

haditudósítóként, eljött katonáink közé. Képzelhetik, mennyire megörültünk ennek a ritka vendégnek, hiszen Szimonov elvtárs tollal és fegyverrel harcolt Ogyesszánál, Moszkva előtt, a Kaukázusban, a hősi Sztálingrádnál, az északi sarkkörön túl és Belgrádnál is. Most pedig itt van közöttünk ...

Ezt már így szoktuk meg a szovjet íróktól és haditudósítóktól, mindig ott voltak, ahol történt valami, ahol harcok folytak. Gyakran az első vonalakban is meglátogatták a katonákat, s velük együtt mentek rohamra.

Lidov, Borisz Polevoj és más írók látogatása után tehát Konsztantyin Szimonov, a híres szovjet író és költő is bejegyezte nevét hadtestünk naplójába, Sztálingrád hősi védelméről írt híres regényét a „Nappalok és éjszakák"-at már mindenki ismerte, a „Várj reám" című versét pedig katonáink kívülről tudták. Szimonov udvariassági látogatást tett nálunk. Látta hogyan harcolnak katonáink és később tollával tanúsította bátorságukat.

8. A NAGY- ÉS KIS-FÁTRÁN KERESZTÜL

A Liptovsky Mikulásnál vívott kéthónapos kimerítő harcok után az 1. csehszlovák hadtest elindult a Váh völgyében a Nagy-Fátra hegyvonulata felé.

A 3. és a 4. dandár 1945. április 5-én felszabadította Ruzomberokot. Kétszeresen örültünk, mert a szovjet hadsereg egy nappal előtte vitte meg a szabadságot Bratislava lakóinak. Ezen a napon vettem át hivatalosan a honvédelmi miniszteri tisztséget. A hadtest parancsnokává, javaslatomra, Klapálek tábornokot, a 3. dandár eddigi parancsokát nevezték ki, aki dandárját a kárpát-duklai hadművelet megindítása után vette át, és sikerrel vezette a további harcokban.

A Ruzomberok elleni támadás olyan váratlan volt, hogy a fasisztáknak már nem maradt idejük felrobbantani az aláaknázott gyárakat és más fontos objektumokat. Ezért további nagy elismerésben részesültünk: a szovjet legfelsőbb parancsnokság napiparancsa név szerint is megemlítette hadtestünket, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének határo-

zata folytán pedig néhány egységünk csapatzászlójára felkerült a Vörös Csillag-rend.

További előnyomulásunk irányában katonáink minden lépésnél a fasiszták garázdálkodásának nyomaiba ütköztek. A Váhon át vezető hidakat felrobbantották, acél ekékkel felszaggatták a vasúti pályák talpfáit, az utakat aláaknázták, az előkészített védőállásokat pedig a 320. fasiszta hadosztály, több SS-egység és két horthysta gyalogezred szállta meg.

Az ellenség üldözésének üteme főleg a műszakiak áldozatkészségétől függött. Azokban a napokban, és a következő hetek során, egymagukban aligha tudtak volna megbirkózni a végtelen aknamezőkkel, a csapdákkal és a különféle akadályokkal. Ez bizonyos. De műszaki katonáink nem voltak egyedul, nagy segítséget kaptak a szlovák néptől.

Mennyi tanulságos példát lehetne felsorolni! Amikor az élegységekkel műszakiaink megérkeztek egy felrobbantott híd hoz vagy valamilyen úttorlaszhoz, tüstént annyi szolgálatkész ember termett ott szerszámostól, hogy nem is jutott mindenkinek munka. Nemegyszer megtörtént — tanúi voltak ennek Kovarík, Jilma, Masek elvtársak és mások is —, hogy bátor és merész szlovák emberek szinte a visszavonuló fasiszták szeme láttára távolították el a torlaszokat és az akadályokat, vagy pedig a hadtest élegységeinek beérkezése előtt nekiláttak a hidak és az utak rendbehozásának, hogy meggyorsítsák az ellenség üldözését.

Katonáinknak nemcsak az erős ellenséggel kellett megküzdeniük, amely el akarta zárni utunkat a Nagy-Fátra erdőségén át. Összeesküdött akkoriban ellenünk a természet is: kiöntött az Orava és a Váh, a hidak pedig le voltak rombolva.

Ez időben éjjel, nappal, mind gyakrabban akadt dolguk a műszakiaknak. Ügyességüket és gyorsaságukat meg kellett mutatniuk Kral'ovanynál, a megáradt Orava és Váh összefolyásánál is. Az ellenség ott felrobbantotta az Oraván át vezető vasúti hidat s emellett a Váhon át vezető közúti hidat is.

A hadtest törzse ide összpontosította műszaki erőinek zömét. A műszakiak nyomban munkához láttak. Harcra keltek az idővel, s ebből a harcból, amelyben vér ugyan nem folyt, a csehszlovák műszakiak kerültek ki győztesen.

A hadtest műszaki zászlóaljának az éjszaka folyamán sikerült pontonhidat építenie. Nem sokkal később és valamivel messzebb a bennünket megerősítő 135. szovjet műszaki zászlóalj is vert egy fahidat. A műszakiak érdemeként rekordidő alatt születtek meg gyalogságunk további támadásának előfeltételei, lövészeinknek itt a kral'ovanyi szorosban erős ellenállást kellett leküzdeniük.

Ne gondolja senki, hogy amíg a csehszlovák és a szovjet műszakiak a hidakat építették, a gyalogosok és a páncéltörők henyéltek. Nem várhattak, nem vesztegethették az időt. A gyalogság egy része átgázolt a folyón, és a páncéltörők is segítettek magukon. Valamelyiküknek az a jó ötlete támadt, hogy át kellene gázolni a víz alatt. Az ötletet csakhamar megvalósították. Az ágyúcsöveket gyorsan betömték, a lövegeket alaposan lezsírozták és gépkocsicsörlővel a folyófenéken átvontatták a másik partra.

Április 7-én parancsot kapott a hadtest, hogy törjön át a Nagy-Fátra meredek lejtőin. A kral'ovanyi szoros, mintegy tízkilométeres hosszával és legfeljebb ezerméteres szélességével ideális védelmi lehetőséget nyújtott az ellenségnek. Ezért az 1., a 3. és a 4. dandárral együtt tüzér, műszaki és híradó alakulatoknak is fel kellett vonulniuk a hegyekbe.

A gyalogságnak az ellenség által védett olyan magaslatokat kellett leküzdenie, mint a Magura (1061 m), a Klak (1395 m), a Kopa (1181 m), továbbá a 992-es, a 988-as, a 932-es és más magaslatot. És feladatait mindig megoldotta.

Egy alkalommal a csehszlovák felderítő csoport igen ötletesen járt túl az ellenség eszén. Április 10-én nyugat felől váratlanul behatolt Turan községbe, ahonnan egy fasiszta rohamlöveg tüzelt a 3. dandárra. A felderítők észrevétlenül a rohamlöveg közelébe lopóztak. A kezelők éppen egy kis pihenőt tartottak, letelepedtek a fűbe és nyugodtan cigarettáztak. Géppisztolyosaink rávetették magukat a mit sem sejtő hitleristákra, és egy szálig megsemmisítették őket. Azután beültek a rohamlövegbe, és elindultak vele nyugat felé. Útközben nehéz lövegükkel lőtték az eléjük kerülő támpontokat; a fasiszták elhűlve látták, hogy a saját Ferdinándjuk lövi őket, és mire észbe kaptak, hogy rászedték őket, már késő volt...

Csapataink 1945. április 11-én hajnalban behatoltak Turciansky Martinba, ahol találkoztak a támadó 18. román hadosztály katonáival, nemsokára pedig már Vrútky utcáján vonultak végig.

Ezzel gyakorlatilag véget értek a harcok a Nagy-Fátra hegyvonulatán. Hét nap alatt 54 katonánk esett el, 279 pedig megsebesült. Az ellenségnek viszont 1400 főnél nagyobb veszteséget okoztunk.

Még nehezebb harcok vártak ránk azonban a Kis-Fátrán való áttörésünk során. A strecnói szoroson nem tudtunk átjutni. Klapálek tábornok hadtestparancsnok ezért úgy döntött, hogy a támadást a hegygerinceken át vezeti. Az 1. és a 3. dandárnak jutott a legnehezebb feladat: fel kellett számolnia a Mincol (1364 m), Úplaz (1304 m), Grún (1116 m) és a Polom (1069 m) hegyeken védekező ellenséget. A 4. dandár viszont a Kriznán (1293 m) keresztül mért csapást Kunerád ellen.

Aki már járt nyáron a martini hegyekben, nagyon jól tudja, milyen nehéz terep ez még a turistáknak is. Most viszont katonáinknak csikorgó fagyban, mély hófúvásokon át kellett utat törniük. A hitleristák nyugodtan felszállították oda lövegeiket, aknavetőiket, géppuskáikat. Dubna Skalánál egy kőbányában rendezték be a géppuskafészkeket, és mesterséges barlangokat vájtak a Polom csaknem merőleges oldalában, amelyeket alagutakkal kötöttek össze. Csak keserves harcok árán sikerült kivernünk az SS-eket kőfészkeikből, ahonnan büntetlenül lőhették ki páncélökleiket, tüzelhettek géppuskáikból és gyilkolhattak orvlövészeik.

A Kis-Fátrában vívott harcok további láncszemei voltak ama nehéz megpróbáltatások sorának, amelyek elé a fasiszták közvetlenül a második világháború vége előtt állították a csehszlovák katonákat. Valamennyi jól kiépített állásukat hallatlan makacssággal védték.

Jan Svoboda őrnagy zászlóalja sokáig hiába próbálta megtörni az ellenséges ellenállást a kőbánya körzetében Dubná Skala vasútállomása mellett. Alighogy rohamra indult a gyalogság, máris hat géppuska tüze szögezte a földhöz őket. A tüzérség újra és újra tüzet zúdított az ellenség állásaira, de a bunkerekbe rejtett géppuskák csak nem hallgattak el. Rendre

elfojtották gyalogságunk rohamát. A zászlóaljparancsnok egy tarack ágyút kért megerősítésképpen, hogy közvetlen irányzással hallgattassa el a felderített tűzfészkeket.

Bocek alezredes, az 5. tüzérezred parancsnoka Vlcák szakaszvezető 3. ütegbeli félszakaszára bízta a feladatot. Azt beszélték róluk, hogy ezek a fiúk tarackjukkal még egy legyet is eltalálnak.

Eldördült az első lövés. Utána a feszült várakozás pillanatai következtek. S amikor elszállt a porfelhő, legördültek a kőtörmelékek, a bunkerből — ahonnan a szakadatlan géppuskasorozatok lőtték a gyalogságot — semmi sem maradt. Vlcák fél szakasza néhány jól irányzott gránáttal rommá lőtte az ellenség géppuskafészkeit. Nagy volt a gyalogosok öröme, amikor saját szemükkel látták, hogyan kapta meg a magáét egyik bunker a másik után.

Vlcák szakaszvezetőt ezért a Csehszlovák Hadikereszttel tüntették ki, irányzója, Martis őrvezető pedig „A bátorságért" érdemérmet kapta meg. Mindketten megérdemelték, hiszen utat nyitottak a gyalogságnak, hogy jóformán veszteség nélkül hatolhasson be a kőbányába.

A legtöbb verejtékbe, fáradságba és vérbe a Polom bevétele került. Ott az eddigieknél is jobban felkészültek a fasiszták a védelemre. A hegy meredek lejtőin géppuskafészkeket vájtak a sziklába, és ezeket alagutakkal kötötték össze. Nagyon hatásos tüzet zúdíthattak onnan támadó csapatainkra. Az SS-ek minden oldalon kezükben tartották a hegyre vezető utakat. És a mieink mégis kiverték őket tökéletes sziklaodúikból. Persze ez korántsem volt könnyű, sok-sok napig tartott.

Ágyúink és aknavetőink alighogy lőni kezdték a fasiszták védelmét, az ellenség visszahúzódott, s a kis erődök géppuskái mellett csak a legszükségesebb számú kezelőszemélyzetet hagyta. De amint abbamaradt az aknák és gránátok zápora, és a gyalogság kezdett felkúszni a hegyre, a hitleristák az összekötő folyosókon visszafutottak az erődökbe, nekifeküdtek a géppuskáknak és lőttek. Lőttek mindennel, amijük csak volt — géppuskával, géppisztollyal, puskával, dum-dum lövedékekkel, de még páncélöklökkel is, és ládaszámra szórták a kézigránátot a támadókra.

Polom hegyén a hadtest tagjai ismét meggyőződhettek a fasiszták elvetemültségéről és barbárságáról. A harc győztes befejezése után a hitlerista zsoldosok által embertelenül megcsonkított huszonnégy bajtársukat találták a helyszínen. Az SS-ek némelyüket fejjel lefelé akasztották fel, másokat fakarókkal szögeztek a földhöz, ismét másokat megkötöztek, leöntöttek benzinnel és élve égettek el.

A szadista módon meggyilkolt bajtársaik holtteste felett a csehszlovák katonák most is megfogadták, hogy bosszút állnak értük. A nyílt harcban nem kegyelmeztek az ellenségnek, mindenkit megsemmisítettek, aki fegyverrel ellenállt. De aki időben eldobta fegyverét és magasba emelt kézzel megadta magát, azt nem bántották.

Ilyenek voltak a mi csehszlovák katonáink!

A hitleristák nem tudták sokáig kézben tartani a Grún hegyet sem, ahol pedig a bunkerek három sorban voltak kiépítve. Valóságos sziklaerődjeik voltak itt, de a mieink ezekben is megsemmisítették őket. Az ütközet, bár nem tartott sokáig. nagyon véres, nagyon ádáz volt.

A hitleri Németország sorsa ekkor már megpecsételődött, s mégis sok-sok fasiszta fordult még velünk szembe, a legfanatikusabbak, akik el voltak szánva rá, hogy életüket is feláldozzák Führerükért.

A Führer születésnapján az egyik magaslaton, amely még birtokukban volt, kitűzték a horogkeresztes zászlót. Tüzéreink — a jaszlói hősök — nem soká tűrték ezt a kihívást, és megmutatták, hogy nincs számukra lehetetlen. Kovác alhadnagy ütegéből Vajdic őrmester és Drbohlav tizedes két és fél kilométer távolságról három jól irányzott ágyúlövéssel eltüntette az oromról a horogkeresztes zászlót. Az ellenség nem tűzte ki még egyszer.

A lövegeket fel kellett szállítani a hegygerincekre, hogy támogathassák a gyalogság előnyomulását. A tüzéreknek nagy segítséget jelentettek az ökörfogatok, mert ezen a vidéken a parasztok lovak helyett többnyire ökröt tartottak. Hat-tíz ökörpár húzott egy löveget. A lövegek vontatásához az ökörfogatok a hegyekben megbízhatóbbak voltak, mint a lovak: menetközben jobban lehetett őket irányítani, s még az az elő-

nyük is megvolt, hogy nem ijedtek meg egykönnyen az akna- és gránátrobbanásoktól, még akkor sem, ha közvetlen közelükben csapódtak be. A lövegek felvonszolása a hegytetőre szerfelett nehéz volt. A katonáknak nemcsak a havat kellett ellapátolniuk és áttörniük a helyenként három méter mély hófúvásokon, hanem elő kellett készíteniük a terepet a tüzelőállások számára is. Helyenként egész erdőrészeket kellett letarolni, hogy a tüzéreknek jó kilövésük legyen.

Amikor az aknavetők és lövegek már fent voltak a Mincol, az Úplaz, majd a Polom és a Grún tetején, további titáni munka következett: emberi erővel kellett felhordaniuk a lőszert. Mindenki segített a tüzéreknek, a műszakiak, a híradók, a gyalogosok és a környékbeli szlovák lakosság is. Nemcsak a gránátokat segítették felszállítani a hegyre, hanem a hátukon cipelték fel a kondérokat is, hogy a kiéhezett, átfagyott, a kimerítő harcoktól elfáradt katonák jóllakhassanak.

Sok ezer férfi segített nekünk az utak építésében, a szállításban, és sok száz nő mosta katonáink fehérneműjét, sütötte nekik a kenyeret és a süteményt. A szlovák partizánok, az erdészek és a helybeli lakosok nemegyszer közvetlenül is segítették harcunk sikerét azzal, hogy felderítőinket elvezették a fasiszták hátába. A kis-fátrai harcok idején hátországi szerveink és politikai munkásaink a forradalmi nemzeti bizottságokkal karöltve Martin környékén mintegy 5000 szlovák lakost mozgósítottak a hadtest segítésére. Egy a sok közül, Jáno Lvoncík ökörfogattal egy hetvenhat milliméteres ágyút vontatott fel a Mincolra. Kaluza tüzéreinek pedig mások segítettek felvontatni a fegyvereket a Grúnra.

— Soha még nem láttam szorosabb együttműködést a lakosság és a hadsereg között — emlékezik vissza ezekre a hetekre Klapálek tábornok, a hadtestparancsnok. — Ismeretlen emberek sürögtek-forogtak a katonák körül a havas latyakban, s fáradságot nem ismerve serénykedtek, futtában nyeltek le egy-egy falatot a zsebükben hozott elemózsiából, s már újra emelték a gerendákat, a köveket, ásták a hegyoldalt, lapátolták a nehéz vizes agyagot. És ha a munka úgy kívánta, sokan éjszakára sem tértek haza, hanem a katonákkal maradtak. E

segítőtársaink nemcsak az utakat építették és tartották rendben, nemcsak egységeink ellátását segítették a hegyekben, hanem a sebesülteket is leszállították olyan helyeken, olyan utakon, ahol egyetlen hordágyhoz nyolc férfi kellett. Segítségük nélkül nehezen boldogultunk volna a Kis-Fátrában.

Április 13-a és 25-e között hihetetlenül nehéz harcok dúltak a martini hegyek lejtőin; e harcokat csak a Dukla-szorosban vívott legsúlyosabb csatákhoz lehet hasonlítani. Április 25-én már körül volt zárva Berlin, április 26-án felszabadult Brno, de a szlovák hegyekben még úgy védekeztek a hitleristák, mint akiknek elment az eszük. Csakhamar rájöttünk, hogy miért.

Sikerült a kezünkbe keríteni Hitler Adolf még április közepén kiadott egyik külön parancsát, amelyben elrendelte, hogy mindenkit azonnal fel kell koncolni, aki elöljárói parancsa nélkül meghátrál. A vezér parancsát sajátkezűleg kellett aláírni valamennyi parancsnoknak, a szakaszparancsnoktól felfelé.

Érdekes és jellemző azonban, hogy ez a parancs csak a keleti arcvonalon harcoló náci alakulatokra vonatkozott. A nyugati szövetségeseink ellen harcolo fasiszta katonákra nem terjedt ki.

1945. március 30-án a Nase vojsko v SSSR hírt adott róla, hogy Mannheim, ez a fontos nyugatnémet város távbeszélőn kapitulált. A párizsi rádió ezt jelentette:

„A szövetségesek előnyomulásának ütemét semmiképpen sem a nemlétező német ellenállás határozza meg, hanem szinte kizárólag az előnyomuló egységek ellátásának problémája."

A brit Evening Standard így írt:

„A tökéletes német összeomlás nyugaton, akkor, amikor keleten minden német erőt összpontosítanak a Vörös Hadsereg ellen — több mint gyanús. A németek teljesen azt a benyomást akarják kelteni, mintha a nyugat nem érdekelné őket..."

Hasonlóképpen szólnak a haditudósítók jelentései az angol—amerikaiakkal szemben álló német erőkről is. Egyikük csípősen megjegyzi:

„A szövetséges hadseregeknek a kapitulációt jelző fehér zászlók tengerén kell magukat átverekedniük . . ."

Ez a valóság. 1945 áprilisában a szovjet hadseregnek hat országon kellett magát átküzdenie, és szemben állt vele a német haderő túlnyomó része, mégis előbb jutott el Berlinig, mint a nyugati szövetségesek hadseregei, amelyek gyakorlatilag ellenállás nélkül nyomultak előre.

Érdekes esetet mond el abból az időből Gasztilovics vezérezredes, a 18. szovjet hadsereg parancsnoka, akinek alárendeltségében harcolt akkoriban az 1. csehszlovák hadtest:

„Április 30-ának hajnalán, amikor teljes lendülettel folyt a Zilina elleni támadás előkészítése, minden köteléktől jelentették nekem, hogy a fasiszták csaknem abbahagyták a tüzelést, s néhány lövészárkukban zászlókat tűztek ki.

Ugyan mi történik? Csak nem akarják fegyvereiket ilyen díszpompával letenni? — találgatták csodálkozva a törzs tisztjei. Hirtelen eszükbe jutott, hogy az ellenség nyilván még egyszer, utoljára büntetlenül akarja megülni a Führer születésnapját. Ez mindannyiunkat igen felbosszantott. A csehszlovák hadtestbeli elvtársak azt javasolták, hogy kezdjük meg a rohamot azonnal, még ha nincs is teljesen előkészítve. Beleegyeztem.

Készítsünk hát nekik ünnepi hangulatot, emlékeztessük őket arra, hogy holnap lesz május elseje . . ."

S 1945. április 30-án reggel Zilinában már nem voltak német megszállók. Velká Bytca és Povázska Teplá között dandáraink még aznap áttörtek a Váhhoz.

1945. április 12-e és 30-a között, a hallatlanul nehéz terepen vívott harcokban, komoly veszteségeket szenvedtünk: megsebesült vagy eltűnt több mint 1300 emberünk és a halottak száma meghaladta a 200-at. Az ellenség veszteségei lényegesen nagyobbak voltak, hiszen csupán a foglyok száma több volt ezernél. Ily módon, tekintetbe véve az összes körülményeket, arra a végkövetkeztetésre juthatunk, hogy hadtestünk egységei megfontoltan és kiválóan harcoltak a Kis-Fátrában.

Még egy utolsó történetet hadd jegyzek fel ebből az időből. A történet hőse két csehszlovák műszaki katona, a háború két szürke munkása Zizala és Kolcun elvtársak.

A Strecno melleti alagútban a németek két vonatot eresztettek egymásnak. S ebben az eltorlaszolt alagútban szó sze-

rint csúcsteljesítményt ért el az 1. műszaki zászlóalj 2. századának parancsnoka Zizala hadnagy, és vele a kiváló aknász, Michal Kolcun alhadnagy, a 3. szakasz parancsnoka. A fasiszták temérdek robbanóanyagot halmoztak fel az alagútban: kétszázötvennél több különböző méretű repülőbombát, több mázsa robbanóanyagot és öt tonnánál több lőport. Zizala és Kolcun az aknák hatástalanításának veszélyes munkáját maguk végezték el. Embereik pedig elhordták onnan az ártalmatlanná tett bombákat. A hitleristák ezt az óriási mennyiségű robbanóanyagot robbanásra kész állapotban hagyták vissza. Zizala és Kolcun elvtársak érdeme, hogy nem került sor robbanásra, és baleset sem történt az alagút aknamentesítésekor.

Elérkezett 1945. április 30-a, az emlékezetes nap. A berlini Reichstag csonka kupolájára Jegorov és Kantaria, a Szovjetunió hősei kitűzték a győzelem vörös zászlaját. Ugyanezen a napon hatolt be az 1. csehszlovák harckocsidandár Moravská Ostravába. Az 1. hadtest a megáradt Váh bal partján állt. A folyó hídjai roncsokban hevertek. Hídfőállásokat kellett létesíteni a jobb parton, még mielőtt a fanatikusan küzdő hitleristák védelmüket kiépíthetnék.

Egységeink 1945. május 1-én átkeltek a Váhon és azonnal megkezdték az ellenség üldözését. A fasiszták a Javorník ezer méternél magasabban húzódó gerincén levő védelmi állásaikban kerestek menekvést. Sokra nem mentek vele, mert hátukban ott voltak a támadó partizánok.

Május harmadikán a 3. dandár felszabadította Karlovicét és Hrozenkovot, az 1. és a 4. dandár pedig Vsetín segítségére sietett, ahol a nép felkelt a megszállók ellen.

Ez egy nappal megelőzte a prágai felkelést. A vsetíniek, élükön a partizánokkal, nem nézhették tétlenül, hogy a hitleristák még most is pusztítják városukat. Fegyvert ragadtak, hogy megakadályozzák az utolsókat vonagló fasiszta fenevadat a rombolásban, az állomásépületek, a hidak, a gépgyár gépeinek elpusztításában. És a gyilkolásban! Ez a hősi harc a vsetínieknek több mint hatvan halottjukba került. Abban az egyenlőtlen küzdelemben, amelyet a hiányosan felszerelt lakosság folytatott az állig felfegyverzett fasiszták ellen, a további vérontásnak a Zelinsky főhadnagy vezette 4. dandár

egységeinek és az 1. dandár műszaki felderítőinek gyors megérkezése vetett végett. A mieink mihamar leszámoltak az ellenség maradványaival. A harc után Vsetín lakossága lelkes fogadtatásban részesítette őket.

Egy nappal később, 1945. május 5-én, szombaton Michal Stemr alhadnagy, a hadtest politikai munkása, két munkatársával, Faltys és Martinovsky szakaszvezetőkkel elcsípte a londoni rádió egyik hírét:

— Az 1. és 18. német hadsereg 250 000 katonájából álló „G" hadseregcsoport harc nélkül megadta magát Montgomery brit marsallnak.

A hitleristák, noha már tisztában voltak vereségükkel, a mi egységeinkkel szemben még továbbra is kemény ellenállást tanúsítottak.

Néhány órával azután, hogy hírszolgálatunk feljegyezte az angol rádió jelentését a hitlerista hadseregcsoport tömegkapitulációjáról a szövetségesek előtt, a prágai rádióból örömteli újságot hallottunk:

PRÁGA FELKELT!

Prága népe bátor harcba kezdett a hitleristák ellen.

A prágai felkelésről szóló hír futótűzként terjedt el az egységeknél, és mindenkit felvillanyozott. A kimerítő menetelések és harcok utáni fáradtság egy csapásra eltűnt.

Hadtestünk amilyen gyorsan csak lehetett, Bystrice pod Hostynem és Holesov irányában tört előre, de még messze, nagyon messze volt a köztársaság fővárosától. Útközben néhányszor még észhez kellett téríteni a fasisztákat, akik nem hagyták abba a harcot, és az utunkba álltak. Így volt ez Ratibornál, Hostálkovánál, Bystrice pod Hostynemnél, Velikovánál, Lukovánál, Frystáknál, Holesovnál, Hulínnál, Brestnél, Kromerízsnél ...

Amióta kitört a prágai felkelés, a rádiósok nem mozdultak el készülékeiktől. Végighallgatták a szabad prágai rádió minden adását, úgyszintén a prágai hazafiak harcáról szóló külföldi rádióhíreket is. Egyes híradások fájdalmasan érintettek mindenkit:

„A német fasiszták ágyúkkal lövik Prágát, tűz alá vették a bulovcei kórházat! A hitleristák körülzárják Prágát! Hívjuk az összes szövetséges hadseregeket! Küldjenek harckocsikat és repülőgépeket!"

Most bontakozott ki a maga teljes jelentőségében a Szovjetunióban felállított egységünknek a hősi harcok egész útján annyiszor hangoztatott híres jelszava: „Irány: Prága!" De Prága, a harcoló, hős Prága még messze volt. S az odavezető úton még az ellenség garázdálkodott. Le kellett számolnunk vele, mert nem nyújtogatták a magasba fehér zászlóikat, mint ahogy ezt az angol és amerikai csapatokkal szemben a nyugati fronton tették.

Attól kellett tehát segítséget kérnünk, akihez a nehéz pillanatokban mindig bizalommal fordulhattunk — a Szovjetuniótól. A legfelsőbb szovjet vezetés kiadta a parancsot Ribalko és Leljusenko tábornokok páncélos hadseregeinek, amelyek már súlyos harcokat tudtak maguk mögött a berlini csatában, hogy azonnal siessenek Prága segítségére. Május 12-ére Prágában kellett lenniük.

Berlintől Prágáig az út csaknem 400 kilométer. Útjukban állt a Cseh-Érchegység, egész sor víziakadály, továbbá Schörner marsall hadseregcsoportja, amely 14 gyalogos, 3 hegyi, 2 páncélos és egy gépesített hadosztállyal rendelkezett. S ezek a magasabbegységek még akkor is szívósan védekeztek, amikor Németország már aláírta a feltétel nélküli kapitulációt. A szovjet harckocsik elindultak a cseh nép megsegítésére.

Hadtestünk május 6-án felszabadította Hulínt. Másnap ismét harcolnunk kellett Brestnél, és ugyanaz volt a helyzet május 8-án Prostejov előtt is.

Mindannyian rettegtünk, hogy mi lesz Prágával, csak nem jut Varsó és sok ezer szovjet város meg község sorsára? Hiszen tudtuk, hogy Benesov irányából páncélos erők és SS egységek vonulnak ellene. Ribalko és Leljusenko páncélosai azonban éppen idejében érkeztek. Megmentették Prágát a megsemmisüléstől, Prága népét pedig a kiirtástól. A prágai barikádok harcosai hősiesen küzdöttek, de vajon meg tudták volna-e védeni magukat, ha május 9-én reggel nem futnak be Ribalko páncélosai? Az alábbi tények világosan beszélnek:

Az 1. és a 2. Ukrán Front hadseregei május 9-e és 13-a között 1245 harckocsit és rohamlöveget, 902 páncélozott szállítójárművet, csaknem 50 000 gépkocsit, 4448 löveget, nagy mennyiségű egyéb fegyvert és lőszert zsákmányoltak Schörner banditáitól. El lehet képzelni, hogy ez a tömérdek haditechnikai eszköz mily borzalmas károkat okozhatott volna a csaknem védtelen népnek! Hiszen azokban a napokban 672 000 náci katona és tiszt, 30 tábornok esett fogságba!

A háború vége Prostejovtól délre érte az 1. csehszlovák hadtestet. A fiúk minden gyalogsági fegyverrel, amely épp a kezük ügyébe került, üdvlövéseket küldtek a levegőbe. Micsoda ünneplés, ölelkezés, örömmámor és könnyek...

De még nem volt itt a béke, tovább kellett harcolniuk. Mi közben előretörtek a Boskovice—Svitávka—Letovice térségébe, még meg kellett törniük az ellenség ellenállását. S csak azután ünnepelhették meg igazán ennek a hosszú, végtelenül nehéz, de győzelmes háborúnak a végét.

9. TÁMAD AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK VEGYES REPÜLŐHADOSZTÁLY

Az 1. csehszlovák repülőezrednek a szlovák nemzeti felkelés arcvonaláról való visszatérése után átszerveztük légierőnket. 1944 október végén már három repülőezredünk volt: az 1. és 2. vadászrepülő és a 3. csatarepülő ezred. Belőlük alakult meg 1945. január 25-én Przemyslben az 1. csehszlovák vegyes repülőhadosztály. A szovjet hadvezetés vadászpilótáinkat korszerű LA—5 és LA—7 típusú gépekkel, csatarepülőinket pedik IL—2 típusú „sturmovikokkal" szerelte fel, amelyektől a hitleristák annyira rettegtek, hogy „fekete halálnak" nevezték el őket. Ahol még nem volt elegendő szakemberünk, szovjet szakértőkkel és műszaki személyzettel töltötték fel sorainkat.

A szervezés megtörténte után repülőink a Kroszno melletti repülőtérre települtek át, ahol befejeződött a kiképzésük. Az 1. csehszlovák repülőhadosztályt a 8. szovjet légi hadseregbe osztották be és 1945. április elején a Katowice melletti Poremba repülőterére telepítették.

1945. április 13-án már mint honvédelmi miniszter kísértem el a kosicei ideiglenes kormány elnökhelyettesét, Klement Gottwaldot Porembába, a repülők meglátogatására.

A tábori repülőtéren a gépek nyilegyenes vonalban sorakoztak fel, akárcsak egy békebeli szemlénél. Mellettük feszes vigyázzban a vadász- és csatagépek pilótái, a lövészek és a földi műszaki személyzet állt. Átadtam nekik az 1. csehszlovák repülőhadosztály csapatzászlaját.

Egyszer csak légiriadót jeleztek. Színes jelzőrakéták röppentek az égboltra.

Ellenség!

Jelentést kaptam, hogy a repülőtér felett köröz egy mindannyiunk által jól ismert német „ráma"; így hívták a repülők a Focke—Wulf 189-es felderítő gépet. Nem kis bajt okozhatna, ha le tudná adni jelentését a Luftwaffenak vagy a messze hordó tüzérségnek! Az egész repülőhadosztály egy szempillantás alatt megsemmisülhetne, amikor védtelen — a földön...

Nyomban a levegőbe emelkedett a készültség két vadászgépe, a gyors LA gépek közül. Láttukra a hitleristák kéttörzsű gépe gyorsan kereket oldott. Így zavartalanul folytathattuk az ünnepséget.

A csehszlovák repülőhadosztály derekasan kivette részét Moravská Ostrava felszabadításában. A Kraszovszkij tábornok vezette 8. légihadsereg kötelékében hathatósan támogatta szövetségesünk földi erőit, és mesterien pusztította az ellenséget mind a levegőben, mind a földön. A hadosztályt háromszor is megemlítette a legfelsőbb szovjet hadvezetés napiparancsa. Gépeink 567 bevetésen vettek részt, amelynek során 3700 bombát dobtak le, 600 rakétát és 125 000-nél több lövedéket lőttek ki. Repülőink a harcokban megsemmisítették vagy szétszórtak mintegy másfélezer ellenséges katonát, több tucat katonai gépkocsit, lőszerszállító kocsit, tüzérségi és aknavető üteget, valamint géppuskafészket pusztítottak el.

Elmondom, hogyan lőtték le az első ellenséges gépet.

A lengyelországi Olza városka térségében egyik IL—2-es csatarepülőgépünket, amelyet Kozácek őrmester vezetett, és amelynek Richard Husman törzsőrmester volt a lövésze, megtámadta az ellenség egy FW—190-es gépe. Jozef Cincár tábor-

nok, aki akkor még az 1. csehszlovák vegyes repülőhadosztály lövésze volt, így emlékszik vissza erre az esetre:

„A cél kiválasztásánál és a zuhanórepülés pillanatában, amikor a centrifugális erő szinte a padozathoz szegezi a lövészt, két német vadászgép csapott Richard Husman barátom gépére. A repülőtéri irányítók az előretolt állásból csaknem az egész párbajt végignézhették. A támadók gépágyúi és a mi sturmovikunk géppuskája csaknem egyszerre szólalt meg.

Rísa néhány szót váltott a pilótával, aki tulajdonképpen nem is tudta, mi van mögötte. A rövid figyelmeztetés azonban elegendő volt. Szerencsére, mert megszakadt köztük az összeköttetés. Azután már csak a géppuskakattogás hallatszott. Majd egyszerre éles csattanás, mintha ostorral durrantottak volna. A vadászgép lövedéke a csatarepülőgép páncéljába csapódott.

A sturmovikot néhány találat érte, de tovább repült. Csak a gép törzsének védtelen hátsó részén sérült meg a kormányszerkezet huzalja, valamint az irányjelző műszer, s az egyik lövés darabokra törte a célzókészülék állványát. Rísa arcába és kezébe több fémszilánk fúródott. A szilánkok javát szerencsére felfogta a lövész mellén levő ejtőernyő. A géppuska elhallgatott, de csak rövid időre. Aztán újból megszólalt, és mindaddig kattogott, amíg a támadó repülő vékonyka fekete füstcsíkot nem eresztett.

Nagyszerűen dolgozott a csatarepülőgép pilótája is. A nehezen irányítható géppel egészen a repülőtérig manőverezett, hagyta, hogy az egész század leszálljon, végül ő maga is földet ért. Fogalma sem volt róla, hogy Rísával mi történt. A géppuska kattogásából azt gondolta, hogy minden a legnagyobb rendben van.

A súlyosan sebesült Husman őrmestert azonnal megoperálta egy szovjet sebész.

Tetőtől talpig bepólyázva fektették az ágyra. Az orvosok nem sok jóval biztattak. Másnap azonban már kijelentették, hogy Husman életben marad. Magához tért, és szidta az ellenséges vadászrepülőt, hogy szitává lőtte a kimenő ruháját.

Néhány nap múlva repülőhadosztályunk törzse a következő értesítést kapta:

A prágaiak üdvözlik felszabadítójukat, Konyev marsallt

A prágai repülőtéren Rybalko tábornok fogadta Fierlingert, a kassai kormány elnökét és helyettesét, Klement Gottwaldot

1945. május 17: a Szovjetunióból érkezett csehszlovák egységek díszmenete a prágai óvárosi téren

„1945. április 16-án egy tíz IL—2 típusú gépből álló kötelék támadást hajtott végre az 513-as (Olza) cél ellen Singlovic százados vezetésével. A második rárepülésnél a köteléket megtámadta két FW—190-es ellenséges vadászgép. Richard Husman őrmester lövész lelőtte a csatarepülőgép ellen hátulról támadó vadászgépet. Az ellenséges gép lángolva zuhant le Olza városától délre.

Husman őrmester kormánykitüntetést és jutalmat érdemel, mert sebesülése ellenére részt vett a légipárbajban és lelőtte a Focke—Wulf 190-es német vadászgépet.

A Vörös Hadsereg 107. lövészhadtestének
törzsfőnöke: *Antonov* ezredes sk."

Nagyon sikeres csapást intézett az ellenség védőkörlete ellen Ostravától északnyugatra Markvartice és Ludgerovice térségében 1945. április 28-án az a nyolc csatarepülőgépből álló és hat vadászgép által kísért — csoport, amelynek parancsnoka Kubica törzskapitány, a felkelők Tri Duby-i repülőterének korábbi parancsnoka volt.

A támadási körletet 240-es számú célpontként jelölték meg. Ezen a szakaszon a fasisztáknak nagyon erős légvédelme volt, csatarepülőgépeink mégis veszteség nélkül hajtották végre a feladatukat. Öt támadással felszámolták a hitleristák aknavető állásait, megbénítottak két légvédelmi tüzérüteget és alaposan megrongáltak egy Ferdinánd rohamlöveget.

Repülőhadosztályunk harctevékenysége Ostrava térségében természetesen veszteségekkel járt. Az utolsó áldozatok egyike Gucman őrmester, a bátor repülő volt.

Az eset a következőképpen történt. A csatarepülőgépek egyik csoportja rácsapott egy Ostrava előtti célra. A hitleristák valamennyi rendelkezésükre álló csőből tüzeltek. Az ötödik rarepülésnél az egyik gép benzintartályát találat érte. Ez Jaroslav Gucman őrmester repülőgépe volt. A gép kigyulladt. Mitévő legyen? Ejtőernyővel nem ugorhat ki, szitává lőnék. Gucman tapasztalt pilóta volt. Kivált a kötelékből és visszafordult az arcvonal irányába. Nyilván valahol az arcvonal mögött egy réten akart kényszerleszállást végezni. De nem robban-e fel az égő gép még mielőtt földet ér? A füstcsóva

semmi jót sem ígért. Gucman őrmesternek sikerült ugyan átrepülnie az arcvonal felett, sőt siklórepüléssel le is szállt, de a földre érés pillanatában a benzintartály felrobbant. A bátor pilóta, aki feladatát élete utolsó pillanatáig becsülettel teljesítette, a kabinból már nem tudta kiszabadítani magát, és odégett.

Ratibor térségében egy légipárbajban Ondrej Kostík őrmester tüntette ki magát. Ma már évek óta a berepülőpilóta nehéz feladatát látja el. Solár vadászrepülővel együtt részt vett a 3. csehszlovák csapatarepülő-ezred támadásának oltalmazásában. Csatarepülőgépeinket, amelyek éppen földi célokat számoltak fel, megtámadta két Focke—Wulf vadászgép.

Kostík őrmester villámgyors manővert hajtott végre, és beállt az egyik ellenséges vadászgép mögé, amely a támadás után meredeken húzott az ég felé. Kostík gépe gyorsított, hátulról az ellenséges gépre zárkózott, és ágyúiból néhány gyors lövést adott le. A fasiszta repülőgépet telitalálat érte — szárnyairól nagy pléhdarabok repültek szerteszét; a gép megingott, és dugóhúzóban zuhant le a földre.

Kostík ekkor megtámadta a másik vadászgépet. Az LA—7-es az ellenséges géppuska golyózáporába került, de szerencsésen kijutott belőle és visszatért kötelékéhez.

Porembába történt visszatérésekor a légi győzelem feletti örömében Kostík őrmester a repülőtér felett légimutatványokba kezdett. A repülőtér parancsnoka mindenféle műrepülést megtiltott, és ezért megrovásban részesítette Kostíkot. Persze örömének oka mihamar tisztázódott — főleg amikor a fiúk megállapították, hogy Kostík vadászgépe sérült, mégis sikerült szerencsésen visszatérnie.

A csatarepülőgépek köteléke utoljára Moravska Ostrava környékén került bevetésre; ez közvetlenül e fontos ipari központ felszabadítása előtt történt.

Az 1. csehszlovák repülőhadosztály sikeres bevetései 1945. május 6-án értek véget. Négy nappal később repülőgépei áttelepültek az ostravai repülőtérre, és május 14-én, mint légierőnk első gépei leszálltak Kbeliben és Letnanyban. A csehszlovák repülők ragyogó harci mérlegét azonban nem készíthettük volna el a szovjet légierő önzetlen támogatása és a

szakképzett szovjet személyzet áldozatkész munkája nélkül, amely a földről biztosította a vadászok és a csatarepülőgépek bevetéseit.

10. A HARCKOCSIDANDÁR HARCBA VONUL

A harckocsizókat a nehéz duklai harcok után Kezmarokban összpontosítottuk. Ingr és cinkosainak akadékoskodása ellenére megőriztük az 1. önálló csehszlovák harckocsidandárt. A szovjet hadseregtől hatvanöt vadonatúj közepes harckocsit kaptunk a szükséges anyagokkal együtt.

1945. február közepén befejeződött a harckocsidandár három zászlóaljának újjászervezése. A fiúk szorgalmasan gyakorlatoztak, hogy mielőbb elindulhassanak a köztársaság felszabadításáért folyó utolsó harcokba.

Végre megérkezett a várva várt parancs: áttelepülni Szlovákiából Dél-Lengyelországon át Felső-Sziléziába! A harckocsidandárt minél előbb összpontosítani Wadowice városában!

Kezmarok légvonalban 105 kilométerre van Wadowicétól. Ne felejtsük azonban el, hogy útunkban állt a Magas-Tátra és a Kis-Beszkidek vonulata. Az út jó kétszáz kilométerre hosszabbodott.

A harckocsik felkúsztak a hegyi szerpentineken, a veszélyes eljegesedett országutakon. Harckocsizóink kénytelenek voltak jégsarkantyúkat szerelni a lánctalpakra, hogy a nehéz kolosszusok le ne csússzanak a jeges kocsiútról. A harckocsivezetők ezen a keserves hegyi úton bebizonyították, hogy kiválóan értik a dolgukat. Csak két harckocsival volt baj. Az egyik leszaladt egy negyvenméteres lejtőn, és három harckocsi tudta csak visszavontatni. A másik harckocsi egy vasúti felüljáróról zuhant le. A gépeknek nem lett semmi bajuk, csupán egy harckocsizó és egy géppisztolyos sérült meg: szerencsére könnyebben.

De amint egy kis egyenes útszakasz nyílt meg a harckocsik előtt, máris teljes irammal száguldottak előre. Polansky és Kamensky hadnagy harckocsijának sebességmérője, nem egyszer hatvan kilométeres sebességet mutatott. Így aztán

a harckocsidandár ezt a nehéz utat rövid tíz nap alatt maga mögött hagyta.

Wadowicében néhány napig időztek a harckocsizók, megtették az utolsó előkészületeket, és egy nagyobb harcgyakorlatot tartottak.

Ezután áthelyezték őket abba a térségbe, ahonnan Tesin ellen kellett csapást mérniük. A zászlóaljakat ismét feltöltötték szovjet rádiósokkal. Minden jel arra vallott, hogy a támadás hamarosan megindul. De az öröm nem sokáig tartott. A támadás tervezett irányáról a felderítés azt jelentette, hogy a vidék a tavaszi olvadás miatt sártengerré változott, és a harckocsik számára járhatatlan. A fiúknak le kellett mosniuk a harckocsikról a fehér álcázó mészfestéket.

1945. március 10-én egy újonnan kijelölt szakaszra települtek át, közelebb az arcvonalhoz, Baranowice mellé. Az áttelepülést teljesen rejtve kellett végrehajtani. Tehát mégiscsak készülődik az új támadás...

Az 1. csehszlovák harckocsidandárt Moszkalenko vezérezredes, a Szovjetunió Hőse, legendás hírű 38. hadseregébe osztották be, abba a hadseregbe, amely a Dukla-szorosnál segített kiharcolni, hogy hazánk földjére léphessünk.

1945. március 24-én hajnali öt órakor harciriadót rendeltek el a harckocsizóknál. A tüzérségi előkészítés után megindult a támadás Zory vasúti csomópont ellen, ahol az ellenség erős körkörös védelemre rendezkedett be.

A fasiszták nehéz fegyvereik erős tüzével válaszoltak. Néhány repülőgép bombázta a Baranowice—Zory utat. Itt sebesült meg első két emberünk is. Támadás közben harcképtelenné vált Packan szakaszvezető harckocsija. Harckocsizóink a szovjet lövészegységekkel együtt harapófogóba zárták Zoryt és a déli órákban felszabadították a várost.

A hadművelet második napján Janko őrnagy, a harckocsidandár parancsnoka elrendelte, hogy Ondík hadnagy első százada álljon a dandár élére, és elővédként biztosítsa az előnyomulást Szeroka, Gogolowa, és Wilchwa községek irányában.

Gogolowában harckocsizóink a fasiszta gránátosok páncéltörő ágyúiba és páncélökleibe ütköztek. Elsőnek Rubinstein alhadnagy harckocsiját lőtték ki. Amikor a következő gép az

égő T—34-es körül manőverezett, azt is megsemmisítette egy páncéltörő ágyú telitalálata. Az út további részét csak az éjszaka folyamán tették szabaddá a szovjet műszakiak. Gogolowában egy hídhoz érkeztek. Meg kellett állni. Lehetséges lenne, hogy a hitleristák ne aknázták volna alá? Janko őrnagy dandárparancsnok és Cenek Hruska hadnagy, a dandár politikai tisztje megbeszélésre hívta egybe a parancsnokokat. Úgy döntöttek, hogy kihasználják a meglepetés adta előnyt, és megkockáztatják az áthaladást. Ondik századából egy szakasznak, élbiztosító őrsként gyorsan át kell haladnia a hídon.

Mindenki feszülten várta, hogy valamilyen alattomosan rejtett aknától nem repül-e az első harckocsi a híddal együtt a levegőbe... Izgalmas pillanatok következtek. A motorok felzúgtak, a harckocsik láncfeszítő kerekei nekilendültek... Már a hídon dübörögtek... Nem történt semmi. Éljen! Túl vagyunk a veszélyen.

Harckocsijainkon a fiúk Wilchwa község felé száguldanak. Az ellenség fejvesztetten hátrál. A foglyok vallomásából megtudjuk, hogy velünk szemben az olasz frontról átdobott Wehrmacht-ezredek állnak. Ott hosszú hónapokig megállították a szövetséges hadseregek előnyomulását, de a szovjet gárdistákkal és a mi harckocsijainkkal szemben nem tudtak helytállni. Így történt például, hogy Vajda alhadnagy százada egy egész német zászlóaljat ejtett fogságba.

Ondík alhadnagy százada az eltorlaszolt országúton nyomult előre, amelyen fejvesztetten vonultak vissza az ellenség járművei és szekerei. Ondík nem sokat tétovázott, hanem elrendelte:

— Teljes gázzal előre!

A harckocsik acél tonnái keresztülgázoltak a lófogatú menetoszlopokon, lövegeken, fegyvereken, és letaposták azokkal a fasisztákkal együtt, akik idejében nem szaladtak szerteszét, vagy nem adták meg magukat.

Andrej Ondík elsőnek jutott be Wilchwába. Ott borzalmas pánik tört ki. A hitleristák rémülten kiáltozták:

— Achtung, Achtung! Russische Panzerarmee ist da!

Ondík harckocsijának kezelő személyzete meglepődve nézett körül, hogy honnan is kerültek ide a szovjet harckocsizók. Ja,

vagy úgy? Mi vagyunk az orosz páncélos hadsereg? Nos, jól van, nem hozunk szégyent tanítómestereinkre. Ondík ágyújából és géppuskájából mindenre tüzelt, ami csak mozgott. Csupán a falun túl, a hídnál kapott találatot egy páncélöklöltől. Mindannyian épségben ugrottak ki az égő harckocsiból, és tovább harcoltak géppisztolyukkal és pisztolyukkal. Csakhamar elfogyott azonban a lőszerük, megerősítésnek pedig még híre sem volt. Mit tegyenek? Szorult helyzetükből ügyesen kivágták magukat: bebújtak egy szalmakazalba és vártak... A fasiszták, akiket Ondík harckocsija kikergetett Wilchwából, a kazal mellett rohangásztak és szitkozódtak. Pedig ha tudták volna, hol rejtőzik az a „russische Panzerarmee", hány főből áll, és hogy mindössze három tölténye van az egyik pisztolyban.

Ondíkéknak az éjjeli óráktól egészen másnap délig kellett várniuk, amíg a szovjet gyalogság be nem érkezett. Megindulási állásuktól mintegy 15 kilométerre távolodtak el, és a harckocsijukkal csaknem 9 kilométerre törtek be az ellenség hátába. A bátor kezelőszemélyzet rászolgált a kitüntetésre, és Ondík harckocsizó megkapta a szovjet Alekszander Nyevszkij érdemrendet.

A harcok első öt napján az 1. csehszlovák harckocsi dandár 46 kilométert tett meg Moravská Ostrava felé. Ez idő alatt 970 ellenséges katonát pusztított el, 367-et pedig foglyul ejtett, ezenkívül megsemmisített 7 harckocsit, 6 Ferdinánd rohamlöveget, egy páncélozott szállítójárművet, 25 ágyút, 39 géppuskát, valamint 3 kiserődöt.

1945. március 31-én indult meg a harc Rogów községért. A támadásnál megsebesült Ondrasík alhadnagy. Jelentkezett a 2. zászlóalj parancsnokánál, hogy váltsák fel őt.

— Nekem itt nincs senkim — válaszolta a parancsnok. — S ha volna is, ebben a pokoli lövöldözésben úgysem tudna előre jutni.

— Hát a politikai tiszt! Nem vehetné át tőlem?

— Nem. Annak éppen elég más dolga van. Az éjjel jött meg Kraskowicéból...

Josef Reiner szakaszvezető, a 2. zászlóalj politikai tisztje meghallotta a beszélgetést. Arra gondolt, hogy hiszen ő elvé-

gezte Tambovban a szovjet páncélos tiszti iskola szakaszparancsnoki tanfolyamát. Jelentkezett a fontos harcfeladatra. Ezt diktálta neki kommunista lelkiismerete, így parancsolta katonai becsülete. Elindult, hogy átvegye Ondrasík szakaszának vezetését. Szerencsésen átszaladt az erős tűz alatt tartott országúton. Kúszott előre, elkerülték a gránátszilánkok. Már csak méterekre volt a rábízott alegységtől... S ekkor egy gránát csapott be mellette. Jókora szilánk fúródott az arccsontjába, és két szemén át arcának másik felén jött ki. A bátor harckocsizó felegyenesedett, de megtántorodott, és eszméletlenül rogyott a földre. Ömlött fejéből a vér.

A sebészek a tábori segélyhelyen tehetetlenül álltak felette. A súlyos sebesültben már alig volt élet, az érverését alig lehetett tapintani, a vér pedig egyre folyt, és a feje szemlátomást dagadt. Borzalmasan szenvedett, vergődött fájdalmában. A cseh orvos azt javasolta szovjet kollégájának, hogy adjanak neki kétszeres morfium adagot, hiszen reménytelen az állapota, könnyítsék meg utolsó perceit.

Az orosz sebész szó nélkül kezébe vette az injekciós tűt. Figyelmesen, nagyon figyelmesen mérte le a mérget, és a normális adagot szívta fel. A súlyos sebesült már szinte élettelennek látszott.

A szovjet orvosoknak mégis sikerült megmentenie Josef Reiner harckocsizó életét. Egészségügyi repülőgéppel azonnal a krakkói tábori kórházba szállították. Még két hétig élet és halál közt lebegett. Az orvosok és az ápolónők el nem mozdultak ágya melléről. Végre tizenöt napi mély eszméletlenség után magához tért.

Bizony borzalmas volt rádöbbenie, hogy megvakult. Reiner alhadnagy azonban ebben a nehéz megpróbáltatásban is helytállott. Utókezelésre a szaratovi kórházba vitték, ahonnan csak 1946. februárjában tért haza Prágába.

Nem volt könnyű ez a visszatérés. Moszkva alatt elesett testvére, Jan, aki a lett lövészek 201. hadosztályában harcolt. Otthon pedig megtudta, hogy a Gestapo 1943-ban elhurcolta és az auschwitzi gázkamrákban meggyilkolta édesanyját. Tedd a szívedre a kezed kedves olvasóm, mit tettél volna az ő helyében?

Josef Reiner, ez az acélos akaraterejű ember nem esett kétségbe, nem roppant össze. Olyan bátran kezdett harcolni a békés életbe való beilleszkedésért, amilyen bátran verekedett a csatatéren. Nem akart az emberek terhére lenni. Tanulni kezdett. Leérettségizett, majd beiratkozott a politikai és társadalomtudományi főiskolára. Kitűnő eredménnyel végezte el, s most már évek óta a Károly egyetem orvosi karán tanít.

Ha egyszer Prágában a Vinohradyn egy vak férfit láttok, akit egy fekete farkaskutya kísér, akkor Josef Reiner tartalékos őrnaggyal, egy csehszlovák hőssel, tizennégy csehszlovák, szovjet, lengyel és román kitüntetés és érdemrend viselőjével, egy igaz emberünkkel találkoztatok...

Lengyel területen a legnehezebb harcot harckocsizóink Tworkóv városáért vívták, amelyet a nácik tábori erődítménnyé építettek ki. T—34-eseink a szovjet 226. lövészezreddel, több napon át harcoltak ott. Állásaikat éjjel-nappal lőtte a német tüzérség és bombázta a Luftwaffe; egy-egy támadásunk után a Wehrmacht-harckocsik támogatásával ellenlökésbe ment át. A mieink és a szovjet katonák azonban nem adták ki kezükből az elfoglalt területet.

1945. április 6-án 05.55 órakor a fasiszták újabb tüzérségi előkészítést hajtottak végre. Egy gránátszilánk eközben megölte Jiri Lízalek hadnagyot. Éppen e napokban kapott hírt, hogy a feleségét szülőotthonba vitték. Milyen boldog volt! És abban az órában halt meg, amikor a dandár törzsére megérkezett a hír, hogy fia született.

Aznap este újabb súlyos veszteség ért bennünket. Német harckocsik, „tigrisek" és „párducok" rontottak rá a 2. harckocsi zászlóalj körkörös védelmére, amelynek parancsnokságát Vajda hadnagy vette át. A kárpát-ukrán Stepan Vajda, aki néhány nappal korábban Rogównál egymaga két ellenséges harckocsit, egy rohamlöveget, két páncéltörő ágyút, néhány aknavetőt és géppuskafészket semmisített meg, egymagában felderítésre indult, hogy kipuhatolja a fasiszta védelem leggyöngébb pontját. Miközben fedezéket keresett a fák mögött, egy hitlerista orvlövész meglátta, és megölte. Stepan Vajdát halála után századossá léptették elő, a Szovjetunió Leg-

felsőbb Tanácsának elnöksége pedig a Lenin-rendet adományozta neki és a Szovjetunió Hőse arany csillagával tüntette ki.

A súlyos tworkóvi harcok után harckocsidandárunkat nem messze Ratibortól Pogrzebinben összpontosították. Az új támadáshoz a szovjet hadosztályokat is átcsoportosították. 1945. április 15-én harckocsizóink és a szovjet egységek Maków térségében áttörték az ellenség védelmét és Malé Petrovicénél hazánk földjére léptek.

11. HARC A KÖZTÁRSASÁG ACÉLSZÍVÉBEN – MORAVSKÁ OSTRAVÁÉRT

Soha ne feledkezzünk meg a szovjet csapatok Moravská Ostrava-i hadműveleteiről. A köztársaság ipari központjának felszabadítását a szovjet főhadiszálláson és a 4. Ukrán Front törzsében akkor készítették elő, amikor sanyargatott hazánk nyugati szövetségesei újra meg újra megmutatták valódi arcukat. Az angol—amerikai bombázó kötelékek a háború utolsó heteiben, napjaiban és óráiban tervszerűen döntötték romba a plseni Skoda műveket, a prágai gépgyárakat, a zlíni ipari objektumokat, a barnaszén-medence óriási szintetikus benzin üzemét... Merőben felesleges légitámadásaik nem kímélték a polgári lakosságot sem, a zsúfolt vonatok védtelen utasait sem.

Abban az időben Moravská Ostrava volt az utolsó nagy acélipari és szénbányászati övezet, amelyet a hitleri hadi- és gazdasági gépezet még a kezében tartott; Sziléziát és a Ruhr-vidéket már elvesztették. Ezért adta ki a Führer Schörner marsall hadseregcsoportjának a félreérthetetlen parancsot:

— Ha feladjátok Moravská Ostravát, feladtátok Németországot. Moravská Ostravát mindenáron tartani kell!

És a balti kiéheztető akciókról messze földön hírhedt Schörner feldmarschall porosz kíméletlenséggel hajtotta végre a vezérétől kapott parancsot. Kiadta az ún. „kugelerlass"-t (golyó rendeletet), amelyben az összes alárendelt parancsnokoknak meghagyta, hogy azonnali hadbíróság elé állítás terhe

alatt minden vizsgálat nélkül lövessenek agyon minden katonát, aki elhagyja egységét vagy elhagyná állását. Egyúttal leváltotta az összes nem eléggé határozott parancsnokokat, és a helyükre kíméletlen háborús banditákat állított.

Moravská Ostrava térségének védelmére tizennyolc gyalogos hadosztályt, valamivel több páncélos és gépesített hadosztályt vont össze; volt közöttük egy elit fegyverzetű SS-hadtest is. Schörner úgy tervezte, hogy a szovjet csapatokat az Ostrava vidékére vezető utakon állítja meg és veri szét. Bízott a várostól északra és keletre előkészített védelmi vonalban, amely magában foglalta a Hlucín-vidéki erdőövezetet és az Olsa folyót. Nyugati irányban, Hrabyne környékének hatalmas erődrendszerét pedig egyenesen bevehetetlennek tartotta. Noha a hitleristák már leszerelték az erődök belső páncélzatát és a nagyobb lövegeket, s most már csak nehézgéppuskákkal és könnyű tábori ágyúkkal voltak felszerelve — még így is kemény diónak bizonyultak. Ebben az erődrendszerben nem tett komolyabb kárt az erős légibombázás és a legnehezebb közvetlen irányzású lövegek tüze sem.

Jeremenko marsall, Ostrava felszabadítója 1945. április 24-éről egy érdekes harci epizódról számol be, amelynek szemtanúja volt:

— A szovjet tüzérek néhányszor pontosan beletaláltak a kiserődbe. A hárommétéres vasbeton fal megrongálódott ugyan a gránátrobbanásoktól, de a bunker és védői továbbra is ellenálltak. A szovjet katonák kis csoportja egy alacsonyabb rangú cseh parancsnok vezetésével, aki ismerte a bunker előtti holtteret, közvetlenül az erőd mellé lopózott és füstbe borította azt. A füst a vasbeton épület lőrésein keresztül behatolt a bunkerba, és a hitleristákat a szó szoros értelemben kifüstölték odújukból.

Mit érezhettek akkor katonáink, amikor el kellett foglalniuk ezeket az erődöket, amelyeket a csehszlovák nép erejéből és lemondásából építettek, s amelyek eredetileg Hitler agressziója ellen készültek! A katonák áldozataiból, erőfeszítéseiből és sűrűn hullatott véréből törvényszerűen nőtt ki a felismerés: soha többé olyan köztársaságot, amely Nyugat uszályában halad, soha többé nem szabad hatalomra ke-

rülniük azoknak, akik hazánkat egy újabb müncheni kapitulációba vihetnék.

1945. április 15-én az 1. csehszlovák harckocsidandár az Ostrava—Opava országút felé tört előre. Április 21-én a szovjet csapatok megszállták az égő Opavát. Harckocsizóink nehéz helyzetben voltak: a felázott, mély talaj minden manőverezést megnehezített a közlekedési utakon kívül. A megszállóknak Zábrehnél, Kravarenél, Chabicovnál és Stitinánál mindenütt voltak előkészített állásaik, amelyeket harckocsik, rohamlövegek, páncéltörő ütegek és a különleges panzerfaust-kommandók, ezek a többnyire páncélöklökkel felszerelt SS csoportok védtek.

A fanatikus hitleristák, noha rohamosan közeledett a háború vége, nem hagyták abba a harcot. És tovább gyilkoltak, éppen olyan bestiálisan, mint azokban az időkben, amikor még büntetlenül terpeszkedhettek csaknem egész Európában. A sok közül csak egy kis példát említek: Dolní Lhotánál megrekedt a nagy sárban néhány harckocsink. Akkor tudták csak kilőni őket, amikor elfogyott a lőszerük. A nagyszerű harckocsizók egy harminc tagú szovjet lövészcsoporttal vállvetve az utolsó töltényükig harcoltak; az SS-ek csak aztán tudták leküzdeni őket. A foglyokat irgalmatlanul megkínozták; először csillagot vágtak a homlokukra, aztán tarkólövéssel végeztek velük.

Az ellenséggel való végleges leszámolás napja azonban feltartóztathatatlanul közeledett. 1945. április 29-én harckocsizóink parancsot kaptak a szovjet hadvezetéstől, hogy készüljenek fel Ostrava elfoglalására. Ekkor már mögöttük volt a cavisovói győzelem.

Másnap hajnalban Moszkalenko vezérezredes, a 38. hadsereg parancsnoka, harcálláspontjára hívatta Janko őrnagyot, harckocsidandárunk parancsnokát, majd átment vele a 4. Ukrán Front parancsnokához, Jeremenko hadseregtábornokhoz. Ott már türelmetlenül vártuk őket Klement Gottwalddal együtt. Hiszen Moravská Ostravát kellett megrohamozniuk!

Gottwald elvtárs a harckocsizóknak kijelentette:

— Abban a rendkívüli kitüntetésben lesz részetek, hogy harckocsijaitokon ti szabadíthatjátok fel a köztársaság acél-

szívét. Tüntessétek ki magatokat e fontos harcban úgy, ahogy eddig még sosem!

És Jeremenko tábornok, a Szovjetunió Hőse hozzáfűzte: Legyenek a csehszlovákok elsőként Ostravában!

1945. április 30-ának reggele. A Háje menti hídfőből először a tüzérségi előkészítés kezdődött meg. A harckocsidandár átment Vresinába, áttört Porubán, átgázolt az Odra folyón a Zábreh melletti révnél. A városban már utcai harcok folytak.

Azokban a napokban az ostravai vasművek munkásai, a bányák bányászai már olvasták azokat a röplapokat, amelyeket az 1. csehszlovák hadtest tagjai írtak és szórtak közéjük. Talán érdemes lesz idézni legalább egy részét ennek az érdekes, de alig ismert történelmi okmánynak:

„... Munkások! Üzemeink, kezünk munkája többé nem fordulhat ellenünk, a nép ellen. Fasiszta bűnözők már soha nem nyújthatják ki kezüket országunk kincsei után. Hazánk gazdaságát a nép javára kell fordítanunk. Ki kell venni az üzemeket, a kohókat, a bányákat ellenségeink, a németek, az árulók kezéből, és át kell adni a nép igazgatásába! Országunk jólétének és hazánk védelmének eszközei nem maradhatnak a gerák, a larischok, a göringek kezén. A békéjét és a boldogságát a népnek magának kell a kezében tartania ...

A nemzet javait — a nép szolgálatába!

Tegyünk meg mindent a felszabadító Vörös Hadsereg megsegítésére!

Halál ellenségeinkre, a németekre és az árulókra! Éljen a szabad demokratikus Csehszlovákia népe javára folytatott szabad munka!

1945. április 30-án.

A Szovjetunióban alakult
csehszlovák hadsereg katonái."

Harckocsizóink harca áthúzódott Vitkovice utcáiba, a stadion és a vasművek környékére. A szovjet csapatok velünk együtt egész nap folytatták Moravská Ostrava utcáinak megtisztítását az ellenség maradványaitól.

A 051. számú harckocsink valamivel öt óra után, leállt a Johanny utca és a Tesíni út sarkán. A kezelők kiszálltak. Rövidesen odaért a többi T—34-es is.

A harckocsizók a hidat nézegették, amely alig néhány méterre volt tőlük. Még mindig rajta állt a gyűlöletes felirat: Reichsbrücke — Birodalmi híd. Ezen át menekültek a hitlerista erők maradványai az Ostravice folyón keresztül Slezská Ostravába. Túl a hídon minden csendes volt. Az alkonyatban a híd két hatalmas íve felett ólmos felhők úsztak, s a szél tüzek szagát hozta feléjük.

A harckocsizók a híd sötét acélszerkezetét vizsgálgatták. A feladatuk itt egyelőre véget ért, de itt áll ez a híd. És vajon a hitleristák meghagytak maguk után egyetlen egy hidat is?

Aggályaikat igazolja az a két fiú is, aki a harckocsizókhoz szegődött. Tizennyolc-húszévesek lehettek. A mellükön zsákmányolt német géppisztoly lógott, a derekuk köré töltényheveder tekeredett. Az első pillanatra fiatal, meggondolatlan kamaszoknak, kalandvágyó kölyköknek látszottak.

— Parancsnok úr — szólították meg Ivasjuk alhadnagyot —, én Milos Sykora vagyok, ez pedig a barátom, Olsa. A híd alá van aknázva. De mi tudjuk, hogy a németek merre húzták a vezetékeket. Megfigyeltük őket.

Ivasjuknak azonnal megtetszettek a fiúk.

— Jól van. Hozok nektek egy csípőfogót meg egy rakétapisztolyt — mondta, és bemászott a harckocsiba. — Ez itt egy zöld rakéta. Ha sikerül átvágnotok a drótokat, lőjétek fel a levegőbe. Ez pedig egy piros rakéta... no, szóval arra az esetre, ha nem menne a dolog. A hídszerkezet alatt másszatok át. Ott nem vesznek észre a németek. Az egyik menjen előre, a másik pedig fegyverével biztosítsa őt. No, kellemes „láb- és nyaktörést", fiúk! Várjuk a zöldet...

A vakmerő ifjak elindultak. A harckocsizók feszülten figyelték őket, készen állva, hogy átrobogjanak a hídon.

E pillanatban lihegve érkezett meg az összekötő:

— Hol van Ivasjuk alhadnagy?

Amint Ivasjuk megszólalt, a küldönc parancsot adott át neki:

— Azonnal menjen a zászlóaljparancsnokhoz!

Nikolaj Ivasjuk csakhamar visszatért. Összehívta embereit:

— Rajta, fiúk, beszállunk, és megyünk a túloldalra. A túlsó parton kell biztosítanunk az egység előnyomulását.

Valamennyien tudták, milyen kockázatos feladat ez. Közvetlen életveszélyben lenni a hosszú világháború utolsó napjaiban. Ivasjuk alhadnagy pedig, hogy bátorítsa embereit, még hozzátette:

— Aztán a híd mögött, fiúk, pihenj ...

Hroch, a 051-es számú harckocsi vezetője indított, Ahepjuk, a rádiós, fülére illesztette a hallgatót, és bekapcsolta a készüléket, Vanek, az irányzó, pedig betöltötte az ágyút.

Elindultak. A harckocsi alatt megcsikordult a kövezet, s a házak visszaverték a hatalmas motor búgását. Hroch őrvezető gázt adott. Már rajta voltak a hídon, a zöld rakéta pedig még mindig sehol.

A 051-es harckocsi kezelői e pillanatban semmi másra nem gondoltak, mint arra az elkerülhetetlen másodpercre, amikor egy robbanás felröpíti őket a magasba, utána belezuhannak az Ostravice zavaros hullámaiba, ahol a híd roncsai temetik maguk alá őket. Egyetlen egy láda trinitrotoluol elegendő ehhez. Egyetlen egy láda. Tudták jól, hogy milyen veszély fenyegeti őket, de azért mentek.

Védtelenek voltak a hídon ezekben a pillanatokban. Ivasjuk nem zárta le a harckocsi fedelét. Tekintetét a sötétbe fúrta. Mikor szeli már végre át a sötétséget a zöld rakéta fénye? A híd acéloszlopainak sora, mint egy pokoli számológép: az élet és a halál közti pillanatokat mérte.

Egyszerre csak fény villant fel. Ivasjuk önkéntelenül becsukta szemét. Így szokott felvillanni az ágyú csöve is. De nem, ez zöld fény volt, a zöld rakéta! A fiúknak tehát sikerült!

Már a híd végén jártak, Ivasjuk megkönnyebbülten sóhajtott fel. De korán. Ebben a pillanatban hatalmas lökést kapott a harckocsi oldala.

— Panzerfaust! Azonnal kiszállni! — kiáltotta beosztottjainak a parancsnok.

Elsőnek Hroch őrvezető ugrott ki a harckocsiból, utána Vanek, az irányzó. És mi van Ahepjukkal? Tehetetlenül ülve maradt a helyén. Nem mozdult. A harckocsi páncélját újabb

találat érte. A rádiós összeesett. Ivasjuk káromkodott egyet, jobb kezével gránát után nyúlt, betöltötte az ágyút, megirányozta a vendéglőt, ahonnan egy géppuska közvetlenül fenyegette, és lőtt. A tűzfészek megsemmisült. De egyszerre nagyon elálmosodott, kimondhatatlanul bágyadt lett. Sajgott a bal keze. Elszédült.

Aléltságából csak a harmadik találat után tért magához, amikor a mozdulatlan és védtelen harckocsi lángba borult. Az életösztön legyőzte gyengeségét, amely egész testén elhatalmasodott. — Nem maradhatok itt, hiszen megsülnék ebben az égő koporsóban...

Nagynehezen kimászott a harckocsi nyílásán, lecsúszott a torony oldalán és leesett a földre. Most pedig minél gyorsabban el innen! Sebesült keze vérzett, égető fájdalmat érzett. Szájában az égő olaj fojtó füstjét érezte. El innen gyorsan, el, még mielőtt szétfolyik a gázolaj és a lőszer robbanni nem kezd!

Felállt, tántorogva két-három lépést tett, hogy tájékozódjék a füstben, merre is kell mennie. Itt van a híd, ott a németek, hátul a mieink... Az ilyen pillanatokban az ember agya villámgyorsan működik, vagy megbénul.

Az égő gázolaj ráfröccsent bőrzekéjére. Égő fáklyaként rohant előre, valahová, ahol elolthatná a tüzet. Ekkor egy emberi alak tűnt fel előtte, egyenruhája mutatta, hogy ellenség. A kezében lövésre kész géppisztolyt tartott, de az égő alaktól úgy megdöbbent, hogy elfelejtette használni fegyverét. Ivasjuk a tőréhez kapott és emlékezete szerint odadöfött. Az SS a foldre zuhant. Valahonnan egy fasiszta géppuska ugatott fel élesen. Ivasjuk most már nem látott semmit. Csak azt érezte, hogy valaki — SS, vagy a mi katonánk — leráncolta a földre. Elvesztette az eszméletét.

Ivasjuk alhadnagyot Alekszander Hroch őrvezető mentette meg. Zubbonyával oltotta el rajta a lángokat. Aztán átvitte a hídon a mieinkhez. Ivasjukot a zábrehi kórházba szállították, ahol sebesült kezét amputálni akarták. Kiricsenko kapitány, szovjet katonasebész azonban bekötözte a sebesültet, és másnap — 1945. május 1-én — egészségügyi repülőgéppel Moszkvába küldte, ahol megmentették a kezét.

A 051-es harckocsi kezelőinek hőstettét emlékmű őrzi Ostravában. A Komensky parkban ott áll egy kőalapzaton Ivasjuknak, Osztrava egyik felszabadítójának híres harckocsija. Az Ostravice hídját pedig arról a fiúról, Milos Sykoráról nevezték el, aki élete árán mentette meg. Fiatal barátjával együtt megölte egy fasiszta géppuska, midőn feladatuk végeztével visszatérőben voltak.

1945. április 13-án este hét órakor Janko őrnagy jelentette Moskalenko tábornoknak, hogy átlépték az Ostravice hídját és biztosítják azt. Ezekben az órákban fejezték be a szovjet hadsereg lövész- és harckocsiezredei Moravská Ostrava felszabadítását. És 20.00 órakor már jelentette Moszkva, hogy e fontos város felszabadításánál különösen kitűnt egységek között ott volt az 1. önálló csehszlovák harckocsidandár is. Az ostravai térségért vívott harcok idején a dandárt ötször is megemlítették a szovjet főparancsnok napiparancsai, harci zászlaját a Szuvorov Rend II. fokozatával ékesítették, s a dandár egyik tagja, Vajda százados, halála után megkapta a Szovjetunió Hőse címet. A Moravská Ostraváért folytatott harcokban harckocsizóink ötven ellenséges harckocsit, több tucat ágyút és sok száz géppuskafészket semmisítettek meg. Háromezer fasisztát harcképtelenné tettek és mintegy hétszázat fogságba ejtettek.

1945. május 1-én a harckocsidandár elindult délnyugat felé. Közvetlen célja Moravsky Beroun, majd Libavá városa és Olomouc volt. Május 8-án, amikor Janko alezredes éppen áthaladt az olomouci hídon, utolérte Moskalenko vezérezredes, és a következő parancsot adta neki:

— A 42. szovjet nehézharckocsi-dandárral együttműködve, zúzzák szét az ellenség ellenállását. Üldözzék a visszavonuló egységeket, és minél gyorsabban siessenek a harcoló Prága megsegítésére.

Litovelnél a fasiszták néhány Ferdinánd rohamlöveg támogatásával még mindig szervezett ellenállást fejtettek ki. Szét kellett szórni őket. Ott esett el a 42. szovjet nehézharckocsidandár parancsnoka, Gajev ezredes is, akinek oldalán harckocsizóink a legvéresebb ütközeteket vívták a lengyel Zory városától kezdve.

Svidnikben népünk hálája emlékművet emelt a szovjet hősöknek, akik a Kárpátokban vívott harcok során életüket adták Csehszlovákia felszabadításáért

A csehszlovák katonák emlékműve a történelmi nevezetességű duklai harcok színhelyén

A menetirány a továbbiakban Moravská Trebovára, Policskára, majd Zdírecre vitt. Harckocsizóinkat ott érte a háború vége, de nekik még tovább kellett harcolniuk. Még észhez kellett téríteniük Golcov Jeniknél egy német páncélos hadosztály jelentős maradványát, amely több harcjárművel rendelkezett, mint a mieink.

A fiúk tudták, hogy Prágát Rybalko marsall harckocsijai szabadították fel. Az ő harcosai támogattak minket Szokolovónál, velünk együtt szabadították fel Kijevet, s most itt vannak nálunk, az Arany Prágában! Azért száguldanak most teljes iramban Cáslavon, Kutná Horán át — nyugat felé!

És 1945. május 10-én a Szovjetunióban megalakult 1. csehszlovák harckocsidandár első nyolc harckocsija bevonult a felszabadult Prágába.

Május 17-én kigördültek harckocsijaink a prágai óvárosi térre. A prágaiak körülsereglik őket. Látják rajtuk a háború nyomait, a horpadásokat. A T—34-esek nem olyan kifényesítettek és sértetlenek, mint a nyugatról érkező páncélos dandár gépei. De a prágaiak tudják, hogy miért. Az uráli acélból készült harckocsik útja nehéz harcokon át vezetett haza. Nem várakoztak valamilyen kényelmes, biztonságos zúgban, mint a nyugaton megalakult egységünk harckocsijai, amelynek a szövetségesek csaknem egy évig azt a szerepet adták, hogy őrizzék a Dunkerque-ban körülzárt német helyőrséget.

12. A PARTIZÁN ODISSZEA

A Szovjetunió roppant nagy segítséget nyújtott a cseh és a szlovák népnek a fasizmus ellen vívott hősi harcában. E segítség nélkül nem bontakozhatott volna ki sikeresen Szlovákiában, Morvaországban és Csehországban a partizánmozgalom sem.

A második világháború alatt a partizánharcok 700 kiváló szovjet és csehszlovák szervezőjét dobták át a Szovjetunióból a Csehszlovák Köztársaság területére. E nagyszerű és bátor harcosok maguk köré tömörítették a hódítók elleni harcban a nép legszélesebb rétegeit, és az ellenség hátában, a legnehezebb

feltételek mellett, súlyos csapásokat mértek a náci hadigépezetre. A szervezők közül sokan a mi katonai egységünkből kerültek ki, amely vállvetve küzdött a szovjet hadsereggel a hitlerista hordák ellen.

A háború utolsó óráiban parancsnoki harcálláspontomon jelentették nekem, hogy a cseh—morva fennsíkon sikeresen működött egy partizánezred, amely az én nevemet viselte. Ennek az ezrednek a létezéséről eladdig mit sem tudtam. Az ezred harcosaival csak a háború után találkoztam a prágai partizánünnepségeken. És csak évek múltán kerültek kezembe az ezred dicső haditetteit tanúsító okmányok.

Az osztag, amelynek mélyen az ellenség hátában kellett működnie, eleinte a chodok* jogaiért küzdő szabadságharcos Jan Kozina nevét viselte. Az ejtőernyős csoportnak tizenhét tagja volt, nyolc cseh és szlovák az 1. csehszlovák hadtest soraiból és kilenc szakember a Vörös Hadseregből.

Parancsnokaink számára nagy-nagy kitüntetés volt, hogy a partizánmozgalom kijevi törzse a három legfontosabb tisztség közül kettőt a mi harcosainkra bízott. Az osztag parancsnokává Vasilij Kis hadnagyot, politikai biztosává pedig a bardejovi születésű Jan Kopcák őrmestert nevezték ki.

Az osztag törzsfőnöke Grigorij Melnik, a Szovjetunió Hőse lett, aki számos érdemrend és kitüntetés mellett megkapta a szovjet Lenin-rendet is. Jellemzésére talán elég lesz annyit megemlíteni, hogy harcolt a legendáshírű Kovpak partizántábornok vezetése alatt, majd ott volt Sztrokacs tábornok és Aszmalov ezredes partizánhadosztályaiban is.

A „Jan Kozina" csoportban rajtuk kívül más szovjet elvtársak is voltak, így Jasztrenszkij hadnagy a törzsfőnök helyettese, Koszinov kapitány az osztag orvosa, Morjakov főhadnagy a rohamcsoport parancsnoka, Petroszján alhadnagy a romboló csoport főnöke, Malisev alhadnagy a felderítő főnök, Vera Mordunová őrmester az osztagtörzs titkárnője, Alexandra Pancsenková az osztag vezető rádiósa és Samajev őrvezető, rádiós.

A szovjetunióbeli katonáink közül Turis őrvezető, Husták

* Chod· a cseh—bajor határ mentén élő cseh néptorzs

tizedes, Palo tizedes, Balastik őrvezető, Galamba őrmester és Tunder tizedes harcolt a csoportban.

Az osztagot 1944 október elején a szvjatosinai gyakorló körzetből a partizánmozgalom kijevi törzsére rendelték, ahonnan október 16-án 19.30-kor szovjet repülőgéppel Csehország irányába repültek el. Jó felszerelésük, és kiváló fegyverzetük volt. A teherszállító ejtőernyőkön páncéltörő puskákat, lőszert, aknákat, robbanóanyagot, golyószórókat, élelmiszereket, egészségügyi felszerelést és egy tartalék rádiót is vittek magukkal.

Sumavában, Filipova Huta közelében kellett volna földet érniük. A repülőgép először az arcvonal átrepülése közben erős légelhárító tűzbe került, azután pedig Moravská Ostrava térségében támadta meg a hitlerista légvédelmi tüzérség. Manőverezniе kellett és emiatt elvétette az adott irányt.

Éjszaka, 11 óra körül adott parancsot a repülőgép parancsnoka az ugrásra. Az ejtőernyősök két csoportban, kétezer méter magasról ugrottak; közben ledobták a három teherszállító ejtőernyőt is.

Elsőnek Michal Turis, Kis hadnagy összekötője ért földet, és közvetlen utána a parancsnoka is. Szétnéztek a környéken, ám a hatalmas sumavai erdőknek nyomát sem látták. Valahol a síkságon voltak.

Kis hadnagy már ugrás közben észrevette, hogy a beborult égboltot hatalmas fényszóró kévék pásztázzák. Még csak ez hiányzott! Egy katonai repülőtér közvetlen közelében értek földet...

A távolból kutyaugatás hallatszott, a közelben autók búgtak. Nem messze tőlük forgalmas autóútnak kellett lennie. A hadnagy gyorsan összeszedte ejtőernyőjét; a hetvenegy négyzetméter fehér selyemanyag még a sötét éjszakában is messze világított. Körülnézett, hogy ki ért földet a közelében. Misa! Összeölelkeztek. S aztán gyerünk, gyorsan összegöngyölíteni a másik ertőernyőt is, mert veszélyesen közeledett egy személyautó. Ki más jöhetne rajta, mint valami német! Az összegöngyölt ernyőket testükkel takarták le, majd elásták a felázott földbe.

Zseblámpával kellett volna jelt adniuk a másik csoport le-

ugrására, de nem tehették. Hiszen a visszamaradt elvtársak egyenesen a repülőtér őrségének kezébe kerülhettek volna.

A tizenhét tagú csoportból egyelőre csak ketten voltak. Óvatosan körülnéztek a sáros mezőn, keresték a többieket. A közeli falvakban valahogyan kellemetlenül nagy élénkség uralkodott. Alighanem tudnak már róluk...

Három árnyék suhant el előttük. Az üldözők? Gyorsan elejük vágtak, és a földhöz lapulva, lövésre kész géppisztollyal várták őket. A megbeszélt jelre azonban a megbeszélt választ kapták. A övéik voltak: Mitya Malisev, a felderítő főnök, mindjárt mögötte Melnyik, a Szovjetunió Hőse és az örmény Afanasz Petroszjan. Könnyes szemmel, orosz szokás szerint összecsókolóztak. Hosszú merengésre azonban nem volt idejük.

Elindultak, hogy felkutassák az elsőnek ledobott csoport többi tagját. Rátaláltak a hórihorgas Nyikolaj Morjakovra, a fekete-tengeri flotta matrózára is, aki egységével kilenc hónapon át segédkezett Szevasztopol védelmében Hitler krími hadseregeinek legvadabb támadásaival szemben. Morjakov erősen bicegett; az ugrásnál megsérült a lába.

A többiek után azonban hiába kutattak. Eleredt az eső. Ez jó, legalább elmossa a nyomukat.

A hat férfi, főleg tanácskozás végett, rövid pihenőt tartott. Vajon hol lehetnek? Csak most mondták ki hangosan azt, ami már öt hosszú órája mindannyiuk szívét nyomta.

Kis hadnagy előszedte táskájából a különleges térképeket. Egyelőre azonban semmi hasznukat sem vette, mert a közelben nem volt falu, amelyhez igazodhattak volna. Útközben komlóföldre bukkantak. Síkság, katonai repülőtér, komlóföld — biztosan valahol Ausztriában vannak! Kellemetlen helyzet...

Gyülekezőhelyükhöz — Filipova Hutához — ellenséges területen kell keresztüljutniuk. Olyan községeken át, ahol nem számíthatnak a lakosság segítségére. De merre induljunk? Milyen irányban?

Reggel majd könnyebb lesz a tájékozódás — döntöttek, és lefeküdtek az erdőben egy szemhunyásra.

Fél hét óra tájt éles kutyaugatásra ébredtek. Valaki közeledett hozzájuk. Úgy rémlett, mintha nyulakra rendeznének hajtóvadászatot. A félhomályban nem lehetett megkülönböz-

tetni, hogy a rajláncban vadászok vagy katonák közelednek-e. De ki az ördög megy vadászni nyulakra ilyen korán réggel? Ez biztosan az ellenség!

A fasiszta katonák szabályos térközökkel lépkedtek előre, s közöttük farkaskutyák haladtak. Ilyen helyzetben a kutya a legjobb felderítőnél is veszélyesebb — az emberi szem csalhat, az ember elnézhet valamit, de a gyakorlott nyomozókutya szaglását nem téveszthetí meg semmi.

A hat ejtőernyős kedvező védelmi helyzetet foglalt el, és elhatározták, hogy az utolsó töltényig harcolnak. Az utolsó golyót ki-ki magának szánta. Ez vastörvényük volt azoknak a férfiaknak, akik önként jelentkeztek az ellenség hátországában végrehajtandó akciókra.

A kutyavezetők érthetetlen okból elkerülték az ejtőernyősök rejtekhelyét. Egy kis reménysugár villant fel, hogy talán sikerült kicsúszniuk a gyűrűből.

A csoportot vezető náci tiszt szintén elhaladt mellettük. Mármár úgy látszott, hogy nyert ügyük van. A német tiszt azonban e pillanatban visszafordult, géppisztolyát a bokorra szegezte és felkiáltott;

— Achtung! Hände hoch! — kilőtt egy sorozatot.

Nyomban ezután a földre zuhant. Géppisztolysorozata azonban a szerencsétlen véletlen folytán megsebesítette Melnyik őrnagyot.

Az ejtőernyősök heves tűzharc után a mezők felé rohantak, magukkal cipelve a sebesült törzsfőnököt.

A mezőn asszonyok és gyerekek cukorrépát szedtek. A hitleristák kihasználva ezt, a védtelen emberek mögé bújtak, és támadást indítottak. A hat férfinak hátrálnia kellett az erdőbe, amelyet körülvettek az ellenséges katonák. Rögtön beásták magukat. Megerősítésre vártak. Nem is sejtették, hogy csak néhány ember áll velük szemben, akiknek fogytán a lőszerük.

Kis hadnagy összekötőjével felderítésre indult, azt kutatta, hol leggyengébb a gyűrű, merre lehetne megkísérelni a kitörést. Útközben összetalálkozott egy járőrrel, amelynek tagjai úgy meglepődtek, hogy katonáinkat még tizenöt lépésről sem tudták eltalálni. A partizánok megsemmisítették őket. A csapatparancsnok azt javasolta Melnyik őrnagynak, hogy az így

keletkezett résen át próbáljanak eljutni abba a nagyobb erdőtömbbe, amely vagy három kilométernyire volt tőlük.

— Haraso, tovaris Kis — helyeselt a Szovjetunió Hőse. — Jobb nyílt harcban elesni.

Azonnal megsemmisítették élelmiszerkészleteiket és technikai felszerelésük egy részét. Csak a fegyvereiket, a lőszert, a kézigránátokat és a tájékozódásra szolgáló segédeszközöket tartották meg. Azután kitörtek.

Először kézigránátokat szórtak az ellenségre. A meglepett nácik visszahúzódtak. Petroszjan alhadnagy utat tört magának előre. Mögötte Malisev alhadnagy és Morjakov főhadnagy segítették a futásban a sebesült Melnyikov őrnagyot. Morjakov maga is sántított. Kis pedig Turisszal fedezte a menekülést.

Egy távoli lövéssorozat golyója szerencsétlenségükre újból Melnyik őrnagyot érte. Újból megsebesült. Keserves három kilométeren kellett átvergődniük.

Közben a csapatparancsnok találkozott egy polgári személlyel. Megkérdezte tőle, hogy hívják a közeli falut. Nem kapott feleletet. Megismételte németül, de a kérdezett erre sem válaszolt.

Kúszva és szökellve érték el az erdőt, amely életmentő oázisnak ígérkezett. A hitleristák nem merték tovább üldözni őket. Az ejtőernyősök először kifacsarták átázott ruhájukat, és elsősegélyben részesítették a súlyosan sebesült törzsfőnököt Ennivalójuk nem volt, de még az éhségnél is jobban kínozta őket a szomjúság, azt pedig nem lehet úgy elűzni, mint az éhséget.

Az öt ejtőernyős felkészült a végső harcra. Nem adják olcsón az életüket!

Az ellenség erősítést szedett össze, és 1944. október 14-én elindult az erdő átfésülésére. A fák felett állandóan felderítő gép keringett, kutatva, hogy merre járnak az ejtőernyősök.

A rajláncok rohamra indultak. Egyre közeledtek, már hallani lehetett a pattogó vezényszavakat, már tisztán érteni lehetett, mit motyognak maguk között és jól hallatszott a galylyak reccsenése lépteik alatt. Igaz ugyan, hogy vaktában mentek. Amikor a szürkészöld egyenruhások már csak pár lépésre voltak a hat elbújt partizántól, a szovjet géppisztolyok golyó-

zápora fogadta őket. A fiúk körül a rajlánc egyszeriben felbomlott.

Nagy zűrzavar támadt. Az üldözők eszeveszett lövöldözésbe kezdtek. Az erdő mélye visszhangozta lövéseiket, s így azt hitték, a zsákmány valahol előttük van. Ehhez talán az is hozzájárult, hogy céltalan lődözésükkel egymást is megzavarták.

A hat üldözött eközben észrevétlenül az üldözők háta mögé lopakodott. Néhány kilométeres menetelés után, holtfáradtan megálltak. Már sötétedett, de a távolból még hallatszott a rendszertelen lövöldözés.

Harcosainkat mindkét oldalról védték testvéreik: az erdő és az éj. De most merre tovább? Alighanem Ausztriában vannak, tehát csak északnak mehetnek, hogy Csehországba jussanak. Egy erdei faházban esővizet ittak az ereszalatti hordóból. Mily pompás volt!

Az éjszaka sötétjében elveszítették Turis őrvezetőt. Soká keresték, de hiába. Alighanem elaludt valahol a kimerültségtől. Már csak öten voltak. Hogy társaikkal mi történt, nem tudták.

Egész éjszaka meneteltek. Virradat előtt lefeküdtek egy szalmakazalban, s amikor kivilágosodott, nem valami irigylésre méltó látvány tárult szemük elé: egy nagy város képe — előttük víztorony, körülötte füstölgő vonatok. De valamire talán mégiscsak jó lesz ez; a nácik az erdőben kutatnak utánuk; nem pedig egy nagy város közvetlen közelében. A szalmakazalban pihentek egész napon át.

A sötétedés után ismét tovább mentek. Hogy megkerüljék a várost, kelet felé haladtak. A falvakba sem mertek betérni. Útközben egy elhagyott épületre bukkantak. Nem észleltek semmi gyanúsat, így hát bementek. Gyömülcsaszaló volt. Kiéhezetten estek neki a gyümölcsnek, még a szilvamagokat is feltörték, de éhségüket nem sikerült elverni.

Melnyik őrnagy állapota válságosra fordult. Ha nem kap kellő ápolást, ott hal meg a karjaikban. Elhatározták, hogy még a lebukás megkockáztatásával is bemennek a legközelebbi faluba. A sebesültet addig — őrséggel együtt — az aszalóban hagyták.

Kis és Malisev bementek a faluba. Jól megnézték az első

házat, telefonhuzalok nem vezetnek-e hozzá. Halkan megkopogtatták az ablakot. Úgy érezték, hogy egy örökkévalóság múlt el addig, amíg valaki belülről megszólalt:

— Ki az??! — hallatszott egy hang az épületből. Csehül! Kis hadnagy megdermedt, mintha főbe kólintották volna. Édesebb mondatot még nem hallott életében... Nagy kő esett le a szívéről. Ez azt jelenti, hogy mégse Ausztriában vannak...

— Kérem, jöjjön ki egy pillanatra.

A gazda morgott valamit, magára kapott egy ruhadarabot, és kijött. Egy pillantás a két fegyveres ejtőernyősre, és máris tudta, hogy hányadán áll velük.

— Mit akarnak itt? Pusztuljanak a házamból! Az egész környéken keresik magukat! Csak nem akarják, hogy mindannyiunkat legyilkoljanak, mint Lidicében...

— No, ez nem segít nekünk — mondta magában Kis hadnagy. De még megkérdezte tőle a falu nevét.

— Smolnice — hangzott a válasz.

Visszatértek az aszalóhoz, ahol Melnyikov őrnagy feküdt. Amikor megtudta, hogy Csehországban vannak, ugyancsak megkönnyebbült.

Kinyitották a térképet és megkeresték rajta a helységet, amely számukra egyszeriben világítótoronnyá vált.

Kiderült, hogy Tuchorice községnél, a Iounyi járásban ugrottak le; akkoriban ez elcsatolt terület volt, az ún. Szudétavidék. A 332-es és a 306-os magassági pontok térségében értek földet, alig hét kilométerre a Zatec melletti katonai repülőtértől. Az első harcot Tuchorice és Lipno között, egy kis erdőben vívták meg. A bekerítésből a markvareci erdőkbe húzódtak vissza, ahol a 449-es magassági ponton másodszor bocsátkoztak harcba az ellenséggel. Visszavonulásuk útja azután Vyrov, Pnetluky, Hrivice és Touchovice községek körül vezetett, onnan jutottak el Lounyig. Ezután Citoliby, Lístny, Brloh és végül Smolnice következett. Filipova Hutába tehát déli irányba kell menniük.

Újból elindultak, de nem messzire jutottak. Melnyik képtelen volt gyalogolni, a többiek pedig az éhségtől alig vánszorogtak. Hriskov falu határában ismét egy kazalban bújtak meg. Napokon át koplaltak.

Akkoriban már az egész országban, Csehországban, Morvaországban és a megszállt határvidéken is német és cseh nyelvű plakátokat ragasztottak ki, amelyekről ejtőernyőseink mit sem tudtak.

FELHÍVÁS

1944. október 17-ére virradó éjszaka a Zatec és Louny közötti térségben szovjet repülőgépről szovjet ejtőernyős ügynököket dobtak le. A többségüket menekülés közben agyonlőtték vagy elfogták. Néhányan közülük még szabadon bújdosnak. Várható, hogy ezek az ügynökök a lakosságtól kérnek menedéket vagy más segítséget, főleg ennivalót.

Nyomatékosan figyelmeztetjük a lakosságot, óvakodjék attól, hogy ezeknek az ejtőernyős ügynököknek *bármiféle* támogatást nyújtson. Mindenki köteles haladéktalanul jelenteni a legközelebbi rendőrségen vagy községi hivatalban minden nyomot, az említett ügynökökre vonatkozó minden észrevételét és minden gyanús személyt. A bejelentést a hivatalok szigorúan bizalmasan kezelik.

Aki az ügynökök elfogásában közreműködik

100 000 koronáig

terjedő jutalmat kap.

Mindenki, aki segítséget nyújt az ejtőernyős ügynököknek, bújtatja őket, vagy *nem jelenti be,* hogy tudomása van az ejtőernyősök jelenlétéről, a fennálló törvényes rendelkezések értelmében

halállal büntetendő.

Prága, 1944. október 18.

Der Höhere SS- und Polizeiführer in
Böhmen und Mähren und im Reichsgau
Sudetenland

K. H. Frank
SS-Obergruppenführer

Este Kis hadnagy és Malisev alhadnagy bementek Hriskov faluba. Bekopogtattak az első házba. Egy asszony nyitott ajtót. Eleinte hűvösen tartózkodó volt; meg akart bizonyosodni, hogy az ismeretlen jövevények nem a Gestapo beugrató ügynökei-e. Amikor azonban meglátta a súlyosan sebesült Melnyiket, eloszlott bizalmatlansága, és betessékelte őket a szobába. Segített a törzsfőnök bekötözésénél, és mindannyiukat jószívvel megvendégelte; csakhogy a hosszú éhezés után nemigen tudtak enni. A vendéglátó háziasszony, Kolcavová, noha tudta, mit kockáztat, mégis segítőkezet nyújtott az öt üldözöttnek. A férjének éppen ezekben a percekben kellett aláírnia a községi bírónál egy nyilatkozatot, hogy a keresett „ügynököknek" semmiféle támogatást nem nyújt.

A bátor hazafiak egyike, akik a legnehezebb időben is önzetlenül támogatták a „Jan Kozina" partizánosztagot, a Hvízdálky községbeli Josef Sedivy földműves volt. A fiúk, akik szenvedélyes dohányosok voltak, tőle kapták az első cigarettát is. Melnyik őrnagyot Sedivyné kötözte be, lepedőkből hasított tiszta, fehér kötéssel. A gazda aztán megmutatta védenceinek a hóhér Frank felhívását, megmutatta az erdőt, amelyben a németeknek egy lőszerraktáruk volt, majd meleg kézszorítással és azzal a kéréssel búcsúzott tőlük, hogy alaposan fizessenek meg az ellenségnek azért a sok szenvedésért, amelyen eddig keresztül kellett menniük.

Bory község mellett az erdőben egy kutat találtak, amelyhez két fiatal férfi jött szekérrel vízért. Kis hadnagy meghallotta, hogy a ledobott ejtőernyősökről beszélgettek. Előlépett búvóhelyéről. A férfiak kissé megijedtek, de amikor felismerték az ejtőernyősök csehszlovák egyenruháját, utánuk pedig a szovjet egyenruhás katonákat, mindjárt másképp viselkedtek. Az egyik férfi, aki Cerny néven mutatkozott be, a következőket mondotta el nekik:

— Lounynál a hitleristák három ejtőernyőst lőttek agyon. Az egyik nő volt. Állítólag valami orvosnő, mert egészségügyi felszerelést találtak nála. Mind a három utolsó leheletéig harcolt.

Vera Mordunova tehát már nincs életben. Csak Veráról lehet szó, mert közvetlenül a leugrás előtt az ő gondjaira bíz-

ták a gyógyszereket és a kötszereket. De ki lehet a másik két halott. Az ismeretlen férfiak nem tudhatták. Lelkesedéssel beszéltek a szovjet ejtőernyős nő bátorságáról, aki nem adta meg magát a sokszoros túlerőnek sem.

Kis osztagát e véletlen találkozás nyomán gyász és öröm érte egyszerre. Gyászolták elesett bajtársaikat, de örültek, hogy a cseh nép ennyire rokonszenvezik harcukkal.

A következő menedéket Bdín községtől északra a 471-es magassági pont nyújtotta nekik. Napközben a faluban nyugalom volt, de az erdő túlsó szélén lövöldöztek. A partizánok éjjel bementek a községbe és ismét készséges segítőkre találtak. Egy gazda nemcsak hogy étellel vendégelte meg, hanem el is szállásolta őket a szénapajtában. Végre ismét tető volt a fejük fölött és meleg takarók alá bújtatták a szabad ég alatt és esőben töltött sok-sok baljós éjszaka után.

Trtice falut elhagyva az országúton haladtak tovább. Az út közelében a Max-erdőben táboroztak le. Vakmerő tervet szőttek: megtámadnak egy katonai gépkocsit, megölik a fasisztákat, felveszik egyenruhájukat, és úgy robognak el a Sumavába. De a szerencse nem kedvezett nekik. Sőt. Nemsokára Wehrmacht-katonákra bukkantak. Ezek éppen gyakorlatoztak, a támadás végrehajtását gyakorolták, de szerencsére csak gyakorló töltényeik voltak. Összecsapásra így nem került sor.

Azután hirtelen ismét kellemetlen akadály, a megáradt Berounka előtt találták magukat. A hídon nem mehettek át. De Luh községben kompon átvitte őket a helybeli révész. Ez az akadály is mögöttük volt tehát. De mennyi várt még rájuk ezen a gyötrelmes úton ...

Kis osztagának a hazájuk földjén töltött első napjairól beszéltem csupán, mert ezek voltak a legnehezebb napok. Ha akadtak is ugyan emberek, akik megtagadták az üldözöttektől a segítséget, inkább kivételszámba mentek. Honfitársaink többsége, akikkel a „Jan Kozina" osztag érintkezett, igazi hazafi módjára viselkedett. Megbecsülést érdemelnek, mert ők is segítettek a megszállók elleni harcban. Hozzájárultak ahhoz, hogy Kis hadnagy később sokkal szélesebb alapon bontakoztathatta ki harcát a gyűlölt ellenséggel szemben.

Kis hadnagy, Melnyik őrnagy, Morjakov főhadnagy, Mali-

sev és Petroszjan alhadnagy nem kevesebb mint 420 kilométeres utat tett meg Tuchoricétől a Cseh-Morva dombvidékig. Ez emberfeletti teljesítmény volt. A dombvidéken azután megszervezték partizán osztagukat, amelyet Jan Zizkáról neveztek el.

1944. november 28-án az osztagot partizánezreddé fejlesztették és Ludvík Svoboda tábornokról nevezték el. Ennek az egységnek, amelyet az immár százados Vaszilij Kis vezényelt, a háború végére hatszáznégy harcosa volt.

Harctevékenységük rövid mérlegét így állíthatjuk fel: 111 helyen megszakították a katonai és polgári távbeszélő és távíró összeköttetést, 31 ponton megrongálták a vasútvonalakat, kisiklattak három vonatot, üzemképtelenné tettek egy páncélvonatot, felrobbantottak három hidat, felgyújtottak 16 üzemanyagciszternát és három benzinraktárt, felrobbantottak két lőszerraktárt és megsemmisítettek 20 fényszórót. Egy időre megbénították a semtíni lőszergyár termelését, azzal, hogy megrongálták a vízvezetéket. Az ellenséggel vívott közvetlen harcokban ez a partizán ezred 1113 fasiszta katonát és tisztet pusztított el, 112-öt megsebesített, 3053-at pedig foglyul ejtett. Néhány adat jellemezze még az ezred gazdag zsákmányát: 109 tehergépkocsit, 12 egészségügyi gépkocsit, 51 motorkerékpárt, 3 páncélkocsit, egy rádiós gépkocsit, 14 repülőgépet, 2 ágyút, 405 hátas és igás lovat, 20 lóvontatású kocsioszlopot, sok fegyvert, robbanóanyagot és lőszert zsákmányoltak.

A partizán ezred Kis századosnak, a Szovjetunióban született katonai egységünk tagjának vezetésével fényesen bebizonyította, hogy lehet eredményes partizánháborút vívni mérsékelt magasságú dombvidéken, sőt a Chrudim és Semetin közti aránylag sík vidéken is. Harcuk hősies és győzedelmes volt.

13. DÍSZSZEMLE AZ ÓVÁROSI TÉREN

Prága, 1945. május 17-e. A történelmi óvárosi téren csapatzászlaik alatt elvonultak a Szovjetunióból érkezett 1. csehszlovák hadtest egységei.

Mélyen megrendülve álltam a tribünön. Visszaemlékeztem a megszállás, az elnyomás, a börtön, a gyűjtőtáborok borzalmaira... A harcterek nélkülözéseire, a halottakra és a sebesültekre, a lövészárokban, az esőben és fagyban eltöltött éjszakákra és nappalokra... Annyi mindenen mentek át az elmúlt hat háborús esztendő alatt ezek a fiúk a harctéren, és annyi szenvedés jutott ki népünknek idehaza, amennyi sok-sok nemzedéknek sem jutott osztályrészül.

Alig maroknyian voltunk, amikor Buzulukból elindultunk. És most, akik itt menetelnek, százezres hadsereget képviselnek: nagyszerű szovjet géppisztolyokkal, lövegekkel, aknavetőkkel, harckocsikkal, vadászgépekkel, csata- és bombázó repülőgépekkel felszerelt hadsereget. Ők vetették meg új, népi hadseregünk alapját.

Igaz, sokan nem tértek vissza. Mintegy 4000 honfitársunk esett el hazánk szabadságáért, sokan megrokkantak, de harctevékenységünk huszonhat hónapja alatt 24 600 ellenséges katonát pusztítottunk el. Már ez a mérleg is azt mutatja, hogy nem harcoltunk rosszul.

Kit nevezzek meg a hősök hosszú nagyon hosszú sorából? Otakar Jaros, az első külföldi, aki a Szovjetunió Hőse lett. De megtisztelték ezzel a büszke címmel Sochort Nálepkát, Vajdát, és Tesaríkot is. Derekasan helyt állt Kurt Wolf, Fresl, Vorác; vitézül harcoltak Petras, Steiner, Bilej Hegedus és Hunda géppisztolyosok, Timko ejtőernyős, Nedvídek, Hecht, Jasiok, Písarsky, Vrána, Vávra és Reiner harckocsizók, Lom, Spiegel géppuskások, a spanyol nemzetközi brigád tagjai Vendelín Opatrny, Frank és Král a népszerű hadnagy, Vit Nejedly, Janko és harckocsizói, Rytír és tüzérei, Smoldas és híradósai. Zhor, Kovarík és a műszakiak. Orvosaink: Engel, Skvaríl, Zinger, Rodovsky, Siroky, Englová, Líbal, Dufek és a többiek, repülőink — a vadászrepülők és a csatarepülők, Perny a páncéltörő tüzér, Kohl, a bátor zászlóaljparancsnok és további száz és száz ismert és ezernyi ismeretlen hős; azok a bátor nők, akik 500 évvel Zizka kora után ismét vállvetve harcoltak a férfiakkal. Hadd említsem meg közülük legalább: Petránkovát, Braunovát, Novákovát, Malvína Fantovát, Buzakerovát, Ptáckovát, Galbovát, Danuta Drnkovát, a Pisla nővéreket,

Vlasta Pavlanovát, a Tóbiás nővéreket, Matuskovát, Kaplanovát, Benesovát, Smidtovát, Cernát, a Valenta nővéreket, Opstovát és a többieket. Lehetetlenség megfeledkezni a hadtest törzsfőnökének Lomsky elvtársnak és munkatársainak jelentős tevékenységéről, nagyszerű szervező képességéről, a Slaby elvtárs vezette hadtáp beosztottjainak áldozatkészségéről, és nem utolsósorban meg kell emlékeznem arról a hathatós segítségről, amelyet a moszkvai pártvezetőségtől és nagykövetünktől, Zdenek Fierlingertől kaptunk a többi között a londoni Benes- és Ingr-klikk elleni harcunkban is.

Külön hangsúlyoznunk kell a dicsőséges szovjet nép és hősies fegyveres erőinek valóban testvéri, önzetlen és felmérhetetlenül nagy segítségét. A Nagy Honvédő Háború harcterein kikovácsolódott a csehszlovák és a szovjet nép tiszta és örök barátsága. Az a barátság, amely népünk mélységes meggyőződéséből fakad, s amit jelszavunk oly gyönyörűen fejez ki: Örökre, mindörökre a Szovjetunióval!

Visszaemlékezem arra a segítőkészségre és gondoskodásra, amelyet Csehszlovákia Kommunista Pártja — Klement Gottwald, Jan Sverma, Václav Kopecky, Josef Krosnár, Zdenek Nejedly és dr. Bohuslav Vrbensky tanúsítottak irántunk. Dr. Jaroslav Procházka, a kommunista irányította egységünkben a politikai nevelést, és oktatást. A Szovjetunióban alakult 1. csehszlovák hadtestben harcoltak és dolgoztak Cenek Hruska, Josef Stetka, Josef Juran és Jan Harus kommunista képviselők.

Buzulukban még csak mintegy harmincöt párttagunk volt, de 1945 áprilisában Csehszlovákia Kommunista Pártjának már 605 tagja volt hadtestünkben. A Dukla-szorosnál 107 kommunista esett el, illetve sebesült meg, Szlovákia területén pedig már 200-ra emelkedett az elesett és sebesült párttagok száma.

Akkoriban nemcsak ezekkel a súlyos és pótolhatatlan veszteségekkel kellett számot vetnem, hanem annak a sok százezer cseh és szlovák férfinak és nőnek az életével is, akiket gyűjtőtáborokban kínoztak halálra, akiket a Gestapo gyilkolt meg vagy a hóhérok végeztek ki a vesztőhelyeken. Volt köztük sok ezer fiatal — gyermek és csecsemő is. S gondoljuk csak el, mi lett volna mindannyiunkkal, ha a szovjet hadsereg

nem veri le a hitleri hordákat és nem hozza meg nekünk a szabadságot! A cseh és szlovák nemzet megszűnt volna létezni.

Ragyogó jövő áll előttünk: remélhetjük, hogy a háborúk egyszer s mindenkorra megszűnnek, hogy tartós béke köszönt ránk, és szebb, boldogabb jövő virrad a világ népeire; s a végső győzelemig diadalmasan halad előre a szocializmus és a kommunizmus ügye. Atyáitok és anyáitok harca sokban hozzájárult e remények megvalósulásához. Valóban történelmi küldetést teljesítettek. Népünk nagy és hősi tetteinek korszaka ez. De ti, fiatalok, soha ne felejtsétek el, hogy milyen könnyen vesztettük el szabadságunkat, és mily nehezen, mily nagy erőfeszítések és áldozatok, s főleg, a szovjet nép mekkora áldozatai árán szereztük vissza! Ha a Szovjetunió nem létezett volna, nem lennénk szabadok!

Befejezésül Sztyepan Scsipacsov szovjet költő magasztos soraival szeretnék szólni hozzátok, az ifjúsághoz, népünk reménységéhez:

Kéklő erdő, faluvég mögött,
ért kalászok, ringó rozsvetés,
Egy kislányt a mezsgyén, búza közt
csókol ifjú Bugyonnij-vitéz.
Hetyke fürtje homlokába lóg,
Kisfiús pehely, bajusz helyén.
Szól a kürt... És csók és újra csók,
És a lánynak kedves a legény.
A fiúnak első csókja volt —
körötte kékség, sárga rozs.
Elment... Még egy órája se múlt
s már lovasrohamra vágtatott.
Harmattól csuromvíz keszkenő.
Leánysírás, torokban reszkető.
Puskagolyó, elhulló vitéz.
Ért kalászok, ringó rozsvetés.
Évek múltak. Gondolkodj ezen,
kis barátom, ismeretlenem.
Tán tizenhét éves, annyi vagy,
országunkban a legboldogabb,

Alvó város, csillagfényes ég,
szerelmes vagy, másra sincs eszed . . .
Boldogan szeretsz . . . Talán azért,
mert ő akkor nem szerethetett.

(Vas István fordítása)

TARTALOM

Bevezeto — — — — — — — — — — — — — 7

SZÁMKIVETÉSBEN

1. Az árulás végzetes éve — — — — — — — — — 13
2. Jönnek a megszállók — — — — — — — — — 20
3. Lengyelországon át a Szovjetunióba — — — — — 28
4. Ejtőernyősök a haza földjén — — — — — — — 31

A ZÁSZLÓALJ

1. Indulás előtt — — — — — — — — — — — 65
2. Buzulukban — — — — — — — — — — — 75
3. A 22 904-es számú szerelvény — — — — — — 110
4. Irány — az arcvonal — — — — — — — — 120
5. Szokolovo — — — — — — — — — — — 130
6. Az ellencsapás — — — — — — — — — 152
7. A sebesült katona esete — — — — — — — — 177
8. Az első harc után — — — — — — — — — 182

A DANDÁR

1. Ismét a londoni intrikákkal kell csatáznunk — — — — 193
2. Újra az arcvonalon — — — — — — — — — 198
3. A Dnyeperen — — — — — — — — — — 212
4. Támadásban — — — — — — — — — — 220
5. Folytatódik a hadjárat — — — — — — — — 242
6. Hat nap és hat éjszaka — — — — — — — — 260
7. Zsaskovnál — — — — — — — — — — — 276

A HADTEST

1. A harctérről Volhíniába — — — — — — — — 287
2. Csernovici — — — — — — — — — — — 293
3. Szlovákia felkelt — — — — — — — — — 296
4. Konyev marsallnál — — — — — — — — — 306
5. Az árulás — — — — — — — — — — — 309
6. Megindul a harc a Kárpátokért — — — — — — 312
7. Véráztatta 534-es magaslat — — — — — — — 326
8. Rajta, fel a Hyrow-hegyre — — — — — — — 337
9. Előttünk Csehszlovákia határa — — — — — — 350

HAZÁNK FÖLDJÉN

1. Az első harcok Kelet-Szlovákiában — — — — — — 366
2. London ismét intrikál — — — — — — — — 386
3. A jaszlói hadművelet — — — — — — — — 393
4. Az ejtőernyős dandár — — — — — — — — 411
5. A csehszlovák Mareszjev — — — — — — — 424
6. Az ellenség hátában — — — — — — — — 428
7. Az Ondavától Liptovsky Mikulásig — — — — — 432
8. A Nagy- és Kis-Fátrán keresztül — — — — — 450
9. Támad az első csehszlovák vegyes repülőhadosztály — 462
10. A harckocsidandár harcba vonul — — — — — 467
11. Harc a köztársaság acélszívében — Moravská Ostraváért 473
12. A partizán Odisszea — — — — — — — — 481
13. Díszszemle az Óvárosi téren — — — — — — 492

Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka
Felelős szerkesztő: Horváth Zoltán
Képszerkesztő: Fábri Magda
A védőburkoló és a kötésterv Pap Klára munkája
Műszaki vezető: Olajos Tibor
Terjedelme: 31,25 (A/5) ív + 2 ív képmelléklet
Készült az MSZ 5601—59 szabvány szerint
198 — 620830/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest

28,-Ft